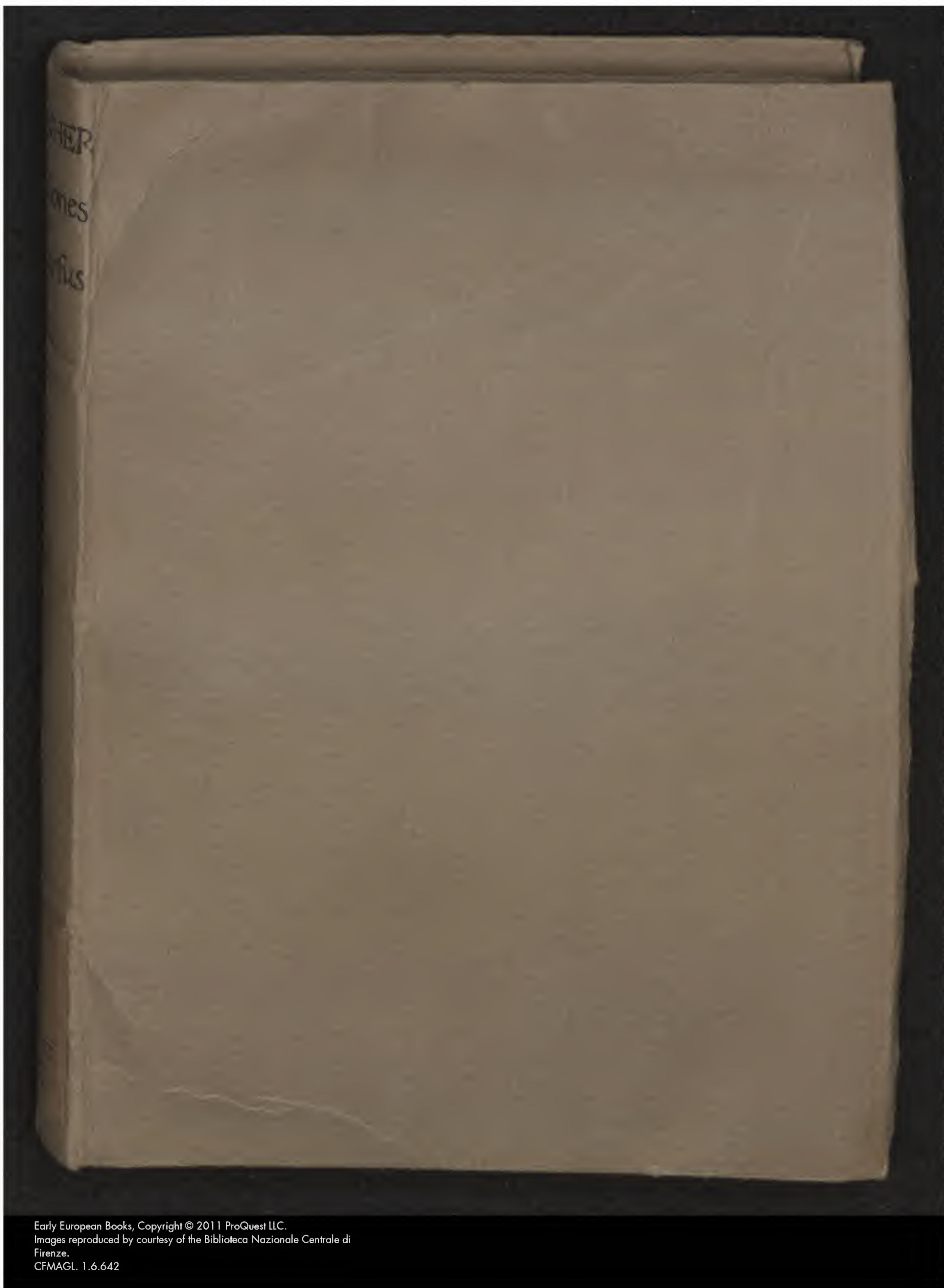

CANONHE
Quæstiones
ac
Discursus
1
6
642
BIBLIOTECA NAZIONALE
CENTRALE - FIRENZE
50.000 - 10-939

QVAESTIONES, AC DISCVRSVS

In duos primos Libros Annalium C. Cornelij Taciti.

Autore

PETRO ANDREA CANONHERIO

Philosophiæ, Medicinæ, ac Sacræ Theologiæ Doctore.

AD SERENISSIMVM PHILIPPVM III. HIS. ET IND. REGEM POTENTISSIMVM.

ROMÆ, Apud Bartholomæum Zannettum.
M. DC. IX.

PATRVM NON SINE PERMISSV.

Imprimatur, si videbitur R. P. M. Sacri Palat. Apostolici.
Cæsar Fidelis Vicesg.

Hunc Librum ex commissione Reuerendissimi P. F. Ludouici Ystella Sacri Pal. Apostolici Magistri perlegi, nihilq. in eo inueni contra fidem, aut bonos mores, imò mulra vtilia, & proficua, atque ideo dignum censeo, qui imprimatur, si ita R. P. M. Sacri Palatij videbitur.

Don Innocentius ab Ecclesia Præpositus Coll. S. Pauli in Columna. Romæ.

Imprimatur, F. Thomas Pallauicinus Bononiensis Magister, & Socius Reuerendissimi *P. F. Ludouici Ystella Sac. Pal. Apost. Magistri.*

SERENISSIMO

PHILIPPO III.

HISP. ET IND. REGI

POTENTISSIMO.

IRABITVR fortasse quispiam Serenissime, ac inuictissime Rex, quòd ego politicorum minimus, sacræ regiæ maiestati vestræ hunc librum ausus sim offerre. Verumtamen si quis animo perpenderit, hoc opus quæstiones, ac discursus in Tacitum complecti, qui sicut historicorum, & politicorum omnium facilè princeps est, sic illud quoque qualecumque sit, primo totius orbis terrarum Regi me rectè dicasse non perperam iudicabit. Quare quemadmodum Sol, Dux, Princeps, & moderator reliquorum luminum, magnitudine cuius, ac pulchritudine nihil maius, ac excellentius potest inueniri, in Acarum, omnium animalium minimum influere non dedignatur. Sic mihi spes est iniecta, quòd potentissima M. V. cuius amplum, ac vastum imperium ferè orbem terrarum amplectitur, benigni-

 2 tate

tate illa familiæ Austriacæ propria, ac singulari hunc librum sit acceptura. Quod ut Maiestas V. faciat rogo, quæsoq. Valeat semper Deo placens, hominibus proficiens, Sacra Regia Catholica Maiestas. Romæ Kal. Martij 1609.

Potentissimæ Catholicæ Maiestatis V.

Deditissimus Seruus

Petrus Andreas Canon.

A D

AD LECTOREM.

AS quæſtiones, ac diſcurſus, quos paucorum menſium curriculo in Tacitum ſum elucubratus, vt æqui, boniq. facias benigne Lector te etiam, atque etiam rogo. In animo quidem mihi erat in quinque libris elaborare, ſed flagrantiſsimum deſiderium in Hiſpaniam proficiſcendi, quod opportunam, & præclaram nactum eſt occaſionem, & temporis inopia, a reliquorum labore me abduxerunt; ſed quod differtur, non aufertur. Diſcurſus duos præclaros quorundam celebrium virorum, qui manuſcripti in manus meas peruenerunt, quia pulchri, & lectione digni videbantur opportuno loco poſuimus, vt legendo reperies; eſſet enim nobis religio alieno labore famam comparare, ſicut, & quorundam exiguos labores, quorum nomen cum ignoraremus, verbo (quidam) annotauimus, quod verbum & ſæpius eos Autores ſignificat, qui nominari non poſſunt. Proprijs Autorum verbis in his libris vſi ſumus, & noſter ſermo curauimus, vt ad veritatem, & vtilitatem non ad eloquentiam accederet. Errata aliqua

offen-

offendes, quæ conniuentibus oculis pertransito, eorum enim aliqua, & Typographi, & meæ celeritati, ac temporis penuriæ, aliqua etiam librario sunt adscribenda; Exemplum enim meum in manibus superiorum remansit. Si censoriam virgulam sumpseris, de eis non iniquam sententiam feras, scire enim debes neminem varijs mortalium palatis cumulatè satisfacere posse, & his temporibus præsertim, in quibus morosa ingenia, animi ingrati, & iudicia nimis sunt absurda. Si aliquid inueneris, quod tibi placeat Paridis Pinelli Ciuitatis Sancti Angeli Marchionis, qui bonas artes fouet, quique nihil vehementius contendit, quàm, vt scientiarum cultores fortunæ incommoda non patiantur, liberalitati acceptum referas.

I N-

INDEX QVAESTIONVM. QVÆ IN HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

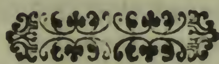

Libri Primi.

Libri Secundi.

VITA

VITA C. CORNELII TACITI.

AIVS Cornelius Tacitus, cuius mentionem faciunt Plinius, Vopiscus, Plinius secundus, Sidonius ad eum datis epistolis, historiæ scribendæ vacauit senex, cum nobiliorem ætatem in causis agendis traduxisset; scripsit primùm omnium historiarum libros, ab excessu Neronis ad Imperium Neruæ: Deinde annales ab Augusti excessu, ad finem Neronis, quorum omnium per iniuriam temporis maxima iactura facta est. Eiusdem videmus superstites libros de moribus Germanorum, & vitam Iulij Agricolæ soceri sui. Orationes quasdam elucubrauit, quarum aliquas retractauit epistola ad Cæcilium. Dialogus verò de Oratoribus à nonnullis esse Quintiliani iudicatur, vixit annos 80. vt legitur in lib. 3. Thes. histor.

Est opus inscriptum hoc titulo C. *Cornelij Taciti annales, non actiones diurnales, non actus diurnales, vt falsò putauit Franciscus Puteolanus; nec audiendus est Fl. Vopiscus, qui in vita Taciti Imperatoris Romani, Cornelium Tacitum vocat historiæ Augustæ scriptorem, quia non purus scriptor est. Nam satis constat hos ipsos libros annalium nomine insignitos ab autore non semel; sunt autem hæc loca, quibus id apertè docetur, lib. 3. exequi sententias haud institui, nisi insignes per honestum, aut notabili dedecore, quod præcipuum munus annalium reor, ne virtutes sileantur, vtq. prauis dictis factisq. ex posteritate, & infamia metus sit. lib. 4. Pleraque eorum, quæ retuli, quæq. referam parua forsitan, & leuia memoratu videri, non nescius sum, sed nemo annales nostros cum scriptura eorum contenderit, qui veteres pop. Rom. res composuere. lib. 13. Nerone, secundùm L. Pisone Consulibus pauca memoria digna euenere, nisi cui libeat laudandis fundamentis, & trabibus, quis molem Amphithea-*

tre apud campum Martis extruxerat volumina implere, quùm ex dignitate pop. Rom. repertum ſit res illuſtres annalibus, talia diurnis Vrbis actis mandare.

Fatendum tamen eſt libros confuſos eſſe, non enim omnes in eis diuidendis, ac ſeparandis conuenere, præſertim hiſtoriarum libros. Nã quod Tacitus lib. 21. tradit de grege Aſinorum agreſtium, quos ſecutus Moſes largas aquarum venas ſuis aperuerit, affirmat Septimius Tertullianus lib. 5. contineri.

Et ſi Tacitus Imperator, vt ait Vopiſcus tanti hominis, nullo vnquam tempore memoria periret, Decuriones Ciuitatum obſtrinxit, vt quotannis decies eius opera deſcriberetur, ac in omnibus bibliothecis apponeretur (Officium enim Decurionum erat hiſtorias ſcribere, & annales, & res geſtas, & approbatos autores, vt oſtendit Vuolfgangus Lazius in lib. 3 comment. rep. Rom.) tamen integra non durauit. Verum ſi quis reputet, vt inquit quidã ſecum ruinam Imperij Romani, tot tamq. diuturna bella, quibus totus occidens concuſſus eſt, Francis, Alemannis, Gothis, Langobardis cunctaperpopulantibus, mirum videri queat tantum adhuc ſupereſſe de ſcriptis autorum veterum. Accedit Chriſtianorum a libris Gentilium olim magis auerſus animus, ſed tamen in tanto Monachorum numero ſemper reperti ſunt aliqui priſcis litteris fauentes, qui deſcribenda autorum monumenta curarint. Hanc vtilitatem præcipuè Cœnobijs debemus ſic nobis priores quinque Taciti libros, Corbeia Viſurgi Fluuio vicina, Benedictinorũ monaſterium eſt, conſeruauit proximis annis illinc ad Leonem, X. P. M. allatos.

At quia Tacitus in conſcribendis annalibus ad vnguem obſeruauit quicquid antiqui, & recentiores, vt Chriſtophorus Mileus, Celius 2. Ioa. Pontanus, Franciſcus Patritius, Franciſcus Balduinus, Franciſcus Robertellus, Vbertus Folieta docuere, ſemper in maximo habitus eſt, & habetur honore.

Plinius in quadam ad eum epiſtola, hæc verba profert. Equidem adoleſcentulus, cum iam tua fama, gloriaq. floreret te ſequi, tibi longo, ſed proximus interuallo, & eſſe, & haberi concupiſcebam, & erant multa clariſſima ingenia, ſed tu mihi ita ſimilitudo naturæ ferebat maxime imitabilis, maxime imitandus videbaris. Et in quadam alia, petis, vt tibi auunculi mei exitum ſcribam, quo verius tradere poſteris poſſis, gratias ago, nam video morti eius, ſi celebretur a te immortalem gloriam eſſe propoſitam. & paulo poſt, equidem beatos puto, quibus Deorum munere datum eſt, aut facere ſcribenda, aut ſcribere legenda, beatiſſimos verò, quibus vtrumque.

Ad eundem ſcribens Cæcilius, auguror inquit, nec me fallat augurium

gurium historias tuas immortales futuras, quo magis illas ingenuè fatebor inseri cupio.

Aemilius Feretus in castigatione autoris, tanto acumine, tantoq. iudicio res Rom. mandauit litteris, vt nemo certè legatur in suo genere illi comparandus; nam quamuis caruerit nitore, & puritate linguæ, abeunte iam Romano sermone in peregrinas formas, atque figuras, succum tamen, & sanguinem rerum incorruptum retinuit, idemq. tam multa paucissimis complexus est, vt attenti lectoris in animo aculeos relinquat, indiligentem, ac aliud cogitantem fallat, ac prætereat.

Thomas Sertinus, quemadmodum nullum esse arbitror scriptorem rerum gestarum præferendum Cornelio Tacito, siue similitudine temporum nostrorum, siue grauitate sententiarũ, & peritia aulici, regijq. moris, ita nullus mihi videtur &c.

Quidam Bernardo Episcopo Tridentino, ac Cardinali scribens, dicit, equidem multis de causis semper dignissimum iudicaui Tacitum, qui inter scriptores rerum Romanarum in manibus assiduè haberetur, vel hoc præcipuè nomine, quod non tantum perpetuam bellorum historiam contexuit Liuij instar, aut cæterorum, sed subinde res insignes interijcit, quarum vtilissima cognitio, siue quod ab alijs omnino non traduntur, siue quod hic plenius. & paulò post. Vnde factum vt præstantium in litteris virorum iuditio Liuio non sit postponendus Tacitus, quin potius anteferendus.

Doctissimus vir Andreas Alciatus Galeatio Vicecomiti scribens, ait, qua tamen in re, vt cæterorum laudi detrahere nihil ausim, ita Cornelium Tacitum nulli cedere constanter affirmauero, & paulo post, certat sermonis grauitas cum elegantia, mauultq. aliqua animo lectoris cogitanda relinquere, quam longis eum narrationibus oneratum dimittere. Qua ratione fit, vt tametsi delicatioris stomachi lectorem eius nunquam satietas capiat, cum huiusmodi viris etiam lactea Liuij vbertas plerunque fastidio sit, vt sicut illi non nisi ineptè aliquid addideris, ita huic non nisi temerè quicquam detraxeris, sed grauior Tacitus inflaturq. magis, siue quod rerum dignitas hoc expostulet, siue quod sub Vespesianis id dicendi genus magis placuerit. Et paulo post, sed & nobis pro Tacito sordescet Liuius, cum illi clarorum virorum exemplo, plurimis nos præceptis instructos dimittit, quemadmodum in caput autorum scelera vertantur, quantum nominis ex constantia, animiq. fortitudine quæramus, quàm cautè cum malis Principibus agendum, quam modestos cum omnibus esse conueniat.

Philippus Beroaldus iunior in epistola ad Leonem X. inquit, nam

summum ego autorem, & summè vtilem Cornelium Tacitum semper iudicaui cum priuatis hominibus, & optimatibus, tum vero etiã Principibus ipsis, atquè Imperatoribus. etenim cum ex reliquis historicis,alij res tantum domi forisq. in rep. gestas perscribant, vt Sallustius,vt Liuius,alij Principum vitas ostendisse contenti sunt,vt Suetonius,vt Plutarchus,hic vnus vtrumque munus summo ordine, diligenti cura, magno iudicio,multa concinnitate complexus est.

Philippus Cauriana in stylo Cornelij Taciti dicit, inter omnes historiarum latinarum scriptores nullus est, qui aut vitæ institutione, aut præceptorum grauitate, aut styli breuitate, aut dicendi prudentia æquiparari cum Cornelio possit, tot enim sententiæ, quot verba, nihil in eius scriptis inane.

Annibal Scottus in epistola ad Sixtum V. Verum inter hos, qui artem bene regendi Respub., & docuerunt præceptis,& exemplis illustrarunt, vt omittam Platonem, Aristot.,Xenop., & alios, qui potius Ideas finxerunt recti principatus, quam illas re ipsa expresserint, mirum est Pater beatissime, quantum omnes antecellat,& valde emineat P. Cornelius Tacitus Romanæ historiæ grauissimus scriptor, cuius de laudibus cætera, quæ dici posent prætermittendo, hoc tantum in præsenti dicam, illius scripta à grauissimis, ac sapientissimis Principibus tanti habita,& æstimata fuisse, vt paucos dies inter grauissimas etiam regiminis curas præterire sinerent, quin illud studiosè legerent, & in rerum suarum vsum conuerterent,adnotationibus, obseruationibus manu etiam sua insigniores eius auctoris locos illustrando, ac sibi seponendo.

Carolus Paschalius in epistola ad Carolum Emanuelem Allobrogum Ducẽ. His vnis ferè præceptis,quia Cornelij Taciti scripta contexta sunt,cæteros historiæ scriptores Græcos pariter, ac Romanos infra huius magnitudinem iacere existimo; Quippe vnus omnium veterum in rerum obscurissimarum veritatem penetrauit, in intimum callidissimorum hominum pectus inspexit; vera æstimatione quanti quidq. sit perpendit; mixta cum principatu morientis vestigia libertatis,cum falsis vera,cum ludibrijs seria, cum adumbratis solida,consociatum cum fide obsequium seruile, cum virtutibus fallaces species virtutibus similes,quibus singula dignoscantur, impressit. Cæterùm nullam hic prodigam verborum copiam,nullas pusillas suspiciosas superuacuas sententias, nihil falsum,otiosum,compositum in ostentationem in se habet concinnitas hæc sensibus valida, in qua nec verba,nec periodos numeres, sed singula æstimes, & expendas,nec sonitum inanis fractæ, & eneruatæ orationis exaudias, sed robur adstrictæ, & collectæ sentias,ac maiestatẽ validissimæ, ac sapientissimæ eloquentiæ,

qua

quæ tota ex grauissimis, verissimisq. sensibus exundat admixtum. Iam vero nec virtutes, nec vitia silentur, neutrum in maius effertur, sed ea moderatione meritò laus tribuitur, qua peccatum non aspera-tur. Nec est quod vereare quicquam hic supra imitationem esse posi-tum, aut in miracula corruptum, omnia sunt obuia ante pedes, in cõ-muni vsu posita, nimirum priscis verbis hodierna facta ostenduntur. Deniquè his Tacitus est, qui non nisi ei placere potis est, quem erudit, nec quemquam erudit, nisi qui ex proprijs, non alienis experimentis tantum prudentiæ collegit, vt hoc duce honesta a deterioribus, vtilia obnoxijs discernere possit, vsquè eò omnia instrumenta, quibus ad omnes vitæ status subsidia parantur ex hoc sacrario promi possunt, nempè illa quorum ope futura prauideri, imminentia vitari, secun-da temperare, dubia prudenter tractare possunt, alios nescio.

Marc. Ant. Muretus orat. in Corn. Tacit. In primis autem illud positum sit, quæ summa scribentium laus est, eam Tacito ab omnibus vno ore tribui, nullum vnquàm scriptorem prudentiorem, ac conside-ratiorem fuisse, siccam, ac sobriam esse illius orationem, adstrictam verbis, densam sententijs, nihil in ea notari posse difluens, nihil inane, nihil redundans: singulis sæpe verbis singulas sententias contineri. Magna laus, & quæ in quo sit facilè ei alias deesse patiaris. Nam vt in ijs, quæ possidentur, ea plurimi fiunt, quorum exigua moles est prœtium ingens, vt aurum, vt gemmæ, vt in cibis, ij maximè laudan-tur, qui minimum detrimentorum habent plurimum succi, ita ma-ximi facienda oratio, quæ paucissimis verbis plurimum sententiæ am-plectitur, indicat enim se in pectore non in ore nasci. Hæc præcipua orationis virtus, quæ ex omnibus scriptoribus Latinis in Tacito præ-cipuè cernitur, efficit, vt omnium ætatum sapientissimi quique, qui nõ inani verborum sono, sed bonitate, & grauitate sententiarum duce-rentur, præcipuo in honore Tacitum semper habuerint eiusq. assiduã, & accuratam lectionem principibus viris omnium vtilissimam iudi-carint.

Iustus Lipsius ad 1. lib. polit. notas Latini sequuntur, quorum ag-men Cornelius Tacitus mihi ducat. Ante Liuium inquies? non elo-quentia, aut alijs virtutibus, sed ijs, quas nunc consideramus pru-dentiæ & iudicij notis, quis illo verius narrat, aut breuius? quis nar-rando magis docet in moribus? quid est, quod non tangat in affectibus? quod non reuelet? mirabilis omninò scriptor, & qui seriò hoc ipsum agit, quod non agit. Nec enim historia solum est, sed velut hortus, & seminarium præceptorum, vt ij, qui vestes acu pingunt ingeniosè gemmas inserunt sine confusione, aut noxa formarum, sic iste passim sententias seriæ narrationis nihil omissa, aut læsa, scaber tamen qui-

busdam, & obscurus videtur, suo ne vitio, an ipsorum? nam acutè, argutèq. scripsisse fateor , & tales esse debere , qui eum legent . Ideò consiliarÿs magis principum, quàm ipsis commendo, qui habeant hunc sapientiæ simul, & prudentiæ verum ducem .

Verumtamen his laudibus non obstantibus, quas consultò , vt clarior autoris gloria elucesceret scripsimus, aliqui eum accusant primò quòd asper, atque obscurus in scribendo fuerit ; sed isti profectò senibus similes sunt , qui si minus commodè oculis vtuntur , in quodcunque cubiculum ingrediantur, dicere solent illud parum luminosum esse , maiores fenestras fieri oportuisse , deinde Lipsiј autoritate respondeo obscurum esse non autoris , sed legentis vitio . Tertio dicerem illum obscuritatem affectasse, summos viros imitatum, quorum studium fuit sacramenta naturæ , atque præstantia obtegere ; quare doctrinam maiestate plenissimam principe solum, & viris sapientibus dignam irreligiosæ mentis videbatur indoctorum conscientiæ publicare . Sic Orpheus Pythagoras, Socrates, Plato, Aristoxemus, Ammonius, sed omnium præcipuè Arist. id inuiolabili fide seruauere . Hinc Herennius , Plotinus , & Origenes , vt scribit Porphyrius de educatione, & disciplina Plotini iurarunt ne Ammonij dogmata æderent, & quia Plotinus violato iureiurando ab Ammonio præstito sacramenta publicauit, in transgressionis pœnam horrendo pediculorum edulio consumptus est, quod etsi minimè verum videatur, attamen ad hanc rem plurimum facere videtur : Nam & certum est solidum cibum, non lac hominibus Tacitum præbuisse . Dicunt præterea illum asperum esse, quod verum non est , nam ideo videtur propter summā grauitatem , vt inquit Thomas Garzonius in platea vniuersali discursu 38. imò laudatur in quibusdā rebus asperitas, vt inquit Muretus, quamquam enim nuda, & perspicua oratio delectat, interdum tamen in scribendo certi cuiusdam generis laudatur obscuritas , quæ orationem a vulgari loquendi consuetudine abducens, ex ipsa peregrinitate dignitatem ei, maiestatemq. conciliat , & attentionem legentium continet . Asperitas autem illa idem plane est, quod in vino amarities, quæ in quo est, id optimè ferre vetustatem putatur .

Dicunt postremò eum male locutum esse, quod apertissimum mendacium est ; nam vt rectè Muretus , qui autem nos sumus si omnes in vnum conferamur , quicunque hac tempestate latinè loqui videmur , vt de scriptore sapientissimo nato ÿs temporibus , quibus adhuc Romana lingua florebat , planè enim floruit vsque ad Hadrianum, habito disertissimo ætatis suæ tempore sequius iudicare accedamus.

At aliter loquitur, quàm aut Cicero , aut Cæsar, credo, aliud enim dicendi genus adamarat , nec Ciceronis quidem temporibus omnes ,

qui

qui diserti habebantur Ciceroniani erant, multa in Cicerone Brutus, multa Caluus, multa Pollio, quædam etiam Atticus non probabant, & paulo post.

At qui nihilo minor nostra stultitia est, qui in tanta veterum scriptorum disperditione, tam longo temporum interuallo, tanta latini sermonis obliuione, & ignoratione optimæ notæ scriptores damnare non veremur, coqui, & muliones multo melius, quàm omnes nos latine, & intelligebant, & loquebantur.

At a quoddam mendacio defendi non potest, nam iustissimè Tertullianus eum mendacem appellat, propterea, quòd falsus Christianæ Religionis iudex fuerit, quod etiam affirmat Cæsar Baronius his verbis, at Tacitus odio, quo & ipse flagrabat in Christianos, quo vacare debent, omnes, qui res gestas scribendas suscipiunt, parum liberalis historici, sed hominis, qui permoueretur affectibus specimen edidit, quippe qui cum tam sua ipsius, quam totius populi opinione Nero auctor haberetur incēdij, nihilominus sontes Christianos appellat.

Hoc inquam mendacium defendi non potest, sicut nec ea, quæ de Hebræis dicit, non enim primo dici potest, quod impie Bodinus affirmat, qui Cornelium Tacitum impium iudicaret, nisi pro sua tuenda religione aduersus nostram scripsisset, quod sane impium per se est, vt ait Antonius Posseuinus de Io. Bodini lib. consid. & cautione, neque vero a Christiano scriptore (qualis haberi volebat Bodinus) probandum, nam falsa religione deserta, veram amplecti tenebatur, quæ sicut alijs, ita illi nota esse debebat. Quòd si diceres cum Philone Hebræo ad Caium, sua cuiq. optima videtur, vt quæ non ratione, sed affectu dijudicetur a singulis, & cum Cicerone, qui in Verrem omnibus religionem suam gratissimam esse his verbis fatetur. omnes religione mouentur, & Deos patrios, quos a maioribus acceperunt colendos sibi diligenter, & retinendos arbitrantur, falsum diceres, non enim in affectu, nec in morum patriorum consuetudine vera religio, vt est nostra fundamenta habet, sed in veritate ipsa religionis, & in eo, qui nobis eam reuelauit, qui est Iesus Christus generis humani Saluator, sine quo nemo in vitam æternam ingredi potest, quemque salutis causa omnes cognoscere tenentur. non enim alia salus est. nam satis constat in affectu multos errare, & errasse, & illi mores, & religiones retinendæ non sunt, quæ animarum perniciem secum afferunt.

Neque Tacitum defendas, quoad Iudæos dicendo, quod alia in re dicit Balduinus de historiæ institutione, nempe multarum rerum ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura, cum tanta sit obliuio antiquitatis, tam obscuri eius recessus, tam profundæ tenebræ, & interea tā

infectæ ſint inſidiæ fabularum, & impoſtura tam aſtuta, cum quidem falſi ſit, & eſſe dicatur non tam immutatio, quàm imitatio veri, in hiſtoria obſcura eſt quæſtio facti, non ſolum alieni, ſed & abs noſtra memoria, vt ait Cicero remoti, & propterea prudentiſſimum quemquem in eo genere aiunt falli poſſe, ſcio enim ab alieni teſtimonij fide pendere, & rem propterea eſſe valde lubricam. Nã vt idem autor recte ſubiungit, ſed ſi cautiones tamen adhibebimus, quas, & debemus, & poſſumus, neque temere fallemur, neque in iuſtam reprehenſionem noſtra perſuaſio incurret. quamobrem impia hæc mendacia Tacitus vitare non poteſt, quæ nec Plinius, cuius epiſtolæ oſtendunt, eum non tantum abhorruiſſe a religione noſtra, ſed etiam iudicia exercuiſſe aduerſus Chriſtianos, & eorum nonnullos adhibitis tormentis ad eiurandam Chriſti militiam compuliſſe, nec Plutarchus, qui eaſdem, quas Tacitus de Moſe, & Iudæis fabulas habet, nec Quintilianus, qui contumelioſè de Moſe loquitur, nec Suetonius, qui in Nerone de Chriſtianis impiè ſcribit; Nec Vlpianus, Porphyrius, Simplicius, Auerroes, Galenus, Ammianus Alexandrinus, qui omnes alieno à Chriſtianis animo fuerunt. Ego autem credo Tacitum ob Iudæorum vetuſtatem initia vera, nec Romanos etiã, non habuiſſe, vel ſi habuerunt incenſa fuiſſe: Nam vt Liuius 11. lib. ait, & quod etiam ſi, quæ in commentarijs Pontificum alijsq. publicis, priuatisq. erant munimentis, incenſa vrbe, pleraque interiere, vel hiſtoriæ Moſis, cognitionem non habuiſſe. ſed hoc commune fuit omnibus hiſtoricis, qui autem vmquam hiſtoriæ ſcriptor hanc notam effugere potuit, apud vnumquemque enim vel aliqua fabula, vel aliquod mendacium, vel aliquod odium, vel aliqua ira, vel demum aliquis eſt affectus.

Neque ob id reijciendi ſunt ſapientiſſimi autores, nam ſi hoc tempore nihil legendum putamus, niſi quod cum Chriſtiana religione conſentiat, omittamus ſanè omnes inquit Muretus illos veteres Græcos, Latinosq. ſcriptores. ſed legendi ſunt, vt grana ex paleis colligamus, bonos ſequamur, vitia repudiemus malaq. vitemus, eos tamen, qui ab Eccleſia non ſunt damnati. An quiſquam noſtrum ita infirmus eſt vt periculum ſit, ne in fide Chriſtiana titubare incipiat, ſi Tacitum Chriſtianum non fuiſſe cognouerit, doleamus potius illius vicem, & grati aduerſus Deum ſimus, qui animos noſtros maiori luce perfuderit, vt inquit Muretus. Cæterum ſi hæc, quæ diximus mendacia exceperis, vera cætera eſſe reperies, nam quamuis ipſe lib. 1. hiſt. dignitatem ſuam a Veſpaſiano inchoatam, a Tito auctam, a Domitiano longiùs prouectam affirmet, tamen & Domitianum damnat, & Veſpaſianum auarum appellat, nulliq. pro veritate dicenda parcit.

eit. Quod autem ipse publicis munimentis consignauit non coniectura, non falsa doctrina, sed partim oculis, partim monumentis veterum, partim recentiorum scriptorum libris visis, partim secretorum testium fide, omnia denique auxilio, & veritate summorum Imperatorum, quibus familiaris fuit, quique ei omnia apertissimè indicarunt. Othonem, Galbam, Vitellium, nec benefitio, nec iniuria cognouit, a Vespasiano Galliæ Belgicæ procurator datus fuit, inde reuersus a Tito quæsturam accepit. Ad Consulatum verò illum Nerua euexit, cuius familiaris extitit. Quamobrem ego non miror si ex ingenti scriptorum, qui res Romanas litterarum monumentis prodiderunt, numero quisquam est, quem meritò quis Corn. Tacit. anteponat, cum nullum genus scripti prophani sit, ex quo aut plura, aut citius, & minori animi contentione discatur; ijs enim temporibus nasci, & vitam traducere ei contigit, in quibus omnia rerum scribēdarum præclara genera floruere. Scripsit enim sub Imperatoribus, quorum nutu omnia regebantur, qui ad similitudinem temporum nostrorum maxime accedit, cum perpaucas nos habeamus Respublicas, quare in eo plura sunt, quæ edisci, quæ ad vsum conferri, quæ ad vitas, moresq. referri possunt, quàm in quolibet alio, qui bellica magis, quàm ciuilia posteritati reliquerunt. sterilitas autem bellorum, (quam Deus semper conseruet) silentium ab habentibus potestatem indictum, quod, & publicæ vtilitatis causa iustè inhibetur, secreta dominandi scientia solum principibus nota, ipsorum principum auaritia, potentiū insolentia, inuidorum insidiæ, spes hominum fallaces, labores sine emolumentis, nulla posteritatis fama steriles scriptores reddit: quæ omnia nulla erant tempore quo Cornelius scripsit: Huic etiam accedit publicorum negotiorum administratio, & ætas longæua 80. nempè annorum, quæ multa concedere solet.

Finis autem Cornelij Taciti in istis quinque annal. libris est res gestas Tiberij narrare, vt nouum regnandi modum nouo successori, qui firmum adhuc non habeat Imperium ostendat; populum enim ali principi assuetum difficile est docere, & regere, quod quidem implicitè facit. Quare concludendum Tacitum omnibus vtilissimum esse propter grauissimas sententias, propter tot, tantasq. hominum illustrium actiones, propter tot varios casus, tot discrimina rerum, atrocia prœlia, discordes seditiones, prosperas, ac aduersas pugnas, clades mutuas, supremas clarorum virorum necessitates, ac ipsam necessitatem fortiter toleratam, & propter multiplices rerum humanarum casus, quos ille fœlicissime narrat. Quare ipse summus a secretis principiū esse deberet, cum sit vtilissimus scriptor, & verissimus, quippe qui eo tempore scripsit, quo sentire quæ voluit, & quæ sentiret dicere licebat,

bat, & vtinam ſit Regibus Tacitus tacitus, vt inquit Stephanus Paſchaſius

Quod Tacito rerum domino, gentiſq. togatæ
Nominis alma mei ſollicitudo fuit.
Id quoniam gentile ſuis, noſtriſq. putaret,
Hinc quam grande mihi nomen in orbe vides.
Verum quem Tacito Tacitum placuiſſe videbis,
Regibus ò vtinam ſim Tacitus, tacitus.

At quoniam ab omnibus Tacitus iuris ſtatus peritiſſimus habetur, non ab re erit explicare.

Quid ſit Ius Status.

DIco primò ius ſtatus non eſſe artem, niſi nomen artis largiſſimè ſumatur, eſt enim ars propriè ex Ethicorum cap. 4. habitus certa ratione factiuus, factio autem eſt operatio productiua alicuius operis ad extra, cuius principium eſt in eo, quod efficit, non in eo, quod efficitur, eſtq. ab actione diſtincta, actio enim propriè eſt, quæ nullum poſt ſe relinquit opus, vt actus virtutis moralis, factio verò eſt, vt ædificatio. ars ergo propriè verſatur circa operationem externam productiuam alicuius externi operis, ex quo patet ius ſtatus non eſſe artem, cum non verſetur circa externam operationem relinquentem externum opus, ſed circa operationes voluntatis, & intellectus, quæ nullum poſt ſe relinquunt opus; neque dicas ius ſtatus ſtatuere, præcipere, vetare, exequi, præmio aliquem, vel pœna afficere, vt inde probes eſſe habitum factiuum, & conſequenter artem, operatio enim, qua eiuſmodi res fiunt, non eſt propriè factio, ſed actio, cũ nullius externi operis ſit productiua. quare etiam ſi ius ſtatus verſaretur circa operationes voluntatis, ac intellectus, quæ habent principium in nobis, vel in Principe, quæ eſt vna conditio, quæ requiritur ad artem ex Ariſt. loc. cit., non tamen eſſet ars, cum illi præcipua deſit, cum videlicet verſetur non circa factionem, ſed circa actionẽ.

Dico ſecundò, ius ſtatus non eſſe facultatem, facultas enim propriè eſt, vt colligitur ex 1. Rhethor. quædam poteſtas, ac habitus, qui, æquè verſatur circa contraria, vnde & dicitur facultas ex Alex. 1. Topic. initio, & quia poteſt in vtramque partem diſputare appellatur ab Ariſtotele ſæpe facultas contradictionis, quæ iuri ſtatus non poteſt conuenire, cùm Princeps in vtramque partem non diſputet, neque cùm aliquid lege ſancit, vel aliquid aliud efficit, diſputat, nec ſubditorum intereſt de eo, quod Princeps obſeruandum

uandum

uandam proponit differere, nam nemo poteſt ei dicere: cur ſic facis? vt dicit Baldus in proem. feud. n. 34. nec quis audere debeat aduerſus id, quod Princeps facit, ſed ſibi imponi debet perpetuum ſilentium, vt idem in c. 1. ſi quis autem in prin. de pace conſtit. affirmat.

Dico tertiò, ius ſtatus non eſſe ſcientiam, propriè enim ſcire ex Ariſtotele nihil aliud eſt, quàm cum cauſam cognoſcimus, propter quam res eſt, quod illius cauſa eſt, & quod non contingit hoc ſe aliter habere, ſed ius ſtatus poteſt ſe aliter habere, ita vt ſubſtantia, quæ alijs in rebus non mutatur ab accidentibus eſſentialiter, in iure ſtatus accidentia potentia ſint totam eſſentiam mutare, ac corrumpere; quare, & poteſt ſe aliter habere, quod eſt contra ſcientiã, quæ eſt de incorruptibilibus, non autem de ſingularibus cuiuſmodi eſt ius ſtatus, quod ſæpe cauſas rerum non cognoſcit, quas conſtituit, nec earum certam, ac euidentem cognitionem habet, deinde non eſt gratia ſui, cuiuſmodi ſunt veræ ſcientiæ, ſed aliò dirigitur. Addi etiam poteſt ſcientiam infallibilem eſſe, non autem ius ſtatus.

Dico quartò, ius ſtatus non eſſe prudentiam, nam prudentia in ſuo vero ſignificatu ad nos, noſtramq. perfectionem refertur, ius verò ſtatus ad communitatem operationes ſuas dirigit. Latè autem accepta nempe prout eadem eſt cum ciuili ſcientia, fundamento, & re vna, ratione autem, & forma diſtincta, ita vt ſit vnus habitus vt ex Ariſt. 6 mor. Nico. cap. 8. Hoc modo ſumpta ius ſtatus ſecundum hanc latitudinem eſſet prudentia; nam ciuilis ſcientia eſt ea, quæ reſpicit tum familiam, tum patriam, & vniuerſam Ciuitatem. Diuiditur autem in domeſticam, & ciuilem, quæ ciuilis ſcientia cum adhuc duplex ſit, vel enim eſt prudentia nomothetica, hoc eſt ferendarum legum, quæ eſt domina, Princeps, & regia, cuius munus eſt leges condere, magiſtratus conſtituere, dominari, imperari, pœnas, & præmia decernere, vel eſt prudentia, quæ proximè in ſingulis hominum actionibus verſatur, & quaſi manibus negotia ad Rempublicam pertinentia tractat, & hæc communi voce vocatur ciuilis, quamuis enim re vera ea mereatur ciuilis dici, quæ eſt Domina, & ratio ferendarum legum, vt inquit Franciſcus Piccolomineus de virtute rationis grad. 5. cap. 37. tamen quia multitudo inſpicit non principia, ſed exitus, & poſtrema opera, propterea eæ ſunt ſolummodo abſolutè ciuiles, quæ in ſingulis magiſtratuum actionibus verſantur, illi enim ciuilia proximè tractant. Demum hæc in ſingulorum actionibus occupata prudentia etiam eſt duplex, vel enim eſt conſultrix, vel iudicans conſultrix in conſultatione, & deliberatione verſatur,

satur, cui omne actionum ciuilium genus, vt materies subijcitur, iudicans in iuditio ferendo posita est, nam eius officium est iudicare, quomodo actiones sint, vel non sint consentaneæ legibus, quibus pœnis, vel præmijs dignæ sint. At neque his modis sumpta ius status est formaliter prudentia, nisi secundario, ius enim status alijs rebus innititur, vt inferius ostendemus. nam in tota sua latitudine ius status multa comprehendit, quæ nullo modo prudentiæ sunt. Sequeretur etiam, quod semper vir politicus esset vir bonus, cum omnis prudens sit bonus, & ius status sine viro bono potest esse, quamuis non sine ciue bono, & ideo multi viri reperti viri probi, vel habiti ab antiquis, vt Anaxagoras, Empodecles, Thales Milesius, & similes viri, qui tamen populorum ignari fuere, & è contra multi reperti ciues boni, qui recte admiuistrauerunt, iusteq. communitatem rexerunt, qui tamen homines improbi fuere, ad publicum enim bonum regendũ sufficit esse ciuis bonus, nisi improbitas viri communitati scãdalum præberet: tunc enim non sufficeret esse ciuem bonum, sed etiam esse virum bonum oporteret. Deinde prudentia sequitur ius status, nam sicut ius status Principem, sic prudentia ius status supponit.

Dico quintò, ius status propriè non esse pædiam, hoc est contra Hieronymum Frachetam, qui eò, quod Xenoph. libros suos de pædia Cyri inscripsit, ius status pædiã esse affirmat, at ius status pædia non est, nam quamuis pædiæ nomen sit satis commune, & denotet congruẽtem omnem institutionem ad quamuis disciplinam consurgentem a varijs, quæ addiscendæ disciplinæ conducunt, tamen propriè pædia dicitur sumpto a pueris nomine, vt inquit Piccolomineus de virtutis ratione grad. 5. qui præsertim ea recta institutione egent, & est nomen ab vno, quod primò denotat congruentem puerorum educationem, mox transfertur ad denotandam omnem rectam institutionem, pro quauis disciplina comparanda, hoc docet Plato in 1. de leg. nec non in principe 2. quibus in locis iam esse pædiam affirmat, qua in vrbe pueri, & adolescentes rectè moribus instituuntur, qua Arist. in proœm. Nichom. egere iuuenes asseruit, vt reddantur congruentes auditores ciuilis scientiæ. ex quibus patet ius status propriè non esse pædiam, nec inscriptioni librorum standum, nam etiam libri de generatione Arist. inscribuntur, attamen eorum obiectum non est generatio, sed corpus generabile, & corrup. sic Xenop. libros de Cyri pædia inscripsit, quia principem instituere destinabat ad aliud vitæ genus, quod rectè ducere optabat maximi enim interest, dicere instituere Principem, & dicere ius status esse pædiam, & illud opus non ad historiæ fidem contexuit, sed ad effigiem, vt ait Cicero iusti imperij.

Dico sextò, quando quidem ius status doceat quid agere, omniaq.

quæ sub illo sunt ad actionem dirigantur, est notitia practica eius in quo est: nam est de obiecto operabili suapte natura ab eo, in quo est talis notitia, potest tamen respectu subditorum esse speculatiua, nam Angeli cœlum mouentes idcirco practicam notitiam habent illius motus, cum homines eiusdem speculatiuam habeant cognitionem, quia motus ille est operabilis ab Angelis, non ab hominibus. Pari autem modo Princeps habet practicam notitiam rerum suarum, & earumdem notitiam speculatiuam alij habent, quia actiones illę quas facit Princeps, vel Resp. note solummodo sunt ei. Quare is solus verè gubernat, quia obiectum, in quod tendit est operabile ex se, quare si obiectum illud v.g. quod Princeps vult non esset operabile ex se ab eo, in quo est notitia practica talis, notitia ex se non esset proximè, sed remotè directiua praxis status, vt si Angelus me doceret aliquid facere, remotè dirigeret praxim illam meam, ego autem proximè per meã notitiam ex Angeli doctrina comparatam eandem praxim dirigerem (ad praxim enim propriè necessaria videtur proxima directio, & insufficiens remota) pari modo, quando consiliarij, vel status periti docent Principem aliquid facere, remotè docent, nam ille per suam eandem notitiam, ex illorum doctrina comparatam, eandem praxim dirigit, sic quæ velit, constituit proximè ipse, cæteris remotè concurrentibus.

Diximus enim suaptè natura, nam si obiectum aliquo modo impediatur, quo minus illud operari possit, id erit per accidens, si modo a tali subiecto sit per se, & ex natura sua operabile, adhuc enim practicam eius notitiam habere poterit, vt patet in arte saltandi, & pingendi in claudo saltem, eò quia claudus euaserit post acquisitam artem, & similiter in pictore, cui manus præcise fuerint. Huius verò ratio est, quia cognitio practica Principis non idcirco dicitur, quia sit electiua praxis, seu actionis, sed solum, quia est illius directiua, quod ex se habere potest etiam in subiecto, quod ab actionis exercitio impediatur; ex his intelligi potest, quod si quis habet cognitionem quantumuis perfectam modi quo v.g. flores, vel fructus producantur, talis cognitio nequaquam erit practica, sed speculatiua, cum non sit de obiecto ex se a nobis operabili. Quare si Principi Deus, vel Angelus reuelaret N. v. g. Regem alium bello victurum, talis cognitio non esset practica in Principe, cum non sit de obiecto ab illo operabili. Quare de quocunque obiecto operabili a Principe, Princeps practicam habet cognitionem, ita vt quando aliquid facit, practicè facit. Loquor de Principe, vt Principe nempe, vt ad vtilitatem subditorum refertur, & de obiecto operabili, nam si obiectum non est rectè operabile, faciet non vt Princeps, sed vt Tyrannus. Hinc nascitur, quod

quis

quis maiorem habet rerum experientiam, melior Princeps sit, nam regimen in practica consistit.

Aduertendum tamen est ad hanc practicam notitiam requiri, vt non solum obiectum sit operabile ab eo, in quo est talis notitia, sed etiã operabile notitia dirigente potentiam ad talem operationem; nam notitia v.g. quæ ab eodem modo, quo potentia nutritiua in me, meum corpus nutrit, non est practica, sed speculatiua, licet illa nutritio sit operatio a facultate illa, quæ in me est procedens, & non aliam ob causam, nisi quia illa mea cognitio non dirigit in me operationem potentiæ nutritiuæ, quod si Deus subderet potentiam nutritiuam Imperio voluntatis meæ, ita vt cum vellem, aut nollem meum corpus nutriretur, aut non nutriretur, tunc cognitio, quam haberem de modo nutriendi esset notitia practica, quia esset etiam directiua. Hæc omnia explicare voluimus, vt legenti innotesceret ius status primo consistere in notitia quadam practica, ac antea quam vlterius progrediamur notandum.

Primo est ex Botero lib. 1. de ratione status, aliud esse statũ, aliud ius status, status enim est dominium supra populos, ratio autem status est notitia mediorum ad tale dominium fundandum, conseruandum, & ampliandum, verum tamen, etsi absolutè has tres partes amplecti illa notitia videatur, tamen formaliter conseruationem amplecti videtur.

Notandum secundò ex eodem, rationem status Principem statumque supponere, Principem tamquam artificem, statum verò tamquam materiam, quæ nihil supponit, cùm eadem fundamentum sit.

Notandum tertiò, ius status consistere in fundando, sed impropriè, in conseruãdo, quod formaliter facit, in ampliando, & curando; nã cùm politica sit ars Reipublicæ perficiendæ, cuius artifex is dicitur, qui scit fundare Rempublicam, & fundatam conseruare, amplificare, & curare, asserere oportet ius status esse notitiam practicam ex multis habitibus conflatam, quam nullus alius rectè potest habere, nisi, qui Princeps est, & Reipublicæ administrator, nam ad comparandos habitus politicos multa necessaria sunt. Sed notandum quartò est, ius status sumi tripliciter posse, vel prout ius status statum politiæ, vel monarchiæ, vel aristocratiæ respicit, at nos prout monarchiam considerat.

Notandum quintò propriè, & impropriè sumi, propriè, quando ius status idem est, cum ratione boni regiminis, impropriè verò, quando ius status est sine tali bono regimine, nos in priori significatione accipimus.

Notan-

Notandum sexto, ius status strictè, ac largè accipi, strictè, quandò bonum ciuile regimen solummodo considerat, largè quando, & ius belli, & rationem belli respicit. Est autem ius belli, quando bellum iustè, & cum omnibus bonis circumstantijs suscipitur; ratio autem belli est ipsa actualis belli administratio cum omnibus ijs, quæ ad gerendum bellum requiruntur. Nos autem hanc secundam significationem consideramus Iustinianum secuti, qui in proœmio Institut. dicit Imperatoriam Maiestatem non solùm armis decoratam, sed etiam legibus oportet esse armatam, vt vtrumque tempus, & bellorum, & pacis rectè possit gubernare, quæ duo sunt nobiliores iuris status partes.

Notandum septimò, ius status sine bono regimine à Tyrannis inuentum fuisse, de cuius inuentione inferius dicemus, qui vt omnes leges praeuaricari, & transgredi possent, hoc nomen inuenerunt ad occultanda facinora; sæpe enim speciosis rerum vocabulis mala cooperiūtur. sed inter hoc ius statum, & bonum regimen interest, nam verum ius status, publicum bonum, malum ius status commodum priuatum respicit.

His prænotatis, in Principe ius status non est aliud, quam notitia illorum habituum, quos comparauit, qui hoc, vel illud faciendum, vel non faciendum admonent, vel persuadent. Quare in primis, qui hoc ius non habet, oportet, vt addiscat. quod quidem fit præceptorum ciuilium cognitione & vsu eorūdem. Nam vt diximus, omnia ad actionem ciuilem diriguntur examine, & resolutione exemplorum ciuilium, gestis Principum, aliarumque personarum publicarum, & illustrium tempore pacis, & belli, rerum cognitione, legatorum renunciatione, functione, & exercitatione negotiorum politicorum, hominum peritorum informatione, doctrina, & disciplina doctissimorum virorum, sed vt nonnulla, quæ ad optimum ius status pertinent explicamus.

Dicendum est requiri in bono Principe bonā educationē, nam bonis opinionibus statim imbuendus est Princeps, nam experientia compertum est eos Principes, qui rectè instituti, quique præclaris artibus, & disciplinis imbuti fuerunt, quiq. Ecclesiam audierunt fœlicissimè regnasse, quia optima disciplina verum ius status eos docuit: & è contra, qui auaros ministros, & perfidos consiliarios secuti sunt, quiq. ediscere ad Reipublicæ gubernacula attinentia neglexerunt, iure status abusi, sibimet ipsis, ac suis perniciem attulerunt. Quare statim, & ab ipsis incunabulis vacuum adhuc, & inde futuri Principis pectus salutaribus opinionibus erit occupandum, ac protinus in puerilis animi nouale iacienda honestissima, quæ paulatim ætate, & vsu rerum sup-

ſuppullulent, ac matureſcant, & ſemel infixa in omnem vſque vitam inhæreant. Nihil enim ita penitus inſidit, & inhæreſcit, vt quod primis illis inſeritur annis, in quibus, quid imbibamus, cum in omnibus per multum refert, tum verò in Principe plurimum. Nam ſi tanta ſollicitudine parentes, non omnino ſtulti puerum educant vnius agelli ſucceſſioni deſtinatum, quo tandem ſtudio, curaq. educari par eſt eum, qui non vnis ædibus, ſed tot populis, tot Ciuitatibus, imò qui Orbi inſtituitur, aut magno omnium commodo futurus vir bonus, aut magno omnium exitio futurus vir malus. Si ergo optimos inſtitutores habet, bonus erit, rectèq. iuris ſtatus regimine vtetur, ſin malos, magnum malum omnes expectabunt, quid enim boni efficere poteſt ille Princeps, qui ab ipſis ſtatim incunabulis, ſtultiſſimis inficitur opinionibus, enutritur inter ſtultas mulierculas, adoleſcit inter laſciuas puellas, inter colluſores perditos, inter abiectiſſimos aſſentatores, & inter ſcurras, & mimos, inter combibones, & aleatores, ac voluptatum architectos, iuxta ſtultos, ac nequam, inter quos nihil audit, nihil diſcit, nihil imbibit, niſi voluptates, delicias, faſtum, arrogantiã, auaritiam, iracundiam, tyrannidem, atque ab hac ſchola mox adhibetur ad Regni gubernacula, vt inquit quidam. Deinde grammaticam addiſcere debet, nam ſi legatos audire, ac intelligere velit, vt eum decet, ei grammatica neceſſaria eſt, ſicut enim in domibus veſtibula ſunt ante ianuam, & Vrbes habent ſua ſuburbia, per quæ adeuntur. Ita, & ante virtutem, vel doctrinam ciuilem grammatica ſita eſt. Carolus V. ſemper Auguſtus, quem magnitudo ſtatim rerum, & Imperij tenerum adhuc a ſtudijs abduxit, & ſi amorem, tamen, reuerentiam non excuſſit; ac quondam cum Genuæ oratorem aliquem audiſſet latinè dicentem, nec plenè ſatis cœpiſſet, triſti, & ingenuo ore confeſſum Paulus Iouius ſcribit (is enim arbiter, & teſtis erat) confeſſum dare ſe nunc puerilis incuriæ pœnas, & præſagum Hadrianum præceptorem fuiſſe, qui hanc pœnitentiam ei prædixiſſet: neceſſe ergo eſt Principem ignarum, alienæ relationi aliquandò parũ fideli credere, ex qua malum regimen oritur.

Philoſophia Regibus conuenit, nam illud Platonis ſatis notum eſt, niſi Philoſophi clauum ipſi rerum publicarum capiant, vel qui nunc Reges dynaſtæ appellantur, legitimè, verèq. philoſophentur, fieri non poſſe, vt vnquam Ciuitates grauibus incommodis, maliſq. emergant. Hanc eandem Platonis ſententiam ſemper in ore habuit, vt Capitolinus ait, Antoninus Philoſophus, cùm idemtidem confirmaret florere Ciuitates, ſi aut Philoſophi imperarent, aut Imperatores philoſopharentur, nam ex Philoſophia hauritur iuris diſciplina, cùm ea, vt inquit Cicero de leg. 1. inuentrix legum fuerit, & vt Vincentius

Ca-

Castellanus lib.1. cap.14. disusè probat; Princeps enim philosophia imbutus, sine doctorum auxilio, quæ leges bonæ, quæ malæ sint, sciet. item Mathemat. vt idem autor cap. 16. probat. Item eloquent. præsertim si Princeps belligerator est: Hinc enim maxima, præcipuaq. in exercitum commoda deriuari putat Onosand. in strategico; & vt inquit Leo Imperator de bellico apparatu, plus necessaria est Imperatori exercitus eloquentia, quàm infirmo medicus. turpe enim est Principi aliena facundia indigere, vt Nero Imperator, qui cum ad inanes discendas artes viuidum, vt inquit Tacitus lib.13. annal. ingenium ab optimis, atque saluberrimis detorsisset, infans ipse cum esset à Seneca confectam orationem recitauit, idq. non sine infamiæ nota, quod primus omnium ex ijs, qui rerum Romæ potiti essent, aliena facundia indiguisset. Præter scientias Princeps, qui verè regere vult, tum quidem autoritate, & potentia, tum autem prudentia, & sapientia, tum vero bonitate, & virtute præstare debet. primum quidem per se, quòad eius fieri potest, deinde autem per suos, dum non modo potētissimorum, sed & optimorū hominum comitatu semper stipatus incedat. Atque ab ijs quidem tribus, Aegyptij olim Reges suos Trismegistros appellabant, quasi ter maximos dixeris, quoniam non in alios summam regiam potestatem conferebant, quàm quos anteà eximia doctrina, ac sapientia, ad primum inter Philosophos locum, eximia autem virtus, ac sanctitas ad summum sacerdotium euexisset, vt inquit Ioachimus Hopperus de Principis institutione.

Non est prætereunda ethica, & œconomica; nam ea, quæ sunt ad alterum, sumunt originem ex ijs, quæ sunt ad nos ipsos; nam etsi non requiratur tanta industria ad regendum seipsum, quanta requiritur in gubernatione familiæ, nec requiratur tanta prudentia in regimine familiæ, quanta in gubernatione Ciuitatis, & Regni; ordine tamen naturali decet Principem primò scire seipsum regere, secundò scire suam familiam gubernare, tertiò scire regere regnum, ac Ciuitatem, vt inquit Aegidius lib. 1. de reg. Principum cap. 1. quomodo enim alios reget, qui seipsum, familiamq. regere ignorabit. Franciscus Patritius Principem Venatorem, & natatorem desiderat, & pilæ lusorem, quæ exercitia non improbantur; imò natatio in Principe belligeratore neceßaria esse videtur, Alex. Iulij Cæsaris, Marij, & aliorum summorum virorum exemplo, qui pericula natando euaserunt. Alij in Principe Arithmeticam, vt Osorius de reg. institutione; alij Theologiam, & Medicinam, vt Castellanus desiderant. At post ea, quæ diximus, & scientias, quæ caliginem paulatim dispellūt, tenebrasq. discutiunt, aciemq. mentis illustrant, vt facilè Princeps possit vera, atque simplicia bona contueri, falsa autem, & insidiosa

modis omnibus aspernari, est prudentia, quæ ius status quodammodo perficit, & quæ sola ducit ad rectè faciendum, & sine qua quisquam verè probus fieri non potest. Quare verissimè oculus animæ appellata est; nam præsentia ordinat, futura prouidet, præterita recordatur. Arcem viuendi 5. de finibus vocat Cic. & medicinam valetudinis, quæ fallere non vult, & falli non potest. sine hac Princeps est cæcus. Quare Vegetius de re militari nullus est, cui sapientia magis conuenit, quàm Principi, cuius doctrina omnibus debet prodesse subiectis. Et quemadmodum caput prima summaq. pars est in animali, secunda pectus, inguem tertia; rursumq. in anima prima pars rationalis, secunda irascibilis, tertia concupiscibilis. Ita, & virtutis prima est, quæ circa præcipuum animæ, quod est rationale versatur, & circa summum caput habitat prudentia, vt inquit Phil. Iud. lib. 1. leg. allegor. consilium enim agitat, discernit bona, & mala, & omnia, quæ sunt in vita sequenda, & fugienda, honestè vti omnibus bonis, cum alijs rectè versari, prospicere occasiones, solertèr verbis, & rebus vti, experientiam habere vtilium omnium docet. hac in factis habebis memoriam, in tempore cautionem, in moribus ingenuitatem, in labore patientiam, in metu cautionem, in diuitijs amicitiam, in oratione persuasionem, in silentio decorem, in mente iustitiam, in audacia fortitudinem, in actione potentiam, in gloria principatum, in natura ingenuitatem. Hac Duce legi parebis, Deum sequeris, pro iusto vinci sustinueris, cum audiueris, intelligeris, in rebus gerendis opportunitatem cognosces, tibimetipsi imperabis, disciplinæ incumbes, gloriam sectaberis, sapientiam æmulaberis, ingenuitatem exercebis, abstinebis malitia, propria custodies, alienis abstinebis, omnia audies, arte vteris, ingenium, & mores explorabis, res examinabis, in tempore respondebis, potentes timebis, prudenter periclitaberis, in cunctis, tam in prosperis, quàm in aduersis idem eris, consilia siue palàm, siue clàm suggesta, diligentèr perpendes, & priusquàm fides illis habeas, dijudicabis ne pro amico, vel salubri consilio insidiosum afferãt, examinabis consilia, & non citò facili credulitate ad falsa prolaberis. Vt apes ex thimo aridissima, herbaq. asperrimi succi, mel suauissimũ conficiunt; sic prudentes, vt inquit Plutarchus de tranq. è rebus ipsis incommodis, sæpe aliquid vtile, & sibi accommodatum eliciunt. Tandem sicut gubernator pro ratione ventorum, mutat nauigationis subsidia, non vno modo nauim dirigens, & Medicus non vno ad omnes morbos vtitur remedio, ac ne in vno quidem morbo, si is variet, sed obseruat intentiones, remissiones, repletiones, vacuationes, causarum mutationes, multa ad salutem variat, nunc hoc, nunc illud experiens, sic Reip. moderator, prudentia erit multiplex, alius in

pace, alius in bello, aliter se paucis opposuerit aduersarijs, contrà paucos constantèr aget, multos verò flectet persuasionibus, idem vbi periculum postulat, ipse rem aget, ministeria vero, quæ labore tantum indigent, cedet alijs, vt præclarè scribit Phil. Iud. lib. de Ioseph.

His accedit, quòd Princeps prudentia sciet ordinare Remp. artibus, & doctrina informare, necnon informatam regere, gubernare, & administrare, ac denique defendere, ac tueri personas, earumq. potestates, & officia, resq. Ciuitatis, & familiarium disponendo, & distribuendo; at cum prudentia multa alia requiruntur, quæ passim in explicatione Taciti dicemus. longior enim hæc quæstio Iliade esset conficienda, si hic omnia scriberentur. Ex his omnibus vnusquisque cognoscere potest, ius status esse notitiam quandam practicam, ex pluribus habitibus (accipio autem habitus nomen largissimè) conflatam, quæ notitia si ex bonis est apprehensa, ius status bonum, ac idem cum bono regimine, at si ex malis, ex falsis nempè opinionibus, vel persuasionibus, vel damnatis libris, ius status malum erit, ac periculosum; quæ omnia paulo post explicabuntur. De historia dicam inferius.

At dices hoc modo artem imperandi, vel ius status esse admodum difficile, ac laboriosum. respondetur verum esse, nam difficile est imperare, proptèr diuersa hominum ingenia, diuersos mores, quibus Principes se accommodare necesse habent, vt ait Panorm. lib. 3. de reb. gest. Alphons. reg. sic Plato epist. 7. difficilimum arbitrabatur Remp. gubernare; sic Xenoph. de pædia Cyri, opus esse maximum pulchrè imperare existimabat, sic Aurelianus, vt refert Vopiscus, nihil esse difficilius, quàm benè imperare dicebat, sic Nicephorus 18. hist. eccles. 6. maximum esse sceptrum pro eo, atquè par est conseruare asserebat, sic Nazianzeno in apologetico, ars artium, & disciplina disciplinarum hominem regere videbatur, sic Chrysost. in posteriorem epist. ad Corinth. ser. 15. artem artium omnium summam vocabat, sic D. Tho. lib. 2. de reg. Principum cap. 15. regnum gubernare, atque vnicuique secundùm merita prouidere, transcedit virtutem naturæ. Quamobrē impossibile est, vt Reges sæpe non errent, nisi ad conditorem, & gubernatorem omnium tota se mente conuertant. Tandem noster Tacitus lib. 1. id ostendit, nam Tiberius variè disserebat de magnitudine Imperij, solam diui Augusti mentem, tantæ molis capacem, se in partem curarum ab illo vocatum, experiendo didicisse, quàm arduū, quàm subiectum fortunæ, regendi cuncta onus. Quare Aug. lib. 2. de ordine, Pythagoram summis effert laudibus, quòd regendæ Reip. disciplinam suis auditoribus vltimam tradebat, iam doctis, iam perfectis, iam sapientibus, iam beatis. Quid ergo si Pindarus omnem

regiam, & aulicam phantaſiam, illuſtrẽ miſeriam eſſe cecinit. Quare plurimum perſpiciat oportet, qui vnus proſpicit omnibus, plurimũ ſapiat neceſſe eſt, qui ſolus conſulit vniuerſis; nam quod cor eſt in corpore animantis, id eſt Princeps in Rep. ſi cor ſincerum eſt, quoniam ſanguis ſpirituum fons eſt, vitam impartit vniuerſo corpori, ſin vitiatum fuerit, exitum affert membris omnibus.

Verum operepretium erit, hanc ſtatus rationem diligentius explicare, quare ſciendum multa eſſe iura, vt naturalia, gentium, ciuilia, belli, & ſtatus. Principio homines ius naturale ſeruabãt, quæ obſeruatio durauit vſque ad Nẽbrothis tẽpora a diluuij diebus, qui primus in oriente Tyrannus, ius illud naturale dominationis libidine violauit; nam cum inter populos diuerſarum Ciuitatum, ac nationum diſcordiæ ſubortæ eſſent, alter alterius Imperium recuſans, bella adinuenta ſunt, & cum hac ortum eſt ius belli, quod naturali, ac ciuili contradicens, occupare ea cœpit, quæ iuſtè homines adſeruauerant. Quãobrem cum rectis circunſtantijs, ratione belli, poteſt quis alterius dominium occupare. Sed quia diuerſis accidentibus, diuerſa remedia adhiberi ſolent; hinc factum eſt, vt populi diſcordes, quocunque tempore, eos qui belli commercia tractarent, alio modo legatos, nullus moleſtaret; quare ex iure gentium ſedium occupatio, captiuitates, ſeruitutes, poſtliminia, pacis fœdera, legatorum non violandorum religio, & emptionis, & venditionis termini, & obligationes fluxere. Quid ſit ius naturale, ac ciuile omnibus ſatis conſtat, ius autem ſtatus non ita facile innoteſcit, a malis Principibus inuentum, qui priuatæ vtilitati ſtudentes, ſpecioſo vocabulo res nefarias cooperiebant. quod ius cum diù occultum permanſiſſet, impius politicus Macchiauelus renouauit, in quo explicando, ac docendo, plurimum laboris, ſtudijq. perperàm collocauit; nam eius doctrina ſubdola, & venenata eſt, ſic qui ex hac bibit, omnia ſiue honeſta, ſiue inhoneſta iuſta, ac iniuſta, dum tamen vtilia, nullo delectu adhibebit, facilimè ſentiet, non ita multo poſt, quantumcunque ſolidum principatum, Remp., Regnum, imperium conuelli, & cadere: Hoc ius ſtatus ita aliquibus Principibus inhæret, vt ab eis diuelli non poſſit. Nullum ſtatus ius datur, quin aliquid ſemper deſtruat. quod ſi in publicum beneficiũ redundat, ſine tamen peccato, admitti poteſt, v.g. illud eſt bonum ius ſtatus, quod Tacitus lib. 12. Cæde Meſſalinæ conuulſa, principis domus orto apud libertos certamine, quis diligeret vxorem, Claudio cœlibi vite intonanti, & coniugum imperio obnoxio. Nec minore ambitu fœminæ exarſerant ſuam quæque nobilitatem, formam opes, contendere, ac digna tanto matrimonio oſtentare. Sed maximè ambigebatur inter Lolliam Paulinam, M. Lollij conſularis filiam, & Iuliani

Agrip-

Agrippinam Germanico genitam, huic Pallas, illi Calistus fautores aderant, at Aelia Petina è familia Tuberonum Narcisso fouebatur. Ipse modo hùc, modo illùc, vt quemq. suadentium audierat promptus, discordantes in concilium vocat, ac promere sententiam, & adijcere rationes iubet. Narcissus vetus matrimonium, familiam communẽ; (nam Antonia ex Petina erat) nihil in penatibus eius nouum differebat, si sueta coniux rediret, haud quaquàm nouercalibus odijs visura Britannicum, & Octauiam proxima suis pignora. Callistus improbatam longo dissidio, ac si rursus assumeretur, eo ipsam superbam, longèq. rectius Lolliam induci, quando nullos liberos genuisset, vacuam æmulatione, & priuignis parentis loco futuram. At Pallas id maximè in Aggrippina laudare, quòd Germanici Nepotem secum traheret; dignum prorsus imperatoria fortuna, stirpem nobilem, & familiæ Claudiæ, quæ posteros coniungeret, ne fœmina experta fœcunditatis, integra iuuenta claritudinem Cæsarum aliam in domum ferret. Ex his sermonibus vnusquisque colligere potest, vltimum excellentius fuisse; nam propter publicum bonum, satius erat, ne Cæsares alias in domos ferret eo tempore, quo vxori nuntium remittere licebat. At illud etiam Claudij, cui cum patria lex non permitteret, neptem carnalem in matrimonium sibi collocare, ad ius statu recurrit, legibus contradicens, ne vid. claritudo Cæsarum, in alienas familias feratur; nam ex numerosa familia multi imperandi desiderio flagrãtes, publicam quietem conturbassent. Hodie etiam hoc ius status est in vsu; nam iusta de causa, & in certis gradibus summus Pontifex licentiam prabet; quare minor ratio, maiori cædit. Augustus etiam coërcere intra terminos Imperium desiderabat, Romanorum consuetudini contradicens, qui propagare Imperium semper curabant; at quia ex tanto Imperio, multa oriri poterant pericula, monitos successores relinquere voluit. Quare semper ius status aliquid destruit, quod licitè propter publicum beneficium destrui potest. At ad cognoscenda, quæ ad publicum spectant, hoc opus, hic labor; Nam si Princeps doctrina vsu rerum, ac experientia, prudentia, & cæteris rebus, quas supra narrauimus non pollebit, haud quaquàm recti iuris status cognitionem habebit, sed errabit, & diabolicum ius sequetur. Quamobrem verum est, quod supra dicebamus, verum ius status esse notitiam practicam ex multis habitibus conflatam, sed sanam, ac bonam: Nam Princeps doctus, ac prudens sciet quid agere debeat, quòad ius status se extendat, quomodo religio est illi superior, & eiusmodi, cum illa notitia eadem sit, ac ius status actuale; & qualis erit notitia illa, quam ex multis rebus Princeps comparauerit, talis erit ius status. vt experientia patet. Princeps enim, qui malum habi-

tum fecerint, malum ius ſtatus, qui bonum, bonum ſequentur.

Ex dictis colligitur, propter publicum bonum Ciues incommodum priuatum, patienter ferre tenentur. ſed ius ſtatus debet rectè intelligi. quare.

Aduertendum hic, verum ius ſtatus religioni non contradicere, imò illud ius ſtatus, quod religioni contradicit, eſt ius diabolicum; nam religio omnibus eſt præponenda, quod Romani ſemper fecere.

Poſthumius erat, & flamen, & Conſul, vt flamen exercitum in Africam conducere non poterat, vt Conſul tenebatur, res controuerſa fuit, tandem à Mettelo ſummo Pontifice vetitum, & vt dicit Florus, religioniq. ſummum imperium ceſſit. ſed vt etiam id dicamus, quod Scipio Ammiratus in diſcurſu 1. lib. 2. in Cornelium ſcribit. Campani a Samnitibus bello victi, multis ſtatus rationibus, Roman. perſuadent, vt eos in amicitiam recipiant. Rom. autem ſolius religionis reſpectu negant; præcipuæ autem iuris ſtatus rationes ſunt hæ, 1. Campani, & ſi fortuna præſens magnificè loqui prohibet, non vrbis amplitudine, non agri vbertate vlli populo, pluſquàm vobis cædentes, haud parua, vt arbitror acceſſio bonis veſtris, ſi in amicitiam venimus veſtram. Secunda eſt Equis, Volciſq., æternis hoſtibus huius vrbis, quandòcunquè ſe mouerint, ab tergo erimus; & quod vos pro ſocietate noſtra priores feceritis, id nos pro Imperio veſtro, & gloria ſemper faciemus; Tertia ſubactis ÿs gentibus, quæ inter nos, voſq. ſunt, quod propè diem futurum ſpondet, & virtus, & fortuna veſtra continens imperium, vſque ad nos habebitis. Quarta. Capuã ergo, & campaniam omnem veſtris, an Samnitium viribus accedere malitis, deliberate. His vrgentibus rationibus non obſtantibus, cum conſultus Senatus eſſet, & ſi magnæ parti vrbs maxima, opulentiſſimaq. Italiæ, vberrimus ager, mariq. propinquus, ad varietates annonæ horreum pop. Rom. videbatur; tamen tanta vtilitate, fides antiquior fuit. Itaq. arma Deos, prius quàm homines violatura aduerſus Samnites vobis negamus. Vnde patet omnia iura ſtatus religioni cædere. debet etiam cædere manifeſtæ iniuriæ ius ſtatus, vt rectè Athenienſes fecerunt; nam cum claſſis Græcorum è diſceſſu Xerſis Pagaſas decurriſſet in portum, ibiq. hybernaret pro concione oſtendit, Themiſtocles Athenienſibus haberi rem ſe conducibilem ipſis, & ſalutarem, ſed non edendam in vulgus. Athenienſibus vt eam vni aperiret Ariſtidi, iubentibus, quiſi probaret exequeretur eam. Ita oſtendit Ariſtidi Themiſtocles claſſem Græcorum in animo habere ſe incẽdere, mox concionem hic ingreſſus rem ait, quam in animo haberet Themiſtocles nullam eſſe neque vtiliorem, neque iniquiorem, ita præcepit ei populus Athenienſis, vt ab iſto conſilio deſiſteret. Quare ius

ſtatus,

ſtatus, quando alicui legi, vel honeſtati contradicit, ſi beneficium, quod ab illo reſultat, non longè amplius damno exiſtit, miſſum eſt faciendum, quod ſine peccato mortali ſemper intelligitur. In conſilio Themiſtoclis rectè cognoſcitur, damnum maius eſſe beneficio. Ergo ius ſtatus eſt admittendum, quando legi diuinæ, vel naturali non repugnat, & beneficium damno, quod ſemper infert amplius eſt; alioquin cum contra id, quod diximus fit, non ius ſtatus, ſed ſtatus flagitium eſt nuncupandum, vt appellat Tacitus illis verbis, cuncta eius dominationis flagitia, & de Agrippina loquens 12. ait nihil Domi impudicum, niſi dominationi expediret; etenim verum ius ſtatus a publico bono ſeparari non debet, etiam ſi mors eſſet ſubeunda, vt Otho, qui & ſi non dubitabat potuiſſe renouari bellum incertum victis, ac Victoribus, cumq. milites ſtrenuiſſimos, ac ſui ipſius accerrimos propugnatores, ac ſe vltro periculis obijcientes haberet, attamèn quia bellum attrox, & lugubre erat, nimisq. grande erat vitæ prætium, tanta bellorum ciuilium, ac illuſtrium virorum clade, tantum Romanæ pubis, tot egregios exercitus ſterni rurſus, & Reip. eripi non eſt paſſus. Ex hoc inferi poteſt, quod ſi dato caſu, quod Princeps etiã legitimus cum publico beneficio concurreret, publico ſemper cædere tenetur.

Notandum hic eſt, ſummum Pontificem ſub publico beneficio contineri, ita vt vnuſquiſque catholicus tenetur iure ſtatus, & præſertim Italus obedire, etiam in ijs, quæ ad religionem non ſpectant; vt ſi vellet bellum aduerſus infideles gerere, vel fœdera inire, vel Principes contra communem hoſtem prouocare, vel quempiam iudicare, vel ſi offenſus eſſet ſe defendere, & eiuſmodi. Nam ſummus Pontifex eſt Dominus vniuerſi, & religio armata, & diues à nullo poteſt ſuperari. Langobardi, Gothi, Vandali, & aliæ barbaræ nationes, quæ Romam occuparunt, haud conſeruare potuerunt, ſed ſolummodo apoſtolici dominij nomen; & ſi ſummus Pontifex Romæ Dominus non fuiſſet, forſan iam corruiſſet: Quare omnes papatum, vt ita loquar defendere tenentur, & opulentum, & amplum, cum totius orbis Imperium in Romano Pontifice conſeruetur. Nulla natio amiſſum Imperium recuperare potuit, ſola ſummi Pontificatus gloria remanet, qui tam magnus eſt, vt omnes Principes pedem eius deoſculentur, eſtq. omnium caput, cui cætera membra opitulari, & obedire debent. Verum de hoc alibi prolixius.

Ad publicùm etiam pertinet, Principem ſe in poteſtatem illius dare, qui melior eſt, ac potentior. v. g. Princeps debilis, Turcis finitimus non poteſt ſine manifeſta ruina, ab illis ſe defendere, quare ſi cadendum eſt, ſaltem ſub meliori ideſt ſub Rege Hiſpaniarum, qui &

defendere omnes potest, & à quo meliores conditiones recipiantur. Nam Turca regiones vastat, vrbes propinquas distrahit, & dominandi libidine inflammatus, reliquas regiones facilius inuadit, fortunis Christianorum ditatus, in dies sperat maiores, & quod peius est, necesse est, vt homines, in quos Turca dominatur, maxima ex parte, non ita multos post annos, planè impÿ, & beluini euadant, atque non modo innocentem, & sanctam vitam, quod Christianos decet, sed ne ciuilem quidem, quod homines rationis compotes agant; si quidem non nisi pauci è Tyranni familia instituuntur artibus, quibus ingenia ad fortunæ cultum excitantur, reliqui nihil discunt, præterquàm Mohometis somnia. Verum quamuis hæc, bonis viris non possunt non esse grauissima, multò tamen grauiora pericula nobilibus familÿs, & Magistratibus imminent, quibus deuictis non solum non parcit, quamuis primo impetu parcat nemini, sed omnes crudelissimè trucidat, quippe quos timet nouis motibus excitatis, se de regno exturbari posse. Cæterum eos non vno modo tollit, vbi res suas videt firmas, statim è medio omnes auferre solet, vbi non dum satis stabiles eos, qui ipsi aduersi fuerunt, omnes necat, qui fauere sunt visi, tum quidem seruat, sed non ita multo post etiam ipsos ceruices gladÿs submissuros. vt inquit Georg. Agric. orat. de bel.

E contra Rex Hispaniarũ omnia seruat, nobiles, ignobiles virtute præditi, eruditi, & Principes, exiguo soluto vectigali tuti manent, & cum eiusdem sint religionis, vt filÿ ab illo amantur. Et in Sicilia, in Regno Neapolitano, Mediolanensi, in Flandria, Principes incolumes remansere, etiamsi earum opulentissimarum prouinciarum Rex Hispaniarum sit potitus; quamobrem apertè, non secreta vi, & status intima ratione coacti, ei opem ferre, & obedire deberent. Nam certum est nullum Principem Italum vniuersi orbis dominÿ potiri posse, si Pontificem excipias, qui huic rei non studet; neque ei rationi status est credendum, quæ iubet non esse patiendum adeò, cuiusq. opes excrescere, vt de manifesta iustitia apud eum dubitari liceat, præsertim, cum vnusquisque potens, ius status iuxta voluntatem fingat, omniaque occupet vi, cui nemo resistere potest, qua rationi innixi Gallo adhærent, sicut Hispano si Gallus in Italiam dominaretur adhærerent. Verum hic conatus nullus esset, si familia Austriaca, in vnum vires suas congerere posset; Quamobrem inutili, ac noxia ratione freti, Principes nonnulli asserunt è re omniũ esse, Turcæ aliquarum prouinciarum potiri licentiam præbere, vt obstaculum Austriacis sit; & vt rerum imperiti Turcæ crudelitatem non sentiunt, & Regnorum vastatorem inultum esse patiuntur, qui omnium Imperia, imò, totius Orbis terrarum crudelissimè

subuer-

subuertere nititur, quique tot viribus pollet, vt omnibus diuisim, non autem coniunctim superior sit, & ita rei maximè conniuent, vt quasi ipsis quoque ab eo bellum non esset inferendum, ipsiq. aliquando damna atrocissima accepturi. Vt enim, si qua orta contagio fuerit, non vnus, alterue patit, verùm multi simul moriuntur, nec tempestas, cùm inuasit extra periculum sunt ij, eodem impetu, qui nauigant, ita belli motus ad paucos primum quidem spectare videntur, paulò verò post vicinis, quoque imò integris sæpe nationibus damni, detrimentiq. dare plurimum solent, vt inquit Hartmannus Loscherius in oratione de auxilijs ferendis. At si Regem Hispanum quæsiuissent, eiq. opes subministrassent, vt communem hostem profligasset, profectò inclitæ adhuc Ciuitates non paucæ libertate fruerentur, quæ neglectæ, desertæq. ab alijs malæ status rationis causa, acerbissimum seruitutis iugum sunt subire coactæ, opibus, ac dignitate florerent, qui obscuri nunc, atque extrema in paupertate viuunt, luce adhuc suauissima fruerentur, qui aliorum auxilio, præsidioq. nudati miserè perierunt; quamobrem pessima ratione status vtuntur ij, qui Turcam in præclarissimas prouincias debacchari sinunt, idque ea de causa, vt Hispanorum dominium frustra debilitent, & ij pariter, qui Hæreticis fauent, vt in Catholicos sæuiant, quasi tranquillius sub vtriusque vitam degerent, resq. suæ tutiores essent, & miseri non cognoscunt, quod Catholicorum potentiam labefactant, & sese pessum iri. Quot Reges deuorati fuere à Rege Assiriorum, qui ratione status Assuri se opponebant; Græci pariter, Ptolomæi, Attali, Philippi, Antipatri, Eumeni inter se contendentes, & Imperium Romanorum illudentes, præda Romanorum remansere. Eodem modo si Principes Christiani inter se contendent, inter litigantes, tertius, qui erit Turca gaudebit, & domitis proximis accessione virium fortior ad alios transibit, & proxima quæque victoria instrumenti sequentis fiet. Sed his omissis concludendum est, verum ius status esse quandam notitiam sanam, vt supra dicebamus, ex pluribus habitibus conflatam, qua rectè gubernabit, quaq. præter alias cognoscet principatuum regendorum, ac conseruandorum optimam rationem in eo esse, vt Deum beneuolum, ac propitium habeamus, vt inquit Petrus Ribadenira aduersus Macchiauellum, cæterosq. impios politicos, custodienda eius lege, præceptis obseruandis, colenda religione, adhibendisq. omnibus adiumentis, quæ Christiana fides suggerit, & suppeditat, aut saltem eum Catholica disciplina non pugnant; quam verò Macchiauellus, & farinæ eiusdem politici tradunt, adulterinam, incertam, & fallacem esse constat. Constantis enim, & perpetuæ veritatis est, Imperij statum à religione non rectè

diuelli,

diuelli, nec illius salutem, sine huius incolumitate stare posse, vt vel ipsi Ethnici scriptores docuerunt, longè verò melius sanctissimi Patres, Ecclesiæ Doctores, & lumina tradiderunt. Quos bonos autores si Principes sequentur, omnibus virtutum numeris absoluti, omnium bono nati erunt, imò datis videbuntur à superis, subleuandis rebus mortalium, omnibus prospicient, omnibus consulent, quibus nihil erit antiquius, nihil dulcius Republica; noctes, ac dies nihil aliud agent, nitenturq. quàm vt optimi sint omnibus. Si verò impij politici erunt, ac vt Tetra belua è Dracone, Lupo, Leone, Vipera, Vrso, similibusq. conflata, vndique sexcentis armata oculis, vndique dentata, vndique metuenda, aduncis vnguibus, ventre insatiabili, humanis saginata visceribus, humano sanguine temulenta, quæ peruigil omnium fortunis, vitæq. immineat, infensa omnibus, sed præcipuè bonis, fatale quoddam totius orbis malum, quam execrentur, & oderint vniuersi, qui benè velint Reipublicæ, quæ nec ferri possit ob immanitatem, nec tolli sine magna ruina orbis, ob præsidijs, & opibus armatam malitiam. Hæc enim mali Principis imago, vt inquit quidam, huiusmodi portentum erat Claudius, huiusmodi Caligula, huiusmodi Poëtarum quoque fabulæ fingunt, Busyridem, Pentheum, ac Midam, quorum nomina iam in publicum generis humani odium abiere. Malo Principi propositum est sequi quicquid animo collibuit, non quod verum ius status dictat, bono contra, quod rectum sit, & honestum. Tyranni præmium diuitiæ, Regis honos, qui virtutem consequitur. Tyrannus administrat metu dolo, ac malis artibus, Rex sapientia, integritate, beneficentia; Tyrannus sibi gerit Imperium, Rex Rempublicam. Tyrannus barbarico satellitio, & conductitijs latronibus tuetur incolumitatem suam; Rex se sua erga ciues beneficientia, & Ciuium erga se beneuolentia satis tutum putat. Tyranno suspecti sunt, & inuisi quicumque Ciuium virtute, prudentia, aut autoritate pollent; At hos Rex vt Auditores, & amicos potissimum amplectitur; Tyrannus aut stupidis delectatur, quibus imponat, aut sceleratis, quibus ad suæ tyrannidis præsidium abutatur, aut adulationibus, à quibus audiat, quod libenter facit. Contra Regi sapientissimus quisque gratissimus est, cuius consilio possit iuuari; quo quisque melior est vir, hoc pluris facit, quod huius fidei tuto possit credere, & liberos amat amicos, quorum consuetudine reddatur melior, & Regis & Tyrannorum multæ sunt manus, multi oculi, sed longè diuersa membra; Tyrannus agit, vt Ciuium opes ad paucos, eosq. pessimos conferantur, & attenuatis suorum viribus, suam communiat potentiam; Rex hoc maximè in suo Fisco esse ducit quod in are sit Ciuium. Tyrannus hoc agit, omnes sibi legibus,

gibus,

gibus, aut delationibus habeat obnoxios. Rex libertate Ciuium delectatur. Tyrannus metui studet. Rex amari. Tyrannus nihil aque suspectum habet, atque Ciuium bonorum, & Ciuitatum concordiam, qua præcipuè gaudent boni Principes. Tyrannus gaudet inter Ciues factiones, ac diffidia serere, & simultates, fortè fortuna obortas, diligenter alit, ac prouehit, atque his rebus ad suæ tyrannidis communitionem abutitur. At hoc vnicum Regi studium est Ciuium concordiam alere, & si quid ortum fuerit dissensionis, continuò rem inter eos componere, nimirum intelligens hanc esse grauissimam rerum publicarum pestem. Tyrannus si senserit florere Rempublicam repertis titulis, aut immissis etiam hostibus bellum excitat, vt hac occasione vires suorum attenuet. Contra Rex omnia facit, ac patitur, quo pacem publicam reddat perpetuam, intelligens ex bello semel omnia Reipublicæ mala proficisci. Tyrannus leges, constitutiones, edicta, fœdera denique sacra, prophanaq. ad sui capitis tutelam, aut instituit, aut pertrahit. Rex hæc omnia publico metitur bono. Hæc sunt notæ boni, ac mali Principis. At quoniam malum regimen a Principe ignaro proficisci solet, operepratium erit plurima, & vtilia axiomata, quæ ad iuris status cognitionem pertinent, quæq. Principibus maximoperè conducent, hic annotare.

Princeps patriam conseruare omni diligentia curet; nam, vt inquit Cicero in somnio Scipionis, omnibus, qui patriam conseruauerint, adiuuerint, auxerint; certus est in Cœlo, ac definitus locus, vbi beati æuo sempiterno fruantur; nihil enim est illi Principi Deo, qui omnem hunc mundum regit, quod quidem in terris fiat acceptius, quàm concilia, cœtusq. hominum iure sociati, quæ Ciuitates appellantur, harum rectores, & conseruatores è Cœlo profecti, eò reuertentur.

Specialiter quærere debet duo, bonam conscientiam quòad Deum, & bonam famam quòad homines mundi 22.q.1.c.nol.

Consiliarios bonos audiat, nam Roboam perdidit Regnum suum, quia noluit audire consiliarios suos sapientes.

Rectè, & iustè gubernet, & sciat Reges, ac Principes non illos esse, qui, aut a quocumque contigit electi, aut forte, aut violentia, aut deceptione assumpti fuerint, sed qui regere sciant. Xenoph de dic. Socr. & eccl. 18. legitur, quod Princeps debeat iustè regere, aliàs Deus facit amittere Regnum suum; nam scriptum est regnum de gente in gentem transferetur propter iniustitias, & iniurias, & contumelias, & diuersos dolos.

Apud Homerum Reges pastores populorum appellantur, quasi qui eorum, non sui pastoratum gerant; idq. vt intelligamus quemadmo-

admodum paſtor quatenus eſt paſtor, non ſe ſed oues curat, quod proprium eſt eius opus, lac autem, & lanam quaſi acceſſionem quandã percipit; ita & Regem quatenus Rex eſt, non ſe ſed Remp. curare, quod proprium eſt eius officium, cui honores, & opes tamquam pro acceſſione ſunt.

Decet Principem, non ſolum nihil facere per iniuriam, ſed nec omninò facere videri. Nam priuatis quidem hominibus, ſatis eſt nihil delinquere, Principem verò decet, ne ſuſpectum quidem eſſe delicti. Dion. in orat. Liuiæ ad Aug., neque per vim, nihil enim eſt exitioſius Ciuitatibus, nihil tam contrarium iuri, & legibus, nihil minus ciuile, & humanum, quàm compoſita, & conſtituta Rep., quicquam agi per vim Cic. lib. 3. de leg.

Indoles Principis debet eſſe ſimilis Carolo V. Imperatori, ſemper Auguſto, cuius ingenium, vt ſcribit Gulielmus Xenocarus de Reip., vita, moribus geſt. & C. Cap. 5. lib. 1. erat humanum, mite, candidum, diſciplinarum capeſſendarum auidum, taciturnum, tractabile, pium & pietatis maximè ſtudioſum, clemens, honeſtum, magnanimum, audax, forte, reconciliabile, multum amicitiæ appetens, vindictæ non cupidum, liberale, largum, amabile, dulce, verſatile, ſuſpicax, prudens, ſapiens, prouidum, tardum, cunctabundum, non temerarium, non præceps, non effrene, modeſtum, moderatum, temperans, æquum, iuſtum, bonum, veridicum, triſtitiæ, & grauitati magis, quàm lætitiæ, aut leuitati deditum, rarò hilare, ſemper conſtans, atque tranquillum, vbiq. ſui ſimile nuſquàm, & nunquàm diſſimile, aut ſui immemor. Caueas ne maieſtas nimis grauis in omnibus ſit; nam expedit aliquoties meminiſſe magìs, quid præſens tempus, & res poſtulet, quàm tua dignitas.

Virtute præditos reuereatur, in cuiuſcumque enim animo virtus ineſt, ei plurimum eſt tribuendum. Vellius lib. 2. hiſt.

Ipſe primus faciat, nam facere rectè, Ciues ſuos Princeps optimus faciendo docet; cumq. ſit imperio maximus, exemplo maior eſt, idem lib. 2.

Curet, vt in foro ſit fides, in Ciuitate iuſtitia, æquitas in iudicijs, autoritas in magiſtratibus, in Senatu maieſtas, & in iudicijs grauitas. Diſcordiam a curia ſummoueat, omnibus rectè faciendi, aut incutiat voluntatem, aut imponat neceſſitatem; dominium a latrociniorum metu ſeruet immune, fortuita non Ciuium tantummodo, ſed vrbium damna munificentia vindicet, honor dignis paratiſſimus ſit.

Nec ſolus cum muliere, etiam honeſtiſſima loquatur, nec cum ea familiaritatem habeat, recta fretus intentione; nam qui cum mulieribus habitant, & putant ſe caſtitatis obtinere triumphum, ignorant

ſe apud

ſe apud Deum dupliciter reos exiſtere , dum ſeipſos in periculum adducunt, & alijs exemplum peruerſæ familiaritatis tradunt, vt inquit D. Aug. de honeſt.mul. & plerunque procliuis mens, & curioſæ manus languentem Venerem excitare ſolent . Xiphil. in Iulio Cæſare , & de ipſo Cæſare, & Cleopatra verba faciens ait , & forte cum id tēpus cum fratre ſuo diffideret, ac primùm cum apud Cæſarem per amicos cauſam ageret, deinde verè ab illis ſe prodi confirmaret, ipſa ſuam cauſam agere inſtituit, quam vbi vidit , & dicentem audiuit Cæſar , ſtatim captus, moxq. Ptholomæum accerſiri iuſſit, ab eaq. magis ſtare cœpit.

Errores vitet , nam vtì Solis defectus magnam mortalibus perniciem affert . Ita Principis error etiam leuis , magnam tamen in rebus humanis gignit perturbationem, Plinius lib.2.cap.20.

Querelas audiat , neque a Reip. adminiſtratione ceſſet. nam vt ſydera mundi, ſi vel paulatim ſubſiſtant, aut aberrent, ſummo id omnium malo fiat . Ita Principi ceſſare non licet, quod ſi facit magna omnium pernicie fit . Si inimicus Principis grauiter deliquit (ſemper enim habent aliquem, quem odio aliquo proſequuntur, & in animo ſcribunt, quæ ſuo tempore oblata occaſione promunt) ipſe ne iudicet, ne videatur id odio facere, & ne dicat Populus eum innocentem eſſe ; nam eſt graue præiudicium, & illud præiudicium eſt graue, quod nō ſequitur aliud iudicium, ſed ipſum iudicij loco eſt. Quare ſi Princeps, præſeferat animum inimicum in quempiam , nullus eſt Iudex , qui ſecus auſit iudicare , & populus etiam addet , ò quàm miſerum eſt lædi ab illo, de quo queri , non eſt tutum.

In rebus dubijs eum vigilare oportet , non enim periculis dormitandum.

Incommodo ſciat præcauere ; nam non facile opprimitur incommodo, qui præcauet incommodum, & non facile opprimitur periculo , qui periculum obſeruat .

Si ipſe in actionibus infœlix eſt, negotia miniſtris mandet ; nā qui eſt infœlix in rebus ſuis gerendis, huic optimum eſt in otio viuere, & aliquando Deus miniſtris , non Principibus , ſicut & è contra , opitulatur .

Aliquandò negotia, & pericula eò redacta ſunt , vt numquam ſine alio periculo vincantur ; quare aliquo pacto audendum ; nam qui timet omnia, nunquam ſeſe explicabit, & in rebus dubijs, & periculis, multum audacia valet .

Mala caueat , nam certum eſt nullum malum, ſine concurſu alterius mali venire .

Caueat etiam, ne ſub ſpecie alicuius boni decipiatur; nam aliquando ita

dit, & tempus, & fortunæ vicissitudo, vt sæpe, quæ putaris bona, sentias maximè nocere, & è contra; at malum illud est immedicabile, quod prætextu bonæ rei personatum est.

Si fortuna Principi in aliquibus fauet, dissimulanda est; nam ea facit inuidiosos.

Principem oportet vacare perturbatione; nam sicut in regione aeris altiore, nulla est nubes, infra generantur turbines, & tonitrua. Ita Princeps debet esse sedato animo.

Tolerabuntur aliquandò in obscuris hominibus perturbationes, at in Principibus sunt omnino intolerabiles. Hec. Pint. in cap. 48. Isaiæ.

Naturam populi, quam regit perspectam habeat; nam si qui equis, elæphantis, camelis, alijsq. animalibus præsunt, obseruant diligenter, quibus illa rebus oblectentur, & mulceantur, quibus teneantur, summoq. studio illa persequuntur, hæc vitant; quò magis idem faciendũ est ijs, qui homines regunt. Muretus in com. Tac. lib. 2.

In omnibus tam extrinsecis, quam intrinsecis actionibus bonum se præbeat; nam indiligens pædagogus corrumpit puerum, malus præceptor vitiat discipulum, pastor malus contaminat oues, Rex improbus populum corrumpit. P. Manut. in adag., & principatus propter salutem subiectorum constituuntur, vt ij nullum damnum sentiant, non solum ab alienis, sed neque a Rege, & a suæ gentis hominibus, Xiphilinus in epit. Dio. 47. & regum vitia, factaq., occulta diù esse non possunt. Xenoph. lib 8 con. sent.

Homines seditiosos a Ciuitatibus eijciat; nam vt Medici membrũ sæpe putrefactum incidunt, atque in totum eradicant, ne aliam corporis partem labefactare, aut corrumperè possit. Sic necesse est si Remp. saluam esse velit, vt perditissimos homines, ex vrbe penitus extirpet, ne corruptus integro, violatus casto labem infigat Cic. in Verrem.

Dura vectigalia populo non imponat; nimia enim in exigendo tributo seueritas, & nimium ipsum tributum impositum, mouet subditos frequenter ad seditionem. Tac. lib. 4 annal.

Parta tueatur, & nisi vrgente necessitate, iusta de causa bellum non excitet; nam gloria illustrior est custodire partum, quam imperium ampliare, cum vnum sit prudentiæ, alterum verò fortunæ; & si detur vtriusque fortunæ esse, tamen difficilimum est retinere fortunam, ne mutetur; maior, ergo virtus est tueri parta, quàm parare, & si Principes verè existiment sibi pro suæ potentiæ, & dignitatis amplitudine, conuenire regionũm subiugationem, tamen modus in omnibus rebus certus est, & probatur. Princeps ergo conseruet, & tueatur illa, quæ Deus sibi contribuit, quæ verò ad illum non pertinent,

tinent, & ad quæ non datur illis iustus accessus, illa ne concupiscat. Aristæas in hist. 21.

Et si in secretis secretorum Arist. ad Alex. scribat, ne ipse edat, dormiat, nec aliquid aliud efficiat sine peritissimi mathematici consilio, tamen eos missos faciat; nam, vt inquit Tacitus est genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax, & Picus nullam gentem, magis esse iniuriam Cœlo, quàm astrologos scribit.

Fortitudinem consilio magis, quàm periculis ostendat, & sapientiam re magis, quàm verbis exerceat. Secundis quidem in rebus contineat sese, in aduersis autem fiduciæ, bonæq. spei plenum seruet. Xenoph. de Agisil. laud.

Vt nihil in penatibus suis venale, nihil ambitioni sit peruium omnem adhibe at diligentiam.

Distinctè sciat Ciuium, arcium, Ciuitatum, Oppidorum, & pagorum numerum, nam vt Tac. & Cic. de leg. lib. 3. est Senatori necessarium nosse Remp. idq. quã latè patet, quid habeat militũ, quid valeat ærario, quos socios Respub. habeat, quos amicos, quos stipendiarios, qua quisque sit lege, conditione, fœdere, tenere consuetudinem decernendi, nosse exempla maiorum; neque dicas numerus Ciuium est infinitus, ergo sciri non potest, nam non intelligitur, vt turba omnino, ac singuli numerentur, sed vt certa illorum habeatur distinctio, neque dicas, quod Deus Dauidi succensuerit, quia populum suum enumerauerit, nam non succensuit, quòd populum numerauerit, sed quòd affisus diuina potentia, quæ pro Israele pugnabat, animum ad infirmitatem humanam conuerteret, vt inquit quidam. Ignotis ciuibus quis ordo, ignotis vrbibus quæ negotiatio, ignotis portubus, quæ propugnatio ab hoste manet. Arist. de magnitudine Ciuitatis, quanta debeat esse, vtrum gentem vnam, an plures esse expediat, hominem politicum ignorare non oportere affirmat, & apud Aegyptios, vt scribit Herodotus in templo pacis omnia omnium ciuium, prouinciarum, vrbium, portuumq. nomina tabulis conscripta, & appensa fuerunt, quæ consuetudo ab illis ad Rom. fluxit.

Ne se vlli contemnendum præbeat; nam dici vix potest, quantum homines ausint in eum Principem, qui se ipsum contemnendum præbeat. Franc. Guic. in Hyppom polit.

Deum pura conscientia colat, ac reueratur, & quia id sine religione efficere nequit, maximam vtilitatem Principibus fortasse afferam, si aliqua de religione dicam.

De

De Religione.

OMnes tam boni, quàm impij autores voluerunt religionẽ Principi neceſſariam eſſe; at impij veram, vel falſam nullo diſcrimine probant, & tuentur; at dumtaxat catholica eſt probanda, vt quæ ſola vera ſit, ſine qua dignitatem ſuam a detrimento Principes non conſeruabunt; nam religio, & timor Dei ſolus eſt, qui cuſtodit hominum inter ſe ſocietatem. Lactantius diu.inſt. lib. 12. ſicut enim ſtatera, ſi lancem loco motam habeat, pondera iuſtè non indicat, ita & anima niſi habeat rationis lancem ſtabilem, ac firmiter vi diuini amoris affixam, res ſincerè dijudicare non valet, ſed circumfertur iugiter, atque deprimitur. Chryſoſt. hom. 5. in ſecunda ad Timoth. Nulla alia religio, quàm vnius Dei tenenda eſt. Lact. 1. inſtit. cap. 20. & patrios ritus migrare, aut violare nullus Princeps permittat; nihil enim in rebus humanis religione eſt præſtantius, eamq. ſumma vi oportet defendere.

Morem in rebus omnibus Pontifici gerat, & in ijs præſertim, quæ ad Eccleſiæ diſciplinam, ordinem, inſtitutaque pertinent; & quoties de ijs, quæ ad religionem pertinent diſceptatur, ad Sedem Apoſtolicam omne iudicium ſemper referatur, nihil in illa inconſulta ſtatuatur, etiam pietate, ac bono zelo accenſus. Nã vt in domo benè inſtituta, in qua diuiſa officia, & munera, non licet vnicuique pro ſuo arbitratu omnia exercere, etiamſi ſingula in ſuo genere ſint præclara, quod qui tentant, quamuis id bono animo faciant, à patre tamen familias meritò reprehenduntur, quippe qui ſuo intempeſtiuo zelo, quod pulcherrimum eſt in domo nempè ipſum ordinem, ſine quo nulla domus diutius ſtare poteſt, quantum quidem in ipſis eſt tollunt, & prudentiæ eius, qui illum inſtituit ſummam iniuriam faciunt. Sic prorſus in Eccleſia Chriſti, quæ eſt domus Dei, in qua omnia munera ſunt diſpertita, & ſingula ſingulis diſtributa, vt inferiores ſuperiorum officijs non fungantur, & minus licet ordinem perturbare, quò maiore prudentia eſt ordinata Eccleſia, quàm de vlla domo cogitari poſſit; eſtq. ſemper grauiſſima in Dei prudentiam, ac ſapientiam iniuria. Paul. III. in admonit. patern. ad Carolum V.

Religio debet eſſe reuerenda, non vulgaris, & magis Deo, ac naturæ, quàm arti conformis.

Quæ communi politiæ repugnat eſt reijcienda; non enim poteſt durare, vt lutherana.

Eſt anima dominij, quare debet eſſe tota in toto, & tota in

qualibet parte, ideſt omnes eoſdem articulos credere debent.

Præſumptionem eorum Deus acriter punit, qui a ſeipſis perſuaſi ad ſeipſos, & ſine vlla Dei recognitione omnia referunt.

Quod Ouidius poëta ſub nomine Palladis Aracnis, & Penthei, qui religionem contempſerunt oſtendit.

Religio eſt legis naturalis defenſio, amor enim, & timor Dei pœnarum, & præmiorum æternorum ſecuritas, compellunt ad legum obſeruationem.

Sicut ſine anima corpus interit, ſic Ciuitas ſine religione corrumpitur.

Religio, quæ politiæ naturali contradicit, non eſt admittenda, quare cum ſabbathi Die mille miſerijs Iudæi obruerētur, tempore neceſſitatis pugnare cum Pompeo, & alijs in illo die recuſabant: cum tamen aliter Doctores ſint interpretati, & aſſerant tempore ſummæ neceſſitatis pugnandum eſſe.

Neque ſcientia ea, quæ religioni noſtræ contradicit, cum religio non falli, ſicut ſcientia poſſit.

Secta Lutherana, & Caluiniana, quæ liberum arbitrium negat, fugienda; nam populus tuus reſpondere poteſt, ego non poſſum tuas leges ſeruare, cum fatum me ad peccandum impellat, nec puniri, quia voluntariè non peccaui.

Ciuitas eſt quoddam corpus animatum, cuius anima eſt religio; materia verò Senatus, bona externamilities, ſpiritus lex, oculi philoſophia, & ſcientiæ, aures mercatores, & exploratores, lingua concionatores, & oratores, manus milites, pedes artifices, & agricolæ pro ſuſtentatione animi, & corporis fortunæ, famuli commeatus, & nummi, quæ cum omnia pendeat ab ipſa anima, eius diligentem curam habere oportet.

Omnis Reſp. illis auſpicijs conſeruatur, atque viuendi ordinibus, quibus orta eſt, ſicut planta illa aqua, ac terra creſcit, quæ ei naturalis eſt, & languet, ac interit, ſi ſolium ei præter naturam accidat. ſic Reſp. ſi exteram acceptat religionem, durare non poteſt. id Hebræis notum fuit, qui quoties ritus, ac religionem mutarunt, in captiuitatem deducti fuere, & Græcia, Africa, Aegyptus, multæq. aliæ nationes idem expertæ ſunt. Nam mutatio religionis, breui temporis ſpatio, ſtatus mutationem ſecum affert; ratio eſt, quia mutatio religionis, ſine animorum mutatione eſſe non poteſt, & mutatis animis corpora mutantur, & fortunæ, ſine quibus ſtatus non permanet. Græci Spiritum Sanctum, a filio procedentem negantes, die Penthecoſtes in vindictā tantæ blaſphemiæ Conſtantinopolim amiſerunt. quare Hæreticos abijciat princeps, atque exterminet; nam ſicut meretrix

vxor virum suum se fingit amare, verè autem amat adulterum, & in facie quidem istius est, in corde autem alterius; sic & Hæretici videntur esse Dei cultores, sunt autem Diaboli amatores, & quidam Princeps cũ Hæreticos, & maleficos faueret, vt refert Iacobus Sprenger. 2. par q. 1. mal. malefic. & cum his quandam Ciuitatem indebitè aggrauaret, dum hoc sibi a quodam familiari obijceretur, ille omni timore Dei posthabito respondit, faciat Deus, quod in hoc loco moriar, si iniustè à me aggrauentur, cui verbo subito diuina vltio subsecuta est; nam subitanea morte expirauit, re vera in vindictam blasphemiæ, & fautoriæ hæresis.

Regum libros in manus habeant; vt intelligant, qui Reges iuxtè vixerunt eos à Deo auctos fuisse, & ijs promissionẽ vitæ æternæ apud ipsum permansisse, quot verò Reges à Deo defecerunt, rebellione sua breui tempore interijsse, iusto Dei iudicio, & vita eos priuatos fuisse, & pro requie æternum supplicium consecutos. Clemens Papa lib. 1. de const. apost. Religio vera vnica est, quæ vnum Deum habet autorem, & Iesum Christum, & eius Vicarium cognoscit, cætere superstitiones sunt, quare religioni veræ miscere superstitiones periculosum est. Aug. Steuch. de peren. philosoph. lib. 8. quare deceret Principem Theologiam callere, vel peritissimos Theologos apud se habere; religionis enim imperitia vitia omnia conualescunt, & homines vulnerant animam insanabilibus vitijs, quæ infecta quasi venenis intumescit Mercurius Trismeg. in Ascel. cap. 8. Noua religio statum immutat, aut bona, aut mala hanc vim habet, sicut anima bona, aut mala corpus mutat, quàm mutationem propter falsam religionem Geneua, Germania, Heluetiorum pars, Anglia, Africa, Græcia, vt supra dicebamus experta est, & nouus orbis terrarum propter bonam, & sanã paulatim mutationem sentiet, quæ mutatio cum bona sit, sermonem de hac non habebimus, cum statum conseruet mutando, sicut & illa corrumpit; nam vbicunque audietur illa opinio, quæ Dei prouidentiam, aut futurum seculum, aut arbitrij libertatem negat, necesse est ibi pessimam fieri mutationem, cum ea populos seditiosos, Principes Tyrannos reddat, mentesq. populorum ad sese illaqueat, vt in Germania vidimus. Quare post multas paßas ruinas, post multas iacturas, neceße est vt ad veram religionem se se accommodent. Græci Epicureis receptis veram amiserunt philosophiam, & multa bello passi Christi fidem sunt amplexi, & Germania ad nouam legem recipiendam, vel veterem credendam sibi in animum inducit, cum amplius ei opinioni, quæ liberum arbitrium negat, fidem adhibere non possit.

Ciuitates liberæ si nouis opinionibus fidem adhibebunt, libertatem amittent; nam his temporibus nulla alia religio libertatem tuetur

huma-

humanam, quàm Romana. si cum Turcis, & Caluino liberum negas arbitrium, non solum Deus ad seruiendum te condemnat, verum etiam ipsemet libertatem vendis, belluisq. te similem facis, iuxta illud, quia cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus. populi septemptrionales specioso libertatis nomine illecti, principiò religionis, ac politiæ contradictionem non agnouerunt, illa enim liberum arbitriũ affirmat, hæc vero negat, & re ipsa politicã, & leges obseruant, quæ eos Principi obedire, & bonum operari impellũt, & non religio, quæ affirmat Deum esse, qui in nobis bonum operatur, quare in illis plus bona natura, quàm impia potest opinio, quod quidẽ contra naturam est, & vt Hispani, & Itali subtili ingenio præditi, non hoc animaduertunt. Quare cum populi audiunt Deum tam mali, quàm boni autorem esse, vt infernum, ac paradisum libito suo impleat, ipsosq. nullam, aut rectè vel malè operandi potestatem habere, luxuria statim diffluent, tuas ò Principes leges non obseruabunt, asserentq. id fieri non posse, quandoquidem liberum non obtinent arbitriũ, cũ Deus sit ille, qui nos contrarium tuis legibus facere cogit. Quare vndique homines præcipites huc, atque illuc furentes conspicies. vidit autem ætas nostra in Germania, ex semine Caluini ortos libertinos esse, qui cum hoc animo perpendissent, sine vlla lege vbiq. grassantur, vnumquemque suam voluntatem sequi debere asserentes, cum id non sit peccatum, quod Deus iubet. Et equidem non sine causa id dicunt, iuxta eorum sententiam, qui liberum negant arbitrium, nam attrocior blasphemia est dicere Deum esse autorem peccati, quàm peccatum non esse peccatum affirmare, prima enim Deum Tyrannum facit, & proditorem, quia dicit bonum operamini, & deinde ea nos facere iubet, quæ non possumus, & ad malum nos inuitat animi iniquitate, ac voluptate. Hæc verò Deum excusat. Quamobrem nisi timor legum ciuilium, ac catholicorum arma, & linguæ hanc furentem licentiam comprimerent, mundum illi contaminarent, & si ipsi per aliquod tempus durare videntur, id non perfidæ religioni, sed catholicorum viribus, & ciuili politiæ est adscribendum, quos timent, & contra quos semper armati, veluti in acie stant. His de causis Principes veram a falsa religionem cognoscant, quia si populi hæc audient, boni aufugient, praui autem tecum commorantes ad omnia flagitia perpetranda te excitabunt, & plus nocumenti perfidi Ciues, quàm hostes catholici, ac pij tibi attulerint; deinde non posses sine aliquo capite autoritate pollente, seditiosas opiniones conciliare, quare vnusquisque suã sequi voluerit. ex quo quidem æmulationes, insidiæ, seditiones, rebelliones originem habebunt, si ad eadem credenda eos cogeris aquam in mortario tundes, quia liberum est credere, & impossibile est, vt omnes

eiusdem nationis religionem nouam in secreto obseruare; scient enim te à Deo missum non esse, martyria, miracula, prophetias non videntes, neque populus statim nouam opinionem imbibit, neque subito animum, ac veteres ritus mutat, & ad arma facili de causa conclamatur. Item cogitabunt, vtrum eis expediat, summum Pontificem relinquere, ac religionem patriam deserere. Quare.

Summo Pontifici est obediendum, & tenentur, qui salui esse volũt. Potest quidem Deus ex nihilo hominem facere, at quia alter alterius curam habeat, ex patre, matreq. nasci vult. Poterat in omni prouincia homines præcipuos creare, sed vt omnes idem essemus, mutuisq. officijs alter alteri opem ferret, vnum Adam, à quo omnes descenderet, solummodò in lucem edidit. Eodem modo in spirituali vita, poterat singulis prouincijs vnum Pontificem præficere, caputq. earũ absolutum constituere, at ne inter illas opinionum diuersitas, ac in politica controuersia suboriretur, vnum tantummodo elegit, cuius obediẽtiæ, ac determinationi cedentes, vniformes, & futuri seculi, & in hac mortali vita sine discordijs, ac bello tuti viuerent. Hoc caput Cephas appellauit, quod fundamentum Christianæ religionis significat, ac omnium Princeps, ac Gubernator tamquam pater est cognoscendus, ac colendus ab omnibus, & præsertim ab ijs qui Reip. præsunt; nam benedictio patris firmat domos filiorum, maledictio matris eradicat fundamenta, quia Pontifex est Vicarius illius, qui est dominus dominantium, iudex viuorum, ac mortuorum, & Princeps Regum terræ. Huic est parendum, cui omnes Principes terræ pedem deosculantur, iuxta illa, adorabunt in conspectu vniuersæ familiæ gentium. Adorabunt eum omnes gentes terræ, omnes gentes seruient ei, & erũt Reges nutrices tui, & Reginæ nutrices tuæ, vultu in terram dimisso adorabunt, & puluerem pedum tuorum lingent, seruiant tibi populi, adorent te tribus esto Dominus fratrum tuorum, & incuruentur ante te filij matris tuæ, & alias autoritates, quas in vnum congerit Ioseph Stephanus de osculat. ped. Romani Pontificis. Quare quæ Resp. hoc caput desiret, meretrix erit, & quia meretrices non vno contentæ sunt viro, sed multos appetunt, sic Ciuitates illæ, quæ ab Ecclesia deficient, Lutherum, Caluinum, & omnes hæreticos fornicationis filios adamabunt, & viris bellum inferent, vt adulteros, & amantes sine periculo recipere possint. quare sunt abijciendi lenones, qui Ciuitatum, ac Rerump. pudicitiam contaminare illecebris suis impiè conantur, neque illorum verbis est credendum, qui multas Citates, vt Geneuæ, Heluetiorum, ac Germanorum liberè viuere dicũt; nam hæc meritricia est libertas, & postquam multos experti fuerint, tandem quod discrimen sit inter virum, ac adulterum cognoscent.

Nulla

Nulla enim est alia libertas, quàm illa, quæ a sancta Romana Ecclesia defenditur, quæ solũ durabilis est, & nulli corruptioni subiecta; nam sicut impossibile est, vt vera religio omnino tollatur, sic est impossibile, vt istud caput abijciatur, imò eum habeat hæreditatem gentium, gens, & regnum, quod illi non seruierit, peribit. Potest quidem Ecclesia persecutionem pati, at non deleri, quia portæ inferi aduersus eam non præualebunt, quia in necessitatibus semper Deus aliquem, qui eam liberet excitat, vt multoties factum esse legitur. Nã dum populum Dei in Aegypto crudelissimè Pharao exerceret, Moyses voluntate diuina defensor, & liberator extitit, sic in terra promissionis afflictus Septe, & Gedeon, & Sanson, & cæteros, qui illum à seruitute infidelium liberarunt, sic etiam in populo Christiano, & in Ecclesia non solum defensores esse voluit, sed etiam, vt illam defenderent, qui prius eam grauissima molestia afficiebãt, vt de beato Paulo patet, & de martyribus, qui eam aduersus persecutores Imperatores auxerunt, de quorum numero excitauit Constantinum numquã satis laudatũ, quo auspice omnia quieta remãsere. eius exemplũ Reges imitati, falsa deserta religione, veram induerunt. Verum cum Diabolus, vt inquit Iacobus de Valentia in explicat. hym. S. Ambrosij, & Aug. noua bella, & diuersas persecutiones contra Ecclesiã idest detestabiles sectas hæreticorum suscitasset, Christus de numero Philosophorum excitauit Origenem, qui numerum ingentem Philosophorum ad Christum conduxit, & complures non solum Philosophorum, sed etiam hæresiarcas ad lucem veritatis reconciliauit, vt inquit Hieronymus in lib. illustr. virorum, & Eusebius lib. 6. de Eccles. hist. Cum deinde Ecclesia vim Hæreticorum iterum pateretur, de numero Philosophorum, ac Hæreticorum Deus excepit Aug. qui omnem humanã curiositatem confudit extinxit, vt dicit Possidonius scrip. his. D. Aug. At cum superioribus annis turbulentissimæ hæreses subortæ essent, quas non sermone, sed armis tueri conabantur, ne tantus rumor, ac præceps licentia vlterius se extenderet Carolum V. Imperatorem semper Augustum, ac religionis exemplar excitauit, qui cum Imperij Romani, & Iesu Christi ducem se esse cognosceret vita quieta, ac tranquilla derelicta nunc mare nauigans, modo pertransiens, nunc in Africam, modo in Panoniam se conferens ad labores impiger, ad pericula fortis, ad vsum, ac disciplinam peritus, ad consilia prudens, ad casus, fortunamq. fœlix, impios Hæreticos partim prostrauit, rebelles castigauit, ac insanum multorum Romanæ Ecclesiæ hostium furorem elusit.

Regnum cum sacerdotio optime debet esse concorde; nam populi ei libenter obediunt, quem à Deo dependere apudq. illum intercessorẽ

eſſe credunt. quare Sacerdotes ſunt omni veneratione digniſſimi. Etenim aſſiduam erga Deum pietatem exercent, ei ſacra facientes, illum ſummis laudibus celebrantes, illi gratias diù noctùq. agentes, ei ſua ſanctitate amici facti, ad eum in publicis calamitatibus feruidis orationibus, & ſacrificijs confugientes, pacem populis, & tranquillitatē imperant, cunctosq. homines ardent caritate complexi, eos optimis diſciplinis præcipuè ſacris inſtruere, & Dei verbum paterno affectu, diuinoq. ſpiritu inflammati, ad eorum ſalutem publicè prædicare non deſinunt. In priuatis verò colloquijs iuuentutem, populumq. omnem à vitijs, à peccatis, in quibus humana fragilitas perpetuò volutatur reuocantes, cœleſtiq. virtute expiantes ad veram æternamq. beatitudinem dirigunt. Vt populi, qui eiuſmodi religioſis abundant, eosq. colunt, & reuerentur, verè beati dicendi ſunt, cum eorum potiſſimū ope Deo gratos fieri, & diuinam eius miſericordiam in præſenti, ac futura vita conſequi poſſint Adou. Gual. lib. 15. de ciuili facultate.

Vt cor eſt veluti medium inter animā & corpus, ſic ſacerdos medius eſt inter Deos, & homines, eorum enim opus ſemper opportunum eſt, & præſertim neceſſitatis tempore; nam ſicut pluuia ſemper bona eſt maximè eſt grata tempore ſiccitatis, & viſitatio amicorum ſemper quidem ſuauis eſt; multo tamen ſuauior tempore luctus, ſic, & conſolatio ſacerdotis ſemper opportuna eſt; maximè autem tempore perſecutionis.

Ante omnia Principem decet ſacra tractantibus aſſurgere, & ſupremum honorem exhibere, vt Ciues multum pudoris induent ſi ad eam reuerentiam præſtandam ſegnes extiterint, atque aſpero, & abſciſſo caſtigationis genere in eos vtatur, qui ſacra, & ſacrorum antiſtites petulāter, temerariè, ac procaciter impugnare pro nihilo habuerint, iuſta enim, aut neglectæ, aut violatæ religionis cenſura nihil Deo gratius, nihil acceptius. Deum namq. zelotem nouimus, nihilq. poſtremò efficacius, atque conducibilius ad ſuſtinendum regnum eſſe probatur. Ioannes Bernardus Gualandus de optimo Princope.

Nihil ritè, nihilq. prudenter auſpicantur homines ſine Dei immortalis ope, & conſilio. Itaq. rerum agendarum initia a præcationibus ſunt capienda.

Qui vobis perſuadent non eſſe religionem ſummoperè colendam, abijcite, qui dicunt Reges cum immodica eſt, dignitatem nullam habere, minimè decere Principem inſtar cuiuſdam vetulæ, multam operā in præcibus, ac in votis, & in procuranda religione conſumere, multā religionem a ſtudio dignitatis Regem abducere; nam id falſum eſt, & dicunt, vt paulatim omne pietatis ſtudium reſtringatis, & perficiunt quantum poſſunt, vt vos a Dei religione diuellant. & nihil

aliud

aliud optant peruersi, quàm omni diuino, ac humano præsidio vos nudare, & summo scelere, perfidia, & humanitate obsessos tenere, ne possitis vllo modo salutari ope, & auxilio liberari, nisi quod intelligāt hæc omnia fore impedimento, quo minus tyrannidem suam diù tueri, & simplicitate Principis possint. Osorius lib. 3. de reg. inst.

Eos etiam, qui dumtaxat religionis causam suscipiendam, quòad necessaria est ad Imperij statum retinendum, vel augendum exterminate; nam ea doctrina impia est, ac scelesta a Dæmone profecta diuinæ, & naturali legi repugnans, a more apud omnes nationes, etiā barbaras iamdudum recepto abhorrens, a sapientissimorum philosophorum sententia, consensuq. diffidens, & prudentum, & laudabiliū Principum aduersa. Ribadeneira in princ. chris. lib. 1. cap. 17.

Princeps Christianus si nomini suo respondere velit, officioq. perfungi Hæreses indulgentia quadam permittere non debet, nec in suo Regno, aut Principatu diuersarum, ac inter se pugnantium sectarū homines pati, sed potissimum in eam curam incumbat, quæ Dei cultum integrum, purumq. conseruet, idem loc. cit. quare omnis, qui dixerit præter ea, quæ tradita sunt, quæq. catholica Ecclesia asserit nulla fide dignus sit tametsi ieiunet, tametsi virginitatem struet, tametsi signa faciat, tametsi prophetet, lupus tibi appareat in grege ouium corruptionem faciens. Ignatius in epist. ad Hieronem. Nam quemadmodum serpens Euam seduxit, promittens ei, quod non habebat, sic Hæretici prætēdentes maiorem agnitionem, in mortem demergunt sibi credentes.

Timorem Dei præ cætera habeant, nam quemadmodum qui corporis membra clauis transfixa, ad actionem quamlibet immobilia retinent, sic hi, quorum animam occupauit Dei timor, omnem prorsus importunam peccati, & obstreperam occasionem vitant.

Intelligant, attenteq; perpendant oportet Reges, ac Principes ita defendendam sibi Christianam religionem, vt re circa eam dubia, vel noua, & perplexa se se offerente aliqua difficultate, iudicum partes non assumant, nec temerè definiant, quod eos non concernit; Custodes enim sunt diuinæ legis, non interpretes, ministri sunt Ecclesiæ, non Iudices, gladium portant, vt Hæreticos per duelles sacrilegos, & quot quot persequuntur, aut pacem turbant supplicijs coerceant, sed in rebus Ecclesiasticis, nec legum latores sunt, nec diuinæ voluntatis exploratores, aut internuncij. Ribadeneria lib. 1. c. 19. & in grauissimum laqueum inciderunt, qui temerè, quod ad sacerdotum officium pertinebat supplere ipsi ausi sunt, vt Bat. & Abiron, atque Cor. & alij, qui ægrè ferentes in sancto populo vnum præ cæteris dignitate summi sacerdotij fulgere se tam Moysi, quàm

Araoni oppoſuere cum dicerent ſufficit vobis, quod omnis multitudo ſanctorum eſt, at in ipſis eſt dominus, quid eleuamini ſuper populum; licet verò hæc verba contra ambos dicta videantur, tamen Moyſe interprete didicimus, omnis eorum indignitatis cauſam ſummum ſacerdotium Aaraonis fuiſſe. Non enim vbi omnis multitudo eſt ſancta, virum aliquem eminere dignitate æquum eſſe cenſebant. quam verò grauiter hæc res diſplicuerit Deo, inſigne in eos diuini iudicij, & ſeueritatis exemplum oſtendit, quos terra dehiſcens vnà cum vniuerſa ſupellectili, & omnibus bonis viuos abſorpſit. Hæc verò vetera nunc reticeo, quia, vt inquit Apoſtolus in figura contigebant illis, ſcripta ſunt autem ad correptionem noſtram, in quos fines ſæculorum deuenerunt, vt diſcant omnes ſi in ſacerdotio, quod deſeruiebat tabernaculo, & vmbra quodq. vna cum tabernaculo abolendum diuina prouidentia ſtatuerat, tantam curam Deus oſtenderit, vt ne minimam quidem in ea mutationem ab humano ingenio inultam permiſerit, quantò maior reuerentiã tribuenda ſit illis ſacerdotibus, qui non amplius ſeruiunt typo, & vmbra abolendis, ſed ipſi verò tabernaculo, quod nunquam transferetur? quanto ne minus de mutatione, vel minimæ ordinationis, quæ ad eos pertinet cogitare debeant? quantò denique grauius, ex magis intolerabili ſuperbia putabimus, eos in diuinam prouidentiam peccare, qui vel hanc confundere, vel ad ſe tranſferre poſtulant, vel alio modo de illa ſtatuere volunt, quam longa Eccleſiæ conſuetudo fundata in teſtimonijs ſcripturarum promittit, & declarat. Quocunque verò modo, quacunque ſpecie pietatis propoſita hæc tenentur, radicem quidem mali ſuperbiam Deo ſemper odioſam eſſe non eſt dubium, ſed quod maximè declarat Oziæ Regis exẽplum, in quo ſimul, & radicem huius mali, & grauem illius vindictam ſcriptura nobis exprimit. Hic autem Rex alias laudatiſſimus; idq. teſtimonio ſcripturæ in hoc tantum ſuperbiæ arguitur, quod incenſum ad altare thymiamatis adolere voluerit. Quis verò hanc voluntatem non piam potius, quàm ſuperbiam iudicaſſet, ſed ſpiritus Dei in ſcriptura, cum ad huius facti narrationem peruenit, eleuatum (inquit) eſt cor Oziæ, in quo verò eleuatum nempè, quod alieno miniſterio fungi voluit, de quo poſtquam à Sacerdotibus admonitus, nec illis paruiſſet, ſtatim a Deo lepra eſt percuſſus. Hæc verò recenſemus, vt intelligant Principes, ſi ſuperbum fuit Oziæ factum in adolendo incenſo ſuper altare thymiamatis, quanto ſuperbius eſſe, hoc tantum adolere incenſum ſuper altare corporis Chriſti, cæteraq. quæ religionẽ ipſam comitantur, perſequi. Quare Pontifici obedientes eſtote. Nam Deus omnes illos caſtigauit, qui ſummum Pontificem ſpreuerunt, quòd ſi aliquos inultos reliqui, id ea ratione factum a diuina proui-

dentia

dentia sancti Patres piè existimauerunt, ne si omnes hi impij castigarentur, nullum aliud tribunal diuinæ iustitiæ reliquum esse homines iudicarent, nec verò singulos tantum homines, vt ex historijs constat, vltio diuina castigans, eorum inobedientiam erga hanc principem sedem est peruagata, sed in nationes etiam, & prouincias, in quibus videmus eos grauissimè omnium fuisse castigatos, qui Christum Dominum habere recusarent; proximum miseriæ locum eos sortitos esse, qui Vicarij Christi autoritati resistere. Duas verò nationes a Deo in primis castigatas, atque afflictas videmus, quæ olim florentissimæ fuere, quarum vna pertinax in negando Christo permansit, altera aliquandiù præ cæteris omnibus contendit. Illa est Iudæorum, quæ nulla maiori miseria est oppressa, hæc verò Græcorum, quæ proximè ad miseriam Iudæorum accessit, quia proximè ad eorum impietatem accesserat. Quare si ipse Christus in cæteris Imperatoribus, Regibus, populis, & nationibus nunquam inultam tulit Vicarij sui spreti autoritatem ea interim perpetua successione conseruata, si tam seueris iudicijs eorum inobedientiam castigando odiosos sibi semper fuisse huiusmodi conatus ostendit; quantò in Principes catholicos, qui ex illis originem fortasse duxerunt, qui non plus honoris Sedi Apostolicæ detulerunt, quam ipsi ab ea receperint. P. III. in admonit. pater. ad Carol. V.

A fallacibus eorum persuasionibus ne credat, qui in ore semper habent reformationem Ecclesiæ, & occultos hæreticos diligentissimè quærat, ac puniat, quia possunt data occasione statum perturbare; nam vetus Hæreticorum consuetudo est, quamdiù Catholicorũ ope, & auxilio egeant, tamdiù subdolè humilitatem, & religionem simulent, sed vbi optatis, & expetitis potiti sunt, statim in suam impietatem reuoluantur. Ioseph Stephanus in caus. Henrici Borbonij. Et errantes admoneat, & coërceat; nam vbi quispiam cœperit excutere timorem, & honorem Dei, vel diuini numinis reuerentiam, omnia sibi licere putabit, dummodo latere homines, quæ male agit arbitretur, mala bonis confundet, si opinione præmium bonorum, aut malorum pœnas effugerit, non esse crediderit numinis vindictam, aut beneficia. Ita Plinius, vitam nostram religione constare dixit, & quod in religionem committitur, in omnium fert iniuriã. Omnibus, quibus animæ immortalitas constat, animæ etiam ratio prior habetur, & potior, cũ anima sit plus, quàm corpus, & pratiosior; quamobrem, qui religionis alicuius, quæ ad animæ salutem pertinere putatur rationem, & dogma sibi proponunt, vt religionem conseruent, alias omnes res tam proprias, quam alienas parui faciunt, mortalia pro immortalibus contemnentes, & inde furibundæ, & implacabilis propemodum seditiones,

nes, rebelliones, & bella, quæ pro religione ſuſcipiuntur, dicta ideo bella ſacra acerrima, vbi pugnatur pro aris, & focis. Tholoſ. de Rep. lib. 12. cap. 4.

Monuit ſapienter Mœcenas vir grauis Cæſarem Octauianum apud Dion. lib. 52. hiſt. Deum ſemper, & vbique cole, vt moribus patriæ eſt receptum, ad eundemq. cultum alios compelle, peregrinarum verò religionum autores odio, & ſupplicio proſequere, non modo eorũ gratia, quos qui contemnunt, haud dubiè nihil quoque magni faciunt, ſed propterea, & iam quid, qui noua numina introducunt, multos ad vtendum peregrinis legibus alliciunt, hinc coniurationes, coitiones, & conciliabula exiſtunt minimè principatui commode res. Hæc quoque cura etiam Romanis fuit, ne daretur in religionis cauſa, licentia vagandi in quamlibet partem, eaq. multa mala inde ſuborirentur, vt experientia ſæpe docuit, fuitq. occaſio ſæpe reformationis, & inquiſitionis in habentes libros peregrinæ religionis, eosq. comburendi, ſicut liquet ex Liuio, ex Suetonio, & ex lege duodecim tabul. quæ apud Ciceronem de legibus.

Commercia inter tuum populum, & Hæreticos ne permittas; nam populus ad mutandam in bonum, vel malum, ſententiam, & opinionem ducitur, anteaquàm rem ſerio perpendere poſſit, facilis, & a religione non accuratè exculta, ad ſuperſtitionem via, & ſpecioſum religionis nomen a pluribus vſurpatur ad tegendas impoſturas impietatis, & ſceleratam idololatriam. Qui periti ſunt pro veritate contẽdunt iuſtè, qui errore contra imbuti ſunt pertinaciter, & ſæpe ex malitia ſubſiſtunt, ſeipſos prædicant humanis aliquando doctrinis validi, falſa pro veris obtrudunt, ſimplices veritatis amatores contemnunt, interim factiones fiunt, ſchiſmata oriũtur, pugnæ ex ſcintillis diſcordiæ incenduntur, quæ non niſi poſt multas clades extinguuntur. Tholoſ. lib. 12. de Rep cap. 4.

Quare occurrendo initio erit, antequam ſerpat incendium, primò docendo magis, quàm iubendo, monendo, quàm minando. Concionatores optimos, ac eruditiſſimos habeat, vt multitudinis credentium ſit cor vnum, & anima vna, nam multitudo non freno facilè poteſt regi, & acerbis in vniuerſam plebem animaduerſionibus Ciuitates magis vaſtantur, quàm corrigantur, vt inquit Salluſtius ad Cæſarem. experiendum deinceps aduerſus errantes, & Hæreticos, malèq. de religione ſentientes, num per eccleſiaſticas cenſuras, & pœnas redire poſſint ad gremium Eccleſiæ, quibus ſi illis contemptis noluerint ſatisfacere, addendæ erunt pœnæ legum ſecularium, ac canonum, & cum gladio ſpirituali temporalis iugendus erit. Tholoſ. lib. 4. de Repub. cap. 4. & Principes habent, quem imitentur, Philip-

pum

pum III. Hispaniæ Regem potentissimum, qui subditis suis Hæreticis pacisci noluit, & nullius aliam magis curam habet, quàm hostes Ecclesiæ profligare. Et profectò habent Hispaniarum Reges, vt dicit Ioseph Stephanus in quadam sua oratione, & cum eis vniuersa prouincia præter militarem virtutem, ac laudem, qua maximè nobilitantur insitam, ac quasi innatam fidei pietatem, per quam omnia suscepta consilia ad sanctam referunt sedem, vt in ea tamquàm infirmissimis totius Regni viribus, ac munimentis insistant, quod & confirmat sanctæ inquisitionis officium institutum, sub quo non patitur Hispania illos fluctus, & turbines, quibus multæ prouinciæ magna, & miserrima fortunarum, & fidei naufragia pertulerunt.

Sine Religione non Princeps officium suum, non subditi facient, sine ea societas non erit, quia non fides, non iustitia, non virtus, sed fraus, licentia, proteruitas, & vno verbo, confusio hominum, ac rerum. quod frenum erit peccaturis, qui metus satis validus, nam externum illum, qui à pœnis, aut morte est contemnunt, & desperatio impetus, aut iracundia eò ducunt. Esto igitur vinculum, & firmamentum Reipublicæ religio, ac Princeps ipse habeat, quo gratia eum, & gratitudo vocant. Rex es à Deo habes, & quo maior, altiorque plura benefico illi numini debes & per cultum igitur, venerationemque eius agnosce. Rex es, vt diù, & fœliciter esse possis, & scito tollere posse, qui tribuit, & euertere, qui sublimauit. Vetus & à maioribus acceptus hominibus est sermo, quod omnia à Deo per Deum nobis sint constituta. Qui hoc imbibit religionem quomodo non habebit.

Prima mihi debes, animi bona sanctus habere.

Ex quo sequitur, vt virtutes etiam habeas, & maximè modestiam, ac clementiam, quæ religioni maximè adhærent. Addo quòd tutior ita eris, amor enim ex isto, & veneratio erga ipsos Principes innascitur, nec facilè exteri, aut subditi lædent, cui nomen amicum, & propitium arbitratur. Quid quod ipsi subditi ita meliores, tranquillioresq. nulla res magis animos, & mores componit, quàm religio, & illa vbi in pectus demissa virtutum agmen sequitur. In primis mansuetudo quædam animi, ac tranquillitas bona imperantibus, & quæ faciles, obnoxiosq. præceptis reddit. Denique externa fœlicitas eò vocat, quod ab omni æuo obseruatum Deum, qui se colunt attollere, & pijs, religiosisq. Principibus prospera plurimum eueniße alia alijs. Lipsius in monit. & exempl. polit. cap. 2.

Gentes dominia distinxerunt ad hunc finem, vt singula commodius curarentur, ideoq. & commodius, & abundantius religioni seruirent

uirent finis verò, & ratio dicitur anima actionum quarumlibet, iuriumq. & legum . Sic igitur gentes,eatenus homines voluerunt esse rerum dominos perfectos, quatenus ijs vterentur ad virtutes, ad religionem , Deumq. cognoscendum , & amandum . Quamobrem nulla gens id habuit pro lege , vt impij caderent à dominio rerum suarum , & alijs præterea pœnis afficerentur . Cur ita quòd putabant,& suam religionem veram, & dominia pendere à religione , cuius præceptum est primum inter præcepta iuris gentium , vt Pomponius Iurisconsultus testatur, & hinc liquet,quòd religio prior fuit , quàm distinctio dominiorum, nam colebat Adamus religionem , priusquàm filios haberet . Concesseruntq. itaque cunctæ gentes à vera religione pendere singulorum dominia, ob id ab illa , quam suam putabant desciscentes, dominio rerum suarum spoliabant . Quare vastitates , ac ruina temporalium nascuntur ob defectum religionis,sapientiæ,& amicitiæ Dei, à quo sunt,mouentur,conseruantur,augentur cuncta , vt ipsum quantum fert eorum natura participent, & iccirco reducantur in ipsum,à quo omnis boni multiplicatio,& perpetuitas emanat. Thomas Bozius lib. 1. de ruinis gentium , & Regnorum . Ac in Gallia , & Germania miros tumultus obortos , multas coniurationes initas,multos exercitus profligatos,multas vrbes direptas,multa templa diruta, multum sanguinem effusum,multa inhumana perpetrata ob defectum religionis omnes non ignorant .

Non eadem iustitia , non eadem lex , non ijdem habitus , non eadem fortuna,non eadem arma, non eadem vitia , non eadem virtus , sed eadem religio multas, ac diuersas nationes vnit , vnde Catholici vnum solum Romanum Pontificem agnoscunt . Tandem , vt plurima omittamus, quæ dici possent, concludemus cum Plutarco in Numa Pompilio populum sine religione pessum iturum, & eos , qui religionem contemnunt Motorem quendam Siculum , & Philoxenum Eryxidis filium ventris, & gulæ mancipia,quo cæteris conuiuij nauseam facerent,& soli omnia fercula deuorarent,narium mucum solitos in catinis emungere imitari ; grauiter enim in Ecclesiæ facultates inuehuntur,in sacerdotum auaritiam , & flagitia spuunt, vt soli tēplorum auro potiantur,vt liberè Veneri sacra faciant,& impunè voluptatibus ingurgitent sese,incestamq. libidinem expleant. Eò spectat animorum acerbitas, qua in cœlibatus,& continentiæ vota debacchātur,ij præsertim, quos sacerdotalis , & monasticæ disciplinæ fastidiū incesserat ; nam cum ardeant æstu libidinum , & iureiurando cœlibi se vitæ deuouissent,quærunt cuneum, quo nodum illum soluant,& speciem aliquam periuro, quo cœlibatus,& continentiæ iugum excutiant . Egregij veteratores præclara specie , & prætextu Aesopicam

animo

animo vulpem agitant , quæ cum abſciſſa caudæ pudore laboraret, in aliarum vulpium caudas inuehebatur eas, vt præciderent hortata , quo ſuum dedecus communi turpitudine velaret. Adamus Blacuodeus in apolog. pro regibus . His paucis , ſed ſalubribus de religione notatis, ad alia quædam accedamus.

Ciuitates propugnaculis, & vallis fulciat, & ſemper tempore pacis exercitum diſperſum alat ; nam præterquam quod hæc militia pacis tempore ſummopere iuuat, quibuſcunque belli occaſionibus in promptu eſt, obedientiam ſubditorum conſeruat, tumultus impedit, vel obortos quieſcit , hoſtium inopinatos impetus reprimit . Singula certè aget, ſi quod iuſtum eſt erga omnes conſeruet, ex eo quod ſtatuat omnem cogitationem ſuam Deo notam eſſe , & in primis ſi cum timore Dei actiones ſuas inchoet . amicos, & beneuolos retinebis, ſi viderint illi te magnam curam habere illorum cætuum , quibus præes . tu verò ita hoc facies, ſi conſiderabis quomodo Deus iuuet genus humanum , qui valetudinem ipſis alimenta , victum , & alia omnia præparat temporibus ſuis .

Mores in regia adminiſtratione neceſſarij ſunt, vt quis ſe ſeruet immunem ab omnium munerum corruptione , vt ſit ſobrius maiori vitæ tempore, vt iuſtitiam rebus omnibus præferat, & eius amatores amplectatur ſingulari beneuolentia , quia & Deus amat iuſtos. maximum autem in gubernatione eſt , vt ſubditi habeant perpetuā pacem, & celeriter conſequantur in iudicijs ſuum ius, quæ quidem tum fiunt , quando qui præeſt imperio eſt oſor improborum , & proborum amator, ac maximi facit hoc, vt animam hominis conſeruet . Ariſtæas in hiſt.

Sit famæ ſuæ curioſiſſimus, & requirat ad verum, quod quiſque de ſe dicat emendet, quæ benè repræhenſa videntur .

Ne noua moliatur , niſi prioribus firmatis , & rebus maximis obuius ſtatim eat ; nam nullus cunctationi locus eſt in eo conſilio, quod non poteſt laudari niſi peractum Tac.

Temporibus ſapienter vtatur ; nam puncto ſæpe temporis maximarum rerum momenta vertuntur . Liuius .

Non quotidie ſui copiam faciat, continuis enim aſpectus minus verendos magnos homines ipſa ſatietate facit .

Multos potenteſq. non offendat ; nam in Regno qui ſe læſos eſſe putant, diffidia concitant, & interitum, vel Regi, vel Reip. moliuntur, & non mediocre malum exiſtimandum eſt, cum multi de Regis iniuria queri meritò poſſunt .

Fieri quidem non poteſt, vt Princeps omnibus ex æquo ſatisfaciat, id tamen illi prouidendum eſt, quòad fieri poterit, ne quiſquam iuſtis

quere-

querelis vtatur ; aliter enim neque suum officium faciet, & homines industrios, quorum opera plurimum iuuari potuisset alienabit .

Subditos otiosos esse nullo modo permittat ; nam vtique perniciosa, vbiq. negligentia, ac socordia est . Vtilis contra, atque fructuosa cura, ac sedulitas. Videmus immotam facem torpescere, ac tandem extingui, flammam recipere agitatam , lucemq. præbere alijs . Videmus etiam natura fertiles , atque vberes agros , nisi cultura diligens accesserit, aut exqualere, fructusq. nullos proferre , aut lappas tenaces producere, aut segnes procreare carduos, aut lolium infœlix gignere, aut auenas edere steriles . Videmus homini magni illius miraculi, & minoris mundi ingenium cariem quasi atque senium otio contrahere, eodem corpus corrumpi, vtrumq. exarcitatione conseruari , atque vires acquirere . Opulentissima Regna , Imperia potentissima , florentissimas Respublicas tam hostium vi euersas, quàm socordia, ignauia, luxu perditas, deletasq. funditus legimus .

Ne populus Principem in aliqua re obscœnum conspiciat; nam hæc conditio Principum est, vt inquit Quintilianus decl. 6. vt quid quid faciant præcipere videantur, ac vitia non solum ipsi Principes concipiunt, sed etiam in Ciuitates infundunt, plusq. exemplo, quàm peccato nocent. C. 3. de legib.

Non decet Principem in alijs audiendo, spectandoq. , & vsu cæterorum sensuum esse similem , sed tantum debet in ratione viuendi excellere , quantò eminentiorem fortuna illum constituit, semper , & vbique maiestatis meminisse tanquam pastorem, gregi præpositum, & vndecũque dictis, factisq. in melius proficere debet. A natura in puppi celsa collocatus ad gubernacula regat nauem, qua generis humani salus vehitur, non aliunde magis voluptatem capiendo, quàm a subditis per illum adiutis aliquo beneficio . Ab alijs enim alia exiguntur, vel priuatim, vel publicè; A Principe propriè expectantur bona consilia , quorum executio prosit subiectis populis, vtq. larga manu , ac mente sua bona impartiatur, his tantum exceptis, quæ ob incertos casus seruari prouidentia postulat . Philo iud. de leg. ad Caium .

De quacunque re perturbationem fugiat; nam quemadmodum, qui secatur, aut vritur præ doloris magnitudine non potest ab eo , quòd sit cogitationem auertere, ità qui perturbatione aliqua torquetur, non potest inde cogitationem auocare , perturbatio enim rationem ad se totam rapit , & in naturam propriam conuertit . Nilus in lib. ascetico .

Clementiæ studeant, parcant afflictis, non solum hostibus ; verum etiam animum vincant, iracundiam cohibeant, affectus doment, imperent cupiditatibus . A natura odio sæuitiam prosequimur, detestamur

mur crudelitatem, quare ipsi dent salutem, non adimant, defendant, non oppugnent, conseruent homines, non perdant. Vitam eripere facilè est, & cuiusuis, at ereptam semel restituere, non ità procliue esse nouimus. Exempla Principes tenent eorum, qui pœnæ nimis acris, atque præproperè pœnituisse sæpè in historijs sciunt.

Graue, minimèq. laudandum videtur præstitæ antea fidei, atque obedientiæ omnem ex animo memoriam abijcere, tam in innocentes, quàm nocentes animaduertere, repudiare prorsus eos, qui humiliter se se submissèq. gerant, qui errata sua agnoscunt, qui supplices ad clementiam Principum confugiunt, & vt sibi ignoscatur, orant. Vlricus Frieduuirtim in oratione de animaduersione, & pœnis.

Onus Imperij per se graue, lene reddit mansuetudo, atque clementia, quæ firmam custodiam præstat omni, & vitæ, & regni omittendi metu, atque sollicitudine liberat, in qua subditorum fide, atque beneuolentia destitutum quouis momento versari necesse est. Vt enim celsis montium iugis, vt altis turrium apicibus, vt sublimibus ædiũ culminibus, horrenda fulgorum vis magis, quàm tuguriolis minatur; ita & in dignitate aliqua constitutis viris plura, maioraq. semper, quàm priuatis pericula metuenda, quibus nisi subditorum fide, & amore occurri nullo modo potest. Gaspar Benedictus in orat. pro clem. & mansuetud.

Cum Reip. anima sit Princeps, Principis verò corpus Resp. non minus is profectò eam fouere, ac suum corpus debet. Quòd ita demũ rectè perficiet si operam dabit sedulò, ac diligenter, vt Resp. opibus firma, copijs locuples, gloria ampla, virtute honesta, omni denique rerũ copia sit fœlix, ac beata. Nicolaus Reustrerus Imp. Sym. 3. clas. 1.

Quinque ob causis, magis pij esse debent Principes subditis suis, quos regunt; primo, quod plura ad peccandum habeant incitamenta, & occasiones, ac sciant se ab hominibus non facile, sed immediatè a Deo punitum iri. Secundo, quod plura possunt amittere, quam subditi. Tertio, quod hi illorum exemplo doceantur. Quarto, quod Deo maiorem rationem cæteris sint reddituri. Quinto, quod fauor fœlicitas, vel infortunia ac mala a nemine ipsis effulgeant, quam ab ipso præpotenti, & iusto Deo. Antonius de Gueuara in horologio Principum ex emendatis.

Absit, vt pestis a Principe auaritia; nam amor pecuniæ, vt fera quædam, ac crudelis domina, corda possidet, & tyrannica dominatione deuincit. Sæuit, vt barbarus, feruet crudeliter, vt Tyrannus debacchatur impudenter, vt meretrix nusquam miseretur, nusquã pudet. Chrys. hom. quod nemo læditur, nisi a seipso, & subditi Principes auaros odisse consueuerunt.

Con-

Consiliarios non solum rerum, hominumq. peritos, sed & eos diligat, qui graues, fide constantes sint, qui non sapere sese solos, cæteros quasi vmbras volitare existiment, qui non habendi cupiditate flagrent, qui non ambitione, rixis, iurgijs cæteros magis turbent, & dubios, atque incertos reddant, quàm erudiant, erigant, confirment eos, a quibus in consilium adhibentur. quidam in oratione de quatuor virtutibus.

In omnibus rebus non solum prudentes sint, sed etiam prudenter agant; si verò desiderant esse prudentes, non debent vanitatibus intendere, sed maiorem partem vitæ suæ debent expendere in cogitando, quæ possunt esse suo regno proficua, quod sic non intelligendum est, vt nullas recreationes corporales habere debeant, sed debent eis adeò moderatè vti, vt non impediantur in regimine Regni sui. Seipsos ergo poterunt prudentes facere, vt naturaliter Regnum regant, excogitando primo tempora retroacta, sub quibus temporibus regnum melius regebatur, propter quod habeant memoriam præteritorum, ex quibus scire poterunt, quid agendum sit in futurum. Nam semper debet suum regimen conformare regimini retroacto, sub quo Regnũ tutius, & melius regebatur. Nam sicut in speculando, & cogitando, quæ antiqui Philosophi conscripserunt, sumus sapientiores in speculabilibus, sic Reges, & Principes cogitando acta suorum prædecessorum, fiunt magis prudentes in agibilibns. Secundo debent diligenter intueri futura bona, quæ possunt esse proficua Regno, & mala, quæ possunt esse nociua. Nam ex hoc habebunt prouidentiam futurorum, vt possint mala expeditius vitare, & bona facilius adipisci. Tertio debent sæpe recogitare bonas consuetudines, & bonas leges; nam talia sunt maximè principia agibilium, sicut intellectus principiorũ est. Quarto sæpe sæpius excogitare debent, quomodo per eiusmodi bonas leges, & consuetudines debitè Regnum regãt, eliciendo ex eis debitas conclusiones agibilium. Quare oportet ipsum esse memorem, prouidum, intelligentem, rationabilem, solertem, docilem, expertum, & cautum, præterea quatuor considerare, videlicet bona ad quæ dirigit, modum per quem dirigit, personam dirigentem, & gentem quam dirigit.

Non decet Regem in omnibus sequi caput suum, nec inniti semper solertiæ propriæ, sed oportet ipsum esse docilem, vt sit habilis ad capessendam doctrinam aliorum, acquiescendo doctrinis, & consilijs baronum seniorum sapientium, & diligentium regnum. Aegid. de reg. Princ. cap. 9. & 10.

Ordinem in Rep. seruet, ordo autem hoc in primis requirit, vt suo quidq. loco statuatur, vt Deo suus cultus, Principi sua obedientia, legibus

legibus sua autoritas, æquabilis omnibus iustitiæ administratio, Ecclesiasticis sua dignitas, nobilibus suus honor, plebeis, & infimis suæ immunitates, delinquentibus pœnæ, benemerentibus præmia, ipsi denique Reip. amplitudini, quod suum est tribuatur. Dydimus Veridicus in apologia pro Rege Cathol.Phil. II.

Vilissimis hominibus summos honores, rapacissimis magnas opes, truculentissimis summam potentiam, otiosis honorificos titulos, lasciuis, & vnguentum redolentibus, publica munera, aleatoribus, & ganeonibus magna auri pondera, velut Tyrannus non distribuat; qui ex altera parte veram virtutem colentibus, ingenuas artes sectantibus, strenuam operam in re bellica nauantibus, nihil præter verba illusoria indulget; nam hoc modo faciet, vt præstantiora ingenia, quæ honoris cupiditate ducta nullis laboribus, periculis, sumptibus parcant, aliquid Principi, vt sua gratum faciant mercede destituti, & inopia simul, & mœrore tabescant.

Filius Principis in minoribus se exerceat prius, vt maioribus deinde præesse possit. Reges enim cognominantur pastores populorum, non contumeliæ, sed honoris gratia. Imò quantum ego intelligo, non iuxta vulgarem opinionem, sed rei veritatem vestigans (rideat, qui volet) solus potest esse Rex vndequaque perfectus, qui bene callet artem pastoritiam, & curando minora animalia didicit, quomodo debeat præesse præstantioribus. Philo Iud.lib.1.de vita Moses.

Est potestatis summæ officium eligere aliquot administrationis, reddendiq. iuris socios. Vnus enim non sufficit, quantumuis alacris, fortisq. corpore simul, atque animo in tanta mole negotiorum, ac multitudine quotidie aliis affluentibus; super alia proinde assumendi sunt optimates selecti, spectatæ prudentiæ, fortitudinis, iustitiæ, pietatisq. incorrupti, & ante omnia infensi superbiæ; nam huiusmodi viri maximè idonei sunt ad subleuandum ope sua, bonum, honestumq. Principem. Præterea cum aliquando res magnæ, aliquando minores tractandæ sint, ne in exiguis conterat operam Princeps, sub præfectis eas delegabit; maiores verò ipse examinabit diligentissimè; maiora dico negotia, non vt quidem existimant controuersias, quæ inter claros diuites, potentesq. incidunt, sed quoties priuati, egeni, obscuri premuntur a potentioribus, cum nulla præsidij spes sit, nisi in Iudice. Quæ dico patent exemplis sacræ Scripturæ, a quibus non decet discedere, fuit enim aliquando tempus, cum solus Moses præsidebat iudicijs occupatus, & laborans a mane vsque ad vesperam, tum socer eius superueniens, & animaduertens, quanta mole premeretur, confluente ad ipsius tribunal multitudine optimè consuluit, vt Vicarios eligeret, qui minora tractent negotia, ipse verò maiora curet inter quie-

ſcens nonnihil. Id conſilio adeò placuit, vt mox probatiſſimus quisq. delectus ſit in ordinem iudicum, reſeruatis prophetæ grauioribus cõtrouerſijs. Delatum eſt etiam hoc in ſacra volumina, vt haberent, quod imitentur poſterorum Principes, primum, ne aſpernentur Conſiliarios, quaſi poſſint ipſi deſpicere omnia, cum ne Moſes quidẽ aſpernatus ſit amicus Dei ſapientiſſimus, deinde vt ſibi Vicarios ſecundæ, tertiæq. note ſubſtituant, ne ſolicitudinem impendendo rebus vilioribus, negligant maiora negotia. Impoſſibile eſt enim vnum hominem obire omnia munia. Diximus magnas cauſas eſſe perſonarum humilium, vt ſunt viduæ, pupilli, aduenæ. His debet ſuum ius ſummus Princeps reddere, qui poteſtatem habet nemini obnoxiam, quandoquidem autori Moſi credimus, ne Deum quidem rerum omnium Regem grauatur cauſas talium cognoſcere; ſic enim Vates laudat eius virtutes dicens, Deus magnus, fortisq., qui nullius perſonam reſpicit, qui ſine corruptelis iudicat. Philo Iud. de creatione Principis.

Et equidem Deus contrarium ægrè fert, nam in ſacra Scriptura Principibus præcipit, vt viduarum, ac pupillorum, maximam curam habeant. Exo. 22. 21. Viduæ, & pupillo non nocebitis, ſi læſeritis eos vociferabuntur ad me, & ego audiam clamorem eorum. cap. 27. 19. maledictus, qui peruertit iudicium aduenæ, pupilli, & viduæ, & dicet omnis populus, Amen. Eſaiæ 123. Principes tui infideles, ſocij furum, omnes diligunt munera, ſequuntur retributiones, pupillo non iudicant, & cauſa viduæ non ingreditur ad illos. Matth. 23. 14. Væ vobis Scribæ, & Phariſæi hyppocritæ, qui comeditis domos viduarum, orationes longas orantes, propter hoc amplius accipietis iudicium. Malac. 3. 5. Et accedam ad vos in iudicio, & ero teſtis velox maleficijs, & adulteris, & periuris, & quæ calumniantur mercedem mercenarij, viduas, & pupillos, & opprimunt peregrinum, nec timuerunt me, dicit Dominus exercituum.

Principi ſi ſe dignum titulis præſtare velit, danda eſt opera, vt ad diligendos miniſtros ſui principatus ſummam perſpicaciam, & optimam in delectu aliorum in omni genere miniſtrorum adhibeat. Præuidendum enim illi eſt, quam multi ambitioni ſuæ, vel auaritiæ, vel aliæ prauæ affectioni, potiuſquàm ſuo muneri ſeruiant. Hæc autem perſpicacia a Deo, ſummis votis eſt illi expoſcenda.

Principi comparandos eſſe primum amicos, ita quidem, vt prima cura ſit eos diligendi, quos & conſiliarios habere poſſit. Cauendum ei ab ijs eſt, qui blandientes, & vt vulgo dicitur palpum obtrudentes, ſatis ipſum ſapere dicant, ideoq. conſiliarijs indigere negent.

Amici Principi neceſſarij ſunt, quare magno in eorum delectu eſt

opus

opus iudicio. Nihil æquè in ijs esse requirendum a Principe, ac ista duo, vt honestæ, liberæ, & veraces eorum sint linguæ. quidam.

Principi videndum, ne in eius amicitiam irrepant, qui quum amicorum nomen sibi tribuant, sunt tamen adulatores, seu assentatores.

Cautè se gerere debeat in aperiendis suis arcanis, vel ijs, qui sunt a secretis, vel alijs, & licet viros quibus cuncta arcana te committere possis esse nactum arbitreris, in hac autem parte te cautissimè geras, cauêasq. ne quid detegas, quo conscio, ille quisq. sit te obnoxium reddat, nam Principi grauius nihil esse potest.

Reip. expedit, vt aliquando Princeps tribunal non dedignetur, sed in eo, & ipse ius aliquando reddat; magna enim corruptelæ forensis pars potest illorum præsentia tolli.

Suis ostendat, se a litigiosis ingenijs abhorrere, & mulctare velle, qui temerè litigant, seq. dare operam velle, vt lites breuiori temporis spatio finiantur. quidam.

Non robori, non potentiæ, non diuitijs fidat, nam si cor Regis in manu Dei est, non seruatur armorum robore, sed diuino adminiculo, ac ductu. Aug. prou. 21.

Optimum Principem decet, in suis quidem peccatis esse acerbum Iudicem, & minimè ignoscentem, at in erratis subiectorum placidum, & ad ignoscendum facilem. Damascenus.

Corporis tui custodiam, tutissimam existima esse amicorum virtutem, & aliarum Rerump. beneuolentiam, tuamq. ipsius prudentiã; his enim rebus, & conseruari, & parari regna maximè possunt. Isocrates.

Regem benefungentem suo munere decet iustum, & magnanimũ, & veracem, & liberalem in largiendo esse, atque quauis cupiditate maiorem, supplicia leuiora delicto, gratiam autem beneficio maiorum referre tum subiectis, tum amicis. Diodor.

Præcipuum Regis optimi munus est pauperes tueri, & Rex qui iudicat in veritate pauperes, thronus eius formabitur in æternum. è contra Deus in eos acerbè animaduertet, qui personam pauperis accipiunt, iuxta illa Prou. 22. non facias violentiam pauperi, quia pauper est, neque conteras egenum in porta, quia iudicabit Dominus causam eius, & configet eos, qui confixerunt animas eius. Amo. 2. 6. super tribus sceleribus Israel, & super quattuor non conuertam eum pro eo, quod vendiderit pro argento iustum, & pauperem pro calceamentis 4. 3. Audite verbum hoc, vaccæ pingues, qui estis in monte Samariæ, qui calumniam facitis egenis, & confunditis pauperes. Quæ dicitis dominis vestris afferte, & bibemus. iurauit Dominus Deus in sancto suo, quia ecce dies venient super vos.

Subditos, nec deſperatos, nec malè contentos habeas; vtrique enim, ſed diuerſimodè nocent, illi enim nihil niſi ſtatus mutationem cogitãt, eamque, vel ſub periculo accerſunt; hi, formam etſi imperandi non probent, & nouas res deſiderent, occaſiones tamen mutationum minimè attrahunt, verum donec vltro ſe offerant, expectant.

Decet Principes ſubditos anteire non dolo, & otio, ſed prouidentia, & induſtria. Xenoph. lib. 1. de pædia Cyri.

Non ſe bonum præſtare dumtaxat, verumetiam pro ſubditis diligentiam gerere, & quàm optimi ſint futuri. lib. 2. de pædia Cyri.

Bonus Princeps nihilo differt a bono patre, nam & parentes filijs prouident, vt bona his nunquam ſit defutura. lib. 8. de pædia Cyri.

Iure in alios imperium geret, ſi operam dabit, vt ſubditis declaret ſe omnium eſſe virtute ornatiſſimum; Cyrus enim rectè exiſtimabat neminem imperare decere, qui melior ſubditis non eſſet. Lib. 8. de pæd. Cyri.

Non conuenit Principi cum priuatis decertare, qui ſi vicerit, tantum abeſt, vt ſit admirationi, vt magis ſibi conflet inuidiam, vt qui ex multorum domibus faciat impendia. Cæterùm ſi victus fuerit omnium maximè deridetur. ibidem.

Semper aſſiduus ſit, & quemadmodum, qui ſcalas conſcendere cœperint, non prius deſiſtunt ab aſcenſu, quàm ſupremum attigerint gradum, ſic & ille, in bonis ſemper altius ſcandendo affectus ſit. Agapetus.

Poteſtatem da prudentibus liberè dicendi ſententiam, vt ſi quibus de rebus dubitas, præſtò ſint, qui illas vna tecum examinent.

Diſcerne eos, qui arte aſſentantur ab illis, qui te ex beneuolentia colunt, ne improbi melioris conditionis ſint, quàm boni viri. Iſocrates.

Quidquid aggreſſurus es, eius initium primò, tum quid deinceps ſequatur, conſidera, atque ita rem aggrediare; Id ſi non feceris, nunquam ipſam promptè aggredieris, nihil eorum cogitans, quæ futura ſunt, poſtmodum verò cum quædam apparebunt turpia, pudore afficieris. Epictetus.

Principes tales præſtare debent ſeipſos, quales videri volunt, & veritate, iuſtitia, magnificentia præſtare debent, & prudentia tantùm alios ſuperare, quantùm viri pueros. Plato epiſt. 3. ad Dionyſium.

Principes ſapienter honorent ſapientes, libenter principibus conſulant, morale præceptum eſt apud Platonem, nam ſapientia ſine potentia paucis prodeſt, & potentia, remota ſapientia obeſt multis, & quò maior, eò pernicioſior. Marſil. Ficinus in epiſt. 2. Plat.

Non

Non omnia voluntate sua exequatur, nam Principibus nihil infœlicius est, quàm velle agere quæcumque possunt. Franc. Patritius lib. 2. de regno. cap. 1. quamobrem.

Nec sibi, nec vni seipsum credere debet, sed plures consultores habere, & admodum senes, quos experientia rerum diuturna docuerit, quorum mores constantissima fama commendet, ac Respublica ipsa manifestissimè probet. Marsilius Ficinus in Plat. de leg. dialog. 4.

Indolem populi mutare non licet, at si fortasse expediret, non subitò est faciendum, Tiberij exemplo. Qui enim statim conantur fingere mores populi, eiusq. indolem mutare, rem ij tentant, neque facilem, neque tutam, ad quam præterea, & temporis multum, & magna requiratur potentia. Sed quemadmodum vinum, initio bibentis ingenio obsequitur, dum sensim calorem diffundens, ac corporis temperiem occupans, bibentem iam mutet, moresq. eius fingat, ita qui ad Rempublicam se contulit, is donec gloria sua, fidesq. vim sibi ad ducendos populi animos sufficiet, conciliet interim se eorum, quos subiectos habet, moribus accomodare, eosq. sibi ad sequendum propositos habere debet, non ignarus eorum, quibus ij gaudent, quibusq. duci solent. Plutar. de Reip. geren. præcep.

Vera Principis ars, est homines agnoscere: multa enim ingenia socordia videntur, quæ callida sunt: multa honore digna, sed tam modesta, vt parum effugiant, ne digna videãtur, multorum fama peruagatur, quæ reuera non est, sicut è contra. De Agricola in Tacito legitur, vt plerique quibus magnos viros, per ambitionem extimare mos est, viso, aspectoq. agricola quererent famam, pauci interpretarentur. Multi etiam sub specie virtutum, vitia eius simillima obtegunt. Multi in negotijs publicis gerendis excellentes, in familiaribus autem infœlices, sicut & è contra. Quare subditorum ingenium notum Principi esse debet.

Patres filijs aliquem virum senem, & in multis expertum, grauem, maturum, & autoritate pollentem, amicum, & consultorem, & ferè socium relinquere deberent. Principes enim cùm non habeant, quem obseruantia aliqua prosequantur, malam possunt sortiri fortunam, vt Nero, qui matre interfecta, se in omnes libidines effudit, quas malè coercitas, qualiscunque matris reuerentia tardauerat; & Tiberius interfecto Seiano, in scelera simul, ac dedecora prorupit, postquàm remoto pudore, & metu suo tantum ingenio vtebatur. Et Cato optimè existimabat Carthaginem delendam non esse, ne metu ablato æmulæ vrbis, luxuriari fœlicitas vrbis inciperet.

Principes eos imitentur, qui certè elaborarunt, vt digni essent Imperio,

perio, non autem eos, qui curant magis, vt imperent, quàm vt Imperio digni ſint.

Princeps debet aſſimilari igni, quæ enim in phyſica de igne tractātur, ad Principem rectè accommodantur, igne excepto, omnia putreſcunt, ignis ſegregat ea, quæ non ſunt eiuſdem generis, & congregat ea, quæ ſunt eiuſdem generis, & congregatio eſt per ſe, diſgregatio per accidens, talis & debet eſſe Princeps, qui in vitijs putreſcere non debet, ſubiectos in pace congregare, diſcolos per accidens ſeparare; ignis in tenebris viſitur, non quia ignis, & calor, ſed vt participat quodāmodo quinti elementi, ſeu ætheris incorrupti. Talis Princeps eſſe debet, & lucere, & regere non ex calore iracundiæ, aut crudelitatis, quæ in igne eſt dominari, ſed vt particeps poteſtatis quinti, & ſupremi ætheris incorrupti. Tholoſ. de Rep. lib. 6. cap, 20.

Sapientes exiſtima non eos, qui de rebus minutis curioſè rixantur, ſed, qui de maximis rebus egregiè dicunt; nec eos, qui alijs fœlicitatem pollicentur, cum ipſi multarum rerum inopia laborent, ſed eos, qui etſi mediocria de ſe profitentur, tamen & negotia dexterè obire, & inter homines verſari commodè poſſunt, nec in vitæ mutationibus perturbantur, ſed pulchrè, moderatèq. ferre tam ſecundas res, quàm aduerſas didicerunt. Iſocrates.

Principes aſſimilari debent humeris, ſecundum illud, factus eſt principatus ſuper humerum eius.

Primo humeri ſunt ad ſpiritualium membrorum defenſionem, vnde humeri ſunt ex varijs oſſibus compoſiti, quorum præcipua duæ ſpatulæ dicuntur, & fuerunt neceſſaria hæc oſſa, vt pectus, & coſtas defenderent, ne a poſteriori læſionem acciperent, & in illis duabus ſpatulis, ſunt duæ concauitates, quæ vocantur oculi, vnde vocantur ſpatulæ oculorum, quod nomen ex officio aſſumpſerunt; nam ſicut oculi totius anterioris corporis ſunt defenſores, ne ab aliquo lædatur, ſic iſti a poſteriori pectus, ac coſtas defendunt. Principes ergo ad modum humerorum ſpiritualium, & religioſorum virorum, præcipuè debēt eſſe patroni, & defenſores, ne ab aliquo lædantur, & debent conſtare ex varijs oſſibus, ideſt fulciri varijs virtutibus, ſed præcipuè iuſtitia, & clementia debent vigere, in eis quaſi duæ ſpatulæ in humeris, vna ad dexteram, ſcilicet iuſtitia, altera ad ſiniſtram, ſcilicet clementia; & hæ habent duos oculos, quia iuſtitia reſpicit culpam, clementia verò naturam, & iſtis virtutibus Principes firmati ſunt validi & potentes ad ſubditorum defenſionem ſecundum illud Prou. 20. Miſericordia, & veritas cuſtodiunt Regem, & roboratur clementia thronus eius. Pſal. 138. Nimis confortatus eſt principatus eorum.

Secundo humeri ſunt ad brachiorum, & coſtarum pectoris defenſionem,

ſionem , & oſſium concatenationem , vnde duæ ſpatulæ habent retrò duo acumina, per quæ eadem ſpatula furculæ eſt connexa, ne a ſuperiori totum ſuum exeat . Interius verò ad hoc nomen, ponit alterum, ne ſubtus exiret acumen armorum, furculæ autem adhoc fuerunt neceſſariæ, vt armos ligarent, & a pectore differre facerent , quorum oſſa ſunt rotunda exterius , interius verò concaua , & cum teneritudine pectoris ante colligata , retrò verò cornu roſtro , & ſunt eorum ligamenta, oſſa cartilaginoſa, quæ vocantur ſpatularum capita ; ad hoc tamen poſita, vt facerent concatenationem armorum, ſiue humerorum . Principes ergo ad modum humerorum, adhoc ſtudere debent, vt brachia, ideſt viros artifices, & laborantes, & coſtas pectoris, ideſt mulieres, quia mulier ex coſta viri formata eſt, & oſſa , ideſt maiores, & fortiores adinuicem concatenata teneãt, ſcilicet in catena pacis , & veritatis .

Tertio, humeri ſunt ad oſſium ſpondilyum, & colli ſupportationem, oſſa autem colli , vel ſpondilyum ſunt prælati , ac clerici, & viri eccleſiaſtici, qui ſunt medij inter Deum, & populum ; ſicut collum inter caput, & corpus , quos Principes ſeculares non opprimere , neque perſequi debent, ſed benigne ſupportare, & reuereri .

Quarto, quia humeri ſunt ad ponderum diuerſorum ſupportationem, licet enim poſt caput, & collum alijs membris ſuperemineant , omnium tamen onera portant, & pro aliorum offenſa , ſæpè ſpatulæ verberantur, ſic quamquàm ſeculares Principes, poſt caput Eccleſiæ, quod eſt Papa , & collum , ideſt prælatos eccleſiaſticos ipſis ſecularibus, & temporalibus principentur , tamen pro omnibus ſibi ſubditis debent vtilitèr laborare, & pro eis tuendis, & regendis onera laborũ, & expenſarum portare, ipſi etiam pro ſuis ſubiectis habent Deo reſpondere, & frequenter ab eo pro ipſis flagellantur . Ioannes a ſancto Geminiano in ſum. de exempl. lib.6. de homine, & membris eius cap. 56. tandem, vt multa miſſa faciamus, ætas enim nobis deficeret, ſi omnia, quæ autores de Principe tractant, ſcribere vellemus, debet Princeps imitari magnum Stephanum Poloniæ Regem , qui , vt refert Bonifatius Vannotius in Miſcellaneis epiſt. fuit

In templo pluſquàm Sacerdos .
In Rep. plusquàm Rex .
In ſententia dicenda, plusquàm Senator .
In iudicio, plusquàm Iuriſconſultus .
In exercitu, plusquàm Imperator .
In acie, plusquàm Miles .
In aduerſis perferendis, iniurijsq. cõdonandis, plusquàm vir.
In publica libertate tuenda, plusquàm Ciuis.

In amicitia colenda, plusquàm Amicus.
In conuictu, plusquàm familiaris.
In venatione, ferisq. domandis, plusquàm Leo.
In tota reliqua vita, plusquàm Philoſophus.

Explicato iure ſtatus, & ijs, quæ ad ius ſtatus pertinent, videndum eſt nunc de iure belli.

An ius Status, a iure belli differat.

Dicendum ius belli, a iure ſtatus non eſſe diſtinctum, ſed ſub illo contineri; nam eadem notitia ex pluribus habitibus conflata, quæ eſt ius ſtatus, eadem eſt ius, & ratio belli, ſi militiæ applicetur; cum ius ſtatus in ſuo totali eſſe ſine iure, & ratione belli exiſtere non poſſit; ſicut nec corpus ſine anima. Verum quidem eſt, vnum ſine alio exerceri poſſe, cum non ſemper ad bellum Princeps deueniat. Sed ſicut homo enſem fert, at non ſemper eo vtitur, niſi occaſione oblata, & iuſta de cauſa ſe defendat, vel noceat, ſic ius belli Princeps ſcit, vel ſcire debet, vt eo opportuno tempore vtatur, vel vti poſſit; nã vt inquit Imperator, Imperatoriam maieſtatem non ſolum armis decoratam, ſed etiam legibus oportet eſſe armatam, vt vtrunque tempus bellorum, & pacis rectè poſſit gubernari.

Differt autem, vt in ſuperiori quæſtione dicebamus ius belli, & ratio belli, nam hæc ipſam belli actualem adminiſtrationẽ ſignificat, illud autem iuſtitiam, ipſumq. belli apparatum præſefert. Multa enim Principem bella ſuſcepturum animaduertere oportet, an bellum ſit illicitum, an habeat conditiones ad illud requiſitas, quæ ſunt autoritas indicentis bellum, cauſa iuſta, & intentio recta; legitima autoritas indicendi eſt ſolum penes Remp. perfectam, ideſt penes magiſtratum, a quo illa gubernatur, ſiue is ſit vnus aliquis Princeps, ſiue Senatus aliquis optimatum, pro ratione regiminis cuiusque Reipub., cauſa iuſta debet contineri aliqua iniuria, quæ per bellum iuſte vindicanda, & compenſanda ſit; recta intentio debet eſſe hæc, vt ſcilicet ſuſcipiatur ſtudio boni communis, & pacis, & non ob alios ſiniſtros fines, vt dicit Aug. lib. 22. contra Fauſtum, & Theolog. At quia ſuperiùs multa, quæ ad pacem pertinent diximus, non ab re erit, hic multa ad bellum ſpectantia enarrare, ab vniuerſalibus enim ad ſingularia facilius deuenitur. Quare Princeps.

Niſi neceſſitate coactus bellum non ſuſcipiat; nam Deus diſſipat gentes, quæ bella volunt. Phal. 67. & bello iuſto Deus fouet, & illud bellum eſt iuſtum, quod pro defenſione patriæ, non pro commodi- tate

tate dominandi geritur. August. lib. 5. de Ciuit. Dei.

Cautè consultet, omnia ponderet, & Regem Hispaniarum Philip. II. imitetur, qui, vt asserit Hieronymus Connestagius in hist. de vnione Regnorum Lusitaniæ, & Castellæ, in bello aduersus Lusitanos, anxius, & scrupulosus fuit Regis optimi animus, adeò vt rei examinandæ nullum ferè modum, aut finem fecerit; cæterorũq. omnium iudicio doctissimorum hominum, prius satisfactum fuerit de illius causæ iustitia, quàm vnius Regis conscientia satisfieri potuerit, & deinde Regno potitus, quàm amanter, quàm piè, quàm paternè gentem illam vniuersam complexus sit, quantisq. eos beneficijs, & amoris sui, & fiduciæ, ornauerit, vniuersi mundi oculis perspicitur, vt inquit Andreas Philopatrus in respons. ad edictum Reginæ Angliæ sect. 2.

Cum potentioribus, & fœlicibus bellum non gerat; vt cum Rege Hispaniarũ, nam ei fortasse Deus mundi dominiũ destinauit. si enim consideraueris post mundi creationem, nullum dominiũ amplius Hispano extitisse, obstupesces. Assyrij orientalem Indiam occupauerunt, & minorem Asiam; Ilium huius Imperij particula fuit. Medi. 127. prouincias habuerunt, successere Persæ, qui etiam Africæ partem tenuerunt. Alex. Mag. Macedoniam ad Indiam vsque, & nonnullas Europæ nationes in ditionem habuit. Romani has superauere Monarchias, Turca in multa quidem Regna dominatur, sed eius dominium Alex. Magn. potentiam non excedit. At Hispanum Imperiũ tam magnum, tam admirabile est, vt vix credi possit, & fabula cosmographiæ ignaris videatur. In Europa multorum Regnorum potitur. In Africa ab occidente, vsque ad meridiem 40. Regna, ferè omnes Asiæ meridionalis insulæ in eius ditione sunt. Et in hac parte centum possidet Regna a d. Laurentij insula, vsque ad Japponem incipiens; nouus orbis terrarum sine vlla contentione totus eius est, denique ipse habet, quod nemo habuit nempe continuũ solem, qui diu, noctuq. in Hispana ditione elucescit. Sed de hoc imperio infra.

Neque dicas Turcam ad mundi Imperium aspirare. Nam Roma, & Cartago potentia pares inter se certarunt, vtra natio ius gentibus daret, ac Romanis, vt melioribus, ac fœlicibus cessit. Et potentia, occasio, accidentia, consilium, ac passiones, quæ sunt acquirendorum dominiorum causæ, ipsis solummodo sunt Hispanis notæ, fortuna quadam altiori duce, idest Deo ipsis fauente, & omnia iuxta suam voluntatem disponente. Prima monarchia Assyriorum fuit, quæ annis 123. durauit. Secunda Medorum, quæ 300. minus octo. Tertia Persarum, quæ annis 230. & mensibus quinque. Quarta Macedonum, quæ 153. menses octo durauit. Deinde successerunt Romani,

qui

qui diutius imperium mundi tenuere. In præsentia Hispanorum monarchia est; quæ fortaßè vsque ad finem mundi durabit; est Regina Gentium, ita est vicissitudo omnium rerum, vt quæ olim Italiæ parebat, nunc maiori parti leges det, quam autores cælestem vocarunt, & Reginam mundi, & rerum dominam, vt Rutilius gentium dominam, Mamertinus beatissimam totius Europæ. Dion. Rosæus, totius orbis optimam. lib. 1. Alicarnass. omnium præstantissimam, quàm Plinius, Polybius 2. Varro de re rustica 1. c. 2. Strabo sub finem lib. 6. Virgilius varijs in locis maximis laudibus extollunt, nunc ferè seruam videmus.

Hæ laudes ad Hispaniam referi possunt, cui maxima regna sunt destinata, non autem Turcæ, vt nonnulli putauere, nam ad tempus Turcæ promissum est Regnum, quia manus eius contra multos per aliquod tempus. Deinde manus omnium contra eum.

Si Dei voluntate bellum inter homines quandoq. concitatur, decet sub initium illis totis incumbere viribus, inde eò peracto si possibile est, quàm celerrimè soluere. Xenoph. lib. 6. de reb. Græc. ac ad perfectionem redactum, non deberet renouare, si id fieri potest. Nam vt grauius ægrotant hi, qui cum leuati morbo videntur, in eum de integro inciderunt, sic vehementius nos laboramus, qui profligato bello, ac penè sublato, renouatum bellum gerere conamur. Cic. lib. 12. epist. ad cornific.

Sciat belli maximam aleam esse, & aliquando victorem depauperari.

Sine causa, solummodo gloriæ desiderio flagrans, bellum nullo modo gerat, iactantissimi enim ingenij est dicebat Cæsar Aug. ardore triumphandi, & ob lauream coronam, idest folia infructuosa, in discrimen per incertos euentus certaminum, securitatem Ciuium præcipitare. Neque Imperatori bono quicquam minùs, quàm temeritatem congruere, satis celeritèr fieri, quicquid commodè gereretur. Armaq. nisi maioris emolumenti causa, nequaquam mouenda esse, ne compendio tenui, iactura graui petita victoria, similis sit hamo aureo piscantibus, cuius abrupti, amissiq. detrimentum nullo capturæ loco pensari potest. Sextus Aurelius Victor in vitis Imperatorum.

Omne bellum sumitur facile, cæterum ægerrimè desinit, nec in eiusdem potestate initium, & finis est. Et quantumuis opibus tuis confidas, non debes certa pro incertis mutare. Sallustius in Iugur. & bello instituto necessarium est Principē malè audire, & culpari ob damna. Thuc. 5. nam bellorum conditio iniquissima est, prospera omnes sibi vindicant, aduersa vni imputantur, quare maturè bellum est considerandum. Tac. in Agric.

In ne-

In necessitate bellum solummodò suscipiat, diuini subsidij spe fretus, & causæ æquitate nixus, fortitudinis, & constantiæ armis prius pectus suum muniat, vt quidquid bello gerendo, vtile visum fuerit, id acritèr, ac strenuè faciat. Adamus Kellerius lib. 11. cap. 30. de off. iurid. polit.

Cum imminet hostis externus, operepretium est, bene perpendere, & prudenter intelligere, an fœdus pangendum cum hoste, an vero sint arma sumenda, & vtra pars fortior sit, iuxta consilium Christi dicentis. Luc. 14. Rex iturus committere bellum aduersus alium Regem, sedens prius cogitat, si possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se, alioquin illo longè agente, legationem mittens rogat ea, quæ pacis sunt. Idem.

Belli tempore nullo repentino tumultu terreatur, semper enim paratus sit, & milites dicto audientes habeat, & omnes alios studio obsequentes. Eo quippe tempore, nemo munia spernere, aut imperata detractabit; sed omnes vltro obediendi sedulitatem præstabunt. Franc. Pat. lib. 9. de Regno, & reg. inst.

Vires proprias habeat; nam misera Resp. est, quæ tota auxilijs alienis inhæret, nullas autem ad se tuendam vires, ipsa per se habere potest, quæ suam salutem extraneis hominibus, non suis ciuibus committit, quæ tota ex alieno nutu, & fide pendet, non ex torga & naturali affectu suorum Ciuium. Lipsius lib. 5. c. 9. Polyb. id ipsum latius ostendit pulchris rationibus, ac exemplis.

Ad gerendum bellum, tria requiruntur, arma, pecuniæ, & commeatus; nisi enim arma iam ante, & ex præparato habebit, frustra cogitabit de bello, prius enim est parare bellū, quàm exercere. Quint. lib. 12. inst. imò diù apparandum est bellum, vt vincas celerius, ex præparato, copiæ bella magis sustinent, quam violentæ collationes. Pericles apud Tuc. lib. 1.

Pecunia adeò necessaria est, vt quemadmodum medici negant, sine neruis homines ambulare, ita ne bellum vsquam progredi sine ista; est enim spiritus belli vitalis, & plereque res conficiuntur consilio, & vi pecuniarum. Thuc. 2. bellum enim non in armis est maxime, sed in expensis, & sumptibus, per quos efficacia arma, & vtilia fiunt.

Postremò annona, nam qui frumentum, necessariumq. commeatū non præparat, vincitur sine ferro. Veg. 3. cap. 26. & reliquis casibus, potest in tempore subueniri, pabulatiō, & annona in necessitate non habent remedium, nisi ante condita. idem 3. cap. 3. Mendicitas enim ad omnem desperationem vocat armatos. Lamprid. in Alex. cum disciplinam non possit seruare ieiunus exercitus, vt ait Cassiod. lib. 4. var. cap. 1. ex Lipsio lib. 5. de ciuili doctrina cap. 6.

Prin-

Princeps, in consultatione de bello ineundo, debet ipsos Consultores perpendere, qui sint, qui suadent, quiuè dissuadeant. Sunt in aula furiæ, facesq. belli nobiles, quibus in pace durius seruitium est, quo tempore coguntur duris legibus obtemperare, & a quibus in belli licentia, se liberant, sunt inquieti, qui neque ipsi inquiescunt, nil alios quiescere sinunt, sunt exules, qui in eos, a quibus pulsi sunt, meritò metu pœnarum cunctantem Principem in arma impellunt; sunt qui prætextu publicæ causæ, vel seipsos de inimicis vindicare, vel ditescere stipendijs, & sumptibus Principum, & ex rapina in subditos cupiunt. sunt plures, qui de bello peragendo consilium facile dant, sed periculum postea subire detrectant. Sunt qui præsentia tantum respiciant, & iram excandescentem implere desiderent, sed mala publica, & priuata non considerant, quæ omnia tamen Princeps prudens, vel Reipub. Gubernator, prius expendat, quàm aggrediatur.

At vt consilia sunt necessaria bellantibus, sic silentium eorum magis obseruandum, & cauendum, ne deligantur. Inde enim irrita fiunt Ducis decreta, & contrarijs consilijs præuentum, in clades maximas conijciunt exercitus. Tholos. lib. 11. de Rep. c. 2.

Bellum prius indicetur, quàm inferatur, vt si alia ratione negotium componi possit, vel illud euitari, non fiat. Idem.

Sapientes viros, & optimos rerum publicarum gubernatores, finem magis in rebus humanis spectare, & prius quàm ad arma, bellaq. prorumpant experiri omnia consilio decet. Plutarchus in Annibale.

Cum nunquam oporteat Principem, præcipiti esse consilio, tum haud alibi cunctatior, quàm in suscipiendo bello; quòd ex bello simul omnium bonarum rerum naufragium oritur; omnium malarum rerum pelagus exundat. Sextus Aurelius ex Iacobo Simanca lib. 9. de Rep. cap. 15.

Virorum prudentum est, si non lacessantur iniuria, quiescere, bonorum autem si iniuria afficiantur, pacem bello mutare, ac si bene cesserit, iterùm pro bello pacem inire, & neque belli successu efferri, neque pacis tranquillitatis captos iniuriam pati eos decet.

In maximis rebus, medias vias inutiles esse sciat; verum enim est, quod Liuius ait, Regum maiestatem difficilius a summo fastigio ad medium detrahi, quàm a medijs ad ima præcipitari. Nam tertium nullum consilium est, & non mirum, vt inquit Ammiratus in Tacit. est, si ab hominibus prudentibus, illud tertium consilium contemnatur, quandoquidem Deo displicet media via, iuxta illa, & mandauit mandata sua custodiri nimis; Vtinam frigidus, aut calidus esses, sed qui: tepidus, neque calidus, neque frigidus, incipiam euomere te ex ore meo. Apocal. cap. 3. huius rei explicationem hic ponerem, si ad rē

nostram

nostram facere videretur, sed legat Franciscum Vallesium de sacra philosophia cap. 90. id confirmat Tacit. illis verbis de Vittelio loquẽs, mox vtrunque consilium aspernatus, quod inter ancipitia deterrimum est, dum media sequitur, nec ausus est satis, nec prouidit, & P. Seruilius medium sequendo, vt inquit Liuius, nec plebis vitauit odium; nec apud patres gratiam iniјt.

Multi sunt, qui gratiam Regis inire student, cum ad bellum se satis inflammatum sine causa excitantes, laudant enim Ciues, animũ estollunt, virtutem admirantur, vnumq. esse prædicant, quem opinentur homines ad summorum Imperatorum gloriam peruenturum. His sermonibus elatus, vt inquit Osorius, & inflatus præceps amentia fertur, & ab omni ratione, & humanitate deducitur, nil aliud, quàm arma, & classicum somniat, & in eam cogitationem totus incumbit, vt pacem turbet, & bellum quamuis nefarium, & iniustum moliatur. quare si inanibus sermonibus Princeps fidem adhibebit, bellumq. sine causa suscipiet, interibit, Regnumq. amittet, vt accidit Seb. Lusit. regi, de quo plurima, & pulcherrima ad hoc attinentia dicit Hieronymus Conneſtagius loco citato. Officium enim Regis non est causas belli quærere, sed pacem conseruare, bella non nisi necessaria sumenda esse, nec enim pacem ad bellum conferendam, imò bellum cum necesse fuerit suscipiendum, vt pax, & otium cum dignitate patiatur; satis magnam gloriam consequi eos Reges, qui Regnum suum cum iustitia, atque dignitate tuentur, animoq. patrio subditis suis, & regia benignitate prospiciunt. Bello sæpe turbari disciplinam, violari religionem, frangi vires, opes consumi, innocentiã vexari, improbitatem excitari, omniaq. rapinis, cædibus, stupris perturbari, atque commisceri. Addat deinde Martem belli communem, & ancipites prœliorum euentus, & quàm sæpe multi Principes audaces, & impigri, opibusq. summis instructissimi ex eo bello, ex quo victoriam, & decus sperabant, insignem cladem, & summum dedecus acceperint. Osorius lib. 2. de reg. inst.

Diligentissimè obseruet, quicquid afferat tempus, populorum ingenium, ac modus.

Præstat arduum, & difficile bellum euitare; honestis conditionibus hosti concessis, quàm se cupiditati vindictæ, vt in incertum Martis euentum se conijcere. Tac. lib. 12. ann.

Vicinos prælio, & bello inter se certantibus, vicina vtrique loca nostra valido paratoq. subsidio firmanda, ne victoria vicinus elatus, nostram partem tollat. Tacit. ibidem.

Bella non semper his locis, quibus putantur geruntur, nec eos exitus habent, qui sperabantur. Itaq. non sic post longam deliberationem,

nem, ſunt ſuſcipienda, & rebus in omnibus in vtrunque euentum paratis. Polyb. lib. 3. hiſt.

Fœlices ij eſſe Principes, & Magiſtratus iudicantur, qui pacem omnium ſuauiſſimam, atque iucundiſſimam diuini muneris, ampliſſimiq. beneficij loco habent, eandem obuijs, quod aiunt vlnis amplectuntur, ſub quorum gubernatione opibus, atque facultatibus ſuis quietè, quisq. fruitur, agros, vineasq. colit, rem familiarem honeſtis conditionibus auget, & amplificat. Quemadmodum viciſſim nullius mali illa expers regio eſt, quæ bello ardet, & vt Propheta ait marte regnante, ſic in medio terræ, ac populorum ſolitudinis, & calamitatis ſunt, ſicut oleæ eſcuſsiones, atque racemi quando vindemmia finita fuerit, ſubditi præstereà diuturna annona caritatis, rerumq. omnium difficultate, eſcurſionibus crebris, atque varijs exauſti, magnoq. ære obruti remanent; agri, vineæ, non coluntur, commercia iacent, negotiationes conquieſcunt, certè vna cum vxoribus, ac liberis ſuis ad extremam paupertatem, egeſtatem, ſtipem denique oſtiatim colligendã redigi neceſſe eſt. Cum tandem etiam illud conſideramus, quam difficile ſit bellum gerere, quantas id copias deſideret, vt periculoſum militi, præſertim externo, atque mercenario fortunas, ac facultates; imò vitam committere, quantum res hæc pecuniæ, ad ſtipendia ducibus, atque exercitibus ſoluenda requirat, quantum commeatus, & annonæ militaris poſcat, quantum armorum poſtulet, quantùm cæterorum flagitet in eam cogitationem deuenimus, vt ſecundum Comici illius præceptum, omnia prius ratione, & conſilio experiri, quàm armis prudentem decere ſtatuamus. Ita Georgius in orat. de bello ſuſcipiendo. Plura hic de hac materia non dicemus; nam in explicatione Taciti, multa commodiùs explicabuntur, ſed tantummodo catalogum eorum, qui ex profeſsò de iure ſtatus conſcripſerunt, referemus, vt vnuſquiſque locupletiorem poſſit de iure ſtatus notitiam habere. Plato de Rep. de leg., & alijs in locis.

Iuſtus Lipſius de monitis, atque exempl. polit.
Idem de politica.
Marc. Ant. Muretus in V. annal. Tacit.
Idem in Salluſtium.
Philo. Iudæus de creatione Principis, de monarchia, & in multis ſuis operibus.
Philip. Cauriana in Tac.
Scipio Ammirat. in Tac.
Melchior Iunius in quæſt. polit.
Petrus Gregorius Tholoſanus de Rep.
Matthæus Burnius de priuilegijs militum.
D. Thomas de regimine Principum.
Idem in polit. Ariſt.
Ariſtoteles in politica.
Fabritij Burlei de Imperatore eligendo.

Oranus

Oranus de Principe Christiano.
Ioannes Althusius de politica.
Georgius Obrecthus disp. de militari disciplina.
Matthias Agritius in epist. in encomio Auroræ.
Ludouicus Viues in epist.
Franciscus Petrarca in epist.
Idem de victoria.
Ioannes Franciscus Condò in quæstione, vtrũ liceat Imperatori noctu pugnare.
Marsilius Turlius quomodo exercitus minor possit superare maiorem.
Gabriel Purmius de hoste insidiando.
Aegidius de reg. Principum.
Iulius Ferettus de antiqua illustrata, & instaurata militia terrestri.
Synnesius de regno bene administrando.
Iouianus Pontanus de Principe.
Sallustius de Rep. ordinanda ad Cæsarem.
Castillus Bouadilla de politica.
Io. Ant. Valtrinius de art. milit. vet. rom.
Io. Mariana de Rep. & Reg. instit.
Hieronymus Osorius de reg. instit.
Gregorius Nunnius de optimo Reip. statu.
Renatus Cophinus de sacra politia.
Bernardinus Rocca de facinoribus, & erroribus militaribus.
Antonius Gueuarra in horolog. Principum ex emendatis.
Idem de Imperatoris officio.
Artemidorus de militia.
Petrus Bellus de re militari.
Bernardinus Excalantes de arte militari.
Capola alicubus in locis, at præsertim in epis. de vita, & reg. bon. Princ.
Antonius Parminius de modo cognoscendi exploratores.
Laurentius Ahomius de arte transeundi flumina.
Leo Imperator de instituenda acie, & de belli apparatu, & de alijs.
Antonius Franciscus Nigritius de aquis, an veneno sint infectæ cognoscendis.
Antonius Ruldanus de electione militum.
Io. Serr. Montanus de reip. instit.
Rudal Goclenius in quæstio polit.
Petrus Crinitus de honest. dis. lib. 4. cap. 1.
Alexander ab Alex. in lib. gen. dierum.
Cælius Calcagninus aliq. in oper. lec. antiq.
Iulius Barbaranus in sua officina.
Cardinalis Bessario. contra calumn. Plat.
Xenoph. in omnibus ferè suis opusculis.
Iacobus Bornitus de nummis in Rep. percutiendis.
Idem in partionibus polit.
Adamus Kellerius de officijs iuridico politicis.
Agapetus de off. Reg.
Arnoldus Clam. de arcan. rerump.
Frid. Furius Ceriolanus de Principis instit. eiusque consiliarijs.
Iacobus Senderus de incremento Imperiorum.
Petrus Christus de consilijs hostium explorandis.
Orlandus à Vallibus de insidijs hostium vitandis.
Martinus Leumus de eloquentia Impæratoria.

Remig.

Remig. Florent. in conc. milit.
Philippus Merlanus de modo ſoluendi obſidionem.
Idem de modo defendendi obſeſſam Ciuitatem.
Franciſcus Scaphorus de exercitio militum.
Idem de electione militum.
Idem de pœnis militum.
Sebaſtianus Niger de transfugis, de proditoribus, de exploratoribus, de cura militum, de belli prognoſticis.
Mar. Ant. Lappus de occultandis conſilijs bellicis.
Thomas Gariloppa de modo cognoſcendi militum affectus.
Vida de Reip. dignitate.
Acchilles Marozzus.
Onoſander Platonicus in ſtrate.
Bruſſonius de militia.
Dominicus Cillenius in ſerm. ſuper veterem, ac nouam ſcien. mil.
Coruinus in apophot. egregij ducis.
Franciſcus Panigarola in clipeo belli.
Ioannes Carnutenſis de re militari.
Hieronymus Vrea de vero militum honore.
Maffæus Vegius de re militari.
Sanctus Maximus de bello, ac pace.
Petrus Lagnerius in Imperatore à Cicerone excerptus.
Antonius Poſſeuinus in milite Chriſtiano,
Laurentius Grimalius de optimo Senatore.
Franciſcus Valdes de diſciplina militari.
Antonius Lupicinus de arte militari.
Franciſcus Petrarca de titulis bellorum.
Thomas Campeggius in offic. Princ. in Eccleſ.
Lelius Zechius de Principe.
Idem de Rep. Eccleſ.
Franciſcus Serdonatus de prærogatiua milit.
Acchilles Tarduccius de machinis antiquis, & recentioribus.
Camillus Agrippa de modo inſtituendi aciem.
Hermogenes de politijs.
Liuij Pantani de Reg. ſtat.
Iacobus Lantherus de offenſ. & defenſ. Ciuit.
Hieronymus Zanchius de ijſdem.
Iacobus Marzarus in elect. document. propter diſ. qui in torm. incumb.
Coſmus Bartolus in diſcur. hiſtoricis.
Cyrus Sponto de Reg. ſtatus.
Henricus Siluius de milit. Rom.
Io. Leo in regni adminiſtr.
Idem de ciuili polit.
Idem in Chriſtiano Principe.
Paulus Iouius de bello.
Philelphus de Rep.
Gruterus in Corn. Tacit.
Barnabas Briſſonius de Regno.
Marſilius Ficinus plurimis in epiſt. in Plat.
Epictetus in Enchirid.
Iamblicus in diuerſis Epiſt.

Ber-

Bernardus Gualandus de optimo Principe.
Marij Salamonij de Principatu.
Buridana in polit. Arist.
Thomas Filiarchus de bello.
Paulus Paruta de perfectione vita polit.
Idem in discurs. polit.
Cœpolla de imper. milit. deligendo.
Annibal Scottus in Corn. Tacit.
Carolus Paschasius in Corn. Tacit.
Isocrates, ac Æschines in diuersis orationibus.
Cicero, & Demosthenes in diuersis orationibus.
Iacobus Simanca de Rep.
Sopater in epist.
Volaterranus lib. 36. philologia tit. de polítijs.
Beroaldus de optimo statu Reip.
Franciscus Patritius in paral. milit.
Idem de Regno, & de Reip. instit.
Idem de liber. Ciuit.
Hieronymus Fracheta in idea reg. status.
Idem in Principe.
Io. Boterus in ratione status.
Franciscus Antonius de modo opem ferendi militibus.
Io. Genesius de honest. prof. mil.
Simon Vallambertus de fortitudine, & industria militum.
Hieronymns Garimbertus ae regimine publico Ciuit.
Augenius Griffenius de re militari contra Turcam instit.
Platina de optimo Ciue.
Comes Venayssim in discursu de bello.
Arist. in secretis secretorum.
S. Chris. pluribus in locis.
Plinius in Panegyrico.
Osorius in epist.
B. Greg. in epist.
Briesius in Rep.
Basilius Imperator ad Leonem filium de boni, Principis officio.
Laurentius Manorbius de obsidione.
Antonius Seminus de prudenti Imperatore.
Mentonius Zirlius Medici Gadauensis de militum sanitate tuenda.
S. Bernardus ad Eng. de offic. Pont. Max.
Iulius Pollux Commodo Imperatori, qui designat Imperatoris, ac Regis conditiones, ac dotes, quibus præditus sit necesse est.
Edmundus Augerius in pedagogo ad arma.
Robertus Valertus de re militari.
Antonius Gueuara in admonit. gratios.
Mambrinus Roseus de Principe Christiano.
Robertus Cardinalis Bellarminus de potestate Pontificis, & de electoribus Imperij.
Robertus Episcopus Ramorensis libro de monarchia, & de orig. & different principatus.
Vincentius Dinus in 1. lib. 3. dec. Tit. Liuij.
Hermolaus Barbarus de legatione.

Octauianus Maggius de legato.
Franciscus Topius de potestate Principis sæcularis.
Io. Baptista Pigna de Principe.
Franciscus Patritius in declarat. militia Romana,
Polybij, & Dionysii Alicarnass.
Philippus Huraltus de legato.
Hippolytus à collibus in consil.
Idem in Aulico.
Durus de pascolo in aulico polit.
Robertus Valtur. de vniuersa re militari.
Melchior Soyterus de Turcarum stratag.
Modestus in vocab. rei militaris.
Orbiccius de nominibus, atque ordinibus militum, de Ducibus, ac ordinibus exercituum.
Polyenus in stratag.
Stobæus de militia, de corporis viribus, de consilijs belli, de iuramento militum.
Iulius Africanus de prof. milit.
Isidorus de re militari.
Hieremias Patauinus de arte belligerandi.
Hanapus de victorijs diuersorum bellorum.
Ioannes Surgenus in Enchirid. milit.
Ioannes de Indagine de bello iusto, & iniusto.
Iacobus Mag. in Sophológ. reg. milit.
Franciscus Guicciardinus in consid. polit.
Franciscus Lottinus in ijsdem.
Franciscus Sansouinus in ijsdem.
Langes de disciplina militari.
Thomas Morus de optimo Reip. statu.
Georgius Agricola in orat. de bello aduersus Turc.
Franciscus Bozius de temporali Ecclesiæ monarchia.
Idem de Imperio virtutis aduersus Macchiauellum.
Idem de ruinis gentium aduersus impios polit.
Idem de antiquo, & nouo Italiæ statu aduersus Macchiau.
Idem de iure status.
Vegetius de re nauali.
Albertus Durerius de muniendis castris.
Sextus Iulius Frontinus de re militari.
Vegetius de re militari.
Ælianus de instruendis aciebus.
Iustus Lipsius de milit. Rom.
Nicolaus Crag. de Rep. Lac.
Franciscus Patritius de Rep.
Philelphus, ac Rubertelus in polit. Arist.
Gulielmus Barclaius de Regno.
Robertus Valtruuius contra Macchiauellum.
Sebastianus Foxius de instit. regni.
Ventura Cecus de Rep. & Principe.
Suesanus de Principe, de Tyrannide, de regnandi peritia.
Alexius Salmonensis de Rep. Christiana.
Dux Vrbinatum in milit.

Fabius Albergatus aduersus Ioannem Bondinum.
Aldus Manutius in disp. super Liuium.
Sansouinus de Rep.
Alphonsus Aluerez de potestate Principis.
Gabriel Simeon de tribus campi partibus.
Seluagius de pugna.
Polybius de modo castramentandi.
Dionysius Carthus. de vita militari, de bello, de milite.
Antonius Lupicinus de architectura militari.
Marcus Antonius Natta de Principum doctrina.
Franciscus Petrarca de vsu victoria.
Antonius Seneburgensis, qui librum de tuenda militum sanitate conscripsit, Cracouia impressum.
Vincentius Castellanus de officio Regis.
Bernardinus Rocca de belli discurs.
Petrus Maria Contarinus de cursu belli.
Iulianus Tabeticus in paradoxis Regum.
Georgius Basta de castro. præfect.
Bartholomæus Pelliciarius in admonit. belli.
Franciscus Fiammellus in milit. interrog.
Bernardinus Mendozza in theorica, ac practica belli.
Hieronymus Fracheta in discurs. status, ac belli.
Hippolytus à collibus in palat.
Laurentius Duccius in arte aulica.
Antonius Posseuinus de Nue militis Galli scriptis, quæ illos discursus politicos, & militares inscripsit. &
De Ioannis Bodini methodo historiæ lib. de Rep. &
Philippi Mornei de perfect. Christ. de Nicolao Macchiauello in iudicio.
Plutarch. in polit. in lib. num. sen. gerend. Resp. in lib. ad Princ. indoctum de præcep. regend. Reip. & alijs in locis.
Multi etiam tractant de hac materia apud Melchiorem Iunium, qui multas orationes in vnum collegit.
Io. Matthæus Cicogna in tract. milit.
Franciscus Ferrettus de arte militari.
Andreas Alciatus de mag. ciuil. mil. offic.
Petrus Belluga in speculo Principum.
Andreas Thomaranus in 5. ann. Taciti.
Aliqua Tobias Paur Meisterus de iurisd. Imp.
Franciscus Fanan. de instr. bellicis.
Iulius Ferrettus de re nauali.
Andreas Velasius de arte nauig.
Iason de Nores de breui inst. opt. Reip.
Iacobus Middendorpius in quæst. theolog. ac polit.
Mutius Iustinopolitanus de princ.
Stephanus Pighius in Hercule Prodycio.
Franc. Leauayee de legato.
Albertus Gentilis de legation.
Heraclides de Rep. veterum.
Nicolaus Damascenus de antiq. polit.
Bernardus Saccus de Principe.
Scarbeus de polit.

Iulius Bellus in polit.
Iacques Herault de off. ſtat.
Ioannes Ferrrarius de Rep. inſtit.
Nicolaus Sanderus de viſibili Monarchia.
Aug. Ferrentillus de autorit. leg. à latere.
Carolus Paſchalius de legato.
Celſus Mancinus de iuribus principatuum.
Claudius Coterarius de iure, & priuil. mil.
Conradus Brunus de ſeditionibus.
Henricus Farneſius de ſimulac. Reip.
Petrinus Bellus de re milit.
Petrus Magnus de conſilio.
Bartholomaus Caualcantus de opt. reg. Rerump.
Franciſc. Ant. in tract. de re milit.
Martinus Eguiluz de militia diſcur. & regul. milit.
Hieronymus Maggius de munien. caſtr.
Henricus Sauil de milit. Rom.
Petrus Laurus in aliquibus ſuis epiſt.
Beliſarius Aquiuiuus de principum liberis educand.
Idem de re milit.
Michael Marullus de principum inſtitut.
Manuel Paleologus in pracept. educ. regia.
Antonius Seminus in ſex diſcurſ. ſuper diuerſas ciuiles materias.
Lelius Demnus de regim. regni.
Laurus Gorgierius in tract. de bello mil. &c.
Nicolaus Vitus de ſtatu Rerump.
Gulielmus Roſſeus de iuſta Reipub. Chriſtiana in Reges impios, & hareticos autoritate.
Alexander Sardus in diſcurſ. de imp.
Auerroes ſuper lib. de Rep. Plat.
Renatus Luſinges de orig. conſeruat. & declinat. ſtatuum.
Io. Tatius de opt. regimine magiſtratus pratorij.
Raphael Volater. de princ. offit.
Petrus Bacherius in ſpeculo milit. Chriſt.
Marcus de Frata in diſcurſibus principum.
Iacobus Omphalius de ſuſcip. Chriſt. Reip. propugnat.
Lucius Paulus Roſellus de vero regim. princ.
Hippolytus à collibus in Princ.
Iacobus Tapia de triplici bono.
Franciſcus Iniurioſus de penetrand. Principum arcanis.
Remigius Florent. in conſid. ciuilibus.
Lipſius de Machinis.
Conradus Brunus de legation.
Andreas Daderius de pracipuis modis fundandi Reſp.
Petrus Bellicottus de Rep. Plut. & Ariſt.
Martinus Nuſpuba de ſecretis polit.

Præter hos ſunt vndecim, qui Tac. notis, & commentarijs illuſtrarunt. Multi etiam, qui Ariſt. polit. interpretati ſunt, inter quos recte textum explicat Obertus Giphanus; aliqui etiam Platonis libros de Rep.

de Rep. inter quos Foxius mentem Platonis intelligit; ſunt præterea 14. qui varia de hac materia conſcripſerunt, ſed ab Eccleſia ſuſpenſi, & tredecim ab eadem iuſtiſſimè damnati, cum impietatem Principes doceant. Hi ſunt autores, qui duriſſima conquiſitione collecti ad noſtram notitiam peruenerunt; ſcribit elegantiſſimè, & ferè in promptu ſunt doctiſſimus vir, Bonifacius Vannotius de hac materia quædam volumina, quæ principibus neceſſaria ſimul, & vtilia ſuadent.

Explicatis ijs, quæ ad ius ſtatus pertinent, ad explicationem Taciti nunc accedamus.

Vrbem Romam a principio Reges habuere libertatem, & Conſulatum L. Brutus inſtituit. &c.

Vtrum liceat libertatem inſtituere, quę Reſp. magis libertate fruatur Veneta, an Genuenſis, & cur primus Brutus libertatem inſtituere, vltimus autem non potuerit.

NOtandum primo, omnes natura libertati ſtudere, & ſeruitutem odiſſe.

Notandum ſecundo, aliquass nationes vnius Imperium, aliquas vero libertatem facilius amare, vt Hiſpani monarchiam adamant, & Galli, ſicut libertatem Liguria Aemilia, ac Illyria, vt aſſerit de his tribus D.Thom. de reg. Principum.

Notandum tertio, ex Tacito lib. 2. & ex Carolo Paſchaſio, quod aliud eſt eſſe ſine Domino, & aliud eſſe in libertate, quippè ſine domino dicuntur eſſe ij, qui aſſueti ſunt imperio vnius, qui etſi è medio ſublatus eſt, tamen propediem futurum eſt, vt alius quiſquis ille futurus ſit in demortui locum ſuffectus, imperitet. In libertate verò ij ſunt, qui ita affecti ſunt animis, vt mortalem ſupra ſe agnoſcant eſſe neminem, præter vnum Magiſtratum, & leges.

Notandum quarto, ex Alberto Magno, de cauſ. & proceſ. vniuerſ. a cauſ. pri. lib. 1. trac. 3. libertatem quattuor modis accipi; ab obligatione, coactione, ineuitabilitate, & a neceſſitate poſitionis. libertas ab obligatione, a defectu eſſe materialis eſt, obligatio enim per materiam eſt, vt homo obligatur ad comedendum. A coactione, a defectu cauſæ efficientis eſt, coactio enim per cauſam efficientem eſt, vt ne-

ceſſitatem habeat lignum, vt comburetur: Ab ineuitabilitate, eſt a defectu cauſæ formalis, vt hominem non volare. A neceſſitate poſitionis, eſt cauſæ finalis defectu, vt neceſſe eſt aliquem ſecari, ſi velit ſanari. Sed nos non intelligimus de his libertatibus ſermonem habere, ſed de ea, quæ eſt in natura intellectiua per virtutem eius, quod principale eſt in ea, & intrinſecum agit in finem proprium ſecundum illud idem, quo modo accipit. D.Tho.in 7.polit.Ariſt.cap.5.

Notandum quinto, ex Marſilio Ficino in Plat. Theol. lib.2. cap. 12 libertatem abſolutam non eſſe in ijs, in quibus hæc tria, eſſe, intelligere, velle re ipſa inter ſe diſcrepant, quoniam in rebus huiuſmodi modus volendi ſequitur intelligendi normam, hæc eſſendi conditionem, eſſe, denique ſequitur eum, qui dedit eſſe, at in Deo idem eſt re ipſa eſſe, intelligere, velle, & ita eſt per voluntatem ſuam intelligentiæ, eſſentiæq. ſuæ compos, vt non modo ſicut eſt, & ſicut intelligit ſuaptè natura, ita quoque velit, & ſicut vult ita intelligat, & exiſtat.

Notandum ſextò, libertatem in monarchia formaliter non eſſe, nam multa exequi homines non poſſunt, etiamſi nec vi, nec lege prohibeantur, quæ in Rep. facerent, & facere tenerentur. nec in populo, cum is realiter pareat in Ariſtrocatia; quare formaliter eſt in optimatibus, ac intrinſecè; extenſiuè verò, ac ſecundum quid tantummodo in populo, cum nullam habeat Reip. adminiſtrationem, & in Democratia Populus rectè gubernare neſcit, ex quo ſequitur in eo libertatem impropriè ineſſe. At in Ariſtrocatia formaliter eſt, ac propriè libertas, & in tota Rep. eſt libertas analogicè, nam ſimpliciter, & eſſentialiter in patritijs libertas exiſtit, denominatiuè tantummodo populus liber vocatur, vt in Veneta, ac Genuenſi Rep. notum eſt, clauum enim imperij ipſi nobiles tenent.

Notandum ſeptimo, libertatem non in ſolo corpore, non in ſola anima, vel voluntate, ſed integraliter in vtroque conſiſtere, quod apertiſſimè patet, non enim is ſolum libertatem aufert, qui membra ligat, vel prohibet, vel cogit agere, ſed & is, qui voluntatem, vt nequeat velle, quæ placent, aut nolle quæ diſplicent. & in ſingulis noſtris operationibus, quæ ad finem aliquem tendunt, primum rerum agendarum cognitione opus eſt, & omnino recta ratione, quam prudentiam dicimus, non abſolutè, ſed quatenus ad eorum notitiam attinet, quæ ad illum finem perducunt; præterea ſanitate, quæ corporis perfectio eſt ad animæ imperium commodè exequendum; vt enim cognitio impellit voluntatem, ita voluntas corpus ad operandum, vt inquit Odouardus Gualandus lib. 6. de ciuili facultate cap. 13. ſi corpus ſanum non eſt operari non poteſt, quod libertas voluntatis ei dictat,

ctat, quæ libertas si est ab aliquo exteriori impedita, manca est. His prænotatis.

Dicendum primo in Monarchia, in qua naturalis Rex, vel benè, vel malè gubernat, nemini licere libertatem instituere Principis cæde. prior pars patet, nam sine causa mutatio status maximam adfert populo perturbationem, ac exitium. Nam cum Monarchia cæteris præstet, si mutaretur, in pessimam abiret formam, nam secundum Arist. mutatio optimi est pessima.

Secundo nulli essent termini mutationis status, qui quinque sunt, occasio, consilium, accidentia, passio, & potentia, & hæc vltima sine accidente, vel occasione nihil agere potest.

Tertio, datis terminis, mutatio fieret in peius, nempe si plebs prævaleret, & nulla Ciuitas fuit vnquam à plebe ritè constituta, vt affirmat Osorius lib.2.de ciuili nobilitate; nam vt plurimum est temeraria, & improuida, animiq. nimis abiecti, atque dimissi. potest igitur temeritate, & furore patriam labefactare, non tamen vnquã incolumen conseruare, neque collapsam in pristinam dignitatem restituere, neque ob aliud fuit Romana Respub. funditus euersa, quàm propter temeritatem multitudinis in nobilitatem concitæ. Itaq. Imperium illud, quod per Reges primo, deinde per optimates, & principes partum, & amplificatum erat, breui vulgi furore, & amentia dissipatum fuit.

Secunda pars probatur; nam nulla lex iubet Principes malos, subditos occidere, & Deus eos permittit, vt in peccata populi animaduertat, iuxta illa, qui regnare facit hominem Hypocritam propter peccata populi. dabo vobis Regem puerum, &c. Dabo tibi Regem in furore meo. Quare cum subditi præmuntur a suis Principibus, nihil potius excogitari potest, quàm ad Dei misericordiam confugere, & eũ orare summis præcibus, vt nobis delictorum gratiam faciat, scelerum, & flagitiorum pœnam prætermittat, & populum suum a calamitatibus, ac miserijs vindicet, vt inquit Vincentius Castellanus lib.3.de offic. Reg. cap.11. Nec dubium est, quin nobis hanc sit daturus veniam, modò peccata corrigentes nostra ad bonam frugem nos recipiamus; alioquin in deteriorem tyrannum, etiam si prior sublatus sit, incidet populus. Cor Regis in manu Dei est, & quocunque voluerit inclinabit illud; aliquando enim obstinatos perdit, vt Pharaonem, vnde est in Eccles. Sedes Ducum superborum destruxit Deus, sedere facit mites pro eis. Nam certum est tandem peccatis Regna dissipari. vt Amos.9.8. Ecce oculi Domini super regnum peccans, & conteram illud a facie terræ. Hiere.50.24. Illaqueaui te, & capta es Babylon, & nesciebas, inuenta es, & apprehensa, quoniam dominum

prouocaſti. Dan. 2. 21. *Ipſe mutat tempora transfert regna, atque cõſtituit;* quare ſubditi non ſolum obedire Principi bono, debent vt dicit D. Paul. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit; non enim eſt poteſtas, niſi a Deo, quæ autem ſunt a Deo, ordinata ſunt,* ſed etiam malis, iuxta illud 1. Pet. 2. 13. *Subiecti igitur eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum, ſiue Regi, quaſi præeccellenti, ſiue Ducibus, tanquàm ab eo miſſis ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum.*

Reſtringitur a nonnullis hæc concluſio; nam ſi Princeps eò veſaniæ procederet, vt omnes morte afficeret, atque humana, ac diuina confunderet, & quotidie nefaria, ac flagitioſa ſcelera moliretur, præſertim is, qui vi, ac dolo dominatum inuaſiſſet; Scotus, & Caietanus, & Syluester d. ſecuti Thom. non eſſe ambigendum confirmant, quin cum is hoſtis patriæ ſit, nec aliter poſſit deijci imperio, a quolibet priuato, iurè poſſit trucidari. ſed potior ratio videtur, colligere noſipſos, agnoſcereq. ſcelera, quæ ipſi admiſimus, & Deum præcemur, vt Caſtellanus dicit, vt vſus in nos miſericordia, calamitatum noſtrarum finem faciat; quod ſi diutius calamitates durant, dicendum eſt peccata populi attrociſſima eſſe, & Deus non in vno ictu, vt in exercituũ clade, aut peſte, ſed pluribus in homines animaduertere velle, quod a Tacito cognitum fuit, nam cum infamias Neronis infinitas, ac cædes illuſtrium virorum, crudelitates inauditas, populi oppreſſiones Imperij miſeriam recenſuiſſet, ſubdit, *Ira illa numinum in res Romanas fuit, quàm non vt in cladibus exercituum, aut captiuitate vrbium ſemel editam tranſire licet.* Quare cum Deo nemo reſiſtere queat, omnia conſtantiſſimè ſunt toleranda, & peccata miſſa facienda, ne congreget ſuper populos mala, & ſagittas ſuas cõpleat in eos. Solet Deus vſitatis peccatis, pœnas nouas infligere, cum ordinariæ non iuuant; nam vt D. Baſilius ait, Deus cum ob ſcelera homines caſtigare velit, non modo nouos morbos, verum etiam incredibiles, & irremediabiles peſtes nobis immittit, vt de morbo gallico patet; quæ pœna adhuc durat, & durabit, quicquid dicat Mercurialis tractatu de morbo gallico lib. de cognoſcend. & curand. hum. corp. affectibus, cuius ſententia eſt, futurum eſſe, vt quandoq. hæc peſtis finiatur, infirmis nixus rationibus, nam homines & ſi longo rerum vſu edocti ſunt, tamen hoc contagium aufugere neſciunt. Tunc finiet, quando homines a mulieribus ſe abſtinebunt. nec dicas Deum eſſe cauſam malorũ, nam ſicut praui, ac pernicioſi humores in præcordijs, ac inteſtinis lateant, non accuſatur Medicus, quòd eos ipſe fecerit, ſi arte eos in cutem, vt appareant traxerit, ſed efficit quidem illos inordinata dieta, traxit autem in manifeſtius non imperitus Medicus, ſi cum mala dolores, ac crucia-

cruciatus, factos audimus intelligere decet, a nobis ipsis, initia, & causas earum vexationum fuisse, vt egregiè inquit Gregorius Nicænus in mystica Mosaycæ vitæ enarratione; imò eiusmodi pœnæ necessariæ videntur; nam vt præclarè Cic. quemadmodum Domus, nec Respub. ratione quadam, & disciplina designata videatur, si in ea nec rectè factis prœmia extent, vlla nec supplicia peccatis, sic mundi diuina in homines moderatio profecta nulla est, si in ea discrimen nullum est bonorum, ac malorum.

Sed dices, corpus politicum propter sanitatem omnium membrorũ, potest caput præcidere, quia caput a corpore pòtestatẽ habet. Respond. verum non esse de omni corpore, quia in corpore ecclesiastico potestas capitis est a Christo, non a corpore, deinde scindi sine totali partium ruina non potest, quare similitudo non rectè procedit.

Dicendum secundo in Remp. liberam ab extero, vel a proprio occupatã libertatem introducere non licet inuito populo, & præsertim si per plurimos annos illo non repugnante aliquis gubernauerit. nam in eiusmodi rebus standũ est maiori parti, quæ est populus, & melius est regimen vnius, quàm plurium in rebus publicis, præcipuèq. discordijs ciuilibus fessis, vt affirmat Tacit. non aliud discordantis patriæ remedium fuisse, quàm vt regeretur ab vno. his addi potest, quòd crebræ mutationes ruinæ sunt gentium. Et multi discordias seminãt ciuiles, non vt libertatem patriæ restituant, sed vt ipsi principatum inuadant; nam homines ambitiosi in suas trahere partes populum conantur, & plebem primum in suos Principes commouere. dehinc velut ad pileum, & libertatem eos prouocare, non in fauorem verè ipsius populi, sed sui ipsius vtilitatem, vt Duces fiant rebellium, & postea principatum armati inuadant, dulce nomen democratiæ, sed vtilior monarchia, vt inquit Tholosan. de Rep. lib. 12. Neque in magnis, & arduis negotijs potuit Democratia Romanorum sibi plene consulere, quin necessario postquàm popularis administrationis variam aleam experta est, coacta sit ad monarchiam redire, & ita desistens ab ea monarchia, per gradus semper lapsa est in peius, & post tentatas alias species, tandem redijt ad eam tanquam necessariam, & faciliorem; vagus populus primùm ad Romulum, & sequentes confugit, postea excusso iugo regio, prætextu superbiæ, & luxuriæ Tarquinij tentauit per Consules regimen inire, & per comitia rursum per decem viros, & his quoque fastiditis, redijt ad Consules, & ex Consulibus nècessariò ad vnius Dictatoris imperium semestre, postea ad Consules, & Tribunos, Prætores, & tandem ad illam regiam dignitatem, cuius quidem nomen exosum habebant, sed vtilitate compulsus sub alio titulo Imperatoris sub Aug. tandem recepit, & omnem potestatem in eum tran-

tranſtulit, ad tempus primum decennij, poſtea in perpetuum, vt aſſerunt Hiſtoriographi, quare conſtat non licere introducere libertatẽ in tali caſu, ideſt in populo vago, & fluctuante; vno enim dominante ceſſant inter patres, plebemq. certamina in Ciuitatibus, ac foras tentamenta ciuilium bellorum, ceſſant hominum diſcordia, & populi rabies.

Dicendum tertio, liberas Ciuitates, quæ propter ciuium inteſtina odia, ciuilesq. diſcordias, ſeſe alicui fidei per aliquod tempus dederunt, elapſo tempore poſſe priſtinam libertatem recuperare, quod euidenter patet, cum ſtandum ſit pactis, quæ a tempore franguntur. nec vlli ſit iniuria, ſi res ſuas opportuno, & debito tempore aliqua Ciuitas recuperat. Ampliatur hoc etiam, ſi pactum ex aliqua ſolum parte ſit infractum; nam eadem eſt ratio de parte, ac de toto, vt v.g. ſi Princeps contra pacta, aliud caput prouinciæ inſtituere vellet, in ipſius præſertim Reip. ignominiam, poteſt contractus reſcindi; quare nemo dilaudat, imo hiſtorici, & poëtæ, inter quos Arioſtus præcipuè Andream Auriam virum celeberrimum, quo non ſolum Liguria, verum etiam Europa in rebus maritimis clariorem non vidit, maximis laudibus extollunt, quia patriam a Rege Gallorum, qui in Genuenſium ignominiam, ac damnum Vrbem Sauonam ab eorum dominio ſegregarè volebat liberauit.

Quod ad ſecundum dubium attinet, notandum eſt primo, tum in priuato, tum in Ciuitate nimiam libertatem noxiam eſſe; ex nimia enim libertate, ortæ ſunt peſtiferæ ciuiles diſcordiæ, quæ Reſpub. labefactarunt, vt videre eſt in Genuenſibus, qui vt ait Tholoſanus lib. 23. de Rep. cap. 3. cuncta quondam maria peruagati, relictis clariſſimis vtique victoriarum monumentis, cæteras gentes omni tempore nauali gloria ſuperauerant, cum domi ſeditioſi, atque diſcordes eſſe cœperunt, ſæuiſſimis factionũ fluctibus agitati, nunc in Sfortianorũ, nunc in Gallorum clientelam conceſſerunt, quæ omnia ex nimia illius ſtolida populi ferocitate, & ex nimia libertate, atque etiam ex pauca promanarunt; nimia enim populum laſciuire facit, inſolentemq. reddit, & libertatis extrema licentia, extremæ ſeruitutis poteſt eſſe principium, nam vt rectè Marſilius Ficinus in Plat. dialog. de reg. cap. 3. libertas nimia laſciuiam primum parit; deinde legum contemptum, poſt hæc frequentes ſeditiones, & denique externam ſeruitutem. Ac pauca ſcandaloſa eſt, nam patritij libertatem populo nimiũ tollentes, & dominandi poteſtatem magis, quàm conuenit inducentes, amicitiam, & ſocietatem in Ciuitate perdunt, & hac corrupta, dum vnuſquiſque pro ſe conſultat, præda potentium fiunt.

Harum rerum cum Reſpub. Veneta immunis ſemper fuerit, quippe quæ

pe qua nullas discordias est experta ciuiles, libera semper remansit; & hoc modo Resp. Veneta ampliori libertate vsa est, semperq. quandã mediocritatem seruauit. E contra Genuensis ob ciuilia bella aliquãdo oppressa, aliquando distracta fuit, nec perfectam libertatem habuit.

Notandum secundo, libertatem in præsentia dupliciter accipi posse, vel quia Resp. nullum in rebus suis administrandis recognoscit superiorem, & hoc modo vtraque pari passu ambulat, vel quia Resp. absolutè, & totaliter libera non est, cum videlicet non inest ei tanta potentia, vt finitimis Principibus resistere valeat, eosq. timet; timor enim libertatem imminuit; multa enim fierent, quæ timor probibet, vt de vtraq. patet, vna enim Turcarum Imperatorem ingenti nummorum pondere afficit.

Altera Catholicum Hispaniarum Regem protectorem elegit, sub cuius patrocinio non solum ipsa, verum etiam tota Italia tranquillã vitam degit. Hoc autem modo Genuenses magis liberi videntur; nam minus timoris habent, nec de eo dubitant, imò certum est, quod rex ille, illis bellum inferret, qui Genuensem Rempub. lacesserent, vel oram liguSticam infestarent, vt in rebus Corsicis ætas patrum nostrorum vidit; quare quantò facilius est Turcã, Venetum dominium imminuere posse, tantò difficilius est, Regẽ Hispanum, Genuæ imperium affectare, cuius potiunde, cum ciuilia bella illi occasionem dedissent, libertate illam frui, quàm tributariam reddere maluit.

Quare cum liquidò constet, timorem esse ex ijs rebus, quæ maximè libertati sunt impedimento. Veneti autem magnoperè Turcam finitimum, Genuenses autem nequaquam regem amicum metuant, Hos tutiores, ac magis liberos esse colligitur.

At dices Veneti priuilegio Cæsaris sunt exempti, & forum illius possunt declinare, at non Genuenses, qui in aliquibus casibus Imperatorem recognoscere coguntur, ergo primo modo etiam magis liberi sunt. respondetur verum non esse, quare hic videndum est.

Vtrum aliquis Princeps, vel populus possit quoque prætextu se eximere, quominus Cæsari subsit, & obediat, illumq. reuereatur.

HAnc quæstionem, quia pulcherrima, & vtilissima est, hic ponimus; fatemur tamen nostram non esse, sed cuiusdam defuncti Hieronymi Garzonij, quæ ad nostras manus peruenit.

Tres

Tres possunt adduci causas, nempr priuilegij, præscriptionis, & cõsuetudinis. De priuilegio igitur disseramus, quo inter alios in Italia gaudere dicunt Ducem olim Mediolanensem, & Ducem Venetum, cuius præcipuè bullam auream ab Imperio impetratam, hoc exemptionis priuilegium continentem, sese vidisse testatur Albericus de rosata, & eius testimonium probant Iason, Iacobus Aluarottus, Antonius Franciscus, & Ioannes de Cioier.

Circa hoc duo in primis discutienda occurrunt, nempe quid per priuilegium conferatur in exemptos. Deinde vtrum exemptionis priuilegium possit reuocari.

Quando igitur Cæsar exemptionem concedit, non arbitror ità eximere, quin ipse remaneat superior, & quando transfert potestatem imperandi, & iurisdicendi non arbitror transferre illam, quæ vni ipsi competit; nam & Moyses Principibus a se electis dedit omnem potestatem, illa excepta quæ ad ipsum vnum ex diuina voluntate spectabat, hanc enim potestatem supremam Cæsar nullo modo a se abdicare potest, neque scindere vnitatem Imperij sibi commissi, quoniam est vnicum, & indiuiduum, sicut vnica est Ecclesia, hinc dixit Baldus iurisperitissimus Imperatorem non posse a se abdicare Imperium etiã minimæ particulæ, quia per minimas particulas deueniretur ad interemptionem totius, totum diuendo per frusta, & vt eiusdem Baldi verbis vtar, Cæsar, qui eo pacto scinderet Imperium, diceretur proditor, homicida, & periurus, excederet enim fines mandatæ sibi a Deo, & populo iurisdictionis, & iusiurandum violaret, quod initio præstat de non minuendo, sed augendo, & possent in eodem Principatu constitui duo, vel plura principia, quod esset absurdum. Priuilegiũ ergo non ita quemquam eximet, vt Cæsaris officium cesset, potestas enim data est in ædificationem, non autem in destructionem, & cum sit indiuidna transferri non poterit, licet vsus eius rectè communicetur, non etiam abdicatur Imperium, quoniam non dicitur esse in bonis Cæsaris vti hominis abdicantis, cuius morte resoluitur officium, & non transmittitur, & eum officij resolutione, resoluitur etiam ius illius, qui de facto ab aliquo Cæsare tanquam homine ius aliquod acquisiuit; nam nemo in præiudicium successoris disponere potest de aliquo iure officium sibi mandatum concernente, cui iccirco facultas pro libito reuocandi, & rescindendi data est; decet enim vnitatem Imperij conseruari, non autem scindi, & per eiusmodi exemptiones resolui, quia non posse esse perpetuum, quemadmodum esse debet.

Adde quod cum Imperium sit a Deo, non potest ab homine alterari, hinc scribit eleganter Baldus, supremas Iurisdictiones esse sacrum sacrorum, neque in Principis marsupio, qui iccirco non potest Vrbes

habere venales, & inquit Oldradus apud iuris ciuilis professores receptam esse sententiam, Imperium adeò cohærere ossibus electi Cæsaris, vt nullo modo possit illud a se abdicare, cuius testimonium probant Ioannes Andreæ, & alij multi, inter quos Martinus de Laude clarissimus iurisconsultus in suo Tractatu de Principe ait, etiam expressè non posse abdicari id, per quod Imperij vnitas dissiparetur, licet millies Imperator vellet, & quidem triplici ratione; prima, quoniam Cæsar est Dei legatus in terris; secunda, quoniam ideò Augustus dicitur, vt augere debeat, non minuere; tertia, quoniam hoc pacto eneruarentur Imperij vires. Nam si huic Cæsari liceret hunc populum eximere, sanè liceret & alium, atque successori eadem licentia pateret, itaq. successu temporis Imperium reduceretur ad nihilum, quod tamen dictum est oportere esse perpetuum: addidit Baldus quartam rationem ab absurdo, nam si Cæsar posset adeò a se aliquem eximere, ne amplius illi imperaret, sequeretur quod ille exemptus in prouincia sua maior esset ipso Cæsare, & si Cæsar ibi delinqueret, posset ab illo puniri, quod est falsum & absurdum: neque obijcias vsu compertum esse, & a seculis multis probatum, vt sub titulo fœudi alienet absque vlla reprahensione, nam per hunc modum Imperij Maiestas, & robur non minuitur, sed augetur propter fidelitatem, quæ efficacius promittitur, & seruatur, & nihilominus Cæsar a se nihil abdicare dicitur, quoniam in persona fidelis, & per illum omnia iura sua conseruat, & vnitatis vinculum non lædit, vs Baldus, Abbas, Ioannes de Imola, Innocentius, qui fuit Pontifex maximus, Angelus, Alexander, & Decius notant: Excepta igitur causa honesti tamen fœudi (vt verba ipsa Interpretum iuris referam) etiam donatio Imperialis ad expropriationem territorij, dignitatis, vel iurisdictionis abdicationẽ, seu diminutionem, neque valet, neque est possibilis, & secundum Alexandrum, Cæsar neque per viam contractus, neque alio quouis exquisito colore potest diminuere, vel a se abdicare regalia neruum Imperij concernentia in præiudicium sui culminis, idq. etiam alij probant; His confert, nam quemadmodum inter virum, & vxorem contrahitur matrimonium carnale, & œconomicum, sic inter Cæsarem, & Remp. contrahitur morale, & politicum, & quemadmodum inter sacerdotem, & Ecclesiam contrahitur matrimonium spirituale, & diuinum, sic inter Cæsarem & Rempub. contrahitur terrenum, & temporale: & quemadmodum sacerdos est in Ecclesia, & Ecclesia in sacerdote coniunctione indiuidua, pari ratione est Cæsar in Repub. & Respub. in Cæsare, igitur quemadmodum vxor vnius viri scindi non potest in plures, neque dimitti, neque plures habere viros, quantumcumque vir velit, ità Respub. scindi non poterit a Cæsare,

ſare, neque deſeri, neque ſortiri plures Imperatores, vel qui ſeparatim habeant iura Imperatoris, a cuius oſſibus non poſſunt euelli; & quemadmodum a ſpirituali Eccleſia nemo in totum eximi poteſt, ſaltem quoad ſubiectionem, obedientiam, & reuerentiam, pari ratione nemo poterit eximi a temporali, cum ſpiritualis, & temporalis eadẽ ſit, duos tamen ſortita miniſtros alterum ab altero dependentem, & vnitatem reſpectiuè conſeruantes, & cum Imperium ſit a Deo, & Imperator Dei non ſuas gerat vices, nullo priuilegio remittere poteſt obedientiam, ſubiectionem, & reuerentiam ſecundũ Gulielmũ, & Oldradũ, quibus planè ſubſcribunt Baldus, Angelus, Ludouicus Romanus, Alexander, Balbus, Felinus, & alij, hac ratione cathedraticum remitti non poteſt, quia reſpicit neruum officij, neque ius corrigendi, quia reſpicit neruum poteſtatis: titulus autem Priuilegij expreſſi, & ſpecialiter conceſſi non poteſt eſſe tanti, vt quem ità eximat a Cæſare, ne ſubijciatur, ne obediat, ne reuereatur: pari ratione nec tributum eſt remiſſibile, quia reſpicit neruum vitæ, & maieſtatis, & propterea Venetis panni auri præſtatio annua non potuit relaxari.

Hoc loco ſentio mihi grauiter obijci id, quod ſemper omnes deterruit à libera tractatione huius arduæ difficultatis, inquient enim hanc meam ſententiam adeò generalem eſſe, vt Cæſari ſubiectos, obedientes, ac reuerentes reddat etiam Reges illos, & populos, quos ab omni obedientia, & ſubiectione ergà Cæſarem exemptos omninò eſſe, ne dum Priuilegia teſtantur, ſed omnium Nationum, atque omnium ferè ætatum conſenſus, & ipſorum etiam iuris interpretum frequentia, & indubitata teſtimonia: Cæterum reſpondebo ſtatim hanc eſſe illam deteſtandam opiniònem, quam ego penitus antiquæ pro omnium ſalute & cupio, & laboro, non enim lege & ratione aliqua fundatur, nec me mouet, quod à plurimis recipiatur, ſcriptum eſt enim, plurimorum ſententiæ in iudicio non acquieſces, vt à vero deuies. & leges iubent, non eſſe ex autorum multitudine iudicandum, cum præſertim iuris interpretes (ſi Decio credimus) plerunque conſueuerint inaduertentèr aliorum ſequi ſententias more auium, quæ ad vnius volatum temerè ſequuntur omnes, & iccircò arbitratus eſt illam quoque opinionem communem eſſe reſpuendam, cum qua Sereniſſimus ipſe Imperator ſentiat, quando contraria firmatur melioribus rationibus, vel expreſſa lege, neque enim frequens opinio pro lege ſemper habenda eſt. Omnes vero Reges Imperio ſubeſſe oſtendimus diuino & humano iure, ac multis iuriſprudentum teſtimonijs, ſpecialius autem Galliæ Regnum pertinere ad Imperium, atque illius eſſe membrum hiſtoriæ teſtantur. Nam Francones primi Marcomundo Duce illud inuaſerunt, & occupauerunt; primumq. Regem Ferramundum

mundum habuerunt, qui potius Tyrannus erat nuncupandus eò, quod non legitimo modo, sed per vim eam dignitatem sibi vsurpasset, alienā prouinciam ingrediens. Sunt tamen qui testantur Clodoueū Quintum Regem Primum ad Christianam fidem conuersum obtinuisse coronam auream lapillis instructam cum thunica, & Baltheo ex Constantinopoli ab Anastasio Romanorum Imperatorem, quem iccirco in superiorem reuerenter agnouit, prius autem fuisse membrum Imperij testatur etiam inscaiptio epistolæ Iustiniani Cæsaris ad Senatū Vrbis Constantinopolitanæ super emendatione Codicis, & epistola eiusdem ad Bassilianum magistrum militum, per Orientem. Item inscriptio Imperialium Institutionum, & Digestorum, & epistolæ Archadij, atque Honorij Augustorum ad Vincentium Præfectum prætorio Galliarum. Item capitularia Caroli Cæsaris, quæ in Gallia sunt, in quibus inter cætera ait, volumus atque præcipimus, vt omnes nostræ ditioni subiecti, tam Romani, quàm Franci, Alemanni, Bauari, Burgundiones, Saxoues, Turingi, Frisones, Galli, Britones, Longobardi, Guascones, Beneuentani, Goti, Hispani, cæteriq. omnes subiecti nobis quocunque legis vinculo videantur astricti, vel consuetudinario annexi more &c. & bellica Iulij Cæsaris acquisitio, & aliorum Cæsarum conseruatio, & recuperatio ius Imperij latè demonstrant: hinc Decretorum Glosator de Regibus Hispaniarum, & Franciæ verba faciens, inquit, eos pro capite proprio teneri etiam hodie Cæsari ad Tributum, & qui recusare voluerit, oportere eum fateri nihil habere, lex enim est Cæsaris, quæ distinguit meum a tuo. De Rege Galliæ idem censuerunt Petrus de Antibo., Albericus, Petrus, Cynus, Baldus, Bertachinus, Imola, Hostiensis, Ioannes Andrea, Antonius de Butrio, Angelus, Iacobus de Beluisio, Abbas, & alij; nec cecidit Cæsar à quasi possessione dicti Regni, retinendo illam saltem animo, ex quo in hunc vsque diem habet suum Archicancellarium per Galliam nempè Archiepiscopum Treuerensem, quemadmodum constitutio Caroli Quarti, quæ appellatur aurea Bulla, declarat, nec à quasi possessione Orbis, ex quo Ecclesia pro solo Cæsare adhuc vti omnium nationum, & Regnorum supremo Principe singulis annis orat, & in vniuersalibus Concilijs nominatim consulit illum solum, cui non iccirco negligentia vlla potest adscribi, ex quo vires illius debilitatæ sunt; non igitur immeritò Baldus suo vocabulo appellauit truffam, quod Gulielmus Regem Galliæ ab Imperio exciperet, in cuius opinionem iuerunt plerique, & à magnis viris amplexum, atque de iure tenendam testatum reliquerunt vltrà iam citatos Antonius Corsettus, Martinus Laudensis, ille in opusculo de potestate Regia, hic in suo tractatu de Principe, & Balbus, vbi de

præscri-

præscriptione disseruit, atque Felinus Canonum interpres: nuncupatim quoque de subiectione Regis Hispaniarum vnà cum plerisque ex iam citatis Baldus & Abbas Panormitanus testantur, quod enim Romani Cæsares Hispanias obtinuerint, & possederint, nedum ex historijs liquet, sed etiam testimonio Pomponij iurisconsulti, qui de Siciliæ, Sardiniæ, & Narbonensis quoque Prouinciæ acquisitione verba facit, Vlpiani, & Machabecrum, qui præterea multa Regna recensent, Item ex duabus Epistolis Constantini Cæsaris ad Tiberium Comitem, siue Vicarium Hispaniarum, & ex duabus Epistolis Arcadij, & Honorij Augustorum ad patronum, siue Petronium Vicarium Hispaniæ, & ex eadem epistola Iustiniani ad Bassilianum; neque glorientur Hispani, quod Regnum recuperarint è manu saracenorum, vel iure belli acquisiuerint, quoniam cum ipsi recuperantes recuperationis tempore subditi Cæsarei fuerint, non sibi sed Cæsarei vniuersa recuperarunt, acquisita enim iure belli sunt Imperatoris, præsertim in publicis iuribus, vt sacra pagina non vno in loco monet, & prudentum interpretatione constitutum est: idem de Rege Cyri, atque de omnibus alijs Baldus notat: itaque superest confirmare, nullum Regem, Principem, nullumq. populum cuiusuis priuilegij prætextu à Romani Cæsaris potestate, & Imperio se eximere posse. Interpretes autem, qui contrariam aliquando sequuti sunt sententiam iufœlicissimum hunc rerum statum prætulerunt, veritatem velint, nolint deserentes vetante (vt in adagio esse dicunt) Platone; plerique verò non priuatiuè, sed cumulatiuè (vt ita dicam) loquuti sunt, plerique de voluntaria vel œconomica potestate intellexerunt, quemadmodum de villico illo legitur, qui etiam Regi domi suæ accubenti imperauit, & licet Baldus aliquando dixerit, quemlibet Regem in suo Regno esse Dei Vicarium in temporalibus, hinc non sequitur, ipsum Regem supremo vni Principi non subesse. Nam præsupponit Baldus plures esse Vicarios Dei, & in necessitatibus recurrendum esse ait ad Regem, tamquàm ad Vicarium proximiorem, & ità sentit super hos Vicarios alium eminentiorem esse, qui cæteris præsit. igitur non de supremo, sed de subalterno Vicario verba facere voluit, quo quidem modo quilibet Episcopus in suo Episcopatu est Vicarius Christi, subalternus tamen, in hunc sensum etiam quilibet sacerdos vocatur Christus, iuxta illud, nolite tangere Christos meos, & vocatur Deus, nam legitur, ego dixi Dij estis, & filij excelsi omnes, & nihilominus vnus est tantum Christi supremus Vicarius, vnus Aaron, vnus Moyses, in populo sancto Dei: qui quidem supremus temporalis (vt Abbati placuit) non aliter atque summus Pontifex in spiritualibus, in iurisdictionis exercitio in temporalibus

ipsis

ipsis cum quolibet Principe inferiore vti primus fons omnium, & vnicus iure concurret, aliquo priuilegio obstante. Quod si fortè pertinacior quis foret; etiam concernentia neruum Imperij posse in alium ex priuilegio transferri, non tamen is inficiabitur his casibus hoc ipsum priuilegium reuocabile esse ad nutum, & arbitrium Cœsaris etiã sine causa, omnes enim qui ex priuilegio tenent, aut possident, dicuntur quasi precario tenere, & possidere, & iccirco secundum precarij naturam potest ad libitum fieri reuocatio, Bartolus in Venetis exemplum ponit, quos dicit profiteri habere priuilegium ab Imperatore, qui posset, quandocumque vellet, illud reuocare, quoniam ei licet muttare voluntatem. & Carolus Cæsar villas quasdam ademit Ciuitati Parmæ, quas concessit Hugoletto, & Ramondino, deinde dictam concessionem reuocauit, & illas tradidit Petro, neque iccirco eius gesta iure improbantur, aut igitur priuilegium nullum est, aut est saltem reuocabile, quod facilius contingere posset, si iusta causa reuocationi daretur, vnde Baldus de Venetis ita scribit libertatem ab Imperio Romano recognoscunt, & viuunt tamquam filij emancipati, debentq. illi reuerentiam, quam si non exhibent, possunt in seruitutem reuocari, tamquam ingrati, quia non sunt liberi nisi per patientiam Imperatoris, vel speciale priuilegium, quod alij successores possent secundum Bartolum reuocare: absque controuersia autem hæc obtinent in ipsis iurisdictionalibus, de quibus verba facimus, etiam si priuilegium datum foret, siue facta concessio homini non subdito, nam neque directò, neque per indirectum potest Cæsar sibi ipsius illud supremum auferre, per quod licet priuilegia data reuocare, & subalternas iurisdictiones nedum particularium, sed etiam Ciuitatum, atque vniuersitatum omnium supprimere pro libito voluntatis, vt Baldo placuit, atque Aretinus, Felinus, & alij valde probant: cùm enim ab ipso Cæsare, ceu à mare quodam per concessiones, & confirmationes fluunt omnes iurisdictiones, & ad ipsummet per appellationes & supplicationes refluant, meritò potest illas ad sui libitum supprimere, quod ex sacri consilij Neapolitani relatione Carolus Quintus obseruauit.

Præscriptionis autem prætextum longè latèq. considerantem oportet me statuere mortalium neminem ex ea causa rectè se tueri posse, quominus Romanum agnoscat Imperium, & illi subsit, cum enim priuilegij titulus nihil proficiat, eò cessante non poterit interponi vlla præscriptio, quoniam qui se a Cæsare subtrahit, & sine illius nutu gerit se pro habente potestatem, & magistratum dicitur habere ingressum vitiosum, & incidit in crimen læsæ Maiestatis, est siquidem pro forma necessarium diploma ipsius Cæsaris propria manu sub-

ſcriptum, neque in contrarium præſcribi poteſt, quia contra legis formam nulla præſcriptio admittitur, qua non ſeruata actus eſt ſemper de neceſſitate nullus, & ſine fundamento nullum ponitur ædificium, hic autem vitioſus ingreſſus eò quod crimen habeat, non tribuit ius, & exemptionem, neque dignitati, aut beneficio vlli aditum præbet, ſed imo adimit, infamem, atque inhabilem reddit, punitionem poſcit, alioqui poſſet aliquis ex improbitate, & temeritate ſua conſequi præmium, & honorem, & redundaret in fauorem, quod in odium redundare deberet, illi præmium daretur, quem pœna ſequi debuiſſet, & firmaretur in eodem ſubiecto aliquid, cuius contrarium iam erat radicatum. quomodo enim vel antiquiſſimi temporis curſus poterit eos excuſare, qui in vſurpatò magiſtratu, vel prætenſa exemptione contra ius morantur? cum ſcriptum ſit eò grauius fieri peccatum, quò diutius infœlicem animam detinet alligatam, quomodo etiam vlla præſcriptione, vel vllo temporis tractu poterit conualeſcere, vel defendi id quod initio non tenuit, cum lex id fieri poſſe neget? Præterea perſonæ priuatæ in ipſis initijs ſunt, & reputantur incapaces ſui natura Regnorum & Principatuum, & illius magiſtratus per quem quis eximitur a Cæſare ſine ipſius Cæſaris ſacro dipplomate, igitur ſi in Regno vel Principatu ſedent aliqui culmen Cæſareum non agnoſcentes absq. titulo, adhuc neceſſariò ſunt incapaces, & veluti poſſeſſores malæ fidei, vel mille annis non poterunt præſcribere, nam incapax non præſcribit in æternum, vt fiat capax, quia tempus non eſt modus inducendi capacitatem, quæ pendet ex ſolius Principis poteſtate, veluti de laico legimus, qui cum ſit ſpiritualium incapax, non ideò vnquam præſcribet, vt ea capiat. Amplius qui conatur ſe eximere a Cæſaris poteſtate, aufert ſcienter illius poteſtatem in ſe, & ſibi in alios vſurpat, ſcire enim quiſque ius præſertim diuinum præſumitur, & ſcientia illicò arguitur titulo deficiente, igitur nullo tempore vel æterno præſcribet; hanc ob cauſam ſancitum eſt, ne vlla recipiatur præſcriptio in occupatis, & inuaſis propter ſcientiam & dolum, nec quiſpiam dicat iure canonum iſta fuiſſe introducta; nam in materia præſcriptionis, quæ peccatum concernit ius ciuile non dedignatur ſacris canonibus cedere, quibus iccirco debemus inhærere; eſt enim iuriſprudentum crebriori calculo confirmata ſententia, quod iſto caſu ius Canonum emendarit ius Ciuile, & potuerit emendare propter peccatum, quemadmodum in alijs quoque caſibus, in quibus de animarum periculo tractatur, & ſanè abſque peccato eſſe non poteſt, qui quandocunque conuictus non reſtituit occupata, quod ipſum habet euidentiſſimum dolum, iure diuino mandante ne peccatum remittatur, donec reſtituatur ablatum, cum non detur venia niſi correcto,

neque

neque hoc loco vlla prætextu erroris, vel ignorantiæ excusatio admittenda est, quoniam hic error, qui in iure consisteret, etiam iustus absque titulo in æternum non daret alicui causam præscribendi; imo etiã error iustus cum titulo in personis eorum, quibus ius commune resistit, impedit præscriptionem omnem contra illos, quibus idem ius assistit, & hinc fit quod si eiusmodi personæ possidentes aliquando a possessione cadant, is cui ius assistit, posset sua sponte illam ingredi, neque vlla postea actione conueniretur ad restituendum propter iuris communis assistentiam, quod ius etiam Cæsari competere non videtur dubitandum: addas hoc in casu, quod si is qui exemptionem, & imperium in alios ex præscriptione prætenderet, esset fortè populus, vel aliqua vniuersitas, tunc posset illud obijci, quod populus nunquam præscribit, quando a principio fuit in mala fide, etiam omnibus mortuis, qui malam fidem habuerunt, quia populus dicitur semper idem licet singuli moriantur, & cum sit idem consequenter in eadem mala fide continuè perstat, quòd præcipuè verum est secundum Canones, secundum quos mala fides autorum nocet etiam bonæ fidei successoribus. Cæterum impossibile est in quæstione, de qua quærimus intercedere aliquam præscriptionem; nam nemo potest a seipso incipere possidere in seipso, nec sibi ipsi qui est idoneus autor; nam inter dantem & recipientem debet esse distinctio personalis; imo in his, quæ concernunt Imperium, & iurisdictionem non satis est habere causam siue titulum ab alio nisi a Cæsare, saltem mediatè, & propterea si Cæsar hodie requireret eiusmodi Principes, vel vniuersitates ad obedientiam, & ij recusarent, dicunt Cæsarem contra eos prætender e posse actionem spoliati, non secus ac domino competit contra colonum, qui consuetas pensiones præstare recusat, & posset eos vrgere, & ad officium reducere, absurdum est enim inferiori concedere, vt se eximendo & ad libertatem prouocando, vel alteri se subijciendo sui superioris iuribus præiudicet, vel Cæsaris ius, cuius est incapax, interuertat, multò minus ad proprium commodum, quam alienum, subditi enim, & inferiores ipsi possidentur, & non possident, & contra dominum nihil habent, nimirum si contra eum nihil agunt, & nulli præscriptionis initium facere possunt. Præterea, qui ipsis initijs non est natus exemptus, nullo temporis cursu eximetur; nam exemptio pendet ex priuilegio, antiquitas autem temporis in ijs, quæ non sunt in commercio humano, prout non est exemptio a potestate Cæsaris, non est modus inducendi priuilegium, quinimò, qui ab initio talis non est, nullo temporis cursu etiam æterno efficietur talis, vnde qui non est oriundus Auximas, nullo temporis cursu efficietur, vt inde sit oriundus, & qui non est prætor nullo tempore Magistratum præscribet,

quamuis diutissimè in eo manserit, & qui non est sacerdos, nullo tempore præscribet sacerdotium, etiam si continuè exerceat; imò quandocunque detecti ipso facto deponuntur: eodem pacto. qui non est tabellio, nullo tempore tabellionatum præscribet, & semper conuictus falsi damnabitur, & vbicunque ab initio non constitit matrimoniū, per quoscunque actus matrimoniales, cuiuscunque temporis cursu nō præscribetur matrimonium, & quando quis non nascitur suus ab initio, & suitatis capax, nullo tempore suitatem (vt vocant) præscribet, & qui non est legitimus, vel ingenuus legitimationem, vel ingenuitatem tempore non acquiret, sic etiam qui doctor non est, nullo tempore fiet, exerceat quos vult actus: quemadmodum qui non est seruus, licet seruiret mille annis, non iccirco fieret seruus. Est enim in his omnibus certa, eaq. perpetua ratio, vt quemadmodum nulli possessioni locus datur, quæ nunquam potest incipere, sic nulli præscriptioni detur, hinc Ioannes Monachus, & Ioannes Andreæ notant, ei qui sit incapax alicuius iuris absque Principis dispensatione etiam tempus illud non prodesse, cuius initij nulla extet memoria, quod & Antonius de Butrio, & Alexander de Imola rectè probant, quapropter homo priuatus sibi vsurpans absque Principis diplomate Magistratum, in æternum non præscribet, vt sit iustus Magistratus, quia nullus homo ex persona sua est aptus natus ad possidendum, seu præscribendum magistratum contra Cæsarem priuatiuè in ijs potissimum, quæ concernunt eneruationem supremarum qualitatum eius. Accedat præscriptionem esse iuris ciuilis, imò ipsorum Imperatorum inuentionem, nec est verisimile, vt inuenta, vel inducta fuerit contra ipsum Autorem, quoniam contra naturam est, vt surgat effectus ad propria causæ interitum, vel destructionem; quinimò si Cæsar priuilegio aliquos expressim eximat non creditur sensisse, vt cedat præiuditio sibi, vel domesticis suis, vt Baldus, & alij diligenter non vno in loco scriptum reliquerunt, generalis enim sermo, vel dispositio nunquam includit personam loquentis, & disponentis, quod idem in tacita dispositione, quæ induceretur per præscriptionem, recipiendum est, qui enim fieri potuit, vt Cæsar suam dignitatem præscriptioni subijcere cogitarint; cuius autoritas in vnaquaque dispositione superintelligitur excepta, ne vllam sentiat offensionem: præterea cùm demonstrauerimus mortale peccatum committi ab eo, qui Cæsarem non agnoscit, imò hunc incidere in hærèsim, & crimen ariolandi non potest vlla præscriptio concedi, quoniam vbi mortale peccatum, & animarum periculum versatur in æternum non præscribitur, quia nec incipit præscriptio, & ciuiles inuentiones ad ius diuinum non trahuntur, cui subijci eas non proponi necesse est, & notum tamen

est

est omnibus humana, & positiua lege præscriptiones omnes rectè tolli, quantò magis ergo reyciuntur iure diuino resistente, aduersus quod nemo meretur veniam, nec vllius admittitur excusatio, alioqui secundum Oldendorpium, & furta, & homicidia, & alia id genus facinora excusari possent antiquitate temporis, quibus (authore Sathana) in mundo nihil est antiquius, & vsurpari posset iure committi, quod quam sit absurdum omnes intelligunt, & si ad præiuditium iuris diuini non admittitur vlla, quamuis expræssa dispensatiò, minus admittenda est tacita per præscriptionem, & longissimum temporis cursum. Insuper cùm Cæsarea dignitas, & imperialis potestas omnino sit inalienabilis tam in toto, quàm in parte, vt latè docuimus, fateri nos oportet eandem impræscriptibilem esse, nec enim tacita alienatio efficacior esse potest, quàm expressa, idq. omnes iuris interpretes vno ore admittunt, præsertim cum neque diuidi, vel scindi possit, quemadmodùm nec alia magna dignitas, cuius anima, & substantia est vnitas, & vniuersalitas, quam ob causam præscriptioni locus esse non potest. Deinde circumducto titulo priuilegij, is qui præscriptioni inniteretur, necessario habuisset initium violentum, vel clandastinum, per quod nulla ciuilis possessio quæsita fuisset, quæ cum sit in Cæsare radicata, siue ignorasset, siue etiam voluisset, non potuisset ab ossibus eius euelli, naturalis autem sola possessio, etiam si foret æterna, & purgata, non sufficeret ad præscriptionem, quia ex ciuili præscribimus, & ex possessione, quam initio vacuam quis ingreditur, vacua verò esse non potest, quando ciuilis est penes alium, quoniam in eadem duo eodem tempore insolidum esse non possunt, hoc in Cæsare potissimum est, qui continuè exercet Imperium, quo non potest vti nisi vniuerso, & iure vniuersi, quia est indiuiduum, & in qualibet parte exercitij totum, & icciroo illud conseruat super vniuersos, per quam conseruationem quotidie interrumperet quancumque præscriptionem etiam in alijs partibus vsurpatis, quoniam in indiuiduis, qui in parte retinet, in alia interrumpit, cum dicatur non pati alium, vti qui vtendo non potest vti nisi toto, & præsertim cum hoc Imperium sit à Deo, non à mundo, neque cohærens mundo, sed ossibus Cæsaris, propter quod vsurpato territorio, non icciroo poterit vsurpare, nam iurisdictio, quæ cohæret mundo est passiua, & materialis, illa vero, quæ consideratur in Cæsare est actiua, & formalis, qui ergo territorium vsurpat, iurisdictionem quidem cohærentem assequi potest, sed sub Cæsare, & passiuè non supra, vel secus ab eo, imo si quis inferior spolietur actiua, cuius exercitium erat spoliato concessum, illico ad superiorem proximum reuertitur, & non transit in vsurpantem. Itaque non inuenitur casus, quo iurisdictio actiua, &

formalis, quæ Cæſarem planè informat, ab eo aliquando recedat, & iure merito etiam hodie Cæſari competeret poteſtas reuocandi contumaces ad obedientiam, & qui recuſarent veri rebelles forent, & condemnandi eſſent, ac ſi hodie vſurparent, nam cum vſurpatio ſit actus ſucceſſiuus, etiam hodie dicerentur vſurpare, non obſtante aliquo lapſu temporis, eò magis, quod illa, quæ ſemel violentam habuerunt, per inuaſionem alterius, nec ab ipſo, nec à ſucceſſoribus eius canonico ſaltem iure præſcribi poſſunt, idem in clandeſtini vitio, quod violentiæ comparatur. Denique ne mendicatis vtamur ſuffragijs expreſſa lege ſancitum eſt neminem vllo tempore præſcribere poſſe, quominus ſubſit, reuereatur, & obediat, vnde Baldus inferebat, inferiorem iura epiſcopalia præſcribere non poſſe, quanto igitur minus imperialia? Inde etiam Pontifex inter inferiores pronuntians teſtatur Eccleſiæ Romanæ nullum fieri præiudicium, ſi quando fortè ius ſuum duxerit perſequendum. Lotharius quoque & Federicus Cæſares fœuda alienata reuocari decernunt nulla obſtante præſcriptione, quod ſi fœuda, quæ per accidens ad conſeruationem Imperij, & Principatus inuenta ſunt, præſcriptioni non ſubiacent, multo minus illa ſubiacebunt, quæ ipſius Imperij neruum & ſubſtantiam concernunt, neque placet interpretum aliquot ſententia dicentium his verbis legis probibitiuis etiam vniuerſalibus non excludi præſcriptionem centum annorum, neque illam, cuius initij non extet memoria; nam hæc interpretatio verbis legis aduerſatur, quemadmodum enim qui omne dicit, nihil excludit, pariter qui dicit nullum, nihil includit, & qui voluerit admittere præſcriptionem aliquam, reddet falſam dictarum legum orationem, quoniam vniuerſalis negatio in parte falſa redditur in totum falſa, & ſi in alijs legibus, quibus nulla permittitur præſcriptio, interpretamur omnem omninò præſcriptionem eſſe ſublatam etiam ſi eſſet initij immemorabilis non video, cur non idem dicendum ſit in ſanctionibus citatis Corradi, & Federici. Nam hoc idem ſuper ea conſtitutione receptum eſt, qua Anaſtaſius Imperator conſtituit ne Tributa, quæ ad recognitionem vniuerſalis dominij præſtantur vllo tempore tolli poſſint, etiam ſi eius initij non extaret memoria, quod & Hoſtienſis, & Balbus probant, idem in crimine falſi, cui nullo tempore præſcribi contra Eccleſiam lex inquit, & ſecundum crebriorem ſententiam excluſa intelligitur nedum centenaria, ſed etiam initij immemorabilis præſcriptio, idem in cauſis, & ſpiritualibus pœnis, idem in crimine partus ſuppoſiti, in parricidio, in colono, qui etiam ſi mille annis teneret, non præſcribit, quia lex inquit ſimpliciter eum non præſcribere, in emphiteuta, in Vaſſallo, & fœudo, in decimis, in viſitatione ſeu procuratione ſuperioris, in confeſſoris electione, & multis

alijs

alijs casibus comprobatum est; nam verbum illud, nullum, relatum ad tempus excludit etiam spatium centum annorum, & vltra secundum Paulum de Castro, cum præsertim subiecta materia cursum tẽporis non admittit; accedat intentioni nostræ Imperatoris Zenonis rescriptum in hæc verba, diligenter inuestigare decernimus, qui publici ab initio fontes, vel cum essent ab initio fontes priuati, postquam vsum publicum præbuerunt, ad priuatorum vsum conuersi sunt, siue sacris apicibus per subreptionem impetratis, ac multo amplius si autoritate illicita, nec appetito colore sacri oraculi huiusmodi aliquid pertentatum fuisse dinoscitur, vt ius suum Regiæ Ciuitati restituatur, & quod publici fuit, aliquando minime sit priuatum, sed ad cõmunes vsus recurrat, sacris oraculis, vel pragmaticis sanctionibus aduersus commoditatem vrbis, quibusdam impartitis iure cassandis, nec longi temporis præscriptione ad circumscribenda Ciuitatis iura profutura, si igitur ius publicum præscribi non potest, vt aliquando sit priuatum, quanto minus imperialis dignitas præscribi poterit? Audi (si libet) Caium iurisconsultum, vsucapionem (ait) recipiunt maxime res corporales exceptis rebus sacris, sanctis, publicis, populi Romani, &c. quod si res, quæ sunt in vsu populi Romani præscribi non possunt, sanè Imperij potestas non præscribitur, hæc est enim in vsu eiusmodi populi, & Cæsaris ab eo causam habentis. Audi & Paulum dicentem, ius Cæsaris in cõmercio hominum non esse: concludamus denique etiam immemorabilis initij præscriptionem alligari non posse vbicunque lex, ũel simpliciter præscriptioni resistit, quam sententiam post Bartolum Antonium de Butrio, Abbatem, & Castrensem, Frãciscus Ripa Doctor insignis veriorem esse testatur, & iuxta lege resistente neminem contra Cæsarem quocunque temporis lapsu præscribere potuisse, quia (vt scribit Baldus) cum ista de quibus quærimus, Cæsari sint in signum vniuersalis dominij reseruata, & supremam potestatem concernant, præscriptionem non possunt recipere, ne confundatur Imperium, quod statuit Deus esse vnicum, & æternum; idẽ sentit Alexander, idem Ioannes Andreæ propterea inferens obedientiã, reuerentiam, atque ipsam principalem subiectionem esse impræscriptibilem, quam illationem omnes Doctores probant, & alibi Baldus inquit, Cæsarem neque præscribere, neque in eum præscribi, eò quòd cũ habeat potestatis plenitudinem, nihil ei deesse potest, aut per præscriptionem quicquid adijci, quemadmodum de summo sacerdote circa spiritualia tradunt, est enim Cæsar veluti paterfamilias totius orbis, & quemadmodum contra patrem familias singularem domestici, & familiares non præscribunt, quia non proprio, sed illius nomine tenent, pari ratione quamuis Cæsar a suis ministris, & coadiutoribus

ex communicatione patiatur tractari munus suum in aliquibus partibus, non ideò priuatur iure suo: Ancharanus quoque ait, contra Imperium, & obedientiam illi debitam non currere vllam præscriptionem, quia non possumus esse a cephali, nempe sine capite, si quidē habet Cæsar eam potestatis plenitudinem, cuius omnis alius est incapax, & habet illam solus a Deo, quam alius neque possidere & minus præscribere potest, & quemadmodum summum sacerdotium est indiuiduum, & immutabile, sic Imperium. Item quemadmodum contra priuilegium Prælationis, quo summus sacerdos super alijs sacerdotibus obtinet Principatum, nulla currit præscriptio. Idem dicendum est de supremo Cæsaris priuilegio; quinimò apud fideles alterius ex illis plenitudinem potestatis vsurpare contendens est censendus hæreticus, & omninò incapax illius, igitur præscriptio sit impossibilis; hinc Baldus sese declarans dicere consueuit, quod quando ipse loquitur de præscriptione regalium, non intelligit ad Cæsaris præiudicium, quoniam vtens reseruatis Cæsari capitali pœna punitur etiam si essent simplicia ornamenta Imperialia, nedum ea, quæ concernunt Imperij substantiam, tantum abest, vt præscribi possint, quæ cum superior non admittat, consequens est vt inferior non præscribat: hinc etiam notat Oldendorpius, inferiores aduersus legitimam obedientiam magistratus nullam præscriptionem allegare posse, quoniam iure diuino & humano tàlis obedientia præcipitur, subdens, multo minus ea, quæ reseruata sunt supremæ potestati tolli posse vllo tempore, consentit huic Alexander, quoniam plura capita quasi monstrum Ciuitas, vel Orbis eodem tempore non potest habere absque imminenti certo periculo, & dum ipse ponit merum Imperium præscribi, non intelligit contra Imperatorem, ita vt sic priuatus, quoniam id reputat impossibile, quia nullus contra ipsum potest adipisci possessionem ei soli a Deo immutabiliter datam. essemus namq. acephali si contra Cæsarem actiuè a quoquam præscribi posset, etiam immemorabilis initij tempore; nam alij sunt vocati ad partem oneris, & solicitudinis tantum, & secundum Alexandrum, secus præsumentes incidunt in crimen læsæ maiestatis, ex sententia Innocentij, & Antonij de Butrio; imo ipsemet Cæsar non posset hanc suam diuinam potestatem interuertere; hanc met sententiam sequuti sunt Cynus, & Salycetus, & Aegidius Bossius crebriori calculo receptam testatur, hinc dictum est subditum, qui neget obedientiam peccare, non tamen superiori præiudicare, quoniam nemo potest se eximere a Cæsare, quamuis malo & discolo, nec per subditi rebellionem cadit Cæsar a sua quasi possessione, qui semper vtitur iurisdictione Imperij nomine penes quod intelligitur esse vniuersalis possessio: subscribit pariter Oldradus, quem Paulus

lus de Castro vocat patrem legum, post Aretinum, item Balbus, Calderinus, Abbas, Felinus, Iason, Raphael Fulgosius, Raphael Cumanus, Rossellius, Andreas Siculus, Lappus, iterum Alexander & Baldus, dicens supremam iurisdictionem directam, vel vtilem quæ sit exclusiua directæ præscribi non posse, quod & alij non audent improbare, ne contingat secundum Salomonem per hanc præscriptionē, vt efficiamur sicut locustæ; quemadmodum igitur summus Pontifex in spiritualibus neque præscribit, neque in eum præscribitur, quoniam omnes Ecclesiæ orbis suæ sunt, & est supra possidentes, vt ab omnibus receptum est, pari ratione tandem concludamus neminem posse se tueri in temporalibus aduersus Cæsarem, & Imperatorē omnium dominum cuiuscunque præscriptionis prætextu, seu excusatione, quod in Græcorum personis pronuntiatum est. hinc manifestū fit, quod cum Tributa concernant substantiam & neruum Imperij, & à iure diuino præcipiantur, iuxta illud Apostoli, ideò enim Tributa præstatis, quia ministri Dei sunt, propter quod omnes Reges pro eorum capite tenentur Cæsari ad Tributum, nulla præscriptione perimi poterunt etiam si tempus immemorabilis initij lapsum esset, quæ sententia communi calculo interpretum confirmata est, quemadmodum de decima scribitur, quæ iure diuino sacerdoti debetur, & concernit neruum, & substantiam sacerdotij: accedente præsertim incapacitate subiecti. Non enim quilibet est Tributi capax; sed solus Cæsar, & Princeps Dei, licet ex dispensatione quis fieri posset capax, sed non temporis cursu, quoniā tempus licet æternū non est modus dispensandi, vel faciendi quē capacē, vt ferè omnes docēt, sed sola diuina vocatio: neque isto casu sumi potest argumentū a priuilegio, & dispensatione ad præscriptionem, quoniam horum duorum terminorum parificatio non procedit, vbi lex negat, aliquid acquiri posse, præterquam priuilegij titulo propter naturam quandam præcipuam, & raram subiecti, quo casu licet priuilegium lex concedat, non ideò præscriptionem admittit, & propterea quamuis ex priuilegio sacerdos aliquis crismare possit, non tamen idem prætextu alicuius præscriptionis, vel consuetudinis recipitur simili modo Archiepiscopus vti potest pallio extra prouinciam ex priuilegio, sed non ex consuetudine, vel præscriptione: neque dubitare oportet in casu nostro translationem Cæsareæ potestatis prohibitam dici propter naturam raram, & præcipuam subiecti: amplius eadem parificatio non procedit in persona, quæ sit incapax ratione sui, & initio non potest possidere, quoniam licet priuilegium possit quem facere capacem, temporis diuturnitas non poterit, vt iam diximus: initio verò omnes præter Cæsarem sunt Imperij incapaces: & vbicumque

lex

lex communis expræſſim reſiſtit, & contradicit præſcriptioni, vel conſuetudini, vel poſſeſſioni, tunc nulla diuturnitas prodeſt, quamuis prodeſſet priuilegium, qua ratione Felinus reprahendendo Abbatem Panormitanum ſuper quodam illius conſilio, ait, non eſſe dicendum, quod vbi lex reſiſtit præſcriptioni, ipſum tempus illam inducat, etiam ſi memoria initij non extaret, & quod faciat præſcriptibilem rem, quæ eſt impræſcriptibilis, quoniam tempus non eſt ſupra legem reſiſtentem, ſed ſub lege, addens, quod licet lex derogando præſcriptioni non intelligatur derogaſſe illi, cuius initij non extat memoria, quæq. excedit annos centum, ſecundum opinionem aliquorum, id tamen ſecus eſt, vbi ſubiectum ipſum alioqui eſt inhabile, & lex reſiſtendo rem afficit mandando, ne præſcribatur, quemadmodum in materia noſtra; itaque Felinus declarat data capacite, ſine qua eſt clarum, nullam incipere, vel detinere poſſe præſcriptionem, & profectò, qui ſecus diceret, fateri cogetur etiam poſſe præſcribi tempore, ne delicta eſſent delicta, quod eſt ipſa natura ſuadente falſum. Inſuper dicta æquiparatio non procedit, vbi rumperetur neruus imperialis poteſtatis, & autoritatis, tunc enim licet priuilegium prodeſſet, quod ipſum ſemel inficiatus ſum, præſcriptio tamen, vel conſuetudo nihil operaretur, neque interponi poſſet, nec etiam procedit, vbi magnum onus redundat Imperio, quid autem grauius Imperio accidere poteſt, quàm concedere, vt aliquo prætextu liceat Regibus, Rebuſpub. cæterisq. Principibus Imperij poteſtatem ſupremam actiuam, & formalem, & declinare, & vſurpare? ſane ſi vllum priuilegium quis concederet, valeret, non tamen conſuetudinem vllam, vel præſcriptionem iure admitteret: Nam quod lex prohibet, & à præſcriptione actu ſimul, & habitu excluditur, nulla conſuetudine introducitur; Hæc omnia infraſcriptis rationibus magis, magisq. confirmari poſſunt, nam generali conceſſione non veniunt ea, quæ quis veriſimiliter in ſpecie non eſſet conceſſurus, vel ſaltem cum difficultate, ea verò, quæ in dubio in generali conceſſione non comprahenduntur, non ſubiacent alicui præſcriptioni, vel conſuetudini, etiam immemorabilis initij, non eſt autem veriſimile, quòd Cæſar Imperij membra à ſe abdicaret, vel ſaltem difficile eius plenum vſum alteri concederet: Amplius, fruſtra legis auxilium implorat, qui committit in legem, ſed qui præſcriptionis prætextu conatur eximere ſe ab Imperio, agit contra legem, quæ iubet Cæſari obediendum eſſe, igitur eiuſdem legis beneficio vti non poteſt, præſcriptio enim ſiue longa, ſiue breuis qualibet a nullo alio iure pendet, nec aliunde cauſam ſortita eſt, quam a lege & ciuili, & Cæſarea, quo fortiſſimo argumento in hoc ipſo tractationis genere vſi ſunt doctiſſimi viri: Ad hæc, præſcriptionis proprium eſt, &
natu-

naturale, vt solummodo ius priuatum acquirat personæ vti priuatæ, neque potest aliud commodum afferre, quàm priuatum, sed quæ concernunt imperium, & substantiam illius, sunt iuris publici non autē priuati: igitur vera statuatur conclusio, ea quæ imperij sunt nulli præscriptioni subiacere. Quòd si fortè contra veritatem pertinacibus concedere voluerimus ea, quæ imperij sunt præscriptione acquiri posse, nihilominus contendam eandem acquisitionem respectu obedientiæ, subiectionis, & reuerentiæ non priuatiuè ad Cæsarem, sed cumulatiuè contingere oportere, nam licet præscriptio, quæ venit ad damnum priuati hominis, & ad translationem priuati, & inferioris iuris iuxta naturam suam verè priuet, secundum quem sensum recipio opinionem Ioannis de Platea, & sequacium volentium posse præscribi merum imperium in gradibus videlicet inferioribus tantum ad exercitium, & effectum priuatum, vt ipsa lex, quæ hoc præcipit, demonstrat, ex quo illam promulgans non erat iccirco potestate sua priuatus; tamen quando ex aduerso præscriptioni iminet ius publicum circa quod non habet vires, nunquam priuat, sed cumulat, nec acquirit cum eo, sed sub eo, secundum quem sensum interpretor opinionem illorum, qui tenent merum imperium præscribi non posse, videlicet priuatiuè in supremis gradibus, quod Baldus apertè docet inquiens, & adeò superiorem excludi dicunt, nisi sit Princeps, qui supremam habet potestatem, & in hunc sensum notat Abbas hanc opinionē esse in praxi: obseruandam cui non aduersatur Innocentij tertij Pontificis maximi rescriptum, quod Abbas, qui est inferior Episcopo tempore potuerit præscribere iura Episcopalia etiam priuatiuè, quoniam eo in casu quamuis Abbas ille esset inferior ordine, & dignitate, non tamen ratione subiectionis, & cum Abbas Episcopo non subesset in pari causa respectu rei contentiosæ esse dicebantur, & ambo erant inferiores, ità in prophanis domincellus contra domincellum etiam se maiorem iurisdictionalia quoque tanquam iura priuata, & rebus ipsis cohærentia rectè præscribit omnino, & hoc modo declaro mentem Abbatis notantis contra superiorem præscribi posse, superiorem scilicet gradu, & dignitate, non autem potestate, & superiorem a Cæsare ipso inferiorem, nam quod contra superiorem potestate non possit præscribi priuatiuè ex eo manifestum fiet, quod superiori data est potestas interponendi suas partes contra inferiorem desidem quantumcūque præscripserit, quod illi vtique non posset licere, si suprema eius potestate fuisset per præscriptionem priuatus, neque enim absurdum videri debet, quandoquidem iurisdictio est eius naturæ, vt apud plures eadem insolidum eodem tempore esse non prohibeatur, cuius rei gratia multa iura sedari possunt, quæ fortè aliquibus aduersari viderен-

derentur, sicuti conciliari quidem rectè debent ea ratione, quod de gradibus inferioribus, & inter inferiores ipsos agant, ac tractent; nã & hoc ipsum tunc verum esse dicunt, nempè inferiorem præscribere contra dependentem superiorem priuatiuè dummodo sit vigil in acquisito munere exercendo, alioqui desidia intercedente adhuc superior ipse sese interponet ex generali sua potestate, cui præscriptio non derogauit: si itaq. superiori hoc aliquando licet; constat habitu non fuisse priuatum, neque subditum præscripsisse priuatiuè ad superioritatem ipsam, quoniam qui omnino priuatus est nullo iure in re aliena sese ingerere debet, priuatio autem actualis exercitij non infert ad potestatem ipsam formalem: hæc eadem quæ dicta sunt intercedente desidia licent superiori etiam absente eo, qui præscripsit, vel vacante, vel aliter impedito, vti superiori, & generalem potestatem nihilominus retinenti. Quæ sententia confirmatur adhuc alijs rationibus, nam qui nobis aduersantur, illud concedunt præscriptionem priuilegio comparari, neque vltra præscribi, quam concedi priuilegio, sed per priuilegium non ita priuatur concedens, quin habitu retinent, quamuis actu priuetur arbitrio tamen proprio, quoniam vnusquisque per priuilegium tenens videtur quasi precario tenere, & possidere: & est summa cum diligentia animaduertendum, nam possessio, vel quasi, quæ est in Cæsare respectu sui est ipsius imperij, seu circa imperium, & dominationem, respectu subditorum est subiectionis, seu circa eam, hæc in subditos non potest transferri, quoniam non possunt subijci sibimetipsis, & cum non transferatur, a Cæsare non recedit: illa verò quasi possessio, quam Principes olim subditi pro asserta libertate, vel exemptione adducunt, non fuit, neque est in Cæsare saltem actu; imò respectu subditorum (vt ita loquar) non erat in rerum natura, neque est, igitur eandem a Cæsare non possunt acquirere, quem non habentem priuare non possunt, vt autem quis præscribat contra aliquem debet etiam re ipsa acquirere possessionem ab aliquo, seu quæ fuerit in aliquo: hinc est dictum, quod quamuis Cæsar omnimodam potestatẽ, & imperium concedat, & planè transferat, non tamen eneruantur vires Imperij iuxta illud, ego do, & nihil mihi abest: imò concessa exemptione aliquibus contra superiores dependentes, nihilominus ij non ita intelliguntur exempti, quominus alijs a quibus eximuntur, subiecti remaneant quo ad ea saltem quæ respiciunt ordinariam substantiam, & essentiam superioritatis, & iccirco non obstante quacunque exemptione sub quauis verborum formula, neque obstante vlla præscriptione Romano Imperio omnes remanent subditi, si quidem priuilegium releuat in concessibilibus, præscriptio in præscriptibilibus non in illis quæ concedi non possunt, vel præscribi, quam ob causam in

ſam in procuratione, & cathedratico nulla labitur præſcriptio: & præmiſſæ concluſioni meæ ſatis confert, nam vbi extat vniuerſalis præfectus, vel præſes, ſi conceſſione, vel decreto ſpeciali ſuper aliquibus quis Iudex conſtituatur, eiuſmodi conſtitutio capitur cumulatiuè tantum, & communicatiuè, quia in illis, quæ poſſunt eſſe apud plures in ſolidum veluti eſt iuriſdictio, non videtur ademptum vni habenti, quod eſt conceſſum alteri, adeò quod in iuriſdictione quæcunque acquiſitio nunquam venit priuatiuè ad habentem genus illius: Exemplum huius concluſionis ponitur in Eccleſia fundata ſub ea lege, vt ſubſit Abbati planè nihilominus erit etiam ſubiecta Epiſcopo habenti iuriſdictionem generalem; & inquit Baldus, quod quando poteſtas vnius ſubalternatur alteri, quemadmodum ſunt omnes poteſtates Orbis terrarum ad Cæſarem, nunquam ſpecialis poteſtas venit priuatiuè ad generalem, ſed tanquam ſub ea, quoniam vbicunque Princeps demandat, ſiue delegat expreſſè alteri cognitionem cauſarũ, etiam generali verbo reſpectu ſui ſemper intelligitur cumulatiuè, & communicatiuè, non autem ablatiuè, vel priuatiuè, & ne maioris virtutis inueniatur eſſe tacitum, quam expreſſum, dicamus idem fore per tacitam demandationem, quæ ex aſſerta præſcriptione contingeret, ne quid amplius inducat. Non tamen prætereundum eſſe exiſtimo apud omnes interpretes abſque controuerſia notari Romanum Cæſarem habitu ſaltem in quoſuis exemptos Imperium, & iuriſdictionem retinere, quæ quidem habitualis poteſtas in eo proficua potiſſimum eſt, quod intercedente negligentia, vel deſidia, vel abuſu, vel abſentia, præſcribentium, vel vocatione, vel alio impedimento naturæ, ſeu accidentis Cæſar poteſt, imò debet ſuas partes interponere, ac ſi actu quoque retinuiſſet, vt iam probari, & ab ipſis præſcribentibus eſt ad ipſum Cæſarem appellandum, debentq. præſcribentes eiuſmodi appellationibus humiliter differre non obſtante quacunque præſcriptione, id enim pertinet ad proprietatem ſupremæ poteſtatis, quæ eſt omnino impræſcriptibilis, hinc dixit Abbas huius habitualis retentionis intuitio, quod etiam hodie data negligentia Regum, Principum, & populorum, qui de facto nolunt Cæſarem agnoſcere, ſiue exemptionem præſcripſerint, ſiue non Cæſar ipſe tanquam ſupremus ordinarius poteſt adire, & is poteſt, debetq. ſe ingerere, nec pati Chriſtianam Rempublicam, ſibi a Deo commiſſam in aliqua parte per deſidiam, vel tyrannidem lati, aut vulnerari, ſi quidem Cæſar per nullam præſcriptionem cadit ab hoc abſoluto, & ſupremo iure ſupplendi negligentiã Principum, vel coercendi eorum fauorem tanquam caput a Deo datum, & cognoſcendi de iniuſtitia Regum, cuius deſidiæ, & negligentiæ, ſeu abuſus pœna eſt, vt negligens, vel abutens deponatur ab exercitio,

citio, & poteſtate, & iuribus quibuſcunque priuetur ad ipſum Cæſarem, tanquàm fontem reuolutis, & hi ſunt huius habitualis poteſtatis nobiliores effectus.

Poſtremò hic præſcriptionis titulus non videtur alligantibus admodum proficuus, neque perpetuus, quandoquidem præſcriptio exiſtens, beneficium meri iuris ciuilis, & a Cæſare vltro collatum, poteſt etiam ſi ſit perfecta ad eiuſdem Cæſaris nutum, & arbitrium reuocari eadem poteſtate, qua fuit introducta, licet ſecundum aliquos cogatur Cæſar adijcere tantummodo clauſulam non obſtante lege contraria, non propter poteſtatis imbecillitatem, ſed propter voluntatis difficultatem, quamuis præſcriptio ſit adeò antiqua, vt illius initij memoria non exiſtat cum præſertim Imperium non hæreditario iure deferatur, quo caſu præſcriptio perfecta contra vnum nunquam obeſt ſucceſſori, ſed neceſſaria eſt noua præſcriptio ità quod, vt quilibet Cæſar excluderetur oporteret contra quemlibet cucuriſſe nouam, & integram præſcriptionem, quæ ſicut non poteſt intercedere, ita falſum eſt a quocunque rectè ad Cæſaris excluſionem adduci poſſe, qui vel exinde nullam offenſionem contrahet, vel contractam poterit reſtituere, ſuamq. imperialem maieſtatem apud omnes illæſam, & ſemper adorandam conſeruare.

Supereſt de conſuetudine verba facere, circa quam præmittere conuenit, quid ipſa ſit, & aliquot principales differentias inter ipſam, & præſcriptionem referre, vt facilius rem, de qua quærimus, intelligamus: eſt autem conſuetudo ius publicum non ſcriptum moribus hominum rationabilibus introductum ex tacito conſenſu populi, vel maioris partis habentis poteſtatem legis condendæ frequens immediatè; quod pro lege ſcienter ſuſcipitur: huius multiplex eſt ſpecies, alia inducitur ſpatio decem annorum, alia longiori tempore, cuius initij non habetur memoria, & exigit quaſdam qualitates, vt legitimè, & canonicè dicatur inducta, quas Io. Andreæ, Antonius de Butrio, Abbas, & alij ſuis locis latiſſimè explicant: è contrario autem præſcriptio eſt legalis acquiſitio iuris alterius per certi temporis continuatam poſſeſſionem, vel quaſi ciuilem cum bona fide, ne dominia rerum, & iura priuata perpetuò eſſent in incerto: hæc duo igitur longè differunt; nã per conſuetudinem de iure publico introducendo agimus, quod prius non erat nemini quiquam auferendo, & inter illos tantum, inter quos actuum frequentia fuit, ità quod tranſierint in notionem vniuerſi populi, vel maioris partis: Sed præſcriptio verſatur circa id, quod prius erat, & ſui natura vni aufert, alteri tribuit, & propterea dicitur iniquum, atque odioſum remediũ acquirendi, neque poteſt obijci, vbicunque Iudex tenetur iudicare ex æquitate, cui aduerſatur:

Deinde

Deinde consuetudinis proprium est, quod agens sciat, & agat ea intentione, vt consuetudinem inducat determinatè, quia per errorem sine consensu certo non potest induci, & inde si populus mille annis aliquid seruaret, non ideo induceretur consuetudo, nisi de ea animorum determinatione constaret: Contrarium est in præscriptione, nam si quis intelligeret, & sciret se præscribere, vtique illicò sciret rem esse alienam, & cum primum incipit scientia, incipit mala fides, quæ præscriptionem penitus interimit. Insuper præscriptio est vnius, consuetudo plurium, & vniuersorum, & de singulis ad singulos, vel de singulis ad vniuersos præscriptio est, de vniuersis autem ad vniuersos, vel ad singulos est consuetudo. Item consuetudo non requirit possessionem aliquam, vel quasi in acquirente, sed solummodo actuum frequentiam, pacificam, & approbatam, quæ licet respectu ipsius populi, cui acquirit, videatur includere quandam speciem præscriptionis, tamen cum respectu aliorum nihil auferat non propriè dicitur præscriptio, itaque secundum Baldum, consuetudo erit ius disponens, & faciens, sed præscriptio erit ius partis dispositiuum remota consuetudine, idq. colligitur ex omnibus legibus dicentibus iurisdictiones tempore acquiri, quæ nunquam vsurpant verbum præscriptionis remota consuetudine: & habet præscriptio hanc naturam, vt solum currat contra negligentes, non poterit autem dici negligens, qui inuentus erit morari, & conniuere, non quia nolit persequi ius suum, sed quia si mallet, non posset obtinere, vel expugnare, aut saltem difficile, & cũ periculo venieret, & expugnaret, quemadmodum fecere multi Cæsares conniuentes, non quia ius Imperij neglexerint, sed quia Rempub. Christianam turbare noluerunt: Præterea præscriptio respicit res, & bona, & per eam priuatis hominibus aufertur, & priuatis confertur, vt iam expositum fuit, sed consuetudo respicit mores, & politicã, & consequenter ius publicũ ad regendum subditos, & quamuis adijciat nemini adimit, & iccirco nunquam venit priuatiuè, vel ablatiuè, sed solummodo inductiuè, ex quibus omnibus facile vnicuique liquere potest in regendis, & gubernandis populis ab alijs populis potestate deficientibus contra Cæsarem supremum dominum saltem priuatiuè nihil consuetudine induci posse, multo minus ab vno Rege, vel Principe, in quo tanquam vno non potest consistere aliquot vestigium consuetudinis secundum relatas proprietates: & hæc sententia confirmatur, nam consuetudo quæuis longæua, & præscripta, quando est contra leges, & ius commune non potest operari, nisi præcedat color tituli alicuius, alioquì vsurpanti nulla prodest temporis diuturni obseruantia, & semper est emendandum ius illud, quod inuenitur etiam longo tempore vsurpatum, nam quod

quis-

quisque sua autoritate vsurpat, & nullo titulo possidere incipit, nulla consuetudine vel præscripta ei acquiri potest, quæ iure resistente vix demum potest ad præiuditium priuatum, si priuilegio quoque nitatur, vel saltem immemorabilis initij antiquitas concurrat, quæ non sufficit ad publicam læsionem, & Cæsaris, qui debet aliquid habere præcipuum, & licet scripserit Balbus, imò consuetudinem non exigere titulum, vel bonam fidem, illud veritatem habet quoad bonam fidem, respectu oneris probandi, nempè vt allegans eiusmodi consuetudinem non cogatur adijcere bonam fidem, non autem, inquit, apparente mala fide consuetudinem recipi, sed in quæstione nostra pro comperto habemus in mala fide esse, qui consuetudinem aduersus Cæsarem adfert, quem sciunt omnes recusari non posse, deinde nos loquimur in casibus, in quibus ius commune nedum initijs resistit, sed vlterius delictum punibile inducit, cùm vsurpans magistratum, & Cæsarem recusans diuinam, & humanam lædat maiestates, & vbi delictum initio inducitur, nulla consuetudine effici potest, ne semper sit delictum: præterea consuetudo, quæ habuit initium clandestinum, vel violentum præscribi non potest, quemadmodum super præscriptione scripsimus, à qua licet in hac parte ad consuetudinem arguere: & nulla consuetudine licet immemorabilis initij superioris ius in corrigendo, & appellationibus ad eum deuoluendis lædi, aut aboleri potest: sic in simili Archidiaconus non potest alicuius consuetudinis prætextu venire contra Sanctorum Patrum constitutiones, & vendicare id, quod ad suum non pertinet officium: & legatus nulla consuetudine sese tueri potest, vt suo nomine quicquam agat, sed legantis tantum, cuius vice fungitur, & cuius potestas est semper salua, quamuis agat ipse: neque lex tribuens ius licitè habendi Castrum in limitibus ex consuetudine, propterea eximit habentem à potestate Cæsaris, qui legem tulit, & potuit etiam diuersum constituere: & si vlla consuetudo contra Cæsarem aliquam vim haberet, iam Cæsar eiusmodi consuetudini subijceretur, quod esse non potest, nullam igitur vim habere dicamus, vel saltem eum nullo iure priuare, licet contra subditos operetur, quemadmodum de Plebano scribit Baldus, qui in suo Plebanatu fortè præscripsit ius instituendi, quod est proprium Episcopi superioris patientia, vel negligentia intercedente per antiquam quandam consuetudinem, tamen illa consuetudo licet prosit Plebano, non iccirco oberit alteri Episcopo, vel in alio actu, nec ille Plebanus factus est Episcopus, imo ius Episcopi erit potius cumulatum, quam absorptum, quod seruari inquit ab Episcopo Florentino.

Primum quamuis concederem consuetudine aliquam potestatem acquiri posse, quia tamen approbatio, & improbatio cuiuscunque

consue-

consuetudinis pendet a nutu, & libera voluntate ipsius Cæsaris, & legislatoris esset leuis prætextus, & debile fundamentum; nam illam quandocunque tollere posset, & penitus abolere, quod semper Cæsari licuit, & non semel effectum mancipauit, potissimum quando consuetudine ipsa quis abuteretur, etiam si consuetudo esset adeò antiqua, vt initij illius non extaret memoria, nec vnquam fuisset interrupta: Ex his ergo omnibus ad laudem Dei optimi maximi, & Christianæ fidei incrementum confirmata sit apud omnes Christi fideles vera sententia omnem animam de iure diuino subiectam esse in temporalibus Imperio sacrosancto Romanorum, non obstante vllo priuilegio, præscriptione, vel consuetudine, idq. credere, & obseruare esse de necessitate salutis æternæ, & mundanæ salua semper sacrosanctæ catholicæ apostolicæ, atque vniuersalis Romanæ Ecclesiæ œcumenicorum conciliorum, ipsiusq. Imperij maiestate, autoritate, & determinatione, ac saniori iudicio aliorum, quibus omnia, & singula, & meipsum libentissimè, atque ex debito semper subieci, hodieq. subijci volo.

Sed hic aduertendum est, quod & si superius autor dicebat Cæsarem a se abdicare non posse minimam Imperij partem, id tamen intelligendum est in præsenti statu; nam Constantinus rectè Romam a se abdicauit, vt multi probant, quod verissimum est.

In præsentia autem Imperium abdicare non posse, quia a Sede Apostolica pendet, vt in explic. Taciti quæst. de dominio.

Secundò illa omnia rectè stare, quandoquidem de immediatis ad Imperium, idest ad Cæsarem intelliguntur: Nam in temporalibus etiam directè summum Pontificem adiri posse probabimus, si Deo placebit, & in eadem, quæ ad Imperatorem referuntur, Pontifex potestatem habet. Quare intelligimus salua omnium actuali iurisdictione; nam & ipse Deus, qui est omnium rerum Dominus, non excludit, & impedit hominum dominium, sed habet quoddam vniuersale dominium, cum quo rectè stare potest, vt homines etiam dependenter a Deo, tanquàm ab vniuersali causa, & summo omnium dominio, habeant suum peculiare dominium, vt inquit Gregorius de Valentia disput. 1. quæst. 22. de Christi off. pun. 6. tom. 4. quisque rerum suarum. sic summus Pontifex Christi Vicarius, sub cuius pedibus omnia subiecit, & ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam, quamuis sit omnium dominus, tamen aliorum dominia non excludit.

QVOD ad tertiũ attinet, res quidem admiratione digna est, Vrbem Romam Regibus expulsis, qui eam ædificauerant, atque ducentos quadraginta annos, omni facilitate gubernauerant, viuente Principe, tentatam libertatem acquisiuisse, ac strenuè 470. annos defen-

diſſe, atque conſeruaſſe, quam per Iulij Cæſaris Tyrannidem amiſſam, nunquam nec eius interfectione, nec alio quouis accidente recuperare potuiſſe. Præſe tamen fert poſteriores, quàm priores occaſiones fuiſſe efficaciores. Etenim in priore tumultu, quattuor tantum ciues libertatis autores fuere, Brutus, Collatinus, Lucretius, & Valerius, qui vt nobiles populo diffidebant. Populus autem erat variarum nationum turba permixta, nulli Imperio, quàm regum aſſuetus, quorum ſex eidem ſatisfecerant; vltimi vero offenſa, imò populi totius ad Senatum pertinebat. Rex formidabilis erat, non ſolum natura, verum etiam vicinorum vnione, exercitu, ac filijs, qui etiam autoritate plurimùm valebant; At poſterioris tumultus, magna Ciuium pars autores extitere. In hoc Tyrannus fuit interfectus, & populus inueterata erat libertatis. Nec minori admiratione digna videntur tempora Auguſti, Tiberij, Caij, Claudij, Neronis, qui cum magis populorum vitam, honorem, atque fortunas, quàm Tarquinius læſiſſent, maiori etiã odio illos, quàm ipſum Tarquinium proſequi debebant, tum maximè, cum eorum aliquis non inuiſus tantum, verùm etiam irriſibilis erat, tamen nec aliorum coniuratione, nec ipſorum interfectione Reſp. reuixit, vt inquit quidam. Quæramus nunc cauſam ſequenti modo.

Principia, atque diſtinctiones reducendi ſub regula ſtatuum mutationes.

Est ferè in omni ſtatu, qui regimine contentus eſt, quique illud inuitus ſuſtinet. Etenim eſt quodammodo difficile omnes eſſe concordes. Inter has duas partes, vel eſt virium æqualitas, vel inæqualitas, eaque vel magna, vel debilis, vel mediocris. Pars quæ Imperium permanere vult, vel eſt illa, quæ regit, vel quæ regit, eſt pars illius, quæ regitur & huius portio, vel potentior, vel infirmior eſt. His principijs, facile eſt ad determinatam regulam, ſtatuum varietates, atque mutationes reducere. Etenim quæ Imperium exercet, vel illius mutationem tentat, vel inuita ſuſtinet, ſiue prudentiæ, ſiue puſillanimitati, hoc ſit ad ſcribendum; ſi mutationem vult, vel occaſione, vel non, hoc facit, aut accidentia fauent, aut non fauent. Prætereà aut conſilio, aut affectu mouetur, qui & paſſio appellatur, non ira, aut odio, & ſimilibus, ſed impetu, furore, atque ambitione. ſi verò conſilio, vel prudenti, vel malo, aut ſapienter, aut imprudenter effectum ſortita eſt.

Quamobrem termini mutationum ſtatus quinque ſunt, occaſio,

acci-

accidens, consilium, passio, & potentia; inter hæc accidens adeò potens est, vt per se solum aliquando sufficiat, quod quidem manifestè apparuit Tiberij tempore, sub Druso filio in seditiosis, ac turbulentis legionibus in Pannonia Hyberna facientibus, quarum minacem, ac in scelus erupturam audaciam, accidens leniuit; nam luna clariore pœnè cœlo languescere visa, id miles rationis ignarus, omen præsentium accepit, ac suis laboribus defectionem syderis adsimulans, prosperèq. cessura, quæ pergerent, si claritudo, & fulgori Deæ redderetur, vt inquit Tacit. vsus hac inclinatione Drusus, quæ casus obtulerat, in sapientiam vertit, seditiososq. milites sedauit.

Sed communiter, quò plura harum simul erunt, eò tutior, ac facilior erit status mutatio.

In primo tumultu, Bruto vires deesse, & pars quæ mutationem status affectabat, debilis esse videbatur; pars enim, quæ regebat munita erat, & militibus stipata, & vnusquisque sibi persuadere poterat, maiorem plebis, ac populi partem, quæ regebatur, Tarquinium sequuturam, quandoquidem communiter populus Tyrannum adamat, vt a nobilium, ac potentium iniurijs illæsus remaneat; iniuriæ autem, quæ a Principe, multitudini inferuntur, ferè a nemine cognoscuntur, tum quia prudentiori cautela, & minori periculo plebs offenditur; tum quia in maximo numero, inanes redduntur, & in turba vix cõsideratione dignæ. Quod de plebe dicitur, idẽ de exercitu dicendum, cuius naturalis mos est, vt licentia furens, doniq. spe illectus, libentius Regi, quàm Reipub. libentissimè verò pareat Tyranno. Veruntamen, & si vires ei defecisse videntur, si tamen cætera simul fuerunt, status mutationem inducere poterant, sicut, & induxerunt, indignæ, ac miserandæ Lucretiæ mortis occasio, accidentia prospera, iniuria vni ex Regia familia, atque Lucretio vrbis Præfecto illata, cuius officiũ, vt inquit Fenestella cap.6. de magistr. Rom. maximum erat; nam, vt ipse inquit, quò sese res vertant, cum Regibus proficisci opus foret, penes Præfectum Vrbis summa rerum relinquebatur. Bruto etiam viro publico, qui populum conuocare poterat, vt tribunus Celerum, cui erat, secundus post Regem locus, adhuc propter nefarium parricidium, ac propter violentos labores mæstum, ac exercitum etiam propter Turni proditionem labilem, & ad quãcunque mutationẽ promptum; casus deinde, non Romæ, sed foris accidit, quare in Vrbem ingredi re confecta, non tumultus principio, sed motu armis, iam sedato, audacia, ac comitatu ab omnibus conspici potuerunt; neque occasioni, & accidentibus, & motui, & executioni passiones, atque consilium defuere, passio in Collatino, consilium verò in Bruto, atque Valerio, quæ

omnia facilem Regis expulſionẽ reddiderunt; maximũ enim in Bruto conſilium fuit, tempus enim opportunum ad tantum facinus aggrediendum elegit, idq. fuit, quando Romani Regnum, ac tyrannidem odiſſe incœperant, 2. quia diligentiſſimis cuſtodijs Tyranni palatium circumdauit, ne Tarquinius ſecreti negotij certior fieret, 3. quia populum conuocauit autoritate tribuni Celerum, 4. quia mortuæ Lucretiæ corpus, in platea publicè conſpiciendum præbuit, ac multos agnatos, iniquam mortem deplorare, ac Tyranni atrocitatem lamentari impulit, 5. quia in animum populi liberum ſtatum, ſeu deſiderium libertatis induxit. His quinque, & alijs nonnullis rationibus, quas Antonius Cicarellus diſcurſu nono in Titum Liuium adfert, L. Brutus libertatem inſtituit, ac conſeruauit; attamen ſi populus antea libertatem expertus eſſet, aliter res ſeſe habuiſſet, ſed illius nominis ſono deceptus fuit, libertatem quandam furentem eſſe licentiam exiſtimans; etenim multitudo non aliã cognoſcit libertatẽ, & Tyranno libentius, quàm bonis legibus paret, quod quidem paulò poſt Romani experti ſunt. Nam populum cogniti erroris (ſi error tamen eſt vocandus) fruſtra pœnituit, Rege iam mortuo, ſtirpe eius deleta, & autoribus, & tumultibus imminutis, & interim libertate inſtituta, & fundata Reſp. autoritate pollere cœpit, inter quam autoritatem, & vires, nullum diſcrimẽ facit, quippe qui rationem non penetrat, vi, atque furore, ac opinione ductus; in ſimilibus enim rebus, plebs quò ſe vertat, neſcit, ſed canes imitatur, qui audito aliquo rumore, ſtatim currunt, & tam amicum, quàm inimicum currentem inſequuntur; at hoc intelligitur, quandò præter opinionem, quis aduerſus aliquem eam concitat.

Cur autem Roma, expulſo Rege, tamdiù libertatem cuſtodierit, præter rationes, quas Cicarellus loco citato dicit, fuit plebis tribunatus, populiq. in rebus magnis ſuprema poteſtas, hæc ad amandam libertatem populum incitauit, & nobiles eo contenti fuere, quandoquidem patritijs, magiſtratus, ac publica adminiſtratio conſentiente populo concedebatur. Quare Tribunatus multitudinis animos confirmauit, & ſi aliquoties ſeditioſi Ciues, ſtatum mutare conati ſint, attamen nullos ſecum habuerunt, ne in populi, qui illius regiminis dominus ſibi eſſe videbatur, iram inciderent; aliqui bonorum populariũ, quorum maximus ſemper in Ciuitate ſtabat numerus, autoritate impulſi, incœptum deſeruere, aliqui etiam a paucorum audacia expulſi fuere, id etiam plurimum iuuat, cum plebs natura æqualiter vilis ſit, ac inſolens, & minimo quoquo verbere vt canis fugit, & minima quaq. inflatione, vt follis intumeſcit. His rationibus, nõ poterãt ſeditioſi tribuni ſolo tumultu, ſine maximis accidentibus libertatẽ opprimere; duo ſolummodo viæ erant, dolus, ac exercituum vires vis

vlla

vlla obtinuit, & voluntate reliquit, dolo autem Iulius Cæsar, vique amisit; dicitur autem dolo, quoniam ferocissimis viribus cum hostibus pugnauit, sed illecebrosis deceptionibus populi gratiam iniuit.

Verùm vt ad intentum nostrū redeamus, illarum supradictarum conditionum concursus, mutationem status facere potuit, qui concursus, quoniam Iulij Cæsaris tempore non fuit, statum mutare non valuit; tristis enim fuit occasio, imperfectum consilium, & vires nullæ; tristis fuit occasio, quia coniurationis conscij nullum rem gratam populo faciendi, cui Cæsar propter maximam libetalitatem, & clemētiam gratissimus erat, argumentum habuerunt; consilium imperfectum fuit, quoniam Antonium interficere, testamenti lectionem, orationem, pompamq. funebrem impedire debebant, & prima confecta, cæteræ prosperè succedebant; mortuo enim Antonio, Octauius, & Lepidus nullam conturbationis materiam Romanis dedissent; vires defuere, nā populus, non solum libertatis Autoribus opitulatus non est, sed eos stolida ferocitate est insecutus; idq. euenit Antonij artificio, in oratione funebri multa acerba exclamantis, sceleftos, ac parricidas interfectores Cæsaris appellantis; vestium præsertim adhuc sanguine madefactarum, ad Cæsaris mortem vlciscendam populum paulatim excitantis.

Cur autem tempore Augusti, libertatem recuperare Roma non potuerit, dicit his verbis Tacit. in hoc libro, postquam Bruto, & Cassio cæsis, nulla iam publica arma, Pompeius apud Siciliam oppressus, exutoq. Lepido, interfecto Antonio, ne Iulianis quidem partibus, nisi Cæsar dux reliquus: posito trium viri nomine, Consulem se ferens, & ad tuendam plebem Tribunicio iure contentum, vbi militem donis, populum annona, cunctos dulcedine otij pellexit, insurgere paulatim munia Senatus, magistratum, legum in se trahere, nullo aduersante: cum ferocissimi per acies, aut proscriptione cecidissent, cæteri nobilium quantò quis seruitio promptior, opibus, & honoribus extollerentur: ac nouis ex rebus aucti, tuta, & præsentia, quàm vetera, & periculosa mallent. Neque prouinciæ illum rerum statum abnuebāt, suspecto Senatus, populiq. Imperio ob certamina potentium, & auaritiam magistratuum inualido legum auxilio, quæ vi, ambitu, postremo pecunia turbabantur. Quare satis constat, quàm facile fuerit plebi Romanæ libertatem; in qua tot annos vixit, adimere, quàm facile socios, subditosq. partim antiquitùs populari imperio rectos, partim a Romanis ipsis libertate donatos, in seruitutem redigere, idq. tot virium instantibus hostibus. at mirabilius videtur Cinnam, Carbonem, Marium, alterum Sertorium, atque eundem postea temporis Pompeium principatum affectantem, & Cæsarem male perijsse, & Augu-

sti tempore, Vrbs quæ tot annos populi arbitrio gubernata est, tot populis imperabat vni seruire dignata est, quæ Camillum, quia albis equis in triumpho vsus esset, in exilium egit, Scipionem euertit, quòd eum Remp. defraudasse iudicasset, quæ multa in eos statuit acerba, quos Regnum petere suspicata est, vnum pati permiserit, quod quidem accidit, quia Roma cũ varias regiminis formas subijsset, tandem Principem egregium, ac bonum, licentiam habere omnia ex animi sui sententia agendi, loquendiq. esse causam publicæ fœlicitatis existimauit.

Tempore verò Tiberij, qui non Princeps, sed Tyrannus erat, libertas introduci non potuit, partim ob difficultates, denuò auctas, partim insuperabiles: primò enim opprimere Principem, vel eius mortem expectare necesse erat; eum opprimendi aliud medium non erat, quàm coniurationis, quæ per se ipsa difficilis erat, milites enim stipatos ad sui custodiam Principes habebant, ac Imperij successores, Cæsaris exemplo, diligentissimè omnia obseruabant, Quare multis coniurationibus patefactis, conscij quoque interficiebantur; Veruntamen nec coniuratione, nec infirmitate, neque Principis morte Romani libertatem recuperare potuissent, ijdem enim machinatores libertatem nolebant, sed id tantummodo efficiebant, vel vt Principes mutarent, vel vt ipsi Imperij potirentur, exercitus autem, qui Imperatorem eligendi supremam potestatem vsurpauerat, & populus, apud quem secundæ vires erant, si sæpiuus Principis vitam odio habebant, & eius mortem lætabantur, dominum mutare, non regiminis formam volebant, quod quidem multis omissis, expressè in Tiberij Calligulæ, ac Neronis morte patuit, nam etsi in animam primi Ciues inuehebantur, & corpus sepeliri egrè passi, secundi verò nomen acerbissimum plebi eſset, vt eſse debebat, (optauit enim sæpe, vt Populus Romanus vnam ceruicem haberet) de tertij morte populus mirabilem suscepisset lætitiam, tamen sine Principe esse non consenserunt, imò cùm in Senatu de modo libertatem recuperandi ageretur, circumstans multitudo, maximo tumultu dominum petijt, idq. quoniam plebs postremorum temporum Augusti fœlicitatem considerabat, neque credere poterat, quin Princeps, vt Augustus eſset successurus. Quamobrem liberalitas, ac Cæsaris facilitas, plus patriæ nocuit, quàm Sullæ crudelitas; Sulla enim causa fuit, vt populus tyrannidem odio haberet, Cæsar autem vt seruitutẽ pateretur. Nolebat ergo exercitus, populus, & Resp. libertatem recuperare, & equidem Senatus inualidus, qui non amplius Senatus, sed turba adulatorum vilissima erat, cui autoritas, ac vires quotidie deficiebant. His de causis tempore Augusti, Romanis noxia fuisset libertas, quia populus

animum

animum Romanum exuerat, & seruilem induerat, plebs impura egregiorum Ciuium, numerus imminutus, ferocissimi in acie cæsi, non aliud remedium erat discordanti patriæ, quàm vt ab vno regeretur, purus enim status popularis mediocrem ciuitatem per aliquod tempus, non autem maximum Imperium regere potest; huius rei argumento omnibus sit optimi Imperatoris Neruæ autoritas, qui posthabitis agnatis, propinquis, & amicissimis, Traianum cum eo nihil negotij habentem, Imperij successorem viuens elegit, sic patriam suam liberam reliquisset, si talem regiminis formam, ei conducturam existimasset; idem multi alij optimi Principes effecissent; & ipse Cæsar Augustus libentissimè Imperium deposuisset, sicut prius Romani Rempub. adamassent; Quare hac sola ratione, certo quodam modo naturali, proposita quæstio solui potest, asserendo Romam illam regiminis formam habuisse, quàm statuum natura secum adferebat; Quare sicut L. Brutus secundum sapientum historicorum opinionem maximum nocumentum Romæ attulisset, si ante illud tempus quando nempe Regnum ei vtile erat, libertatem instituisset, sic ei noxius fuit Sulla, tunc temporis, quando libertate gaudebat, sic, & Galba eam læsisset, si populi statum, quando Principis illi conducebat, introducere voluisset, quod quidem facta mutatione intelligi debet, cum in digressione vnius status, ad alterum, & Respub. præsertim ad tyrannidem damnum duabus de causis grauissimum esset; Cæsar enim dominandi libidine inflammatus, delere Pompeium coactus fuit, qui vt æqualis Cæsari, naturaliter obtemperare non poterat, & patriam a bona regiminis specie ad ream transtulit, & Augustum, vt monarchiam confirmaret proscriptioni assentiri oportuit, natura statuum, vt aliter, quàm per vices æquales æqualibus pareant non ferente; hæ sunt rationes, quæ discursu fieri possunt, cæterum veræ rationes diuinæ prouidentiæ notæ sunt.

Cur verò Imperium Romanum, tandiù durauerit, pessimis, & truculentissimis Imperatoribus dominantibus, ratio in promptu est, vna enim violentia, alteri subsidio fuit, tam mirabilis in rebus similibus, est vnionis vis; sic corrupti populi, & militum Romanorum, mores, Principum tyrannorum statum, & potentiam tutati sunt, vt inquit Paulus Paruta lib. 1. discur. polit. discur. 11. Nam cum Romæ summa licentia, ludis, comedijs, theatris publicisq. spectaculis, homines vitam transigerent, militibus Imperatores omnis insolentiæ genus permiserunt; Quare nemo inueniebatur, cui mutatio status curæ esset; imò milites Prætoriani cũ multis vtilitatibus, ac priuilegijs fruerentur, virorum præstantissimorum iussa negligebant, & cum eiusmodi Principes, milites odio habebant, vitam eis eripiebant, alium

Imperatorem eligentes, qui ob præmium ſcelerum, multis donis eos afficiebat; & eò perfidiæ res venit, vt aliquoties Imperium mundi vendiderint, exigua ſoluta pecunia, vt Didij Iuliani tempore accidit, & aliquando ſuſcepere duo manipulares Imperium populi Romani transferendum, & tranſtulerunt; vt inquit Tac. plurimum etiam illis iuuauit antiqua apud Romanos conſuetudo bonorum ordinum militarium; quare & ſi apud viliſſimos homines Imperium eſſet; attamen quia in prouincijs exercitus collecti erant, & ad facinora aggredienda parati, & bella egregij Duces adminiſtrabant, tumultus, ſeditiones, & rebelliones, quæ continuò in tam amplo Imperio oriebantur, ſedabant. Hoc modo Tiberius, non ſolũ Galliam, quæ a Romanis deſciuerat, domuit, verum etiam Comagenam, & Cappadociam Romano Imperio ſubiecit, & Nero Corbulone, viro artis militaris peritiſſimo Duce, Parthos Armenia expulit, & Tigranem, deinde Tiridatem Reges conſtituit. Hæc ſunt, quæ adduci poſſunt in huius rei probationem.

Super illam varietatem regim. Vrbis Romæ dicendum eſt de mutatione, ac interitu Ciuitatum.

A qua cauſa Ciuitatis interitus proficiſcatur.

NOn minus difficilis, quàm pulchra eſt hæc quæſtio, propter opinionum varietatem, alij enim cenſent regna, ſicut & alia caſu, ac fortuitò, & oriri, & interire. Alij certis annis ciuitatum periodũ circunſcribunt, annum quingenteſimum, & ſeptingenteſimum fatalem Regnis, atque Imperijs exiſtimant; quidã a Cælorum influentijs, & errantium ſtellarum curſibus, atque aſpectu Imperium pendere arbitrantur, ſingulis Imperijs, Regnis, Rebuſpub. ſydera certa præficiunt, quibus ad conſilia, & actiones, vel vtiles, vel pernicioſas impellantur. Multi ſunt, qui naturæ acceptum hoc ferunt, qua ad lapſum quæq. ferantur; Alij id numeris attribuunt, alij denique viciſſitudinum in Imperijs cauſas vni Deo attribuunt, alij fortunæ.

Notandum hic eſt, tres eſſe potiſſimas Reipub. formas, Monarchiã, Ariſtocratiam, & Democratiam, quæ hoc nomen ab eo habent, quod prædominatur, vt in corporibus patet, quæ ab elemento, vel humore prædominante, ſanguinea, vel melanchonica nuncupantur, vt dicunt Med. & præſertim Ioan. Bap. Montanus in lib. de humor. Monarchia eſt vnius principatus, communi vtilitati conſulens. Ariſtrocatia

tia verò potestas paucorum, virtute præditorum, sed plurium vno. hoc est optimatum, qui sic nominati, quia optimi viri Reipub. præsunt Democratia est potestas, cum multitudo Ciuitatis administrationem confert ad communem vtilitatem.

Inter has certum est, communi sententia Monarchiam primas habere. Plato in polit. Arist. polit. 3. cap. 7. Xenoph. in Pædia Cyri. Plutarchus in lib. de vnius, & multorum dominatu. Isocrates in Nicocle. Seneca lib. 2. de benef. Cic. 3. de legib. Volaterranus lib. 36. Philologiæ tit. de politijs. Pontan. lib. 4. de obed. Beroaldus de optimo statu Reip. Agrippa de politijs D. Thom. lib. 1. cap. 1. de Principum regimine. Vida lib. 2. de Reip. dignitate. Patritius lib. 1. de regno tit. 3. & 13. & de Rep. lib. 1. tit. 1. Stobæus serm. 45. Simmanca de Rep. lib. 3. cap. 2. & 3. Barbarinus in sua officina tit. de Principe nu. 10. Tholosanus de Rep. lib. 5. Petrus Bongus in numerorum mysterijs de vnitate. Castellanus lib. 1. de off. Reg. Hieronymus Osorius lib. 1. de reg. instit. Historici præterea, Herodotus lib. 3. Halicarn. lib. 1. Iustinus lib. 1. Dion. lib. 44. Curtius lib. vlt. Suetonius in Calig. Arrianus lib. 1. Aemilius lib. 1. de rebus gestis Francorum. Guic. lib. 2. Tum, & poëta, Homerus, qui vnum Regem requirit 2. Illad. Hesiodus in Theogonia. Euripides in Phœnissis. Vltimò ferè omnes, qui contrarium sentiunt, regimen vnius tempore belli melius esse affirmant, quoniam celeres negotiorum expeditiones requiruntur tempore belli, quæ multorum consilijs retardari solent.

Id autem probatur primo, nam vt inquit Plato de rep. lib. 1. nullum perniciosius Ciuitati malum, quàm quod eam diuidit, & ex vna plures facit, vel melius quidquam eo, quod ipsam vnit simul, & vnam efficit; hoc comprobat Speusippus, rem propriè dici bonam, atque perfectam, dicens, quando sit vna, cum res quilibet in se habeat bonitatem suam per vnitatem, qua suum suscipit esse. Tandiù enim est quidquid est, quamdiù vnum est, cum autem desinit esse vnum, desinit esse id, quod est.

In vnione posita est salus; contra in sectione, distinctione, & diuisione pernicies; Ideò quoad eius possunt efficere, vniuersa omnia, siue naturalia, siue quæ arte constant coniungunt sese, ac condurant, atque in vnione ad sui tutelam persistunt; Lapis vt esset lapis, omnes eius partes, omnisq. natura in vnum solidata est. Quid? arbor, arbor quidem non esset, si vna non esset. quid? membra cuiuslibet animantis, ac viscera, & quicquid est eorum, quibus constat? certè si vnitatis patiantur diuortium, non erit animal; voluptas ipsa non ob aliud delectat vehementiùs, nisi quod animantia sese corpora, in vnum coguntur, amor vnum vult fieri cum eo, quod amat, & si ei contin-

contingat vnum; cum eo ſit; amici quidem quid aliud quàm vnum, eſſe conantur, & quantò magis vnum, tantò magis amici fiunt, populus, vna Ciuitas eſt, cui eſt periculoſa diſſentio, quid eſt autem diſſentire, niſi non vnum ſentire? ex multis militibus ſit vnus exercitus, Itemq. multitudo eò minus vincitur, quò magis in vnum coit. Vnde ipſa coitio in vnum, cuneus nominatus eſt, quaſi couneus. Videmus enim ab vnione generari virtutem, quia quantò vnio ſtrictior eſt, tantò fortior eſt virtus, & quo eſſentia eſt magis vnita, eò maioris cenſetur eſſe virtutis. Hinc ad humanum principatum deſcendendo concluditur, vt inquit Petrus Bongus, analogiam quandam terreni Principis, ſicut, & diuini, cuius gerit ſimulachrum, quo quidem modo procedit autor quidam dicens, non poſſunt eſſe Rectores multi in hoc mundo; nec in vna Naui gubernatores multi, nec in vno regimine multi Reges; ſed vnius Rector in mundana fabrica, moderator vnus in bello vnus eſt ſummus Imperator, & in quouis grandi exrcitu vnius ſignum expectatur. Rex vnus eſt apibus, & vnus in gregibus, & in armentis ductor vnus. Grues vnum ſequuntur, ordine iterato, formam trianguli efficientes; in Naui vnus eſt gubernator, in Ciuitate vnus Imperator, in corpore vnum caput, in Regno vnus Rex, in Eccleſia vnus Pontifex Maximus.

Oportet, inquit Nicolaus Cuſa vnum eſſe Principem multis ex cauſis, etiamſi principatus ipſe ex pluribus heroicis viris vnitus, & compactus foret, alioquì confuſio exoriretur, quando in imperando plures concurrerent, & confunderetur ordo, quando ſubiecti, cui obedire potiſſimum deberent, neſcirent. Quod ait Lact. lib. 5. de vera ſap. quid faciet ſeruus, ſi multi domini diuerſa imperauerint. Ruſus ſi tres mundi partes, Aſiam, Africam, & Europam Regibus diſtributas tribus ſubegeris, facilè admodum continget, vt vel vnus duobus, vel duo vni quandoque bellum inferunt, aut ſaltem de finibus, aut alia quapiam de re diſceptare cogantur.

In vnum igitur conferendum eſt Imperium, quo humana gubernatio diuinæ ſit quàm ſimillima, quod vna ſit & diuina eſſentia fons omnis virtutis, & poteſtatis, cuius etiam nomen vnica ſimpliciſſima expreſſum eſt littera Iod. Sic eſt vna ſuprema intelligentia, fons vitarum in mundo intellectuali; in ſupercœleſti Seraphin præeſt. vnus, in mundo cœleſti Rex ſtellarum fons huic Sol, quem Aſtrologi per excellentiam circulo notant integro, centroq. viſibili; vnus in volatilibus Fœnix, vnus inter feras Leo, vnum inter Metalla aurum, inter potus genera vinum; vnum elementum vincens, & omnia penetrans ignis, vnum eſt principium, quo reliqua viuunt, ſcilicet cor, quod eſt primum viuens, & vltimum moriens. Vnus in mixtis homo,

mo, in quo postremò tota cæterorum perfectio continetur; Principia rerum ad vnam causam, omnia, quæ in mundo sunt ad vnum Deum, tendunt.

Probatur secundò, nam, vt inquit quidam, quantò magis principatus ciuilis assimilatur Imperio vniuersi, tantò excellentior est, & habetur, sed Monarchia, hoc est vnius principatus, simillima est Imperio vniuersi, ergo vnius principatus est longè optimus.

Probatur tertiò, ille status est optimus, qui est antiquissimus, quiq. ijsdem modis defenditur, quibus comparatur: sed Monarchia est eiusmodi, ergo, assumptio patet, quia Deus in creatione virum vnum patrem, Regemq. omnium fecit, & populus in terris numerosè auctus, vnum elegit sapientem virum, qui causas discuteret, iniurias illatas propulsaret, sic Saturnus in Italia, sic Romulus Romæ, sic Theseus Athenis, sic Amphion, & Cadmus oblata Imperia Thebis suscepisse dicuntur.

Quartò, Illud Imperium melius est censendum, quod ad naturam magis accedit, at Monarchia magis ad naturam accedit, ergo, maior probata est superius, minor patet de Rege Apium, ac Gruum, sed qui de Rege, ac Apum natura non admiretur? Regem habent, quis negat? illi obtemperant, quis non fatetur? fauos, & domos habent, quis contra disputat? mel, & ceram in examen, tamquam opes in Ciuitatem, communemq. thesaurum ferunt.

Quæ præcepta doctrinæ non habent? nempè Regem inter apes carere stimulo, pro suo victu non laborare, ignauos à præsepibus arcere, bombitu tamquàm tuba ad mortem incitare, quid multis? volat, sequuntur omnes, pugnat, digladiantur omnes, moritur, lugubri quasi sono lamentantur omnes, sepultura facta (nam in examine mortuum non retinent) sepeliunt, nouum consilium ingrediuntur, omnes conuocantur ciues, consultatur ad tempus, Rex nouus creatur, cui creato obediunt, & obsequuntur omnes; idem de Gruibus. quare Monarchiam naturam posuisse videtur.

Probatur quintò, ex aliarum imperfectione; nam certum est multitudinem promiscuam absque consilio, & oratione instar torrentis ad res agendas ferri, atque obuia quæq. non ponderatis, sed numeratis sententijs accipi. Athenas, Romam à Principibus conditas, constitutas, & conseruatas fuisse; a multitudine verò vexatas, direptas, & funditus excisas constat, & in paucorum dominatu non minora reperiuntur, quæ ad vnius retinendum Imperium bonos, inq. Remp. præclarè animatos hortantur. quid enim? an non pauci etiam ad summũ honorem dignitatis per fastigium euecti, superbè alijs imperant, & vel ocio, vel cupiditatibus, vel potestati suæ prospiciunt, plenè omnes

sunt

ſunt libri, plenæ ſapientium voces, plena exemplorum vetuſtas, quæ eiuſmodi Imperij formam potentiſſima Imperia, Reſpub. florentiſſimas turbaſſe, ſæpe etiam euertiſſe funditus commonſtrant. Etenim, cum vt quisq. vir eſt optimus, ita maximè virtutis ſui ſpecimen aliquod edere, præclarum reliquorum caput Princeps eſſe in ſententia dicenda, vincere, anteceſſere, cæteris prudentiæ, ingenijq. gloria cupiat, æmulationes oriuntur ex æmulationibus, ſimultates exiſtunt, ex ſimultatibus, odia aperta naſcuntur, ex odijs ſeditiones erumpunt, ex ſeditionibus, tandem cædes, omnisq. generis ſcelera, atque maleficia gignuntur. contra.

Ad Imperij gubernacula qui ſedet, & ſi fortè, nec ingenio ſit præditus magno, nec a doctrina comparatus, nec inſtitutus prudentia, vſu tamen longo, atque experientia edoctus, ea quibus conſeruari, augeriq. res ſoleant, publicæ, intelligit.

Ad hæc, quòd ita homines à natura ſint animati, vt in rebus ad ſuum magis, quàm alienum commodum pertinentibus multò ſint ſagaciores, & vigilantiores, qui ſolus rerum potitur, quia ſua, non aliena ſeſe tractare animaduertit, eamq. firmiter ſpem alit ſe filijs, quibus nihil dulcius hominum generi à natura eſt datum, hæc eadem relicturum, longè maiori ſtudio in res agendas incumbit, quæ ab ijs ferè non videmus, qui alienorum in ſeſe procurationem ſuſcipiunt. Maximè quo que Imperiorum in eo ſitam eſſe ſalutem conſtat, vt non modò ſint conſilia bona, & ſalutaria, verùm etiam benè occultentur, non eliminentur, aut prodantur hoſtibus; Hoc verò, quin vnius in dominatu melius, quàm reliquis Imperiorum formis fiat, nemo eſt, qui dubitet, vt inquit quidam in oratione pro vnius dominatu.

Probatur ſextò, nam non ſolum propter optimatum, & præſtantium Ciuium odia, atque ſimultates, a quibus leuiſſima ſæpenumero de cauſa, diſcordia, ac cædes oriuntur, ſed & inter bonos, pacisq. amãtes vnius alicuius neceſſarium eſſe Imperium videtur, nam qui pares ſunt, eadem ſeſe iure vti arbitrantur, neque alijs, vel latum, vt aiunt, digitulum cedere cupiunt, vt affirmat quidam in Oratione pro Monarchia.

Probatur ſeptimò ex naturali hominum ſapientum inclinatione, nam vllus eſt, qui non cupiat eius potius Reip. ciuis eſſe, in qua ſua virtus non ignoratur, quàm nulla re vulgò potiùs deliteſcere, vt inquit Iſocrates in Nicocle; virtus autem præcipua locum ſuum habet in Monarchia.

Probatur octauò ex populi facilitate, nam facilius vnius viri iudicio, ac voluntati ſatisfacere, quàm operam dare, vt multis, ac varijs ingenijs placeas, poteſt.

Pro-

Probatur nono, à ſimilitudine, nam, vt gubernatores cum in re nautica plures dantur, qui ſimul clauum torquere velint, etiam ſi artem gubernatricem tenent, nihilominus ſe ipſos in naui dirigenda impediunt, ita quoque in reliquis Rerump. formis impedimenta multa, & varia inijciuntur, vt inquit quidam. ex Homero etiam patet, qui 2. illiade non eſſe bonum multos regnare affirmat.

Nec multos regnare bonum, Rex vnicus eſto
Vnius Imperium, cui Iuppiter aurea magnus,
Sceptra dedit. iuſſitq. ſuis dare iura tuendis.

in Repub. ciues per vices annorum magiſtratus ſubeunt, prius fiant, iterum priuati, quàm Reipub. negotia cognoſcant, eorumq. ſibi experientiam comparent, qui verò ſemper iiſdem officijs funguntur, licet ingenij fuerint inferiores, experientia tamen vſque rerum longè cæteris præferendi ſunt, vt inquit Iſocrates.

Probatur à ſimilitudine, nam ſicut in terra, ſi gemini ſoles forent periculum immineret, ne omnia conflagrantia peſſum irent, ita & hominum ſi in vno Regno duo eſſent, omnia ruerent.

At contra prædicta obijcies, argumentum illud de natura nihil valere, nam & ea democratiam in formicis poſuit, quæ democratiam ſequuntur.

Reſpondetur in formicis veram non eſſe democratiam, quandoquidem nulla eius officia in eis conſpiciantur, & dato, quòd eis vera democratia ineſſet, ſemper melius debemus ſequi, quod in eiuſmodi rebus monarchia eſt.

Obijcies ſecundò, ſicut vniuerſus Orbis terrarum, vnum Regem pati non poteſt, ergo nec pars debet, antecedens patet, nam ſecundum Ariſtotelem impoſſibile eſſet, vnum ſolummodo vniuerſum Orbem adminiſtrare poſſe, nam, vt ipſe dicit, omnibus timorem incutere, ſicut anima aliud maius corpus, quàm proprium informare, ſicut nec Nauis longa mare per omnes locos nauigare non poſſet. Ad hoc vt reſpondeamus, quærendum eſt.

Vtrum mundus ab vno poſsit gubernari.

DIcendum eſt, quòd, ſi vir vnicus, qui & Princeps, & Sacerdos eſſet, mundum adminiſtraret, vitam homines beatam, atque fœlicem tranſigerent; Nam omnes mundi moleſtiæ, aut à bello, aut à fame, aut à peſte, aut à patriæ, ac naturali religioni contraria opinione

nione oriuntur: Hæc diuerſa opinio, quæ ſchiſmatum, ac hæreſum cauſa eſt, fundamentum multarum rerum non iaceret, niſi Principes vellent; quare ſi vnus eſſet, hoc euenire non poſſet; & multitudo ab aliquo peruerſo concionatore non perſuaderetur, ſi omnium Princeps Sacerdos eſſet, qui eiuſmodi eſt autoritatis, vt nulli alij credatur, quàm illi, ſi armatus maxime eſt, & ab antiquo autoritatem in veraci religione habeat, vt, verbi gratia, Summus Pontifex veriſſimæ religionis Præfectus. Timor enim humanus, ac diuinus illa argumenta, quæ contra armatam, ac veram religionem fierent, quæque in populorum mentibus inſiderent, falſa eſſe oſtenderet: Nam vlli concionatori populus non poteſt credere, niſi ille à ſummo Pontifice autoritatem habeat, exceptis regnis illis, ac prouincijs, quarum potiuntur Principes, qui vires concionatori impiè ſubminiſtrant, vt fecit Saxonus Luthero, quod quidem non accideret, ſi vnus tantummodo omnia regeret.

Bellum autem ſuſcipitur, quia Princeps, aut ambitione, aut auaritia, aut neceſſitate, aut inimicitia, aut iniuria, aut domicilia multitudini quærendi cauſa ad aliena rapienda mouetur: quæ procul dubio ceſſarent, ſi vni tantummodo omnes obtemperarent, & coloniæ ordine deducerentur, quæ omnia ceſſauere, & mundus lætus, ac tranquillus vixit 18. *annis ſaltem, Cæſaris Auguſti tempore cognitarum nationnm Monarchæ, cui prouinciarum præfecti, Tetrarchæ reges, cæteriq. magiſtratus illi ſubordinati, in gloriæ ſtudium, non belli, quod eſt contra naturam, incumbebant, de bono, ac malo, de Dei operibus differentes.*

Fames ceſſaret, quoniam in omni climate ſterilitas eſſe non poſſet, quare, & quod vni deeſſet, alteri ſuperabundaret, & omnia Principis, ex locis, vbi cibus abundat, ad illos, qui annona carerent, commeatus aſportaretur, cædes, bellum, victum quærendi cauſa, atque inter emptores, ac cæteros venditores auaritia vlla non eſſet.

Peſtem autem homines non intelligerent, cùm illa à corrupto aerè, & aqua oriatur, & omnibus in locis peſtem generari impoſſibile eſt, & a peſtiferis locis ad ſanos homines migrantes, quod fieri facillimè poſſet vno dominante aeris, & aquæ intemperiem aufugerent; quod ſi Deus propter populi peccata eam immitteret, nullusq. eſſet fugæ locus, patienter eſſet toleranda. Deinde hominum ſapientia, magis in dies incrementa caperet, quæ omnibus prouideret, & medicina, phyſica, ac naturali mathematica (nam aſtrologiam iudiciariam falſam eſſe tenemus) alijsq. ſcientijs hominum vtilitati ſapientes conſulerent.

Præterea, ſi orbis terrarum vnus potiretur ſcientiæ propter nauigatio-

gationem, itinera, mercaturas, & varias communicationes, præsertim politicas, quæ plurimis indigent ignotis obseruationibus, perfectiores euaderent.

Sed Diabolus generis humani accerrimus hostis, vt homines tamquàm vermes in caseo, in regionum suarum terminis se continerent vellet, idq. vt ignaros omnes redderet, ac deciperet, nec vt obseruare quicquam possent, neque Dei opera in Regionibus inuestigare sed linguæ, ac religionis varij, rerum cognitione amissa, bello solummodo, morte, continuis periculis, ac timoribus sine charitate, contra Deum omnium patrem, & inter eius filios commercia haberent. Noui mundi inuentio mirabilem inter nos cognitionem peperit.

Cæsaris, Cyri, ac aliorum bella, politiam vbi non erat, introduxerunt, ac in barbaros animaduerterunt.

Quare Aristotelem dicendum est, intelligere de regimine vnius per se, non per alios. Nam vicem gerentes in omnibus prouincijs essent, successores opportuni semper forent mortuis, magistratus eò temporis succederent, vel omnes primati obtemperarent; Aristoteles Augusti Imperium non vidit, nam ijs similitudinibus vsus non esset. Quare à capite omnibus legibus, ac magistratibus in vniuersum Orbem prodeuntibus, tabellariorum celeritate, ac nauigationum, exercitibus in locis infirmis, ac suspiciosis collocatis, omnia exequi homines possent. Similitudo Arist. non valet, nam Resp. est quidem corpus, at Princeps non est anima, sed caput, & religio anima, quæ est tota in toto, & tota in qualibet parte, omnis enim homo, ac Resp. eosdem articulos, idem Euangelium credere tenentur. Arist. ergo religionis mirabilem vim, & seculum in Deum renatum, ac in vna fide coniunctum, sed corruptum conspexit. At in Christo non est Barbarus, neque Schita, Iudæus, neque Gentilis, sed omnia in omnibus Christus, qui mirabiliter vniuersa vnica religione regit.

Hoc autem experientia probatur, nam Rex Hispaniarum, qui Orbem terrarum magnitudine Imperij circundat, & in longinquas, ac latissimas dominatur regiones, omnibus necessitatibus per ministros, ac vicem gerentes præstò est, ac religionis vi in vnum omnes coniunctos habet, & si terræ zonas omnes possideret, idem efficere posset, administrationes augendo, ac duos ministros in qualibet parte collocando, vt esset qui mortuo succederet. Et summus Pontifex, qui totius mundi caput est, omnibus nationibus prouidet, primates enim Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos creat, qui regionibus ius dicunt. Nonne commodius id efficeret, si temporalis dominij potiretur. Magna est vis religionis, quare Sotus non rectè sentire

tire videtur, qui vt Aristotelis imitator vnius dominium in vniuerso Orbe contra naturam esse affirmat, & deinde summi Pontificis dominium, vt per totum terrarum Orbem possibile probat in spirituali. assignetur quæso ratio cur idem in temporali iurisdictionem in omnes habere non posset, iuxta illud. Adorabunt eum omnes Reges terræ, omnes gentes seruient ei. homines coniunctiores, ac tutiores essent, & iustitia, ac abundantia in toto Orbe terrarum adinueniretur. Eandem vnitatem Alex. ad Darium scribens, cognouit in illa Solis comparatione, in qua naturale vnius regimen esse ostendit, vt quoque Cyprianus ad Corn. Pontif. scribens affirmat, vnus Deus, vnus Sol, vnus Rex in apibus, vnus armentarius, vnus & C. quod superius dictum est. Quare Arist. respondetur, verum esse id per se. non per alios.

Notandum hic primo est, eandem Ciuitatem multas posse mutationes subire, vt de Romana patet, quæ Reges primò habuit, post Tyrannidem, tum in optimatum potestatem venit, hanc democratia excepit, eandem tandem vnius dominatus secutus est; & Athbeniensis regibus sublatis populus Imperium tenuit, inde optimates post ab Hippia Tyrannis est incboata, quam denique triginta Tyranni habuere; Idem de Spartana.

Notandum secundò, ex Monarchia, tyrannidem, ex optimatum Imperio Oligarchiam, ex democratia Ochlocratiam, & è contra prodire. Respublicas enim modò in remotas, modò in propinquas formas abire certum est. Quare boni vnius regimen Monarchia, mali verò Tyrannis, plurium bonorum, Aristocratia, plurium verò malorum, Oligarchia, omnium bonorum politia, omnium malorum ochlocratia nuncupatur. His prænotatis.

Dicendum primo, numeros non esse causas mutationis, ac interitus Ciuitatum, sed antequam probemus notandum est Pythagoricos multum numeris attribuisse. triplicem enim sic in rebus ordinem statuūt, specierum, figurarum, ac numerorum, sed numeros tenere principatum volunt. Ab his enim omnia pendere, in his omnia consistere. Hos rerum omnium principia, & elementa agnoscunt, quum & numeros non solum inter efficientes causas, sed etiam inter substantias reponunt, ens, & vnitatem omnino confūndunt, sic autem ratiocinantur.

Quemadmodum in numerorum materialium serie vnitas, vnitati addita binarium constituit, eadem binario addita ternarium, & sic de cæteris, ita vnitas substantia alteri addita binam efficit, adeò vt sicut vnitas numerum, cui additur immutat, ita ipsa eadem, ens, cui adiungitur variat. Ex numeris porrò alios pares, alios impares esse volunt, pares fœminas, impares mares appellant; illos imperfectos, diui-

diuiduos, infœcundos. Hos perfectos, indiuiduos, fœcundos; propterea q. principij rationem obtinere putant. Plato etiam numerorū vim, ac dignitatem adeò extollit, vt sine illis neminem philosophari posse pronunciet. Quærit diuinus ille Philosophus; cur homo animal sit sapientissimus, respondit, quia numerare nouit, animam definit numerum seipsum mouentem. sunt qui Aristotelem huius sectæ fautorem agnoscant, is enim primo de cœlo, ternarium numerum naturæ legem appellat, secundum quem naturalia omnia disponantur, ac propterea corporum res dimensiones non plures esse putat, quòd ternarius sit omnia, deducta demonstratione, & pythagorica doctrina. Nullus in numeris ordo sine ternario Arthimeticus namq. Geometricus, & Harmonicus ordo tribus absoluitur, principio scil. medio, & fine.

Neque verò numerorum vim repudiauit admirandus Hippocrates, nam epist. quadam ad Thessalum filium hæc scribit. ad numerorum scientiam multum studij adhibeto, numerorum enim ratio, & ad circuitus, & ad transmutationem febrium præter naturam fientes, & ad iudicia ægrotantium, ac securitates in morbis sufficiens erit. Præclara sunt Pythagoræorum hæc de numerorum miraculis, ac viribus placita, sed si philosophica trutina ponderentur, erroris plena, omninoq. superstitiosa æquus veritatis æstimator iudicabit, vt inquit Andreas Laurentius, qui cap. 3. lib. 3. de crisib. nullam in numeris vim esse agendi probat. Nullum numeri habent in natura Imperium, non sunt substantiæ, ad quantitatis eiusq. discretæ categoriam referuntur. At quantitas apud philosophos, nullam agendi vim habet. Tribuitur omnis actio qualitati. Arist. 12. metaph. cap. penult. & vltimo arguit Pythagoreos, qui numeros, substantias separatas, & entium causas esse volebant. Gal. cap. 8. lib. 3. de dieb. decret. omnia inquit, quæ de numerorum viribus Arithmetici nugantur, tam facile absurda esse deprehenduntur, vt mirari mihi sæpe subeat, aut sic pythag. ille simul, & prudens fuerit, & simul tantum posse numeros existimauerit. Numerus, quatenus numerus non agit in naturalia corpora, ergo, nec minus in voluntatem. (probabimus enim inferius causas mut. ac inter. morales esse.) Plin. lib. 7. nat. hist. cap. 40. contra numerorum vanitatem ita exclamat. Heu vana, ac imprudens diligentia numerus dierum computatur, vbi quæritur pondus, alius de alio iudicat dies, & tamen supremus de omnibus, ideoq. nullis credendum est, quid quod, bona malis pauca non sunt, etiam pari numero. quod si sero philosophandum sit, quomodo in hominis naturam, ac Ciuitates Imperium aliquod habebit numerus, cum numerus per se nihil sit, & si Metaphysicis credendum non

sit ens reale, sed intellectus tantum; non esse ens per se, ità demonstrari potest, quod est multa simpliciter, non est vnum simpliciter, & proinde nec vnum ens per se; at numerus est multa simpliciter, vt docet Aristot. cap. 1. lib. 3. phys. vbi ait esse vna plura, & 10. metaph. numerum vult esse multa vna. Quin etiam ex duobus nunquam fit vnum per se, nisi illa inter se vniantur vnitate continuitatis, vel intentionis, aut alterum sit forma alterius. At vnitates, ex quibus constat numerus, neque vniuntur inter se in aliquod vnum continuum, neque vnitas forma est aliarum, non erunt igitur ens per se. Adde quod si ex substantiarum vnitatibus non fit vnum per se, quomodo ex vnitatibus quantitatum fiet. neque verò ens reale debet dici numerus, numerus enim quatenus numerus constat ex vnitatibus, omnis vnitas quædam est indiuisio, omnis indiuisio negatio est, seu priuatio. Constat ergo numerus negationibus, at negationes sunt non entia. Quòd autem numerus non sit ens reale, docet multis in locis Arist. in prædicamentis scribit in partibus numeri esse ordinem, id autem fieri non potest, nisi quatenus ab intellectu percipitur; octauo metaph. numerus inquit vnum est, sed velut cumulus, aut si sit dicendum quid nam illud sit, quod ipsum efficit vnum ex multis, ac si diceret nisi detur in numero vltima vnitas, quæ sit velut forma præcedentium, non fiet numerus vnum quid, id autem non fit nisi intellectu, & satis imperfectè, hoc est non ratione compositionis, sed solius ordinis, qui mente colligitur. 3. physic. numerus est vna plura, quantam quædam est ergo numerus ens intellectus, non ens reale, non causa efficiens, non substantia, vt volunt Pythag. propterea q. nulla inest numeris agendi vis. Plato numeris multis tribuit, sed verisimile est, vt plerique sentiunt, eum non de materiali, & vocali numero, sed de rationali, ac formali loquutum, & per numeros ipsas rerum naturalium formas substantiales intellexisse. Aristoteles dum libris de Cœlo ternarium naturæ legem dicit, non agnoscit eum numerum, tamquàm agentem causam, sed vt docti omnes interpretantur, legem ex causa manantem, aut causæ iunctam, cuius exemplo naturalia disponantur. sunt enim mouentes omnes causæ, certo præditæ numero, cuius ratione tamquam exemplari aliquo dispensantur, mouentur, gubernantur. numerus ergo nihil agit, sed ratio numeri nobis incognita, mira præstat. Quare ij numeri, qui aliquid efficere videntur, vt septenarius nullam vim agendi habent, sed eos sibi elegit natura numeros pro delicijs, ijs mirum in modum oblectatur, ac gaudet, vnde fit, vt septimo quoque die, mense, & anno maximæ con-

tingant

tingant mutationes. His argumentis etiam illa opinio cadit, quæ Ciuitates quosdam annos Clim. habere affirmat; nam si eo tempore Imperia cadunt, id tali numero esset adscribendum, quod superius falsum esse ostensum est. Præterea experientia in contrarium est; nam opinio, quæ certos quosdam annorum limites constituit, quos transilire imperia nequeant, tota vacillans, fluctuans, ac incerta est; nunc enim annum 500. nunc 250. nunc 700. metuendum pronunciat. his ipsis alia nasci solere, alia denasci, oriri alia, alia interire Imperia putat; si annos colliget eos, quibus titubarunt, ceciderunt, perierunt Respub. infinitum eorum numerum reperiet, quæ ad illos annos non peruenerunt. Annum 12. fatalem, affirmato, inquit quidam, hoc namque Alexandri Magni Monarchia in quattuor est partes dilaniata, omittam ego nunc Vandalorum in Africa regnum, quod anno 96. post ortum suum extabuit, quare falsa est hæc de annis climatericis sententia; nam ipsam fluctuare conspicitur, nec quemquam certum annorum terminum constituere posse, & præcipitari, non descendere per gradus in exitium Imperia verissimè cernuntur. quare cum certorum annorum non semper obseruatio respondeat, sed interdum vel deficiat, vel excedat, falsa hæc opinio est tenenda.

Illa autem opinio, quæ fortunæ, & casui mutationes, ac Regnorum interitus acceptos refert, puerilis est, & absurda; imò qui temerè, ac fortuitò nullo, vel ordine, vel consilio, & oriri, & extingui Respub. existimant, Epicurei videntur; nam huius sententiæ Epicurus autor fuit, qui statuit quod æternum, beatum sit, id nec habere ipsum negotij quicquam, nec alteri exhibere. Hoc posito veluti fundamento, infinitos labyrinthos extruxit, mundi esse conditorem Deum negauit, diuinam sapientiam fatidicam anum appellauit, seruitutis esse cuiusdam censuit omnia prouidere, & ad se arbitrari pertinere, ex atomorum denique cohærentia fieri cuncta opinatus est, quòd dogma quàm peruersum, quàm flagitiosum, quàm impium, quàm longa refutatione dignum sit, omnes iudicare possunt; leuate, vt inquit quidam capita vestra, & Solem hunc principem, reliquorum errantium syderum intuemini, hunc ne casu, an temerè mundi globum duodecim mensibus ambire putatis? tantum ne quisquam tribuere fortunæ potest, vt casu dies bruma breuissimos, æstate longissimos fieri statuat, ex brutis, bruta casu, ex hominibus, homines generantur? casu nos æstate Solis feruor torret? Hyeme frigora constringunt?

casu innumerabilia alia semper, vel plerunque eodem modo eueniunt? nemo affirmabit nisi fatuus, cæcus sole, & sale conditus philosophiæ non fuerit, & nimirum hanc mundi machinam pulcherrimam, fortunæ, vel opus, vel ludum esse dicemus, cui illa priora collata si fuerint, non maiorem cum ea similitudinem gerere inueniantur, vt ait quidam.

Simia quàm similis, turpissima bestia nobis.

Neque naturæ, mutationem, interitumq. Ciuitatum esse referendum ex eo, quòd naturale est, vt quæ ortum habent, consequenter expectent citius, aut tardius interitum, omniaque, quæ sub perpetuo motu Cœli sunt, varietatem, ac interitum experiuntur, vt generationem, & corruptionem; neque ex eo, quòd sicut homines adolescunt, senescunt, ac intereunt, sic & Ciuitates; nec ex eo, quòd sicut in physica generatio vnius est corruptio alterius, & corruptio vnius est generatio alterius; nec ex eo, quòd sicut corpus physicum duplici generaliter modo perit, videlicet morbis, & senectute, & vi externa, seu morte illata, & naturali, sic principatus, & Respub.; neque ex eo, quòd sicut corpora principium, augumentum, statum, declinationem, sic Imperia habere: Nam hæc, & similia verum est, ad similitudinem naturæ referri, ac causas mutationum, ac Ciuitatum interitus non esse; sed naturæ actionibus propè accedere: Nam etsi verum est, naturale esse omnibus ijs, quæ ortum habent, etiam intereant, attamen negamus naturam esse corrup. rerump. causam, nisi quis diceret formam rerump. naturam esse, sicut est forma, & materia physica, cuius appetitu materiæ rerum naturalium corrup. fiunt, quo quidem absurdius, & obtusius? &

Ratio secundæ similitudinis valeret, si idem fundamentum vtraque haberet, nam homines viuunt, quòad humidum radicale permanet in corpore, quo absumpto homo interit, & naturaliter est impossibile, vt renascatur, ac viuat. At Respublicæ pro fundamento habent homines, qui cùm successiuè procreentur, potest eadem forma permanere, imò ijdem homines possunt formas Reipublicæ essentiales mutare absque vlla corruptione. Præterea homo si senectutem attingit, augumentum capere non potest, at Respub. potest, vt de Romana patet, quæ primò habuit principium, secundò augumentum, tertiò statum, quartò declinationem, in qua non interijt, sed & ad augumentum redijt; multum ergo inter vtramque differt, cùm vna mutuas ætates subeat sine vlla corruptione, altera verò in senio contabescat, ac moriatur.

Quare

Quare est solummodo quædam naturæ imitatio, nam sicut homo plures successiuè ætates, sic & Resp. vt dicit Aloysius Regius lib. 7. de vicissitudine rerum, vt vrbis Romæ infantia sub Romulo fuit, qui eam fundauit, pueritia sub alijs regibus, qui eam auxerunt, sed sub Tarquinio cum augumentum non mediocre cœpisset, superbi dominij iugum non amplius est passa. Adolescentia in fine Punici belli finem habuit, & cum vires suas corroboraßet, in iuuentutem ingreßa est, incœpit deinde senectus inter bella ciuilia, dum malis internis afflicta, & discordijs fessa, iterum in infantiam se reduxit, cuius vigorem, vsque ad Traianum conseruauit, & iterum sub Arcadio senex euasit. Verum non sequitur homo in senectute interit, ergo, & Respub. nam satis constat in senectute multas extinctas non fuisse.

Illud axioma verum est in physicis, quod in sensu formali verum esse non potest, cum generatio, & corruptio contrarientur, sed in sensu accipitur, quem potissimum intendit Aristoteles, quia vid. vna semper aliam comitatur, vt cum dicitur generationem vnius esse corrupt. alterius, sensus sit, quod semper generatio vnius, est coniuncta cum corrupt. alterius, & è contra. At si rebuspub. applicetur illa propositio, vera erit in sensu formali, cum non contrarientur, & corruptio vnius non secum afferat semper generationem alterius, vt in physicis; quod de Sodoma, & de ijs vrbibus, quas terræmotus, terra latè discisa, profundis faucibus sorbuit, & hiatum clausit, nullo earum relicto vestigio, multisq. alijs patet.

Sed probatur conclusio; nam natura ea solum corrumpit, quæ produxit, at natura Ciuitates non produxit, sed mens hominis, ergo id naturæ non est referendum; neque dicas cum Aristotele ciuitatem esse a natura, nam vt diximus non est a natura propriè, sed ad naturam propè accedit, cum non sit absolutè res naturalis, & ideo non est corruptionis capax, eo modo, quo sunt vera naturalia, quia non tam a natura, quòad materiam, quàm a mente, ac voluntate humana, quoad formam pendet, & Polybius hac acceptione tradit, cuiusq. corporis, & Reipub. & instituti esse auxesim quandam, secundum naturam, deinde vigorem, postea diminutionem, vt in ipso vigore omnia sint optima, & Lucius Florus gesta Reip. Romanorum explicaturus, siquis, inquit, populum Romanum, quasi hominem consideret, totamq. eius ætatem percenseat, vt cœperit, atque adoleuerit, vt quasi ad quendam iuuentutis florem peruenerit, & postea veluti consenuerit, quattuor gradus, processusq. eius inueniet, quæ verba non aliud probant, quàm quod diximus, nempe rerumpub. mutationes, ac interitus mutationibus naturæ aßimilari.

Neque interitus Ciuitatum influentijs, ac errantium stellarum

cursibus, ac aspectui est adscribendus, neque sydera homines ad bonum, vel malum impellunt.

De influentijs patet: nam corpora cœlestia in nostram voluntatẽ non influunt, nisi indirectè, idest remotè, & ex accidente, eam inclinando interuentu organorum corporis, & potentiarum eis inhærentium; sed & etiam hoc pacto mouent voluntatem influentiæ, vt nulla ei inferatur necessitas; siquidem quantumlibet appetitu, ira, odio, vel alio quouis affectu incitetur, semper ei voluntas pro sua libertate obluctari potest, propriamq. actionem inhibere, aut aliò inflectere: quare influentijs non est adscribendum, cum nobis nullam necessitatem imponant, & nostra voluntas, sicut & res aliæ a cælo non dependeãt, & cum corruptionis hominis, causa non sint influentiæ, ergo nec Ciuitatum. Quòd si diceres, sermonem non esse de illis influentijs, quas Cœli communiter rebus naturalibus præbent, sed de occultis; respondetur occultas tunc in aliquibus effectibus dari, quando alia causa certa, ac determinata dari non potest; quare non videtur, ponendas esse in Cœlo influentias, propter quosdam effectus, quamuis mirabiles, quos cernimus, vt est tractio ferri a magnete, tractio choleræ a reubarbaro, & eiusmodi; hæc enim referri possunt in tale, ac tale temperamentum, quòd secundum suam naturam, vnumquodque mixtum habet, vt dicit Mirandulanus: quare nec pro mutatione, ac interitu Ciuitatum sunt ponendæ, cum vt inferiùs probabimus, certa, ac determinata causa reddi possit; non ergo ad influentias recurrendum, quæ potissimum ponendæ videntur, tum propter ea, quæ gignũtur in terræ visceribus, tum propter fluxum, & refluxum maris, tũ propter aurum, & alia metalla &c. quia non videtur vsque ad infima illa terræ loca, aut lux, aut etiam calor per lucem productus penetrare; propter fluxum verò, & refluxum maris, quia hic motus cum neque in naturã, æquè nec in ventos, neque in locorum varietatem, & situm reduci posse videtur, nihil aliud superest, vt dicamus, quàm quòd a Cœlorum influentijs pendeat, & ita communiter motus ille lunæ tribui solet; cumque illi tribui non possit, quatenus per lumen agit, nec etiam quando est in alio Hemisperio, nihilominus sit satis motus in mari, reliquum est, vt occultis eius viribus, quas influentias vocant, tribuatur.

At vt iam diximus rectissimè mutat. Ciuitat. corrupt. alijs causis attribuere possent.

Quòd autem sydera ad actiones perniciosas nullum impellant, euidenter patet, nam cum Deus omnia, quæ fecerat viderit, valde bona, perperam loquuntur, qui planetas Dei ministros maleuolos, ac potius scælestos, quàm cœlestes appellant, vt Saturnus, vid. omnes deuoret

filios,

filios, quattuor exceptis, quòd aliquo infortunio molestatus sit vorax, tenax, difficilis, exilium, discrimina, dolum, nequitiam, proditiones inducens; violentiam insuper, captiuitatem, damnationem, perfidiã, pertinaciam, iram omnisq. boni odium, metum, angustiam, dolorem, funera, luctum orbitatem. Item maleficia, furta, polincitores, magosq. faciat; & de Martis signif. Firmicus maternus hæc perhibet, quòd ab eo sint proditio, pugna, cædes, audacia, temeritas, elatio seditio, controuersia, prædæ, insidia, latrocinia, vulnera, captiuitates, fugæ, difficultates, perfidiæ, obscœnitas, incautus amor, facilis offensio, varia cogitatio, nullum consilium, violenti Principes, feroces inhumani, alienæ semper cædis appetentes, periuri, dolosi inconstantes, maledici, incompositi, omnia contaminantes, omnia polluentes; significat etiam deformem, inuerecundum, partibus perniciosum abortum puerorum, & in quacunque cœli parte semper aliquid minatur mali. Si in ariete facit fures, clamorosos, fraudulentos, audaces, temerarios, obloquutores, quibus fas, & nefas sit, dummodo suam expleãt libidinem. In geminis malitiæ deditos, & occulta facinora, vigili sagacitate perquirentes, & sic de alijs signis prosequitur. Pari modo & de domibus, vt si fuerit in horoscopo facit callidos, audaces, furiosos, dissipatores matrimonij: Hæc, & peiora de alijs dicunt, quæ impia esse existimant. O bone Deus quid fecisti, inquit Georgius Venetus de Harmonia mundi ex emendatis cant. 1. tom. 3. cap. 8. quomodo sunt bona, quæ fabricasti? cur tam malos præsides nobis præfecisti, quis tutus erit a tot sceleribus, quis immunis a ministris cœlestibus, imò potius scelestis? Ab auribus omnium repellendæ sunt huiusmodi stultitiæ, inquit S. Aug. non solum eorum, qui veram religionem tenent, sed etiam eorum, qui Deorum quorumcunque volũt esse cultores: Hæc enim opinio, quid agit aliud, nisi vt nullus colatur, aut adoretur Deus? sed contra hos inferius; hic sufficit dicere non astra, sed mores bonos euehere homines ad sublimia, malos autem eos præcipitare. nec de stellis conqueri debent homines, cum peccatum adeò voluntarium sit, quod si non voluntarium, non sit peccatum. Quare obliquitas male eligentis, non a syderibus prouenit, nisi indirectè, sed materiæ, concupiscentiæ, malis moribus, malæ consuetudini, & alijs rebus est adscribenda. Huius opinionis autores mundum in peius ruere, & consequenter nostra secula antiquis esse peiora affirmant; hoc autem quamuis in lib. nostris de curiosa doctrina posuimus, tamen hic prolixiorem sermonem de hac re habebimus.

Vtrum ſecula noſtra antiquis ſint peiora.

NOn ſolum eſt quorundam Aſtrologorum opinio, ſed eſt vetus, quotidiana, & popularis querimonia, quod mores deprauentur, & quotidie in peius ruant. Si hoc eſſet homines non ſolum bipedum, ſed etiam quadrupedum impuriſſimi iam eſſent, quod quidem profectò verum non eſt, ſed aliquam viciſſitudinem hac in re fateri oportet.

Hanc querimoniam a ſenibus proficiſci, vnuſquiſque facilimè credere poteſt; qui cum florentem, ac lætam iuuentutem tranſegerint, ſenectutem attigerint, ægrè ferunt adoleſcentes voluptatem quærere, cumq. propter ætatem debiles, & propter ipſam ſenectutem ferè omnibus permoleſtam, aliquando illis contemptui ſint, a quibus anteà maximo in honore habebantur. His, & quibuſdam falſis opinionibus decepti, non fidem, non amicitiam inter homines, non in rebus integritatem eſſe exiſtimant, & ideò mirabilia iuuenibus, quæ temporibus ſuis acciderunt, ridiculè commemorant; quibus profectò accidit, vt nauigantibus vſu venire ſolet, quibus colles, arbores, montes, ac terram nauigare videtur; voluptatem, iuſtitiam, humanitatem in ſenectute derelictam putant; quare hæc ſolummodò a quadam rerum viciſſitudine exoriuntur, virtutes regnauerunt, deinde vitia ſucceſſere, & è contra. Videmus enim terram vno tempore florere, deinde viciſſim horrere, virtutes abeunt, vitia ſuccedunt, vitia abibunt, virtutes ſequentur, nam & eadem viciſſim retro commeant. Quod nos nunc vituperamus, idem crimini dabant maiores, & nos dolorem illorum dolemus, ſed non omnia, quæ dolemus eodem iure queri poſſumus; poſteri etiam de hoc dolorem capient, & palam vociferabuntur, virtutem interijſſe, malitiam regnare, humana, deteriora fieri, & omnia ſcelera longè lateq. vagari, ſed profectò omnia ſemper eodem modo fuerunt, & erunt, & vt ait Ariſt. plus, & minus non faciunt ſpecie differre, ſed tanquam fluctus ſic efferueſcunt quodã quaſi æſtu, vt ad alios accedant, ab alijs recedant; nos verò dicere poſſumus ſemper peſſimos fuiſſe, eſſe, & fore. Neque degenerationes liberorum a parentibus indicant, ſecula corruptiora: Nam & ſi Camillus ſui ſimiles liberos non habuerit, neque Scipio, neque Catones, qui magni fuerunt, nec Homerus, Demoſthenes, Virgilius Criſpus, Terentius, cæteriq. alij, neque ipſe Cæſar (de filio Ciceronis ſileo, nam a communi re-

ni recedo. Simon enim Vallambertus in vita M.T.Cicer. filij optimè probat Ciceronis filium egregium virum fuisse) parum refert, quia semper placuit mundo, vt ex viris sapientibus ignari orirentur; sicut & plerunque certum est, filios sapientes, ab insanis parentibus oriri. Nam quotquot sunt illi, qui vilissimo loco, vilissimoq. parente nati ad summum rerum fastigium peruenerunt, quos hic necessarium nō est recensere. Eandem ætatem attingunt homines, quam antea antiqui attigerunt, & vitam vltra 120. annos possunt homines protrahere, vt affirmat Thom. Philolo. de vita hom. vltra 120. annos protrahenda; mos in omnibus seculis, omni ætati semper fuit communis, patres filios, & filios patres sepeliunt, semper religionis in omnibus affectus viguit, plus, vel minus, iuxta hominum superstitionem, inuenti sunt religionis contemptores. & defensores; Iustitia, & iniustitia, fortitudo absque ignauia, prudentia, ac stultitia, temperantia, ac intemperantia, castitas, ac luxuria, odium, & charitas erga Deū, & hominum charitas erga patrem, ac filios, fides, & amor, & odium coniugale, proditio, spes, patientia, timor, constantia, inconstantia, seueritas, grauitas, maiestas, amicitia, pax, concordia, bellum, humanitas, clementia, crudelitas, & ira, mansuetudo, liberalitas, auaritia, paupertas, diuitiæ animi moderatio, disciplina militaris, æmulatio, violentia, seditio, gratitudo, ingratitudo, verecundia, taciturnitas, varietas, casuum necessitas, morum, ac fortunæ mutatio, fœlicitas, infœlicitas, immoderatus sumptus, ac luxus, gloriæ cupiditas, eloquentia, gloriæ contemptus, hospitalitas, temerarium iudicium, fraudes, doli, leges, consuetudines, superbia, humilitas, obedientia, senectus, adolescentia, diuitiarum contemptus, vita solitaria, lectio, studium, sapienter dicta, atque facta: non solum apud recentiores, verum etiam apud antiquos successiuè fuere, & harum omnium in priscis, ac recentioribus hist. exempla passim leguntur; quare non nostri hæc temporis sunt. Mundus a Deo rectè fuit conditus, sed inobedientia, atque superbia primorum parentum nos maximis vulneribus affecit, paulò post hac ratione in mundo homicidia facta sunt, deinde furta subsecuta, postremò omnium scelerum genera, quæ pauci deuitarunt, plurimi verò sunt imitati. quare cum semper fuerint, vsque ad finem etiam perdurabunt. Non est ergo cur dicamus nos mundum pessimum inuenisse, mundus enim semper idem fuit.

Semper homines voluptatem ab omni parte quæsiuerunt, In auaritiam præceps semper luxuria fuit, semper honesti obliuio inuasit, si nunc homo sacra res, iam per lusum, ac iocum occiditur, idem antiquo tempore consuetum erat; si inuenit nunc luxuria aliquod noui, in

in quod insaniat, si inuenit impudicitia nouam contumeliam sibi, inuenit delitiarum dissolutio, & tabes, aliquid tenerius, molliùsque quo pereat, non hæc antiquis noua fuere. Quamobrem mundus vitia non importat, sed voluntas hominum praua. Rectissimè profectò Seneca epist. 98. ad Lucilium. Erras mi Lucili, si existimas nostri seculi esse vitium; luxuriam, & negligentiam boni moris, & alia, quæ obijcit suis quisque temporibus. Hominum sunt ista, non temporum. Nulla ætas vacauit à culpa, & si æstimare licentiam cuiusque seculi incipias, pudet dicere, nunquam apertius, quàm coram Catone peccatum est. Credat aliquis pecuniam esse versatam in eo iudicio, in quo reus erat Clodius ob id adulterium, quod cum Cæsaris vxore in aperto commiserat, violata religione eius sacrificij, quod pro populo fieri dicitur. Sic submotis extra conspectum omnibus viris, vt picturæ quoque masculorum animalium contegantur. Atqui dati Iudicibus nummi sunt, & (quod hac etiam num pactione turpius est) stupra insuper matronarum, & adolescentulorum nobilium salarij loco exacta sunt; minus crimine, quàm absolutione peccatum est. Adulterij reus adulteria diuisit, nec ante fuit de salute securus, quàm similes sui Iudices suos reddidit. Hæc in eo iudicio facta sunt, in quo si nihil aliud, Cato testimonium dixerat. Credat hoc quisquam, qui damnabatur vno adulterio, absolutus est multis, omne tempus Clodios, non omne Catones feret. Ad deteriora faciles sumus, quia nec dux potest, nec comes deesse, & res etiam ipsa sine Duce, sine Comite procedit, non pronum iter est tantum ad vitia, sed præceps. Et quod plerosque inemendabiles facit omnium aliarum artium peccata artificibus pudori sunt, offenduntq. deerrantem vitæ peccata delectant. Non gaudet nauigio gubernator euerso, non gaudet ægro medicus elato, non gaudet Orator, si patroni culpa reus cecidit. At contra omnibus crimen suum voluptati est. Lætatur ille adulterio, in quod irritatus est ipsa difficultate. Lætatur ille circumscriptione, furtoq. nec ante illi culpa, quàm culpa fortuna displicuit.

Sed inter cætera mala, illud primum est, vt idem inquit lib. de vita beata cap. 28. quod vitia ipsa mutamus. Sic nec hoc quidem nobis contigit permanere in malo iam familiari, aliud ex alio placet, vexatq. nos. Hoc quoque, quod iudicia nostra non tantùm praua, sed etiam leuia sunt; fluctuamus, aliudq. ex alio comprahendimus, petita relinquimus, relicta repetimus, alternæ inter cupiditatem nostram, & pœnitentiam vices sunt. Pendemus enim toti ex alienis iudicijs, & id optimum nobis videtur, quod petitores, laudatoresque multos habet, non id, quod laudandum, petendumq. est. Quamobrem

mundo

mundo culpa adscribenda non est, nec homo queri debet, nam si est malus, cur vitia non emendat, optimæ vitæ genus non constituit. Si sapiens irasci debet factis, & concitari, contristariq. ob scelera, nihil est ærumnosius sapiente. Nunquam irasci sapiens desinet, si semel incœperit, inquit Seneca. Mundus mutatus esset, si ipse aliquid noui passus esset, nunquid inquit Arnobius aduersus gentes lib. 1. in contrarias qualitates prima illa elementa mutata sunt, ex quibus res omnes consensum est esse concretas? Nunquid machinæ huius, & molis, qua vniuersi tegimur, & continemur inclusi, parte est in aliqua relaxata, aut dissoluta constructio? Nunquid vertigo hæc mundi primigenij motus moderamen, excedens, aut tardiùs, aut repere, aut præcipiti cœpit volubilitate raptari? Nunquid ab occiduis partibus attollere se astra, atque motus fieri signorum cœpta est inclinatio? Nunquid ipse sydernm Sol Princeps, cuius luce omnia vestiuntur, atque animantur, calore exarsit, intepuit, atque in contrarios habitus moderaminis soliti temperamenta corrupit; Nunquid Luna desiuit redintegrare seipsam, atque in veteres formas nouellarum semper restitutione traducere? Nunquid frigora, nunquid calores, nunquid tepores medij inæqualium temporum confusionibus occiderunt? Nunquid longos habere dies bruma, & reuocare tardissimas luces nox cœpit æstatis? Nunquid suas animas expirauerunt venti? emortuisq. flaminibus, neque cœlum coarctatur in nubila? nec madidari ex imbribus arua succedunt? Commendata semina tellus recusat accipere, aut frondescere arbores nolunt, sapor frugibus exculentis, exustis liquoribus mutatus est? olearum ex bacculis cruor teter exprimitur? nec lumini subministratur extincto? Animalia terris sueta, atque in aquis degentia non esuriunt, nec concipiunt? fœtus non in vteris sumptos suis moribus, & sua lege custodiunt ipsi homines? Denique quos per inhabitabiles oras terræ sparsit prima, incipiensq. natiuitas, non matrimonia copulant, nuptiarum solemnibus iustis? non dulcissimas procreant liberorum stirpes? non negotia publica? non priuata? & familiares res agunt? non vt cuique libitum est, per diuersas artium, disciplinarumq. rationes ingenia dirigunt, & studiosè referunt natiuitatis vsuras? Non regnant? Non imperant, quibus sors rerum attributa est? talibus non auctiores quotidie dignitatibus, & potestatibus fiunt? iudiciorum disceptationibus præsunt? leges interpretantur, & iura? Nonne omnia cætera, quibus vita succingitur, & continetur humana, suis omnes in gentibus patriorum celebrant institutionibus morum? Cùm igitur hæc ita sint, neque vlla irruperit nouitas, quæ tenorem perpetuum rerum dissociata continuatione deduxerit, quid est istud, quod dicitur mundum

in pe-

in peius ruere, peſtilentias, ſiccitates, bella, frugum inopiam, resq. alias noxias, quibus negotia incurſantur humana. Deus nobis importat iniurijs noſtris, atque offenſionibus exaſperatus. Si ergo nos ſumus in cauſa, & in noſtri criminis metum excogitatæ ſunt hæ peſtes; Vnde nouit antiquitas miſeriarū hæc nomina? vnde bellis ſignificatum dedit, peſtilentiam, grandines qua potuit notione ſignare? aut inter ſuas voces, quibus oratio explicabatur aſſumere? Nam ſi nouella ſunt hæc mala, & à recentioribus ducunt offenſionibus cauſas, qui potuit fieri, vt eis rebus verba formaret, quas nec ipſa ſciebat expertam ſe eſſe, neque vllis comperiſſet maiorum in temporibus factitatas? Penuria, inquit, frugum, & anguſtiæ frumentariæ arctius nos habent, antiqua enim, & vetuſtiſſima ſecula neceſſitatis iſtius aliquando fuerunt expertia, nonne ipſa nomina, quibus cenſentur hæc mala, teſtificantur, & clamant nullum ab his vnquam immunem abijſſe mortalium? quod ſi ad credendum difficilis res eſſet, teſtimonijs agere poſſemus. Autorum quantæ quoties, & quæ gentes famem ſenſerint horridam, & aggerata interierint vaſtitate. caſus frequentiſſimi grandinis accidunt, atque adierunt cuncta. In litteris enim priſcis compræhenſum, & compoſitum non videmus etiam imbres ſaxeos totas ſæpè comminuiſſe regiones? difficiles pluuiæ ſata faciunt emori, & ſterilitatem inducunt terris. Immunis enim antiquitas malis ab his fuit? cùm etiam flumina cognouerimus ingentia limis inhorruiſſe ſiccatis. Peſtilentiæ contagia vrunt genus humanum. Annalium ſcripta percurrite, linguarum diuerſitatibus ſcripta, vniuerſas diſcetis gentes ſæpe numero deſolatas, & viduatas ſuis eſſe cultoribus. A locuſtis, à muribus genus omne occiditur, atque arroditur frugum. Hiſtorias ite per exteras, & ab iſtis peſtibus inſtruemini, quoties prior ætas affecta ſit, & paupertatis ad miſerias venerit.

Terrarum validiſſimis motibus tremefactæ, nutant vſque ad periculum Ciuitates. *Quid hiatibus maximis interceptas Vrbes, cum gentibus ſuperiora tempora non viderunt? aut ab huiuſmodi caſibus fortunas habuere ſecuras? Quando eſt humanum genus aquarum diluuijs interemptum? non ante nos? Quando mundus incenſus in fauillas, & cineres diſſolutus eſt? non ante nos, quando Vrbes ampliſſimæ marinis coopertæ ſunt fluctibus? non ante nos? quando pernicies populis venenatis, ab anguibus data eſt? non ante nos? His de cauſis mundum in peius ruere, ac ſecula noſtra antiquis corruptiora eſſe aſſirmare, ac malum à ſyderibus promanare maximum mendacium eſt.*

Quòd autem Imperia ab errantiū ſtellarum curſibus, atque aſpectu non pendeant, probandum eſt, ſed ante probationem videndum eſt.

Quid

Quid Aſtrologi ex ſyderibus præſcire poſsint, & de eorum vanitate.

DIcendum primò; poſſe Aſtrologos ſyderum, planetarumq. omnium ortus, obitus, aſpectus, & ecclipſes, aliaq. id genus ad Cœli ſtatum pertinentia certò, multòq. ante prænoſcere; ſed Phyſica certitudine dumtaxat, quia in diuina eſt poteſtate talem ordinem, ſi libuerit immutare, id quod non ſemel accidiſſe ex Sacris litteris conſtat.

Item frigora, morbos, tempeſtates, ſterilitatem, pluuias, ſiccitatem, terræmotus, aliaq. eiuſmodi naturalia effecta, quæ infra Lunam, e cœleſtium corporum defluxu magna ex parte obueniunt, poſſunt Aſtrologi admodum probabiliter, non tamen certò enunciare.

Sed non actiones, quæ ex humana voluntate pendent, neque ſucceſſus contingentes, aut caſus fortuitos poſſunt Aſtrologi prænoſcere, vt rectè probant Conimbricenſes in libro 2. de cœlo art. 11. quæſt. 9. Quare cùm mutationes, ac interitus Ciuitatum ſub eis non contineantur, quæ præcognoſcere Aſtrologi poſſunt, nihil de illis poſſunt, niſi nugas aſſerere.

Dicendum ſecundò, eam Aſtrologiæ partem, quæ ad Medicos pertinet, eſſe illis non ſolùm vtilem, verum etiam neceſſariam. Hoc autem autoritate Hippocratis probatur dicentis: Medicus ſi non eſt in ſcientia ſtellarũ proſpectiuus, quis in eius manibus non diffidat? quia cæcus meritò poterit definiri; & Ipparcus in libro de vinculo ſpiritus cap. 2. ait: Medicus, ſine aſtrologia, eſt quaſi oculus, qui non eſt in potentia ad operationem, & Apoll. in art. mag. concludit, quòd Medicus ſine ſtellis, & nicromantia ſine oſſibus mortuorum, eſt quaſi imago, quæ à ſpiritibus non eſt adiuta. Et Albumaſar in introd. Aſtrorum ſcientia, eſt principium medicinæ, quare Hippocrates in libro de aere, hæc profert verba, & ſi ex altiſſimis conſideraueris, inuenies Aſtrologiam non eſſe minimam partem ſcientiæ medicinæ. & Hermes in 1. de ſpeculis, & de luce apertè dicit, quòd oportet Medicum de neceſſitate ſcire, ac conſiderare naturas ſtellarum, & earum operationes ad hoc, vt diuerſarum ægritudinum, & dierum criticorum habeat notitiam, quoniam alterabilis eſt equidem ipſa natura ſecundùm aſpectus, & coniunctiones corporum ſuperiorum. Cæterùm Aſtrologia iudiciaria à viris doctis deridetur, vt inanis, à cordatis exploditur, vt inutilis, à diuinis legiſlatoribus, & vatibus inter-

dici-

dicitur, ac vituperatur, vt impia , atque adeò multis Pontificum decretis, ac Imperatorum , quorum etiam extant adhuc multa edicta , vt legitur in C. Iuſt. lib. 9. tit. 25. de malis , & mathem. Item concilium Bracharenſ. ſeſſ. 1. cap. 9. & 10. conſilium 1. Toletanum circa finem in aſſertione fidei contra Priſcillianiſtas , & Mar. Papa 26. c. non licet, aliȷq. Pontifices varȷs decretis, ac diplomatibus . Poſtremò annis ſuperioribus Sixtus Quintus litteris Ap. ſtatuit, ac præcepit, ne quis iudiciariæ aſtrologiæ artem, præterquàm circa agriculturam, nauigationem, & rem medicã exerceret, neue iudicia faceret, quibus futuris contingentibus ſucceſſibus , fortuitisq. caſibus , aut actionibus ex humana voluntate pendentibus , aliquid euenturum affirmaret , etiam ſi id ſe non certò affirmare aſſereret , aut profiteretur . Sacra Script. hanc vanitatem multis in locis coarguit Eſai. 45.24. ego ſum Dominus faciens omnia , extendens cælos , ſolus ſtabiliens terram , & nullus mecum, irrita faciens ſigna diuinorum, & ariolos futurorum conuertens ſapientes retrorſum, & ſcientiam ſtultam faciens 47.13. defeciſti in multitudine conſiliorum tuorum , ſunt , & ſaluent te augures Cœli , qui contemplabantur ſydera , & ſupputabant menſes, vt ex eis annnnciarent ventura tibi . Ecce facti ſunt quaſi ſtipula, ignis comburit eos. Non liberabunt animam ſuam de manu flammæ . Iere.10.2. Iuxta vias gentium nolite diſcedere, & à ſignis Cœli nolite metuere , quæ timent gentes , quia leges populorum vanæ ſunt. Deuteron. 28. Gentes iſtæ diuinos audiunt , tu autem à Domino aliter es inſtitutus . Iſai. 44. Ego primus , & ego nouiſſimus, & abſque me non eſt Deus , qui ſimilis mei vocet, & annunciet , & ordinem exponat , ex quo conſtitui mihi populum antiquum , quæ ventura ſunt annunciet eis . Iſai. 41. annuntiate , quæ ventura ſunt in futurum , & ſciemus, quod Dȷ eſtis. Ecclеſ.8. Multa hominis afflictio , quia ignorat præterita , & futura nullo poteſt ſcire nuntio . Eccleſ. 10. ignorat homo quid ante ſe fuerit , & quid futurum ſit , quis ei poterit indicare . Iob. 38. nunquid noſti ordinem Cœli , aut rationem eius pones in terra . Eandem aſtrologiam antiqui etiam damnarunt , & præſertim Romani aſtrologos , vt genus hominum petentibus infidum , ſperantibus fallax, ab vrbe eȷciebant , vt inquit Tac.

Rurſus eandem coarguunt ; & acerrimè inſectantur d. Clemens, Baſil. Ambroſ. Cypr. Hieronym. Chryſoſt. Theodoret. Damaſcenus , Greg. magnus , vterque Greg. Lactantius, Euſebius, & Auguſt. & ethnici ſcript. vt Marcus Varro, Tacitus . Præterea Doctores Aſtrologi , vt Bardeſſanes Chaldæorum peritiſſimus apud Euſebium Cæſarienſem lib. 6. de præparat. euang. cap. 8. Fauorinus apud Gellium

lium cap.10. lib. 14. in ea oratione, quam Romæ aduersus Astrologos habuit. Eudoxus Platonis discipulus habitus sua tempestate Astrologorum coriphæus, & ipse Ptol. in apotelesf. his verbis incertam esse ostendit Astrologiam, magis verisimilia captat, quàm quicquam pro vero decernat. Plura etiam contra hanc vanitatem disertè scripsit Picus Mirandulanus lib.12. eiusq. Nepos lib.5. Mirand. Episcopus lib. 22. & 24. de singulari certamine Franciscus Vallesius de sacra Philosophia exemendatis cap. 31. Poetæ postremò derident Astrologos, qui scire, quod est in cœlis præsumunt, & quod ante pedes stat ignorant, vt inquit Claudius Roselettus in quodam epigrammate,

Aurea cognoscis stellati sydera Cœli,
Præscia cyrrhææ noscis, & antra domus.
Noscis, & horrendæ lumen fatale cometæ,
Noscis, quid iubeat, quid quoque fibra vetet.
Irrita monstriferi noscis phantasmata somni,
Noscis quid volucris, quid quoque penna ferat:
Cuncta etsi calles, arcanaq. noscis Olympi,
Ignoras id, quod stat tamen ante pedes.

Et vitia aliena scire profitentur, & domestica ignorant, vt de illo, cui, vt refert Thomas Morus, astra prædicebant futura, & Vxoris impudicitia erat ignota.

Astra tibi æthereo pandunt sese omnia Vati:
Omnibus, & quæ sint fata futura monent.
Omnibus est vxor, quod se tua publicat id te
Astra licet videant, omnia nulla monent.

Quare si cognoscunt, quæ signa sint calida, quæ frigida, quæ masculina, quæ fœminina, mortem, proditionem minantia, quæ fortunam, ac dignitatem ominantur, quæ diuites futuros præmonstrant, quomodo domestica ignorant aliena ducti curiositate; vxores respiciant, quæ lunga gerunt cornua, quæ non solùm Cancrum, Libramuè in genesi, vt aiunt, verùm etiam Capricornum si nesciunt nactæ sunt. Et equidem si totam syderalem disciplinam longo vsu collectam percallent, cur sortes suas, fataq. & fortunam distribuere ignorant, cùm multos eorum ad triremes ad tempus destinatos stellæ fefellerint. Quamobrem abijciendæ sunt hæ ineptiæ, nam dum homo scire cupit, quæ stella fauet, quæ minatur, mens semper est inter spem, metumq. pendula. si prospera venient, sine stellis venient, si aduersa, diu nescire proculdubio iuuabit, & vsque poterit vsura medij temporis frui, vt egregiè dicit Thomas Morus in quodam epigrammate.

Dum

Dum tua, quos noſter celebrat pro vatibus error,
  Fata cient poſitu ſyderis Aſtrologi.
Hæc dum ſtella fauet, dumq. hæc tibi ſtella minatur,
  Pendula mens inter ſpemq. metumq. tua eſt.
Proſpera ſeu venient, venient reticentibus illis,
  Aſſolet, & ſubitum lætius eſſe bonum.
Seu venient aduerſa diù neſcire iuuabit
  Vſura, & medij temporis vſque frui.
Quin iubeo fatis etiam etiam prohibentibus ipſis,
  Fac tibi mens hilares tranſigat æqua dies.

His incidenter dictis probatur primò, Aſtrologos nihil de Ciuitatum mutationibus ſcire poſſe, nam Aſtrorum ſcientia fieri id non poteſt, nec ad artem, vel methodum ea redigi, ſed minus culpandus Ptolomæus, qui opinabilem, coniecturalem, dubiam, & fallacem hanc confeſſus eſt eſſe artem, vt ſcribit Ioannes Picus in Aſtro. lib.11. cap. 1. ergo nihil de illis prædicere poſſunt.

At dices, multæ experientiæ Aſtrologiam veram eſſe oſtendunt, præſertim in Rerumpublicarum mutationibus, ac ortu. Reſpondetur cum Pico, quòd Aſtrologia experientia niti non poteſt, cùm experientia ſit eiuſdem rei, & ſæpiùs obſeruatio; ac eadem coſtellatio, aut nunquam, aut, vt crediderunt Veteres, niſi poſt multa millia ſeculorum eadem eſt reddituta, nec ex particulari experiri poteſt, cùm ex tota figura, non ex parte colligenda ſit experientia, quæ ſi in aliqua caſualiter vera fuit, vniuerſaliter tamen non concludit; Nam mille exempla rerum publicarum adduci poſſunt, quæ nullos tali ſtellarũ poſitione, quam Aſtrologi affirmant, ſenſerunt motus defectionis; & quamuis aliqua obſeruatio non inutilis ſit, præſertim de cubo quinarij, in quo retrogradus motus Cœli ſummum motum formidoloſi aſpectus habet; hoc tamen non eſt cauſa fatalis periodi. Nam vt homo climaterico ſuo anno non ſemper moritur, ita Reſp. in hac ætate neceſſariò non commutatur, vt quidam affirmat.

Probatur ſecundò, nam ſi hominum mortes, vt notat Gellius ex Phauorino, rerum humanarum omnium tempus ratio, & cauſa in Cœlo, & apud ſtellas forent, quid de muſcis, aut vermiculis, multiſque alijs minutiſſimis terræ, mariſque animantibus dicerent Aſtrologi; an iſta quoque ijſdem, quibus homines legibus naſcerentur, ijſdem itidem extinguerentur, vt aut ranunculis quoque, & culicibus naſcendi facta ſint de cœleſtium ſyderum motibus attributa, aut ſi id non putarent, nulla ratio videretur, cur ea ſyderum vis in hominibus valeret, ſi deficeret in cæteris.

Probatur tertiò, nam Reſpublica, eiuſq. adminiſtratio pendet ex ani-

animi ratione, atque intelligentia, ergo non pendet ex necessitate, seu natura astrorum, aut motuum. Et quamquàm admitteremus nasci hominem, & corpus generari, vel concipi sub certis constellationum, thematibus, tamen nemo dicet animam sub ea constellatione nasci, quia non nascitur, sed creatur, & infunditur simul, & semel, vt corpus sua habet perfecta ad eam recipienda organa, ita creatio est ex nō ente, hoc est non ex præexistenti materia, siue corporali, siue spirituali; proinde non subijcitur materiæ cœlesti. Sed si regna, & Reges cum constellationibus orirentur, ac interirent stellæ habent tam rapidum cursum, vt nec notari possit, vt explicatur apud Gellium, accideret, vt citius interire Respub., quàm formatæ essent, vel mutarentur per singula momenta, vt stellæ numerantur erraticæ, & aliæ quæ sunt in Cœlo stellifero, fieret etiam, quia vt omnes stellæ superiores sunt maiores, vt dicunt ipsa terra, & ita respectu centri seu puncti terræ saltem per hemisphærium inspiciunt subiacentem terram, vt vnum tantum generarent Imperium, & si plura possunt simul generare, plura quoque eodem modo, & cum ad veniret fatum ex illorum coniunctionibus contrarijs, sequeretur, vt omnia dissoluerentur simul, & semel, & eodem modo; quod tamen quàm falsum sit, ipsa rerum experientia docere potest, & proinde antecedens cōstitutio astrorū fictitia potius videtur, quàm aliquid fatale adferre terris, vt inquit Tholosanus lib.21. cap.9. de Repub., qui & aliam adfert rationem, qua regnorum fatum, vel rerum publicarum mutationes a cœlestibus constitutionibus necessario sequi non posse putat, quæ a singularibus, & partibus, quæ Rempub. constituunt perueniat ad vniuersitatis, & totius conclusionem; constat Resp. & ciuilis societas singularibus personis ad faciliorem viuendi modum in vnum consentientibus. Cæterum singulares personæ, possunt euitare singulares influxus superiorum cœlestium corporum, per prudentiam, & sapientiam a Deo illis concessam, si velint vti, multò magis Reip. corpus, quod constat ex illis personis, & habet prudentiores, vt Principes, & Magistratus moderatores, poterit ab ijsdem declinare, & Remp. suam contra quædam, quæ possent occasionem soluendæ, vel mutandæ societatis dare tutißimè saluam, tutamq. si velint conseruare, neque igitur vlla necessitas dicetur eius rei, quæ euitari possit.

His de causis Astrologorum ineptiæ sunt exterminandæ, qui de astrologia iudiciaria scripserunt partim auaritia, partim ignorantia Principum, vt ait Ioannes Leonicenus, quiq. vt ei fidem darent, libros commentitios sub nomine falso philosophorum inscripserunt. rectè consulit Astrologis Ioannes Picus in astro.lib.4.cap.8. si Iupiter

ità faciens illis eſt, vt omnes tantum ſibi vna fœlicis hora ſupplicatione diuitiarum, opumque compararent, vt noſtris poſt hac pecunijs nihil indigentes, deſinerent aliquando mentes Imperitorum tot quotidie mendacijs emungendæ pecuniæ gratia ludificare.

Quamobrem aliæ cauſæ de interitu Ciuitatum ſunt inueſtigandæ, & notandum eſt, quod ſicut in rebus naturalibus mutationis cauſa ad materiam refertur, quæ mutationum alterationum, ac eiuſmodi eſt principum paſſiuum, ſicut & forma actiuum, ſic in Rebuſp. & ſicut in rebus naturalibus forma per ſe non corrumpitur, niſi agens eam expellat, vel corrumpat aliam introducendo, ſic forma Rerump. per ſe non corrumpitur, niſi aliquod agens aliam introducat, & ſicut materia in naturalibus permanet, ſed ſub alia forma, ſic materia Rerump. ſub alia forma permanere poteſt. Quare cum ad mutationem requiratur, & ipſa materia, & agens, qui in materiam agat, de his quærendum eſt, ac dicendum cauſam materialem, vel potius moralem eſſe ipſos homines, vel ipſos Principes, efficientem verò Deum eſſe, qui cum vnam formam introducit, aliam corrumpit, vel totaliter omnia delet. Sed ſicut agens ſine materia nihil efficit, ſic Deus hac in re nihil ageret, ideſt nihil mutaret, niſi ipſa materia, ipſa moralis cauſa, ideſt ipſa hominum peccata ei occaſionem præberent. Hæc opinio eſt optimorum politicorum, & rectè ſentientium, nec ipſa experientia negari non poteſt, quæ id eſſe multis exemplis docet. Qui enim Sodoma & Gomorrha igne conflagrauit, Deus, quia cauſa fuere eorum hominum peccata: & de Ieruſalem quis deleuit, Deus, cauſa quia Dominus locutus eſt ſuper eam multitudo iniquitatum eius. Quare ſcriptum eſt ſi nolueris audire vocem Domini Dei tui, vt cuſtodias, & facias mandata eius, tradet te Dominus corruentem ante hoſtes tuos, vt diſpergaris per omnia regna terræ, opprimariſq. violentia, nec habeas, qui te liberet, filij tui, & filiæ tradentur alteri populo videntibus oculis tuis, & deficientibus ad conſpectum eorum tota die, nec ſit fortitudo in manu tua, fructus terræ tuæ, & labores tuos comedat populus, quem ignoras ſicq. ſemper calumniam ſuſtinens, & oppreſſus cunctis diebus filios generabis, ac filias, & non fueris quoniam ducentur in captiuitatem. Aduena, qui tecum verſatur in terra adſit ſuper te, eritq. ſublimior, tu autem deſcendes, & eris inferior, ipſe erit in caput, & tu eris in caudam. Hoc totum quare dixerit, quia intelligeret Deum peccata populi punire velle, quare locutus eſt ſuper iniquitatem Ieruſalem, non vt præſcriberet eam ad culpam, ſed vt monendo reuocaret, quod, quia noluit obedire, hæc omnia iuſto

Dei iudicio audiſſe, quæ Propheta lachrimabiliter deplorat. Ieruſalem ergo Deus deleuit, quia incœpit apoſtatare ab ipſo. quare magis peccat Princeps qui hæreſim amplectitur, quique Deum cognoſcens, & eius notitiam habens, ab eo malitia propria recedit, religionemq. contemnit quàm qui in abominandorum ſcelerum genere eſt contaminatiſſimus, vt de Ieruſalem patet, de qua legitur, & maior effecta eſt iniquitas eius, peccato Sodomorum, idq. multis ex cauſis, quod enim fuerit peccatum eorum Ezech. 16. exprimit dicens. Hoc quippe fuit peccatum eorum ſuperbia, & abundantia ſaturitas panis, ac otium, nec non, & quia egeno, & pauperi manum non porrigebant, & hoc eſt, quod præſens verſus ille ſonat, quia non cœperunt in ea manus. Quid enim eſt dicere non cœperunt in ea manus, niſi, vt ſubaudias boni aliquid agere? Quod ſynagogam feciſſe legimus, ſed tamen licet innumerabilia bona peregerit, & operibus ſacramenta Dei plurimis compleuerit, quia ſceleſtiora commiſit, rectè maior iniquitas eius effecta plangitur. Hinc quoque Ezech. ad eam, iuſtificata eſt inquit Sodoma ſoror tua ex te: Hæc quippe primum cœpit manus extendere ad omnia præceptorum Dei mandata, quia credita erant ei eloquia Dei, poſtremò cum a Deo cœpiſſet apoſtatare, in tantum ſuper egreſſa eſt malitia eius, vt nec dimidium ſcelerum eius Sodoma peccauerit, quæ vacabat otio, atque egeno, & pauperi manum non porrigebat, neque vt verſus inſinuat, cœperant manus eius in ea, anteaquàm ſubuerteretur aliquid agere boni, vt inquit Paſchal. in Ierem. Ieruſalem verò cum & notitiam Dei haberet, & mandata vitæ percepiſſet, manus miſit ad omnia. Quamuis ad vltimum autorem vitæ peremerit, & multis polluta menſtruis ad idola leuauerit.

Pro quibus omnibus malis, quia tanta Dei omnipotentis beneficia calcauit, & mala pro bonis reddidit, conſideranda eſt eius vindictæ pœna, quam Princeps ſemper ante oculos habere deberet. Cum ſic ſubito conuerſa eſt in momento Sodoma pro culpis ſuperius enumeratis. Quanto attrociora Iudæi promeruerunt, qui & beneficia ſpernentes, autorem vitæ peremere, & maiora, & numeroſiora commiſere delicta; & quantum pœnarum aſpectare debent Hæretici Principes. Regnum ſine religione, eſt corpus ſine anima, eſt enim lex Regum ipſa religio, cuius cultores nec vult, nec poteſt relinquere Deus, & nullam Rempub. ſine virtute, nullam politiam ſine iuſtitia, nullam Ciuitatem ſine religione conſtare poſſe vbique in polit. lib. demonſtratur, & niſi Dominus cuſtodierit Ciuitatem fruſtra vigilat, qui cuſtodit eam, & Regnum, quod Deo non ſeruiet,

peribit iuxtà illa, Regnum a gente in gentem transferetur propter iniuſtitias, & iniurias, & contumelias, & diuerſos dolos. Si autem non audierint correptionem Domini, tranſibunt per gladium, & conſumentur in ſtultitia. Propter hoc ſicut deuorat ſtipulam ignis, & calor flammæ exurit, ſic radix eorum, quaſi fauilla erit, & germen eorum, vt puluis aſcendet, abiecerunt enim legem Domini exercituum, & eloquium ſancti Iſrael blaſphemauerunt. Numerauit Deus regnum tuum, & compleuit illud, diuiſum eſt, & datum Medis, ac Perſis. Suſcitabo contra eos Medos, & erit Babylon illa glorioſa in regnis inclyta, in ſuperbia Chaldæorum inſtar ſubuerſionis, quæ facta eſt in Sodoma, ac Gomorrha; ſi timueritis Dominum, & ſeruieritis ei, & audieritis vocem eius, & non exaltaueritis os Domini, eritis & vos, & Rex, qui imperat vobis, ſequentes Dominum Deum veſtrum; ſi autem non audieritis vocem Domini, ſed exaſperaueritis ſermonem eius, erit manus Domini ſuper vos, & ſuper patres veſtros &c. quod ſi perſeueraueritis in malitia, & vos, & Rex veſter pariter peribitis, & dicent omnes gentes, quare fecit Dominus, ſic terræ huic? quæ eſt hæc ira furoris eius immenſa, & reſpondebunt, quia dereliquerunt pactum Domini, quod pepigit cum patribus eorum &c. Quæ omnia apertiſſimè demonſtrant Deum eſſe cauſam efficientem mutat. Ciuitatum, moralem autem ipſos homines; neque ſequitur Deum eſſe mali autorem, nam ſunt homines, qui mala accerſunt, qui ſuo impetu delinquentes in incommoda ruunt, nec ſequitur a Deo probari Tyrannos, quia eos regnare permittat, nam aliquos vocat ad vtilitatem populi Principes, aliquos interdum ad caſtigationem, Deus enim vt Eccleſ. legitur 15. nemini mandauit impiè agere. Sic Ariſt. ſenſit mutationem Ciuitatum eſſe moralem cauſam polit. 5. cap. 3. illis verbis, ſuperbia eorum, & auaritia eorum, qui gubernant, homines prouocant contra ſe, & contra ſtatum eius Reip. quæ iſta fieri patitur, & in multis capit. in quibus oſtendit ſeditiones eſſe cauſas Rerumpub. mutationis, quæ ſeditiones ob lucrum, & honorem naſci demonſtrat, quæ omnia cauſæ ſunt morales; ſic ſenſit Cato apud Titum Liuium, auaritiam, ac luxuriam omnia ſubuertiſſe Imperia; nam ſicut actus bonus moralis, cauſa eſt conſeruationis earum, vt religio in Deum, iuſtitia in ſubditos &c. ſic actus malus, cauſa moralis eſt corruptionis, & Romanæ Reip. mutatio ob has cauſas fuit; nam cum in Romanos mores immenſa luxuria, & effrenata diuitiarum cupiditas inuaſiſſet, cum legum, ac Senatus autoritas omnino concidiſſet, cum plebis animi ad ſpem prædæ turbulentis, & furioſis concionibus

erecti

erecti impetum facerent in fortunas locupletum, cum impunitate armata crudelitas cæde, & sanguine Ciuium vrbem cruentaret, cumq. ij, qui armis plurimum poterant, non de patriæ libertate, sed de sua dominatione cogitarent, cum essent omnia ista tela in Reipub. corpus immissa, existimas fieri, vt inquit Osorius de nobilitate Ciuili vllo modo potuisse, vt illa diutius permaneret? Adde deinde, si commodum est venalia comitia, iudicia redempta, nunditationes prouinciarum, Imperia extraordinaria, & infinita summam Reip. ad certos homines dominandi cupiditate præcipites delegatam, intelliges fieri non potuisse, quin illius ciuitatis opes funditus euersæ corruerent.

Nam iampridem pro frugalitate, infinita luxuria, pro militari disciplina, summa totius corporis, & animi mollities, pro metu legũ, audacia, libido, cupiditas immensa Romanorum animos oppresserat, hominesq. patriæ amantes ad intestina bella concitarat. deinde mores immanes Imperatorum, & naturam importunam cum summa luxuria, & inaudita libidine coniunctam, excisionem rebus intulisse idem affirmat. Non est enim hic, cur tam funestas Reipub. pestes enumeremus, cum illud constet multos propter crudelitatem, & flagitia fuisse tum a Ciuibus suis, tum a militibus, non rarò etiam ab æmulis Imperij contrucidatos; cum enim illa consuetudo interficiendi Principis inueterasset, neque modo improbis Tyrannis, sed etiam moderatis Imperatoribus essent insidiæ comparatæ, illudq. Imperij nomen minime sanctum hominibus fuisset, in eum locum res deducta est, vt nihil esset Romano Imperatore viliùs. Tandem cum S.P.Q.R. autoritas penitus extincta esset, & militaris licentia simul cum auaritia in immensum creuisset, factum est, vt milites pecuniarum fœdere, quibus libuisset Imperium addicerent. Talibus igitur custodibus summæ rerum præpositis, necesse erat, vt omnia Reip. ornamenta funditus interirent, præsertim cum sæpenumero, ne vnquam deesset occasio ciuilis tumultus excitandi, eodem tempore diuersis in locis Imperatores multi crearentur. Ex hoc patet Rom. Imp. euers. causam extitisse moralem sic. August. lib. 5. de Ciuit. Dei Regnum Rom. tamdiu pacificè regnauit, quàmdiù sapientes Reges permisit; Nam principatus sensatus stabilis erit, Rex autem insipiens perdit populum suum. Eccles. 10. Sic Paschasius illis verbis. Qua in Rep. hæc tria simul conspiciuntur, certamina potentium, auaritia magistratuum, inualidum legum auxilium, hæc haud longè abest ab interitu, sed præsertim certamina, nulla enim maior pestis Reipub. contigere potest, quàm inter summos viros honoris, gloriæq. certamen, vt inquit Flaminius Nobilius de honore. Quare concludendum est, quod sicut religio, pietasq. in Deum, iustitia, sapientia, legum obseruatio, concor-

dia, & desidiorum euitatio, innouationis fuga integritas, ac vigilantia principum, ac magistratuum mediocritas, & moderatio obseruata in diuitijs, honoribus, amicitijs parendis, & si quæ alia est Ciuitates, & Resp. conseruant, sic harum contraria corrumpunt, quare causa interitus Ciuitatum est moralis.

At dices multos iniustos, ac scelestos extitisse, quos tamen non fuisse deletos constat.

Respond. iuxta sanct. patruum interpretationem, id ea ratione factum a Deo, ne si omnes hic impij castigarentur, nullum aliud tribunal diuinæ iustitiæ reliquum esse homines iudicarent. Quare aliquos in aliorum exemplum hic Deus castigat, aliquos ad suum tribunal seuerius iudicandos reseruat, & aliquando eos permittit regnare propter populi peccata, vt iam probatum est. Quod si successores regnauerunt est, quia ad meliorem frugem sese receperunt, Deumq. optimè agnouerunt; Deus enim peccatoribus minatur, at non eius mortem vult; qui etiam plerumque augurijs, portentis, prodigijs, cometis, tanquam signis in hominum admonitionē diuinitus assumptis, perniciem, & peccatorum vindictam appropinquare præmonstrat, nisi eis derelictis ad bonorum fontem conuertantur.

Super illa verba, sed veteris pop. Rom. prospera, vel aduersa &c. aliquid de vtilitate historiæ iudicio historicorum, & eiusmodi dicere placet.

De Historiæ vtilitate, ac historicorum iudicio.

INter omnes facultates, atque humanas notitias nulla est historia vel vtilior, vel præstantior; nam res gestas cognoscere, antiquitatum, exemplorumq. memorabilium habere notitiam, vtile, decorum, laudabileq. ac prope diuinum est inquit Cicero, sicut & pulchrum aliorum erroribus vitam nostram in melius constituere, & quod appetendum, fugiendum ve sit, ex aliorum exemplis posse dignoscere, vt rectissimè Diodorus Siculus scribit. Hac enim tamquam in speculo ornare, & componore vitam tuam ad alienas virtutes potes, cum præcipuè salubre, ac frugiferum sit, vt Liuius lib. 1. ait omnis te exempli documenta in illustri posita intueri, vt inde tibi, tuæq. Reip.; quod imitere capias, inde inceptum fœdum exitu, quod vites. Etenim verissimam disciplinam, exercitationemq. ad res ciuiles, & ad publicas deliberationes rerum gestarum historias vtiles esse Arist. & Polyb. faten-

fatentur. Inde optimos consiliarios historiæ libros Alphonsus præclarissimus Hispaniarum Rex esse dicebat. Quare cum a multis historia cõmendetur, plurimis omissis, præcipuos solummodo historiæ præcones ponemus hic, vt lector ad earum cognitionem magis inflammetur.

Aemilius Ferettus, hæc dicit, magna profectò quædam res est, ac vtilior, quàm vulgo credatur historiæ cognitio, per quam tutò idem propè in otio, vmbraq. consequimur, quod vix per multos, magnosq. labores, summaq. pericula vitæ, ac fortunarum industria nobis nostra comparatur. Quamobrem si eos homines, prudentiores cæteris existimamus, quos vsu, ac experientia rerum peritos cognoscimus: eos medius fidius, vel æquare, vel proximè saltem ad illos accedere iudicabimus, qui infinitis ferè actionibus hominum historiæ beneficio speculatores diligentes interfuerint, qui etiam eò mihi præstare videntur, exercitatis tantum hominibus, quòd propter angustias temporũ, quibus in hac nostra breui, & incerta vita præmimur, & propter eas solicitudines, quæ vel diligentissimè agentes, & accuratissimè aliquid a perfecta meditatione rerum nos auocant, paucissima agere possumus, cum ille tamen interim, qui in litteras, & monimenta veterum incubuit, vsque ab ipsius orbis initijs repetita memoria consilia, & facta in vtramque partem insignia discere valeat, atque repræsentare: præsertim cum paucissimi possint res tractare magnas, neque enim multis contigit, aut principes esse, aut principum virorum consilia regere, omnibus verò licet, qui non omnino illiterati sunt, quæ multis ætatibus gesta fuerunt, ab infinitis pœnè hominibus, veluti subiecta oculis per rerum memoriam in paucissimos dies vnamq. mentem conclusa recognoscere.

Historiarum notitia confert ad intelligendas scripturas, nam S. Aug. de adis.doc.chri. quicquid de ordine temporũ transactorum indicat ea, quæ appellatur historia, plurimum adiuuat ad libros sacros intelligendos. Nam & per Olimpiades, & per Consulum nomina multa sæpe quæruntur a nobis.

Isidorus 1. Ethimolog. multi sapientes præterita hominum gesta ad instructionem præsentium historijs indiderunt; siquidem & per historiam summa retro temporum annorumq. supputatione comprehenderunt, & per Consulum, Regumq. successum multa necessaria perscrutantur.

Sallustius memoria rerum gestarum vehementissimè animus accenditur ad virtutem, nec prius egregijs veris flamma sedatur, quàm eorum virtus famam, atque gloriam maiorum adæquaueris. ex negotijs, quæ ingenio exercentur in primis magno vsui est memoria re-

rum gestarum, cuius de virtute multi dixere.

Franciscus Patritius de regno lib. 2. cap. 10. historiarum cognitio Regibus, Ducibus, Imperatoribus, & omnibus Principibus per quã necessaria habenda est, quam Cicero appellat testem temporum, vitæ magistram, veram memoriæ, ac veritatis nunciam.

Politianus in præfatione in Suetonium, ea est vna, cuius ope aduersus omnem fortunæ temeritatẽ, quasi Vulcanis armis muniti sumus, atque armati, ea hoc quoque nobis præstat, vt quod ad rerum cognitionem attinet, superioribus etiam vixisse ætatibus videamur: Neque non tamen, & illud historiæ ingens est meritum, quòd & bonos viros laudando extollit, & improbos vituperando detestatur; sola denique custos est fidissima temporum, & ipsa a temporibus, quasi mutuò referentibus gratiam custoditur; & inferius historia & fœlicitatem participat nobis, & citra illud nocumentum prodest homini, & veritatem ipsam velis, equisq. quòd aiunt inter prima prosequitur. Quapropter vt in pauca conferam, verè hoc mihi videor esse dicturus, nullius, aut facultatis, aut disciplinæ tantam vtilitatem, quantam historiæ existere, nam cum perpetua stigmata inurat improbis, cum sempiterna gloria afficiat bonos, illos a malis actibus metu dedecoris absterreat, hos ad præclara facinora spe laudis adhortetur, magna meritò ex parte præstantissima quæq. excellentium virorum opera dicta, factaq. ipsi accepta referentur historiæ.

Quintilianus, historia per sese tenet lectores, nullius, aut tantæ facultatis, aut disciplinæ tanta vtilitas, quanta historiæ existit.

Quidam, nullis ex libris plus vtilitatis capi potest, quàm ex eorũ monumentis, qui res publicè, priuatimq. gestas bona fide posteris prodiderunt. Ex bonæ enim fidei scriptoribus super alias innumeras, hæc præcipua capitur vtilitas, quòd nulla res æquè, vel bonorum Regum animos ad res cum laude gerendas accendit, vel Tyrannorum cupiditates cohibet, ac refrenat; dum vtrique cernunt horum litteris suam vitam omnem mox in totius orbis; imò seculorum omnium theatrum producendam, & quicquid in abdito nunc vel faciant, vel ascito fuco prætexunt, vel metu dissimulari cogunt, verius, quàm ignorari, paulo post clarissima in luce sub oculis omnium traducendum, cum iam metu pariter, ac spe libera posteritas. Nec vlla corrupta studio magno consensu rectè factis applaudet, pariq. libertate his diuersa explodet, exsibilabitq.

Andreas Alciatus, Maxima semper apud veteres fuit historiæ autoritas, eoq. omnibus temporibus in honore habita, vt cùm plurima variarum rerum studia, & quidem nobilissima haberentur, rerum tamen gestarum scriptores semper primas partes sibi vendicarent.

Profit

Prosit corporibus medicina, publicè intersit plurimos esse Iuris consultos, summo se in fastigio positos credant Philosophi, de gradu deijci non sinat se militaris gloria, cedunt, hæc tamen, cessereq. omnia historiæ Autoribus: cùm quæ nulla non artium aliquo tempore malè audierit, solam hanc professionem extra aleam esse, semper existimatum est. Eiecti Vrbe Roma pluries Philosophi, & Rethores fuere Senatus consultis, quoque diffamati, mathematici, nec medici, nisi post sexcentesimum, & eò amplius annnm conditæ vrbis admissi, cùm tamen interim Piso. Fab. Pictor, cæteriq. Annalium scriptores summam dignitatem nanciscerentur. Si enim id genus professores cur tanto opere suis studijs incumbant, diligenter animaduertimus, non aliud certè causæ erit, quàm pecuniæ cupiditas. Quid enim æs medicis parat, nisi abominatione dignissimus morbus, maliq. aliqua lues? quid militibus, nisi humani generis discordia, rapacitasque? quid aliud nostrorum temporum Philosophia respicit? At sola gloriæ cupiditate scribitur historia non mercenario obnoxia stipendio, sed quæ sola sibi ipsi pulcherrimum præmium sit. Hinc non à vilissimo quoque tentata, sed in Principum ferè, & illustrium virorum exercitamentis fuit.

Marcus Antonius Muretus in Sallustium. In deliberationibus nihil vtilius est cognitione historiæ. Similia enim è similibus eueniunt, extant in historijs præclara exempla omnium virtutum, quibus animus ad imitandi studium accenditur, neque vlla pars est historiæ, quæ non prosit ad vitam, vides bonis benè succedere, malis malè? disce qualia consilia sunt, tales plerinque esse & euentus. Vides bonis multa aspera, atque incommoda obijci? paupertatem, ignominiam, exilium, cruciatus corporis, &c. Disce ea mala non esse, neque tantùm acerbitatis esse in eis excipiendis, quantùm gloriæ in fortiter perferendis. Vides homines improbos abundare diuitijs, gloria, honoribus, potentia, & similibus? disce ea vera bona non esse. Nihil enim verè bonum est, nisi quod meliores eos, in quibus est, & laudabiliores facit; & in oratione in Cornelium Tacitum. Si nihil est hominis animo iucundius, quàm discere, & eorum, quæ suaptè vi, ac natura iucunda sunt, tantò quidque iucundiùs, quantò laboris, ac molestiæ minus exhibet, dubitare de historiæ suauitate nemo potest; cùm scripti genus nullum sit, ex quo aut plura, aut citius, & minore animi contentione discantur. Artium præcepta, dum traduntur molesta sunt, Mathematicæ non plus pulchritudine inuitant, quàm difficultate deterrent. Illa ipsa Princeps. ac Regina artium Philosophia nunquam tam multos habuit studiosos sui, vt non plures obtrectatores habuerit; vna historia est, quæ omnium studia allicеat,

ceat, aures teneat, animos mulceat, à qua ſi quis abhorrere ſe dicat, parum abſit, quin ipſe ſe ne hominem quidem eſſe fateatur, & inferius, neque vlla certior eſt regula iudicandi, quò quæque res euaſura ſit, quàm inſpicere, quem exitum ſimilia in longinquitate temporis ſæpiùs, ac frequentiùs habuerint. Quòd ſi aut temporis hominibus ad viuendum conceſſit breuitas, aut ipſa vitæ ratio pateretur, vt idem homo multa ſecula integra, mente, integriſq. ſenſibus vixiſset, multas prouincias obijſset, ad intimas Principum virorum de grauiſſimis rebus conſultationes frequenter adhibitus eſſet, omnium ſententias audijſset, rationum, quibus quiſque niteretur, pondera, ac momenta diligenter expendiſſet, obſeruaſſet poſtea, & notaſſet diligenter, quid ex ipſo conſecutum eſſet? quis non incredibilem quandam in eo vigere vim conſilij crederet? quis non eius ſententiam de rebus gerendis, in Oraculi propemodum loco, ac numero habendus fateretur? At qui quod natura nobis denegat, præſtat hiſtoria, vt qui eam diù, ac diligenter peruolutarunt omnibus ætatibus vixiſſe, omnes regiones perluſtraſſe, omnibus publicis conſilijs interfuiſſe, omnia, quæ vnquam contigerint præſentes ſpectaſſe, atque annotaſſe videantur.

Fridericus Furius, boni conſiliarij etiam nota eſt hiſtoriarum cognitio, nimirum, ſi viderit, & legerit ſingulari attentione, & diligentia omnium ſeculorum memoriam; maximè autem hiſt. ſui Principis, necnon amicorum vicinorum, & inimicorum eius, hunc, qui in lectione hiſt. diligenter verſatus, & rerum fructum ex ipſis decerpere nouit, perfectum Conſiliarium, & officialem prudentem dixero. Nihil tali deeſt, in omnibus negotijs gubernationis eſt exercitatus, imò viua quaſi exercitatio, & experientia cenſetur.

Adamus Kellerius lib. 1. cap. 8. de off. iur. polit. Hiſtoria adeò ſtudium circa omnem cognitionem verſatur, vt & leges non ſint niſi hiſtoria, quæ continet ſententias, atque conſilia veterum prudentium, quibus Reſpub. conſtituerunt, & Ciues in pace, atque virtutis cultu continuerunt, nec alia de cauſa eæ hodie addiſcuntur, niſi vt idem præſtare valeamus.

Eſt igitur vitæ humanæ compendiaria inſtructio, exemplum morum, ac naturarum hominum, negotiorum index, certa actionum experientia, prudens, atque fidelis in rebus dubijs conſultrix, magiſtra pacis, lux belli, portus, ac requies omnis generis hominibus.

Iuſtus Lipſius, ſi vlla quidem res ad prudentiam publicam, priuatamq. facit, facit hiſtoria, eademque ad ciuilem hanc partem vtiliſſima.

Beroaldus in oratione per eum habita in enarratione Titi Liuij.

cùm

cùm omnium disciplinarum cognitio vtilis, atque iucunda mortalibus sit, historiæ cognitionem mediusfidius vtilissimam, iucundissimamq. esse censeo, ex quo cum multum omnibus scriptoribus debeamus, qui non sibi, sed etiam posteris vixisse creduntur, plurimum profectò historicis debere nos non possumus inficiari, quorum labore, ac industria effectum est, vt omnium ætatum, omnium gentium, omnium populorum res gestæ, omnia præclara facinora scirentur à nobis, intelligerentur, & cognoscerentur, vt iuxta illustrissimorum virorum dicta, factaue memoratu digna contueri, ediscere, & recordari liceret, qua quidem re nihil pulchrius, nihil iucundius, nihil magnificentius excogitari posse contenderim.

Insuper S. August. lib. 1. suarum orat. in orat. de laud. hist. & orat. dicit, quod magna semper apud præclaros Principes, ac populos non modo Græciæ, ac Latij, sed etiam cæterarum totius Orbis nationum, atque gentium laude, & gloria, digni habiti sunt gestarum rerum scriptores, qui vel hist. vel annal. litteris commendauerunt, quòd plurimum, tum ad antiquitatis memoriam, tum etiam ad iuuandam Rerumpublicarum administrationem, scriptorum monumenta prodesse videantur.

In tantum etiam sunt vtilitatis Chronicæ, quod probant in causis decidendis, secundum Bart. in l. 1. ff. si cert. pet. Bald. Anton. & alij in c. inter dilectos, extra, de fide instrum. post gloss. ibi, in verbo, magis, & etiam gloss. in verbo, transtulit, in c. per venerabilem extra, de elect.

Plinius ad Tacit. dies noctesq. cogitare se scribit, quæ quoque possit tollere humo, id autem solam prope historiam polliceri, beatosq. putat, quibus Deorum munere datum est, aut facere scribenda, aut scribere legenda, beatissimos quibus vtrumque.

His de causis, mirum haud est, si historici Principibus gratissimi fuere, vt Antipater Seuero, Clitarcus Alexandro, Restius Theodosio, Hieronymus Rhodius Demetrio, & Aristoteles Alexandro, qui beneficium octingentorum talentorum animalium historiæ conscribendæ causa in eum contulit, ipseq. Homerum, vt militiæ magistrum, præ manibus semper habebat; ostendunt enim Historici plurima de exercitu, de eligendis, ac cognoscendis militibus, de acie instruenda, de Castris, de agminibus, de arcium oppugnationibus, de defensionibus, de annona, de insidijs faciendis, atque euitandis, deq. cæteris rebus, quæ propriæ sunt belli. Historia ad virtutem animos inflammat, à vitijs remouet, vitam virtute præditis donat, scelestos perterrefacit, benemeritos æternis præmijs afficit, infames opprimit, eruditos fame, ac splendore locupletat, in Deum pietatem commendat,

dat, in parentes, in patriam, beneuolentiam, ac charitatem laudat, honestatem extollit, prudentiam exaltat, perpetuaq. fama honore dignum nobilitat, animæ internos mores, actiones, naturam, operationem patefacit, tempora refert, ordinem narrat, noua declarat, gesta demonstrat, curiosos satietate explet, documenta omnibus tradit, homines cautos, ac prudentes reddit. Hac mali à bonis, à vilibus audaces, iusti ab iniustis, miseri à fortibus cognoscuntur. Hac rerum veritatem, hominum casus, ac infortunia, rerum gestarum sagaces actiones, cum prudentia coniunctas scimus; intellectum demum acuit, memoriam auget, phantas. delectat, auditorem recreat, lætos, mœstos, ambiguos homines reddit, vt inquit Thomas Garzonius in platea vniuersali.

Mentes etiam barbarorum delectat, afflictis consolationem, vilibus audaciam præbet, imperitos docet, omnesq. denique ad virtutem excitat, atque inflammat. Selimus Turcarum Imperator Cæsarem imitari conabatur, lectione ipsius historiæ in Turcicum sermonem versæ. Lucium Lucullum scribit Cicero, cùm esset Roma ad bellum Mithridaticum profectus, rei militaris omnimo rudis, tantam tamen inter nauigandum, in percunctandis peritioribus, in rebus gestis legendis operam posuisse, vt cùm in Asiam planè Dux factus peruenisset, tantus in omni genere belli extiterit, vt maximi illius Regis confessione, atque iudicio omnibus quorumcumque seculorum Imperatoribus anteferretur. Alexander autem Seuerus Romanus Princeps, quoties sibi deliberandum de negotio bellico foret, peritos historiæ homines primò consulebat, neque id iniuria, vt inquit Politianus, si enim sapientiam, quod ait Afranius, vsus quidem genuit, mater autem peperit memoria, qui nam tandem sapientiores vel esse, vel haberi debent, quàm ij, qui non ætatis vnius, atque Vrbis, sed omnis æui, omniumq. nationum facta, atque mores animo, & memoria comprændenderunt.

Tandem qui historiæ cognitione destituti sunt, puerorum similes videntur, præclarè enim Cicero, nescire, quid gestum sit, anteaquàm nascereris, hoc est semper puerum esse.

Ex his satis constat, omnibus, ac Principibus præsertim, historiam non solùm vtilem, verùm etiam necessariam esse, nam nulla res magis prudentiam perficit, quàm historiarum cognitio, multa enim videntur facilia, quæ si executioni traduntur, & ad experientiam deueniuntur, impossibilia cognoscuntur, quæ quidem rectè dignoscere Princeps historiarum cognitione poterit. Et si non impossibile, saltem difficile est, quòd Princeps verum ius cognoscat, sine optimorum historicorum cognitione. Quare de historicis dicendum est.

Non

Non enim omnis historia prudentiam ciuilem gignit, Lipsius præclaros hos existimat. Inter Græcos Thucydidem elocutione tota grauem, & breuem, densum sententijs, sanum iudicijs, occultè vbique instruentem, actiones, vitamq. dirigentem, orationibus, ac excursibus penè diuinum. Polybium iudicio, ac prudentia Thucydidi haud disparem, cura, ac stilo solutiorem; qui excedit, obrumpit, diffundit, & sæpè non tam narrat, quàm ex professo docet. Lectione Principis dignum Plutarchum, si quem alium Principe scriptorem. Xenophontem suauem, fidum, circumspectum, è quo tamen haurias magis prudentiam ciuilem, quàm vt vltrò eam propinet. Nicetam Crotoniatem parùm vulgo notum, sed dignissimum notitia, vt historicum enarrationis distinctæ, compositæ, sine vanitate, sine ineptijs, breuem, quod satis sit, ac fidum. Nicephorum Greg. iudicijs crebrum, & plerumque rectum.

Inter Latinos autem Cornelium Tacitum mirabilem omnino scriptorem, de quo initio diximus. Caium Sallustium omninò primum. Titum Liuium diffusum illum, & placidum, in concionibus maximè disertum, iudicijs, sententijsq. bonum, & si non frequentem. Q. Curtium probum, legitimumq. historicum, miræ in sermone facilitatis, in narrationibus leporis, verum in iudicijs, argutum in sententijs, in orationibus facundum. Caium Cæsarem, qui res suas ipse digessit, compositè sanè, & pari modestia, ac libertate. Inter mediæ autem ætatis scriptores Ammianum Marcellinum fidei, ac iudicij satis clarum. Lambertum Schanaburgensem non contemnendum in Germanicis rebus. Rodericum Toletanum in Hispanicis. Philippum Cumineum omnia videntem, penetrantem, arcana consiliorum eruentem, & subinde instruentem nos salutaribus, rarisq. præceptis. Paulum Aemilium, cuius scribendi genus est doctum, neruosum, pressum, ad subtilitatem, ac argutias inclinans, & relinquens, defingensq. aliquid in animo serij Lectoris. Aeui superioris Historicos duos, Franciscum Guicciardinum, prudentem, peritumq. scriptorem, & tales suos lectores facientem, liberum, & veracem, ab affectibus immunem, non tamen ab odio, quod retegere non semel videtur in Ducem Vrbinatem. Paulum Iouium, stilo bonum, grauemq. & planè ad historiam, iudicio, ac fide ambiguum, vbi affectus non distrabunt, rectum, vbi illi adsunt obnoxium. Hæc sunt Lipsii iudicia; Cæterum Flauius Vopiscus, non dubitanter affirmat neminem scriptorem, quantum ad historiam pertinet, non aliquid esse mentitum, ac gloriatur se multa prodidisse, in quibus Licuus, Sallustius, Cornelius Trogus manifestis testibus conuincerentur. Et Guicciardinum, qui omnium opinione verior existimatur, Ioan-

nes

nes Baptiſta Leo mendacij arguit. Riccobonus ferè omnes in ſtilo repræhendit. Plinij ſcabroſum, Suetonij leuem, grammaticum, non hiſtoricum. Lucij Flori conciſum, Taciti aſperum, Paterculi, Iulij Capitolini, Aelij Lamp. Trebellij Pollionis, Flauij Vopiſci, Aelij Spartiani, Volcatij Gallicani tenuem. Sexti Rufi corruptum, Eutropij inelegantem, Ammiani Marcellini durum, Procopij naturalem ferè, ac ſine artificio; Agath. & Iornandi confuſum. Pauli Diaconi, ac Blondi barbarum eſſe dicit. Verumtamen quia lectores ſupradictorum hiſtoricorum cognitione non explentur, ſed alios legere volunt, operæ pretium erit hic circa tam bonos, quàm malos hiſtoricos aliquid notare, vt fructum ex eorum lectione haurire poſſint; quamobrem, vt inquit Lipſius epiſt. 61. ordine opus eſt, ne confuſa, & vaga lectio ſit, aut deſolutaria, vel interrupta, traicere ſe ex vna, in aliam, eſt momentaneæ voluptatis, & tempus ſuum, imò, & ſe fallunt. Attentio, & lectio cum legis non ſuſpenſum, aut attonitum te habeat, tantùm nouitas, aut magnitudo euentuum, inſiſte, inquire cui hoc rei facere poſſit, ecquid vſum ſui præbere. Mora hic aliqua inter legendum, & tarditas fateor, ſed nimirùm dicto veteri, nulla res poteſt eſſe eadem feſtinata ſimul, & examinata, nec eſſe quidquam omnium, quod habeat laudem diligentiæ ſimul, & gratiam celeritatis, tarda igitur, & quære, iam reperiſti, tum ſit electio, ideſt, vt ſtilum capias, & exerceas, & velut annonam in horrea quadam reponas. Trade libris, in quo labor aliquis & virum in legendo remota, ſed mihi crede vtilis, ſi quidquam in omni ratione ſtudiorum libri iſti quattuor totidem titulos habeant, rerum, quas præcipuè in hiſtorijs notes, memorabilium, ritualium, ciuilium, moralium, quorum memorabilium res deſigno magnas, & cum admiratione, aut metu legendas, ſiue audiendas, vt eſt notabilis potentia alicuius Regis, aut populi opera, vel opes, prodigia, & noui, aut inſoliti euentus, vno verbo quicquid non obuium, & magnitudine, vel raritate commendat. Ritualia autem, quæ pertinent ad inſtituta, ritusq. veteres, ſiue quos in publico, ſiue quos in priuato vſurpabant. Ciuilia, quæ ad vitam, & regimen commune faciunt, & hanc hominum verè, & legibus deuinctam ſocietatem. Moralia denique ea, quæ priuatim ad nos, & vitam formandam virtutibus amicam, vitijs alienam. Ecce quatuor ſunt tituli, quod ſupereſt referre in eos, quidquid illos ſingules facit, ſiue ſententiarum, ſiue exemplorum, idq. cum hac attentionis cura, & iudicij item norma.

Princeps nobilis, ac quilibet alius bonos verſabunt hiſtoricos, vt inquit Antonius Poſſeuinus in bibliotheca ſelecta par. 2. cap. 4. lib. 16. quod item ad ſeſe perficiendos attinet, id ſumant. Reliqua Dei gloria

com-

commendanda detestandis peccatis, fugiendisq. vitijs tanquam normam adhibeant, & maximam sese victoriam reputaturos de hostibus intelligant, si seipsos custodierint. Neque verò eos legant, vt gentem suam iactabundè alijs præferant, animorum plus vni, quàm alteri nationi adhereant, aut inde obloquendi de alijs captent occasionem. Quamquàm enim in bello iusto ab ijs, qui militiæ adscripti sunt pugnare liceat pro eo, cui causa iusta adiudicata est: non tollitur tamen id, quod Christus tam seriò mandauit. Diligite (inquit) inuicem, sicut ego dilexi vos. Alioquin pessima nobis esset historia, quæ charioatem, quæ finis est legis, & Euangelium tolleret, sicuti & Euangelium esset mutilum, si disciplina militaris suis exculta legibus abijceretur, cùm Apostolus dicat, gladium non sine causa stringi ad vindictam malorum, laudem verò bonorum. Neque verò abijciant animum in legendo, non incboatas relinquent historias, non modò banc, modò illam curiosius arripient, sed integras absoluant, vt & in reliquis ad exitum abducendis viros sese præstare cordatos, & fortes assuescant. Porrò ætas historiæ studijs idonea semper est: tenerior quidem ad mandanda memoriæ, qaæ audit; prouectior autem ad percipienda, aut efficienda, quæ percepit. Præterea, cùm non eorumdem, qui militiæ seruiunt, sint eadem officia, artes, munera, ideo suus cuique status agnoscendus est, ad quem propriæ disciplinæ, & lectionis historiæ ratio referatur. Neque enim Sacerdoti, qui sequitur Castra, versandi sunt libri, qui de ratione arces expugnandi, stratagemmata moliendi, copias in aciem educendi, equitandi, cursum in mare tenendi, ad scopum collineandi, & iaculandi lanceas, ad congressum aptandi, ac de alijs huiusmodi agunt, sed ij, quibus vitæ Christianæ institutio, ac conscientiæ militum vincula, & solutio, exemplaq. ad omnem virtutem, & cohortationes ad pietatem, hæresumq. atque Ethnicorum perfidiæ expugnatio, Sacramentorum denique administratio traditur. At, & cùm maritima alij, terrestria reliqui bella tractent, ita se vir militaris initio comparet, oportrt, vt ne frustrà ijs tempus terat, quod legendis alijs fuerat vtilius insumendum. Hoc animo, qui ad legendas historias accesserit, alijs iam cautionibus, & legibus præmuniendus est. Prima, vt nihil inde concipiat, ex quo tepescat in Christiana pietate, ac religione Catholica Romana, vel alienior fiat à reuerentia erga Catholicos Principes obsequio, vel quidquam remittat de diligentia, & fortitudine rei, quæ iustè, ac maturè legitimis Principibus deliberata promouenda sit. Itaque sicuti ab Historicis autoritas, bonumuè nomen Pontificum, & Principum, ac Rerumpublicarum carpitur, aut etiam non omninò iniustè reprabẽditur nihil praiudicet, omnia verò, vt illicò respuenda, sic neque facillimè

cillimè credenda eſſe arbitretur memor illius diuini verbi. Qui citò credit leuis eſt corde, fieri enim poteſt, vt Hiſtoricus haud æquè alterius, atque alterius Principis geſta, cauſas, persſtates (hoc eſt circumſtantias) ſit aſſequutus. Aut ſi eas nouerit, expedire tamen non exiſtimauerit, vt quæ eſſent recentiſſima (dum ij, de quibus agebatur, erant ſuperſtites) omnia prodirent in vulgus, vnde videlicet erumperent diſſidiorum ſemina, vel populi irritarentur aduerſus Principes, aut compoſita aliqua pax turbaretur. Mitto ſpem præmiorum, adulationem, odium, cæteras animi perturbationes, & alia, quæ forſan, vel promiſſa, vel collata nonnullis fuerant, vt non ita religioni ſibi ducerent, ſiquid ſilentio inuoluerent, vel obſcurarent, vel exagerarent, aut denique falſarent. Et ipſa quoque rerum ſuſceptarum conſilia, variaq. rationes, quæ non ſtatim omnibus liquent plurimæ eſſe poſſunt, puta, finium, perſonarum, temporum, vt qui in hiſtorijs repræhenduntur non modò non affines culpæ, ſed maxima potiùs laude afficiendi. Itaque & ſuſcepti conſilij, rerumq. geſtarum exitus, tranquillo oculo ſpectandus eſt. Etſi enim prudentiam inde, fortitudinemq. Principis æquitatemue, ſiue iniquitatem cauſæ, haud ſemper rectè perpendes (quoniam, & hæc omnia poſſunt impediri peccatis aliorum, quæ pluribus haud innotuere, tantam nihilominus id lucem affert, vt deinceps planum fiat Deum ipſum (licet ijdem Principes cuncta fortè non proſpexere) eorum cordibus illapſum obfirmaſſe ijs in deliberationibus animos, quæ hiſtoricis, & reliquo Orbi Chriſtiano longiſſimè à iuſto videbantur abfuiſſe.

Sed hæc pauca notaſſe ſufficiat: Si quis ampliora deſiderat, & præſertim rationem, & ordinem legendi omnes hiſtorias ipſum Poſſeuinum, Ioannem Bodinum in methodo ad facilem hiſtoriarum cognitionem, ex emendatis, Laurentium Duccium in arte hiſtorica, qui antiquos, & recentiores examinat, Ioannem Iouianum Pontanum, Ioannem Antonium Viperanum, Lucianum, Dionyſium Alicarna., Sebaſtianum Foxium, Franciſcum Robertellum, Franciſcum Patritium, Vbertum Foliettam, Lambinum in Aemilij Probi vitas, Franciſcum Balduinum, ac alios legat, ex quibus plurima, quæ ad ipſam hiſtoriam, & ad Hiſtoricos pertinet haurire poterit.

Poſtquam Bruto & Caſſio cæſis, &c.

Super illa verba, ne ijs quidem annis, quibus Rhodi ſpecie ſeceſſus, &c. de ſolitudine aliqua dicemus.

Quod Princeps ſolitudinem fugere deberet.

MAgnis viris ſeceſſus ſæpe aguntur,& frequentantur,quo intenſius iram,ſimulationem,& ſecretos animi motus exerceant, ac meditentur,& in altitudinem ſe condant,occaſione poſtea oblata promunt,quæ in illa ſolitudine concoxerunt, vt inquit Scotus. Quare ſolitudinem fugere quiſq. deberet: nam ſolitariè viuere,iucundè difficile eſt,non .n. eſt facile per ſeipſum aſſiduè operari,cum alijs verò,& ad alios facilius,vt ait Ariſt.9.Ethi. & ad Nico.c.9.ratio aũt cur ſolitudo Principes præcipites,ac iracundos reddere ſolet,eſt atra bilis, quam ſolitudo generat,vt inquit Albertus de mot.animæ cap.6 .atra autem bilis homines peſſima cogitare impellit, ad facinora perpetrãda animos inclinat,ex quibus cædes Ciuium ,vindictæ,ſuſpiciones ſubditis periculoſæ exoriuntur. Soli,opportuniorem habent occaſionẽ malè cogitandi,malè exequendi, & malè peccandi; malum enim, quod nemo videt, nemo arguit,vbi autem non timetur reprehenſor; ſecurus accedit tentator, licentius perpetratur iniquitas,vt Hieron.affirmat. Exemplũ non quæramus,Tiberij habemus,qui Rhodi non aliud, quàm iram, & ſimulationem,& ſecretas libidines eſt meditatus, quiq. rectius adminiſtrauit viuentibus Germanico,ac Seiano,quibus aliquam rationem habebat,quàm ſolus. Omnia nobis mala ſolitudo perſuadet,inquit Seneca epiſt.61. quare rectè Ariſt. homo ſolitarius,aut Deus,aut beſtia. prompti aditus,obuia comitas ſunt Principis virtutes non vitia,vt ait Tac. lib. 2. Quamobrem Princeps habere cum multis conſuetudinem debet,Auguſti imitatione,qui Mœcenate, Agrippa, & alijs familiariter vtebatur, & in motu,geſtu,affectu,& conuictu maximam ſeruare affabilitatem: minuta quædam, vt ait Phedon. animalia cum mordent,non ſentiuntur.adeò tenuis illis, & fallens in periculum vis eſt, timor indicat morſum,& in ipſo tremore nullum vulnus apparet. Idẽ tibi in conuerſatione virorum ſapientium eueniet, non deprehendes quemadmodum, aut quando tibi proſit, profuiſſe deprehendes, vt inquit Seneca lib.2.epiſt.95.

At dices ſolitudinem a multis laudari, ac probari; Reſpon. aliquos loqui de ſolitudine mentali, non autem corporali, aliquos, vt Senecam de ſolitudine,quæ ad comparandam philoſophiam facere videtur. Cæterum ſolitudinem non religione, non rerum cæleſtium indagine tractam, ſed prauo affectu, & rigore naturæ ductam, omnibus

nibus pernicioſam, ſed maxime Principi eſſe conſtat.

Super illa verba ſeruiendum fœminæ contigit dubitare.

Vtrum fœminæ viris præferri in regnando debeant.

QVamquàm multa ſint exempla mulierum, quæ rectè reſp. adminiſtrarunt, dicendum tamen eſt viros fœminis præferri debere.

Primo quia, vt ait Lipſius vir ad virtutem, ad regimen natus animo, corpore, voce, viſu robuſtior, & quem magis vereare, aut venerere. In fœmina omnia leuia, mollia, quæ amorem, non reuerentiam, creent. A natura ipſæ magis timidæ ſunt, quàm timendæ. Non igitur hic autoritas. Iam in viro prudentia, & conſtantia: in illis callidi-tas, aut argutiæ, imbecillitas deinde iudicij, & in decretis, ſenſibusq. Euripus ſepties in die mutant. Raro etiam altum, honeſtumq. ſpirãt, ſunt in vanis, aut vilibus curis; non ergo ad ſceptrum, & publicum decus idoneæ. Duæ etiam virtutes Principum primæ. Iuſtitia, & fides firmiter vix ſunt in iſtis. Non prior, quia inclinant faciliter, miſerantur facillimè, & gratiæ, aut affectui obſecundant. Non altera, quia mobiles ingenio ſunt, & mutant, vt ventus. Ne clementia quidẽ ſit, quæ putetur, & benignior ille vultus, neſcio quomodo ſæuum ſæpè animum, & vindicem celat. Quid de laſciuia, aut luxu dicam? vtrique vitio opportunas ſcimus, & pudorem, atque opes prodigere: præſertim cum ſui iuris, ac ſpontis frenum non habent, quod adſtringat.

Secundo, quia nimis præcipites ſunt, & dum quod facerè imbiberũt, efficiant, fas, nefasq. pro eodem putant, vt affirmat Muretus; quo minus omnia turbentur, ac ruant, quo minus cœlum terræ miſceatur, dũ potiantur eo, quod cupiunt, non recuſant. Metum, pudorem, religionem, charitatem etiam coniunctiſſimorum exuunt, vt ad honeſta pauidæ, ſic ad illicita audaces. Cum autem per ſe fœminæ parere, miſerum eſt, tum longe infœliciſſima gens, cuius ipſe Princeps fœminæ paret. Minus interdum malorum efficiunt ſolæ; quãquam enim omnia præ ſua libidine nihili faciunt, interdum tamen ſi ſolæ ſint naturali ſexus ſui timiditate refrænantur, non vt virtute vitium, ſed vt vitium contrario vitio paulum reprimatur, ac retundatur. At ſi cupiditatem ſuã virorum, vel autoritate velari, vel nomine ipſo firmari poſſe videant, nihil tam periculoſum, quod aggredi, nihil tam munitum, quod labefactare, nihil tam ſanctum, quod violare non audeant. Magna populi

cala-

calamitas eſt, vxorius Princeps, terque, quaterque, vt Poëtæ loquuntur miſeræ gentes, quarum Principes vxoribus ſuis nubunt. Nam vt cicuta, ſi ſola bibatur meri potione, ne exitio ſit, impediri poteſt, ſin permiſta cum vino hauſta ſit, nullus iam ſupereſt remedio locus; ita muliebris impotentia ſi ſola bacchetur, Imperio viri frænari, ac coërceri poteſt, ſin virili autoritate, vallata & illo quaſi vehiculo adiuta, ad Reip. vitalia penetrarit, vix ab imminenti exitio populi ſalus, vt aiunt, ipſa ſeruauerit. Deſperata, & profligata res eſt, vbi venenis remedia miſcuerint.

Tertio quia, vt Ariſt. 2. polit. genus mulierum nimis imperioſum eſt, & animi mores hominum ſibi ſubigere valde deſiderant, & Iuuenalis teſtatur loquelas haſce illis proprias eſſe.

Sic volo, ſic iubeo, ſit pro ratione voluntas.

Noui ingenium mulierum, nolunt vbi velis, vbi nolis cupiunt vltro.

Verè ait Comicus, crede mihi inquit Auguſt. ſi totum cœlum eſſet papirus, & totum mare attramentum, & omnes ſtellæ pennæ, & omnes Angeli ſcribentes, non poſſent deſcribere aſtutias mulierum: & multi ſunt ità fortè ſuarum iugo ſubacti, vt ab iſtis ſemper pendeant, tunc etiam ſi litteras ſcribant, participent de conſilio grauium, & arduarum rerum, & malint viciſſim penſum, & colum cum Sardanapalo tractare, numerare rapas, olera, vaccas, caſeos, butyrum, carnes, oua, linum, fila, & eiuſmodi muliebria agere, quàm portare cum Alex. Magn. haſtam, vt aſſerit Tholoſanus de Rep. lib. 2. cap. 21. & eſt fœmina, vt ait Plinius interdum peſtis generis humani.

Quarto, quia lex diuina ſubeſſe, non imperare viris fœminas iubet. Gen. 3. & in Epiſt. D. Petri cap. 3. ad Epheſios 5. ad Coloſſ. 3. ad Corinthios 1. cap. 11.

Quinto quia, & virilia munera multa ſunt, fœminarum ſexui, ac pudori contraria; Magiſtratus enim publica eſt perſona, & palam, atque publicè ſui facere copiam debet, quæ ſunt contra muliebrem impudicitiam. fœminæ eſt manere domi, tolerare colo vitam, famulas ad lumina longo exercere penſo, vt inquit quidam.

Sexto, crudum nimis ſeruitium eſt mulieribus obedire, & vbi hæ imperant, non modo a libertate, ſed etiam a ſeruitute homines degenerant, vt affirmat Tac. de mor. ger. & Lipſius lib. 2. polit. 3.

Septimo, quia iura humana eas immunes ab omnibus publicis officijs eſſe voluerunt, vt Dynus, ac Decius in l. quod fœmina, ff. de reg. iur. proſequuntur, idq. ſecundum Ludouicum Viues de fœmina

christiana, vt pudicitiam, ac castitatem omiſſis omnibus negotijs diligentius poſſent cuſtodire.

Octauo, quia indecorum eſſet, imperfectum perfecto imperare, at mulier eſt quid imperfectum, cum ſit ſecundum Arist. 2. phiſ. maſ. occaſione natus, ergo.

Nono, quia quemadmodum lex Dei videtur remouiſſe a principatu mulierem, ſic etiam lex naturæ ab eodem, eſt autem ordo naturalis in hominibus, vt ſeruiant fœminæ viris, filij parentibus, quia nulla iuſtitia eſt, vt maior ſeruiat minori, vt inquit Tholoſanus lib. 7. cap. 11.

Decimo, quia mulier eſt peccati ſymbolum, labilis enim mollis, & ad delinquendum procliuis admodum eſt mulier, tantaq. infirmitate, vt Salamon dixerit, meliorem eſſe iniquitatem viri, quàm mulierem benefacientem, cui concinnit Menandri Verſiculus

Muliere nihil eſt peius, vel etiam bona.

Alter quoque vbicunque mulieres ſunt, ibidem mala ſunt omnia, quoniam mulier homini confuſio eſt, continua ſolicitudo, indeficiens, pugna, quotidianum damnum, adoleſcentiæ naufragium, animal peſſimum, pondus grauiſſimum, aſpis inſanabilis, humanum mancipium, & vt ait Chryſost. amicitiæ inimica, ineffugabilis pœna, neceſſarium malum, naturalis tentatio, deſiderabilis calamitas, domeſticum periculum, delectabile detrimentum, mali natura, boni colore depicta, malum omni malo peius, ſiue illa mulier pauper ſit, ſiue facultatem habeat cooperatrix eſt malitia ſua, ſi iniuriam patitur inſanit, ſi honorem accipit extollitur. ſi potentis vxor ſit, non ceſſat nocte, atque die callidis ſtimulare ſermonibus, blanditur nequiter, & quod vult, rapit violenter. vt refert in num. myſterio. P. Bongus. Qui vitia mulierum ſcire deſiderat, præter ſatyricos, & tragicos, ac Venereos poëtas, legat bibliam auream, de fallacijs mulierum. Platinam contra mores pag. penult. Roſarium Buſti. lib. 11. ſimpl. apud Celeſtinum cap. 1. Alanum Card. in clem. ſi benef. quæſt. 10. Antonium Gueuaram in vita M. Aurelij, de malitijs mulierum. Joannem Alexandrinum, Campanellam mulierum, Arioſtum in poëmate cantu 25. & 26. Corbaccium, & Nouellas Io. Boccacij, Ghirardi, & aliorum. Maganellum. Albericum in dictionario in verbo mulier, maleum, maleſ. Polyantheam in verbo adult. & mulier. Ioſephum Paſſum in defectibus mulierum. Antonium Porracium de mulierum conſortio fugiendo. Petrum Paulum Camertinũ de inſidijs mulierum euitandis. Rinaldum Olanum de arte meretricum. Paulum Filardũ in libello, quod Lenones ruina ſunt adoleſcẽtiæ. Torquat. Taſſum in poëmate cantu 4. Fridericũ Fernandium de illecebris mulie-

mulierũ. Petrum de Albo in libello cur mulieres peius sequantur, & in alio, cur mulierũ consilia improuisa sint meliora. Gregorium Touagliã in libello, vtrum in mensa aliquis anteaquàm bibat honestè possit mulieri præbibere, & vtrum mulier vicem reddere ante compotori teneatur; Martinum de luce in libello de 45. mulierum principalibus artificijs. Remigium Siluanum de mulierum malitia, & nostros libros de curiosa doctrina lib. 4. cap. 7. & lib. nostrum de muliebri excellentia, & quæstiones amatorias.

His de causis, & quia in sacra Scriptura non legitur fœminas in Regno vnquam successisse, & vt ait Lucas de Penna in l. penult. C. de prof. & med. lib. 10. quod si regna regunt vuluæ, gens tota proclamat simul, concludendum est eas Imperio dignas non esse, bonas autem honore esse celebrandas, vt prosequitur Bartholamæus Cassaneus in catalog. gloriæ mundi.

Illud autem verum est, vxores, & matres principum summo honore homines afficere debere, vxores præsertim, quia radijs maritorum corruscant, quare post Principes præcedere debent, & eadem priuilegia, quæ habet Imperator, habet, & Augusta, tex. in l. Princeps, ff. de leg. & ideo sedent a dexteris iuxta illud, astitit Regina a dextris tuis, in vestitu deaurato, circundata varietate; & ideo Augusta vtitur eadem prærogatiua, qua vtitur Imperator, vt facit l. Fiscus in fine de iure fisci, & Lucas de Penna in l. 3. C. de præfecto cubi. lib. 12. dicit etiam Ministros Augustæ eodem, quo & ministros Principis priuilegio gaudere.

Matres deinde sequuntur, vt habetur 3. Reg. 2. positus est thronus matris, iuxta thronum Regis, prout dicit Ant. Flor. in par. suæ summæ tit. 15. cap. 20. & textus dicit in illo loco, quòd Rex Salamon fuit in occursum matris suæ venientis ad eum, adorauitq. eam, & fecit poni thronum ad dexteram suam, quod verum est, quando Regina non adest, vt interpretatur Cassaneus, & Corn. Tac. idem dicit de Nerone, qui etiam fuit in matris occursum. Quare maximè debent homines honorari mulieres, eisq. locum, quòad præcedentiam cedere propter sexus debilitatem, non autem dignitatem, quæ hominibus, non illis videtur naturalis esse.

Hæc, atque talia agitantibus grauescere valetudo Augusti, & quidam scelus vxoris suspectabant, &c.

Super illa verba dabat, & famæ, vt vocatus, electusq. &c.

Vtrum melior succesſio, an electio.

PRima opinio eſt Plinij in Paneg. qui ait Imperaturum omnibus, eligi debere ex omnibus; videtur etiam Tacit. 2. hiſt. quia optimũ quemq. electio inuenit, nam naſci, & generari a Principibus fortuitum, nec vltra æſtimatur cooptandi iudicium integrum, & ſi eligere velis conſenſu monſtratur.

Videtur etiam electio quandam libertatem habere.

Poteſt hæc opinio probari primo, quia ex omnium ſententia mixtũ Imperium hominum ex Rege, & optimatibus eſt omnium perfectius, & vtilius, hocq. Lacædemones ab omnibus laudatos vſos fuiſſe conſtat, at Lacæd. Reges eligebantur, ergo.

Secundo quia, vt ait Buridana, per illam viam eſt melius principem aſſumi, per quam contigit meliorem accipi, ſed hoc eſt per viam electionis, ergo, maior eſt nota, quia ſemper expedit, quòd Princeps ſit optimus, & minor probatur, quia electio ſit cum conſilio, ratione, & deliberatione, etiam electio habet præferre maius bonum, minori.

Tertio, quia melius eſt principem eligi per illam viam, quæ nunquã deficit a noſtra poteſtate, ſed electio eſt eiuſmodi, ſucceſſio enim generis deficit, ergo eſt melius illam viam aſſumi, per quam cedunt rixæ, & diſſenſiones in Ciuitate, ſed hoc eſt per electionem, ergo.

Quarto, quia in ſucceſſione peſſimi poſſunt admitti, non in electione, in qua optimi, & aptiſſimi per eam capiuntur, poſſunt etiam ſuccedere infantes, & pueri.

Quinto, quia in electione, vt inquit Lipſius cap. 3. in monit. & exemp. polit. 3. aperitur virtutibus campus.

Sexto, quia electione regna creſcunt.

Septimo, Reges, vt ait Philoſophus abſoluti boni eſſe debent, ſed hæc perfectio virtutis certius per electionem, quàm per ſucceſſionem acquiritur, ergo electio magis, quàm ſucceſſio approbanda videtur; minor probatur, quia vt habet Ariſt. 2. lib. reth. nobiles multi a parentibus degenerant, & in deteriores mores prolabuntur, at in tota multitudine inſtar monſtri eſt, ſi vnum ſtudioſum, & prudentem virum non inuenias.

Octauo, quod eſt ſecundum virtutem, melius eſt eo, quod ſit ſecundum naturam, ſed electio ſit ſecundum virtutem, ſucceſſio verò ſecundum naturam, ergo electio eſt ſucceſſione melior.

Nono, Athenienſes, Lacædemonij, Carthaginenſes, Romani, magna illa mundi lumina diù floruerunt, at iſti omnes electione ſuorum

Conſu-

Consulum, & Regum vtebantur, ergo electio videtur esse nobilior.

Decimo, successio ab Aristotele reijci videtur, ergo male secundum Aristotelem defenditur, antecedens patet, dicit enim perniciosum esse, vt patribus filij dissimiles Regnum obtineant, hoc etiam addit, quòd tam cæcutit amor parentum in suos filios, vt aliquando ineptos successores post se relinquunt.

Vndecimo successio, in Regibus elationem subditorum gignit, despicientiam, negligentiam in rebus administrandis, regendisq. publicis adfert, cum iure quasi hæreditario sceptrum illi deberi sibi existimant, nec de amittendo eodem curam, atque cogitationem vllam suscipiunt. At est illa, libera cum eligendi, tum remouendi reges ratio dignitatis, modo atque libertatis magnum sit argumentum, sed & vinculum, vt inquit quidam, quo coerceri Reges, atque Principes, eoq. impelli possunt, vt hominibus, non bestijs imperare sese cogitent, ità gerendum esse Imperium sciant, vt rationes ordinibus reddantur, nisi alto de solio magno cum dedecore descendere velint.

Secunda opinio est Taciti ann. lib. 2. qui affirmat minore discrimine sumi principem, quàm quæri; nam est paratior, quia magnis, aut nouis conatibus opportuni sunt transitus rerum, & securior, quia praue aliorum spes cohibentur, si successor non est in incerto 13. ann. & 4. hist. non classes, non legiones perinde firma Imperij munimenta, quàm numerum liberorum. est Buridanæ, qui etsi in prima conclusione asserat, esse melius principem assumi per electionem, quàm per generis successionem, tamen secunda conclusione consideratis circumstantijs asserit, melius Principem assumi per successionem generis, quàm per electionem; quod quattuor modis, primo considerando paternam nobilitatem, secundo obedientiam subditorum, tertio eligẽtium dissensionem, quarto inspicendo regni vacationem. primo, rex filium suum instruit; secundo, subditi assueti sunt obedire; nam, vt philosophus, diuturna consuetudo facit obedientiam; tertio, quia fauore, vel odio eligi posset aliquis; quarto, inspiciendo Regnum vacat regimine, quod non fit, cum immediatè Regnum acceptet. Est Lipsii, qui tribus de causis vtilius esse affirmat; prima, quia nullum est interegnum, atque ità nec competitio, nec bellorum materies, præsertim cum iura successionum legibus, aut moribus vbique firmentur; secunda, quòd charitas vtrimque maior, & subditorum in genitum, & sanguine Principem, & Principis in subditos certo, & veteri iure suo. Tertio, quia Imperium est adstrictius, & reuerentia, aut obedientia promptior. Est Lelij Zechij lib. 1. de principe; quia facilius populi obediunt principi comperto, quàm nouo, & difficile alienigenis subijciuntur: secundo, quia populi nouis exactionibus non grauantur,

tur, ſed impoſitis a patre continuatur: tertio, quia ſic vita Principis viuentis, eſt tutior, cum inſidijs non pateat, vt quando neſcitur quis ex extraneis ei ſit ſucceſſurus, & etiam quia mortuo Principe electiuo Reſpub. vexatur, & ex mutatione principum alterius generis facile regna intereunt, & tranſeunt in aliud nomen, & ditionem, ex mutatione Regum ærarium minuitur, & iura Regni omnes euertũt, videntes Regem morti proximum, nec vllos ſucceſſuros, eſt & multorum aliorum, quos longum eſſet recenſere.

Probatur præterea hæc opinio, primo, quia aliquam oportet intercedere moram in eligendo, ſed ſi procraſtinatione aliquid intermiſſũ fuerit, illud verum eſſe deprehenditur, quod in ſacris litteris deturbato rerum ſtatu legitur in diebus illis Regem in Iſrael nullum extitiſſe, feciſſe vnumquemque, quod ſibi rectum videretur, vt quidam dicit.

Secundo, quia in electione locus eſt malis, aliquando iuſiurandum violatur, locus datur largitionibus amori, & gratiæ aliquid tribuitur, largitur eligendus multa ambitione, multa contentione fiunt, contentiones, ac diſſidia excitantur, quæ omnia in ſucceſſione non eueniunt.

Tertio, quia naturam ſequendo, rarò fallimur, ſed natura ſucceſſionem amat, nam in domo patri filius ſuccedit, ex vna familia multæ aliæ, ex his pagi, inde Ciuitates, regna, imperia fluunt, & quattuor monarchiarum principes, orbis ſucceſſione quadam tranſlatæ in filios fuerunt, vt quidam affirmat.

Quarto, quia tardius ad comitia electores veniunt, quare ſæpius occaſiones rerum gerendarum amittuntur, & Tac. hoc vitium ineſſe Germanis ſcribit, vt ad publicos conuentus non ſimul, nec iuſſi conueniant, contentionibus aliquot dies conſumant. Idem de Romanis Cicero queritur, nec vt ſacrificijs, ſic conſilijs certum expectari tempus poſſe, diem imò horam, niſi prouiſum fuerit magnas ſæpe adferre clades docet, & de Græcis Thucydides affirmat, quòd ægrè, ac tardè ad comitia veniant, & vbi conuenerint plus temporis priuatis controuerſiis, quàm publicis negotijs tribuant, ità optimas rei gerendæ occaſiones negligant, quòd ſi verò vlla in re alia in regum certè electione celeritate eſt opus.

Quinto, quia aliquando exteros eligere oportet, quod quidem indecorum eſt, & tutum minus, leges iura, immunitates, aras, focos, vitam denique ipſam, exteris, atque ijs credere, qui lingua, moribus, rebus alijs plurimum a nobis diſcrepant, vt ait quidam.

Sexto, quia noui Reges, vel Principes plerunque ſine ſubditorum magna offenſione, aut etiam pernicie creantur. familijs enim mutatis,

tis, reges noui quæruntur, atque constituuntur, dum ad opus, atque potentiam alij respiciunt, alij familiæ vetustatem, ac splendorem propositum habent, alij ad rei militaris peritiam oculos, atque animos conuertunt, de alijs alij cogitant. Ipsi quoque Reges, qui successione quadam ad suos Regni peruentura gubernacula norunt, maiori cuncta studio, cura, diligentia administrant liberorum amore, quasi stimulo quodam excitati, solicitè sceptrum tenent, religiosè leges, aut nouas ferunt, aut ante latas tuentur, pacis, atque concordiæ amantes sunt, in id sedulò incumbunt, vt quæ sunt Regni, ac subditorum, non vt aliena, sed sua sarta, quod aiunt tectaq. retineant, vt quidam probat. Ex his patet successionem electione esse meliorem, sed anteaquã argumenta primæ opinionis soluamus multa erunt hic, quæ ad electionem, ac successionem pertinent notanda.

Notandum primò ex Philone Hebræo, de creatione Principis, Principes sortitò creari non decere, sors enim ad fœlicitatem, non ad virtutem attinet, itaque sæpe accidit, vt ad principatum sors eueheret, quos vir bonus non ferret in subditorum numero: Nam & minores Principes, qui ab alijs vocantur Domini, non omnes vernas, emptitiosue assumunt in famulatũ, sed solos morigeros, obsequentesq. cæteros refractarios, & incorrigibiles gregatim, interdum hastæ, auctioniq. subijciunt, vt indignos, qui vel seruiant in boni viri familia. Quantò minus decet, dominium, principatumq. integrarum Ciuitatum, gentiumq. sorti committtre, lubricæ rei pendenti à fortuna instabili; certè in ægrotis curandis sortium nemo meminit, nec enim sorte capiuntur Medici, sed peritissimus quisque eligitur. Item cùm de prosperitate, saluteq. nauigantium agitur, non sorte decernitur quis gubernaturus puppim ascendat, ne fortè aliquis imperitus, vel in tranquillitate, ac serenitate asciscat naufragium, sed quæritur aliquis, qui artem gubernandi à iuuentute didiscerit, hoc est qui sæpè nauigauit, perlustrauitq. aut omnia, aut pluria maria, qui benè nouit emporia, portus, stationes, receptacula, quæ vel in continente sunt, vel in insulis, qui in mari quoque callet inuenire semitas ex obseruatione syderum, peritus stellarum, & suos cursus ad illarum motus dirigens, ita, vt per inuia viam expediat, & nouo more maria terrestri animanti aperiat, reddatq. traiectu facilia, & postea Ciuitates magnas, populosas plenas habitatoribus, eorumq. administrationem, & curam rerum priuatarum, ac publicarum, sacrarum, ac profanarum, quam meritò quis artem artium, & scientiam scientiarum dixerit, committemus incertæ rei, fortuiteq. reiecto veritatis examine. Est autem veritatis examen rationabilis probatio.

Notandum secundò, ex Martino de Cazarijs tractatu de Principe,

cipe, quando duo sunt electi Imperatores in discordia, quilibet administrat, donec declaretur, cuius electio est validior, & priuilegium, ab altero concessum, valet, qualiscunque sit exitus quæstionis, secundum Oldra. cons. 22.

Tertiò, ex eodem, quòd Imperatoris electio non habeat certum tempus præfixum, sed sufficit certum terminum electoribus assignare, quo elapso si negligunt eligere, superior eliget.

Quartò Electores Imperatoris, qui elegerint vnum, possunt vocare, & eligere alium, & negligentibus electoribus eliget Papa, etsi sunt electi duo, cognoscet Papa.

Quintò, Rex in vita sua potest determinare, qui sit Rex, an primogenitus, an secundus genitus, vt ait Baldus in proem. Decret.

Sextò, si ij, quibus competit electio, tenerentur eligere ad voluntatem alterius, esset tollere substantiale electionis, cùm eligere sit vnum ex pluribns assumere.

Septimò, si vnus ex ijs, ad quos spectat electio, debitè vocatus, noluit interesse, non habetur pro contradicente, & erit, ac si non esset elector, & præsentes poterunt eligere sine eo.

Octauò, ex Stephano Malereto de electione liberè facta, & potestate regia, in electione requiri consensum liberum. Itaque cessat electio, cùm adimitur eligendi libertas, & vbi non est voluntas libera, ibi non est electio. 23. q. v. c. ad fidem; Vnde si in actu electionis adhiberetur metus, cessaret libertas consensus, & ideo electio non valeret; & hinc dicit Bart. in tractatu de Tyranno, quòd Ciuitas habens electionem rectoris, si per Tyrannum sit compulsa eligere Rectorem, non valet electio. Et si Tyrannus iuit ad Ciuitatem liberam cum exercitu magno, & propter timorem exercitus, Ciuitas elegit Tyranrannum in Dominum, transferendo in illum omnem iurisdictionem, non valet, quòd tali timore agitur, & sic in similibus actis, vt in electione Regis, in translatione iurisdictionis non voluntas requiritur simpliciter, sed etiam, quòd adsit voluntas libera. Ideo quando voluntas est coacta, habetur pro non voluntate.

Hoc tamen intelligitur de coactione conditionali, non autem absoluta, nam metus circa personam incertam non vitiat actum electionis, nam si compellitur eligere incertum de certis, tunc enim valet electio, secus quando electores coguntur eligere aliquem in indiuiduo.

Nonò, ex Lelio Zecchio libro 1. de Principe, quòd si plures filij extent, solus primogenitus in Regno succedit, nisi mos contrarius receptus, vel lex Regni aliud exposcat, cùm eiusdem rei duo in solidum domini esse non possint. l. si vt certo §. si duobus. ff. commod. idq. ex

consue-

consuetudine omnium ferè gentium seruatur, vt vnus tantum sit Rex, & is primogenitus arg. c. in epi. 7. q. 1. c. 1.

Decimò, si duo gemini nati sunt, prior editus in lucem succedit, etsi id dubites, prior masculus præsumitur genitus, quàm fœmina. l. si fuerit legatum §. fin. de reb. dub. sed si ex suto vtero nati sint, sorti res erit committenda, vel erit locus gratificationi, si pares sint meritis, vt dicit Io. Andr. in add. ad spec. l. 4. par. 3. c. de fœudis.

Vndecimò, consuetudo Regni, quòd primogenitus præferatur, non debet interpretari contra vtilitatem totius Regni, quare si primogenitus est insufficiens ad regendum Principatum, vel Regnum, posset secundogenito suo fauenti Regnum concedi, secundum Bald. in auth. hoc amplius C. de fid. commiss.

Duodecimò, Spurij ad successionem Regnorum non admittuntur, iuxta probabiliorem sententiam, & vsum, nam spurij non possunt dici ex stirpe regia legitimi, cum non sint nati in matrimonio, vbi est tantum coniunctio legitima. Exo. 20. Mar. 10.

Decimotertiò, si Rex ante adeptionem Regni, filium susceperit, & post alium, præponi debet natus ante, cùm non sit spectanda ratio temporis adeptionis dignitatis, sed naturæ, sic natus ex Senatore, etiam ante adeptam Senatoriam dignitatem dicitur Senatoris filius. l. Senatoris filius. ff. de Senat.

Ad argumenta, respondetur electionem per seipsam consideratam; successione nobiliorem esse, cùm in electione præstantes tantummodo eligi debeant, sed ob factiones, & seditiones, ac alias grauissimas circumstantias vtilior, ac melior est successio. quare ad.

Primum respond. secundùm quid tantummodo fuisse eam electionem meliorem, quare, & ad decimum idem respondetur dicendo, Aristotelem secundum quid intellexisse, & non mirum, quia Græcus, & liber Regna amat proxima libertati.

Ad nonum dicendum, quòd non concludit, nam præponderant exẽpla alia, & pro vno electionis, centena sunt successionis, vt inquit Lipsius; præterea Historici existimant electionem Principum in hisce Imperijs ipsorum ruinam peperisse.

Ad octauum respondet quidam, quòd etsi natura aliquando sit imperfectior virtute, incertior tamen non est, præterea non solum naturam, sed etiam virtutem, non sortem, sed prudentiam in successione composito spectari, quippe ad hanc poquli consensus, optimorumq. Senatus requiritur, eodem modo ad septimum respondetur.

Ad vndecimum dicendum non semper vera esse, & peiores esse electionis conditiones, quàm successionis, vt probatum est, & ad omnia potest responderi electionẽ secundum quid, non simpliciter meliorẽ esse.

Quod

QVOD ad creationem Summi Pontificis attinet, dicendum eſt, neminem humano diſcurſu de eo diſputare poſſe, nam & illi aliquando eliguntur, de quibus nulla mentio facta eſt, & qui longiſſimè ab humano diſtant ingenio, non enim humana libidine, ſed diuino decreto fiunt, vt inquit Iouius in vita Had. 6. Cardinales, Principes huic, vel illi faueant; hæc vel illa moueant, omnia corrumpent, immediatè, & ſimpliciter à manu Dei Pontificatus emanat, Spiritus ſanctus viſibiliter operatur, & Cardinales illum à Deo eſſe electum oſtendunt, idq. vſitatius his modis.

Mortuo Romano Pontifice, ſacrisq. nouem diebus à Cardinalibus celebratis, & Miſſa Spiritus Sancti die decima ſolemniter decantata, Patres Conclaue ingreſſi, diem integrum ſequentem formandis legibus impendunt, ad ſanam Romani Pontificis adminiſtrationem, maximè neceſſarijs. Quibus Patrum quiſque ſubſcribens iure iurando, votoq. promittit obtemperaturum ſe illi, ſi Pontifex factus fuerit. His actis ſtatim quodam die comitia prima indicuntur: Mane autem eius diei Patres omnes induti pallijs à ſummo deorſum apertis, quas crocias appellant, in cappellam, vbi Corpus Christi aſſeruatur, conueniunt; ibi diuina Spiritus Sancti ritè ſacra celebrantur: Quibus abſolutis ſuo loco diſponunt ſe per ſubſellia: Quiſque autem, quos eligere decreuit, in codicillo ante deſcribit, huncq. anulo ſuo obſignat. Inde tres ex Patribus ad Altare aſcendentes, Decanus videlicet Præsbyterorum, & Diaconorum primi, calicem, in quo eo die ſacra facta ſunt, ad medium altaris conſtituunt, Cuſtodes ipſi omnium, ac inſpectores inſtantes. Poſt hæc eodem ordine procedunt, & reliqui Patres, atque ante Altare in genua procidentes, codicillum ſigillatum in calicem immittunt. Id autem poſtquàm ab omnibus factum eſt, tres illi, quos dixi, calicem ipſum ad cæteros inferiùs conſedentes ſublatum altius oſtendunt, conſiſtentes in ſubſelliorum medio, vnde ſpectari, & adiri à circumſtantibus poſſunt. Numerant mox codicillos, quorum, vt conueniſſe numerus inuenitur, ſinguli à Decano aperiuntur, & leguntur, ac Diacono proximo pronunciandi traduntur. Patrum quiſque papirum tenens, ac pugillar, quos quiſque eligit chirographo annotans. Nullus autem ex Alexandri Tertij conſtitutione, pro Pontifice haberi poteſt, qui duarum partium, ex Cardinalibus integra ſuffragia tulerit, qui numerus ſi ex codicillis adimpletur, tunc Pontifex creatus eſt, ſin minus, liberum eſt cuique quem voluerit Patrum non elatum à ſe ſcripto, voce eligere, quæ electio ratio acceſſus appellatur. Datum eſt quempiam ex ſolis codicillis eligi vocum acceſſio conficere opus ſoleat. Alius eſt quoque creandi Pontificis mos, qui per adorationem dicitur. Hoc autem eſt cum duæ partes

tes Cardinalium, non expectato (vt aiunt) ſcrutinio, ſed voce tenus omnium conſenſu, & voluntate quempiam ex Cardinalibus in Romanum Pontificem ſalutant, atque venerantur, qua ratione multi renuntiati ſunt.

Quando autem in creatione Pontificis diſſentiunt, electionisq. ratio diſcordijs agitatur, & res protrahitur, dum vnusquiſque ipſorum ad Pontificatum aſpirans, nemini cedere vult, per viam compromiſſi in paucos Cardinales facti, qui Pontificem eligant, ſe concordant, quomodo Kal. Septembris, Anno M. C C. L X X I. in Pontificem Maximum renunciarunt ſex Cardinales Thedaldum Vicecomitem Placentinum Archidiaconum.

Hi ſunt præcipui modi Pontificem creandi. Sed antiquis temporibus alio modo creabantur. Obteſtatur Clemens Septimus in Bulla, Cardinales, vt in electione Summi Pontificis deponant omnem priuatum affectum, & caſſent omnia facta, obligationes, & iuramenta, quæ data, vel facta eſsent de aliquo eligendo, monet omnes fideles, vt ſtatim audita Summi Pontificis morte, eius celebrent exequias, & quotidie orent pro vigili concordia, & vtili prouiſione Romanæ Eccleſiæ. Prælati autem in ſuis prædicationibus ipſos ſubditos ad hoc hortentur, vt eis frequentiam orationum, & obſeruantiam ieiunorum indicent.

Contra eligentes Pontifices ſimoniacè eſt Bulla Iulij II. & contra ipſos electos ſub multis pœnis emanata, & præcipuè, quòd tam electi, quàm eligendi cadant, & priuantur omnibus dignitatibus, honoribus, officijs, beneficijs, &c. multa ſunt, quæ obſeruantur in ipſo conclaui, & ante, quæ recenſere nimis hic eſſet.

Nihil primo Senatus die agi paſſus, niſi de ſupremis Aug. &c.

Super illa verba: cuius teſtamentum illatum, dicendum eſt.

De præſtantia teſtamenti, & de teſtamentis pijs.

R*Ectiſſimè profectò Valerius Maximus lib.7. cap. 8. teſtamenta actorum hominis, & præcipuè curæ, & vltimi eſſe temporis ſcriptum reliquit; nam hic vltimus hominis actus eſt perfectiſſimus, quippe qui à maturo, atque exacto, & diu præmeditato iudicio nanciſcitur. In omnibus quidem rebus aliquod fuci ineſſe poteſt, ac in teſtamentis pectora nuda patent, ipſaq. veritate moribundi vtuntur, qua viui, & incolumes tantummodo fruebantur. Quare Nazian. in*

orat.

orat. in Athan. ſuprema iudicia ſaniora, & ab omni fuco remotiora eſſe teſtatur. Cuius rei præclarus extat Senecæ locus lib.8. de benef. cap. 11. qui eiuſmodi eſt. Quid cum in ipſo vitæ fine conſtituti ſumus, cum teſtamentum ordinamus, non beneficia nobis nihil profutura diuidimus, quantum temporis conſumitur, quamdiu ſecretò agitur, quantum, & quid demus.

Quid enim intereſt, quibus demus, à nullo recepturi. Atqui nunquàm diligentius damus, nunquam magis iudicia noſtra torquemus, quàm vbi remotis vtilitatibus, ſolum ante oculos honeſtum; ſtetit tamdiu officiorum mali iudicis, quamdiu illa deprauа ſpes, ac metus, ac incertiſſimum vitium voluptas, vbi mors interclusit omnia, & ad ferendam ſententiam incorruptum iudicium miſit, quærimus digniſſimos, quibus noſtra tradamus. Nec quidquam cura ſanctiore componimus, quàm quod ad nos non pertinet; qua de re fortaſſe Plinius epi. 18. lib.8. teſtamentum ſpeculum cuiuſque morum eſſe dixit. Cicero verò lib 1. Tuſ. quæſt. teſtamento, tamquam argumento ad immortalitatem animorum confirmandam vtitur; dicit enim, quid procreatio liberorum, quid propagatio nominis, quid adoptiones filiorum, quid teſtamentorum diligentia, quid ipſa ſepulchrorum monumenta, quid elogia ſignificant, niſi nos futura etiam cogitare, & Romani adeò teſtamentum magni fecere, vt legitima teſtamentorum latina dumtaxat lingua concipi potuiſſe voluerunt. Proinde legatum Græcè ſcriptum non valebat, teſte Vlpiano tit. 25. Fideicommiſſum verò Græcè ſcriptum valebat, vt idem tradit. Hæc pauca de teſtamento, cuius ſi quis exactiorem materiam legere cupit, Barnabam Briſſonium lib.7. de formulis antiq.

Cæterùm, vt ex illis verbis patet, populum, & milites dono affecit, quod deinde multi ſunt imitati Imperatores.

Noſtri verò pro animabus, locis pijs mortis articulo donant, qui donationis vſus apud gentiles non fuit, antiqui enim ſolummodo ea Deis donabant, quæ ad placandam eorum iram conducebant; quare Cic. lib. 2. de leg. impius ne audeto placare donis iram Deorum, & Plautus in prolog. rudentis Iouem ſe placare poſſe donis, hoſtijs; & Virgilius.

Dona ferunt, onerantq. aras, mactantq. iuuencos.

Quæ & dona propriè vocabantur, nam vt Cornelius Ponto in libro de nominum, verborumq. differentia ſcribit, donum dicitur propriè, quod Dijs datur, munus verò, quod hominibus; neque ſi mortuorum animas fruſtrà placare conabantur, id non donatione delubris facta noſtræ ſimilis efficiebant. Sed animalibus nempè porcis, tauris, agnis, ouibus, vel herba, vt verbena, faba, &c. quæ Natalis Comes in

sua mithilogia elegantissimè ostendit, quæq. nos, vt à nostro instituto aliena missa facimus.

Quod ad nos attinet, hortamur oës, vt articulo mortis Ecclesiæ, vel pauperibus aliquid erogent, & testamenta sacrarũ rerum causa condita, suos effectus sortiri hæredes sinant, est enim à natura, à pietate, à religione, & à lege alienum, ea directè, vel indirectè impedire; sunt multi Nepotes, qui vt pietatis inimici, Auorum, vel Auunculorum testamenta irrita facere omni studio conantur. Semper apud probos homines piæ causæ commendatio maxima fuit, & qui eam impediunt in suæ causæ patrocinium se esse pauperes asserentes, rerum humanarum, ac diuinarum sunt ignari, impièq. agunt, quasi res Deo creditæ tutiores non essent; patrimonium Deo creditum, inquit ille, nec Respub. eripit, nec Fiscus inuadit, nec calumnia aliqua forensis inuertit. In tuto hæreditas ponitur, quæ, Deo custode, seruatur, hoc charis pignoribus in posterum prouidere, hoc est futuris hæredibus paterna pietate consulere; & vt sanissimè Diuus Hieronymus libro secundo epist. ad Eliodorum, licet paruulus ex collo pendeat Nepos, licet sparso crine, & scissis vestibus vbera, quibus te nutrîuerat, mater ostendat, licet in limine Pater iaceat, per calcatum perge patrem, siccis oculis ad vexillum Crucis euola. Solum pietatis genus est in hac re esse crudelem.

Obseruanda est ergo mortuorum vltima voluntas, quoties vel in pauperes, vel in Ecclesiam homines liberales sunt. Sidonius Appollinaris libro octauo, epistola quarta ad Cosentium dicit: inuigilet cœlestibus lingua præconijs, anima sententijs, dextera donarijs, quia quicquid Ecclesiæ spargis, tibi colligis. Quamobrem diuites aliquid pauperibus in testamento relinquere deberent, vt inquit Chrisost. in hom. 2. super Psal. 50. idem de Ecclesiis, ac Sacerdotibus, ijs præsertim, qui quadam sunt feruentiore religione præditi, nam vt optimè Saluianus, nullos pietas minus respicit, quàm quos præcipuè religio commendat, quod quidem Principes Christiani superioribus seculis pietatis zelo fecere, aurum, & amplos reditus Ecclesiæ donarunt, qui pristinus donandi ardor, non Clericorum deprauatis moribus, vt nonnulli impiè asserunt, sed hominum auaritia frigere cœpit.

Quomodo enim præstantissimæ Monachorum, vel Fratrum institutiones, ad publicam vtilitatem institutæ in Scholis legere, in Templis concionari, peccata audire, rem sacram celebrare, sexcentaq. alia officia exercere possent, cultuiq. diuino vacare, si alimentorum victu, pecuniæq. cura detinẽtur, quomodo possunt incrementa capere, Monasteria ædificare, Religionem numerosam reddere, cæterasq sine pecu-

pecunia propagare. Religio, vt Lupus Ferrariensis epist. 42. dicit durare non potest, nisi facultatum fulciatur augumento, nec propagari, & multos in Religionem accipere non potest, nisi ei denuò aliquid subministretur.

At quidam primò impiè dicunt, Religiones his temporibus otiosas esse, scandalosas, peruersas; quare non mirum, si non amplius feruet ille donandi affectus, quo primi Christiani ardebant, opulentiamq. Sacerdotum luxuriam generare, & similia, ad quod

Respondemus, otiosos Sacerdotes non esse, & has voces impias, & sacrilegas esse, nam, vt Saluianus libr. 8. de guber. Dei, inquit, sacrilegij, quippe genus Dei odisse cultores, sicut enim si seruos nostros quispiam cædat, non in seruorum vicem cædit, & si à quopiam filius verberetur, alienus in supplicio filij pietas paterna torquetur, ita, & cùm seruus Dei à quoquam læditur, Maiestas Diuina violatur; & Anacletus Papa Episc. 1. dicit: Iniuria Sacerdotum ad Christum pertinet, cuius vice funguntur, otium venerabile exprobant, & ita sunt iudicij expertes, vt non videant, dum illud otium damnant, necesse sit etiam manus Mosis, qui cæteris pugnantibus, Deum in monte inuocabat, damnare; damnabitis, vt inquit Anneus Robertus lib. 1. cap. 2. rerum iudicatarum otiosas, & inutiles ambas illas Moysis palmas, quibus quiescentibus, & demissis infeliciter pugnabatur. Exod. 17. continuò ad Deum eleuatis Israelitæ victoriam reportabant. Imperator Constantinus rescribit, magis religionibus, quàm officijs, & labore corporis, vel sudore Remp. contineri. Lupus Abbas Ferrariensis ad Carolum Regem de Monachis suis rescribens, qui indesinenter vobis in diuersa occupati, pro salute, ac prosperitate vestra excubant, Monachos, quos Diuus Aug. de oper. ad Monac. laboriosos vocat, illi otiosos appellabunt, vt prosequitur Anneus Robertus loco citato.

Quòd autem Monachi, Fratres, & Presbyteri non modò vtiles, verum etiam necessarij sint, ex eo probatur, quia certissimum est, populos Principibus, & vi, & numero potentiores esse: quamobrem, quando volunt, possunt à Principe desciscere, & tamen non desiscunt etiam duris vectigalibus impositis, huius causa Religio est, quæ vna est in Principe, & in subdito, quare nulla accidit rebellio, & si accidit statim extinguitur, ratio autem, cur populi non desiscant, est religio, Presbyteri, ac Fratres, & Monachi, hi enim anima sunt corporis, Reipub. & membra, dum eamdem habent animam a corpore desciscere non possunt.

Quare quando Principes male subditos tractant, religiosi causa sunt, ne desciscant, imò causa sunt feruentioris obedientiæ, idq. con-

cioni-

cionibus, ac secretis confessionibus, eos ad benè agendum hortantur; ac animos peruersos, ac malè coluctantes bonos reddunt, & paradisum, ac infernum ante eorum oculos ponentes, eos adhortantur, atque perterrefaciunt, & ad Ecclesiam eos proficisci impellentes, in quibus, dum res sacras audiunt, dum diuinis officijs vacant, dum omnia sacra intuentur, dum lectores, ac concionatores audiunt, dum deuotos homines inspiciunt, ac humiles viros, futurum seculum credant, & hoc libentissimè deserunt, & si iniuria afficiuntur, in Deum credunt, eumq. scelerum vltorem, ac præmiorum remuneratorem esse sibi persuadent. His, & alijs actibus animi ad sequendam pietatem inflammantur; aliter Leone, ac teterrimis bestijs essent peiores, cum eis nec ingenium, nec potentia, nec vis deficerent: sola ergo religio est Principum conseruatrix.

Præterea bona Ecclesiæ sunt omnibus Catholicis communia, quia multi Clerici illa participare possunt, & sustentare vitam. Ingenio præditi, & bonæ indolis adolescentes, qui ob fortunæ incommoda studia assequi non possunt, Reip. Eccles. beneficio in ea incumbere valēt, præsertim in monasterijs, in quibus maximam nanciscuntur commoditatem. Plerique verò tam nobiles, quàm plebeij fructibus, ac prouentibus canonicatuum, ac Episcopatuum viuunt, & ne familiæ nobilium pauperum in peius ruant, quæ Reip. corpus, ac gloria sunt, hanc habent commoditatem pro fecundis genitis, ac filiorum multitudine; & quia litteræ ad hos gradus præuiæ sunt, hinc virtutis amor oritur in omnibus, hinc Cardinales, hinc summi Pontifices. Qua remota cōmoditate, nemo est, qui nesciat summos quoque gradus remoueri: nullus enim Cardinalis, nec Pontifex fuit sine religione, quā non solū ob communem, verum etiam ob priuatam commoditatem vnusquisque fouere, locupletare magnoperè deberet; neque dicas ego Laicus sum, nec vllum negotium mihi est cum Ecclesia, nam nati, & natorum, & propinqui, & agnati Ecclesiastici esse possunt, & priuatas facultates in nihilum redigere possunt, non autē, quæ religioni tribuuntur, cum perpetuò maneant: neque dicas sacerdotes aliquos malos esse; nam hoc est dicere, te Christum non amare, qui enim Christum diligit, qualis sit sacerdos, ipsum quoque diliget, quoniam per eum tremenda mysteria consecutus es, vt dicit Chrysost. hom. 10. in priorem ad Thessalonicenses, dic mihi si cupidus visendi regias aurō multo splendentes, & lapidum pretiosorum splendore vndique corruscantes, inuenires eum qui claues haberet, is autem rogatus abs te confestim illas reseraret, introq. te mitteret, an non illum præ omnibus honorares, an non æquè, vt oculos tuos diligeres? Sacerdos verò tibi Cœlum aperuit; & illum nec amas, nec amplecteris. si vxorem habes, an non eum, qui tibi eam con-

ciliauit omnium maximè amas? Ità ſi Chriſtum amas, ſi amas regnum cœlorum agnoſcere eos, per quos illud habes, quapropter legitur 1. Theſſ. 4. propter opus ipſorum, pacem habete cum illis.

Dicunt ſecundo, & hæretici ſunt, quaſdam religiones, vt Ieſuitarũ arte, & ingenio vaſis argenteis, & omnibus ornamentis aureis viduas, iuuenes, homines ſpoliare; non pium eſſe domos pauperum diſſipare, ſacerdotes ætate, ac morbo confectos ſedibus ſuis exigere, villas parrochorum eripere, nobiles exterminare, hæredes patrimonio priuare, cogere, vt viduæ facultates opimas relinquant; fertiles agros, ac delitias ne Laicis quidem tolerabiles emere, arte multa prædia colligere, opibus eminere. præterea nihil in illis niſi ficta frons, perpetua rapiẽdi cupiditas, ac quædam ex arrogantia autoritas, quippe qui maximos honores ſibi deberi exiſtimant, & ſicut Turca mundi monarchiam appetit, ſic, & illi religionum omnium principatum, nullas inſidias, vt ad illum perueniant intentatas relinquunt, nulli labori parcunt. Homines fallaces, & adulatores, qui ſub ſpecie religionis, ac ſanctitatis, homines noua, ac inſidioſa, & pernicioſa arte decipiunt, quippe qui vultum ad decipiendos homines, & totius corporis habitum, atque ipſam rationem ad ſimulandum, & diſſimulandum accommodatam habent; pauperes contemnunt, neminem amore, vel obſequio, niſi Reges proſequuntur, & vt expeditius rei ſuæ conducant choro carent, nec longa, nec parua, ſed nulla pſalmodia vtuntur; quare Sotus lib. 10. de iuſt. q. 5. ar. 3. dicit vix mereri nomen religionis ordinem illum, qui caret choro; lucris, & honoribus ſecularibus inhiãt, in curijs principum cũ ſcandalo verſantur, ſecularibus negotijs plus nimio incumbunt, nec exemplo Petri, qui in atrio Principis Chriſtum negauit, commouentur, ſed volunt inter homines diſparis profeſſionis agere; eorum intolerabilis arrogantia negari non poteſt, qui vt alijs ſeſe anteponant, ſuãq. ſanctimoniam iactent, adeo Chriſtiano nomine contenti non ſunt, vt a ſanctiſſimo Ieſu nomine, Ieſuitæ voluerint vulgò ſalutari, & ita in omnibus ſunt operibus fallaces, vt Gabaonite a multis appellantur, & monaſteria, quæ ædificant regia palatia, ac propugnacula videntur, quaſi mundus æternò eſſet duraturus; & nonnulli etiam dicunt ipſos ſuperbiæ cauſa nolle ſe fratres vocare, ſed patres, quia volunt multos ſpurios principibus generare, quos ſemper habent in vtero charitatis.

Ad hæc omnia, quæ falſiſſima ſunt, dicimus iſtam religionem a ſummis Pontificibus approbatam, ac laudatam ſine maxima Dei, ſummiq. Pontificis iniuria neminem poſſe vituperare, nam cum Paulus III. Pont. Max. inſtitutum ſocietatis breui formula comprehenſum legiſſet, vehementer illud approbauit, & in eo Spiritum Dei ineſſe teſtatus eſt, ſeq. non tenues fructus ſperare, neque exiguas, ex tã

exiguo,

exiguo, tenuiq. principio vtilitates ad Dei ecclesiam peruenturas expectare, quamobrem illam. Apost. sua aut. anno 1540. approbauit. Iulius vero III. ipsam etiam formulam litteris suis inseruit, recepit, & approbauit. Greg. quoque XIII. anno 1584. apertè confitetur, non immeritò fuisse ab antecessoribus suis Romanis Pontificibus multa huic Societati concessa, ob egregias, sic enim loquitur, virtutes, & dona diuinitus elargita; cum illius finis præcipuus sit catholicæ religionis defensio, ac propagatio, animarumq. in Christiana vita, & doctrina profectus, tum etiam proprium esse gratiæ eius vocationis testantur, diuersa orbis terrarum loca ex Rom. Pont. per Præpositos Generales directione peragrare, vitamq. in quauis mundi parte agere, vbi saluandarum sua opera animarum copiosior prouentus ad Dei gloriam speretur, vt dicit Stanislaus Rescius in sua spongia; quare illi nequaquam homines vasis argenteis expoliant, neque ius argenteum, ac aureum in omnibus eorum contubernijs, & cœnaculis vllum aspexisse, quod ereptum diceretur. Diligunt illi quidem, cum propheta decorem domus Domini, idq. summopere laborant, quod Paul. præcipit, vt ea, quæ Dei sunt, omni adhibito ordine, summaq. fieri potest dignitate, & Cerimonia Deo reddantur. Inde porrò fit, vt audientium, & intuentium animi vehementius excitentur ad cultum diuinum, aureis, & argenteis ornamentis illustrandum, nec contigit adhuc videre neminem, qui quidpiam apud Iesuitas inuenerit, quod suum dicere possit. Quare illa verba sunt flosculi dicendi, loquendiq. moduli olim in Iuliani capite, & in eius schola meditati, qui vt falsi nihil agunt.

Frons ficta illis non est, sed tota charitatis, ac amoris plena, nec vlli blandiuntur, nisi salute hominum ducti.

Quod ad Chorũ attinet Gregorius de Valentia summus Theologus dis. 10. q. 6. de disc. religionum puncto 11. dicit, quod comparatio religionum facienda est, attendendo ad illa, in quibus differunt, videlicet ad finem immediatum, ad obseruantias, seu exercitia, quæ vsurpant causa eius finis. Ex fine immediato perfectior est, religio destinata ad vitam contemplatiuam, quàm quæ ad vitam actiuam refertur, & adhuc illa perfectior, quæ non solum ad vitam contemplatiuam, sed etiã ad opera spiritualia vitæ actiuæ ordinatur, vt ad audiendas confessiones, concionandum, & docendum illa, quæ quis est contemplatus. Hoc enim tantò melius est, quantò perfectius est illuminare, quàm lucere solum, sicut rectè disserit Thomas ar. 6. ex parte finis immediati generatim loquendo: Religio aliqua eò erit perfectior, quò opera charitatis, vel plura, vel præstantiora sibi proposuerit. Ex parte verò obseruantiarum, & exercitiorum perfectio maior religionis ità metienda est, vt

illa Religio perfectior cenſeatur, quæ vtitur obſeruantijs, magis accõmodatis ad ſuum finem immediate conſequendum: Quare ſicut rectè docet S.Tho.art.6. ad 3. non ideo perfectior Religio exiſtimanda eſt, quia abſolutè loquendo vſurpet maiores corporis afflictiones, & vigilias, ſed reſpondendum eſt quàm accommodatè eiuſmodi obſeruantiæ adhibeantur ad finem religionis. Tota enim ratio mediorum æſtimanda eſt ex propoſitione ad finem.

Hinc rectè docet S.Tho.ar.7. non ideo religionem eſſe perfectiorem, quod ſtrictiorem paupertatem abſolutè ſeruet, ſed quod illã, quæ maxime confert ad finem religionis. Hinc etiã ar.8. rectè idem docet, vitæ ſolitudinem abſolutè loquendo, non pertinere ad perfectionem religionis, quin imò incipientibus periculoſam eſſe, tantumq. perfectis conuenire. Vnde in Conc. Agathenſi c.38. eiuſmodi inſtitutum vitæ tantum ijs permittitur, qui prius longo tempore ſeſe in communi vita probauerint. Et in 6.ſyn.can.41. requiritur, vt prius aliquis laudabiliter vixerit in Societate per duos annos, vel tres: Sed & Baſilius longiorem abſolutè præfert Societatem ſolitudini.

Denique ex eodem fundamento patet, religionis perfectionem minimè mentiendam eſſe ex cantu, vel longa pſalmodia; nam fieri poteſt, vt eiuſmodi inſtitutum chori minimè conferat ad alicuius religionis finem, ſicut reuera non ſatis conuenit ijs religionibus, quæ ſunt ad cõcionandum inſtitute. Vnde & Caiet. art.6. aſſerit in eiuſmodi ordinibus illos ſolum debere recipi, qui ad eiuſmodi munera ſint idonei, & præterea nullos exceptis ſufficientibus miniſtris. Atque etiam D.Tho. ſupra q.91.art.7.ad 3. aſſerit cantum non cõpetere Epiſcopis, & alijs, quos miniſterijs ſpiritualibus vacare oportet; Quare cum eadem ſit ratio Religioſorum, eiuſmodi miniſterijs deputatorum, fatendum eſt in eius generis ordinibus conuenienter ſtatui poſſe, vt Officium diuinum publicè in choro non dicatur, maximè cum deceat nullos eſſe in talibus ordinibus ineptos nd miniſteria ſpiritualia. Si quando autem in aliquo ordine ſimili, chorus introductus eſt, cauſa videtur fuiſſe, vt inepti ad alia miniſteria ſpiritualia in his occuparentur, non igitur tales recipiantur, & non erit in huiuſmodi religionibus neceſſarius chorus.

At reſpõderi poſſet, quod etſi religio attendẽda ſit ex immediato fine, attamen ſicut pars eorum eſt a confeſſ. pars legit, pars miniſtrat, pars concionatur, ſic pars choro vacare deberet, vt populo ſatisfaciat.

Si in aula verſantur, id non faciunt, vt Chriſtum negent, neque vt gulæ ſatisfaciant, ſed vt animas Chriſto lucrifaciant, ipſumq. Chriſtum imitantur, quem legitur in domo cuiuſdam principis Iudæorum intraſſe, in qua hydropicum ſanauit.

Si adi-

Si ædificia illorũ palatia videntur, numerus eorũ ingens id exigit, si propugnacula videntur, faciunt, vt diutius durent; quare nec Principes, nec Respub. muros, ac propugnacula construere deberent, quia, & ipsi credunt mundum non esse æternum; & tamen vellent, vt longissimo tempore durarent. Quare potius dicere debuissent maleuoli eorum domos esse cupiditatum carnificinam, flagitiorum pestẽ, frænum furoris iuuentutis, mortem cupiditatum, & lasciuiarum omnium.

Artes eorum bonæ sunt, non malæ, nam si arte iuuentutem numerosam in suas scholas colligunt, benèfaciunt; nam nil in discipulis præter discipulos amant, quidquid docent, faciunt; æstimari autem præceptoris magnitudo non potest vita, qui docet doctos facere discipulos, sed magis bonos contendunt, vt inquit Rescius ad vsum vitæ non ad consuetudinem scholæ loquuntur. Nihil habent melius, quod optent, quàm vt discipuli Deum, & proximum diligant, & hoc solum auditoribus suis ex omnibus, quas profitentur, litteris proponendum putant, quod bonus vir faciat operam, quam præstant, non tantum ipsis præstant, sed tanquam ipsis. Nemo potest dicere nullam habent cogitationem mei, non in sinu meo ponit, sed in medium proijcit verba. In turba enim multorum præcipuam de singulis curam habent, non tanquam publici partem, sed tanquàm proprium cuique dantes beneficium. Laborem in docendo, & molestum illud tædium, quod oscitantes discipuli pariunt, sine supercilio deuorant, hortando, bonam indolem erigunt, laudando animum addunt, monendo desidiã discutiunt, ingenium latens, & pigrum iniecta manu extrahunt, molentibus timorem adhibent: nec ideo discipulis prosunt, vt prosint & sibi, aut eos faciant vtilitatis suæ instrumenta, sed omne laboris sui præmium in eorum profectu statuunt, ad suspecta tempora occurrunt, nullum illis ministerium oneri, mortem inertiam putant, præceptores profitentur, amicos agunt, & quod in omnibus eorum studijs eximium est, cum sciant paucis opus esse ad bonam mentem litteris, omnem simul sapientiam in compendio tradunt, timere Dominum, cui omnes suas scientias dirigunt.

Si Iesuitæ voluerint appellari, id non ambitione factum est, sed tota errant via, vt inquit Io. Perellius in dialogo de catholica doctrina, qui putant homines illos, a fastu, & ostentatione semper alienos, omniq. modestiæ deditissimos, hoc sibi nomen vnquam assumpsisse, vt Iesuitæ nuncuparentur. Quod illis vel inuitis vulgus indidit, & loquentium consuetudo passim confirmauit, frustra illis reclamantibus, qui inde ab initio Societatis Iesu nomen acceperunt, etenim res ipsa postulabat, vt qui vnum, idemq. religiosæ vitæ institutum am-

plecterentur, ſeq. totos publicis Eccleſiæ commodis procurandis addicerent, vt ſub Ieſu ducis, ac principis vexillo peculiarem militiam inſtituerent, certum aliquod nomen præ ſe ferrent, vt & ab alijs piorum, & religioſorum cœtibus diſtinguerentur. Itaq. non abs re fore viſum eſt, ſi quemadmodum cohors aliqua ſuam a Duce,& Principe appellationem mutuatur, ſic ipſi a Duce ſuo, nomen, & peterent, & acceperunt, eo nempe, quem vnum ſemper in oculis ferre,ad cuius vitam imitandam ſeſe totos componere, cuius deniqae gloriam in Eccleſia ſincerè promouere coniunctiſſimis animis maximè deſiderarent. Neque ſanè illi tam iniquos, & maleuolos vllos fore putarunt, qui probo ipſis verterent, nomen animo planè ſimplici delectum,atque ſuſceptum, quod Chriſtianis alioquì omnibus congruebat, & cui ſimilia quædam religioſarum familiarum cum Itali tum Hiſpani ſonare ſolerent, vocant enim religioſos quoſdam Ieſuatas, & pias ſocietates, ſiue congregationes nonnullas de bono Ieſu, alias ſanctiſſ. Trinitatis, quaſdam Chriſti Crucifixi. &c.

Quamobrem,qui in Ieſuitas inuehuntur ſunt furijs abrepti, fluctibus obrupti, procellis implicati, Megere facibus accenſi: indolis ſunt impuriſſimæ, animum fartum calumnijs cupiunt exonerare, mentem mendacijs pregnantem excutere, geſtu equidem ità prompti,& acuti ſunt ad omnes calumnias omnibus veſtigijs perſequendas,vt ab illis nihil aliud expectemus, vt inquit Reſcius, quàm vt affirment Ieſuitas in Paradiſo ſerpenti perſuaſiſſe Euam, vt ſeducerent, aut Pilato autores extitiſſe Chriſtum, vt in Crucem ageret; quæ eſt per Deum hæc tanta calumniandi libido, quæ lacerandæ famæ cupiditas? quod intorquendarum calumniarum deſiderium. Iam & vereri pij homines poſſunt, ne & Græcis adfuiſſe dicant Ieſuitas, cum Helenam raperent. Et equidem contra omnem iudiciorum tum ciuilium, tum Eccleſ. conſuetudinem, eos qui nec ſibi malè ſunt conſcij, nec vllius adhuc facultatis a quoquam conuicti, & ne citati quidem, & auditi fuere innocentiſſimos,vt protecti ad omnem audaciam ſicophantæ criminibus attrociſſimis accuſant ijdem, vt Iudices condemnant, vt Tyranni proſcribunt, vt Carnifices flagellant. Quis verò ſit tam emotæ mentis, & ignarus, vt in re graui ſeu viliter, & more puerorum ſtilo exercenti fidem accommodet, qui magno numero maledicendi formulas, quæ apud M. Tullium in Philip. Verrinis,& alibi leguntur in vnum quaſi faſcem, vt inquit Perellius, colligant, & in Ieſuitas immerentes effundant, nimirum, vt quos ratione, & veritate ſuperare non poſſunt, eos falſis criminationibus in vulgi ſaltem odiũ, & contemptum ſi quomodo poſſit adducant.

Verum enim vero Societatis huius homines, vt ſunt Euangelicæ philo-

philosophiæ obseruatißimi, simulq. modestissimi istorum canum notis iam ante latratibus, ac morsibus adeò non commouentur, vt etiam infelicitatis parte ponant a talibus amicis, tam blandè salutari, a quibus vituperari, nihil profectò sapientum iudicio aliud est, quàm laudari. Nunquam illi maledicta pensant maledictis, sed potius pro maledicis, æmulis, & iniquis criminatoribus Dominum precantur, qui mentem illis meliorem aliquando injciat, & Saulos in Paulos diuina sua virtute, & potentia conuertat. Et quoniam temporis parcißimi sunt, nullum illis otium datur ad iurgandum, ipsaq. pietatis ratio vitat, ne ad bonas horas malè collocandas, aut voluntatem adferant, aut facultatem adimant. Cur verò illi tam diris vnius homuncionis probris acceptis sese vel purgarent, vel defenderent, quorum virtus, & pietas toti iam orbi nota, atque testata est. Qui summis quibusq. principibus, & magistratibus iam pridem suum studium operam, eruditionem, pietatem probauerunt? Quorum in Ecclesia functiones, & fuerunt, & sunt plurimis vbique gentium mortalibus salutares: qui huius vitæ illecebris, & prauis animi cupiditatibus prorsus Nuncium remittentes religiosæ sanctimoniæ, & perpetuæ morum honestati, atque integritati se se consecrarunt, qui ad extremos in Ecclesia Christi sustinendos exāthlantosq. labores, quocunquè a suis maioribus mittantur, semper accincti, & expediti sunt, qui sine quæstu, & emolumento gratis diuinas, & humanas litteras interpretantur, & in iuuentute ad omnem doctrinæ, & christianæ probitatis excellentiam conformanda, & instituenda maximas quasque, & incredibiles molestias subeunt, imò contemnunt; quorum in Euangelio prædicando studium, ac diligentia tot Ethnicorum myriadas in Orbe nouo superioribus annis ad Christum, & Ecclesiam adiunxit, quorum patientiam, & barbarorum furor, & Hæreticorum crudelitas sic exercet, ac probat, vt suam de Ecclesia benè merendi voluntatem, & officium ipsa vitæ huius despicientia; & sanguinis profusione subinde testari debeant; quorum vitæ sanctimoniam, & doctrinæ sinceritatem multis, & illustribus sæpe miraculis Diuina Bonitas illustrauit, quorum denique eximia literarum doctrina, & in omni disciplinarum genere præstantia tanta est, vt nisi ab ea hæretici magnopere sibi metuerent, non tantis viribus, & machinis hoc vnum sodalitium oppugnarent.

Satis responsum videtur ijs, qui Religiones contemnunt, ac illudunt, quiq. ea inuenerũt, quibus iniuria Dei, ac Ecclesiæ locupletētur, apud quos plus pecuniæ cupiditas, quàm Dei cultus, ac timor potest; cùm enim peccandi liberam habeant consuetudinem, deuorare pauperum, vel Ecclesiæ pecuniam non dubitant, & cupiditate inflammati

non ſolum in auaritia ſua viam queſtus illicitam inueniunt, verum etiam exitum, ac rationem defenſionis inſtituunt, belli, ac armorum neceſſitate aliqui prætextu, intolerandam licentiam, ac inexplebilem auaritiam obtegunt, ius naturæ confundunt, legari quidpiam piæ cauſæ vetant, vel exitum, vel emptionem bonorum Eccleſ. impediũt, & tamen ſemper ſub Chriſtianis Principibus Eccleſiæ bona augeri, & prouentus Eccleſiaſticos emptionibus, ac acquiſitionibus multiplicari ſemper non modo licitum, ſed honeſtum fuit. Predij autem Eccleſ. immunitatum priuilegia auferri, & reſcindi adeò indignum foret, quod ne barbari quidem infideles, & pagani ſacerdotibus ſuis, & ſacro patrimonio exemptiones, priuilegia, & immunitates inuidiosè denegauerint. Apud Aegyptios ſacerdotum agros immunes fuiſſe legimus apud Herodotum lib.2. Non permiſit Artaxerſes, vt quis vllum Leuitico ordini tributum imponeret. Eſdras lib.1.cap.7. edixit Romulus, vt ſacerdotes a militaribus officijs, cæterisq. muneribus, & præſtationibus publicis immunes, & liberi eſſent, vt inquit Halicarnaſ. lib.2. Coi cum tributorum immunitatem ab Imperatore Claudio peterent, inſulam ſuam Aeſculapij veneratione præcipue commendarunt. Ac refert Tacit.lib.12. Claudium hoc potiſſimum reſpectu voluiſſe, vt omni tributo vacui Coi ſacram, & tanti Dei miniſtram inſulam colerent. Druydes in Gallia, vt refert Cæſar lib.6.com.omniũ munerum, ac tributorum vacationem, & immunitatem habuerunt. Eandem ſequentes Imperij ratam eſſe voluerunt: Itaq. Clericis, & Religioſis immunitatem inuidere, quàm Ethnicis ſacerdotibus ſuis nunquam denegarunt, impium eſſet ingratum, ac iniurioſum, vt inquit Anneus Robertus lib.2. rerum iudicat.cap.2. Nam & Conſtantinus conſtitutionum Romanarum libri, & ſacri Canones, & Pontificum decretales Epiſtolæ habent frequentes de immunitate Eccleſiarum.

Quare qui non cognoſcit illos, qui Eccleſiaſtica doni ſpecie rapiunt, vel legata, & emptiones impediunt, eſſe principatu indignos, teſtatoris voluntatem, quæ apud omnes iuris peritos eſt lex, floci pendentes, nec pudet pietatem violare, nam veniens contra voluntatem teſtatoris, vt inquit Baldus in tract. de dote, in princ. 5. par. dicitur iura pietatis violare, etiamſi hominis voluntas tendat contra fauorem libertatis: quare ſeruari debet, nam vt Scholaſticus Poeta in verſibus, quos de ſtrigibus Aeneide ſub Octauij Auguſti nomine ſcripſit.

Sed legum eſt ſeruanda fides, ſupremaq. voluntas,
Quod mandat, fieriq. iubet parere.

Et Seneca lib.3.contro. Agitur de iure teſtamentorum, quorum interit omnis poteſtas, ſi viui neglexerint Imperia mortuorum, nec me-

diocri

diocri vtique ratione, quemadmodum scitè Quintilianus declam.308. docet moribus, & legibus comparatum fuit, vt quoties fieri posset, defunctorum testamentis staretur. Neque enim aliud (inquit ille) videtur solatium mortis, quam voluntas vltra mortem: Alioquin potest graue videre, etiam ipsum patrimonium, si non integram legem habet. Et cum omne ius nobis permittatur viuentibus, cur aufertur morientibus? Quamobrem si tu tributa a Clericis exiges, si emptionem impediueris; si legata irrita feceris, si Ecclesiam veneratus non fueris, si Sacerdotes iniuria, vel damno affeceris, si volueris res Dei tollere, Deus regnum tuum velocius tollet, nam vt refert Greg. Turonensis lib.4. Clotharus Rex indixerat, vt omnes Ecclesiæ regni sui tertiam partem fructuum fisco exoluerent, quod licet inuiti cum omnes Episcopi consensissent, atque subscripsissent, viriliter Beatus Incuriosus respiciens subscribere dedignatus est, dicens Clothario, si volueris res Dei tollere, Deus regnum tuum velociter auferet, quia iniquum est, vt pauperes, quos tuo deberes alere horreo, ab eorum stipe tua horrea repleantur, qui enim sacerdotes tangit, pupillam oculi Dei tangit, vt habetur Zach.2. quare venerandi sunt, ac obseruandi sacerdotes, non autem extorquendi, non fraude decipiendi, non ignominia afficiendi, vt tuæ pareant voluntati. Quasi vaccæ lasciuentes declinarunt, & dilexerunt afferre ignominiam protectoribus suis loquitur Osæas 4. & qui sacerdotes carcerare conantur, vel qui Domino rectè sacrificant, indubitanter persequuntur, & dilaniant, cuius vicem funguntur, vt ait Dominus per Iohel.prop.cap.3. nunquid vltionem reddidistis mihi, & si vlciscimini vos contra me cito velociter reddam vicissitudinem vobis super caput vestrum, nam si modo quisquam oculos Principis seculi erueret, quid de illo esset, si pro seculi potestatibus, talia ab hominibus fiunt, quid pro his fieri putatis inquit Alex.epist.1. de sacerdotibus non vexandis, de quibus Dominus ait, qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei.

Super ea verba, ea sola species adulandi supererat dubitari potest.

Vtrum assentatio aulica causa sit Tyrannidis.

DVbium non est, quòd omnium nocentissima bestia sit assentatio, maximè in aula Principis, nam vt fulmen sæpè diffringit illæsa cute, ità assentatio Regum præcordia vulnerat, vt inquit quidam sub specie amicitiæ. Assentatio enim dulcissimam vocem Hycnis, & vora-

voraciſſimum ventrem Charybdis habet; blanda eſt, & tamen aſpera, dulcis, & tamen amara, candida, & tamen nigra, quid multis? facie humana eſt, & tamen vipera. Ariſt. aſſentatores Tyrannorum comites eſſe affirmat, illosq. cauſas eſſe, cur pro ratione, libido, pro lege, voluntas, pro inſtitutis, maiorum placita, & decreta populi dominentur. quidam probat hæc monſtra eſſe ipſas calamitates, & peſtes Rerump. in quibus admittuntur natura aſſentatoris, qui eſt ſpecie amicus, hoſtis verò animo, totus diſſimulator, & inſidiator vitæ, quòd ſi ità ſit non aliter, quàm ignis omnes, quibus cum agit, in ſuam nanaturam conuertere, & transferre nititur. At ſi Reges, virosq. principes, apud quos maximè viuit, & verſatur ſemel inficiat, periculum eſt, ne ipſi diſſimulatores fiant, rationisq. imperio relicto paſſiones animi, ac affectus aſſequantur, & quid aliud eſt, quàm ſecundum affectum regere, quàm Regnum in tyrannidem commutare: Verumtamen ſi lactantia vbera aſſentantium viri primarij ſuxerint, veluti aſpidum aculeis vti ſtatim in lethargum, & alium ſoporem incidunt, in vallo phantaſmatum perpetuò ſomniant, qui ſint, & vnde oriuntur obliuioni tradunt, indulgent affectibus, contemnunt leges ciues, corrumpunt Ciuitatem, fallunt toti Tyranni, & crudeles fiunt: quare inſidioſa eſt aſſentatorum vita, eòq. tendunt, vt oculi principum primo cæcutiant, & effodiantur, quo facto principes primum ad philautitiam, & amorem ſui, tum ad contemptum, & odium aliorũ ruant; hinc fraus, perfidia, imperioſa voluntas, velox appetitio vindictæ, abrogatio legum, aliaq. ſexcenta mala in Ciuitatem fluunt, quæ potius tyrannidem, quàm pacatum Reip. ſtatum, & adminiſtrationẽ arguunt, & repræſentant, quare rectè Elyſius Calentius quadam epiſtola principem quendam hortatur, vt has peſtes abijciat his verbis.

Paraſitos iſtos, & quos tu recipis nebulones, quanti æſtimes non intelligo, eos te amare iudicas, qui te cœnandi gratia laudant, erras, ſi tales putas amicos, qui de te aliter Domi, aliter foris ſentiunt. Iſtic ſi ſapientiam tuam admirantur, illic dementiam tuam rident, qui tam facilè omnia credas; Genus hominum peſſimum, & latenti profectò aſpidi ſimile. Amicos tibi exiſtimato, qui te errare poſſe, ac conſilio egere dixerunt, qui aſſentatores amouerint, rei tuæ ſeruandæ intenti te amarunt, paruerint interdum, obiurgarint, quòd ſi ſecus acceperis, illud in te rectè dici poterit, obſequium amicos, veritas odium parit; peſſimè conſulere iſtos video, quos tu diligis adoleſcentes, dum ſtudia litterarum deſerenda, libidines verò, conuiuia, venatus, cæteraq. eiusmodi animi oblectamenta molliter ante oculos ponunt. Non conuenire aiunt Regibus ſtudia humanitatis, quæ fabulas vocant,

histrio-

histriones autem, & meretrices habere ad voluptatem conuenire, iudices, ac Sophistas discere litteras oportere, non Reges, qui cum Imperio nati sunt. Improba quidem vox, & nequaquàm libero homine digna; quis Regem negat sapere oportere, nisi Regem non esse eum debere profiteatur, sapientia ne? an stultitia? & ignauia populos sic regendos putant. Iudices habendos esse dixerint, qui regimen consultant. Illud est dicere canes habendos esse, qui cæcum ducant, qui si non recta proficiscatur via, præcipitem Comitem trahant: Tutius ne esse existimant aliorum iudicio, quàm ex sententia viuere, longè profectò errant, tu quoque longius Hiarcæ, si tales auscultaueris. Regem te esse vis, disce prius, quid sit, quod Regem agere oporteat, & in primis sapientiæ studia, & humanitatem cole, Philosophos sectare, poetas delectare, leges scito, quæ tibi oculos faciant, & quò profecturus sis largius ostendant viam. Hoc maximoperè nostrates Principes considerare deberent, his calamitosis temporibus, in quibus tanta est adulationis pestes, vt quicquid Reges delirent, ac Principes ex istorum maximè lenocinio oriatur, vt inquit Lucius Vitruuius Roscius, quod animaduertens Antisthenes Atheniensis satius esse dicebat, cùm necessitas vrgeret, in Coruos, quàm in assentatores incidere, quòd illi mortuos, hi viuentes deuorent. Desertos enim aiebat Crates Thebanus, qui cum assentatoribus essent, non secus ac vitulos, cùm inter Lupos sunt. Isocrates sic admonebat Nicoclem: Da libertatem benè sentientibus, vt habeas autores, & comprobatores eorum, de quibus ambiges, considera illos, qui bona mente obsequuntur, ne mali plus habeas, quàm boni. Idem Dom. cùm sic hortabatur: odio tibi sint adulatores, tamquàm deceptores; ambo enim iniuria illos afficiunt, qui faciles aures patefaciunt. Caue, dicebat Solon: singulos obserua, ne fortè odium in corde tegant, dum blanda, ex accidenti facetè alloquuntur, duplaq. illis lingua ex mente sonat: adulationes indecoras pellendas esse dicebat Augustus. Assentatio (inquit Cicero) minimè nocere potest, nisi ei, qui eam accipit, atque delectatur. Scribit D. Hieronymus: Adulatores, & inimicos caue, quorum sermones super oleum molles, & ipsi sunt, corrumpunt fictis laudibus animas leues, & malè credulas mentibus blandum vulnus infigunt. Creuit hoc in nostra ætate vitium, & in vltimo fine stetit, nec augeri potest, in hanc omnes nos scholam, studiumq: dedimus, vt officium putemus illudere, quodq. ipsi ab alijs libenter accipimus, id alijs quasi quoddam munus offerimus, & spe recipiendæ laudis eos, à quibus laudari volumus, ante adulamus: sæpè adulantium resistimus verbis ad faciem, & in secreto mentis fauemus, maximumq. fructum cœpisse nos dicimus; si vel fictis laudibus prædicamur, nec cogitamus,

abiecti, nihil tamen ſibi deeſſe putent, nec ad honeſtatis elegantiam, nec ad honeſtatis magnitudinem; quantùm enim ad honeſtatis opinionem attinet, flagitÿs, quibus homines ſcelerati Principes deditos eſſe vident, virtutum nomina imponunt, temeritatem enim appellant fortitudinem, ignauiam, ac timiditatem, prudentiam nominant; & ſi Rex crudelis extiterit, eam crudelitatem, ſeueritatem ſalutarem eſſe dicunt: Si verò fuerit in animaduertendo diſſolutus, eam negligentiam, & timidatem clementiam eſſe prædicant, immortali laude celebrandam; ſi Regni opes temerè profundit, magnificum, ſi pecuniã magno ſtudio coegerit, ſapientem vocant, ſic etiam ſi bibit liberalius, hilarem, atque feſtiuum, ſi ludit intemperantius, vrbanum, ſi ſe abÿcit moderatum, ſi effertur inſolentius, magnanimum eſſe confirmant. Hac igitur ratione, dum hæc, & alia flagitia virtutum nominibus ornant, id aſſequuntur, at quamuis Reges ſint omni flagitio corrupti ſibi tamen ſummam honeſtatem augent, & in magnitudine falſi decoris inſoleſcunt. In grauitate verò conſtituenda, quibus rationibus vtuntur, illi ceotæ ſunt, qui grauitatem, & autoritatem ex prudentiæ magnitudine, & ex virtutis conſtantia, & ex iuſtitiæ ſplendore, ſed ex ſuperbia, & inhumanitate petendam exiſtiment. Summo igitur ſtudio cauent, ne Rex omnibus ſuis conueniendi poteſtatem faciat, ne benignè homines appellet, ne cum populo loquatur, neue quidquam populare habeat, ſed vultum ſibi ſeuerum, grauem, & mutum denique fingat, ſeq. quaſi per ſignum dedicatum domi contineat, quod certis tantum diebus ſit in aperto, ac pro patulo collocandum. Ad illam verò ſuperſtitionem, cum qua Reges adiri ſolent, cupiunt ſemper aliquid adÿcere, quo Regis nomen diuinius eſſe videtur, vt cùm homines Regem aſpexerint, non ſe populi moderatorem, atque patriæ parentem, ſed numen cœlo delapſum intueri putent, ad cuius aſpectum commoueantur animo, & toto corpore contremiſcunt. Hac igitur ſuperſtitione plerique homines imbuti, non laborant, vt Reges debito amore, & pietate preſequantur, ſed vt apertè, atque concinnè ſeſe ad illorum pedes abÿciant, & illorum manus, quoties illis verbum ſolito benignius excidit, oſculentur, & vt ſibi ſint propitÿ tam ſuppliciter, atque demiſsè poſtulent, vt non cum Principibus; ſed cum ipſo Deo loqui videantur, quæ quidem res eò prouexit ipſorum Regum amentiam, vt ſe Deos exiſtimarent. Obſeruant etiam quod Poeta dicit.

— Si cupis autem
Delectare aliquem, verbis laudato decenter
Ipſum, reſq. ſuas, vel ſi quid geſſerit vnquam,
Egregiè ne te pigeat laudando probare.

Nam

Nam ſapiens neque,ac ſtultus laudarier optat,
Interdum lepidis , riſumq. mouentibus, aures
Mulceto dictis,referendo; ſi qua iocoſa eſt
Fabula,vel ſi qua eſt vetus,aut noua digna relatu
Hiſtoria,& demum,ſi quid ſcis poſſe placere,
Non contradicas, immò aſſentire loquenti
Sint non vera licet; quod ſi pudet illà fateri.
Tu ſaltem taceas : Nam diſſimulare tacendo
Maxima plerunque eſt prudentia, vt verè neſcit
Vt benè vulgus ait,qui neſcit diſſimulare ,
Nunquam mihi crede,nocet defendere verum
Temporis,atque loci proinde eſt ſeruanda, hominumq.
Conditio ſemper,ne quid te lædere poſſit , &c.

Et quod Terentius ait .

Iſtud nimirum eſſe ſapere,qui vbicunque opus ſit
animum poſſis flectere.

Aulicum quemdam in ſpeculo vitæ aulicæ libro primo , capite quinto ſub finem introducit per fabellam Hartam Scopperus de ſeipſo gloriantem.

Quodcumque Princeps expetit,
Meusq. mandat: conſulo,
Quamuis id Vrbes perderet,
Aut Ciuium concordiam,
Et omnium Reſpublicas:
Partem,vel omnes rideo.

Similem Terentiano iſti in Eunucho dicenti .

Eſt genus hominum,qui eſſe primos ſe omnium rerum volunt;
Nec ſunt,tamē hos cōfector,hiſce ego nō paro me,vt rideant:
Sed his vltra arrideo,& eorum ingenia admiror ſimul.
Quicquid dicunt laudo,id rurſum ſi negant, laudo, id quoque
Negat quis,nego,ait,aio, poſtremò imperaui egomet mihi
Omnia aſſentari,is quæſtus nunc eſt multò vberrimus.

Ratio cur hunc amant quæſtum,dicit Antiphanes his verbis,nulla ars eſt, aut eſſe poteſt iucundior, aut prouentus alius,quàm adulandi induſtria , pictor labores duros , ac amaros tolerat, agricola rurſum in quantis periculis verſatur omnibus præſtò eſt ſolicitudo,& labor;nobis vero cum riſu, & delicijs tranſigitur , non enim maximum opus eſt iocari, dulce ridere,cauillari cum aliquo,ebibere multum,non ſuaue eſt mihi quidem ; ac poſt diuitias 2. locumtenen. benignitatem facilè oſtendit,ſubſequitur , & obſequitur, cunctos honorat , vniuerſis inclinat,frequentat curias, & aulas viſitat optimates , multa fert no-

ua, aures mulcet, adſurgit, & amplexatur, applaudit, & adulatur. Promptus, & feruidus, vbi placere cognouit; remiſſus, & tepidus, vbi putauerit diſplicere, vt inquit Innocentius Tertius de contemptu mundi cap. 2. cap. 26. res minimas adulator non tangit. Nam quemadmodum pediculi diſcedunt à morientibus, & corpora relinquunt, cùm primum ſanguis extinctus fuerit, quo nutriri ſolent, ſic aſſentatores res aridas, ac frigidas minimè tangunt, nobilibus, ac potentibus imminent, hisq. aluntur, ſed ijdem commutatis rebus ſtatim aduolant, vt loquitur Plutarchus lib. de diſcrim. adul. & amici rectiſſimè præcipit Pictorius illo epigrammate.

Accipitres vbi vidit Anas, & aprica Phileni
Cerua Canes properæ dant ſua terga fugæ.
Sic velut hoſtileis fuge dulcia verba ſagittas
Mollis adulator non minus hoſte ferit.

Verba enim adulatoris nihil prudentiæ, nihil ſobrietati addunt, vt inquit Plutarchus, quemadmodum ſunt cibi nonnulli, qui neque ſanguinem iuuant, neque ſpiritibus, neque neruis, aut medullis vim aliquam addunt. Sed pudenda tantum permouent, aluum tumefaciunt, & carnem gignunt ſubputrem, ac flauidam; ſic aſſentatoris oratio, nihil addit ſobrietati, nihil prudentiæ, ſed aut quadam amoris delectatione delinire, aut ſtultam iracundiam, aut inuidiam irritare, aut moleſtum, & inanem animi faſtum inducere, aut in dolore collachrimari, aut morum difficultatem, & illiberalitatem, ac pertinaciam ſemper delationibus turbulentam, ac ſuſpicantem reddere, nõ ignorabit, quiſque animaduerterit bonis eiectis, exules nobilibus, & generoſis ingenijs inſidiantur, neque hæc ſolùm perdunt, verùm etiã magnas ſæpè familias, Dynarchias amplas, florida Regna, potentiſſima Imperia labefactant, deſtruũt, euertunt, & hoc ita tectè, aſtutè, occultè, callidè faciunt, vt eſſe viri boni, amici fidi, ſocij candi, & ſinceri videantur, non niſi damno iam accepto agnoſcantur, vt inquit quidam.

Conclamant Patres, corpus ad rogum Senatorum ferendum. &c.

Super illa verba ius apud Ciues dicendum erit.

De Iustitia.

PRincipes iustitiam facere iure diuino tenentur. Psal.71. Iudica populum tuum in iustitia tua, & pauperes tuos in iudicio. ibid. Deus iudicium tuum Regi da, & iustitiam tuam filio Regis. Legimus Saul Regem reprehensum, & contraxisse offensam, quia non exercuit iustitiam, & non solum sunt iussi iustitiam ministrare, sed etiam non esse partiales, & sine personarum acceptione. Vnde legitur Deut.13. Si frater tuus, & amicus tuus, & vxor tua, quæ in sinu tuo dormiuit deprauare voluerit veritatem, sit manus tua super eos, & effundes sanguinem ipsorum, & vt melius iustitiam antiquitus possent iustitiæ administratores administrare, querelas populi tabernaculum Dei ingredientes ad Dominum referebant, vt secundum illius Imperium iudicarent. Exod.32. Maledictus, qui præuertit iudicium aduenæ, pupilli, & viduæ, & qui iustificat impiũ, & qui condemnat iustum, abominabilis est vterq. apud Deum. Audite ergo Reges terræ, & intelligite, discite iudices terræ, præbete aures vos, qui continetis multitudines, & placete vobis in turbis nationum, quoniam data est a Domino potestas vobis, & virtus ab altissimo, qui interrogabit opera vestra, & cogitationes scrutabitur, quoniam cum essetis ministri regni illius, non rectè iudicastis, nec custodistis legem iustitiæ, neque secundum voluntatem Dei ambulastis. Sap. 6. Quoniam conuertistis in amaritudinem iudicium, & fructum iustitiæ in absynthium, qui lætamini in nihili, ecce ego suscitabo super vos domus Israel dicit Dominus exercituum gentem, & conteret vos. Esa. 5. Væ qui condunt leges iniquas, & scribentes iniustitiam scripserunt, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent causæ humilium populi mei, vt essent viduæ præda eorum, & pupillos diriperent. Quid facietis in die visitationis, & calamitatis de longè venientis, ad cuius confugietis auxilium. 10. Ego Dominus diligens iudicium, & odio habens rapinam in holocaustum 61.

Item in nouo testamento, Christus Rex super omnes Reges, volens qualis erat iustum se ostendere, & iustitiam facere legitur. Matth. 22. Dixisse interrogantibus Iudæis, si esset licitum dare tributum Cæsari, reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo, & legitur Christum dixisse, nisi abundauerit iustitia vestra plusquã Scribarum, & Pharisæorum non intrabitis in Regnum cœlorum. Matt.5. Dans in exemplum Principibus, vt inquit Petrus Bullega in Speculo

Principis rubrica 11. de propositione grauaminum coram Principe quòd vbi iustitia obfuscatur per Scribas, & Pharisæos, id est per malos Iudices, Regna euertantur, & certè si Princeps rectum iudiciū, & iustitiam non seruauerit, a Deo redarguetur; vnde legimus Ioan. 16. Arguet mundum de peccato, de iudicio, & de iustitia; & noua lege æqua lance iudicandum est, sicut antiqua lege; vnde scriptum reperiemus ità magnum iudicabis, vt paruum, & non erit apud te acceptio personarum. Deut. cap. 1.

Quamobrem Princeps, & illorum officiales, vt dicit Camillus Borellus in add. Spec. princip. debent, sicut eorum potestas a Domino Deo est, ità grato animo illa vti, vt ad ipsorum exemplum cæteri discerent; principum namq. vita, vt Plinius nepos in Traiani Cæsaris panegyrico astruit censura est, eaq. perpetua ad hanc dirigimur, ad hanc conuertimur. Ipsi surda aure serpentum more fingunt longius ire, & ne videantur eorum opera praua officiales eligunt, qui postergatis penitus legum, Canonumq. placitis, nihil aliud student, nisi vt Domino placeant, ob quod laxatis penitus voluntatis habenis in miseros subditos infeliciter sæuiunt, ipsosq. bonis spoliant, vt dominos ditent, ac vestiant, ipsosq. excoriant, & ad sanguinis vsque, ac animæ deliquium emissionem totalem reducunt. O miseri, o terque, quaterque miseri, & infœlices, cum vna simul ante Dei tribunal exactam reddent gestorum rationem vsque ad vltimum quadrantem. Ignorat Borellus, cui potius infœlicitatem hanc tribuat, an officiali talia gerenti, vel domino potius non reluctanti. De his dici potest, quod cæcus cæcum ducit, & ambo in foueam cadunt, & equidem indigna, & infamis res est hominem nobilissimum munus corrumpere, præfectura enim, atque iudicandi munus, quàm necessarium vitæ humanæ, quàm excellens, quàm præclarum sit exercitium, & a cunctis mortalibus honori habitum nemo est, qui nesciat, nisi qui legibus reijci recusat, aut alienis iacturis ditari peroptat, vt inquit Rodericus Zamorensis in specul. vitæ humanæ lib. 1. cap. 13. Quare non debent fieri Iudices homines, nisi virtute valeant rumpere iniquitatem. Ecclesiast. 7. Nam & multa onera, & labores, & incommoda, & pericula illos concomitantur, sed præsertim quæ Rodericus ponit primum periculum ex eo maximè imminet, quia plerunque ex causarum multitudine defectus accidit solicitæ discursionis, quod vtique periculum cauens beatus Iob. 29. dicebat causam, quam nesciebam, diligentissime inuestigabam. Super quo Gregorius, ad proferendas sententias videamus, ne vnquam præcipites simus, ne temerè indiscussa iudicemus, & qualibet audita mala statim moueant.

Secun-

Secundum Iudicis periculum ſequitur, affectus a iud. & inordinata paſſio, quæ tanto certius ab eo committuntur, quantò difficilius ab eo ſuperantur. Vnde Aug. quaſi pro quodam miraculo narrat Appium collegam ſuum nullo affectu, odio, timore atque præmio iuſtitiam ſubuertiſſe.

Tertium Iudicis periculum paratur ex obliqua intentione, aut iniuſto animo. Vnde ſcriptum eſt, quod iuſtum eſt, iuſtè exequaris, quaſi dicere velit, non eſt ſatis Iudici iuſta decernere, ſed neceſſe eſt, ſi periculum vitare cupit, vt iuſtè iuſta decernat, ideſt recto animo agat ea, quæ leges iubent.

Quartum periculum, Iudicis continuè tentat donorum, videlicet, & munerum cupiditas. Quis enim ille eſt, de quo verè dicere poſſimus, qui diſcutit manus ſuas ab omni munere in excelſis habitabit. Ea ſiquidem pericula tantò Iudicibus promptiora ſunt, quantò facilius euitantur. Vnde Iſidorus multi tribunal aſcendunt, ſed rarò Iudices inueniuntur, qui populos legum moderamine regant, & ſi vetera ad hoc vitandum periculum perſuaſioni deſint, illud Petrarche occurrebat, quia Iudex ipſe populorum honorato quodam exilio damnatur, dum otium domeſticum, cum externa ſollicitudine permutatur. Amara certè, & turbida iudicum ſors eſt. Habent enim domum non modo muneribus apertam, ſed & litibus ſilentio vacuam, querimonijs plenam, iniurijsq. refertam. Quicquid languidum, quicquid ægrotum in prouinciæ, ſeu Ciuitatis viſceribus latet, totum ſibi tractandum, curandumquè reſeruatur. Vnde Plautus durum admodum opus dicebat multos corrigere, quia ſeſe corrigunt pauciſſimi. Adde illud Plutarchi præclarum exemplum, qui cum Iudex eligeretur, renuit dicens, quare ſic iudicabo, quaſi ſtatim ab alijs iudicandus. Nec modo ab hominibus iudex ipſe iudicatur, quippe in quem totius populi oculi vertuntur, ſed durius a Deo ſummo omnium iudice iudicari timeo, dicente ſcriptura iudicium duriſſimum his, qui præſunt. Poſtremo pudor eſt, quod Iudicibus, & Magiſtratibus pudor nullus ſit his præeſſe, quibus ſubeſſe dignius fuerat. His de cauſis noli fieri Iudex, niſi virtute vales rumpere iniquitatem; Reges enim conſtituti ſunt, vt iuſtitiam ferant, vt inquit Cic. 2. de off. vt ſummos cum infimis pari iure retineat, vt nec opulenti iniuſtum aliquod patiantur, nec plebs contumeliam accipiat; quamobrem iudicium, & iuſtitiam in omni tempore princeps faciat, & Iudicibus ſuis præcipiat, & graui quidem autoritate, vt in officio ſeſe contineant, ne pecunia corrupti iniuſtè cauſas iudicent, iudiciumq. peruertant. Ad hæc nihilo minore ſtudio monebit, vt omnino manus a muneribus abſtinentes habeant, vt inquit Io. Bernardus Gualandus,

dus, nulla enim incitatior eſca ad iudicia corrumpenda, quàm muneribus inſeruire. Is morbus è foro, è curia, è regia ſummopere arcendus. Nam quibuſdam hoc præſentaneum eſt venenum, quibuſdam vero alijs ſenum illabitur, & cum aliquanto potentius penetrauerit morbidè inficit, animumq. & corpus effæminat. Sic nullum officium Tribunali redditur, ſic nullus pudor ibi conſiſtit, ſic inopum cauſæ patrocinio deſtituuntur, ſic legitimæ iuſtitiæ partibus, ac legibus omnibus ianua clauditur, & delictis aperitur, atque poſtremo ipſum imperium euertitur. Caueat igitur optimus Princeps, ne quis iudicium ſubuertat, ac eò ſtudioſius, quò liberus populus calumnias pro huiuſmodi in ipſum refundere conſueuit. Cambyſes inauditæ ſeueritatis exemplum in mentem veniat, qui praui cuiuſdam Iudicis ex corpore pellem detractam ſelle intendi in eaq. filiũ eius iudicaturum ſedere iuſſit; exquiſitum hercle pœnæ genus, quo Iudicibus æternum documentum, atque horrendum reliquit, ne præuertere iudicium poſtea tentarent; nam aufer impietatem de vultu Iudicis, & firmabitur iuſtitia thronus eius.

Iuſtitiam, & perpetuos illius, vt poetæ loquuntur, ſiue comites, ſiue ſorores, veritatem, & fidem, pax, & amicitia, & bonarum artiũ cultus, & omnium rerum expectandarum abundantia conſequitur, vt ait Muretus oratione 6. Eam ſi colerent omnes, numquàm tubæ, numquàm litui audirentur, arma aut exederentur rubigine, aut in ligones, ac vomeres conflarentur, belli, diſſenſionis, inimicitiarum ne nomina quidem cognita eſſent.

Iuſtitia aurea ſecula vigent, vt idem dicit, vbicumque enim iuſtitia dominatur, illinc fraudes, illinc doli, illinc periura exulant, non adulteri, non captores, non fures, non ſicarij, non venefici, non latrones, non teſtamentorum ſubiectores, non obſeſſores itinerum reperiruntur, ea denique propemodum eueniunt, quæ aureæ ætatis hominibus eueniſſe memorantur. Sine iuſtitia autem, vt inquit Macrobius de ſomnio Scipionis non ſolum Reſp. ſed nec exiguus hominum cœtus, nec quidem parua domus conſtabit. Quamobrem cum Reges faciendæ iuſtitiæ cauſa conſtituti ſint iuxta illud 3. Reg. de Salamone, conſtitui te Regem, vt faceres iudicium, & iuſtitiam, iuxtè iudicent, & quid exigit iuſtitia faciant.

Iubet iuſtitia, vt communibus quiſque, vt communibus: priuatis, vt ſuis vtatur, ſuum cuiq. ex æquo concedatur, non vel vi, vel dolo, cui inferatur iniuria, ad publicum cuncta commodum referantur.

Iubet iuſtitia, vt in contractibus locum fides inueniat, hæc eadem ne quidem hoſti data violetur, omnis in dictis, factisq. fraus abſit, amoueatur leuitas, inconſtantia exulet.

Iubet

Iubet iuſtitia, vt nec impunita maleficia relinquantur, nec ſeuerè nimis, acriterq. puniantur, in vltione ratio, in vindicta modus adhibeatur, ſit clementia temperata ſeueritas, coniunctam eadem miſericordiam habeat.

Debet eſſe clemens, ſed ſi non iuuat, ſit ſeuera; nam ægroti intemperantia facit, vt Medicus cogatur ad duriora remedia deſcendere, nempe ſectionem, vſtionem, & ſimilia.

Princeps, quàm acerbus eſt ſubditis, & durus, tam durum Deum, & ipſe quoque experietur, vt ait Agap. 8. & qua menſura alios fuerit metitus, eadem illi Deus remetietur, vt idem inquit, &

Sæuitia, & crudelitas ſiue in ſuos, ſiue in extraneos, tandem a Deo punitur, vt rectè Cum.

Poteſt quidem in leuiſſimis nobilium delictis conniuere; nam, vt Liuia lib. 55. Dion. in orat. ad Aug. nobilitas generis, amplitudo dignitum, fortitudo animi, & magnitudo potentiæ, in errores homines inducunt, non praua voluntas. Cæterum ſit omnibus æqualis, quia æqualitas facit Ciuitatem perfectam, firmam, & ſtabilem.

In facinoroſos etiam familiares ſuos animaduertat; nam ſit iniuria bonis, cum impunitas datur malis; pauciores enim boni futuri ſunt, ſi liceat impunè malos eſſe, nam cum expedit eſſe malos, tum nocet eſſe bonos, & cum præmium eſt male factis, tum benefactis pœna eſt.

Prius medicamentis leuioribus, deinde acioribus vtatur; nam vt Liuia in orat. ad Aug. multo plura corrigi poſſunt humanitate, & benignitate, quàm vlla crudelitate; imò aliquando odioſos reddunt ſubditos, & magis exaſperant. Medici raro veniunt ad vrendum, & ſecandum, ne morbos efficiant grauiores, & eos perfuſionibus, ac mitibus medicamentis curent, atque molliant; nec exiſtimet Princeps inter morbos corporum, & has animorum perturbationes intereſſe; nam ea, quæ corporibus accidunt, ſæpè ſolent cum animis noſtris, quamuis incorporei ſint, conuenire.

Res, quæ inter ſubditos verſantur, princeps curare debet, vt omnes inter eos verſentur iuſtè, quod fiet, ſi vis auferatur, vt inquit Zechius, eos tuendo a Latronibus, exulibus, homicidis, furibus, & eiuſmodi; ijs etiã ſe grauibus, & validis manibus opponendo, & pœnas de male meritis ſumendo, tum ſi fraudes, quæ in contractibus, ponderibus, menſuris, ſcripturis, monopolijs victus ſubtractione, vel vſuris verſantur, auferantur. Tandem ſciat iuſtitiam eſſe principatus arcem, vt inquit Michael Verinus.

Iuſtitia, & charitas validæ ſunt principis arces,
Nulla Tyrannorum vis diuturna fuit.

Et cultus regius non eſt purpura, non aurum, non gemmæ, ſed maximè pietas, iuſtitia, & inuictus in rebus intrepidè agendis animus. quare ità ſe præbeat, vt ab ijs, quibus præeſt, alius non deſideretur, vt inquit Cic. lib. 1. epiſt.

E contra iniuſtitia eſt cuiq. odioſa, quis eſt omnium, vt inquit Muretus loco citato, quem iniuſtum eſſe opinetur, aditu, congreſſione ſermone dignum iudicet? quin eum, quaſi maleficum aliquod, & noxiũ animal refugiat, auerſetur, odio habeat? qui eius concurſum dirum, ſibi, ac tetrum, atque ominoſum putet? Quamuis enim omnia vitia bonis viris odioſa, atque inuiſa ſunt, tamen iniuſtitia præcipuè alienat ab ijs, in quibus eſt, altorum animos, omniumq. ſibi odia conflat, conciliat, colligit. Cæteris vitijs affectos aliquando ferimus, quibuſdam ignoſcimus, quibuſdam non nimis offendimur, quibuſdam in hac vitæ, ac morum corruptione etiam oblectamur: Prodigos multi amãt, auaros tolerant, multos aliena intemperantia non offendit, qui voluptates nimis refugiunt, etiam ſeueritatis, ac caſtimoniæ laudẽ ferunt, audacia in bello interdum aliquis vſus eſt; timidis, & nimis cupidis vitæ ignoſcitur, iniuſtus communi omnium mortalium odio flagrat: ſuis, alienis, Ciuibus, peregrinis, notis, ignotis iuxta omnibus inuiſus, exoſus, intolerandus eſt. Itaq. & ſi illud omnibus hominibus a natura tributum eſt, tum raro ſua vitia agnoſcant, eaq. modis omnibus tegere, & occultare conentur, aut etiam eis virtutum nomina imponere, vt ſe prodigi pro liberalibus, auari pro paruis, ac timidi pro cautis, ac conſideratis, audaces pro fortibus haberi, & prædicari velint; facilius tamen reperias, qui ſe auarum, timidum, audacem, libidinoſum, quàm qui iniuſtum eſſe fateatur. Hæc ille, & ſatis, inferius autem alia dicentur.

Super illa verba, cæterùm cupidine dominandi, dicendum eſt.

Vnde fuerit vis dominandi, & de cauſa formali, materiali, & finali dominij, & de multis ad Dominum pertinentibus.

D*Ico primo, dominium, quod homines in animalia, cæteraq. anima carentia habent, eſſe a Deo, iuxtà illud, faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram, & præſit piſcibus maris, & beſtijs vniuerſæq. terræ, omniq. reptili, quod mouetur in terra. quæ*

verba

verba non modo ad statum innocentiæ, sed ad quemcumque alium hominis statum referri debent, vt inquit Valentia dis.7.q.3. de fine hominis in statu innoc.p.2.

Primò, quia in omni etiam statu, est homo imago Dei, quia cum imaginis dignitate coniunctum est illud dominium, siue Imperium. Secundò, quia statim homini condito benedixit Deus, illis verbis. Crescite, & multiplicamini, & replete terram, & subijcite eam, & dominamini piscibus maris, & volatilibus Cœli, & vniuersis animantibus, quæ mouentur super terram. Ex quo loco patet, ità in omni statu competere homini istud dominium, sicut eidem competit multiplicatio secundum speciem. Vnde etiam post peccatum, dixit Deus Noe, & filijs eius. Gen.9. Terror vester, ac timor sit super cuncta animalia Terræ, & super omnes volucres Cæli cum vniuersis, quæ mouentur super terram: Omnes pisces Maris manui vestræ traditi sunt; Ac similiter ad hominem, in quocunque statu pertinet illud Dauidis. Psal.8. Constituisti eum super opera manuum tuarum; Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues, & boues vniuersas insuper, & pecora campi; Volucres Cœli, & pisces maris: & illud Ecclesiast.17. Posuit timorem illius super omnem carnem, & dominatus est bestiarum, & volatilium. Secundo idem probatur ex Patribus, qui homini adhuc competere dominium in bestias rectè inde probant, quod omnes illæ capi, & domari possunt ab homine, vt etiam affirmat D. Iacobus in sua canonica cap.3. Qua de re præclara scribit D. Basilius homil.10. in exam. & D. Gregorius Nyssenus orat. in illud. Faciamus hominem, præsertim de hominum ingenio, & artificio, quo in mari capi solent pisces grandiores; atque huc etiam illud spectat, quod D. Aug. lib.83. quæstionum q.13. scite scribit hoc modo; Inter multa, quibus ostendi potest hominem ratione bestijs antecellere, hoc omnibus manifestum est, quòd beluæ ab hominibus domari, & mansuefieri possunt, homines a beluis nullo modo: Et illud item, quod scribit lib.9. super Genes. ad lit.c.14. Homini donauit Deus, vt etiam carnē peccati portans, possit non solum pecora, & iumenta suis vsibus subdita, nec tantum domesticas aues, sed etiam liberæ voluntatis quaslibet etiam sæuas feras, & capere, & mansuetas facere, & eis mirabiliter imperare potentia rationis, non corporis, cum earum appetitus, & dolores captans, paulatim illectando, laxando, præmendoq. moderans agresti eas exuit consuetudine, & tamquam humanis moribus induit.

Verum illud est, hominem munere diuino multo excellentius in statu innocentiæ habuisse, & fuisse habiturum in animalia dominiū, quàm nunc naturaliter habeat, quia in statu innocentiæ habuisset non

modo subiecta, sed etiam perfectè obedientia sibi animalia, vt Theologorum multi declarant, nunc autem & si subiecta sint homini naturaliter animalia, non sunt tamen ei perfectè obedientia, nam quædã sunt fera, & indomita, quæ illi minime inseruiunt, & alia domestica non sine labore, & difficultate ad hominum vtilitates, atque obsequia accommodantur. in statu autem innocentiæ ad nutum paruissent, nõ quouis modo, sed eo tantum, quo potuissent, percipiendo aliqua ratione imperium hominis persensum. Quare si homo nullam significationem externam voluntatis, & imperij sui dedisset, aut eam animalia percipere nequiuissent, vtpote longè dissita, vel aliter fortè impedita, nequaquam paruissent, vt idem Valentia dicit.

Remanent multa vestigia in animalibus seruitutis in hominem; nam omnia animalia hominem, sicut principem timent. Elephas enim, vt Plinius ait homine obuio fortè in solitudine, & simpliciter oberrante clemens, placidèq. etiam demonstrare viam traditur. Idem vestigia hominis animaduertens, priusquàm hominẽ intremiscere insidiarum metu subsistere, ab olfactu circumspectare, vias perflare, & alijs indicijs hominem timeri; hoc eodem modo Tigris expauit, quæ feris cæteris truculentior, atque ipsa Elephantis spernens vestigia, homine viso transferre dicitur protinus catulos. Quonam modo agnito, vbi ante conspecto illo, quem timens, etenim eiusmodi syluas minime frequentare certum est. Vnde sciunt timendos esse, imò verò cur sæpius conspectum pauent, tanto viribus magnitudine, velocitate præstantiores. Hanc hominis naturam feris timorem incutere declarauit Apollonius: Nam dum Apollonius, Pharaotis Regis Bactrianorum Elephantibus duceretur ad Brachamanos, cum vidisset periculum vnico quodam Elephantis ceruici infixo ducere ipsum ingens animal, tentauit Damaum eius indiuiduum Comitem, vnde esset hæc tanta tam vasti animalis erga puerum obedientia, & ignoranti, atque doceri exoptanti. Homo dixit, id est ex timore quodam actiuo homini ab opifice immisso, quem persentientes inferiores, & animalia omnia ipsum hominem timent, & reuerentur.

Verùm hanc potentiam (vt inquit Georgius Venetus) propter peccatum amittamus, & quantò magis aggrauatur peccatum in homine, tantò magis a dignitate illa terrorẽ incutiente, & benignitate attrahente, decidit in timorem, & seruitutem aliorum. Inde primus Patricida, qui peccato parentis, quod contraxerat, addens homicidium se à dignitate illa deiectum sensit adeo, vt timens dixerit ad Dominum: Omnis, qui inuenerit me, occidet me.

Sed quantò magis homo pius est, tantò magis dominatur, sicut patet de Noe, qui iustus in generationibus suis arcam fabricat, in quam

quam introducuntur ab eo aduocatæ omnes bestiarum, ferarumq. & auium species, atque sub eius imperio morantur quietè, donec cessent aquæ diluuij.

Moyses etiam quamplurima animalia in flagellum Aegyptiorum vocauit, multiq. Sancti sæuis animalibus dominati sunt, bestias crudeles mansuetissimas reddidere, & adueniente Christo dominium confirmatum fuit, data discipulis potestate calcandi super serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici, quod dominium tamdiù durauit, & durat in credentibus, quamdiù perseuerauit, & perseuerat fidelis, & perfecta seruitus in Christum, non enim est abbreuiata manus omnibus, qui ipsi fidele exhibent obsequium; Quare qui magis domino similis efficitur, & vnitur, tantò maiorem vim dominandi consequitur. Qui crediderit in me, faciet opera, quæ ego facio, & maiora horum faciet. Et nihilò minus.

Plerosque videmus, & ferè omnium hominum turbam mancipari potius, quàm dominari, quod euenit, quia homo Deo rebellis est; vnde vim dominationis habet.

Hinc homini à sua dignitate delapso, repugnant omnia, neque dignantur habere in Dominum eum, qui tam vile mancipium iam effectus est, atque ipsi obtemperare recusant, quousque in pristinum honorem, à quo deciderat, restituatur, & vnanimis fiat cum Deo, à quo dominandi vim resumat, sicuti à principio iam acceperat. Tunc venena, & hostes non timebit, tunc feras non metuet, sed ipsas terrore concutiet.

Hæc confirmat Sanctus Augustinus in 3. super Genesim ad litteram afferens animalia non fuisse à Deo homini venenosa, & molesta producta, sed post peccatum infesta, inimicaq. constituta sunt, quod ex Domini sententia in pœnam iniustæ rebelleonis primorum parentum delata, vt de serpente apertissimè patet.

Dico secundò, vera dominia esse à Deo, iuxtà illud Ioan. 19. non haberes potestatem aduersum me, nisi data tibi esset desuper. Prou. 8. per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt 3. Reg. 10. Sit Dominus Deus tuus benedictus, cui complacuisti, & posuit te super thronum Israel, & quod dilexerit Dominus Israel in sempiternum, & constituit te Regem, vt faceres iudicium, & iustitiam. Salomon fatetur se Regem à Domino constitutum, non enim est potestas, nisi à Deo, & Deus ipse Deuter. 16. constituit iudices, vel magistratus constitui iussit, vbi ante non erant, & Sap. 6. & Deus ipse præfecit populo Moysem Exod. 8. & Dauid quoque diuina ordinatione est electus 1. Reg. ibi idem asserunt D. Thomas opusc. 20. lib. 3. cap. 1. Aug. lib. 4. ne Ciuit. Dei. Cumineus cap. 90. Lipsius in monit.

polit.

polit. Zechius, Biesius, & omnes boni politici. Homo enim in hominem non habet dominium, nisi id habet à Deo, nam rector omnibus subditis sapientia debet antecedere, si eos rectè regere, & potentior, si reprimere velit, quare cum homo eiusdem sit speciei, neque excellentiori polleat intellectu, quoad essentiam, neque acrioribus viribus abundet, quàm subditi simul, imperium in illos, nisi à Deo habet, non potest exercere. Caper non potest esse Dominus Caprarum, nec Taurus Vaccarum, neque Aquila Aquilarum, sed pastor, qui diuersæ est speciei, est Iumentorum dominus. Belluæ verò non Regem habentes diuersæ speciei per anarchiam viuunt, vt Lupi, Passeres, & id genus, vel per democratiam, vt Formicæ, Grues, Locustæ, vel per monarchiam, vt Apes, quæ diuersæ speciei Regem habent, multa animalia habent coronam à natura in capite, sed inter homines nullus cũ corona nascitur, quare homo, vt homo alijs præesse non potest, nisi à Deo autoritatem aliquo titulo non habuerit, vel electione, vel successione, iure belli, &c. Quare Respublica à Deo duxerunt ortum, & à Deo modo vario nobis fuerunt patefactæ, & homines per naturam, interãq. commotionem eas instituernnt, ac informarunt.

Dico tertiò, multa dominia ex superbia, & mala hominum intentione processisse, vt de Lucifero, qui in alios dominandi maximo desiderio flagrabat, Ezech. 34. & de Nembrot, cuius consilio ædificata est Turris Babel; hæc dominia, & alia ab iniquo corde profecta, Deo nequaquam grata fuere. Nam Pharao, Rex Aegypti in mari rubeo submersus est, vt habetur Exo. cap. 9. Nabucdonosor, Dathan, & Abyron dominari volentes, absorti sunt terra, Num. 16. Sennacherib à filijs iugulatus, 4. Reg. 19. Antiochus à vermibus consumptus, secundum Machabæorum, quare horum, & aliorum iniquoaum Principum Deum non causam efficientem, sed permissiuam fuisse censendum est, nam, vt ipse dicit Exo. 23. mendacium fuges, iustum non occides quia, auersor impium, Prou. 11. abominabile domino cor prauum. Prou. 15. similiter odio sunt Deo impius, & impietas eius. Eccl. 15. nemini mandauit impiè agere.

Notandum est primò, tres esse causas, quæ dominia fundant, Deũ, prudentiam, & occasionem; in aliquibus vna, altera notior apparuit, in Hebræo Regno Deus, in Romano prudentia, in Hispano occasio euidentior visa est, quamuis omnis causa in natura ad Deum refertur, nam omnes prudentiam, & occasionem in rebus humanis, non omnia posse cognouerunt, quamobrem indirectè Deum omnes Aegyptij, Persæ, ac Assyrij in stellis, ac syderibus, in oraculis Græci, Romani in auspicijs, & augurijs Deum inuocauerunt. Christiani autem directè Deum cognoscunt.

Secun-

Secundò, Religionem esse totale fundamentum dominij; quare nulla natio sine Sacerdotio fuit.

Tertiò, Tribus dominia potissimum acquiri, lingua, gladio, ac thesauro. Lingua est studium, eloquentia, persuasio. Gladius est disciplina militaris, ac potentia. Thesaurus est ars parandi pecuniam; sed hæc tria sunt etiam aliorum instrumenta, lingua enim est instrumentum religionis, & prudentiæ ad bonum animi, gladius ad corpus, ac fortunam, pecunia vero, vt secundarium instrumentum corporis, quod industriæ subiacet.

Qui solo gladio vtuntur, citò acquirunt, & citò amittunt, vt Tamberlanus, Attila, Brennius, & alij.

Qui solo gladio vtuntur. imperium animarum acquirunt, & paulatim sine vlla molestia politici Imperij fundamenta iaciunt, quamuis aliquando vitæ, propter veritatem, quam prædicant, iacturam faciant: sed successores statum fundant, vt his temporibus Iesuitæ in India efficiunt; lingua enim animos hominum captat, animi deinde corpus, vnde Hispani hoc modo rerum potiuntur, & tale dominium validum est; sed hæc lingua vera, & non dissonans à veritate esse debet, nam nouæ sectæ concionator non imperium fundat, sed bellum inter primam, & secundam religionem commouet; quare imperium mali durare non potest. Si verò gladio, & linguæ mendacio vtitur, quamuis citò acquirat, & imperium aliquandiù duret, tamen amisso imperio lex corruit, cùm absint arma, quæ illam defendebant, è contra si lingua est verax, corrupto imperio, remanet lex, & ad alias transeũt nationes, vt Moyses, qui gladio, ac vera lingua imperium fundauit, & Hebræi si imperium amiserunt, lex tamen illis superstitiosa remansit, ad nos autem reformata, est translata, & veri Catholici amisso Imperio, veram legem Christianam etiam in centro infidelium retinuerunt.

Quartò, fundamentum dominij in belluis vis esse videtur, at in hominibus sapientia, qua elephantibus, equis, & alijs animalibus præcipit.

Quintò, omnes dominij titulos quos refert Bellarminus lib. 1. de translatione Imperij cap. 8. vt sunt, ius belli, electio populi, successio hæreditaria, donum Principis, &c. in sapientibus naturalia esse, in ignaris violenta, & contra naturam, nam naturaliter solummodò mas, fœminæ, senex iuueni, pater filijs, fortis debili, pius impio, sapiens ignaro est superior.

Sextò, Etiamsi homo sapientissimus esset, tamen deficiente bonitate, nunquàm præesse potest, quia sine illa non potest Dominiorum fundamenta iacere, cùm impietas absit à Deo, qui domi-

nijs

nijs fundamenta impertit.

Septimò, Sapientiam eſſe vnum ex fundamentis dominij, nam ſapientia ſi in viro forti reperitur, ſufficere videtur, impietate tamen abſente. Vnuſquiſque in arte ſua Rex eſt, & omnibus præcipit; gubernator enim Nauis omnibus religioſis, etiam Principibus, ac Regibus neceſſitatis tempore præcipit, & cæteris, qui cum illo nauigant, dicens: remoue hoc, vel illud; oportet dare vela ventis, & eiuſmodi. Medicus pariter infirmo etiam Regi, pædagogus Principum filijs, tutor pupillis: quare patet naturæ dominium in ignaro eſſe non poſſe, ſed in ſapiente, ideò ſapientia eſt dominij maximum fundamentum. Ille natura cæteris præſtat, qui ſapiens eſt, cui ſubditi libenter obediunt. E contra Tyrannus homines regere neſcit. Verùm, quia in aliquibus Principibus iſta ſapientia, non vera, ſed ſophiſtica eſt, neceſſe eſt breui tempore Imperia ruere.

Octauò, Illum eſſe verum Dominum, qui perfectè Deum, & ſubditos, vt filios amat, & periculis etiam vitæ diſcrimine pro illis ſe exponit, & omnes ſuas actiones, ad Dei gloriam refert, fortunas, ac diuitias, vt finem proprium non ambit, ſed tamquàm conſeruationis inſtrumentum.

Nonò, In omnem vniuerſitatem dominatur, aut vnus, vt in Hiſpania, & Gallia Rex, aut multi, vt in Genuæ, Venetiarumq. Ciuitates nobiles, aut omnes, vt olim Athenienſes, & his temporibus Heluetij, aut vnus, & multi ſimul, vt in Poloniam, aut multi, & omnes, vt olim in Romanam Ciuitatem plebs, & Senatus, aut vnus, & multi, & omnes ſimul, vt in Lacædemon. ille verè dominatur, apud quem ſumma Reip. poteſtas eſt: Quare

Dux Venetorum, ac Genuenſium non ſunt propriè domini, ſed habent quandam præminentiam: nam Conſilium generale Ciuitatis Venetiarum, vel Genuæ habet principatum, & dominium, vt notauit Iacobus de Ardizano in tit. de pace, & iuram.

X. Neminem in ſeipſum habere dominium, cùm homo non ſit dominus membrorum ſuorum, Quare dominium dicit ad alios relationem, cùm plures reſpiciat.

XI. Principes nõnullos ſubditos habere, & animo, & corpore vnitos, vt ſunt Catholici Principes, qui ſubditos habent eiuſdem religionis; aliquos corpore tantùm, vt Turca, qui Iudæos, Turcas, Chriſtianos habet, corpore vnitos in terris ſuis, animo autem diuerſos, cùm ſint diuerſæ religionis; aliquos, omnes animo, vt eſt Summus Pontifex, qui omnes Catholicos animo habet vnitos, cùm eoſdem articulos credant; vbi eſt eadem religio, ibi eſt perfecta animorum coniunctio, & quo feruentior, eò ſubditi fideliores, vt videre eſt in Hiſpanis, qui

ſummè

summè religiosi Regem suum ardentissimè amant. Sed ubi est religionum varietas, consequenter perfecta coniunctio non reperitur; quare dominia rebellioni exposita sunt; priuata enim studia, quæ varia religio parit, causa est, vt non omnia ad publicam referantur vtilitatem. Quare sicut facile est eos, qui eiusdem, sic difficile eos regere, qui diuersæ sunt religionis, appello autem varias religiones sectas, ac hæreses multorum, qui sum. Pont. audire nolunt. Est enim summus Pontifex caput omnium Christianorum, cui præcepto diuino omnes obedire tenentur, & omnis gladius temporalis debet esse ad nutum Pontificis, qui vna religione omnium animos coniunctos tenet, & copulatos, & qui eum non recognouerunt, corruerunt, nam membrum, quod capiti non adhæret, viuere non potest. At Rex Hispaniarum, qui capiti suo recte adhæret, maximo, & incredibili dominio, pacificè, eoquè perfectissimo, & tutissimo fruitur. Reges enim, quantò sunt in maiori fœlicitate terrena, tantò magis humiliare Deo debent, vt inquit D. August. lib. 8. de Ciuit. Dei.

XII. Ex Iacobo Bornito part. polit. lib. 1. de Repub. fund. iussionem, quæ est pars dominij, qua præcipit, vt aliquid fiat, quod si non fiat exequatur, quod iustum est, è contra facta cohæreāt, non se extendere nisi ad externa hominis opera; propterea cogitationes mentis, & actiones voluntatis vitiosæ, iussioni non subiacent, sed informationi tantum relinquuntur.

XIII. Eas Ciuitates, quarum Princeps in manu fortunas non habet, imperfectissimas esse, vt Genuensis, quæ, vt dicit Boterus commodum priuatum sequens, publicum negligens, in manu Regis Hisp. omnia ferè bona habet fortunæ.

XIIII. Discrimen esse inter Ciuem liberum, & Ciuem regium, nam Ciuis liber est, qui liberè viuit in societate quadam hominum; ciuis autem regius, qui sub alicuius viuit imperio; ad hunc autem ex se non pertinet Resp. cum vni soli sit obediendum: ad alium verò ex se Resp. pertinet, debetq. omnia ad Resp. salutem conferre, quando opus est, quin bonum ducat oportet, qui proprijs bonis commune anteponit, non omnia confert ad salutem Resp. sed sufficit, vt nullum priuatum bonum bono communi anteponat.

XV. Titulos, quibus acquiritur dominium esse ius belli, electionem populi, successionem hæreditatis, beneficium diuinum, donum Principis, & summi Pontificis decretum, vt inquit Bellar. loc. cit. quibus addi potest emptio.

XVI. Ex Ioachimo Hoppero de inst. princ. quòd sicut ij, qui subsunt, non tam homini, quàm Deo se subesse censere debent, nam omnis potestas à Deo, & qui potestati resistit, Deo resistit. E contra

id ipsum

id ipsum animaduertat non suum, sed Dei esse imperium, se autem Vicarios esse dumtaxat, nec paucos sibi parere mortales, qui multo, quàm ipse sint meliores; quare vt Marius Salominius lib. 3. de Principatu dicit, nolint existimare à Deo creatum mundum, & in eo homines, vt Principum seruirent emolumentis absurdum quidem est supra quam dici potest, propter Principes factos homines opinari, nam liberos, atque aequales nos Deus genuit, Principes solum ad commoda populorum, quò facilius humanam, atque ciuilem societatem innocenter custodirent, multis se beneficijs iuuantes creati sunt.

XVII. Ex Liuio, quod vinculum fidei est melioribus parere; & ex Dionysio, quòd æterna naturæ lege receptum est, vt inferiores præstantioribus pareant, & ex Arist. qui alios ingenio, & iudicio superant, iure naturæ Principes esse vult.

XVIII. Inter omnia dominia, quæ fuerunt, vel sunt, nullum fuit, quod Hispanum superauerit, vel est, quod superet. Europæ non omnino tertiam partem possederunt Romani, Africæ vix sextam, Asiæ ne quadragesimam, quidem, Americas porro Occidentales Indias, Oceani meridionalis insulas ignorabant. Ita vt si Orbem vniuersum in pares partes diuidas, Catholici Regis imperium latius hodie patere viginti partibus comperies, quàm olim Romanum, quippe quod in Septentrione, Rheno, & Danubio, ab Occidente, Oceano, à meridie Atlante mari, desertisque locis Africæ ab Oriente, Tygri fluuio clauditur, omnes enim oras Africæ, quas aluit Oceanus ipse possidet, In Indiacis Gangem prope omnes maritimas vrbes, & insulas; Malacæ quoque regnum nobilissimum, & in conspectu positas Moluchas Insulas, innumeras. Ad ostia maris Rubri Zacothoram insulam, in sinu Persico Ormuntium, cum plurimis simul in Arabia, & Persia nobilissimis portubus. Adde Philippinas nouæ Guineæ regiones, Americæ loca vastissima, quæ Oceanus ambit, interfluitq. ad fretum Magalianis vnde Hispagnolam Cubã Canarias Terceras, ac deniq. quouis Hispaniæ Lusitaniæq. regios portus petas. Inde si in Siciliam Regnum Neapolitanum, Mediolanum, & inferiorem Germaniam perrexeris, vastum penè circumdederis Orbem, & extra Catholici Regis imperium vix pedem aliquando extuleris, vt inquit Rescius: Hæc dicta sunt, vt vnusquisque sciat, quam dominij molem illi destinauerit Deus.

XIX. Ex Francisco Topio de potest. Princ. secul. §. 4. omnem cuiusque rationis, & ordinis gubernationem, seu regimen maxime pertinere ad rationem, esseq. rationis opus: videmus enim ita natura comparatum esse, vt quæcunque ratione pollent, natura etiam magis imperare, & regere, vnde hominum genus omnibus alijs animantibus

imperat,

imperat, quæ rationis minime capacia existunt. Inter homines verò senes regunt, ac gubernant iuniores, viri fœminas, sic in vnoquoque qui seruat ordinem à natura institutum, ratio sensui, & anima corpori imperat.

XX. Duplex esse dominium temporale, & spirituale: primum ad seculares Principes attinet, vtrumq. ad summum Pontificem, qui enim est dominus spiritualium, consequenter est temporalium; non è contra. Quare sum. Pont. dominium habet super omnes, etiam super Imperatorem; qui Dominus mundi dicitur, nam, & ipse ita eum eligi mandauit, & electus obedientiam Papæ iurat, nec hodie Popul. Rom. posset reuocare Imperatorem, nec degradare secundum Baldum in cap. 1. de iniur. inter dom. & vas. Sed solummodo Papa, & vacante Imperio, non succedit Pop. Rom. Sed Papa tex. est in past. de re iud. ideo a Iudice laico appellaretur vacante Imperio, ad Papam, loco Imperatoris 11. q. 17. c. omnis, & ipse Imperator non potest renunciare Imperium, nisi in manibus Papæ, qui est ei superior, sed Papa, qui nullum habet superiorem potest renunciare cap. 1. de renunciat. lib. 6.

XXI. Quòd Papa est maior in administratione, quàm Apostolus, vt ait Innoc. in c. super eo bigam. & Papa non potest deponi, propter insufficientiam, vel negligentiã, licet alij. sic glos. in c. 1. de renunc. l. 6.

XXII. Quòd Papa loquitur de sese in plurali semper, 1. q. graui de fal. sed Imperator aliquando loquitur in singulari persona de seipso, vt l. 3. C. ad l. falcid.

XXIII. Principibus nescientibus regere Principatum, & pacem, & iustitiam seruare, ad instantiam subditorum datur coadiutor a Papa.

XXIV. Papa a nullo pendet, sicut Sol se habet in planetis, sic Papa in omnibus.

XXV. Imperatorem, & Augustum non antea dici solitum, quàm post acceptam coronam a Rom. Pontif. vt scribit Paul. Diaconus, & Germani scriptores testantur Henricus, Mutius, & Albertus Crantius, & ex nostris Ptolomæus Lucensis, & Sanct. Antoninus Archiepiscopus Florentiæ, Georgius Merula in lib. de rebus gestis Vicecomitum. Blondus, & reliqui, apud quos scriptum inuenitur Greg. V. concessisse Germanis Principibus, propter eorum in Rom. Eccles. beneficia, vt eligerent Regem Romanum, sed ea tamen lege, vt autore Pontifice iustum, ac legitimum Imperium possideat, neque potest Augustus, aut Imperator vocari, nisi prius benedictione imperiali a Rom. Pontifice accepta. Idquè seruari solitum scribit Innocentius in epist. de Coronatione Caroli IIII. Imp. iniuncto inquit, & coronato

Regi

Regi acclamatur Domino inuictissimo Imperatori Romano, & semper Augusto salus, & victoria. Romanus Pontifex ex prisca consuetudine Regem electum approbat, ad Imperium promouet, Augustū vocat, & iniungit. Rex enim Regum, & Dominus dominantium Iesus Christus, cui dedit omnia pater in manu, sub pedibus eius subijciens vniuersa, cuius est terra, & plenitudo eius orbis terrarum, & omnes habitantes in eo; imò cui flectitur omne genu cœlestium, terrestrium, & infernorum, summum Apostolicæ Sedis, & Ecclesiæ Romanæ Pontificem, quem in beato Petro sibi Vicarium ordinauit super gentes, & regna instituit euellendi, destruendi, disperdendi, & dissipandi, ædificandi, ac plantandi potestatem contulit, & ipso facto hanc potestatem exercuerunt; nam regna instituerunt, vt Bohemiæ, vt apparet in Innoc. III. registris Dux enim Bohemiæ ab Apost. Sede obtinuit, vt in litteris posset titulo regio se appellare; eiusdem etiam Sedis Apost. autoritate obtinuit Balduinus, vt posset Rex Ieresolomit. constitui, & Regnum Armeniæ ab Honorio III. fuit confirmatum Regi Ieresolomitano, & Rex Vngariæ a Romano Pontifice accepta corona solitus fuit Rex appellari, & Hyberniæ a Paulo IV. & multa alia, quæ longum esset recensere; Regna etiam ipsa transtulerunt vt a Græcis, ad Germanos, regna præterea confirmauerunt, vt Zacharias Pipino, Imperatores deposuerunt, vt Innocentius VIII. Fridericum, & alij alios, & aliquando eandem potestatem ipsi exercuerunt, vt Gregor. V. qui Othonem III. coronauit, & Clemens VII. Carolum V.

At dices, cur hanc potestatem non semper exercent; respondetur tunc illam Pontifices exercere, quando illis expedire videtur; religio enim cuncta moderatè, & patienter agit interuallo temporis iniecto, vt inquit Augustinus Stheucbus contra Laurentium Vallam de falsa Constant. donatione, multa contemnit, ius suum non agnoscit, execratur iactantiam, tumultum, insolentiam, superbiam. Nihil ei cum strepitu, & perturbatione, ac contentione agere consuetum est. Patienter tempus expectat, siquis etiam res illius capiat, haud properè consurgit ad arma, regnare patitur, quos ad Regnum cupiditas rapuisset. omnia suffert, benigna est, patiens est, regna enim, & simul religionis esse, & simul a Regibus, & Principibus, Imperatoribusq. teneri possunt, ipsis Pontificibus consentientibus.

Ex his patet temporale dominium, spirituali iurisdictioni adiunctum esse, quare Pontificē oportet agnoscere; nam omnes, qui a veritate declinarunt, & qui contra Pontificiam maiestatem latrarunt, miserè corruerunt, vt prolixè probat Hieronymus Albanus in lib. pro oppugnata Rom. Pont. dignitate.

XXVI. Ex Bornito summum imperium esse summam imperandi potestatem, quod maiestatis est, a quo inferius quod ius, tum quæuis alia potestas præter illud dependet; vnde potestas prima, & a prima dependens existit in Rep. & quæ oritur, & quæ informationem, nec non sustentationem ab ea obtinet. partes, & iura summi Imperij, siue maiestatis sunt functiones, quibus suam vim propriè, & distinctim exuit, propterea, quia id ipsum indiuisum ità, & iura eiusdem propria, & indiuidua sunt, propria, quod omni, & soli, nec non semper conueniant maiestati; Indiuidua autem, quod neque cessione, neque præscriptione subditis communicari queant, aut debeant, quæq. vt effecta formalia principem a subditis dispescant.

XXVII. Dominium ex tribus hominum generibus constare, diuitibus, inopibus, ac inter hos medijs, vt erant apud Rom. Senatores, equites, & plebei, vt dicit Liuius lib.3. Plinius 33.cap.1. Halicarn.2. ideo omnibus oportet satisfacere, vt diuites plebe non abutantur, & plebs rebus diuitum non insidietur.

XXVIII. Alios natura esse Reges, vt Socratem, & Catonē, alios fortuna, vt Vitellium, & Neronem, & alios fortuna, & natura vt Alex. & Aug. alios verò natura magis, quàm fortuna, vt Scipionem, ac Annibalem, alios fortuna magis, quàm natura, vt Tiberium, & Galbam.

XXIX. Materia est duplex vna remota, altera verò proxima, remota sunt omnes Ciues, proxima verò Ciues, qui Reip. administ. sunt capaces.

XXX. Forma Reip. consistit in nexu, maiestate imperantium, & obsequentium, rerumq. ciuilium huic vnioni cohærentium, & inseruientium.

XXXI. Causa finalis est bonum publicum, Princeps enim ad publicam vtilitatem creatus est, & receptus, vt omnes politici affirmant. Halicar. lib.2. dicit mihi quidem videntur omnes, qui & barbaras, & græcas Resp. constituere rectè, sanè commune bonum vidisse. Arist. in 3. polit. c.6. finis, mensq. regentis est, vt quàm optimi, quàm fœlicissimi Ciues fiant, & in 5. c.10. regia potestas eò comparata est, vt in populo bonum sit præsidium. Plato in lib. de regno, Rex bonus, & sapiens gubernabit semper ità ad salutem respiciens, vt ad Nautarum, nauisq. salutem respicit gubernator. Xenoph. in vita Cyri, lib. 6. Rex nullo modo dicendus est, qui res alterius quærit, atque desiderat, verum, qui Ciuitates, & homines felices reddit. Cic. off.1. Omnino qui Reip. præsunt, duo Platonis præcepta teneant; vnum vtilitatem Ciuium sic tueantur, vt quicquid agunt ad eam referant, obliti commodorum suorum; alterum, vt totius Reip. corpus curent, ne cum partem aliquam

tueãtur, reliquas deserant, vt enim tutela, sic procuratio Reip. ad vtilitatem eorum, quibus commissa est, gerenda est. Tho. Campeg. in lib. de off. princ. in Eccles. in 3. off. sicut Deus, qui Rex Regum, & Dominus dominantium nec regit propter seipsum, sed propter nostram salutem, sic ad officium Principis spectat bonum subditorum principaliter intendere. Io. Gerson in lib. 1. de orig. iur. & leg. consid. 13. inquit, Dicitur autem vnus ille bonus, vel Rex, vel Imperator, seu Monarcha, qui non bonum principaliter, sed commune bonum intendit in suo principatu: Quare Alphonsus Guerrerius in thes. Christ. relig. c. 54. nu. 1. quod Regnum non est propter Regem, sed Rex propter Regnum, & Natta in cons. 139 nu. 13 lib. 1. Est ergo principatus propter populũ, non populus propter principatum.

XXXII. Qui in alios dominantur ius status adinuenerunt, quod duplex est, primum quando a iustitia non recedit, secundo quando remotum a iustitia calliditate regnum princeps iuuat, & auget. primum est verum ius status, quippe quod pro fine habet publicum bonum, & non priuatum commodum respicit, & idem est, ac ius dominij, iurisdictionis, vel imperij, quod si iuri ciuili communi, & ordinario derogat, idq. ad publicum bonum faciat, erit excessus iuris communis ob commune bonum. Quare nihil nisi quod bonum est de iure status fieri potest; quod autem calliditate fit, non ius status, sed iniuria potest appellari, sed de his superius multa diximus.

XXXIII. Dominia acquiruntur, vel subditorum voluntate libera, vel coacta; libera iterum tacita, vel expressa, istud suffragio fit, vt in Imperatoris electione, illud successione fit, vt in Hispania, ac Gallia; coacta subditorum voluntate acquiri Imperium aliquod dicimus, quod vi, armis, videl. obtinetur, vt ait Hippolytus a collibus de Principe c. 2.

Super illa verba, in Haterium statim inuectus est, Scaurum, cui implacabilius irascebatur, &c. dubitari contingit.

Cur Princeps facilius priuato irascatur.

Leui de causa principem irasci, sed nulla magis dedecet. Illorum verba nec contumeliosa, nec iniuriosa videntur; quare rectè Plato censuit homines natura iracundos, aptiores fore ad disciplinã, quàm ad Remp. capescendam; quo vitio cum se laborare Antiochus sophista intelligeret, abstinuit ab administratione Reip. Irascuntur autem facilius Principes, quia se superiores esse cognoscunt, & alios expellere possunt. Quare & diuites, & superbi facile etiam irascuntur, fortes quoque, atque audaces, quibus vix incuti formido potest ad iram sunt procli-

procliues; nunquàm enim cæteris se inferiores viribus, sed superiores potius arbitrantur. iratus autem cum se superiorem esse sentiat, tacet, & voluptatem capit suas iniurias posse vlcisci. Verum Tiberius Scauro pœnitentia ducto, ac leuia locuto, parcere debebat, & ei præsertim qui alium casu, imprudenterq. lædit (vt illi accidit modo factum non probet, sed doleat, venia dignus est. sed

Solent Principes leuissimum delictum grauitrr punire, etiam si ad præsens iram cohibeant, tamquam ignis in ligno delitescens, vbi tempus est oblatum reacendere, & erumpere, vt de Tiberio patet. & quò magis iram conseruant, eò malum attrocius exoritur. nam vt spiritus inclusus terræ visceribus, cum ea diu luctatur, ac tandem scindit, & in terræmotus erumpit, contra locum exeundi nactus, euanescit, sic ira in animo facit, vt inquit Peregrinus lib. 4. de moribus, quæ dato exitu, omni onere liberat, conclusa torquet, & cruciat, nec non nisi proscissum deserit. Quod ab Haterio cognitum statim iram lenire curauit; quem quidem Aulici imitari deberent, nec pati, si possibile in principibus iram protrahi, non enim sine periculo inueterascit; vehemens enim affectus est, vt inquit Chris. hom. 3. in Ioan. & omni flamma vehementior, quare celeritate nobis opus est, vt hunc ignem extinguamus, ne ve ad summum eum euadere sinamus. Iræ enim morbus, nisi mox sedetur, multas generat calamitates, domos, & familias totas euertit, veteres dissoluit consuetudines, & breui momento res infandas molitur. sed non licet Aulico iram Principis subito sedare, nam vt Medici vetant admoueri remedia, cum morbus in accessu est, ac sæuit, sed cum se remittit, ità vt dicit Seneca ad primos illos iræ, & doloris motus non est adhibenda consolatio, vel admonitio, sed vbi tempore cœperint esse leniores. At quando Princeps statim iram euomit, etiam cum alicuius contumelia, non diligenti cautione opus est. Mare enim commotum cum algam, & spumam eructat, purgari dicitur, etiamsi littus contaminat. Sed Princeps ira commotus, domesticos plectere non debet, nam vt rectè Xenoph. rerum Græc. lib. 5. sæpius domini irati maiora perpessi sunt mala, quàm intulerunt, & Principis ira aut nulla, aut aperta esse debet inquit Tacitus. Honestius puta offendere, quàm odisse, sed satius est conuicia spernere, præsertim leuia, nam vt Tac. ann. 4. conuicia si irasceris cognita videntur, spreta obsolescunt.

Notandum hic ex Philo. Hebræo neminem iratum principem adire debere, etiam si nihil in eum commiserit, nam facile est minas alio tendentes, curiosa temeritate in se conuertere, nam iratos dominos semper oportet fugere.

2. Nec graui, nec leui offensa quis Principem offendat, quia grauiter

uiter quaque de causa indignantur, & vt ait Plautus plumbeas iras gerunt.

3. *Principi irato non est danda occasio nocendi, sed potius adimenda.*

4. *Si Princeps iracundia motus sine causæ cognitione aliquid irrationabile, vel crudeles vindictas mandauerit contra subditos, debet differri executio vsque ad 30. dies, vt interim cesset iracundia Principis, tex. in l. si vendicari, C. de pœn. & prudentissime ij faciunt, qui iratas resolutiones tardissimè exequuntur, vt inquit Ciccarellus in Liuium discurs. 30.*

Princeps liber, & vacuus ab ira erit, si primum considerauerit, quòd cum omnium potestatem habeat, si adiunxerit iram, mortem sit illaturus multis, id quod est inutile, ac triste; si quis ex eo, quòd omnia in sua potestate habeat, multos vita priuat, deinde si hoc etiam perpenderit, cum omnes habeat subditos, & nullam aduersantem, non est cur nemini sit irascendum; Postremo si hoc expenderit, Deum totum mundum gubernare cum mansuetudine sine indignatione, huncq. Princeps imitari debent, vt inquit Aristæas in hist. 45.

Super illa verba quæ casus obtulerat in sapientiam vertit.

De occasione.

NVlla res est, quæ magis imperatori in bello conducat, quàm occasio, quæ vt Veg. lib. 3. cap. 26. ait in bello solet amplius iuuare, quàm virtus; quare Imperator, vt Liuius 22. dicit armatus, intentusq. sit, vt neque occasioni desit, neque suam hosti det. & Leo Imperator cap. 17. de bellico apparatu, docet exercitus ducem semper, atque vbique occasiones, opportunitatesq. temporum, quæ adiuuare rem possunt, non præmittere debere. Nã opportunitas nõ obseruata cum in omnibus quidem rebus ingens afferat malum, tum verò maximè in bello, iu quo occasiones grauissimæ sunt, nec sine pernicie negligi possunt; & quoties magnæ res in paruo tempore datæ fuere, quæ tempus mendicum sortitæ, nihil profecerunt: Quamobrem non sine causa Plato in polit. asserebat regem agnoscere debere vim rerum illarum, quæ in rebus humanis plurimum pollent, opportunitatis, & importunitatis præcipuè, & quia raro sese offerunt, oblatæ statim etiam debent aripi, & quoniam facilè percipi nequeant vltra potius, quàm citra consistendum, quippe mediocritates plus momenti habent, cum aliquid adhuc eis deest, quàm cum excedunt.

Præ-

Premenda est occasio, modis omnibus instandum, nec omittendã è manibus semel oblatam. tantam enim vim habet opportunitas, vt ex honesto inhonestum, ex damno lucrum, ex voluptate molestiam, ex beneficio maleficium faciat; & contra breuiterq. rerum omnium naturam permutet. Hæc in aggrediendo, conficiendoq. negotio præcipuum habet momentum, vt non sine causa veteres videantur eam diuinitate donasse.

Sed est patienter expectanda, nam si arte aliqua vocaueris exitus præter opinionem succedent, si aliter feceris artem cognosces, occasionem ignorabis, quæ prainopina, non autem vocata solet hominum tabernas inuisere; vnicuique negotio, vnicuique actioni suum destinatum est tempus. Vnde enim quæ per se bona sunt, si non benè quoque tractentur, boni gratiam amittunt. rectè Proclus quemadmodum totius mundi quidam circuitus sunt fœcunditatis, sterilitatis ve causæ animalium, atque plantarum, ità singulis actionibus aliud conuenit, aliudq. tempus ad actionem hanc, vel illam perficiendam; & apes peragunt opes suum non statis diebus, sed quoties cœli commoditas inuitat, & Plinius lib. 17. cap. 24. morus omnium nouissima germinat, & tamen parit inter primas, ità qui tempus idoneum operiuntur rei conficiendæ, etiam si serius cœperint, tamen maturius conficiunt, auidius rapiendum, quod cito præteruolandum: quare illo dicto concludam, prælia non destinato, sed ex occasione sumenda, & pro occasione consilia mutanda, consilia noua nouis rebus accommodanda, vt omnis temeritas absit.

Quia in textu autor militum seditionem recenset, nos quoque pauca dicemus.

De Seditione.

NOtandum primo, bellum, seditionem, & rixam inter se differre, bellum enim, vt inquit Albericus in suo dictionario ad hostes pertinet, seditio autem ad Ciues, rixa verò tam ad Ciues, quàm ad milites. Differunt etiam, quia, vt inquit Angelus in sua summa in ver. seditio. bellum propriè est contra hostes extraneos, quasi multitudinis ad multitudinem, seditio inter vnius multitudinis partes inter se dissentientes. rixa vero vnius ad vnum, vel paucorum ad paucos.

Notandum secundo, ex Claudio Modain. lib. de seditiosis, & ex doctoribus bellum, & rixam importare impugnationem in actum,

ac seditionem dici posse siue sit in actu, siue præparatio ad eiusmodi impugnationem.

Notandum tertiò, ex D. Thom. seditionem vnitati populi ciuitatis, vel regni, iustitiæ, & communi bono opponi, vt in suo genere tanto grauius peccatum sit, quantò bonum publicum, quod per seditionem impugnatur, maius etiam est, quàm bonum priuatum, quod per rixam impugnatur.

Notandum quartò, seditionem non solum in exercitu, & in classe, sed in Ciuitate, & vbique vbi adest hominum multitudo exoriri posse.

Notandum quinto, non solum eum seditiosum esse, qui dissensiones facit, vel discordias gignit, vt ait Isidorus, sed etiam, qui seditionem mouet, & amat; quare Cic. 3. in Verrem, malus ciuis, improbus Consul, seditiosus homo, & ad Attic. lib. 2. multa cum seditiosissimè diceret, vocem exprimere non potuit.

Notandum sextò, rebellionem, & seditionem inter se differre; rebellio enim est subditorum contra dominos; seditio subditorum inter se.

Notandum septimò, ex Conrado Bruno lib. 5. de seditiosis, seditionem non semper crimen esse, nam & si ipsa mala sit, & de genere prohibitorum, tamen si non turbandæ Reip. causa, sed ex alijs iustissimis, & honestis causis excitetur, neque mala esse dicetur, nec qui eam concitarunt, seditiosorum pœnam substinebunt.

Notandum octauò, ex eodem, materiam seditionum esse homines aduersus, quos excitantur. finis gratia cuius seditiones excitantur. Arist. quadruplicem finem statuit, lucrum, & honorem damnum, & dedecus, siquidem lucrum, & honorem, vel proprium, vel amicorum affectare, vel damnum, & dedecus declinare intendunt; forma seditionis est, a qua denominatur seditio, vt concitatior ille motus, & turba, & veluti imago, qua dissensio inter se hominum, & discordia repræsentatur, & quasi ob oculos ponitur.

Causa autem efficiens in rebus publicis est ciuium inæqualitas, vt dicit Arist. polit. 5. c. 1. tunc enim mouentur, quando alij pares esse volunt ijs, qui plus possunt, & nisi hoc fit non acquiescunt, alij se præstare dignos putantes indignè ferunt, nisi plus habeant. Sed hæc causa efficiens multiplex est; nam & aliquando est seditionum causa situs, incrementum, peregrini impotentia, metus, contemptus. Arist. Tolos. de rep. Brunus de sedit. Modain de sed. & alij.

Omnis seditio periculosa est, ex paruis enim rebus magna proueniunt; quare vlla minima seditio non est negligenda, quia vt Q. C. ait sæpè neglecta scintilla magnum excitauit incendium.

Qua

Qua fraude, qua arte imperitorum mentes seditiosi impellunt, qui non tam præmijs periculorum, quàm ipsis periculis læti pro certis, & olim pactis, noua, ambigua, ancipitia malunt; ostendit Tac. 1. ann. clam, & nocturnis colloquijs, aut flexa in vesperam die dilapsis melioribus deterrimum quemq. congregantes.

Illic inserũt querelas, & ambiguos de principe sermones, quæq. alia turbamenta vulgi, mox etiã promptis iam; & alijs seditionis ministros agunt audacius, & palam libertas, ac speciosa nomina prætexuntur.

Quare oportet statim acurrere; nam vt Tacit. 14. annal. Sæpe modicis remedijs primi motus concedere, & Cic. phil. lib. 5. Omne malum nascens, facile opprimitur, inueteratum fit plerumq. robustius. quæ remedia fusè Tac. hic ponit, & Lipsius lib. 6. polit. & autores supracitati, & Frontinus cap. 8. de seditione militum compescenda. Vegetius lib. 3. de re militari. Ludouicus Foscerius de remedijs opportunis seditionum. Bernardus Grassia de turbulentia ciuiũ, & Matthæus Drurinus de militum audacia reprimenda.

Super illa verba immotum aduersus eos sermones, fixumq. Tiberio fuit non amittere caput rerum, dubitatur.

An Princeps per se, an per Legatos bella conficere debeat.

Videtur, quòd sic, primò quia, vt dicit Castellanus de off. regis, lib. 2. Regis præsentia plurimum ad summam victoriæ confert, accendit enim milites ad virtutem, quod vel metus pœnæ pudor ira, vel spes præmijs alacrioribus reddat, ita sub Regis oculis operam quisque suam egregiè nauare nititur, vnde Virg.

Vrget inquit præsentia Turni,

& Homerus non sine causa inducit, Agamenonem nunc suos hortantem, modo increpantem. Hinc etiam intentiores custodiæ sunt, quòd cum Rex in castris sit, resq. vereantur milites, nec ipse quòd aliquando fecisse, Cæsar dicitur excubias, & vigilias circumeat. Adde militum beneuolentiam, & charitatem in Reges, vt Synnesius demonstrat, quas comiter, ac benignè inter milites, non sine labore versando ibi conciliantur. Adde Dionis illud, neminem aliena curare tam diligenter, quàm sua.

Est hæc opinio multorum; sed quòd per legatos bellum gerat, magis placet, primo quia caput discrimini, ac fortunæ temeritati non est subijciendum, sed ad Regni maiora pericula conseruandum; quare

rectè Tac. fixum Tiberio fuit, non omittere caput rerum, neque ſe, remq. Rempublicam in caſum dare. At per filios pariter adiri maieſtate ſalua, cui maior è longinquo reuerentia, quod aliud ſubſidium ſi Imperatorem ſpreuiſſent, quod & ſi de principe nondum in imperio corrobato poſſit intelligi, tamen abſolutè eſt intelligendum.

Secundo quia hoſtiis acriores vires parat. tertio magis animoſus redditur, quarto victoriam illuſtriorem conſequitur, duces ſua præſentia negligentes reddit, irreſolutus in ſententiis manet, mala, quæ exercitus patitur, regi attribuuntur, & ipſo mortuo regnum corruit: vel maxima fit mutatio, quæ vltima ratio illis prioribus præponderat, at exercitus duce mortuo, alius ſubſtitui poteſt. Quare ad bellum egregium ducem mittere debet, liberis mandatis, vt rebus turbidis pro tempore conſulere poſſit, & pro re conſilium capiat, ex diſtantibus enim terrarum ſpatiis conſilia poſt res afferuntur.

Super illa verba, ludos Auguſtales tunc ideſt cœptos turbauit diſcordia ex certamine hiſtrionum dicendum.

De Hiſtrionibus.

PRincipes profectò hiſtriones è ſuo dominio eiicere deberent, cum hominum genus ſit peſtiferum omnibus, ac exitiale, quomodo enim homines virtuti nati poſſunt audire ea, quæ ab impuriſſimo ore hominum inquinatiſſimorum turpiſſimè proferuntur, quæ hercle podicem ipſum (ſi ei loqui liceret) proferre maximè puderet; peſſimè viuunt, peſſimè dicunt, quæ citra morum, & famæ periculum audiri neutiquam poſſunt, qui tot vitiis ſordidi, & inquinatis concupiſcentiis aditum ad omnia ſibi aperiunt, ſcelerata via, exemplo pernicioſo, moribus contaminatiſſimis, qui virus nequitiæ per ciuitates ſpargunt, & innumeras animas dant morti perpetuæ, & homines perfidos, ac adulteros iuuenes alunt, & concomitantur. Execrantur omnes eum, qui propinato veneno extinxerit hominem. At ſic dum venenum melle circumlitum, quod tam multis exitio ſit. cæterum nulli eſſe commodo queat, palam proponunt, & publicè honorantur. quamobrem vt dicit Gabriel Puterbeus hùc nullo negotio ſpectat, quot enim ſcortationes, quot adulteria ſibi format animus, quot quamq. acres ſtimulos, & qualia aconita impura, auditio iſta in imas cordis latebras inuehit, quàm facile mœchis aditus parat, quàm minus moroſas reddit, puellas procis, & ſcortatoribus, quot ſcelera callidorum lenonum, & lenonum vaframẽta amatorias fabulas audiunt, & libenter arrident, quare iterum, iterumq. reuoluunt, recurrunt,

repe-

repetunt, & ipsa sæpius recogitata luxuria carneos sensus vehementius titillat. nimis est supina huius plebei seculi cogitatio, qui corruptelam suorum, & dedecorosam famam minimè vlciscuntur, neque Principes eiusmodi hominum pestes acqua, & igne interdicunt. Nullus est tam benè natus, tamq. immotus integritate, qui ab hac pernicie non corrumpatur. quot faces suppeditat N. quot N. quid N. quid N. ignibus impudentius, quibus nihil vmquam luxuriosius videt hæc ætas. A floribus marcidis aduolant apes, & nos ad olera, & stercora conuolabimus. nihil est sceleris, quod non importet malorum histrionum auditio, præsertim si adferas animum illotum, & nondum purgatum vitiosis affectibus. Venerea enim historia sordidam mentem impotentem sui ad vilissima quæq. deprurìscentem subinde retrudit, donec virus immedicabile illi hæreat in medullis. Quis ergo neget hos planè scelestos esse, & numeris omnibus corruptos, quos constat tam scelesta, ac noxia dicere, & nulla lege reprimitur furiosa libido, sed in auro, & purpura degunt. Senum effœta corpora, & exhaustos artus fugitiuo quodam igne cogunt recalescere, pueros docent, quod per ætatem non queunt capere. Iuuenes plus ipso Vessuio incedunt: Nam dum dramata nobis sua consuunt, belli illi rerum obscœnarum artifices, dum in actus suos conferunt modo adolescentem suos retegentem ignes, modo amatorem sua, quæ gesserit facinora, iuueniliter ostentantem, modo parturientes meretriculas, dum saltantes tibicines exhibent, & omnes fallentes mutuò peierantes, obligurientes, prodigentes omne ius, omne honestum, virtutem omnem nihili pendentes, dum quacumq. liceat frui amoribus, dum temeratos ob oculos ponunt hymenæos, dum publicè, priuatimq. læsam, ac proditam fidem, dum cædes insontium, dum odia, dum veneficia, adulteria tractant, commedant, suadent, & qua ratione, quo actu perfici queant instruunt, dum mellitissimis verbis, festiuìs dicterijs, iocis, salibus facetijs, leporibus intecta, & aspersa, hæc omnia hominibus male feriatis obijciunt, quem ordinem, quem sexum, quam ætatem, non commaculant, quæ pudicitiæ castra non tentant, non effrigunt, non deinde euertunt? quid ipsis bonis legibus reliquum autoritatis, & dignitatis faciunt. Quot enim credibile est putare ista licere, atque adeò præcipi, & in ijs pulchrum esse excellere, quæ Principum virorum auspicijs calculo, & iussu in apertum proferantur. Sed quo animo censes illos, postquam his artibus semel imbuti fuerint, adire sacras conciones? quàm purgatis affectibus Deum precari? quàm sincerè meditari, quæ Dei sunt, quàm animos repellere, & referire hostem iuratissimum Diabolum, quam contentione virtutum, & bonos mores amplecti? quàm indefesso anhelitu festinare in patriam? longè falluntur ij, qui dicunt

cunt comœdiam eſſe actuum humanorum quandam vtilem repræſentationem: Quæ enim vtilitas inueniri poteſt in mollibus, infractis voluptarijs, & ad libidines fluxis conſpurcatiſſimorum hiſtrionum ſententijs? rectius dicerent eſſe labem virtutis, & bonorum morum corruptelam. Quæ homines doctos, & integros a ratione vtilis, honeſtiq. reſpectu abalienat. Quomodo poſſunt hiſtriones degente hircoſa barbatuli, ſcommate aliquo ex lenonijs cantis petito, actus præclaros repræſentare? Audi Saluianum, ſi hiſtriones munus ſuum rectè obeunt, de quotidianis autem obſcænitatibus loquamur, quas tales, ac tam innumeras legiones Dæmonum excogitauerunt: vt etiam honeſtæ, ac probæ mentes, & ſi nonnullas earum ſpernere, ac calcare poſſint, omnes tamen penitus ſuperare vix poſſint. Sicut enim exercitus pugnaturi ea loca, per quæ venturas hoſtium turmas ſciunt, aut foueis intercludere, aut ſudibus præfigere, aut tribulis infeſtare dicuntur, ſcilicet, vt etiam ſi non omnia ea quiſpiam incidat, nullus tamen penitus euadat; ita etiam Dæmones, tam multas in vita iſta humano generi illecebrarum inſidias prætenderunt, vt & ſi plurimas earum aliquis effugiat, tamen ab aliqua capiatur. Equidem quia longum eſt, nunc dicere de omnibus amphiteatris ſcilicet, odeis, luſorijs, pompis, athleſis, petaminarijs, pantomimis, cæteriſq. portentis, quiaq. piget dicere malum, tale, vel noſcere de ſolis circorum, ac theatrorum impuritatibus dico. Talia enim ſunt, quæ illic fiunt, vt ea non ſolum dicere, ſed etiam recordari aliquis ſine pollutione non poſſit. Alia quippe crimina ſingulas ſibi firmè in nobis vendicant portiones, vt cogitationes ſordidæ, animos, vt impudici aſpectus oculos, vt auditus improbi aures; ita cum ex his vnum aliquid errauerit, reliqua poſſint carere peccatis. In theatris verò nihil horum reatu vacat, quia & concupiſcentijs animus, & auditu aures, & aſpectu oculi polluntur. Quæ quidem omnia tam flagitioſa ſunt, vt etiam explicare ea quiſpiam, atque eloqui ſaluo pudore non valeat. Quis enim integro verecundiæ ſtatu dicere queat, illas rerum turpium imitationes, illas vocum, ac verborum obſcænitates, illas motuum turpitudines, illas geſtuum fœditates? quæ quanti ſit criminis, vel hinc intelligi poteſt, quod religionem ſui interdicant. Nonnulla quippe etiam maxima ſcelera incolumi honeſtate referuntur, & nominari, & argui poſſunt, vt homicidium, latrocinium, adulterium, ſacrilegium, cæteraq. in hunc modum. Solæ Theatrorum ſunt impuritates, quæ honeſtè non poſſunt vel accuſari, ita noua in arguenda harum turpidinum probroſitate res euenit arguenti, vt cum abſq. dubio honeſtus ſit, qui accuſare ea velit, honeſtate tamen integra ea loqui, & accuſare non poſſit. Alia quoque omnia mala agentes polluunt non videntes, vel

audien-

audientes. Si quidem & si blasphemum quendam audias, sacrilegio non pollueris, quia mente dissentis. Et si interuenias latrocinio, non inquinaris actu, quia abhorres animo. Solæ spectaculorum impuritates sunt, quæ vnum ad modum faciunt, & agentium, & auspicientium crimen. Nam dum spectantes hæc comprobant, ac libenter vident, omnes ea dictu, audituq. agunt, & verè in eos apostolicum illud peculiariter cadat, quia digni sunt morte, non solum, qui faciunt ea, sed etiam, qui consentiunt facientibus. Itaque in illis imaginibus fornicationum omnis omnino plebs animo fornicatur. Et qui fortè ad spectaculum puri venerant, de theatro adulteri reuertuntur. Non enim tunc tantummodo, quando redeunt, sed etiam quando veniunt fornicantur. Nam hoc ipso, quòd aliquis rem obscœnam cupit, dum ad immunda properat immundus est. Quæ cum ita sint, ecce qualia, vt omnes, aut penè omnes Romani agunt. Et cum hæc ita sint, qui talia agimus negligi nos à diuinitate causamur, relinqui nos a Domino nostro dicimus, cum ipsi Dominum relinquamus. Fingemus enim, quòd respicere nos Dominus noster velit, etiam non merentes, videamus si potest. Ecce innumera Christianorum millia in spectaculis quotidie rerum turpium commorantur. Potest ergo Deus illos respicere, qui tales sunt? potest ad eos respicere, qui bacchantur in circis, qui mœcantur in theatris? An fortè hoc volumus, & hoc dignum putamus, vt cum in circis nos, & in theatris Deus videat, ea quæ nos aspiciamus, aspiciunt quoque ipse nobiscum, & turpitudines, quas nos cernimus, cernat & ipse nobiscum? Alterutrum enim fieri necesse est; qui si nos videre dignatur, vt etiam illa, vbi nos sumus videat, aut si ab illis, quod non dubium est auertit oculos etiam a nobis, qui illic sumus etiam auertat. Et cum hæc ita sint, facimus hæc tamen, ac sine cessatione quæ dixi. An fortè in morem veterum paganorum Theatrorum, & circorum nos Deum habere arbitramur? Faciebant enim hæc illi quondam, quia has idolorum suorum delicias esse credebant. Nos quomodo hæc facimus, qui odisse Deum nostrum hoc certi sumus, aut certè si placere has turpitudines Deo nouimus non probibeo, quin sine cessatione faciamus. Sic verò in conscientia nostra hoc est, quòd Deus horret, quod execratur, quod sicut in his sit pastus Diaboli, ita offensio Dei? Quomodo non in Ecclesia Deum colere dicimus, qui obscœnitate ludorum semper Diabolo deseruimus, & hæc generaliter, ac scientes de consilio, & industria? Et quæ nobis quæso, quæ erit apud Deum, qui non casu, aut imprudentia Deum lædimus, sed exemplo illorum quondam Gigantum, quos insanis conatibus superna tentasse, & quasi in nubes gradum tulisse legimus. Sic nos per iniurias, quas in omni mundo Deo semper inferimus,

mus, quasi consensu publico cælum oppugnamus. Christo ergo, ò amentia monstruosa, Christo circenses offerimus, & mimos, & tunc hoc maxime, cum ab eo aliquid boni capimus, cum prosperitatis aliquid ab eo attribuitur, aut victoria de hostibus a diuinitate præstatur. Et quid aliud hac re facere videmur, quàm si quis homini beneficium largiente iniuriosus, aut blandientem conuicijs cædet, aut osculantis vultum mucrone transfigat? interrogo enim omnes potentes, ac diuites mundi huius, cuius piaculi reus sit seruus ille, qui probo, ac bono Domino malum cogitat, qui benemerenti conuicium faciat, & pro libertate, cum accipit contumeliam reddat? Absque dubio maximi criminis reus creditur, qui malum pro bono reddit, cui etiam malum pro malo reddere non liceret. Hoc ergo etiam nos, qui Christiani dicimur facimus, irritamus in nos misericordem Deum impuritatibus nostris, propitiantem sordibus lædimus, blandientem iniurijs verberamus. Christo ergo, ò amentia monstruosa? Christo circenses offerimus, & mimos, Christo pro beneficijs suis theatrorum obscæna reddimus? Christo ludibriorum turpissimorum hostias immolamus, videlicet hoc nos pro nobis in carne natus Saluator mundi noster edocuit. Exterminentur ergo, nam non debent cum cæteris communicare, vt inquit Cyprianus epist. 37. Histrionem, qui in artis suæ dedecore perseueraret & Magister perdendorum puerorum id, quod male didicit cæteris insinuat non debere cum cæteris communicare, cum in lege probibeantur iure induere muliebrem vestem docent quemadmodum masculus frangatur in fœminam. Nullus est Sanctorum Patrum, qui hanc nefariam artem detestetur, atque abominetur August. lib. 6. cap. 7. & lib. 2. cap. 6. de Ciuit. Dei. Quales nec Thymelica in se admittit obscænitas loca, vbi ludi agerentur obscænis vocibus, ac motibus histrionum perstrepebant, vbi fugalia celebrarentur effusa omni licentia turpitudinum D. Hieronymus in epist. ad Marcellum, & in Hilarione in scenis theatralibus vnus, atque idem histrio nunc mollis in Venerem frangitur, nunc tremulus in Cybelem Arena sæuiat, circus insaniat, theatra luxurient, Tertul. lib. 1. in Mar. voluptates Circi furentis caueæ insanientis, scenæ lasciuientis Tac. lib. 6. cap. 20. Docent adulteros cum fingunt mimi. Cyprianus epist. 103. agentem in scena strophas adulterorum, fallacias mulierum, impudicitias, scurriles, iocos, parasitos, sordidos, ipsos quoque patresfamilias togatos, modo stupidos, modo obscitè, non in omnibus stolidos certis nominibus inuerecundos, superinduretur homo fractus omnibus membris, ac vir vltra muliebrem mollitiem dissolutus, cui ars sit manibus verba expedire, vt desaltentur fabulosæ antiquitatis libidines Lac. lib. 1. cap. xx. Præter verborum licentiam, quibus obsceni-

tas om-

tas omnis effunditur , exuuntur etiam vestibus populo flagitante meretrices, quæ tunc mimorum funguntur officio, & in conspectu populi vsque ad societatem impudicorum luminum cum pudendis motibus detinentur . Flora illa genetrix , & sancta obscænitate ludorum bene curat, vt arua florescant. Tertul. Apolog. despicite Lentulorum, & Hostiliorum venustates, vtrum mimos , vel Deos vestros in iocis , & strophis rideatus mœchum Anubim,& masculam lunam,& Dianam flagellatam , & Iouis mortui recitatum testamentum , & tres Hercules famelicos irrisos , sed & histrionum litteræ omnem fœditatem eorum dessignant . Item nihil est nobis dictu, visu, auditu,cum insania Circi, cum impudicitia Theatri, cum attrocitate arenarum Kisti vanitate. Arnobius lib.7. aduersus gentes delectantur,vt res est dij stupidorum capitibus rasis, salaputarum sonitu , atque plausu, factis,& dictis turpibus fascinorum ingentium rubore . Iam verò si viderint in fœminas mollitudines , eneruantes se viros . Item fascinorum ingentium ruborem clunibus fluctuare crispatis . Item existimatur tractare se honorificè, Flora si suis in ludis flagitiosas cõspexerit res agi, & migratur ab lupanaribus in Theatra a profanis etiam accusati fuere perniciosi , ac obscæni histriones, nam vt ait Varro obscænum,non nisi in scena palam dicitur Tacit.lib.14.ne adhuc publico theatro dehonestaretur, instituit ludos iuuenalium vocabulo . Non nobilitas cuiquam, non ætas, aut acti honores impedimento,quominus Cræci, Latiniq. Histriones artem exercerent, vsque ad gestus , motusq. haud viriles . Quia & fœminæ illustres deformia meditatæ . Quare Cassidorus dicit iure igitur Pop. Rom. notauit,turpes fecit infames histriones, quos etiam leges ciuiles effecerunt , vt in C.lib.3.tit. 41.lib.3. Isidorus lib.18. dicit theatrum,& prostibulum idem fuisse . Idem verò theatrum, idem & prostibulum eò quòd , post ludos exactos,meretrices ibi prostituerentur . Quis est ille, qui patrum,& præclarorum virorum argumentis non commoueatur . Ego profecto satis mirari non possum cur Thomas Zarzonius , vir alioquì doctissimus, & optimus flagitiosam artem laudauerit, & artifices, qui sunt luxuriæ simulachra, Diaboli instrumenta,qui honestati,ac virtutibus perpetuum bellum indixerunt . Sed dices Cicero histriones laudauit; respondetur, quòd Cicero non histriones,neque artem laudauit , sed Roscium, qui plus fidei, quàm artis, plus veritatis , quàm disciplinæ possidebat in se, quem vnusquisque meliorem virum , quàm histrionem arbitratur, qui ita dignissimus erat scena, propter artificium, vt dignissima curia, propter abstinentiam, vt idem inquit . non mirum ergo est si Cicero Roscium virum integerrimum, & peritissimum delitias suas dictitare solebat . At nostrates non delitias, sed omnium

luxuria-

luxuriarum fœdissimam latrinam verissimè appellare possumus, quos Principes seueris decretis expellere, abijcere, exterminare deberent.

Super illa verba non hic mihi primus erga popul. Rom. fidei, & constantiæ dies dicendum est.

Quàm Principi fides necessaria sit.

THeologi varias assignare solent acceptiones fidei, & ita quidem, vt alij plures, quàm par sit, multiplicent, de quo Sotus queritur lib. 2. de natura, & gratia cap. 6. Alij verò pauciores; Alexander Alensis par. 3. q. 74. membro. 1. ponet vndecim acceptiones, quas ex eodem Alensi recitat Gabriel in 3. dis. 23. q. 2. Albertus Mag. in 3. dis. 23. art. 1. ad 3. ponit quinque Bonauentura in 3. d. 23. in explicatione textus littera B. ponit. 10. Alphonsus a Castro in sum. de hæres. ver. fides heresi 2. ponit 7. Vega in tract. de iustif. q. 1. ponit nouem, quas omnes libenter omittimus, cum ad nostrum non pertineat institutum. Rhetorici verò fidem accipiunt pro ijs rebus, quæ ad demonstrandum iuuant, de qua multa Arist. in 1. Rhet. & Albert. mag. in top. col. 2. accipitur, & fides prout contra distinguitur ab opinione, de qua Marc. Ant. Natta lib. 1. de animi immortalitate. Apud iurisperitos fides idem est, ac securitas, cuius varia sunt genera. Primum est cum induciæ, vel paces cum hostibus fiunt, & inimicis inita pacta inter milites, vel Duces, vel alios de quibus DD. in l. conuentionum ff. de pactis, & in l. qui seruum, & in l. si stipulatus fuero §. si stipulator de verb. oblig. & in l. cum proponas C. de pactis Canonistæ in cap. 1. de treuga, & pace. Zasius in libello de Iudæis. q. 3. Secundum genus est, cum Rex, vel Princeps populum aliquem, vel Ciuitatem in fidem recipit, quos libertatis vindices, ac acerrimos propugnatores nominare possumus, de quibus dixerunt Bart. in l. 1. C. de excusat. mun. Iason. & Zasius in l. qui seruum ff. de verb. oblig. Canonistæ in cap. recipimus, & cap. ex parte de priuileg. Tertium vsu frequentissimum, cum peregrinis, & nautis fides publica datur, promittiturq. vel singularis, vel communis maximè a principibus, & magistratibus vectigalia recipientibus, de quo Bart. & Alex. in l. ne quid ff. de incendio, ruina. Bald. in l. si quis non dicam C. de epis. & cler. Dec. cons. 51. lib. 1. Iason. cons. 147. lib. 4. Canonistæ in cap. 1. de restit. spoliat. Quartum genus cum Iudicis imploratur officium, vt inimicum dolos machinantem, vel de violentia, atque nefaria vi suspectum nobis cauere cogat, vel vt ipse Iudex contra inimicos nobis præsidium

det, qua parte aliquid commune cum superioribus habet, & de hoc l. illicitas §. ne potentiores ff. de off. præsidis. Bart. in l. denunciamus C. de his, qui ad Ecclesias confugiunt. Huic addi quoque posset cautio Maritorum, Abbatum, & Dominorum, de qua Bald. & Canonistæ in c. ex transmissa, & c. litteras de rest. spoliat. Porrò nos de quacunque humana fide, quæ ad Principem, vel publicum virum attinet loquimur, non de fide virtute intellectus, sed voluntatis, per quam opere completur, id quòd promittitur, quæ virtus solet etiam nominari fidelitas, & veritas, sic fides etiam est in Deo ad Rom. 3. num quid incredulitas illorum fidem Dei euacuauit, absit, est autem Deus verax &c. de hac fide loquitur S. August. in epist. 19. ad Hieronymum, vbi tractans locum illum 1. Corint. 5. Hic iam quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur; ita scribit fides in latino sermone ab eo dicitur appellata, quia fit, quod dicitur, vbi autem fit, quod dicitur, mentiendi vtique non est locus. Ex hac acceptione deriuata est altera, quæ fides nominari solet ipsa promissio, quàm fidelitas adimplet, de qua Poeta 8. Aeneadum. Accipe daq. fidem. definitur autem a Cicerone lib. 1. de off. hæc fides, de qua nos, dictorum conuentorumq. constantia, ac veritas. A Francisco Patritio lib. 8. de Regno cap. 20. promissorum, & conuentorum fida obseruatio, vel mutua exhibitio stipulationis. A Lipsio effectus, quòd in nobis sit dicti, aut promissi, quæ profectò maximè in mentibus Principis debet insidere, qui planè simpliciter orationem cum veritate coniunctam debet, & proferre tenetur. Nam Principis sermonem, nec ambiguũ, nec astutum, nec eum varijs egere interpratationibus licitum est, ne ludibrio, & suspectui omnibus sit; sermo enim iniustus cum æger in se ipso sit, pharmacis indiget astutis, quibus etiam si animi morbum ab vtilitate proficiscentem subdolè conantur sanare, tamen haud liberantur, cum non vitium animi nefarium occultare queant, qui gubernacula Reip. tractant, quoniam palam, & coram omnibus fit; quod autem apertè fit, clandestinam non potest nancisci liberationem, & veniunt in lucem interdum non quæsita, quæ magnum deinceps Principibus adferunt incommodum. Etenim populus, qui magnoperè fidem conseruandam censet, ideoq. Principi credit, & perfidiosum, & nefarium putat fidem frangere, quæ continet vitam, si fraudes, & captiunculas in verbis, vel rebus Princeps miscet, paulatim tacito animi dolore a pristina beneuolẽtia se remouet, ac separat; quam & si acerbissimæ pœnæ timore aspectu coloratam, ac illitam ostendit, attamen si tempus aliquid ei concessurum esset, proculdubio animum populi mutatum Princeps ruina sua cognosceret. Quamobrem iniquum, & impium est Principem, qui ad vnguem omnia promissa

seruare

seruare oportet, nec verba reuocare, neque fallere; neque impedire effectum, & nec quodcumq. nutu capitis confirmauit, nec pactum ex præstantissima virtute promanans mendacio labefactare. Indigni enim sunt eiusmodi Principes dominatu, ac audaciter dicam tyranno peiores mihi videntur, vt Cleomenes Lacedæmon. Rex, numquàm satis vituperatus, qui cum septem dierum, vt inquit Fulgosius lib.7. cum Argiuis inducias fecißet, tertia nocte, cum Argiui securi agerent, nihil per id tempus verentes, Cleomenes incautos adortus, magnum eorum numerum cecidit, atque cœpit. Cum autem perfidiæ Argiui eum arguerent, septem dierum se inducias dixit pepegisse, de noctibus nullam prorsus feciße mentionem. Hoc responso perfidiam suam ex parte valere voluit, quàm tamen totam tegere non potuit. Itaque quem a mendacio alienissimum eße oportebat, mendacium ipsum commoditatis suæ causa amplexus est. Quot Principes hunc imitantur mendacia introducentes noua, ac inusitata pietate, ac charitate inducta, vt commodè aliquid vsurpent, qui non inuitè, sed spontè mendacia eligunt, quiq. interim amicis destituuntur malorum chorum consequentes. Licita Principi sunt ea mendacia, quæ nemini possunt obesse, & quedam venia eis impertitur, qui necessariæ commoditatis causa mendacium sequuntur, si tamen absq. peccato possunt committi. Sed eis inhonesta negantur, & ea, quæ & si cæteros quidem non lædunt, dedecus tamen ipsius vtentis est, cum imbecille ingenium, infirma facultas excusare non possint, quæ a praua voluntate oriuntur, cuiusmodi sunt occultare in corde sententiam, & aliam proferre, res quidem Principi exosa, quam inferni porta, vt inquit Homerus. Non putent Principes mendacia arte aulica occultare, quia nullum mendacium, vt sapientissimè Sophocles procedit ad senectutem æui, non inuenient malitiam alieniorem a conuersatione hominum, quàm perfidia; libidinetur Principes, apud homines, & si non apud Deum excusabuntur, leges quibus parere tenetur refellat, excusatur, dominus est. Iustitiam non exerceat, ministris attribuitur, abundantia languescat, terræ sterilitatem accusabis, subditos oneret, necessitas id exiget. pecuniam cumulo addat, bella regnis continuò imminentia efflagitant, sit ipse superbus, potentia superbiam generat, sit auarus, parcum dices, amans aliquid iuuentuti conceßeris, & libertati, sit deditus gulæ nullum munus ipsa impedit, inuidus esse non potest, inuidia enim solum præstantiora tangit, sed potentiori inuideat, emulationem eam vocabis. Tandem si animo omnia perpenderis, nullum inueneris, quod in bonam partem præter mendacium verti non possit, & si hoc exceperis, omnibus remedia adsunt. At non stare promißis, infidelis Principis est, gaudere se esse menda-

mendacij studiosum, & se, & eos, in quos inciderit, fallere impij hominis est. quid est princeps sine fide, regnum sine iustitia, quia fides iustitiæ fundamentum est, qua violata; vt inquit Theod. 1. cap. 15. tollitur inter homines commerciorum vsus. Turpe est plebeio fallere, turpius Patritio, turpissimum Principi, fraude boni specie colorata lædere, quam durissimam veritatem dicere, quam blanda mendacia loqui maximoperè dedecet, potiusq. mortem appetere, quàm fidem frangere; nam vt ille, vre, occide, non prodam; ac apud Persas, vt legitur in lib. 2. cap. 19. Alexandri ab Alexand. nihil fide antiquius fuit, quam tanti facere, vt humanam societatem cum fide tolli crederent; & ideò Numas Pompilius, cum Romanæ iuuentutis bellicosos, acresq. spiritus, & feroces animos incusso Deorum metu remollire, ac retundere cuperet, omnium primum fidei templum constituit, illamq. Romanis Plutarco autore maximum esse iusiurandum demonstrauit. Proinde cum ad id sacrarium flamines bigis curru arcuato, ac veluti fornicato vehi iussisset, manu quoque ad digitos vsque inuoluta rem diuinam facere voluisse, significantes symbolicè fidem tutandam esse, ac eius sedem in dexteris esse sacratam. Quare rectißimè Cicero scripsit, nullam rem vehementius continere rem publicam, quàm fidem. quam quidem omni rectè seruare ex sacra Scriptura Princeps tenetur. vt Iosu. 9. 19. dicit iurauimus ei in nomine Dei Israel, & idcirco non possumus eos contingere. maximo enim periculo frangitur, vt habemus in Ezech. 17. 16. & qui dissoluit pactum, numquid effugit; viuo ego dicit Dominus, quoniam in loco Regis, qui constituit eum Regem, cuius fecit irritum iuramentum, & soluit pactum, quod habebat cum eo in medio Babylonis morietur. & ibidem 16. spreuerat iuramentum, vt solueret fœdus, ecce dedit manum suam, & cum hæc omnia fecerit non effugiet. Ex quo quidem patet Deum magnoperè in eos animaduertere, qui iuramentum violant, & fœdus soluunt. Impium enim est, & difficillimum perpessu sub publica fide, & præsertim iuramento confirmata, & corroborata falli, ac decipi, causasq. fictili artificio inuenire, cur pacto non stent. At laudabile quidem est, ac regni certissimum, & perpetuum fundamentum stare promissis, vel hostibus, vel amicis, vel cuicumque pollicitis, eosq. adiuuare, quos in custodiam, ac tutelam susceptos fuisse constat, in quo quidem valere est Caroli V. exemplum, qui promissam fidem Francisco Sfortiæ Mediolanensium Duci conseruauit, qui cum accepto a Carolo V. vt extat apud Galeacium capellam lib. 8. fidei publicæ diplomate, Bononiam ad pacem cum eo ineundam profectus esset, vbi primum ad conspectum Cæsaris, venit orationẽq. habuit, reddidit ei diploma nulli se

O rei

rei magis confidere, quàm benignitati, clementiæq. ipſius, dicens. Nec te fiducia tua fefellit, qui etiam impio, ac ſceleſto Martino Luthero fidem præſtitit, nec illum abominandum, & ex omnium ſcelerum colluuione hæreticum natum fefellit; nam vt ait Ambroſ. 2. de off. fides etiam perfidis præſtanda eſt, inter bella, vt Silius

— — — optimus ille
Militiæ, cui poſtremum eſt primumq. tueri
Inter bella fidem.

Inter hoſtes, vt de Attilio reg. ſatis conſtat; ac de Ioanne Gallorum rege, qui, vt ait Fulgoſius lib. 1. cap. 1. prælio victus, captusq. apud Pictones ab Edouardi III. Britannorum Regis filio Galliæ principe, poſtquàm magna vi auri, atque locis quibuſdam redemptionem ſuam pactus, data fide ad ea paranda, quæ ex pactione debebat redire Galliam permiſſus eſt, cum domi inueniſſet nimium hac re regnum grauari, neque ea adeſſe, quibus ſeruare promiſſa poſſet, in Britanniam reuerti decreuit, vt fidem ſeruaret, & fieri poſſit ſummam pactam cum Brittannicis minueret. Itaque in Brittanniam reuerſus, breuì in aduerſam valetudinem incidit, atque deceſſit. ſic & Genuenſes vt idem refert lib. 6. poſt longum, ac graue bellum, quo inter ipſos, & Venetos tertiò decertatum fuerat; vbi auri, aut ſanguinis vis immenſa effuſa eſt, cum occaſio ſe obtuliſſet, magno ſuo commodo rei fœliciter aduerſus Venetos gerendæ, fidem inita paulo ante pacta Venetis datam commodis, doloriq. acceptorum, in bello malorum antepoſuerunt. Nam Cretenſes, Venetique, qui Cretam incolebant conſpiratione facta a Venetis defecerant, ac Genuam legatos viros grauiſſimos miſerant, qui inſulæ deditionem facerent, ea autem expeditio, & ſi nullius periculi, magniq. commodi futura videbatur, minoremq. ob cauſam finitum paulo ante bellum aduerſus Venetos ſuſceptum fuerat, tamen legatis reſponderunt. Vehementer dolere, quòd integra fide, ob pacem cum Venetis factam, ea quæ Cretenſes offerebant accipere non poſſent, quamquàm adeò recens ea pax confecta eſſet, vt multi vulnera, quæ ab illis acceperant, nondum ad cicatricem perduxiſſent. Cauſa cur tantoperè fidem ſeruare debet, eſt quietus dominandi ſtatus, ſcandalum, & periculoſum exemplum, quod omnibus præſtat, nam & ipſos miniſtros falſos reddit, membra enim a capite mouentur. Quod oſtendit Salamon Prou. 29. Si princeps delectatur mendacio, impios tandem miniſtros habet, & Oſæas 4. Qualis ſacerdos, talis populus, & Gregorius c. præcipuè. 11. q. 3. ſcire Prælati debent, quod ſi peruerſa vmquàm perpetrant, tot mortibus digni ſunt, quot digni ſunt, quòd ad ſubditos ſuos perditionis exempla tranſmittunt; & Plato, ac Iſocrates, vt refert

fert Volater. philologiæ lib. 30. tales solent esse ciues, quales in Rep. principes, & Cic. de legib. perniciosè merentur de Rep. vitiosi principes, quòd non solum vitia principes concipiunt ipsi, sed ea infundunt in Ciuitatem, neque solum obsunt, quòd illi ipsi corrumpuntur, sed etiam quod corrũpunt, plusq. exemplo, quàm peccato nocent. Itẽ Claudianus.

Scilicet in vulgus manant exempla regentum.

Quamobrem de data fide, omnibus præstanda nullum decet bonũ virum dubitare, cum hæc natura sit lex l. 1. ff. de pact. qua nemo solutus est §. 1. & fin. Inst. de vir. nat. & ciu. Iason in l. 1. ff. de pact. rectè igitur. Vlpian. graue est fidem fallere in l. 1. ff. de const. pec. nihilq. magis debetur homini, quàm pacta seruare, quod probat Bald. cons. 371. lib. 3. & in l. 1. ff. de pact. ait fides hominibus seruanda, qua nihil maius inter homines. Mart. Laudens. de consiliarijs Principum num. 2. & de Principibus num. 52. 57. allegans Valerium maximum scribit tria fecerunt Romanos dominari, saluum consilium, secreta tacendo, & dictis suis pertinaciter inhærendo, non frangendo fidem. & Val. Max. lib. 2. cap. de priu. fide ducit Romano sanguini fidem præstare conueniens fuisse, nec licuisse fallere, vel decipere hostem, notariq. hanc perfidiam a censoribus, vt de decem illis patet, quos post Cannensem pugnam iuratos ad Senatum misit Annibal, vt refert Polybius. ex decem enim nobilibus, qui tunc erant mißi nouem reuersi sunt a Senatu, re non impetrata. Vnus verò ex decem, quasi aliquid esset oblitus, in castra reuersus, & postea discedens iuramento se satis fecisse putabat, sed fraude a Romanis intellecta veteratorem callidum, vinctumq. ad Annibalem duci, vt pœnas perfidiæ daret voluerunt. Ac de perfidia ait lib. o. Val. Max. efficacissimas esse vires mentiri, & fallere, & tantum incommodi humano generi afferre, quantùm bona fides præstet. Atque Dion, qui Romanam scripsit historiam de principe ait. Præter omnia sit veritatis, ac simplicitatis amicus, eamq. vti regiam virtutem consectetur, astutiam verò, ac fraudem vti seruilia; putet cui conuenit hoc Appollonium mentiri illiberale, veritas generosa, & Isocrates oratione ad Nicolcem Regem ita scribit. Quæ dicis, aut recipis te facturum tãquàm rem sacram obserua. Item Iouianus Pontanus in lib. ad Alphonsum scribit, quæ promittas, & cui promittas videto. Ex quibus omnibus patet nihil antiquius veritate ipsa Principi esse debere, quod declarat mos a patribus nostris prudentissimè institutus, vt liber Euangeliorum, quo diuina continetur veritas diebus singulis Principi osculandus offeratur, cum in re diuina adest, vt ex eo colendæ veritatis admonitus meminerit studiosissimum se eius esse debere, atque Nigidius, vt refert Gellius lib. 11. cap. 11. inquit vir

*bonus præſtare debet ne mentiatur, prudens ne mendacium dicat. & decet Hæroas,& præſtantes viros non ſolum non mentiri,ſed & mendacia odiſſe, quemadmodum Dauid Pſal.*101. *canit, non habitabit in domo mea, qui facit fraudem, & qui loquitur mendacia non ſtabilis erit in conſpectu meo. Et Iuſtin. in auth.vt in priuat.domibus dicit veritatis ſolummodo ſumus amatores, ac in auth. de executoribus inquit calumniam odimus, & apud Homerum ait Achilles ſe perinde, ac mortem odiſſe eos, qui aliud ſentiunt, aliud loquuntur. Volater. Philolog. lib.*28. *hoc carmine expreſſit.*

Hoſtis enim ille mihi ſimul vſque ad limina ditis,
Qui ſimulans aliud menti contrarium fatur.

*Atq; Pontan.de obed.lib.*4.*c.*9.*ſcribit apud Tyrannos veritas minimè tuta eſt,regũ aũt propria eſt veritas, eleganter quoq; de fide ſeruãda.*

Silius. Fœdera mortales in ſæuo rumpite ferro.
Sed caſtam ſeruate fidem fulgentibus oſtro,
Hæc potior regnis dubio, qui frangere rerum,
Gaudebit pacta, ac tenues ſpes liquet amici
Non illi domus, aut coniux, aut vita manebit
Vmquam expers luctus, lacrymæq. eget equore ſemper
Ac tellure præmens aget ægrum noctèq. dièq.
Reſpecta, ac violata fides.

*Equidem vnica clades Vladiſlai Regis, qui quorumdam perſuaſionibus fidem rupit Turcæ, omnes principes deterrere debet a cauillationibus quorundam, qui ludere ſolent perfidia, & ſimulationibus. Præterea principes doctrinam Ariſtotelis rectè perpendere debent, qui Alexandrum hortatur, vt fidem datam, & fœdera confirmata obſeruaret, alias malum conſecuturum finem; nam ſi in priuatis veritas firma,in principe firmior eſſe debet, variatio enim, & inconſtantia in Principe, & Rege præcipuè reprobatur,quia in Principe tamquàm in fonte iuſtitiæ debet eſſe conſtans voluntas, & principibus cõuenit illud verbum, ſemel locutus eſt Deus,& quod ſcripſi ſcripſi, & ideò debent vnum habere calamum, & non plures, quia ſcriptum eſt, quæ proceſſerunt a labijs meis, non faciam irrita, debetq. eſſe immobilis, ſicut lapis angularis,& polus in Cœlo. Denique tradunt Canoniſte violatorẽ fidei eſſe periurum. Archid.*22.*q.*1.*c.in ſumma Innoc. in c. & ſi Chriſtus; de iureiurando,& licet crimen periurij ſit graue in omni homine, tamen in principibus eſt grauiſſimũ. Innoc. in c. ad apoſtolicæ de re iud.teſtator. Certum eſt ad alium,quam ad Principẽ populum non poſſe confugere, ad cuius ergo fidem confugiet, cum ob eius fidem homines lædantur, confugient ne ad principem, cuius manus plenæ ſunt perfidia, ad quã quotidie perducitur; non eget populus*

ſermo-

ſermone obſcuro, vel ambiguo, ſed claro, & aperto, quod & facillimè audiri, & exequi ſine metu, vel pœna poſſit. Quibus de cauſis, principes ſe ipſi perſuadere deberent fidem nemini violare, alioquin verſipelis oratio omnes ad inuidiam, & odium excitabit, eritq. non ſalus, ſed Ciuitatis, ac Reip. pernicies. Quare Princeps, vt ait Gulielmus in ſumma virtutum tardè promittendum, & maturè tunc præſtandũ; quemadmodum enim luna a ſole, ac ſydera, ſtellæq. omnes lumen accipiunt, ſic omnes etiam virtutes fulgent a fide ſi ſanctè colatur, ſine ea enim omnes regum virtutes obſcuriores fiunt vt inquit Patritius.

Nihil vt ait Guicciard. hip. 12. principe, aut Rep. indignius, quàm fidem datam non ſeruare, perfidia regis totum eius regnum exoſum reddit, & vt vita ſemel amiſſa, numquàm reuertitur, ſic nec fides; qui perdit pecuniam habet, in quod ſe ſeruet, qui fidem nihil cui ſe ſeruet, habet, ex fide non ſeruata, ſemper exitus malus, vt inquit Ariſt. fide enim, & hominum ſocietas Ciuitatum domicilia, gentium vniuerſalitas, regum dominia conſeruantur; ſine fide homines in errore incidunt, & tamquàm beſtiæ exiſtimantur, omnia ſine hac vana, & mendacia ſunt, & cæteræ virtutes ſine illa degenerant; fides igitur numquàm erit violanda, aut nulla ex parte labefactanda. Cum Deus ipſe ex promiſſione obligetur, vt concludit Magiſter ſent. relatus per Cynum in l. digna vox C. de ll. & per Bald. in l. 1. ff. de pactis, quos ſequitur Marc. Ant. Peregrinus de iure fiſci lib. 6. tit. 1. num. 9. nam fides violata cuicumque fuerit data, tandem à Deo punitur, vt inquit Philip. Cumineus, & fides hoſti ſeruata, quem fallere potueris, magnam probitatis apud omnes laudem, & magnum, vt alios ad te allicias momentum habet, vt idem dicit, & ſtabile, ac æternum facit imperium, vt Q.C. ſcriptum reliquit, & hoſti magis, quàm alijs ſeruanda. Benedict. Ariamont. cap. 1. de varia Repub.

His de cauſis iam de ſe opinionem in animis hominum excitare princeps debet, vt nudis verbis ſanctius præſtare promiſſa credatur, quàm, quæ alijs iureiurando pollicentur. Hip. a Collib. c. 10. de principe; & abſint illa monſtruoſa verba Macchiauelli cap. 8. & 15. fides, clementia, liberalitas, omnes denique virtutes ſunt damnoſæ Ciuitati, principi peierare, fallere, & diſſimulare ſine vlla dubitatione licet; nihil turpe videri poſſe, quod cum Reip. ſalute coniunctum. Ità principi ſeruandam fidem, vt cum id communis vtilitas flagitauerit, eam violare non dubitet &c. quæ verba fatua ſunt; nam imperij fundamentum eſt honeſta fama, ſubditorum beneuolẽtia, & principis autoritas, at cuius quæſo famæ, cuius autoritatis erit Princeps, ſi fœdifragus, ſic diffidens, ſi diſſimulans, ſi periurus, vel ſi ſit quamdiù

quæſo duratura. Nullum ſimulatum diuturnum, vt Hip. ait; tum Ribadeneyra concludam, quòd admodum conueniens, atque adeò neceſſarium eſt, vt princeps Chriſtianus multam cautionem adhibeat, & attentiſſimè conſideret, quid dicat, promittat, iuret, ſed poſtquàm autoritatem ſuam adſtrinxerit, eam non negligat, ſed firmè, & conſtanter promiſſum, & iuſiurandum ſeruet. hocq. ſibi certo perſuadeat in fide maximum eſſe poſitum momentum ad dominationem retinendam, & nominis exiſtimationem ad opes parandas, ad inferiores obedientiæ metusq. frenos comprimendos, & primum quidem ad famam exiſtimationemq. valet, quoniam de eo principe, quem fidei religionem colere norunt præclarè omnes ſentiunt. Ad opes, remq. augendam prodeſt, nam vt quis æs alienum rectè diſſoluit, ſic princeps, cuius verbo fides tribuitur, non ſuarum facultatum dumtaxat eſt dominus, ſed & alienarum, frequenter enim incidere ſolet, vt exercitus longè diſtans pecunia, cõmeatu, alijsq. rebus neceſſarijs inſtruendus ſit, nec pecuniæ tàm cito cogi, aut illuc tranſmitti poſſint, quàm res, & occaſio poſtulant: qua difficultate ſi facilè explicabit Principis fides, illic enim quiuis (ſi in fide, & promiſſo conſtantem nouerit) ſuas pecunias ſponte dat mutuas, eiusq. verbum pro certis, magnisq. pignoribus arbitratur: alioquin ſibi quisq. conſulit, ac cauet, ac facultates ſuas diligenter reconditas aſſeruat. Hinc naſcitur, vt Princeps habeatur potentior maiori obſeruantia colatur, & timeatur magis, quæ omnia ad dignitatis ſtatum conſeruandum maximo ſunt adiumento. Conducit etiam principis fides ad rectam conſcientiam, ad autoritatem, & vt alij principes eius verbis fidant, populares verò illuſtre exemplar habeant, quod in re tanti ponderis imitentur. Hæc autem eò magis neceſſaria eſt, quò corruptiora ſunt noſtra tempora, in quibus homines nullo numinis metu paſſim iurant, peierantq.

Cæſar clementi reſponſo liberis, propinquisq. eius incolumitatem, &c.

Super illa verba vnam in armis ſalutem, ſed ea conſilio temperanda dubitatur.

Vtrum bella fortuna, an conſilio gerantur, ac de multis ad bellum attinentibus.

SVbdifficilis hæc quæſtio videtur ob autorum incertitudinem; multi enim id fortunæ attribuunt. Liuius enim dicit fortunam

per

per omnia humana, maximè in res bellicas potentem esse, & 30. cum tuas vires, tum vim fortunæ, martemq. belli communem propone animo. & Seneca.

Licet omne tecum Græciȩ robur trahas.
Licet arma longè miles, ac latè explicet
Fortuna belli semper ancipiti in loco est.

Curtius de Alexandro loquens, quoties illum fortuna, quoties temerè in pericula vectum perpetua fœlicitate protexit. Plutarchus Timoleontis gesta fortunæ adscribit primo enim ait tantus ibi statim in designando ei effulsit fortunæ fauor &c. paulo post, testesq. ex corona nonnullos citauit stupentes artificium fortunæ, quæ aliorum ministeria alia moueat, & omnia quamuis remota connectat, & complicet his, quæ plurimum videntur diffidere, nec communione inter se sociata vlla atque assiduè illis ità mutuò vtatur, vt vicissim vnius finis primordium, sit alterius, deinde, quod verò insecutum est videtur potissimum benignitati referendũ acceptum fortunæ, & alibi fortuna sua, rebusq. gestis plus quàm copijs fretus, & alibi, & quidem ille victorias suas fortunæ retulit omnes acceptas. Idem multa in lib. de fortuna Rom. Cæsar lib.6. commen. & si multum, cum in omnibus rebus, tum in re militari potest fortuna. Thucid. lib.3. ipsa quoque fortuna nihilominus adiuuat ad homines periculum impellendos: nam ex inopinato numquam astans, ac sese offerens aliquem priuatum hominem, vel infirmioribus opibus instructum impellit ad pericula, & Ciuitates integras, eò magis, quò de maioribus agitur de libertate, aut de imperio in alios obtinendo, & lib. 4. quamuis autem fortuna sit res omnium maxime lubrica, tamen validissima in bello videtur. & multi ex antiquis Imperatoribus quidquid prosperè gesserunt fortunæ attribuerunt, illamq. ipsam fortunam, qua aspirante res prosperas gesserunt veriti sunt, nec iniuria inquit Curtius lib. 11. nam nemo est satis peritus faber suæ fortunæ. Et quòd aliquando vrbes ab hostibus expugnatæ non sint, fortunæ adscribendum esse videtur, & vt alia missa fiant, id videre est in Annibale, quem fortuna ante vrbis Romæ conspectum deseruit. sed

Quoties fortuna victoribus aduersaria fuit, quoties in medio victoriæ horrenda tonitrua prorupere, & cum flamma fulgura emicuere, quoties caligo ex collibus, & montibus in prælium delapsa, imbresq. cum vento, & grandine mixta victorum ora feriuit, ac cum procella nimbosa, ac continua corruscatione è nubibus excussa oculos perstrinxit. quoties varijs modis fortuna victoriæ cursum impediuit, vel retardauit, quoties causæ quædam mediæ, subitæ, ac insolitæ interuenerunt, quoties superbissimi exercitus facilimè

minimi cuiusque præda fuere sine vllis vulneribus, vel nece, quoties fortissimæ ciuitates nulla obsidione coactæ se se in hostium manus dederunt, quoties subitæ, ac violentæ mortes Ducibus acciderunt, & eiusmodi multa. quis ergo hæc fortunæ non esse concederet?

Ex aduerso non solum multi, verum etiam & supracitati autores bella consilio, ac rationi tribuunt. Liuius enim 22. Bono Imperatori haud magni momenti fortunam esse mentem, rationemq. dominari. Cæsar 1. bel. ciu. non minoris esse Imperatoris consilio superare, quam gladio. Sallust. Cabili periculo atque negotijs compertum est ingenium in bello plurimum posse; quare Carthaginenses, vt dicit Val. lib. 2. cap. 7. Duces bella prauo consilio gerentes, etiam si prospera fortuna subsecuta esset, cruci tamen suffigebant. Tacitus Suetonium Paulinum laudat ex eo, quòd illi cauta potius consilia cum ratione, quàm prospera ex casu placerent. Suetonius verò de Tiberio dicit, quòd minimum fortunæ, casibusq. permittebat Asdrubal; vt scribit Liuius miræ artis in sollicitandis gentibus, imperioq. vi iungendis suo plura consilio, quàm vi gerens. Probus Alcibiadem ex sagacitate laudat, erat inquit ea sagacitate, vt decipi non posset, præsertim, cum attendisset ad cauendum, & idem, Autor affirmat Xersem victum fuisse magis consilio Themistoclis, quàm armis Graciæ. Vegetius ille difficilimè vincitur, qui verè scit de suis, & aduersarijs copijs iudicare, nec fortuna, vt inquit Plutarchus id vnum hominibus non aufert, quod benè fuit consultum. Liuius affirmat, idcirco C. Sempronium conf. deletum fuisse, quia cautè, inconsultèq. pugnam inijt, quia subsidijs aciem non firmauerat, non equite apte locato, quæ omnia ad consilium pertinent. Idem de Valerio loquens, Valerius aduersus coniunctos, iam in Algido Volscorum, Equorumq. exercitus sustinuit consilio bellum, potest id etiam probari ex eo, quòd partes belli præcipuè sunt castramentari, agmen ducere, loca capere, præsidia disponere, aciem instituere, ciuitatem obsidione cingere, prælium inire, quæ consilij non fortunæ sunt. Et egregios Imperatores prælio vicisse, hostesq. fudisse ex historijs constat, quia sagaci, ac prudenti vsi sunt consilio. E contra prefligatos, ac expugnatos eos, qui temerè rem gesserunt, ac sine vllo consilio in summum discrimen exercitum dederunt.

Non desunt alij, & ex supracitatis, qui & virtuti, & fortunæ bella attribuunt. Liuius 22. est viri, & ducis non deesse fortunæ præbenti se, & oblata casu flectere ad consilium. Sallustius de Sylla, atque illi fœlicissimo omnium ante ciuilem victoriam num-

numquam ſuper induſtriam fortuna fuit, multiq. dubitauere fortior, an fœlicior eſſet. Plutarchus de Timoleonte. Hic quod vi expugnata vrbs fuerit, & citò profugientibus hoſtibus in poteſtatem venerit, id iure cum militum virtuti, tum conſilio attribuas ducis; at quòd nemo ceciderit, nemo vulnus acceperit Corinthiorum hoc proprium eſſe ſuum opus fortuna Timoleontis.

Pro ſolutione notandum hic, antiquos fortunam plurimis modis accepiſſe, quos, & longum eſſet recenſere, & inutile, ſed illud ſolummodo recenſebo, quod ad præſens dubium attinet.

Oportet fatum, & fortunam fateri, vt inquit Lipſius: fatum id eſt prouidentiam, decretumq. diuinum. fatum enim (vt rectè Minutius felix) nihil aliud eſt quàm id, quòd de vnoquoq. noſtrum fatus eſt Deus; non ſolum vt explicat Lipſius c.5. monit. & exempl. Polit. ſed & de rebus omnibus, quæ ſunt, fuerunt, erunt: Is enim, qui omnia fecit, dirigit eadem, mouet, ſeruat, & (vt Termegiſtus ait) tamquàm auriga peritus eſt Deus, currum hunc mundi firmans in ſe, atque alligans, ne incompoſitè feratur. Proſus ita eſt per cauſas medias variè nexas: Prima illa cauſa omnia temperat ſuauiter, prudenter, vtiliter: Quare nec in bonis elatum, nec in malis abiectum eſſe hominem. Conſtans vbique eſto, & volens quadam obedientia decretis diuinis: nam longè præſtat, ait Gregorius Nicephorus lib.8. quietum ferri à ferente fato, quàm obtinendo, velut materiam, & alimentum ei præbere. Hoc enim tale eſt, ac ſi quis ignem metuens ædes iam circumdantem non extinguat eum, ſed ſarmentorum faſces augeat, & oleum effundat. Aut ſi quis furente Borea, & tempeſtate exigua, fragiliq. cymba contra fluctus, & per eos eluctari conetur. Quare vtilitas eſt inquirere leuiter, & modeſtè in fata, & videre quouis illa ſupera noſtra hæc trahat quoque ea inclinatione ſe, & conſilia adaptare. Magnus eſt fructus, & prudenti viro vix publica fata, conuerſioneſq. obſcurè ex ſignis, quæ præſunt, vel adhærent ruere, aut vertere hunc ſtatum velint? Conſilia praua, & homines tales erant, & qui ad gubernacula admouebuntur. Relatio, adulatio, vanitas, locum habebunt; probitas, veritas, prudentia exulabunt. Sed, & vt in cythara concentus turbabitur, & obſcura primum mox palam diſcordia erit. Vult attollere omnia alia, locus conſilijs, locus, honoſq. virtutibus, etiam artibus: Denique ſi quid ægri in Rep. ſanatur, ſi quid ſani fouetur, vt qui libram tenet in hanc, aut illam lanceam pondus adijci iubet, & inclinat, ſic Deus, & fortunam temperat, ſed manibus, aut conſilijs ferè noſtris, atque hæc ita palam, vt vel hebes mens videat, ſi non præuideat, & dominum arbitrumque terreſtrium rerum ex euentis illum è Cœlo agnoſcat. Quamobrem

rectè

rectè Liuius 4. hiſt. Probibebunt hæc (inquies) ſed numquàm propter te de Cœlo deſcendent, tibi dent mentem oportet, vt probibeas. Ex hac autem doctrina ſequitur bella geri fortuna, ſi pro altiore quadam fortuna, ideſt decreto diuino, ideſt ipſo Deo ſic volente, & medijs conſilijs noſtris id intelligatur. Nam ſtultum eſt dicere nihil agam, ſed permittam omnia fatis, nam vt rectè Salluſt. in Cat. Non enim notis re, neque ſupplicijs muliebribus auxilia Deorum parantur vigilando, agendo proſperè omnia cedunt. & fortuna ignauos ſpernit, vt inquit Liuius 8. nihil agenti in ſinum de Cœlo deuolutaturum victoriam, aut fortunam eſſe; nam Deus laboribus bona vendit. Et hac ratione Deus fortioribus adeſt, inquit Tacitus 4. hiſt. Et Ouidius, Audaces fortuna iuuat, timidoſq. repellit. Quod ſi triſtè Deus immittat, neceſſariò id ferre oportet. Nam vt Apulei. q. Metam. nec conſilio prudenti, nec remedio ſagaci diuinæ prouidentiæ fatalis diſpoſitio ſubuerti, vel reformari poteſt. & vt Velleius lib. 11. cuiuſcumq. fortunam mutare conſtituit, conſilia corrumpit. Hoc etiam modo accepit fortunam Plato de virtutibus, quando dixit: fortuna, quæ fiunt, non humano ductu fiunt. & dial. 9. de Leg. fortunæ nullus Legiſlator imperare poteſt, & Marſilius Ficinus in Plat. dialog. de Leg. 11. dicit, quod fortuna proſpera ad Dei prouidentiam eſt referenda. Et ideo Proclus, vt ait idem Marſil. in Plotin. Aenead. 3. lib. q. cap. 2. definiebat fortunam non temerariam, vel cœcam, quomodo Poetæ, & ſub alio myſterio veterum plurimi accipiebant, ſed diuinam poteſtatem in varium exitum diuulſas cauſas congregantem, quare hoc modo Ariſt. 2. Reth. aſſerit eſſe nobilitatem diuinæ potentiæ, qua ratione Simplicius 2. phiſic. tex. 67. c. 12. dicit fortuna dominatur in cœlo, ac in hoc ſub lunari mundo ſuum imperium maximè pandit, & potiundis magiſtratibus, & rebus proſperis, & aduerſis maximè cauſam fortunam aſſerimus.

Competit fortunæ ſic acceptæ definitio illa, quam Albertus Magnus tradit 7. Ethicorum tract. 2. cap. 4. fortuna eſt qualitas accepta in nato, complexione cauſarum a cœlo deſcendens ſecundum natiuitatis periculum, qua quis naturalem accipit potentiam, vel impotentiam ad futuros ſucceſſus, ſi tamen intelligatur fortunam rebus congruere, non è vagis ſtellis, nec a principijs rerum naturalium, nec a nexu naturalium cauſarum, ſed a Deo per illas cauſas, quibus æterna conſtitutione, nexuq. cauſarum latentium, & ante deſtinatarum ſuum, quæq. ordinem immutabili lege percurrere. Quarè cum hæc ita ſe habeant, aliqua nunc dicenda ſunt, quæ ad ipſum bellum, ac conſilium attinet.

Bellum iniuſtum nullo modo gerat, quinque autem modis bella iniuſta

iniusta geruntur, vt inquit glos.in cap.quod autem xxiij.q.2.ex persona, vt in Sacerdote,ex re, pro qua non deceat, ex causa, quia voluntaria, non necessaria, ex animo,& intentione, vt vindictæ,& vltionis gratia, ex autoritate si ea desit.

Antequam bellum sumat multa animo voluat, multa cogitet, qui bellum machinatur, & parat, res est enim, cui maximè congruit Poeticum illud.

—— facile descensus Auerni
Sed reuocare gradum, superasq. euadere ad auras
Hoc opus, hic labor est.

Vtinam secum benè cogitarent Reges suas curas populorum ærumnas, & strages, euentus bellorum varios, cum sæpius, quæ facilia videbantur initio difficillimos exitus inueniant, neque enim frustra de Aenea dixit illustris Poeta

Hic magnus sedet Æneas, secumq. volutat,
Euentus belli varios.

Lentius profectò si saperent festinarent. Petrus Bellus de re militari par.2. tit.8.

Bellica prudentia cernitur ante bellum, in bello, post bellum ante bellum, in belli apparatu. Romæ vbi de bello coss. retulerant decernere in eo genere solebat Senatus quantis copijs, quo militum numero, quibus, quotvè legionibus,& per quos duces bellum gerere,& rem bellicam administrari placeret. delectus item haberi, nouasq. legiones conscribi; Ideò Princeps solertem nauis gubernationem imitabitur, qui prius quàm portu egressus, in altum soluat omnibus rebus instruit nauim, quo ad eius fieri potest, armat,& ornat, mari deinde, ac ventis sese committit. Hip. a collibus in Principe cap.12. de bellica prudentia in bello, ac post bellum in lib.de off. Imperatoris dicemus.

Cum nullum mortalium studium pluribus excipiatur incommodis, atque bellum, etiam, atque etiam prospiciendum est ijs, qui rerum potiuntur Orbis Monarchis, ne temerè, atque inconsultè ad arma conuolent, neque acquiescent rerum nouatoribus, numquàm non bellaturientibus, non ob aliud credo, nisi quod ex plebis ferè extrema calamitate messem non portiendo, ac opimum lucrum facere consueuerunt, sed vim potius ponant in deliberationem: Et quoniam omnia prius experiri sapientem deceat, omnis mouendus est funis, omnia tentanda ne belletur. Huc nimirum facit, quod Dominus præcepit filijs Israel: Si quando (inquit) ò Israel accesseris ad expugnandam Ciuitatem, offeres ei primum pacem. Quapropter, scitum fuerit Aeneam æmularis, belliq. variam expendere sortem: nam de illo ita Virgilius.

Hic

Hic magnus sedet Æneas, secumq. volutat
Varios euentus belli.

Quod si facerent Reges omnes, non ita bellabundi se, suosq. inconsultè irent perditum, deinde non deplorarent in posterum rem præclaris initijs auspicatam, vel sua imperitia, vel iniquitate fortunæ afflictam. Imò non illud Flacci toties illis in ore nataret. Heu fortuna quis est crudelior in nos te Deus. Vt semper gaudes illudere rebus humanis. Petrus Bacherius in speculo militiæ Christ. c. 4. Cum nusquam oporteat Principem præcipiti esse consilio, tum haud alibi cunctantior erit, aut circumspectior, quàm in suspiciendo bello, quod alijs ex rebus alia nascantur incommoda, ex bello semel omnium bonarum rerum naufragium oriatur, omnium malarum rerum pelagus exundet. Deinde, quod non aliud malum hæret tenacius bellum è bello seretur è minimo maximum, ex vnico geminum, ex ludicro serium, & cruentum nascitur, & alibi nata belli pestis in proximos etiam, imò in procul etiam dissitos propagatur.

Bonus Princeps numquàm omnino bellum suscipiet, & nisi cum tentatis omnibus nulla ratione vitari potuit. Hoc animo si fuerimus, vix vmquam existet inter vllos bellum. Denique si vitari non potest res tam pestilens, tum proxima cura fuerit Principis, vt quàm minimo suorum malo, quàm minimo Christiani sanguinis impendio geratur, & quàm potest ocyssimè finiatur: Primum illud expendat Princeps verè Christianus, quantum intersit inter hominem paci, ac beneuolentiæ, natum animal, & inter feras, ac beluas prædationi, belloq. natas. Ad hæc quantum intersit inter hominem, & hominem Christianum. Deinde contempletur, quàm reuerenda, quàm honesta, quàmq. salutifera res sit pax. E diuersò, quàm calamitosa simul, & scelerata res bellum, quantumq. malorum omnium agmen secum trahat, etiam si iustissimum sit: si quod omninò bellum iustum vocari debet. Postremò sepositis affectibus, vel tantisper rationem in consilium adhibeat, dum verè supputarit, quanti constiturum sit bellum, ac num id, quod bello denique petitur tanti sit, etiam si certa sit victoria, quæ non semper optimæ causæ fauere solet. Expendat curas sumptus, Pericula molestum, & longum apparatum. Accersenda barbarica fex sceleratissimorum hominum, & dum Princeps erga Principem animosior videri velit, etiam data pecunia, blandiendum, ac seruiendum militi mercenario, quo quidem hominum genere non est aliud vel abiectius, vel execrabilius. Nihil bono Principe carius, quàm vt suos habeat, quàm optimos. Atque maior, aut præsentior morum pernicies, quàm bellum? Nihil Principi magis in votis, quã, vt suos incolumes, ac rebus omnibus florentes videat. At dum bellare

discit

discit iuuentutem tot periculis obijcere cogitur, & vna sæpè hora tot Orphanos, tot Viduas, tot orbos senes, tot mendicos, tot infelices reddit. Quidam.

Maximis pecunijs non fidat, quia nulla est tam ingens pecunia, quam bellum non deuoret, est enim bellum indefinitum, vt ostendit Archidamus in Thucid. cui in bello Peloponensiaco socijs rogantibus quanta pecunia futura esset satis, ac postulantibus, vt certum modum tributorum præscriberet, bellum inquit non quærit definita, significans eos, qui bellum susceperunt oportere per omnia seruire belli necessitatibus, quarum nullus est certus modus.

Deus est prius inuocandus in periculis, & bellis suscipiendis Hero. lib. 7. nam absque Dei inuocatione bella suscepta ferè sunt infœlicia Zach. enim 4. legitur non in exercitu, non in robore, sed in spiritu meo dicit Dominus exercituum.

Itaque quoniam pro Dei victoria, belli dispensantur euentus subsidiarium eius auxilium sedulò implorandum est, vt inquit Bacherius in speculo c. 5. & si quid mordet animum, si quid infestat, si quid persequitur statim sublatis anchoris, & erectis velis ad eum, tamquàm ad portum tutissimum confugiendum, ad illius plorandum auxilium, ille nostris humectandus lacrymis, pulsandus affectibus, vrgendus precibus, vt vel præsentem, vel impendentem necessitatem velit amoliri, denique ad illum plena, & porrecta fiducia commigrandum.

Postquàm decretum est ius suum bello prosequi, non est mouendum priusquàm denuntiandum, sic per Græcos Principes Menelaum, atq; Vlissem Troiam missos Helenam repetitum scribit Homerus. Hi erant Romanis feriales, iusq. hoc feriale vocabatur, quo iure inquit Cicero nullum potest esse iustum bellum, nisi quod aut repetitis rebus geratur, aut denuntiatum prius sit, atque indictum. Quæ dilatio temporis intercedere ab indicto bello ad motum, & geri cœptum apud Autores non inuenitur status esse dies; ipsa tamen naturalis ratio dictat æquum esse, vt aliquid intercedat temporis, quo quis se præmuniat, & defensioni præparet, vix enim a dolo, & perfidia excusaretur, qui eodem ferè momento, & indiceret, & aggrederetur Bellus de re milit par. 2. lib. 8. illud autem, quod dicit Guido in decis. CXCI. inter cætera tridui dilationem requiri non probatur.

Et si triplex est bellum Bald. in l. 2. nu. 71. C. de serui. inuasionis scilicet, defensionis, & recuperationis, & Vincentius Dinus in 1. lib. 3. Dec. Tit. Liu. quadruplex, offensiuum, defensiuum, diuersiuum, & prauentiuum, vt ita dicam, tamen formaliter omne bellum, aut offensiuum, aut defensiuum est, & offensiuum defensiuo vtilius,

ac

ac melius, quamuis multi contrarium opinetur. Quarè si ad bellum deueniendum est, offensiuum Princeps eligat, est enim multis rationibus defensiuo præstantius.

Primò Alexandri, Annibalis, Scipionis, & Cæsaris, & aliorum summorum Ducum exemplis.

Secundò, qui aggreditur, iam omnia determinauit, ac prouidit, alius verò audit, & in audiendo tempus consumit.

Tertiò, qui aggreditur magis liber est in omnibus rebus.

Quartò, quia multis commoditatibus vti potest, quas in aliena regione inuenit, potest cum subditis versari, & eos ad rebellionem persuadere verbis, minis, ac armis.

Quintò, quia populis magnum incutit timorem, & inuasi omne consilium irritum facit, & nullum rerum ordinem seruat, inuasus opprimitur a necessitate, omnia suspecta habet, omnia, quæ tractat, difficilia videntur, & ea consilia tamdem amplectitur, quæ amplius exequi non possunt; cogitatio confusa se, populumq. tuendi maximum timorem incutit, & dum alicui rei remedium adhibet, aliæ maximo damno conturbantur.

Sextò, si hostis domi expectatur metuendum est, ne fugati ditione tota exuamur, quandoquidem clades non ita facilè sarciri potest, aut nouus illico exercitus comparari: alieno contra in solo clades leuior Herod. lib. 4. vt refert Melchior Iunius in q. polit. de bello. q. 73.

Septimo, victoria amplior eorum, qui non sua, sed aliena in terra bella gerunt pergere ergo non solum ad bona occupanda, verum etiam totam ditionem inuadendam possumus. Ibidem.

Octauò, Inuasor totam prouinciam deuastare potest, & si regiones vastatæ fuerint, & vires tuæ distractæ, laceratæq. multum minuentur, & animi non parum concident; inuasori verò illa vastandi fœlicitas subdit spiritus, & tuam conspiciens socordiam omnia pro sua commoditate inuadere audebit.

Nonò, quia regio tua summo belli periculo, & perpetuo irruptionum metu ipsa deseretur. Quis enim agrum sedulò colet cuius frugibus an vti poterit, cum semper in dubio sit? quis plantabit arbores, quarum fructus, an carpere, & gustare sibi licebit, qui nesciat? quis pecora pascere audebit, qui numquàm a prædonum celerrimorum aduentu se sciat securum? quis deniq. merces inuehere voluerit, cum sibi timendum sit, anteaquàm eas vendere possit Turcam raptas auehere? quod si agricultura deseritur; negligitur pastio pecorum arborum plantatio cessat, mercatorum negotiatio quiescit, actum est de tua regione etiam fertilissima, quæ res in primis curæ tibi esse debet, vt inquit Georgius Agricola in orat. de bello aduersus Turcam, &

& nisi

& nisi Regionis salus fuerit seruata, tui imperij dignitas diù non poterit stare.

Decimò, qui aliena in regione milites suos habent maxima necessitate constringuntur pugnandi, quia vident periculum imminens, atque inde fortiores euadunt.

Vndecimo, qui hostem inuadunt semper sunt audaciores, & maior spes, & animus inferentis vim, quàm arcentis est, & propulsantis periculum. Liuius lib. 20. in oratione Annibal.

Duodecimo, quẽadmodum, qui vespas volunt excindere, cum egressas infestant multarum aculeis traduntur, qui vero ignem admouent, cum adhuc sunt inclusi in suo alueari tacitè vespas necant, ita qui domi inuadunt hostem, non expectant dum ille veniat fœliciter rem gerunt. Xenop. lib. 4. de rebus gestis Græcorum.

Decimotertio, amisso exercitu, citò quoque status amittitur, & dissipatus exercitus facilius extra domum, quàm domi restitui potest.

Decimoquintò, si vincit inuasus vires adeò debilitatas retinet, vt nihil mali inimico posit inferre, nec eius negotia turbare.

Decimosexto, qui expectat, exercitum sparsum alere oportet, at qui inuadit exercitum habet vnitum, & exercitu vnito transitus, situs, ac omnia inuasori patent, atque inde fortior euadit. Si verò exercitum vnitum habere velis, arces, fortia loca hosti aperta relinquere oportet.

Decimoseptimo, periculum est, ne subditi a te desiscant, quia imminentia arma tumultuosos ciues, ac seditiosos homines afflictos, ære alieno obrutos ad iniqua agenda impellunt; & populum tuum ita perterrefaciunt, vt vix animus eis remaneat. Sed si bellum distans est, timor longè minor est, & subditi omnia tibi impertient, vt bellum, & periculum absit.

His de causis quàm periculosum sit in patria hosti dare facultatem vobiscum pugnandi, exemplo vobis Romani esse debent, qui ferè semper infœliciter in Italia se, & intra tecta defenderunt. Testis est Roma ipsa a Sennonibus directa, testes sunt Cannæ, quæ multo Romanorum sanguine manduerunt. testis est tota Italia, quæ Cimbiorum armis territa, Gothorum dilacerata furore, Hunnorum sæuitia deuastata, Longobardorum impetu occupata fuit, cum Romani longè a domo ita fœliciter gesserunt bella, vt cunctas penè regiones suo Imperio subiecerint. In hostium igitur regiones si vestris rebus consultum volueritis copiæ deducendæ erunt, vt inquit Agricola. Hoc tenent præter multos politicos ij, qui de bello aduersus Turcas suscipiendo scripserunt, vt Georgius Agricola, Iacobus Sadoletus, qui elegantem librum de bello suscipiendo aduersus Turcas conscripsit Soranzus in

Ottoma-

Ottomano, Marcus Vbertus de vero modo vicendi Turcam. Cosmus Filiarchus de bello, & vnione Principum Christianorum contra Turcas.

Quomodo bellum geras diligentissimè perpendas, nam aliquid eodem exemplo, sine eadem ratione, eademq. fortuna tentare valdè periculosum est. Remigius Florentinus in considerat. ciuilibus consid. 2.

Bella, rebellium, ac exulum persuasione ne sumas, sunt enim periculorum plena, ac exitus plerumquè ridiculi, ac inanes. Idem considerat. 33.

Antequàm bellum sumas, considerandum inter alia est, quomodo hostis potens sit, quibus viribus polleat; si enim valdè superior est melius erit res accommodare, omniaq. tentare, priusquàm ad bellum peruenias. Nicolaus Vitus de statu rerump. die. 7.

De pecunia maximam curam suscipiat, est enim bellorum neruus, & quoniam non defuere, qui eam belli neruum non esse dixerunt, videndum est.

Vtrum nummi sint bellorum nerui.

PRima opinio est Francisci Patritij in paral. militaribus cap. 10. lib. 5. qui nummos bellorum neruos non esse asserit. Probat hanc suam opinionem primo exemplis Francisci Mariæ, & Alphonsi Vrbinatum, ac Ferrariæ Ducibus, qui a Dominio suo depulsi non pecunia, sed populorum amore suum recuperarunt. Probat. 2. nummos multis exitio extitisse. Probat. 3. Nembrothis temporibus, qui primus bella gessit, Regnorumq. fundamenta iecit, vsum pecuniæ nondum inuentum fuisse. 4. Apud Lacedæmones, qui tot bellorum victores fuerunt non fuit pecuniæ vsus. Non Nini temporibus, non Cyri, quorum prior vniuersam Asiam subegit; Posterior verò Medos vicit. Ipsum Alexandrum Magnum exigua pecunia Scytas, ac Tartaros vicisse, & diuturna bella, ac gloriosa gessisse. Romulum Pastorem Romam sine pecunia fabricasse. Scandebergum victorem, ac toties Turcarum triumphatorem pauperem fuisse; Othomanumq. nullum habuisse thesaurum. Probatur deinde Catonis strenui Ducis, ac præclarissimi, & doctissimi viri dicto; bellum seipsum alere asserentis. Est etiam Sallustij ad Cæsarem, Valerij 4. c. 4.

Secunda opinio est nummos esse bellorum neruos, ideòq. oportere, vt Principes diuites sint: est Ioannis Boteri pluribus in locis Alphonsi Tostadi q. 9. Deuter. cap. 17. Iosephi de bello Iudaico. Aegesippi lib. 1. cap. 1.

cap.1. *Cassiodori lib.1. Variarum D. Thomæ lib. 2. de regim. Princip. cap.7. Osorij lib.7. de Regis institutione. Vegetij 3. cap. 3. Thuc. lib.2. Iouius lib.13. Procopius lib. 3. de bello Gothico. Dan. Barb. 1. Reth. cap.13. & nostri Taciti lib.13. Annal. & omnium, qui de politica scripserunt.*

Notandum est autem pecuniam, & large, & strictè sumi apud Iurisperitos. Largè pro omni re, quæ potest in patrimonio esse 2. q.3. c.totum in l. nomine ff.de verb. signif. & rei appellatio sic latior est, quàm pecuniæ: strictè verò accipitur pecunia pro numerata, vel numerabili 14.q.3.c.1.& 4.S.Thom.2.2.q.1. dicit pecuniam formaliter, & propriè esse monetam, seu mensuram rerum venalium: Impropriè autem, & virtualiter est omne, cuius precium æstimari potest pecunia. Hic nos accipimus propriè pro moneta.

Dico primo, pecuniam maximam vim in rebus priuatis habere, ita vt nulla maior in rebus humanis possit reperiri.

Probatur pluribus autoritatibus, & primo Ciceronis Ver.5. Abducuntur homines nonnumquàm ab institutis suis magnitudine pecuniæ. De ipso Verre loquens, hæc profert: Omni petitione erat damnatus, sed pecuniæ magnitudine sua spe, ac prædicatione absolutus est. Ex quo quidem patet maximam, ac ingentem esse pecuniæ autoritatem. Salamon verò ait pecuniæ omnia obedire, omnesq. Reges pecuniæ subiectos esse, vt vulgo profertur. Rex Regum Nummus Dominus manet, & dominator, & cuncti Reges subijciuntur illi. Cum nummus loquitur, omnes loquuntur, cum silet, omnes silent, eodemq. tempore contraria efficit, quod naturæ haud est concessum. Sine pecunia nullus esset amator, vt ille,

Nummus honoratur, sine nummis nullus amatur;
Nummus, vbi loquitur Tullius ipse tacet.

Quod quidem verissimum est; nam (vt inquit Diphilus) aurum longè validissimum esse puto; per ipsum enim omnia scinduntur, & conficiuntur, nam omnis potestas ex diuitijs est, iuxtà illud Theognidis. Omnes sentire ita oportet, quòd omnibus maxima vis, atque potestas ex diuitijs accedat, quantiq. momenti inter mortales habeantur nostra tempora docent. Hæ hominibus comparant honores, amicos, supremas dignitates, faciunt inimicos nos diligere, sine qua nullus, quamuis fortunatus desiderio potiri potest. Pessimi propter pecuniam inter primos recensentur, nam nobilitatem, & eloquentiam gignunt, cui nec Platonis copia, nec Ciceronis elegantia, nec Demosthenis, neque Lelij lenitas, nec Africani grauitas comparari potest: Idcirco Horatius.

O Ciues, ò Ciues quærenda pecunia primum,

Vitus poſt nummos.

Ratio cur id aſſerebat, eſt.

Omnis enim res,
Virtus, fama, Decus, diuinaq. humanaq. pulchris,
Diuitijs parent, quas, qui conſtruxerit, ille
Clarus erit, fortis, iuſtus etiam Rex,
Et quidquid volet.

Perſius.

Quiſq. habet nummos, ſecura nauiget aura,
Fortunamq. ſuam temperet arbitrio.

Hinc inquit Apuleius: Omnia quamuis ardua, & difficilia, facilia videri faciunt, & oſtia duriſſimi adamantis nullo negotio ab his confringuntur. Eſt finis laborum, quæ ad capeſſendas virtutes nos alicit, atque illaqueat. E contrario paupertas malè tolerata, ad vitia homines miſerè conducit. Eſt humanarum rerum menſura, hac enim omnia, quæ ſunt metimur, ideò vt Demoſthenes. Quibuſcumq. in rebus nummi ſunt neceſſarij. Seneca vim pecuniæ deſcribit his verbis. Circa pecuniam plurimùm vociferationis eſt: hæc fora fatigat, Patres, liberoſq. committit, venena miſcet, gladios tàm percuſſoribus, quàm legionibus tradit; hæc eſt noſtro ſanguine delibuta; propter hanc vxorum, maritorumq. noctes ſtrepunt litibus magiſtratuum tribunalia premit, Reges, ſeruiunt, rapiunt, & Ciuitates longo ſeculorum labore conſtructas euertunt, vt aurum, argentum in Vrbium cinere ſcrutentur; leges ſilent, vbi hæc regnat.

Quid faciunt leges, vbi ſola pecunia regnat.

Valerius Epiſcopus in quodam ſermone. Nihil clauſum conſtat, quod auro, argentoq. non pateat, nihil occultum, quod pecunia indagante non ſit cognitum. Et Cicero nihil eſt, tàm ſanctum, quod non violari, nihil tàm munitum, quod non expugnari pecunia poſſit. Facetè Menander Epicharmus, Deos (aiunt) eſſe ignem, ſolem, Tellurem, aquas, ventos, ſtellas; Ego verò vtiles Deos ſum arbitratus argentum, & aurum noſtrum; Vbi enim ea in ædibus collocaueris, precare quoduis, omnia dabuntur tibi, ager, domus, famuli, argentea vaſa, amici; Iudices, teſtes; dumtaxat largire, nam ipſos Deos etiam habebis obſequentes; Et rectè Franciſcus Crechus in Mambriano, omnia per pecuniam facta fuiſſe, & Cepolla in tract. de Imperat. deleg. plura priuilegia diuitiarum recenſet, & Platina de falſo, & vero bono lib. 2. & 3. dicit pecuniam conſeruare honorem, ruſticitatemque, ac alios defectus cooperire; ſunt enim ſecundus ſanguis, & viſcera hominis. Quòd conſeruet honorem patet, quia caduca res eſt mundalis honor, & niſi diuitijs ſuſtentetur, vt rectè Aeneas Syl-

uius epiſt. 71. *& diminutis diuitijs, diminuitur honor. Aret. in §. Hæc quoque Inſt. per quas perſ. nobis acquir. Hyppol. in §. prætereà col. 6. de quæſt. dicit, quòd diſputare de nobilitate ſine diuitijs, eſt diſputare de nobilitate ſtercorum, & tunc dicitur mortua, vt Bon. in tract. de nobilit. par.* 3. *col. fin. Qui enim habet diuitias ſatis eſt nobilis, vt Felin. in cap. ſuper eò col.* 2. *&* 3. *de teſt. Nam dat cenſus, honores, cenſus amicitias, pauper vbique iacet, vt latè Roſarium Buſt.* 2. *par. ſerm.* 30. *littera F. Albertinus de conſilijs dandis lib.* 2. *in Rub. de paupert. & duabus ſeqq. Aegid. de reg. Princ. lib.* 1. *par.* 3. *cap.* 5. *Pauperes parum honorantur, & parum timentur. Bald. in cap. cum contingat col. penult. de iure, & prærogat. domus conſeruatur per diuitias, ob quod viri nobiles inueniunt vxores nobiliores, per quas eorum generis nobilitas creſcit ſecundum Gul. de Monteferrato in tract. de ſucceſſ. Reg. char.* 5. *num.* 24. *Alexandr. lib.* 6. *conſil.* 36. *Nec aliquid boni humano poteſt haberi ſine auro Salernit. char.* 11. *latè Barbat. verò lib.* 1. *conſil.* 43. *col.* 18. *dicit, quòd per diuitias decus, & honor in familijs conſeruatur, & quòd familiæ ſordeſcunt propter paupertatem, & qui perdit rem, perdit conſilium. Pro quo Platina de nobilit. nil magnanimum poteſt fieri ſine pecunia; nam equus malè paſturatus; malè ambulat, vt Io. de Platea in l. animalia. C. de vir. pub. lib.* 17. *hinc Iuuenalis.*

Non facilè emergunt, quorum virtutibus obſtat,
Res anguſta domi.

Et vt refert Manutius in adagijs; aquam bibens, nil boni facit, & virtus ſine pecunia nihil valet, vt Phileph. dec. 1. *ſat.* 10. *pro quo Ouid. de arte.*

Ipſe licet venias Muſis comitatus Homere,
Si nihil attuleris, ibis Homere foras.

Facit & dictum Iuuenalis.

Non habet paupertas durius in ſe,
Quàm quòd ridiculos homines facit.

Quòd ſit vita hominis patet, quia deſeruit humanæ neceſſitati Bar. lib. 2. *conſil.* 13. *Clementiſſimi col.* 1. *Quare Soccin. in l.* 1. *colum.* 9. *ff. ſolut. matr. dicit, quòd melius eſt Rempub. regi per diuites, quàm per pauperes, & Philoſ.* 1. *Polit. quòd ſine neceſſarijs eſt impoſſibile viuere ſunt enim diuitiæ vita hominis Fabian. in tract. de empt. & vendit. verſ.* 9. *col.* 5. *& ſecundus ſanguis. Iaſon in l. vt vini col.* 5. *ff. de iuſt. & cur; & ſunt viſcera noſtra, vt in Penelope Ouidiana.*

Viſcera noſtra tuę dilacerantur opes.

Et bona temporalia sunt vita hominis, vt Felin. in cap. cum oporteat colum.6. de accus. & qui ea aufert, dicitur auferre vitam. Lucas de Penna in l.1. C. de pub. læt. lib. 12. Hinc dicimus paria sunt perdere dominium, & perdere vitam. Iason in l. Titio num.13.ff.de verb. oblig. Papa Pius epist.30. ad Ducem Mutinæ; & propter affluentiam diuitiarum Reges, & Principes tradunt filias suas filijs rusticorum, vt dicit Imol.in Clem.1.col.1.de baptis. Hinc dicimus, quòd mulier diues potest capi, etiam si staret in prostibulo.

Paupertas plurimam inscientiam, & confusionem generat, ad turpia ducit, vt inquit Xenophon. de Athen. polit. ipsa enim paupertas facilè eos ad turpia ducit, & nonnullis contingit, vt eßent ineruditi, & indocti, propter rei familiaris penuriam. Dicam cum Euripide, qui ait: Argentum hominibus sanguis, & anima est, id, quisquis non habet, neque poßidet, ille inter viuos mortuus ambulat.

Diuites potius obseruant pacta, quàm pauperes, quoniam, vt ait Philosophus citò flexibiles fiunt, & propter paupertatem quandoquè quis est suspectus l. suspectus ff.de suspect. tut. Vnde Lucas de Penna notat in l. fin. col.2. C.de spectaculis, quòd quis ob timorem paupertatis de facili peccare præsumitur, & Sallust. in Catil. semper in Ciuitate, quibus opes nullæ sunt bonis inuident, malos extollunt, vetera oderunt, noua exoptant, & odio suarum rerum omnia mutari student, ergo diuitiæ paupertati præstant.

Probatur secundo, quia pecuniæ referuntur ad iustitiam, sicut iustitia ad alterius vitæ præmium, vt Marsil. Fic. in Plat. de rep. dial.1. vbi Plato ait pecuniarum poßeßionem plurimi faciendam eße, ergo.

Probatur tertio, autoritate Auerrois, qui Ethic.4. c. 1. dicit, quòd pecuniæ destitutio, hominis est mors ipsius; cum vita eius per pecuniam compleatur, ergo.

Probatur quarto, Autoritate Arist. dicentis 1. Ethic. impoßibile est indigentem operari bona lib.2. Polit. Impoßibile est indigentem benè principiari, & studio vacare, quia vt Boetius, Doctrinæ inimica est egestas, ergo.

Probatur ex communi omnium consensu, & aßensu, qui diuitias magnoperè tamquàm aliquam humanam beatitudinem exoptãt. Omne enim summum bonum diuitias eße sibi persuadent, vt inquit Beroaldus in Opuscul. quod de fœlicitate conscripsit. Diues enim a Diuo deriuatur. Qui enim diues est, veluti Deus nulla re egere videtur. At paupertas infœlix existimatur, quippe quæ homines

ridi-

ridiculos faciat. Et pauper etiam si sit virtute prædit us alga vilior est, vt Horatius.

Et genus, & virtus nisi cum re, vilior alga est.

Et nullum apud Plutonem, inquit facetè Eurialus crudelius tormentum, aut perpessu difficilius, quàm paupertatis recordatio inuenitur, ergo diuitiæ paupertati sunt anteponendæ. Et sicut sine anima homo, sic sine pecunia viuere non potest. Nam vt Hesiodus: Pecuniæ anima sunt miseris hominibus. Ideò certè Euripides in Erecheteo: Da operam opibus, nam illæ nobilitatem donant, & nuptijs primarijs potiri in causa sunt: In paupertate verò obscuritas inest, vt cumq. sapias, & ignominia vitæ. Tandem concludam cum Antiphane dicente; omnia sanè nugæ sunt auro comparata: hoc enim solum semper durare solet, idemq. color eius: Amicorum autem mores numquàm eodem modo depingunt fortunæ, opes verò humanos mores, velut index arguunt.

Dico secundo, Homini priuato diuitias conuenire, easq. paupertate nobiliores, ac præstantiores esse; quidquid dicat Ioannes de Indagine, qui librum de laudibus paupertatis scripsit.

Probatur, nam diuites in honoribus cæteris præferuntur, vt habetur in l. honor §. de honoribus ff. de muner. & honor. cum de honoribus, siue muneribus gerendis facultates quoque an sufficere onere iniuncto possint considerandum est, tex. in l. paupertas, & ibi Gloss. ff. de excusat. tut.

Probatur 2. quia diuites sunt fideliores. Vnde Iuuenalis.

Quantus quisq. sua nummorum seruat in arca,
Tantum habet fidei.

Dico tertio, non ideò homines anxiè pecuniam appræhendere debere, nam (vt inquit Plato in Apol.) pecuniam, nec corporum maior cura habenda est, quàm animæ, quo & optima fiat. Pecunia enim ad bonum debet ordinari. Diuitiæ enim, vt inquit Clemens Alexandrinus lib. 3. pedag. cap. 6. sunt serpenti similes, quem si quis nescit, inoffensè eminus accipere, bestiam sine periculo summa cauda appræhendens ea manu circumplicabitur, & mordebit: Ita diuitiæ si ab imperito viro appræhenduntur inhærent, & mordent, sed si quis magnificè præbens rectè, & scienter eis vtatur illæsus permanebit. Quare non multus labor in auri acquisitione ponendus est, nam id malum est Eccles. 3. laborauit diues in congregatione substantia, neque solicitudo, nam vt Seneca ad Lucillum: Quotidianæ sollicitudines pro modo habendi quodq. tormento maiore discruciant, dum pecunia possidetur, quàm dum quæratur, neque timor in custodiendo nam, vt Iuuenalis.

Pauca licet portes argenti vascula puri,
Nocte inter egressus gladium centumq. timebis,
Et mote ad lunam trepidabis arundinis vmbram;
Cantabit vacuus coram latrone viator.

Nam hæc omnia a diuinis retractant, vt Greg. 1. Moral. solet rerum abundantia tantò magis a timore diuino mentem soluere, quantò magis hinc exigit diuersa cogitare. Et Chrysost. lib. de compunct. Sicut impossibile est, vt ignis inflammetur in aqua, ita impossibile est compunctionem cordis vigere in delicijs.

Dico quartò, pecuniam bellorum neruum esse. Probatur. 1. nam sine militibus, & armis bella geri non possunt, sed arma, & milites sine pecunia non inueniuntur, ergo: nemo enim suis stipendijs militat.

Secundò, multa bella sine sanguinis effusione confecta sunt sola pecuniarum vi, ergo.

Hoc confirmat illud Appollinaris responsum, cui cum Philippus Macedonum Rex sciscitaretur, quomodo hostes vincere posset argenteis pugna telis, atque omnia vinces respondit.

Tertiò, multi Duces, ac exercituum Imperatores, qui prouincias vastassent, ab inimicis accepta pecunia retro regressi sunt, idq. fuit frequens, ac tritum Florentinorum auxilium, & Genuenses pauca numerata pecunia ab imminenti Barnabæ Vicecomitis exercitu, sicut, & Veneti se liberarunt.

Quartò, si in rebus humanis, vt in primo dicendo diximus pecunia tanta autoritate pollet, multò magis in bello, vbi milites pro ea mori non dubitant. Quarè oportet Principem diuitem esse. Nam Vegetius 3. cap. 3. anteaquàm incobetur bellum de copijs, expensisque sollicitus debet esse tractatus. Et Quintilianus prius est parare bellum, quàm exercere. Salamon, vt legitur in sacra Scriptura 3. reg. cap. 3. & 10. non modo a sapientia, sed etiam a diuitijs commendatur, ideò malum est Regem non habere thesauros, ne cum necessitas ingruerit, cogatur necessitas subiectos onerare tributis, quare Rex Dauid thesaurum ingentem in sepulchro suo abscondit, quem multos post annos Hyrcanus Pontifex inuenit, quod argumento est regias opes non improbari sine quibus, nec Reges esse possunt, nec subiectos gubernare, aut etiam tueri, & Diuus Thomas lib. 7. de reg. pu. cap. 7. apertis verbis ostendit pecuniam Regi necessariam esse, inquit enim diuitiæ sunt Regi necessariæ, atque etiam thesaurus, quia sine illis congruè regnum non potest regere, est enim pecunia instrumantum rerum agendarum, & quasi fideiussor futuræ necessitatis, quia continet omnia sicut eorum pretium, quod si quilibet priuatus ea indiget, Rex quidem multo magis ad hoc magnificentia

centia virtus Regis propria magnos sumptus requirit, deinde Rex debet abundare pecunijs, vt domi suæ prouideat, & subditorum necessitati subuenire possit, præterea cum Rex eget pecunia cogitur facere exactiones indebitas. Item ad bellorum sumptus indiget Rex magnis thesauris, nec obstat illud Deuteronomij, quo prohibetur, ne Rex habeat auri, & argenti immensa pondera, quia est accipiendum, ne habeat ad ostentationem, nam ad subuentionem Regni omnino est necessaria, & prohibetur thesaurus immensus, qui vix congregari potest sine auaritia, & absque maximis exactionibus, non autem iustus thesaurus: Lampridius in Seuero dicit, quòd mendicitas ad omnem desperationem armatum vocat, & Cassi. lib. 4. variarum cap. 13. disciplinam seruare miles non potest, dum quod deest, semper armatus resumat, & Thucyd. ait, quòd pecunijs, potius quàm armis bellum geritur, & eis minimè parcendum salutis tuendæ causa, & etiam quod a pecuniarum copia, consilioquè bellum, plerumquè fœliciter administratur. Et Tacit. 13. Annal. scribit crebris populi flagitationibus immodestiam publicanorum arguentis dubitasse Neronem, an cuncta vectigalia omitti iuberet, idq. pulcherrimum donum generi mortalium daret, sed impetum eius prius laudata magnitudine animi attinuere Senatores dissolutionem imperij dicendo, si fructus, quibus sustinerentur diminuerentur, omnis enim benè constituta Respub. continetur rerum æquè, ac personarum publicarum, nec priuatarum nexu. Nec enim Respub. subsistere, vt inquit Iac. Bornitus lib. 1. de nummis cap. 4. aut appellari posset si nihil publicum, ac commune haberetnr, quod ad istius fundationem, & conseruationem faceret. Idcirco in quauis rectè ordinata Repub. quædam bona in communi, & publico patrimonio relinquuntur, quæ moderatores eiusdem sæpe sarta tecta tuentur, & defendunt. Cætera verò omnia priuatis assignarunt, quæ vtilitatem in primis priuatorum æquè, ac publica rem, & statum spectant. Quibus prudenter vnitis optimè, & de Rep. & priuata constabit.

Ad primum respondetur, duas hirundines non facere ver, & pro duobus in contrarium sexcenta posse adduci, & nihil valere in istis rebus exemplum, quando, & eadem fortuna, & eadem ratio abest.

Ad secundum respondetur primo, verum esse de diuitijs illicitis, & iniustis, ac immensis, quæ iure merito regnorum sunt exitia, secundo, & si exitio multis, saluti etiam plurimis fuere, nam sicut ex his quidem vinum biberint, alij bacchantur, alij furiunt, alij minores redduntur, sic etiam, qui pares habent diuitias, non tamen pa-

riter afficiuntur, quamobrem diuitijs virtutum, ac prudentiam præesse oportet.

Ad tertium respondetur, quòd bella tunc sine pecunia gerebantur, quia ipsa pecunia, vt ipse ait, in vsu non erat, ac his temporibus, in quibus vsui hominum est pecunia necessaria est.

Ad quartum, parcat mihi Franciscus, nam apud Lacedæmon. vsus pecuniæ fuit, non quidem auri, ac argenti, sed ferri, ita voluit Legislator, vt inquit Nicolaus Cragius de Repub. Lacedæm. suis pro nummis esse antiquata omni moneta aurea, ac argentea, vt inquit Plutarchus in Licurgo primo, abrogans omne numisma aureum, & argenteum solo ferreo vti permisit, & Polybius lib. 7. docet etiam olim fuisse ferreum nummum apud Lacedæmonios, postea vero scribit eos vsos communi nummismate, & corium vsum nummorum habuisse Lacedæmon. testis est Seneca lib. 5. de benef. cap. 4. vbi ita scribit æs alienum habere dicitur, & qui aureos debet, & qui corium publica forma percussum, quale apud Lacedæmonios *fuit, quod vsum numeratæ pecuniæ præstat. Idem refert Stobæus serm. 145. & Nicolaus de moribus gentium. quarè falsum est, quod hic autor dicit, nam domi nummi vsum Spartani habuerunt, & quando extra patriam bellum gesserunt, mutuò ab alijs pecuniam sumpserunt, qua exercitus suos alerent, vt in Agesilao, Cleomene, Lisandro, & alijs factum, vt refert quidam.*

Ad quintum respondetur, paria esse milites stipendijs afficere, ac prædam post victoriam distribuere, imò hoc tutius; milites enim spe prædæ irretiti, omnia belli pericula fortius subeunt, & hoc est verum vincendi instrumentum, quo vsi sunt illi, quos Patricius recenset. Sed cum his temporibus labores, & pericula militum tantummodo, præda autem Ducum sit, mirum haud est, si milites militiam flocci faciant.

Quòd ad Scandebergum attinet dico, Deum illum speciali auxilio adiuuisse, deinde maximas prædas militibus distribuisse, captiuam enim pecuniam militibus erogabat, vt penes eosdem præmia, penes quos pericula essent, vt inquit Marinus Barbetius, qui res gestas illius conscripsit, eiusq. ærarium erat hostibus ager, vt idem paulo post refert, ita lætus quisq. sequebatur ad accipienda promerita diutinæ militiæ. Aliud enim nihil tum à Duce poscebat militaris cupiditas, nisi, quod sua manu cœpisset. Hinc ioculanter sæpe vicini Principes ærarium Scandebergi agrum hostilem appellabant. His accedit, quòd pro libertate, quæ homines audaces reddit, milites illi pugnabant, ne a barbara Turcarum tyrannide opprimerentur. Hoc modo intelligitur

bellum

bellum se ipsum alere; nam si deest pecunia, cæteraq. necessaria, præda distribui debet, vt Annibalem fecisse legitur, vel licentiam militibus præbere latè, largèq. deprædandi. ex his nummos nerui belli esse constat.

Et si Claudius Coteræus de iure militum lib. 2. c. 2. affirmet vxores militum in exercitu esse debere, prohibeat tamen princeps ne ad bellum proficiscantur, multi enim incommodi sunt, vt experientia docet, & bellum fœminas omnino recusat.

Ad bellum fœliciter gerendum fœdera, & societas necessariæ videntur, quarè si tibi conducere videntur illis vtaris. Arist. enim reth. 1. cap. 5. monet, vt consideres, quæ nam copiæ iam paratæ, aut adiungi paratis queas, qua socij, & amici Reip. & potentioribus hostibus nulla ratione commodiori, quàm societatibus, & fœderibus occurri potest, & natura ipsa societates, & auxilia communia conquirere videtur, quandoquidem ipsi homines, duplices manus, socias aures, oculos geminos tribuit, vt robustius peragere tur officium, quod duorum societate complendum fuit. Cass. lib. 3. epis. si ineundum est fœdus, id potius cum Rep. quàm cum principe, nam reip. determinatio immortalis est, vt inquit Boterus de iure status, at cum principibus facta horum morte finiuntur, & irrita fiunt.

Cæsar Augustus tanto nomine dignus, lites, cõtentiones odio habuit semper, neque nisi summa necessitate bella esse indicenda aiebat, vt refert Eutropius, damnabatq. illos principes, qui spe gloriæ allecti, & triumphi cupidi bella exercitant, & illa gerunt. Hæc sunt historici verba lib. 7. Adeò denique turbas bella simultates execratus est, vt nisi iustis de causis numquàm genti cuiquam bellum indixerit iactãtisq. ingenij, & leuissimi dicebat ardore triumphandi, & ob lauream coronam, idest folia infructuosa in discrimen venire per incertos euentus certaminum securitatem ciuium præcipitare. Neque Imperatori bono quidquam minus, quàm temeritatem congruere; satis celeriter fieri, quidquid commodè gereretur, armaq. nisi maioris emolumenti spe nequaquàm mouenda esse, ne compendio tenui, iactura graui, petita victoria similis sit hamo aureo piscantibus, cuius abrupti, amissiq. detrimentum nullo capturæ loco pensari potest.

In inferendo bellum causas suspicionum occultet, nec principes cum inuaso fœdus ineant. Bernardinus Mendozza in theorica, ac practica belli. Sed de hoc satis: alia leges in tractatu nostro de Imperatoris officio. de consilio nunc aliqua.

Vtrum

Vtrum conſultatio celer an lenta eſſe debeat.

MVlta ſunt, quæ magis celeritate, quàm tarditate terminantur, vt ſunt omnes opportuni euentus, & ea, quæ non poſſunt laudari niſi peracta, vt etiam eæ res, quæ cunctatione non indigent, cum ijs perniciosior ſit quies, quàm celeritas, & caſus præcipites qui nullum medium conſilium admittunt; Quarè Tacit. de Fabio Valente ità ſcribit, quod inter ancipitia deterrimum eſt, dum media ſequitur, nec auſus eſt ſatis, nec prouidit. Inutili cunctatione agendi tempora conſulendo conſumpſit, & Liuius dum ea Romani parant, conſultantq. iam Saguntum ſumma vi oppugnabatur. labores quoque operariorum nauigationes, itinera, & eiuſmodi; illa etiam, quæ ad malũ tendunt, vt inquit Tac. 1. hiſt. ſcelera impetu, bona conſilia mora valeſcunt. Cæterùm conſultatio multùm temporis requirit, nihil enim magnis conſilijs tam inimicum, quàm celeritas, vt Liuius lib. 31. Porrò non properanti omnia clara, aperta, certa; feſtinatio improuida, & cæca, quare in deliberationibus lentè feſtinandum, & præſertim in principibus negotijs, quandoquidem a plebeiæ ſortis hominibus, ſi quid fortè ſit, vel prætermiſſum ſocordia, vel admiſſum temeritate, quemadmodum iactura leuior, ità, & incommodum, quod acceptum eſt, faciliore remedio ſarcitur, vt inquit Paul. Manut. in adag. at verò principis vel vnica ceſſatio, ſemelve præcipitatum conſilium Deum immortalem quas tempeſtates nonnumquàm excitat, quantas rerum humanarum ruinas ſecum trahit; rurſum ſi adſit maturitas quædam, ac moderatio ſimul ex vigilantia, lentitudineq. temperata, vt neque per temeritatem faciat quidquam pœnitendum, neque per ſocordiam quidquam prætereat, quod ad Reip. commodum pertinere videatur. quid eſſe poteſt hoc imperio fœlicius, firmius, ſtabiliusq. quamquàm hæc fœlicitas haud quaquàm ipſis imperij terminis circumſcribitur, quin vndique longè latèq. ad finitimos populos demanat, hoc dicitur, quia iſtis vitijs ingenia principum ferè peculiariter videantur eſſe confinia. Perpauci enim reperti ſunt, qui tempeſtiuam celeritatem cum prudenti tarditate rectè miſcuerint, niſi, quòd pro multis vnus ſufficit Fabius ille maximus, cui cognomen etiam additum cunctator, qui cum laudem ſibi peperit immortalem, tum Romano Imperio cunctando reſtituit rem, aliorum ducum inauſpicata celeritate iam ad extremũ redactam. Quare ad rem agendam adhibere debet, vt induſtri-

cem celeritatem, & diligentiæ tarditatem. Quare Octauius rectè dicebat festina lentè; nam qui tutò, citraq. lapsum rem gerit, melior est quàm audax, & confidens; tutiora sunt enim, quæ lentis consilijs prouidentur, quàm quæ callidis consilijs properantur. Diutius itaq. deliberandum, priusquàm aggrediare negotium; postea quàm statueris, tum velociter peragendum, vt ad consultandi moram pertineat anchora, ad conficiendi celeritatis delphinus. Huc pertinet Sallustianum illud, anteaquàm incipias consulto, vbi consuleris maturè facto opus est, quàm sententiam. Arist. recenset sex. mor. libro tamquam vulgo iactatam, quare inutilem celeritatem euitare oportet, nam temere festinationis comites esse solent error, & pœnitentia iuxtà versiculum illum apud Græcos celebrem.

Multis malorum est causa præcipitantia,

Omnem actionem consilium anteat, inconsulta enim rerum tractatio, haud satis tuta est: Nam quamquàm interdum quis glorietur se quasi simul, & deliberauerit, & res suas gesserit, res multas prosperè, atque ex tempore gessisse, tamen perrarò aliquid tale vsu venire fortunatè solet. Leo Imperator de bellico apparatu cap. 3. Consiliarij in omnibus consultationibus, neque gratiam spectandam, neque odia existiment, sed eam vnusquisque sententiam dicere debet, quam ipse optimam censet, & promittere, quod liberaliter Mamertinus Panegi. in Iulianum in referenda gratia. Hoc tibi polliceor semperq. præstabo mihi, neque in suggerendis consilijs veritatem, neque in adeundis si res poposcerit periculis animum, neque in sententia simpliciter ferenda fidem, neque in hominum voluntatibus pro Rep. teq. lædendis libertatem, neque in laboribus perferendis industriam, neque in augendis Imperij tui commodis grati animi beneuolentiam defuturam: Nam multi sunt qui speciosis vocabulis principes fallunt, vel multis sunt detrimento, vt de Messala refert hoc lib. Tac. Interrogatusq. a Tiberio, num se mandante eam sententiam prompsisset? respondit neque in ijs, quæ ad Remp. pertinerent consilio nisi suo vsurum, vel cum periculo offensionis, ea sola species adulandi supererat, quare ex Aeschin. epist. 11. sciendum est eos magistratus, quis magis obiurgare vos, quàm gratiam vestram aucupari videri volunt, maximè ad gratiam loqui, delecta ea adsentandi via, quæ sub velamento libertatis delitescat: Nam hæc est gratificandi ciuibus, & Ducibus via multo malitiosior, neque alios fortasse subinducat. Iustinus Imperator apud Eutropium lib. 5. (vt refert Ianus Gruterus in varijs discursibus ad aliquot insigniora loca Taciti) vbi Tiberio successori suo digito magistratus demonstrans non oportet inquit

horum

horum consilijs morem gerere, nam hi me in istas, quas cernis miserias deduxerunt.

Ab his caueat Princeps, quia blandissimè fallunt, & dicunt, quæ te velle sciunt, hac plura etiam, vt inquit Seneca lib. 6. de benef. c. 30. monstrabo tibi, cuius rei inopia laborent magna fastigia, quid omnia possidentibus desit, scilicet ille, qui verum dicat, & homines inter mentientes (stupentem ipsaq. consuetudine pro rectis blanda, audiendi ad ignorantiam veri perductum) vindicet a consensu, concentuq. falsorũ. Non vides quemadmodum illos in præceps agat extincta libertas, & fides in obsequium seruile submissa, dum nemo ex animi sui sententia suadet, dissuadetq., sed adulandi certamen est, & vnum amicorum omnium officium vna contentio quis blandissimè fallat. itaq. missos faciat, quibus omnia principum honesta, ac inhonesta laudare mos est.

Sed & princeps non debet consiliarios coarctare, sed liberè eos loqui permittere, alioqui enim principes illud dicunt, mementote, quòd vos parere, non suadere debeatis.

Rex omnes dicere concedat, nisi enim diuersæ inter se sententiæ dicantur, non potest quis eligere meliorem; sed necesse habet ea, quæ dicta est vti, at cum plures dictæ sunt licet tamquàm aurum purum deligere, quod per se discerni cum nequeat, comparatum cum altero discerni potest. Herodotus lib. 7. nec insipidè Plato in demod. sermones quemadmodum purpuræ, & aurum melius dijudicantur, si conferas inuicem. & quemadmodum igitur si de bonitate monete iudicium fieret, explorandam eam censeretis, sic etiam peto, vt dictam orationem ex his, quæ nos contra disseruimus æstimantes si vtilem reperietis Dijs approbantibus sequamini, sin singula considerantibus alienior videbitur, vt anteaquàm impegeritis mutato consilio ijs, quæ recta sunt vtamini. Demosthenes exordio 35.

Enimuero decebat vos si publicam spectaretis vtilitatem, attentius eos audire, qui voluntatibus vestris aduersantur, quam illos qui assentantur omnia, nec enim ignoratis ab his, qui ea, quæ multis ex hoc loco dicunt facilè vos posse decipi; nam ad voluntatem audientis instituta oratio, quasi tenebras circumfundit, quo minus id, quod vtilissimum est perspiciatis, ab his autem, qui vestram gratiam non aucupantur nihil est tale metuendum; nullo enim modo vos a sententia abducent, nisi quid expediat euidentissimè demonstrarint. Præterea, qui fieri possit, vt vlli, vel de præteritis rectè iudicent, vel de futuris prudenter deliberent, nisi contrarias inter se rationes conferant, & æquos vtrisque auditores se præbeant? Isocrates orat. de pace.

Illos

Illos summoperè euitet, qui consilij, quamuis egregij, quod non ipsi adferunt inimici sunt, & aduersus peritos pertinaces.

Nihil profectò magis in rebus arduis, quàm consilium petere, nihil rursum periculosius, quàm ex alterius pendere consilio. Nec quiquam est dubium alieno consilio minus egere prudentes, quàm imprudentes, & tamen fructum maiorem ex consilio capiendo sapientes percipiunt; quis enim tanta præditus est sapientia, qui per se omnia perspiciat, & cognoscat, atque in contrarijs sententijs, quæ sit potior dijudicare valeat? verum quis alium consulens certo scit se fidele consiliũ auditurum: Nam qui dat consilium, ni valde sit fidelis, aut benè erga eum, qui petat effectus, non modo insigni vtilitate impulsus, verum exiguo quouis proposito commodo, quauis leui cupiditate sæpe consilium in eum dirigit finem, qui maximè sibi accommodatus esse videatur; cumque hi fines non rarò ab eo, qui consilium capit ignorentur, consilij infidelitatem, nisi prudens sit non animaduertit. Guic.

Consiliarios prudentes eligat princeps; nam si sint prudentes, atque idonei, prudens princeps creditur. sed si tales non inueniantur, nec aliqua principis prudentiæ existimatio esse potest, quandoquidem in re principali errat; qui autem in ea delinquit, vt quoque in alijs erret necesse est. Frid. Furius in idem cons.

De talibus consiliarijs princeps sibi persuadeat aqua, ac pane, quo vescitur opus esse, idq. vt veritatis audiendæ ei copia sit. idem.

Animaduertat, ne in adoptione consiliariorum contentus sit his, quos in aula fouet, vel quos visu, atque auditu cognitos habet, quacumque etiam excellentia, vel prudentia præditi sint, sed diligenter inquirat de quot poterit, & præcipuè vicarijs omnium suarum prouinciarum iniungat diligentem inquisitionem de optimis, & præstantissimis quibusque, & nominum, quæ ipsis sint transmissionem, qui omnium maximè idonei existimabuntur, præsertim autem, qui in aula incogniti erunt. idem.

In electione minimè sit subitus, ac præceps, sed in ea cunctationem adhibeat, vt occasio, atque commoditas ei sit perquirendi de habilitate, ac moribus adoptandorum, quin etiam tempus præfigat, intra quod cuique & generatim, & speciatim euocati, vel scriptis, vel verbis accusandi, eiusq. vitia iudicanti facultas sit hac ratione seruata, vt eorum, qui verè id facere volunt securitati, & autoritati consulat. idem.

Consiliarius dicitur, qui principe suo salutaria de Rep. fideliter, & prudenter suggerit, ex qua descriptione duo notanda sunt, ex quibus instructus esse debet, & officium Consiliarium ijs animi, & corporis

poris præsidijs, & veluti instrumentis munitum esse oportet, quibus finem suum, & ea, quæ ad finem spectant, consequi possit. Caput ad consilium de Rep. dandum est nosse remp. Nemo de ijs rebus sapienter diserere, aut alijs rectè consilium dare valet, quas non nouit, & notum est illud, turpe esse iurisconsulto ius, in quo versatur ignorare, non minus quàm medico, & gubernatori morbos cognoscendi, & curandi, aut nauigandi peritia carere. regijs itaq. artibus præstet opus est, qui regem est consilio adiuturus, notas habere debet, & vt summatim dicam eas omnes res, quæ a principibus tractari solent actiones, quæ ad pacem, vel bellum spectant versatus sit in omnibus rebus gerendis, atque in ipsa ciuili administratione. Hipp. a collibus in consiliario.

Tenetur Consiliarius silentium seruare, & hoc princeps diligentissimè animaduertat; nam maxima pars hominum est ad loquendum, quàm ad tacendum promptior, quoque magis nouum quippiam, aut arcanum norunt, eò libentius effutiunt, atque in aurem singulis hominibus, tamen dicunt inani quadam gloria, vt incognita alijs nosse videantur, nec è vulgo ferè quisquam est, cui non dici possit.

Quasi non tu multo malis narrare hoc mihi,
Quàm ego, qui percontor scire.

Itaq. silentium non mulieri solum, vt Euripides censuit, verum etiam Consiliario, ac multò etiam maius ornamentum affert; quid enim turpius Consiliario fictili, & rimarum pleno. hoc qui sui quæstus, aut conciliandæ sibi gratiæ causa facit perfidia peccat, quo vero linguæ incontinentia garrulus, ac fatuus appellatur. Petrus Magnus in consilio.

Nihil est neque in vtilitate prudentius, neque in prudentia vtilius, neque in vtraque gloriosus consilio pecunia eripi, & surripi potest consilium non potest illa in bello potentiori cedit, hoc imperat, & est res tam gloriosa consilium, vt gloriæ nomen videatur superare ingenij simul, ac doctrinæ magnitudine. Quare ex consilio primum casus, atque orbitas pellitur eruditionis eius præsertim, quæ sordidissimis ingenijs, simili lingua deformata est, deinde vna deliberandi regina omnium virtutum comitatu stipata accersitur prudentia. neque enim qui diù, sed qui multum, nec qui rei reconditæ, sed honestæ, & vtili studuit fit prudens bonusq. consilio. Nam quemadmodum Appion ille falso, Polyhistor cum Homerum ab inferis diuturno, magnoq. labore reuocasset nihil eum interrogauit, nisi vnde domo: ità plerique, & si in optima virtutis, ingenijq. occasione nihil non laboriosum molliuntur, haud quicquam tamen, quia circa futilia versantur præter laborem, & stomachum solent imitari. Hoc autem, cum

in omni doctrina, tum in consilij capiendi deliberatione vix vmquàm adeò turpè est, quàm graue sæpe, ac periculosum; etenim cum in rebus magnis, memoriaq. dignis (vt refert Cicero) non solum primordia rerum gerendarum, sed etiam acta, & euentus manant ex consultatione; quid est rationi tam consequens, quàm vt ex consilijs, aut errore ruant, aut virtute prosperè cedant vniuersa? Nihil igitur salutare magis Reip. consilio, quod multi quidem possunt offerre, solus verò sapiens afferre: Vbi enim consultatio debilitatur, inscitia; debilitataq. absorbetur scelere ibi, aut nullum est, aut iacens, & exulceratum iustitiæ vulnere consilium. Siquidem consilij vis omnis est, natura primum in lege, religione fide, & æquitate fundata, deinde a cupiditate odio, inuidia, metu, ac denique ab omni perturbatione dissentanea. Nam animi perturbatio, & consilium omni ex parte sunt disparata. In consilio enim docet eruditio, fidem magis facit vitæ probitas. Qui igitur Reip. est consiliarius, eam potissimum incudem tondere debet, vt quod suadeat id conueniat Populo primum a sapiente viro proficisci: deinde honestum esse, vtile, necessarium, fas iustũ, pium, magnum, facile, ac denique æquum, & amabile. Quarè consilio nihil video, aut in rerum vtilitate esse vtilius, aut in honestate honestius: Cum enim consilium laudem habet probitatis, & doctrinæ decus, tam præstat in alijs iuuandis pecuniæ: Quod vsus exhauriat pecuniam, augeat consilium: illam enim quo pluribus largiri volueris, & pauciores vicies necesse est, cum illa largientem deserat. Consilij verò vis, quò in plures diffunditur, eò redundautius autori succrescit. sed quid ego hæc? non pecunia, non armis, & viribus res grandes Reip. geruntur, sed consilio, quo qui labitur corruit in omnibus. Quamobrem ars magna est Imperij consilium, quod qui de Rep. tollit, quasi ex animo rationem tollat, facit, sine qua animus affectibus tamquàm furiæ telis ardentibus agitatur. Henricus Farnesius lib. 1. cap. 2. de simulat. Reip.

Princeps facile euertitur, qui nullo, nisi suo ipsius consilio vtitur; plus enim vident oculi, quàm oculus.

Consiliarius nec senex, nec iuuenis sit, sed mediæ ætatis; mediæ enim ætas consilijs opportunissima, nam vt dicit Arist. iuuenes imprudentes sunt, & senex pauidi, quare rectè Seneca de breuitate vitæ cap. vlt. a quinquagesimo anno lex militem non cogit, a sexagesimo Senatorem non citat.

Princeps facilè decipitur, qui ex alieno, & inprimis ex vnius dumtaxat consilio, & virtute pendet. Cum. c. 44.

A rebus quibusdam in speciem minimis, si eæ fiant, aut non fiant maximarum rerum momenta sæpissimè dependent. Itaq. res etiam

minimæ,

minimæ, & quæ leues videantur circumſpectè, & deliberatò tractandæ ſunt . Guic.hiſt. 2.

In conſilio debet vnuſquiſque conſiliarius liber eſſe, idemq. corpus eum principe formare ; nam quamuis cor aliis partibus ſit nobilius , quia ſanguinem antea digeſtum, ac per tot orificia tranſactum recipiat, tamen ſine aliarum partium concurſu vnito ſe tueri non poteſt , quamobrem ſi vna impediretur, reliquæ ſuo officio rectè fungi minimè poſſent . Pronunciet ergo Conſiliarius liberè ſententiam ſuam , ac eam defendat ſi bona eſt , etiam ſi principi ingrata , ac permoleſta eſſet . eſt enim ei omnibus viribus incumbendum, vt princeps veritatem agnoſcat . Agamenon re ipſa omnia adminiſtrabat , & omnium princeps, ac ſuperior erat , tamen in conſiliis minimo cuiq. erat æqualis, nec eius vlla ratio habebatur . Princeps ergo libentiſſimè audiat , & veram ſententiam amplectatur , & quidquid fuerit deliberatum quamprimum effici curet , ac mandet . Io, Baptiſta Pigna lib.2. de principe .

Rectè tunc deliberat , & ſana capit conſilia , quando omnia rectè agit cum diligenti ponderatione, appoſitis ad conſultationem ex contraria parte noxiis etiam, vt ità ſingulis inſpectis, perpenſiſque , & rei tum conſilium capiatur, & quod conſtitutum ſit peragatur. Ariſtæas in hiſt.

Salus erit, vbi multa conſilia . Qui enim agunt omnia cum conſilio reguntur , ſapientia diſſipantur cogitationes , vbi non eſt conſilium , vbi verò plures ſunt conſiliarij confirmantur . Prou.cap.11. & 13. & 15.

Benè conſultare comperio maximũ eſſe lucrum ; nam etiam ſi quid è contrario euenturum eſt , nihilo tamen minus benè conſultum eſt , ſuperauitq. fortuna conſilium . Herod.lib.7.

Qualis eſt Ciuitas, cuius diruta ſunt mœnia . Talis eſt vir , qui non omnia cum conſilio agit . Antonius Monachus in Meliſſa par.1. ſerm.2.

Si fœmina inter aues ſaliat fœminam, naſcuntur quidem oua , ſed ex quibus nihil naſcatur . Ità conſilium, quod animo conceperis non accedente ratione friuolum eſt, ac inutile . Plutarch. in moral.

Conſilium conuocet, vt de maximis rebus conſultet , non autem de nugis, vt enim Appion Homerum ex inferis euocatum nihil aliud interrogauit , quàm quibus parentibus genitus eſſet , ſic quidam grauiſſimorum virorum conſilio conuocato de meris nugis conſulunt . idem . hæc pauca de conſilio , multa enim dicemus in tract. de Imperat. off.

Haud minus inquies German' ſpe, cupidine, & diuerſis Ducũ, &c.

Illa

Super illa verba, accendebat hæc, onerabatq. Seianus peritia morum Tiberij odia in longum iaciens, quæ reconderet, auctaq. promeret nobis argumentum præbent aliquid de aulicis dicendi.

Quot modis acquiratur Principũ amicitia, quàm ſit periculoſa, & cui malus exitus ſit adſcribendus, & vtra facilior ſit conciliatio amicitiæ principis cum principe, quàm cũ priuato, & de multis ad aulam pertinentibus.

ETſi plurima nos, quæ ad aulam pertinent in lib. de malo aulico, quos edituri ſumus dicimus, tamen hic aliqua dicenda ſunt. oſtendit illis verbis Tacitus, vt qui principi gratus eſſe, & ad illius interiorem amicitiam aſſumi vult, morum ipſius peritus eſſe debet, ità ſi princeps cui fauet, hunc ſectetur, quod ſi quem ipſi incurſum eſſe ſcit in hunc, aut odia iaciat, quæ recondat quouſque aucta promi debeant, aut ſi animo tam abiecto non eſt illum quisq; eſt, fugitet, ars profectò, quam his temporibus multi aulici inique ſectantur. Nullum enim eſt in atrijs principum, vt inquit Aeneas Siluius in miſerijs curialiũ maius ſtudiũ, quàm vt alios de gradu deijciant, & ſe erigant; Potentiã quilibet appetit, nulla inter curiales habitat fides, non frater a fratre tutus inuenitur, nec patri filius fidus eſt, nec filius patrem ſeruat, quilibet ſibi ſtudet, omnes præferri volunt, omnes mandare. Si quis potens eſt, mille circa ſe oculos habet, & totidem linguas ad ruinam eius aſpirantes, & vnus hinc, alius illinc premit. Nimium multos timere habet, qui multum poteſt, & illum omnes oppugnant, qui principi gratior exiſtimatur. Ruunt turres, quæ iuxta flumen ſitæ perpetuum in ſe aquæ curſum recipiunt. Quid tu facias, qui ex vnius voluntate dependes, in cuius amore, nec ferro, nec plumbo, ſed cera fixus teneris, quam vel infrigidatus amor excutiet, vel iræ feruor eliquabit, hæc Siluius.

Sed hæc, & alia non ſolum ſunt noſtrorum temporum, ſed & etiam antiquis communia fuere; nam Cic. de petitione conſul. inquit, Roma eſt Ciuitas ex nationum conuentu conſtituta, in qua multæ inſidiæ, multa fallacia, multa in omni genere vitia verſantur, multorum arrogantia, multorum contumacia, multorum maleuolentia, multorum

ſuperbia, multorum odia, ac moleſtia perferenda eſt, video eſſe magnæ artis in tot hominum cuiusque modi, vitijs tantisq. verſantem vitare offenſionem, vitare fabulam, vitare inſidias, eſſe vnũ hominem accommodatum ad tantam morum, ac ſermonum, ac voluntatum varietatem, ſed vt ad rem noſtram veniamus.

Duobus modis communiter principũ amicitia acquiritur, vel mala arte, vel bona, malam artem ignari ſequuntur, qui cum ſint omnis virtutis expertes, pernicioſa arte, ac inſidioſa vtuntur in proſternendis præſertim virtute præditis, quos magnoperè timent, & vt ignorantiæ aduerſos odio proſequuntur; nam vt Hieronymus ad cuſt. virtutes ſequitur inuidia, feriũtq. ſummos fulgura montes, quare & ſi in aula bonus nullos ſibi iniuria inimicos faciat, tamen malorum inuidiam euitare non valet. Bona verò arte boni, & ſi rari, qui ſapientiam ſequentes, recta, quamuis difficili progrediuntur via.

Ii Principes malè faciunt, qui eiuſmodi oblectantur amicis, iniungere ſe enim malorum amicitijs, eſt eorum culpis ligari, quare Plato in amicitiam, & fidem ſtultum ne receperis, nam reproborum, atque inſipientium facilius ſuſtinetur odium, quàm collegium. Sed

Tribus præcipuè modis principum amicitiam quis attingere poteſt, quamuis non ſit rectè amicitia, nam vt rectè Tacit. 3. annal. ſpeciem magis in amicitiam principis, quàm vim retinent.

Primus eſt ſimilitudo vtriuſque, id principis cum aulico, vel naturæ, vel genij, vel morum, nam vnuſquiſque ſociatur ſimili ſibi. Eccleſ. 13. & Ambroſ. 1. de off. Omne animal diliget ſimile ſibi, & omnis homo ſimili ſibi ſociatur, & Hieronymus ad Demet. qualis quilibet eſt, talium conſortio delectatur. Cic. de amic. Nihil eſt, quod ad ſe rem vllam tam alliciat, quàm ad amicitiam ſimilitudo, quam ſi ars condiuerit, amicitiam principis conſeruabit.

Secundus eſt, ſi libidinum eius miniſter fueris, de quo nihil in præſentia dicam; nam cum malus modus ſit, multi, vt faciliorem, & vtiliorem ſine vllo Dei timore ſequuntur.

Tertius verò eſt nobilior, ſed magis pericuIoſus, & eſt neceſſitas doctorum virorum, vt qui a ſecretis, vel conſiliarijs ſunt, vel auditores, & eiuſmodi, qui modus maximam deſiderat cautionem. ne ſapientiorem ſe principe eſſe nulla in re oſtentet, iuxta illud Salamonis coràm rege noli videri ſapiens, & alia, quæ nos in noſtro aulico dicimus.

Quàm hæc amicitia periculoſa ſit. Polybius lib. 7. in Hermea oſtendit, qui autoritate apud Anthiocũ plurima valens, tandem in oculis regis ipſo rege probante interemptus, & noſter Tacit. in Seiano de quo in Tiberio dicit, cum tanta apud Tiberium gratia extitiſſe, vt

pro

pro collega in imperio haberetur, cui deinde placuit capite in eum animaduertere, corpus in Gemonias proÿci, eius liberos omnes, interfici, & Tac. addit etiam amicos, & cognatos, & Zonar. tom. 2. in Plautiano, qui apud Seuerum tam magnus fuit, vt particeps imperÿ censeretur nihilominus miserè interÿt, & cadauer eius in viam contumeliosè proiectum. Quot leuissima de causa principum amicissimi interfecti sunt, quos recenset Gueuara in admonit. aulicorum, quare rectè.

Plutarch. in moral. vt Arithmeticorum digiti aliquando valent multis millibus, aliquando nihil, sic regum amici aliquoties quoduis possunt, rursum mutata in fastidium gratia, nihil possunt.

Huius rei rationem affert Tacit. fato potentia raro sempiterna, & melius satietas capit, aut illos, cum omnia tribuerunt, aut hos, cum iam nihil reliquum est, quod cupiant. sed

Cui nam malus sit adscribendus exitus, Sallustius in Iugurtha eū regibus attribuere videtur; nam Regum voluntates, vt vehementes, sic mobiles sæpe sibi ipsi aduersæ; verum si rectè iudicemus gratiam principum per se non obfuisse cognoscemus, sed ipsos, qui gratia satis vti non potuerunt. Inter tot obsequia fortunæ non satis cauta mortalitas est, vt ait Curtius lib. 8. Hermeam intolerandus fastus odiosissimum fecerat Aelium Seianum perfidia; Plautianum inexplebilis auaritia, ac idem ferè de cæteris, qui principum patria exciderant dici potest. Neque id aulicis mirari debemus, cum & similibus de causis ipsos principes sublimi rerum fastigio sæpe deturbatos esse constat, vt inquit Hipp. a collibus in suo Palatino. Quamobrem Q. Curtius aulicos omnes his verbis docet, arbores magnæ diù crescunt, vna hora extirpantur; stultus est, qui fructum earum spectat, altitudinem non metitur. Vide ne dum ad cacumen peruenire contendis, cum ipsis ramis, quos comprehenderis decidas. Leo etiam aliquando minimarum auium pabulum fuit, & ferrum rubigo consumit. Nihil tam firmum est, cui periculum non sit ab inualido. Deinde fortunam tuam pressis manibus tene, impone fœlicitati tuæ frænos, facilius eam reges. oportet, vt qui a principis gratia cadere nolit, ne eum in nullis rebus etiam minimis offendat; nam vt Pius Pontifex epistola 1. vt oculus parua festuca turbatur, sic principum gratia offentiuncula, vel minima cadit. Et Durus de Pascuo in aulico politico, non perpetuo adsit principi, neque diù nimium absit, quorum alterum parit odium, & satietatem, alterum obliuionem, & in negotÿs cum illo, tamquàm cum igne agere debent, a quo non adeò abeunt, vt illius calore foueri non possint, nec si illi appropinquabunt, vt ipsius incendio conflagrent.

Inuenies, vt superius dicebamus causam ipsos aulicos suæ ruinæ esse, dum pares principi esse volunt, vel aliqua eis exprobare. Syrus vt est apud Iosephum lib. 29. antiquitat. cap. 7. magister militiæ regiæ, quia per omnem fortunam ei fidus, nullius vmquàm periculi socius esse detrectauerat, sed vel difficillimos labores pro ea sæpe susceperat, fretus amicitia postulabat etiam paris honoris esse particeps. Quapropter grauabatur regi Agrippæ aliquo modo cedere, semper licentius agebat cum eo, & in familiaribus colloquijs molestus erat, interdum extollens se immodicè, & sæpe prioris fortunæ aduersitates in memoriam reuocans, vt ostentaret, quàm studiosus ipsius cultor fuerit, numquàm non labores in eius gratiam exhaustos memorans, quæ cum sine modo repeteret opprobare videbatur, ità vt Rex tandem offenderetur immodica libertate hominis. Iniucunda enim est temporis ingloriè acti memoria, & stultum est indesinenter exprobrare debitum. Siue malimus Antonium Romanum sic delineatum Tacito lib. 3. hist. Nec sermonibus temperabat immodicus linguæ, & obsequij insolens, litteras ad Vespasianum composuit iactantius, quàm ad Principem, nec sine occulta in Mutianum insectatione, se Pannonicas legiones in arma egisse, suis stimulis excitos Mæsiæ Duces, sua cõstantia perruptas Alpes, occupatam Italiam, intersepta Germanorum Rhetorumq. auxilia, quod discordes, dispersasquè Vitelij legiones equestri procella mox peditum vi per diem, noctemq. fudisset id pulcherrimum, & sui operis, & quæ sequuntur. Nam eundem iterum audire est lib. 4. hist. Nec ipse deerat arrogantia vocare offensas nimius commemorandis, quæ meruisset; alios, vt imbelles Cæcinam vt captiuum, ac dedititium increpat. Vnde paulatim leuior, viliorq. haberi, manente tamen in specie amicitia. Quid autem mirum (inquit Ianus Gruterus in varijs discursibus ad aliquot loca insigniora Taciti) ægrè ferre hæc talia Reges cum vix ferant ad heris suis famuli? Scipio certè, ac Lelius in Terentij Andria introducunt nobis Simonem & Sosiam ità verbigerantes

Ego postquam te emi a paruulo, vt semper tibi
Apud me iusta, & clemens fuerit seruitus,
Seù feci è seruo, vt esses libertus mihi,
Propterea, quod seruiebas liberaliter,
Quod habui summum pretium persolui tibi.
Sos. In memoria habeo. *Sim.* Haud muto factum. *So.* Gaudeo
Si quid tibi fieri, aut facio, quod placeat Simo &
Id gratum fuisse aduersum te habeo gratiam.
Sed mihi hoc molestim est Nam isthęc commemoratio
Quasi exprobratio est immemoris beneficij.

Iure

Iure igitur de Philota legimus. Curt. lib. 6. Nec ignorabat Craterus sæpè Alexandri auribus nimia iactatione virtutis, atque opera grauem fuisse, & ob ea non quidem sceleris, sed contumaciæ tamen suspectum. Nec immeritò quoque de Silio scribit Tacitus lib. 4. annal. Plerique auctam offensionem ipsius intemperantia immodicè iactantis suum militem in obsequio durasse, cum alij ad seditiones prolaberentur, neque mansurum Tiberio Imperium, si ijs quoque legionibus cupido nouandi fuisset. Destrui per hæc fortunam suam Cæsar, imparemq. tanto merito rebatur. ex his videri potest causam mali exitus ipsos aulicos, non autem regem esse.

Facilior est amicitia principis cum priuato, quàm cum altero principe, probatur; nam inter principes amicitia rara est, quia inter paucos difficile est sibi consimilem moribus, studio, & propensione inuenire; verum insuper, quia interna quadam de suo regno suspicione turbantur, summo flagrant desiderio regnandi, vehementerq. primarum dignitatum appetitione efferuntur, quibus de causis ne dum amicitiæ, verum etiam & conspirationes, & fœdera principum frequenter sunt inconstantia, vt inquit Picolom. grad. 7. de moribus cap. 20. Insuper eis quoque minime datum est domesticè, & liberè vna versari, communemq. vitam ducere, vt alijs propterea Princeps nonnumquàm cum sint procliues ad amicitiam, nec valeant propensionem suam cum alio principe explere priuatum aliquem ob sui virtutem diligunt, & deposita per congruens tempus maiestate regia libenter, & priuatè, familiariterq. eo fruuntur, quasi amico pari, nisi dignitate fortunæ saltem affectionibus, & ornamentis animi. Hæc omnia confirmant tàm vetera, quàm recentia monumenta, quæ principes priuatos amicissimos, & coniunctissimos habuisse, & habere testantur.

Solutis quæstionibus aliqua de aulicis adijciamus.

Si laboribus, si sudore, si periculis plurimis regi carum se quis futurum putat, longè tutius erit, longèq. facilius regis superni, & conditoris omnium amicitiam tantò opere quæsisse; rursus si pro hodierna temporis malitia, quæ vera sit breuis, & rara amicitia est, quis tam imprudens est, atque insultus, qui sibi Regum duraturas, firmasq. amicitias putet, aut potius fingat. Cogitet quid inde ad eos, quos diligere simulat, quos certæ fortunæ splendor, timorq. animi omnium inæqualium facit contemptores. Adde, quia vt fortuna instabilis, sic principum voluntas varia, & inconstans est, quamquàm stante perseuerantia res ipsa boni modicum, mali verò, atquè periculi multũ habet. Denique bonam sibi spem promittunt, qui Regibus famulãtur. Quis enim tam imprudens videri cupit, qui sibi spem ponit in tanta

tempestate? Sed verum est, quia, vt noster Quintilianus ait veluti multa timentur, quæ optanda sunt, sic multa sperantur, quæ timenda essent. Qui ergo principum fauores desiderat, quid nisi libertate, ocio, vitæ securitate, amicitia priuari desiderat? Fortè in talem quis Principem sperat, a quo facilè falli, aut damnari potest. Mobilis est enim cuiuslibet principis animus, & tantò mobilior, quantò a pluribus concutitur. Nec enim propter rerum varietates cuncta ratione ponderat. Et quos cunctos mortales a Regum amicitijs auertere iustè deberet, illud eis commune est, quia plerumque non qui plus habent sapientiæ, aut virtutis, sed qui plus ingenio, aut artibus modulatur, sed qui plus adulatur, ille gratiæ fauoriq. proximus habetur, sed si cætera sileam, quis nisi demens, aut rerum expers Regum fauores tantoperè desiderat, in quibus nonnisi varios rerum motus, Vrbium mutationes, pestiferas nouitates, famem, bella, discordias in dies conspicimus. si igitur hæc tibi placent ad Regum amicitias aspira; ità Rodoricus Zamorensis in speculo vitæ humanæ cap.4.

Queadmodum, qui valdè febricitant, appetitum, & robur amittunt, sic qui principum aulas inhabitant, mentem, & bonos mores perdere solent, nisi frequenter animo repetant hoc dictum. Nosce te ipsum. Antonius Monachus serm.59.sent.

Indicæ testudines meridiano tempore blandiēte gaudent totos dorso per tranquilla fluitare, donec obliti sui solis vapore siccetur cortex, vt mergi nequeant, iamq. inuitæ natent oportunæ venantium prædæ; ità quidam spe magnarum rerum allecti, in Principum aulas se se conijciunt, & adeò deliniuntur aulæ delicijs, donec imprudentes eò redigantur, vt non possint etiam si velint in suum otium sese recipere. Plin.9.c.10.

Vt Heliotrophium, ac lupium circumaguntur cum sole, & quocumque se mouerit ille eodem deflectunt, & hæc cacumen. Ità Proceres aulici quocumque Regis ingenium vergit, eò propendent omnes. Idem lib.18.cap.14.

Cracca leguminis genus est adeò gratum columbis, vt ea semel gustata negent illas postea ab hoc loco profugere, ità qui semel aulæ mel, & honorem gustarunt numquàm ab aula possunt auelli. Idem cap.16.

Sunt arbores aliquot, quæ post solstitium inuertunt sua folia, vt vlmus tilia, olea, populus, alba salix, ità vulgus procerum simulatq. Princeps vitæ genus in diuersum commutarit vertunt, & ipsi vultum, cultum, orationem, & omnia. Idem lib.18.cap.28.

Quidam sunt, qui tamquàm animæ consulturi regalibus sese dedunt obsequijs. Existimant enim consulendo Regibus, vtilitatem

Reip.

Reip. promouendo pupilli, & viduarum tuendo causas, afflictis, & inopibus succurrendo, tantò magis Deo placere, quantò maiore tædio ista peragunt; respondendũ est etiam his, ne qui stultiores sunt alijs, sapientiores omnibus videantur. Quamuis neminem adhuc cognouerim, qui non suum aliquod temporale commodum apud Reges insectaretur. Fingamus tamen aliquem fore, quem sola salutis animæ ratio moueat. An ità est, vt hoc in Curia sibi possit obtinere? Consulemus ne nos viro bono in obsequio, vt se Regis immergat? Putabimus ne sic animam lucrifieri? Mihi hercule non fit verisimile in Curijs Principum, vbi tot vitia regnant, vbi tot irritamenta ab exercitio virtutum subducunt virum aliquem bonum posse perseuerare. Namq. vt sessor bonus in equo retrogrado, vel calcitroso excutietur, dilabeturq. tandem. sic vir bonus, & iustus apud Reges diffluet, vel imminutus rerum licentia, ac luxu, & tot immunditijs tum vitiorum, tum hominum circumuentus declinabit a via, & in scopulos ruet vẽtorum viribus actus, & tempestatum. Quod cum Plato in Atheniensi Curia perspexisset, fugere potius statuit, quàm inter tot vitiorum inquinamenta morari. Cognoscito igitur teipsum, qui sequi Curiam statuis, & an Platone sis maior animaduertito, an virium plus tibi, quàm illi sit ad resistendum malæ consuetudini. oportet in Curijs obsequi omnibus, communicare, quod habes, temporibus seruire, versare naturam, & tegere nec non seipsum huc, & illuc torquere, & flectere. Cum tristibus seuerè, cum remissis iucundè, cum senibus grauiter, cum iuuenibus comiter, cum facinorosis audacter, cum libidinosis luxuriosè viuere. Quod nisi feceris nec magnus in Curia, nec diuturnus esse poteris.

Si alicui amico fauere cupis, id opportuno facias tempore, sunt enim aliqui, qui dum officiosi esse student, non habita temporis ratione nocent, aut molesti sunt sedulitate; nam aliquando immodicis, & intẽpestiuis laudibus conciliant homini inuidiam; nemo enim magis officit famæ, quàm ineptus præco, quare sæpe nihil interest inter amicorum munera, & hostium vota. Ioannes Casa de off. inter potentiores, ac tenuiores amicos.

Quoniam non beneuolentia, neque charitate adducti, sed præmiorum illecti spe ad coniunctionem principum aulici accedunt, procurãdum est, vt qui suas partes diligenter, accuratèq. peregerint, qui obseruantiam, & sedulitatem, fidemq. & sollertiam præstiterint, ne laborum suorum præmio, aut mercede fraudentur. Idem.

Nihil inclementius est cum leui quaque de causa, contumelijs conuicijs, & clamoribus honestos sæpe homines consectantur, idq. palam in publico. Idem.

Vinculum inferioris cum ſuperiore, nec eſt virtus, nec charitas, ſed vtilitas rerum diſparis; nam operam obſequium a tenuioribus potentes expectant, inopes contra a diuitibus, atquè honoratis pecuniam, aut dignitatem. Idem. Quare

Qui ſunt animati erga potentes, & pecunioſos, tenues amici eſſe debebunt, vt illorum incommoda contumelias, iniurias, ineptias non modo facilè perferant, ſed amantes etiam egerant, eosq. quòad fieri poteſt diligant, colant, quidem certè omnibus locis, atque obſeruent; diligi enim volunt propterea quòd exiſtimant a quibus amentur iiſdem ſeſe probari. Itaq. iam diuites ſibi omnia arrogent amicorum obſequiis, atque obſeruantia magnopere delectantur, ſui enim de ſe iudicii habere eos ſcriptores putant, difficile eſt autem diligere eum, quem non probes, nihiloq. factu facilius ſic morator quemadmodum dictum eſt probare verumtamen, vt ait Tireſias ille:

Quando pauperem miſſis ambagibus horres.

Deuoranda hæc ſunt, ferendumq. æquo animo, quod corrigere nequeas, præſertim cum non virtute, & probitate hæc neceſſitudo contineatur, ſed emolumentis, & fructibus. Idem.

Si alicuius rei aulicus appetitum habeat, ille non apertus, ſed occultus ſit, & ſeruitio principis paliatus, vt Seianus ait apud Tac. lib. 4. ann. fulgorem honorum a ſe numquàm prælatum excubias, ac labores, vt vnum ex militibus pro incolumitate Imperatoris malle. Et Tigelinus 14. non ſe vt Burum diuerſas ſpes, ſed ſolam incolumitatem Neronis ſpectare.

In paribus periculis dominum, non ſeipſum defendere præſeferat, vt Seianus de quo Tac. lib. 4. fortè illis diebus oblatum Cæſari anceps periculum auxit vana rumoris, præbuitq. ipſi materiam cur amicitiæ, conſtantiæq. Seiani magis fideret; deinde caſum antri enarrans, dicit eius os lapſis repente ſaxis obruit quoſdam miniſtros, hinc metus in omnes, & fuga eorum, qui conuiuium celebrabant; genu, vultuque, & manibus ſuper Cæſarem ſuſpenſus oppoſuit ſe incidentibus. ex hoc enim euenit illud, de quo idem autor maior ex eò, & quamuis exitioſa ſuaderet, vt non ſui anxius cum fide audiebantur.

Principem ſibi deuincere aulicus omni diligentia curet, Seianum in bonis tantummodò actionibus imitans, qui vt lib. 4. Tac. variis artibus Tiberium deuinxit adeò, vt obſcurum aduerſus alios, ſibi vni incautum intectumq. effecerit.

Principis ſui humorem ſequatur; nam neceſſe eſt quòad fieri poteſt, vt eius naturæ, moribus, ac genio ſimilis euadat. Laurentius Duccius de arte aulica cap. 13.

Abdi-

Abditos Principis sensus, & si quid occultius parat exquirere illicitum anceps. Tac. lib. 5.

Diuitias, & beneficia a Principe accepta non ostentet, nam quantò quis plus adeptus est, tantò se magis in lubrico existimet. Tacitus libro quinto.

In Principis gratia perseuerare diligentissimè curet, nam hoc modo criminationibus vim tollet, nec quicquam committat, nam si declinare incipit, tunc culpæ magis alienæ ambitionis iustificationi, quàm rei animaduersioni inseruiunt. Hieronymus Connestagius *lib. 1. historiæ Lusitaniæ.*

Crudelitatem in nullum exerceat, nam qui occultis libellis sæuitiæ Principis adrepit, mox, clarissimo cuique periculum facessit, potentiam apud vnum, odium apud omnes adipiscitur, tandem dat exemplum, quod secuti ex pauperibus diuites, ex contemptis metuendi perniciem alijs, ac postremum sibi inuenerunt.

Qui fumos vendunt, Princeps abijciat, exterminet; fumum autem vendentes sunt, qui Principum beneuolentiam, simulato commendationis officio per occasionem familiaritatis precio vendunt, vt inquit Paulus Manutius in Adagijs, nam fumus initio quidem magnum esse videtur, verum euanescit illico. Martialis.

Vendere nec vanos circum palatia fumos
Plaudere nec Cano, plaudere, nec Glaphyro.

Porrò genus hoc hominum maximum aularum regalium pestem Aelius Lampridius eleganter, ac luculenter exponit in Imperatoris Heliogabali vita. Inquit enim; Zoticus sub eo tantùm valuit, vt ab omnibus officiorum Principibus sic haberetur, quasi Domini maritus esset. Erat præterea idem Zoticus, qui hoc familiaritatis nomine abutens omnia Heliogabali dicta, ac facta venderet fumis quàm maximè diuitias enormes sperans cum alijs, atque alijs polliceretur, omnes falleret. Egrediensq. ab illo singulos audiret dicens; de te hoc loquatus sum, hoc de te audiui, hoc de te futurum est. Vt sunt homines huiusmodi, qui si admissi fuerint ad nimiam familiaritatem Principum, fumum non solum malorum, sed & bonorum Principum vendunt, qui stultitia, vel innocentia Imperatorum, qui hoc non perspiciunt infami rumigeratione pascuntur. Hoc fecit insignius Thurini Verconij suppliciũ, quod quidem in vita Alexandri Seueri idem Aelius refert ad hunc modum. Solus (inquit) post meridiem, vel matutinis horis idcirco numquàm aliquos videbat, quod ementitos de se multa cognouerat, speciatim, Verconium Thurinum, quem cum familiarem habuisset ille omnia, vel fingendo sic vendiderat, vt Alexandri, quasi stulti hominis, & quem ille in potestate haberet, & cui multa persuade-

suaderet infamaret imperium. Sicq. omnibus persuaserat, quod ad nutum suum omnia faceret, denique hac illum arte deprahendit, vt quędam immitteret, qui a se quiddam publicè peteret, ab illo autem occulto; quasi præsidium postularet, vt pro se Alexandro secreto suggereret; Quod cum factum esset, & Thurinus suffragium promisisset, dixissetq. se quadam Imperatori dixisse, cum nihil dixisset. Sed in eo pendere, vt adhuc impetraret euentum vendens. Cumq. iterum visisset, Alexander interpellari, & Thurinus, quasi aliud agens nutibus annuisset, neque tamen interim quidquam dixisset, impetratum autem esset, quod petebatur. Thurinus autem ab illo, qui meruerat fumi venditori ingentia præmia percepisset accusari eum Alexander iussit. Probatis per testes omnibus, & quibus præsentibus, quid accepisset, & quibus audientibus quid promisisset in foro transitorio ad stipitem illum ligare præcipit, & fumo apposito, quem è stipulis, & lignis humidis fieri iusserat, necauit, præcone dicente fumo punitur, qui vendidit fumum. At ne in vna tantum causa videretur crudelior fuisse quæsiuit diligentissimè, antequam damnaret, & inuenit Thurinum sæpè etiam in causis ab vtraque parte accepisse, cum euentus venderet, & ab omnibus, qui aut præpositu ras, aut prouincias acceperant, atque inibi paulo post, nec dedit alicui facultatem, vel fumorum vendendorum de se, vel sibi de alijs malè loquendi maximè occiso Thurino, qui illum, quasi fatuum, & væcordem sæpè vendiderat. Quid autem dixerit forum transitorium ipse in eiusdem vita videtur explicare, cum alio quodam loco sic ait: Qui de eò fumum vindiderat, & a quodam militari centum aureos acceperat in crucem tolli iussit per eam viam, qua esset seruis suis ad suburbana Imperatoria iter frequentissimũ. Porrò genus illud supplicij Accidius Cassius Imperator primus excogitasse legitur, vt stipitem præ lungum poneret pedum centum octoginta, idest materiam, & a summo, vsque ad imum damnatos ligaret, & ab imo focum apponeret, incensisq. alijs, alios fumi cruciatu timore, etiam necaret. Hactenus ille; immane profectò supplicium, sed tamen factis tam pestilentibus dignum.

Primum illud tecum statuito, ne quid cui credas, quantumuis in speciem amico, quantumuis arridenti, complexanti, pollicenti, deieranti, nec quemquam existimes tibi ex animo amicum.

Esto largissimus eorum officiorum, quæ tibi nihil afferunt impendij.

Saluta blande, complectere, cede viam, aperi caput subinde repete honoris, & charitatis titulos, lauda affatim, pollicere benigniter.

Proximum erit, vt factiones totius Aulæ subodoreris; sed ita ne cui te facilè admisceas si quos, aut si quas videris, nihil non posse apud

Princi-

Principem, vide vt te ſemper inflētas ad latus nauis felicius.

Commodè ſubſeruies, ad orationem arridebis, ſi loqui non dabitur, applaudes velut admirabundus. Sed apud alios plenis, vt aiunt tibijs illius laudes decantabis. Aliqui certè perferent ſi paſſim prædicaueris, quidam.

Nunc hic, nunc ille tibi captandus erit munuſculo, ſed eleganti, & apto magis, quàm pretioſo, ne videaris aureo piſcari hamo, pretium addes oratione. Excuſabis tenuitatem fortunæ, vbi illa contigerit opulentior, polliceberis montes aureos.

Si quis Principem ſenſerit vehementer offenſum, ac diuerſam factionem geſtire victoria, ſemper accommoda te fœlicioribus, ſed ita, vt alteram partem non lædas; Solent enim Principum fauores, ventorum in morem ſubinde reſtare in diuerſum.

Proceres aliquot cole. Horum menſis te adiungito, ſed ita, ne crebrius ad eundem. Hic Comis, & commodus eſto conuiua, ſed feſtiuus, ac lepidus, vt ne quem offendas.

Si quid in te dictum erit petulantius in luſum, iocumq. vertito, etiam ſi ſeria res ſit.

Si quos ſenſeris tibi parum amicos, fac artificio ſummo diſſimules, & communibus officijs hoc magis apud illos amicum agas.

In cæteris nugis Aulicorum eſto lepidus congerro.

Ad rem augendam, & conſtabiliendam, vbiq. vigilia; quidam.

Fictiones aliquo modo proportione reſpondent erroribus, nam vt erramus putantes nos ſcire, cum neſcimus, ita fingimus nos ſcire, quæ ignoramus; & vt decipimur exiſtimantes alios velle, quæ nollunt; ita etiam fingimus nos velle, quæ nobis moleſta ſunt; & omnino fingendi ratio aliquatenus errori proportione reſpondet. Sed in eò differt, quod fictiones ferè ſemper ad fingentis commodum tendunt, & illius qui fallitur detrimentum, niſi ludendi gratia fingitur, tunc enim fictio nemini nocet. Nam qui fingit ſe poſſe, ac velle, quæ non poteſt, nec vult, idcirco fingit, vt alterum ad ſua tradendum alliciat. Quapropter multi ſe diuites, aut amicos ſimulant, & magno deſiderio alios iuuandi teneri, vt ipſis alij proſint. Qua in re tota Curialium, Aulicorumq. facultas conſumitur. Nam geſtus, ſignaq. amoris, ac reuerentiæ mirè exprimunt, & flagrare ſtudio videntur beneficij in alterum conferendi, & eius commodis inſeruiendi, vt alibi dicturi ſumus. Nunc monere ſatius eſt ab ijs, qui figunt diligentiſſimè cauendum poſſe, omnibus enim imponunt; Nec deſunt, qui non idcirco, vt vnum, aut alterum fallant; ſed vt innane probitatis, aut ſapientiæ nomen acquirant; non enim virtutes ipſas, ſed earum vmbras aucupantur. Probi autem, & prudentis hominibus eſt ita ſe gerere, vt

eius

eius potentia, virtus,& dignitas, qualiscumq. sit, dimissis fictionibus innotescat. Nam qui fingendo excedunt, simulatores vocantur, qui sua extenuant, dissimulatores, qualem Socratem, & Scipionem fuisse ferunt. Qui vero suas vires, & voluntatem etiam si velint, significare nesciunt, rudes, ac rustici habentur. At qui rem, vt se habet, aperiunt, simplices, aperti, & boni viri censendi sunt, licet sint, qui diuersis de causis fingendum cum multis esse contendant. Et Principes nonnullos dicere solitos accepimus nescientem simulare nescire regnare. Qui si eatenus fingendum putant, ne ab hostibus ipsi fraudentur, ferendi sunt. Si verò, vt alios decipiant, tantò magis sunt accusandi, quantò detestabilius est fidem publicam, quàm priuatam fallere,& eos peccare contra ius. Gualandus de ciuil. facult.

Principiò Aulicus, & Princeps sese accommodent, donec ex mutua notitia coeat beneuolentia, inter multos enim dissilit amicitia, priusquàm alter alteri sit cognitus. Multi prima specie displicent, qui propius inspecti placent. Ad id conducent ex vna parte dominorum comitas, & ad leuiores lapsus conniuentia ex altera aulicorum obsecundatio.

Si accliuis sub Principe periculum, & inuidiam effugere cupit, a nemine alio sibi officia, dignitatesq. defferri patiatur, præterquàm ab ipso Principe.

Innocens inuidiam alicuius æquo animo cautè contemnat, & rectè agendo, & vera dicendo, inuidiam marcescentem rebus alterius opimis vincat.

Aulicus mordaces inuidorum in se sermones lepidè, & ingeniosè repercutere,non magna vehementia refutare debet. Vt puta Hispanos asserentes, etiam in Hispania affuisse,qui reperissent Indiã,verecundè Columbus irrisit, & respondit nihil: sed ouo offerri in triclinium iusso,& mensæ imposito, verso ad omnes sermone. Age dum inquit domini mei, cum quolibet vestrum deposito in cœnam pignore certo,neminem eorum, qui hic sunt facturum ouo isto, quod ego facturus sum, videlicet, vt nullo nixum adminiculo stans, & erectum in pedem suopte nutu maneat; periculum fecerunt omnes,neque vlli illorum successit, sed ipse Columbus ouum altero eius fastigio, vel angulo mense illiso, ac leuiter quassato, rectum, firmumq constituit; Significans iam omnibus factu facilè, postquàm ipse primus probasset,& Americam inuenisset.

Inuidia communis pestis aulica; quæ vt nomini connascitur, ita Baldo scribente inter pares, vel apud inferiores quoque solet oboriri, nullis remedijs potest curari, & imminui, quàm humanitate, & affabilitate.

Qui

Qui volunt ſub aliquo Principe facere magnos progreſſus, conentur ſeruitio promptiſſimos ſe exhibere; abrupta enim contumacia, non ſolum progreſſus aulici interrumpit, ſed eos frangit, & tollit.

Aulicus, qui a Principe prouehi cupit, ſemper ſtudeat ante illius oculos verſari, & ab eo conſpici, ſæpè enim repentina ingruunt negotia, quæ Principes illis committunt, qui prius ipſorum conſpectui offeruntur.

Aulicus ſemper famæ dare debet, quòd ad munus acceptandum, vocatus, electuſq. acceſſerit.

Quando prudens Aulicus cognoſcit ſe in offenſionem Principis inaduertenter incidiſſe, nihil moretur eum quoquo modo lenire, recondunt enim altè offenſas Principes, quas ſuo tempore multò grauius exprimunt.

In Aula cuius facta diſcordant verbis, ei numquàm fides iuranti, quod enim loquitur, id ſemper ſapiens debet agere inquit Seneca. Verum enim illud.

Quæ non facias dicere, ideſt quod es, nec eſſe.
Nec, quæ facias dicere, fortis, aut modeſti eſt.

Aulicus qui ſperat ſe breui dignitatem adepturum, caueat a ſuperbiæ oſtentatione, imò humilius ſe gerere debet, ſic enim, & illius, a quò dignitatem expectat, gratiam conſeruabit, & communem aularum peſtem, inuidiam effuget. Qui conſiderat ſecum, quàm omnis dignitas vana, & inſtabilis, is nihil timebit.

In Aula res male ſe habet, quando eſt licentia deterrima, cuiquè excitandi impunè probra, calumnias, & mendacia, inuidiamq. in mortuum magiſtratum, & reliquos viuos miniſtros.

Improbi aulici, qui aliquem euertere ſtudent, ſceleſta via, & callidiſſima vti ſolent: ſubdunt aliquem, qui miſerum accuſet, atque illi interim partes iudicis aſſumunt, quaſi mera æquitate, & iure, non affectibus impulſi iudicaturi ſint; a tali Iudice libera nos Domine.

Improbi, & indocti aulici, vt melioribus, & doctioribus viam præcludant ſempiterna memoria dignos, ne emergant, quacumq. poſſunt arte, præmunt. malitia enim calumnia, & mendacijs nunc celebrant pro ſua libidine bonos, & improbos viros, a quibus bonus, cautus, optimus venditur Princeps.

Aulici noſcentes Principis ingenium, & qui illi continuò adſunt, quicquid cupiunt; obtinent, modo ne abutantur.

Aulicus cautè ſe gerat tàm circa offenſas acceptas, quàm alijs illatas, & ab vtroq. hominum genere ſe tectum ſeruabit.

Aulicus ſapiens quando ſe depræhendit ſibi plus prudentiæ, autoritatis, gratiæ, virtutis, & aliarum Dotium a Deo datum, ac alijs; tunc

cogitet, tantò magis se obligatum ad iuuandum proximum; & Papiniano docente: interesse hominis hominem beneficio affici.

Mundo enim, & aulæ securè nemo confidere potest, vt summa eloquentia Antonius de Gueuara in tractatu de vita priuata demonstrat, & maiori cum zelo sacra Scriptura inculcat.

Filioli ne diligite mundum, neque ea, quæ in mundo sunt: si quis diligit mundum, charitas patris non est in eo; quoniam quicquid est in mundo cupiditas carnis, & libido oculorum, & fastus vitæ non ex Patre, sed ex mundo est.

At Germanicus legionum, quas nauibus vixerat, &c.

Super illa verba, mox Tiberius consultante Pompeio Macro pratore, an iudicia Maiestatis redderentur exercendas leges esse respondit, dubitari contigit.

Vtrum Princeps leges mutare debeat, & vtrum sit solutus legibus, & de alijs, quæ ad leges pertinent.

PRoculdubio potest Princeps leges mutare, non enim regibus perinde ac medicis, & grammaticis certas adhibere posse regulas, & quasi leges, quorum definitionibus, atque decretis alligentur, constat. Negotiorum varietas, vt inquit Gergius Bucharanus in dialogo de iure regni apud Scottos non patitur vllam ferri legem perpetuam constantem, & quæ apud omnes homines idem valeat fati necessitate soluta. Id eòq. bonus ille iurisconsultus omnẽ in iure definitionem periculosam esse refert. Parum enim refert, vt subuerti non possit. Leges enim prudentiæ sunt, non alicuius artis, aut scientiæ. Hæc vniuersarum rerum est, illa singularum, hæc necessariarum, & eodem modo semper habentium, illa mutabilium quales sunt, quæ actionem cadunt, illa præceptionibus certis, ac legibus, hæc experientia modo continetur; at & vt inquit P. Greg. Tholo. de iuris arte, methodo, ac præceptis cap. 7. num. 10. expedit esse quosdam, qui iura naturalia positione quadam temperent, & præscribant, vt salua societas, humana, & ciuilis esse possit, etenim vnum corpus faciunt societates hominum, & idcirco, vt in corporis ægritudinibus eadem ars medicina; Idem medicus secundum diuersas qualitates, & sympthomata pharmaca miscet, & temperat, neque eundem morbum simili per omnia medici-

medicina in diuersis corporibus curat, neque in eodem morbo, & corpore eodem pharmaco omni tempore in diuerso robore, & diuersa ætate vtitur; sic etiam legislator Princeps, vel alius, qui præponitur regimini ex eadem arte, & officina vna æqui, & boni omnibus rebus publicis, vel priuatis omni tempore similes leges, vel easdem non fert, sed habita ratione loci, temporis, personarum sancit, mutat, innouat, tollit secundum præsentem statum, & habita ratione futuri; ita vt leges posteriores prioribus derogent, vel priores ad sequentes trahantur, & ad naturæ varietatem, quæ continuo motu agitur, leges accommodet; quare cum euidenter pateat leges a Principe mutari posse, aliqua in modum aximatum dicemus.

Res duæ sunt propter quas, omnes feruntur leges, tum vt ne quisquam iniusti aliquid agat, tum vt ijs, qui ius violarunt punitis, alij meliores reddantur. Demosthenes contra Aristog. quare.

Leges debent ciuium incolumitatem, non proprium commodum respicere; a maioribus enim nostris nulla alia de causa leges sunt inuentæ nisi, vt suos Ciues incolumes conseruarent.

Illæ potissimum leges hominem similem Deo reddunt (quatenus Deo similem fieri hominem licet) quæ ad publicam vtilitatem faciunt. Chrisostomus in verba illa Pauli habentes autem eundem spiritum.

Populis sunt leges accommodandæ, non autem populi legibus. Queadmodum enim calciamenta pedibus, non pedes calciamentis, caligæ tibijs, non tibiæ caligis, aliaq. dorsi vestimenta, & indumenta corpori, & partibus corporis, non corpus vestimentis est adaptandum. Atque non solum populis, populorumq. naturæ, verum & temporibus, & locis. Vnaquæq. regio peculiari temperatione producit incolas. Quod si mores corporis temperaturam sequuntur nullum esset dubium, quin vni populo aliæ leges, & aliæ alteri sint accommodandæ. Celsus Mancinus de iuribus Principatuum lib. 7. c. 7.

Lex honesta sit, iusta, possibilis, secundum naturam, secundum patriæ consuetudinem, loco, tẽporiq. conueniens, necessaria, vtilis, manifesta, idest non obscura, non captiosa, nulli priuato commodo, sed communi ciuium vtilitati conscripta. Isidorus.

Ab his non longè discedunt rethores, cum de legum suasione, ac dissuasione præcipiunt; legis vitium inquit Quintilianus, aut in verbis, aut in rebus est, in verbis quæritur an satis significent, an sit in his aliquid ambiguum, in rebus, an lex ipsa consentiat, an in præteritum referri debeat, an in singulos homines maximè verò commune est quærere, an sit honesta, an vtilis. Non probatur sententia eorum qui putant leges factas esse, vt earum metu humana coerceatur audacia.

Contra

Contra enim Plato legis putat esse persuadere non omnia vè, ac minis cogere, & Diodorus lib. 1. Blibio. barbarorum leges reprehendit, quæ magis punire, quàm docere videantur, ac Xenophon. lib. 1. de vita Cyri Persarum instituta maximè laudat, quòd non vt cæteri de pœnis, criminibus, ex legibus imponendis solliciti sint, sed multò magis caueant, vt ne qua crimina apud ipsos reperiantur. Legis autem virtutem esse non negamus, vt punire nihilominus, quàm imperare, vetare, & permittere possit; illas tamen optimas esse leges dicimus, quæ ad benè, beatèq. viuendum sint accommodatæ, cui rei necessarium nonnumquàm est pœnis, ac multis vti, ne impunita crimina delinquendi cupiditatem improbis augeant. Antonius August. in lib. de legib. & Senatus consul.

Legum latoribus vtile est, vt præmia, suppliciaq. iustè proponere possint, diligenter animaduertere, quod rerum homines sponte, quidq. inuiti contrahat. Arist. lib. 5. cap. viij.

Non satis est leges iustas esse, & conspirantes ad vnum fœlicitatis communis finem, sed oportet etiam, vt quatenus fieri potest, omnes sint fœlices, & apertè naturæ quidem, gentiumq. leges ab omnibus facilè possunt cognosci, & diuinæ quoque quamquàm difficiles videantur, & obscuræ, lumine gratiæ statim valde perspicue fiunt, oportet autem etiam ciuiles clarissimam rerum propositarum veritatem continere Nicolaus Biesius de rep. lib. 4. cap. 9.

Plurimas leges legislator fugiat, corruptissima enim Resp. plurimæ leges Tac. 4. Annal.

Decet in ferendis legibus possibilitatis, & facultatis rationem habere, si quis velit vtiliter in paucos, quàm sine vtilitate in multos animaduertere Plutarchus in Solone.

Vt in morbis non sunt tentanda noua remedia, si veteribus succurri malo possit, sic non sunt condendæ nouæ leges, si veteres ministrent aliquid, quo malis Reip. medearis Aug. epist. 118.

Augustus Cæsar in præceptis benè administrandæ Reip. hoc primum tradidit, leges firmiter retinete, nec quidquam in his mutate, nam quæ eadem semper manent, & si sint non nihil vitiosa, vtiliora tamen sunt his, quæ subdinde etiamsi in melius innouantur Dion. Cassius lib. 53. imò multo melius est status ciuitatis, quæ licet deterioribus, firmis tamen legibus vtitur, quàm illius, quæ bonis quidem, sed quæ perinde non obseruentur. Thucydides lib. 3. in oratione Cleonis.

Quemadmodum morbos extitisse ante necesse est, quàm remedia eorum, atque medicamenta. Itaque prius nequitia nata est, & scelus exortum, quàm leges conditæ, quæ obuiam irent nequitiæ, scele-
rique

riquè flagitiorum, & quemadmodum medelæ plures ad innumerabiles prope corporum morbos excogitatæ sunt. Ita leges innumeræ ad infinitas animorum improbitates amputandas sordesq. emaculandas condite fuerunt. Philippus Beroaldus in orat. habita in enarratione verrinarum.

De Ecclesiasticis leges Principes secularis non ferat, nullus enim in Ecclesia habet autoritatem imperandi, sed necessitatem obsequendi.

Regula primum recta sit oportet, deinde, quæ applicentur corrigat. Ita Princeps primum ipse vitÿs careat necesse est, deinde alÿs leges præscribat. Plutarchus in moral. Quod ad 2. attinet certum est Principem solutum non esse a lege diuina, neque a lege naturæ, neque a dictamine rationis. Quod ad humanam attinet est opinio Diu. Thom. q. 96. artic. 5. ad 3. quam sequitur Caietanus illic, & Sotus lib. 1. de iust. & iur. q. 6. artic. 7. & Didacus Couarruuias relectione super capitulum Alma Mater par. 1. §. 1. num. 4. & alÿ communiter Prinnipem non quidem obligari sua lege quò ad vim coactiuam, sed obligari tamen ea, quò ad vim directiuam, quatenus lex humana ex lege naturali, & æterna vim habet obligandi in conscientia.

Probatur autoritate Philosophorum, nam Plato lib. 4. de legibus, ita scribit, paratum exitium illi Ciuitati video, in qua non lex magistratibus, sed legi magistratus præsunt.

Probatur adhuc ratione ex lege naturali, & æterna ducta hoc pacto; id tenetur Princeps facere, quod nisi faciat, violabit legem naturæ, sed nisi seruet ipse legem, quam subditis sancit, ÿs causis adductus, quæ non minus ad ipsum, quàm ad illos pertinent, violabit legem naturæ; ergo ipse quoque in conscientia tenetur legem talem seruare. Maior non indiget probatione; Minor autem, vt rectè notauit Caietanus euidenter potest colligi ex aliqua trium propositionum, quarum quælibet est legis naturalis; atque adeò ipsa quoque minor assumpta est legis naturalis; & consequenter etiam æternæ. Prima propositio est. Quod oneris tibi imponi non vis, id neque debes imponere alÿs, qui sint eadem conditione, qua tu, quò ad rem, de qua agitur. Et è contrario. Si quid oneris alÿs imponas, id tibi etiam est subeundum. Secunda propositio. Turpis est pars, & præsertim caput, si non congruat cum alÿs partibus, atque adeò cum toto in ea re, quæ similiter ad ipsum pertinet. Tertia propositio superior cum quippiam subditis præcipit, hoc serio, & efficaciter præcipere debet sicut oportet, vt ad id præstandum subditi moueantur. Et consequenter non solum verbo, sed etiam exemplo in ea re, quæ ad ipsum simili-

ter spectat, debet eos impellere. Alioqui gubernatio pareret contemptum, & facilè præceptum contemneretur.

At notandum hic ex Valentia disput. 7. q. 5. de lege humana punct. 4. Quod quamdiù princeps vult subditos obligari per legem, quam tulit (quæ est scilicet vna conditio, ex qua, virtute legis naturalis, & æternæ sequitur Principem eadem lege teneri) tandiu ipse etiam manet obligatus. Ne alioqui sit pars turpis, quæ dissideat a toto, nevè ex eorum sit numero, qui imponunt alijs onera grauia, ipsi autem ne digito volunt ea mouere contra illud. Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris, vt anteà deduximus.

Quod si Princeps simpliciter abrogaret legem, tunc quidem, neque ipse tali lege obligaretur vlla ratione, quoniam iam mutaretur quædam conditio, qua posita, Princeps, & quilibet subditus directè, vel indirectè per legem obligabatur, scilicet obligatio legis quoad subditos, cum quibus ex vi legis naturalis, & æternæ oportebat Principem concordare, vt antea deduximus.

Nec verò est absurdum, quòd possit aliquis arbitrio suo liberare se ab obligatione alicuius legis mutando conditionem aliquam eiusmodi, sine qua lex non obligabat ipsum. Imò hoc etiam respectu legis naturalis passim accidit, sicut ver. gr. vir, & fœmina tenentur abstinere, quamdiù sunt soluti matrimonio. Quod si matrimonium ineant, quoniam mutant conditionem suam, voluntate propria sese liberant ab obligatione illius præcepti negatiui; efficiuntq. vt iam sibi liceat, quod antea non licebat.

Atque ex his facile est iudicare de ijs, quæ Caiet. disserit q. 12. art. 5. sub finem, vbi citatis quorumdam opinionibus disputat. Vtrum, & qua ratione Princeps possit se, vel subditos eximere a lege, quam tulit, & simul etiam potest fieri iudiciũ de opinionibus illis, quas citat.

Summa eorum, quæ rectè asserit Caietanus est, posse quidem Principem ex causa rationabili dispensare secum, aut cum subdito. Item posse etiam, aut se, aut subditum pro libito, ita eximere a lege, vt non amplius illa quidem teneatur, nec eius violatæ sit reus, non posse autem vel se, vel alium pro libito, ita eximere, vt si contra eam faciat, non sit reus violatæ legis naturalis: quatenus nimirum turpis est pars, quæ non est conformis toti, siue ea pars sit tamquàm caput (vt est Princeps ipse,) siue tamquàm aliud membrum, vt est quilibet subditus.

Quæ doctrina tunc maximè potest habere vsum, quando aliqua certa pœna (vt excommunicationis verbi gratia) transgressoribus legis decreta esset, tunc enim subditus ab huiusmodi lege quandocumq. exemptus non incurreret talem pœnam faciendo contra legem, etiam

si in

ſi in eo peccaret contra legem naturæ, ob rationem dictam, ſi abſq. rationabili cauſa fuiſſet a lege humana exemptus.

Verum & ſi Princeps quoad vim coactiuam ſolutus ſit legibus, tamen bonus Princeps leges latas a præceſſoribus bonas, & vtiles Reipublicæ confirmare, & retinere, & colapſas reſtituere, & ſic efficere eas, vt ſuas debet, vt inquit Zechius lib. 2. de Principe.

Ex quo notandum, quòd Principem ligant leges ſuperioris in eo, in quo eſt illi ſuperior c. quamquam 13. diſtinct. vnde legibus Canonicis obedire debet 1. Petri. 2. cap. omnis, & cap. ſolitæ de maior. & obed. maximè in ijs, quæ animam concernunt. Legibus verò alterius principis paris, Princeps non ligatur c. venerabilem, qui fil. ſint legit.

Vlterius, vbi lex Principis tranſit in contractum non poteſt reuocari in præiudicium eorum, quibus ex ea quæſitum eſt ius Innoc. in c. nouit. de Iudic. vt & priuilegia, quæ conceduntur in vim pacti non poſſunt reuocari Anchar. in cap. 1. de conſtit. in 6. vt & ligatur lege contractus initi. Bald. in l. 2. C. de Serius Abb. & alij. in c. 1. de probat. Dec. in conſ. 151.

Et ne dum princeps ligatur proprio contractu, ſed & tenetur ſtare contractui inito per præceſſorem, quando eſt factus nomine dignitatis, niſi fiat præiudicium his, quæ adhærent dignitati principali, quæ dicuntur iura Regni, diadematis, & coronæ, niſi ſit modicum quid, & ſubſit cauſa, vel niſi principatus liberè ſint poſſidentis, vt pluribus probat Greg. Tholoſ. de Rep. lib. 7. c. vlt.

Et quamuis Princeps, vt ſuperius diximus, leges poſſit mutare; tamen nullas leges, & conſuetudines eſſe potius abrogandas, quàm quæ ipſi conſcientiæ, & humanitati repugnant; & in condendis eis illud in primis cauendum erit, ne quid oleant fiſci lucrum, ne priuatam procerum commoditatem, ſed ad exemplar honeſti, & ad publicam vtilitatem referantur omnia, & eam vtilitatem non ad vulgarem opinionem, ſed ad ſapientiæ regulam exigant, quam oportet, vbiq. Principibus in conſilio eſſe. Alioquì ne lex quidem erit, fatentibus, & Ethnicis, ni iuſta ſit, ni æqua, ni publicis commodis conſulens. Nec protinus lex eſt, quod Principi placuit, cui nihil placet, niſi quòd honeſtum, & è Repub. ſit, quòd ſi diſtorta fuerit regula, ad quam exequenda fuerant praua, quid futurum eſt, niſi vt per huiuſmodi leges etiam, quæ recta fuerant, deprauentur.

Et Plato vult leges eſſe quàm pauciſſimas, maximè de leuioribus rebus, veluti de pactis, commercijs, vectigalibus. Nec enim ex multitudine legum naſci ſalutem Reip. non magis, quàm ex multitudine pharmacorum. Vbi Princeps integer eſt, & officio ſuo funguntur Magiſtratus, niſi opus multis legibus, vbi ſecus habet, ibi legitur ab-

usus in perniciem vertitur Reipub. dum & bene conditæ leges sine improbitate aliò detorquentur. quidam.

Eiusmodi leges proponat Princeps, quæ non solum pœnam denuntient sensibus, verum etiam, quæ persuadeant non esse peccandum. Proinde errant, qui putant leges paucissimis verbis esse comprehendendas, vt tantum iubeant, non etiam doceant, imò magis in hoc sint occupatæ, vt deterreant a peccando rationibus, quàm pœnis, etiam si hanc Platonis sententiam non approbat Seneca. Sed audacter hoc quidem magis, quàm eruditè.

Multæ leges rectè quidem sunt institutæ, sed eas officiorum prauitas ad pessimos vsus detorsit. Nihil autem perniciosius bona lege ad malas res deflexa. Ab his igitur tollendis, aut emendandis non oportet Principem Fisci iactura deterreri. Nec enim compendium est cum honesti stipendio coniūctum, maximè cum sint eius generis, vt plausibilis etiam sit earum abrogatio. Neque verò sibi blandiatur, si leges huiusmodi compluribus in locis inualuerunt, vt diutina iam consuetudine inueteratæ sunt. Nec enim hominum numero constat honesti natura, & hoc diligentius est tollendum, quò magis inueterauit malū.

Quemadmodum Princeps, ita & lex semper debet esse propensior ad ignoscendum, quàm ad puniendum, siue quod per se benignius, siuè quod magis respondet ad mores Dei, cuius ira lentissimè ad vindictam procedit, siue quod non rectè elapsus ad pœnam repeti potest, iniustè damnato succurri non potest. Is etiam si non periit, quis tamen alterius æstimabit dolorem.

Nullis igitur commissis facibus, ac libentius ignoscet bonus Princeps, quàm quæ ad priuatam sui iniuriam pertinent.

Nam cui facilius est eiusmodi contemnere, quàm Principi? At huic vleisci quàm facilè est, tàm est inuidiosum, & indecorum. Cum enim vltio pusilli, & humilis animi sit argumentum, nihil minus competit in Principe, quem oportet animo esse excelso, magnoq.

Non satis est Principem ab omni crimine abesse, ni criminis etiam suspictione, specieq. vacauerit. Quamobrem non solum perpendet, quid mereatur is, qui deliquit in Principem, sed quid alij iudicaturi sint de Principe, & suæ dignitatis respectu nonnumquam ignoscet immerenti, & suæ consulens famæ veniam dabit, veniæ indignis.

Hinc quoq. asperauere carmina incertis autoribus vulgata, &c.

Super hæc verba sed Marcellum insimulabat sinistros de Tiberio sermones habuisse, dubitari potest.

Vtrum nemini liceat in Principem inuehi.

NOn licet Principes libellis infamibus, vel petulanti lingua, vel maledictis insectari.

Primò, quia Dei iudicia exercent, iuxta illa, quæ in quæstione de dominio diximus, quod ampliatur etiam si malus esset, iuxtà ea, quæ diximus.

Secundò, quia Principis delicta nec a populo corrigi, nec populi iudicio vindicari debent; si quidem populus semper æger est, semper insanus, à cuius arbitratu, sententiaq. pendere, nec fortis est viri, nec sapientis, vt inquit Gergius Bucharanus in Dialogo de iure regni apud Scottos.

Tertio, ratione periculi, nam vt portenta sunt formidandi cum multis oculis, ÿsq. emi. ÿs, multis auribus ÿsq. asininis, ac longis, multis manibus, pedibus sint instructi. Inde exploratores Principum oculi vocantur. Aristophanes in Acharnensibus, Spheuda tastam regis oculum appellat, quia per eum cognosceret quid ageretur, & in vulgo est, a Regibus cauendum, quòd eis prælonga sint brachia nimium, quòd per suos, quibus brachiorum vice vtuntur, possint etiam procul dissitos affligere, & si diutius dissimulent solent tamen pœnam sumere de ÿs, quibus infensi fuerint, vt dicit Homerus.

Rex Deus est, quoties succensuit inferiori,
Quamquàm etenim in præsens feruentem conquoquit iram,
Post odit, tamen vsque odium dum expleuerit vltus.

Quare cum Princeps vt plurimum libertatem dicendi ferre non possit, & vindicta libera vota corrigant, mirum non est, plerumquè deesse, qui illos ex animo, & syncerè moneant cum P. Camerario referente, perpauci inueniuntur, vel propè nulli, qui ipsos, ac non fortunæ splendores, & suas commoditates sequantur; attamen, vt inquit Durus de Pascuo in aulico politico, nemo debet celare veritatem patriæ, & Principi vtilem, etiam si in vitæ periculum inciderit; melius enim est, & laudabilius perdere vitam, quàm supprimere salubre consilium, & mortuum veracem plus diligit Princeps, quàm adulatorem viuum, & hæredibus mortui compensabit iustus, & prudens Princeps.

At dices Christus Herodem. vulpem vocauit, ergo licet in Principem inuehi.

Respondetur Christum non ex Magistratus contemptu fecisse, vt inquit Cornelius Iansenius comment. in concor. euang. cap. 91. col. 3. Sed ex autoritate Spiritus, & ad demonstrandam potentiam patris, qua fretus nec illum, nec quemuis hominem metueret, quam hominis libertatem non imitari quisquam debet, tum quia nemo ita sciat se præditum diuino Spiritu, tum quia aliorum corda, & renes nemo, vt Christus rimari possit.

At dices, inuehi in Principem, præsertim malum videtur esse quædam hominum satisfactio, ac praua mentis leuamen, & verba populi esse pro delicti pœna.

Ad hoc respondetur, quod malicia sufficiens pœna est malo. Homo namq. prorsus improbus, prater quamquod ijs, quibus est natus in odio est, & reprahenditur, etiam ipse se modo quodam odit, cum eius conscientia sceleritatem odio persequatur. Rectè Seneca epis. 97. Ita est, tuta scelera esse possunt, secura non possunt, quare? quia prima, & maxima peccantium pœna est peccasse, nec vllum scelus licet illud fortuna exornet muneribus suis, licet tueatur, ac vindicet, impunitum est, quoniam scelus in scelere supplicium est, sed nihilominus, & hæc, & illa secundæ pœnæ premunt, ac sequuntur timere semper, & expauescere, & securitati diffidere, & Plutarch. lib. de sera num. vindi. ergo si fas est dicere censeo scelestos nullo neque Deo, neque homine indigere, qui supplicia ipsis imponant, ipsam ad hoc eorum existimo sufficere vitam totam à prauitate corruptam, atque conturbatam; nec opus est accrescere exempla: vnus erit pro multis Imperator Tiberius, cuius hæc extat ad Senatum epistola Suetonij c. 67. Quid scribam vobis patres conscripti, aut quomodo scribam, aut quid omninò non scribam hoc tempore? Dij me, Deæq. prius perdant, quàm quotidiè perire sentio, si scio, &c. Quibus interpretandis faciunt illa Tacit. lib. 6. Adeò facinora, atque flagitia sua ipsi quoque in supplicium verterant. Neque frustra præstantissimus sapientiæ firmare solitus est, si recludantur Tyrannorum mentes posse aspici laniatus, & ictus, quando vt corpora verberibus, ita sæuitia, libidine, malis consultis animus dilaceretur. Quippe Tiberium non fortuna, non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris suasq. ipsas pœnas fateretur.

Idem volunt Senecæ isthæc, epist. l. xxxi. minimum ex nequitia leuissimumq. ad alios reddunt; quod pessimum ex illa est, & vt ita dicam spississimum domi remanet, & premit habentem. Quemadmodũ Atalus noster dicere solebat, malitia ipsa maximam partem sui bibit. Illud venenum, quod serpentes in alienam perniciem proferunt, sine sua continent, non est huic simile hoc, habentibus pessimum est, &c.

Elu-

Eludant igitur, qui volunt, vt inquit Gruterus leges ſcriptas, imò pro imperij poteſtate etiam rideant, dummodo numquam imponant conſcientiæ, cogantur gemere cum illo Petroniano. Dij, Deæq., quàm malè eſt extra legem viuentibus, quicquid meruerunt ſemper expectant. Tullius pro Amerino; Nolite eum putare queadmodum ſæpè numero in fabulis videtis, eos, qui aliquid impiè, ſcelerateq. commiſerint agitari, & perterreri Furiarum tædis ardentibus, ſua quæmque fraus, & ſuus terror maximè vexat; ſuum quemq. ſcelus agitat, amentiaq. afficit; ſuæ malæ cogitationes, conſcientiæq. animi terrent. Hæ ſunt impijs, aſſiduæ, domeſticæq. pœnæ furiæ.

Nihil horum negabit Nero, de cuius matricidio ſic Tranquillus c. 34. Neque tam ſceleris conſcientiam, quamquàm, et militū, et Senatus populiq. gratulationibus confirmaretur, aut ſtatim, aut vmquàm poſtea ferre potuit; ſæpè confeſſus exagitari ſe materna ſpecie verberibus furiarum, ac tœdis ardentibus. Deq. eodem Tac. lib. 15. annal. Cum Veſtæ quoq. templum iniſſet, repente cunctos per artus tremens, ſeu numine exterrente, ſeu facinorum recordatione numquā timore vacuus, etc. Nihil Otho, qui teſte Suetonij c. 7. dicitur ea nocte per quietem pauefactus gemitus maximos ediſiſſe: repertuſq. a concurſantibus humi ante tectum iacens &c. Nihil Domitianus, cuius ſic meminit Xiphilinus. Etiam ipſe per ſomnum vidit, & Ruſticum ad ſe cum gladio accedere, & Mineruam, quam in cubiculo ſtatuam collocatam habebat, arma proieciſſe, ſeq. incedentem currui nigrorum equorum in hiatum quemdam prolabi. Nihil Pentapolitanæ Libyæ rectorum, Iudæorum inſignis carnifex, qui teſtante Ioſepho lib. & c. vlt. Multiplici morbo, & inſanabili correptus, acerbiſſimè tortus eſt, non corporis tantum cruciatus ſubſtinens; ſed erat ei maior animi morbus, & grauior. Terroribus enim expaueſcebat, & crebrò videbat ſibi inſtantes vmbras eorum, quos peremerat, & clamitabat. Cumq. ſi tenere non poſſet exiliebat ſtratis, tamquam tormentis ſibi, & flammis adhibitis. Nihil Gallus, de quo prodit Marcellinus li. 14. Inter hæc tamen per inducias naturæ quieſcentis, ſauciabantur eius ſenſus circumſtridentium errore laruarum: interfectorumq. cateruæ Domitiano, & Montio præuijs correptum eum, & vti exiſtimabat in ſomnis vncis furialibus obiectabant. Nihil Feſtus, qui cum Philoſophum maximum ſupplicio affeciſſet; dicebat maximum numella collo iniecta viſum fuiſſe ipſum ad Orcum pertrahere, ſiſtendum Plutonis iudicio, vt recenſet Eunapius in vita Maximi. Quibus exemplis firmatur opinio Quintiliani cenſentis declamatione 314. Nec tamen illa mihi vana quorumdam videtur eſſe perſuaſio, qui credunt non extrinſecus has furias venire, nec vllius Deorum impulſu hanc mortalibus incidiſſe dementiam, ſed

nasci intus; conscientiam esse, quæ torqueat animum esse, qui vrat. Iterum gratulor. bene hercle factum est; quod etiam si omnes fefellerimus effugere non possumus nos. Hinc defensio illa Filotæ apud Curtium lib. 6. graui sopore acquiescebam, cum me malis meis indormientem inimici vinciendo excitarunt. Vnde, & parricidæ, & prodito tam alti quies somni? scelerati conscientia obstrepente, cum dormire non possint, agitant eos furiæ non consumato modo, sed & cogitato parricidio. Cui & assentiuntur ista Dionysii loquentis de seruilis coniurationis autoribus lib. 5. antiqu. Rom. In somnijs enim obseruabantur eis horribiles quædam species, intentantes pœnas atroces nisi cœpto desisterent; videbanturq. sibi exagitari a quibusdam a furijs, & verberari; tandem etiam oculis orbari, multisq. alijs supplicijs miserum in modum affici, ita vt terrore, ac tremore excitarentur, ac ne somnum quidem præ huiusmodi terriculamentis possent capere.

His de causis debet subditus a probis se abstinere.

At è contra principes deberent de se sinistros clamores cauere, cum præsertim, vel minima illorum peccata maxima videantur, eaq. etiam omnium celerrimè in vulgus emanare, vt inquit Castellanus. Regum enim, vt inquit Seneca in lib. priori de clementia facta, dictaq. rumor excipit, quia fugienda est etiam suspicio peccati, vt egregiè monuit Isocrates, vbi dixit calũnias quoq. esse vitandas, qua de re etiam Plautus.

Omnes bonos, bonasq. accuratè adderet,
Suspicionem, & culpam vt ab se segregent.

Hoc significauit, & Seneca in eodem libro cum dixit, Princeps etiam debere multa famæ dare, vt Marcus Antonius Philosophus, qui vt refert Iul. Cap. famæ suæ curiosissimus erat, & requirens ad verũ quid quisq. de se diceret, emendans, quæ bene repræhensa viderentur. Quamobrem, vt Arist. in bis. inspicè assiduè in tuam gloriam, & excellentiam dignitatis tuæ, vt ita consentanea illis, & loqui, & cogitare studeas ex hac animi sententia. Quia omnes, quibus tu imperas de te cogitent, & loquantur. Nam nihil prorsus in te debet esse simulatum, & fictum, quẽadmodum, nec personam illam quam sustines fingere, & simulare potes. Hoc alij intercernentes omnes similiter studebunt agere; verum tu nihil simulas, neque es Rex personatus, sed præstas Regem verum ex gratia Dei, qui pro tuorum morum præstantia tibi imperium dignum contribuit. Quare.

Miseros subditos aliqua in re ne reddat, nam vt Liuius lib. 31. dant animum ad loquendum liberè vltimæ miseriæ, & afflictis debet veniam dare, iuxtà illud.

Da veniam afflicto, dictisq. ignosce superbis.

Nam vt Agapetus de officio Regis 63. si delictis tuis ignosce desideras

bis

bis etiam, quietè offendunt veniam dare non detrectes, quoniam remissioni retribuitur remissio, & cùm direpta, ac consulta cum conseruis nostris gratia resarcitur Dei amicitia, & familiaritas reconciliatur. A delictis abstineant; nam sicut in fauendis sceleribus prompti, ità audiendi, quæ faciunt insolentes, vt inquit Tacit. 15. ann.

Super illa verba subuenit Cæsar, & Propertio Celeri Prætorio veniam ordinis ob paupertatem petenti, decies sextertium largitus est, dicendum est.

De Liberalitate.

CVm propria bonorum Principum laus sit benignitas, ac benificentia, qua tandem fronte principis vocabulum sibi vindicant, quibus omnium consiliorum summa huc tendit, vt cunctorum incommodo suis consulant rationibus? In hoc igitur erit ingeniosus, ac vigilans princeps, quo pacto possit de omnibus benè mereri, quæ res non est tantum in dando sita. Alios iuuabit liberalitate, alios fauore subleuabit, alios afflictos autoritate sua liberalitate, nonnullis ingenio consulet. Et hoc animo erit, vt eum diem sibi perisse putet, quo non beneficio suo iuuerit aliquem. Nec tamen temere collocanda est principis liberalitas. sunt enim qui indecenter extorqueant a bonis ciuibus, quod in moriones delatores, & voluptatum ministros effundant. Intelligat Respub. ijs potissimum expositam Principis benignitatem, qui publicis commodis quàm maximè consulant, virtuti præmium sit non affectui.

Illud benificentiæ genus maximè seruandum est Principi, quod cum nullus incommodo, aut certè iniuria coniunctum est. Nã alios spoliare, vt dites alios, hos pessundare, vt illos euehas, adeo non est beneficium, vt geminum potius sit maleficium, præsertim si quod dignis ademptus est, ad indignos transferatur.

Preces non expectet, nam quemadmodum Sol non expectat preces, & præstigias, vt exoriatur, sed illico fulget, ac salutatur ab omnibus. Ità neque tu expectaueris plausus, strepitus, ac laudes, vt benefacias, sed spontè confer beneficia, & æque, ac sol amaberis. Epictetus apud Stobæum ser. 4. de magistr. In principe enim magis liberalitas eminere debet, quàm in alijs, quia Princeps est non ditari, sed alios ditare, quasiq. flumen de cursu numquàm desistere benemeredi; etenim sicut vno sublato extra numerum qui ante erat, amplius non est numerus, ità qui iure princeps esse censetur, statim cessat esse, si beneficentia, & libera-

liberalitas tollatur , vt inquit Farnesius lib. 1. de simula. rei. cap. 7.

Beneficium præstò sit, quemadmodum enim in ægris opportunitas cibi salutaris est , & aqua tempestiuè data remedij locum obtinuit . Ità quamuis leue, & vulgare beneficium sit, si præstò fuerit , si proximam quamq. horam non perdidit, multùm sibi adijcit , gratiamq. prætiosi, licet lenti, & diù cogitati muneris vincit . Seneca lib. 2. ca. 2. de benef.

Sciat princeps nihil esse humanæ naturæ accommodatius, quàm liberalitas, quæ regna conseruat, non omne quidem liberalitatis genus, vt inquit Lucius Paulus Rosellus in imag. reg. principis, serm. 1 . sed quæ tempus, & hominum merita seruat ; sicut enim in telis eadem ferri vis est, sed in infinitum interest vtrum excusso a certo excutiãtur, an remissa manu effluant . Gladius idem, & stringit , & transferat, quam præstò articulo venerit refert , Idem est, quod datur, sed interest quomodo detur, vt inquit Seneca 2. de benef. 6. & primis obiter modis omnibus ad obseruandum ne iustitiæ fundamentum vacillet, & deficiat, vt quisque pro facultate tribuat, vt cuiq. pro dignitate, proq. merito tribuatur, vt inquit Alexius Salamanca de Rep. Christi, dialog. 2.

Illud etiam obseruandum , vt in dando artificium seruet , si inuidiam apud multos effugere cupit , ità vt vnusquisque habeat, quod se cæteris præferat ; nam vt inquit Seneca quemadmodum meretrix ità inter multos se diuidit, vt nemo non aliquod signum familiaris animi ferat . Ità qui beneficia sua amabilia vult esse, excogitet quomodo & multi obligentur, & tamen singuli habeant aliquod, quo se cæteris præferant .

Quamuis autem beneficentiæ semper magna vis , magis tamen in malis publicis elucet, si videlicet subditi ob annonæ caritatem, pestem, terræmotum, incendia, inundationes hostium, incursiones, inopia laborent . Hipp. a collib. de princip. cap. 5.

Boni principis est nobiles familias etiam collapsas restituere, & merentes augere, & fouere . Plin. lib. 1. & subditis suis praua aliqua calamitate afflictis subuenire, tum ex ærario publico , tum tributorum remissione , Tacit. lib. 2. annal.

Regis benefaciendo vniuersis sponte subditos subiectos habere, eosq. cum liberalitate, & clementia regere , & in mutua cum subditis beneuolentia semper viuere . polit. 5. lib.

Miserum extollere debet, virtutem promouere , & vt inquit Simmacus disciplinarum professoribus præmia opulenta pendere; vbi enim proposita sunt præmia virtutum, ibi student homines , & omnes ner-
uos

uos intendunt, vt ad gloriam contendant, vbi nullum discrimen est inter ignauum, & strenuum, inter bonum, & malum, ibi prorsus virtutes algent, vt inquit Caste lib.2.de off.reg.

Ad perfectam liberalitatem hæc requiruntur; primo, vt largitio fiat iuxtà facultates dantis; deinde, vt ne detur improbis; tertio, quod datur sit a dante iure possessum; quarto, vt adsit loci, ac temporis opportunitas; neque enim omnia publicè, omniq. tempore danda; quinto, vt citò detur; sexto, vt detur sine tristitia; vltimo, vt detur ob honestum finem, non ob vtile. Boetius lib.2.de consol. dicit, quòd largitas maximè charos facit. D. Ambr. lib.1.off.cap.28. iustitia excellentior videtur, liberalitas verò gratior, sed intellige liberales maximè diligi amore, qui est in bonum vtile, non in honestum. Alioquì liberalitas esset nobilissima omnium virtutum.

Non solum liberalis, verum etiam beneficus sit; differt autem a liberalitate beneficentia, quòd liberalitatis vis multo est restrictior, beneficentiæ latior, altera continet, continetur altera, ad alteram pertinet beneficentiæ omnia genera, ab altera tantum exigitur, quod largitione sola continetur. Iacobus Pholius de benef. lib.1.

Tandem omnes Leonem X. Pontificem maximum imitari deberent, de quo Iouius in vita eius hoc dicit. Cæterùm nulla in re ardentius, & effusius, quàm ad liberalitatis gloriam anhelauit, eos principe indignos existimans, qui nec quaquam benefica manu fortunæ muneribus vterentur; nemo enim vel ciuis, vel peregrinus, qui paulò nobilioris artis famam teneret, nemo, vel malè sanus Poeta, nemo alicuius optimarum litterarum partis non ignarus vnquam fuit, qui benignitatem humanissimi principis non senserit. Quin etiam ipsum cœnantem spectantes, & ex his adinuentitijs, & parum notos homines vltrò pecunia donare erat solitus, & præsertim libentius, quum, ab soleta veste indutos conspiceret. Purpuream etenim crumenam quotidie aureis nummis sibi repleri iubebat, ad incertas exercendæ liberalitatis occasiones. Sacerdotes quoque fraterculos, & sacras virgines, quæ intra septa religiosè pudicitiam custodirent menstruis subsidijs eleemosynæ nomine iuuant magnum veteranorum militum alebat numerum, nihilq. vehementius contendebat, quàm vt nemo calamitatem, & fortunæ aduersæ mala, & incommoda pateretur.

Super illa verba: Id quoque morum Tiberij fuit continuare imperia, & plerosque ad finem vitæ in ijsdem exercitibus, aut iurisdictionibus habere, dubitatur.

Vtrum

Vtrum Magiſtratus perpetui eſſe debeant, & de multis ad illum pertinentibus.

SI ipſum magiſtratum ſpectemus, perpetuum quiſque cenſebit; ità enim magiſtratus non ab inexpertis, ſed a peritis adminiſtrabitur; at ſi ciuium merita conſideremus, & vniuerſum Reip. ordinem, temporaneum iudicabit quiſque, alia enim ætas, alium magiſtratum expoſcit minor, vel maior, & ciuibus meritorum æqualium non eſt claudenda via ad gradus dignitatis æquales.

At obijcies, omnis mutatio in Republica eſt periculoſa, ergo magiſtratus mutari non debet.

Reſpond. Buridana, quòd duplex eſt mutatio rerum, & perſonarum, illa innouationem arguit, hæc ſeditionem tollit.

Obijcies, iniuſtum eſt virtuti præmium negare, ergo iniquum eſt homini virtute prædito magiſtratum, qui eſt quaſi virtutis præmium detrahere.

Reſpond. quòd prudẽtia, quæ eſt mens ciuitatis in hac alterna magiſtratuum ſucceſſione bonum non priuatum, ſed publicum reſpicit; fieri enim non poteſt ſine ciuium iniuria, vnus vt ſemper ſedeat ad gubernacula, cui pares ſubinde ſentinam exhauriant, ſed vt de vulgibus in bello, ſic de magiſtratibus in pace. Virg. Aen. 9. ſuccedant, ſeruentq. vices.

Et ſi princeps magiſtratus vendere poteſt, & Ariſt. lib. pol. 2. cap. 2. laudet, & honeſtati, & vtilitati inſeruiat, quandoquidem, ità res creſcit publica, ditiores ij fiunt, penes quos eligendi poteſtas eſt, & liberalitas, & gratitudo laudem parit, neque turpe mercari officia, ſi modo qui dat non ſecretò, ſed publicè det, & cupiat prodeſſe; tamen vendere omnes magiſtratus non deberet, ſed aliquos; omnes enim magiſtratus vendere, eſt tollere bonum publicum ciuitatis, quod ſolum virtuti debetur, & hoc modo honeſta paupertas ab omni dignitate Ciuitatis excluditur, & facit contra virtutem: dignitas enim non pecunia, ſed virtute emitur. Ambitio locum habet, quæ in omni recta adminiſtrata ciuitate prohibetur, & periculoſum eſt tribunal iuſtitiæ pecunia corruptum, vt quidam inquit, & neceſſe eſt, vt ait Seuerus Imperator, vt qui emit, vendat, & nemo imperiũ flagitio quæſitum, bonis artibus exercuit.

Præ-

Præterea Reip. malè constitutæ est argumentum, cum omnes magistratus venales sunt, principatus, ac regna pecunia parantur, vt inquit Plato lib. 8. de Rep. quare Princeps non deberet magistratus vẽdere, sed donare ijs, qui illis digni sunt: Nec illi patiendam esse, vt alij, qui se impetrasse illorum nomine dicat, magnum dandum sit munus, sed & suæ potius gratiæ debere id beneficij facere, quàm procerum, qui eos, quibus ad impetrarunt suas creaturas vocant, & velut obnoxios sibi esse volunt, si quando eorum opera opus habeant in ijs, quæ magistratus sui ope gratificari possunt.

Nemini concedendum, vt vltra tempus gerat magistratum, qui enim ipse sibi magistratum continuat, tandem & se quoque Regem, aut Tyrannum efficit. Liuius lib. 9. Magistratus est gubernare, & tueri ex legum præscripto Remp. Itaq. neque mera, neque infinita potestas est magistratui tribuenda.

Imperito princeps magistratum non præbeat, vt enim qui primo musicen discunt, citharas aliquot perdunt, & obterunt, ità magno Reip. malo administrat magistratum qui rudis accedit, & imperitus, quidam; eligere enim inhabiles, ac publicæ administrationis inexpertes, est eis insidias tendere, vt inquit Tatius de optimo reg. magistratus pretorij, & vt Plato lib. 5. de rep. magistratus de suo munere ignorantia est summa Reipub. pernicies, atque Resp. sapientem habet magistratum populi, habet fœlicitatem summa virtute pari vtilitate amplificatam, vt inquit Farnesius lib. 2. cap. 1. de simul. Reipub. etenim Ciuitas talis redditur, quales sunt magistratus; nam quemadmodum mare natura sua innoxium est rectè vtentibus, & firmum, si verò violenti flatus in illud irruerint, tale redditur vtentibus, quales sunt venti, a quibus circumquaque impellitur, ità & multitudo talis reddetur vtentibus, quales habet duces, & consiliarios. Polyb. lib. 2. hist.

Qui magistratus ab omnibus spernitur, inutilis est, ac proinde deponendus, alius substituendus. Polyb. lib. 5. hist.

Magistratus demandentur ex populi suffragio, saltem ex consensu, neque vni, & eidem plura munia publica delegentur, sed singula singulis, vnum enim virum rei gerendæ idoneum esse multum est. Arist. 6. polit.

Mandentur autem magistratus viris virtute præditis, prudentibus eius rei, quæ in eo magistratu tractari debet, callentibus, veracibus, & dignis non ex sensus ratione, sed virtutis, & scientiæ gradu; denique ijs, qui nulli sint ex ciuibus hostes, & infensi. Arist. lib. 7. cap. 7.

Diui-

Diuitibus, & nobilibus sua quædam publica munera peculiariter reseruanda. His quidem ea, quæ sunt militaria, illis autem ea in quibus maiores sumptus sunt faciendi, lib. 3. Polyb.

A magistratu absit sæuitia, nullus enim est tam gratus populo magistratus, quin eidem inuidiosus, & exosus fiat, vbi sæuitiam aduersus plebem exercet. Liuius lib. 3.

Histrio sic affectus, ac mores addet fabulæ de suo, vt præscriptum tamen, & numeros non prætereat; ità qui magistratum gerit sic administret, vt præscriptum Regis non exeat. Plutarch. in mor. sicut igni quæcumque admouentur ipse primum innata sibi vi calet, nix contra suaptè natura frigida, infrigidat, & alia; sic Iudex ipse debet esse plenus iustitia, si alijs ius administraturus est, a quo ceu fonte promanant fluenta dulcia legum, & potabilia sitientibus iustitiam; id ità demum fiet, si is, qui ad iudicandum ascendit tribunal, iudicari se non minus, quàm iudicare cogitet, & vna cum potestate assumat prudentiam, ne decipiatur, iustitiam, & suum cuiq. tribuat, fortitudinem ne flectatur precibus, aut misericordia, quo minus animaduertat in conuictos sceleris. Philo. in lib. de iud.

In iudicando ne statim pronunciet, nam præcipitati iudicij sæpe pœnitet.

Auaritiæ vllo modo ne studeat, neque impellente ea vim inferiori afferas; in mari enim piscis minor esca maioris est, & si vmquam euenerit, vt is qui minorem superauerat, alterius præda fiat; ambo tum simul deglutiuntur, & vnum vltimi piscis immersi ventrem ingrediuntur. Quid quæso nos homines aliud agimus, cum vim afferimus inferioribus? quid interest inter eum, ac vltimum piscem, qui suam improba, & intemperanti cupiditate diuitias consequendi in inexplebiles auaritiæ sinus imbecilles ingerit homines, atque abdit. Ille pauperis patrimonium raptũ habuit, tu illum oppressum, partem tuarum facultatum fecisti, iniustis iniustiorem profectò, atque auaris, auariorem ostendisti. Prouideto, ne finis idem tibi, qui piscibus euenire crebrò solet, occurrat hamus forsitan aut nassa, aut etiam rete. Basil. hom. 7. exam.

Diligenter igitur, ac sedulò cauendum est personam Reipub. sustinenti, futuroq. Iudici, ne turpi aliqua lucri cupiditate illectus sinceritatem iudicij, & veritatis dignitatem opulentioris rei iniquæ causæ posthabeat, fideq. ditari breue ad tempus malit, quàm suprema in cæli arce summi Dei in conspectu inexhaustis frui diuitijs, & diuina quadam animi voluptate diffundi. Neque enim veri iustiq. metus rectè, atque legitimè momenta ponderanti, tam est verendum auaritiæ

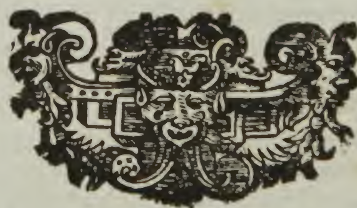
ritiæ in aliquo propter humanam pœnam, crimine deprehendi, quàm ſupremi conditoris omnium horrificè ſententiæ nexu implicari, & iudicio diſtringi . Inq. illius ſummi numinis iram, & offenſionem turpi aliqua prolaptione animi præcipitanter incurrere, vt inquit Iacob. Tapia de tripl. bon. & vera hominis nob. lib.11.

Lib. 1. Regum, Abig. prudentiſſima fœmina prædicatur, quòd impium Nabal maritum ſuum obiurgatura, cum veſperi illum videret ebrium, expectaret in alterum diem, dum vinum digeſſiſſet.

Sic loci, temporis, delicti perſonarum in puniendo rationem habere opportet . Et principijs obſtandum eſt : Omne malum naſcens facilè opprimitur, inueteratum plerumquè fit robuſtum, alij publicè, alij priuatim puniantur . Minore ſupplicio dignus eſt, qui fortuitò, & ſemel, aut rariſſimè deliquit, quàm qui petulanter, & ex maleficio conſuetudinem facit . Nobiles peccantes duplici pœna iudicat Philo. lib. de creatione principis : quod & malè agant, & maiores ſuos vitijs dedecorent . Sed Panormitanus de Alphonſo Rege narrat, quòd in nobilem quemdam virum læſæ maieſtatis reum, tacito iudicio, præter morem animaduerterit : ne aut ſcelus maneret impunitum, nec vnius hominis perfidia tam nobilis familia in notam infamiæ incurreret . Et iure nunc conſtitutum, atque moribus receptum eſt, nobiles delinquentes mitius puniri . tex. gloſ. atque Doctores in cap. vltimo, de pœnis . Nicolaus Boerius deciſ.173.num. 3. & in tract. de ſeditioſis, num. 50. Guido Papa deciſ. 106. Didac. Couarr. lib. 2. variarum reſolut. cap. 9. niſi enormiter deliquerint . Grammat. deciſ. 23. Tiraquell. de nobilitate, cap. 20. ſimiliter fœminis ob fragilitatem ſexus, minoribus, atque pupillis ob rationis, & ingenij, ac intellectus imbecillitatem, nec non ſenibus, & infirmis multa conceduntur, quæ tamen propter neceſſitaeem, & grauiſſimas cauſas fortè recepta ſunt, non debent in argumentum trahi, l. quæ propter neceſſitatem, ff. de regul. iur. cap. cum in cunctis. extra de elect. & electi poteſtate . Terentianus Mitius fieri aliquando ait, vt duo cum idem faciunt, huic impunè liceat facere, illi non liceat : non quod diſsimilis res ſit, ſed quod diſſimilis is, qui facit . D. tamen Hieronymus iniuſtum fore ſcribit, ſi pauperes publicè arguantur, punianturq. diuites maiora deſignantes non corripi, atque propinquis omnia indulgeri . Saul Rex Iſrael filium ſuum Ionatam, quod contra præceptum egiſſet, punire voluit, niſi populus interceſſiſſet . Aſſuero Regi ſapienter reſpondetur : plus opportere illum rempublicam curare, quàm Vaſthi Reginam ſuperbam : ne factum eius reliqua mulieres liberius imitarentur . ſi vero nihilominus

nus reprehendantur, magiſtratus meminerint, quod Alphonſus dicere ſolebat: Principum eſſe benefacere, & malè patienter audire: vt Fredericus III. Roman. Imperator aiebat: Principes tamquam ſignum ad ſagittam expoſitos. Ipſeq. rex regum Chriſtus Ieſus, cum de omnibus optimè mereretur, alij dicebant; quia bonus eſt, alij negabant, vocabantquè ſeductorem populi. Iacobus Midendorpius in Quæſtionibus theologicis, & politicis.

Finis Primi Libri.

IN

IN LIBRVM SECVNDVM
QVAESTIONES AC DISCVRSVS
PETRI ANDREAE
CANONHERII.

Isenna Statilio Tauro, Libone Consulibus, mota Orientis Regna, Prouinciæq. Romanæ initio apud Parthos orto, qui petitum Roma, acceptumq. Regem quamuis gentis Arsacidarum, vt externum, aspernabantur. Is fuit Vonones obses Augusto datus a Phradate. Nam Phradates quemquam depulisset exercitus,ducesq. Romanos, cuncta venerantium officia, &c.

Super illa verba venere in Vrbem legati dicendum.

De Legatis, & de multis ad legationem pertinentibus.

DVo sunt, quæ post principes primos obtinent locos, exercitus dux, ac legatus, sine quibus Resp. rectè regi, & permanere non potest. De primo seorsim in libro de Imperatoris officio loquimur, de legatione autem hic, quam non curiositas inuenit, sed necessitas: Imbecillitate scilicet, & sorte humana regentes eò mittunt legatos, quò se ipsi capessere nequeunt. Horum diligentia in rem præsentem quamlibet longinquam perducuntur, alieno ore cogitatè loquuntur, & commodè, vt inquit Carolus Paschalius de leg.cap.11. denique aliena sapientia, vt ait columen sapientiæ subducunt se ingentibus periculis. Porrò legati nomen variè, vt vult Sigonius de antiquo iure prouinciarum accipitur, alij enim in prouincijs morabantur, vt S.P.Q.R. voluntatem populis denunciarent, alij consiliarij, & coadiutores prouinciarum præsidibus destinabantur, vt Mar. Varro de ling.lat. intellexit, legatis, qui publicè lectis, quorum opera, consilioq. vterentur, peregrè magistratus, quiue nuncij Senatus, ac populi essent. eodem ferè modo illos Cicero in Vatinium Nun-

eios pacis, ac belli curatores, interpretes bellici conſilij, autores muneris prouincialis miniſtros appellauit. Appianus in 4. *de bello ciuili, legatos Romani appellant, quos prouinciarum rectoribus addunt, vt ijs ſubſidio ſint. eodem modo Cæſar in* 3. *de bello ciuili his verbis; aliæ ſunt legati partes, aliæ Imperatoris, alter omnia agere ad præſcriptum, alter liberè ad ſummam rerum conſulere debet; exiſtimat autem Sigonius hos legatos tribus pauciores non extitiſſe, Liuij autoritatem allegans, qui dicit decernunt, vt C. Sulpitius Prætor tres ex Senatu nomine togatos, & Q. Ciceronis exemplum, qui tres in Aſiam ſecum duxit; horum maxima erat autoritas, ius enim militibus dicebant, in delinquentes animaduertebant, vt inquit Macro de re militari, & donec præſes aberat, vel ante tempus diſcedebat rerum omnium ſummo cum Imperio relinquebantur. Genus aliud nobilius legatorum erat, qui ad Reges, vel Reſp. amicas, vel inimicas rerum gerendarum, vel pacis deprecandæ, vel belli denunciandi, vel fœderis ineundi, vel pactorum ſeruandorum, vel auxilia petendi, vel amicitiæ retinendæ, vel gaudij, vel doloris cauſa ex Senatus autoritate legebantur, de quorum genere ſermo noſter erit.*

Adeo hoc munus nobile eſt, vt Deos eo vſos Poetæ tradiderint, vt de Iride Iunonis:

Irim de cœlo miſit Saturnia Inno.

& de Mercurio Ouidius:

Hinc ſe ſuſtulerat paribus caducifer alis.

Nos quoque Deum nuncios habuiſſe legimus; multos enim, & in nouo, & in veteri teſtamento a Deo Angelos miſſos fuiſſe omnibus ſatis conſtat, & nomen Angeli, quod a nomine Αγγέλος *deductum eſt, Latinè idem ſignificat, quòd Nuncius, vt Diuus Auguſt. lib.* 5. *ſuper Geneſ. ad litteram, cap.* 19. *notauit. Quocirca ſi vim ipſam nominis ſpectemus, non alicuius naturæ (quamquàm id vocabulum vſurpetur, ad ſignificandam peculiarem naturam,) ſed officij eſt vocabulum, vt annotauit etiam Tertullianus de carne Chriſti, & D. Auguſt. in Pſalm.* 113. *exponens illa verba, qui facit Angelos ſuos ſpiritus, quorum ſenſus eſt, qui facit Angelos nuncios ſuos; iuxta illud etiam Hebr.* 1. *Omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus in miniſterium miſſi, quamobrem Ioſeph. lib.* 15. *cap.* 8. *a Deo ipſo legatorum originem repetit, qui ob id Angelos creauit, vt hoc apud ſe munere fungerentur. At Iſidorus lib.* 4. *primam legatorum originem Bello tribuit, qui primos duos legatos miſiſſe fertur, cum Poetæ eandem Pallamedi adſcribant. Dicti ſunt legati a legendo, quòd publicè lecti mitterentur, vt ait*

Varro,

Varro, quemadmodum enim multa inter absentes commodè per litteras explicantur, ità rursus quædam quò secretiora sunt, magisq. celanda hoc litteris commissa, & facilius, & maiore cum periculo multorum in eorum, quos minimè volumus manus incidunt, vt inquit Brunus de legationib.cap.2.

Adeo autem ad legationem necessaria sunt missio, & mandatum, vt sine his nulla legatio esse possit. Porrò mandatum non definitum, ac determinatum esse debet, sed liberum, vt rebus turbidis consulere possit, ne id eueniat quod Tacit.lib.19. scribit ex distantibus terrarum spatijs consilia post res afferebantur, & Romani libera mandata legatis, ac exercituum ducibus dabant, id solummodo eis recordantes, ne Resp. aliquid detrimenti caperet.

Posset dubitari, sorte, an electione sint mittendi, de quo aliqua inter Eluidium Priscum, & Marcellum Epium, apud Corn. Tac. sed ego censeo legatum honoris causa posse sorte eligi. Ille autem absolutè eligendus, qui grauia negotia est tractaturus.

Qui mittendus est, aliæ conditiones, aliæ virtutes quàm potentia, autoritas, opes aut apud principem fauor requiruntur, vt pote morum integritas, eruditio, politia, ac omnes animi corporis, & fortunæ dotes, actionumq. humanarum vsus, & experientia, sine quibus hoc munus commodè sustineri non potest, vt quæ Neocles in vterum matris Epicuri omnes atamos sapientiæ concurrisse dicebat, ità in hunc omnes naturæ rariores dotes conspirasse, vult Philippus Huraltus in libello de legatione.

Requiruntur in legato honestæ diuitiæ; nam illud sciendum est, facultatum inopiam ad præuaricandum legatis maximam ausim præbere, vt interim necesse sit, legatum turpiter victum quæritare, aut ad singultum fame necari, si aliunde facultates non obueniant; nam vbi rei familiaris angustia est, ibi ferme omnia venalia esse solent. Si Legato facultates ex voto non suppetant contra iusiurandum, fidemq. Principi datam præuaricabit, exterorum Principum munusculis inhiabit; hinc inde lucrum captabit, & quoslibet adulatorum more præhensabit, nihil denique prætermittet, ex quo se vtilitatem percepturum arbitretur. At si legato opes, & facultates supersint, suam autoritatem luculenta festiuitate retinebit, nec precibus, nec muneribus mouebitur, sed fidelitatem iureiurando promissam, nec non debitum silentium, ac taciturnitatem seruabit. Veritus ne si proditionem, aut præuaricationem admisisse conuincatur, ex iure in eum agatur, eius bona Fisco adiudicentur, eiusque nomen, & familia damnetur. Idem.

Qui legatos mittunt, diligenter circumſpicere debent, vt ſint quos mittunt rerum, quæ eis mandantur periti, quod & ſapiens admonet. Prou. 28. Dum inquit Claudus pedibus, & iniquitatem bibens, qui mittit verba per Nuncium ſtultum, & iterum Eccleſ. 10. Initium verborum ignorantis, & inſipientis eſt ſtultitia, & nouiſſimus verborum error peſſimus. Deinde &

Qui mittuntur non debent munus, cui ſe impares eſſe agnoſcunt temerè ſuſcipere, ſcriptum eſt enim. Eccleſiaſt. 5. Si tibi eſt intellectus, reſponde proximo, ſin minus ſit manus tua ſuper os tuum, ne capiaris in verbo indiſciplinato, & confundaris honor, & gloria in verbo ſenſati, lingua verò inſipientis ſubuerſio eſt ipſius.

Sed & prudens, & periti ea modeſtia vtentur, vt non ſtatim oblatum legationis munus ſuſcipiant, quin potius imprudentiam honeſta aliqua ratione excuſent. Nam hoc modo, & maiore cum honore mittentur, & qui eos mittunt, ſi res ſecus, quàm volunt ſucceſſerint non habebunt, quod ipſis miſsis imputare poſſint. Conradus Brunus de leg. cap. 4.

In his autem rebus, quæ vel in totum, vel aliqua ex parte in dicendo conſiſtunt, vt in cæteris rebus ità, & in legationibus parum prodeſt ſcientia, & prudentia, ſine eloquentia. Quantumuis enim doctus, prudens, & expertus ſit legatus, niſi negotium ſibi mandatum commodis, ac idoneis verbis, & ſententijs, & omnia, vt negotij, quod gerit qualitas exigit exponat, nihil egerit, ſed in ventum potius, vt dicitur laborauerit; nam vt Cicero inquit eloqui copiosè modo prudenter melius eſt, quàm acutiſsimè ſine eloquentia cogitare.

At legati eloquentia non debet eſſe verboſa, inanis, vaniloqua, fallax, temeraria, inconſiderata, ſed eloquens debet eſſe pro qualitate rei, perſonarum, ac temporis, quique verba attemperare poſset, vt neque duriora, neque mitiora, neque plura, neque pauciora, quàm oportet, nihil inconſultò, nihil temerè, ſed omnia deliberatè, & prudenter, & in tempore proferat. Idem.

Sermo tandem ſit ſimplex, nudus a coloribus, figuris, luminibus, & ſententiarum, & rationum pondere magis, quàm elaborata dictione illuſtris.

Legatus philoſophus merus vix admittitur, niſi fuerit imbutus hiſtoriarum cognitione; nam quæ futura ſunt plerumque paria ijs ſunt, quæ iam peracta ſunt, quæ noſſe debet legatus, quia politicus. Durus de Paſcuo in aulico politico.

Legatus teneat linguam illius, apud quem legatus eſt, vt multa incom-

incommoda impediantur. Discant itaq. nobiliores, vt ijs in immutanda oratione, qua prudentes principes delectantur vti queant latina alioquin benè intellecta sufficit; nam imprudenter Nicephorus homini imponit omnium linguarum adiscendarum onus. Nec Mitrid. linguas 22. sed idiomata calluit. Idem.

Sed si Legati linguæ eorum periti non sint, ad quos mittuntur, nihil probibet, quin intepretis ministerio, aduocationibusq. vti poßint, quod & Romanis in vsu fuisse testatur. Cicer. in orat. pro Cornelio Balbo.

Sed ab interpretibus caueat, qui dum quædam omittunt, quædam addunt, quædam aliter narrant, perdunt orationis gratiam.

Admonendus hoc loco interpres, ne exteris legatis adhibitis iniquiora postulata lingua sua exponat, ne fortè accidat ei, quod Themistoclẽ in interpretem quendam admisisse traditur. Is enim missis a rege legatis maris, & terræ imperium flagitantibus, interpretem, per quem hæc dixerant, publico decreto comprehensum iussit interimi, quòd Græcorum lingua ad barbarorum nutum, & imperium vsus fuisset.

In legato exterior quædam species desideratur; nam quoties decora species obtutui sese offert eadem virtus, quamuis latens, animo sese insinuat, & in corporum maiestate venerationem esse liquet sic Alexander Magnus despectus a regina Amazonum traditur, quia non eam pulchritudinem in maximo illo Rege reperisset, cuius ingentis rerum gestarum fama rumore celebris ad ipsam venerat, sic Cato Stoicus in legatos populi Romani iocatus fuisse legitur, quorum vnus lapide in caput percussus, fœdas cicatrices præferebat, alter pedibus laborabat, dicens mittit populus Romanus legationem, quæ nec caput, nec pedes habet.

Iam propioribus lineis certum est signare legatum, hic enim est rerum arbiter, & quidem ingentium, idemq. minister gentium, & imperiorum hic, ipsus subit ardua rerum, confragosa complanat, implicita explicat; huius sollertia, & fœlicitas est pars, sæpe origo, sæpe cumulus salutis, & fœlicitatis publicæ. Eius item secordia, & infœlicitas progignit ea mala, vltra quæ mala nullum est.

Hinc datur intelligi quàm non nouitio, ac Tyroni tale onus aptandum, sed quàm sollicitè sit quærendus & stipendiosus, & multis exercitijs prætentatus, denique is qui laudes industriæ, fideiq. magnis experimentis sæpe sociauerit, vt quæcumque partes ei mandatæ fuerint, feliciter agat. Paschalius de legato cap. 11.

Sed quomodo agere debeat, hæc sunt, legatus summoperè curet,

ne neglecto principe, vel conſenſu eius excluſo, quicquam etiam vtiliter gerat, in primis ſi longè non abſuerit, alioquin tamquam contemptus offenditur. Durus de Paſcuo in aulico politico.

Legati ad exteros principes miſſi, magnam in rebus, & ſtatu illorum principum cognoſcendo prudentiam, & diligentiam adhibeant, ne quid poſtea ſuadeant ſuis principibus, a quibus mittuntur inutile, aut falſum. Cumineus cap. 93.

Legatus ſit celeris ingenij motu præditus, vt argutè, ac eleganter proponat, & reſpondeat, dicat, agatq. ſolerti iudicio ante cogitata, & non cogitata, ſunt enim actiones plerumque tales, quæ tempus ad conſultandum non præbent.

Semper plus timent de bono exitu, quàm ſperet, ne incurioſus commiſſa tractet, fiducia felicis exitus; aliàs curioſitatem in omnibus alijs fugat autore Plutarcho, nam ſi eam validam alendo reddiderit, & violentam is propter conſuetudinem deinceps difficulter eam cohibere in ijs poterit, quæ curare non liceat. In aulis vſque adeò eſt curioſitas grata titillatio, vt inhiberi nullo modo poſſit.

Negotia, quæ incipit occultet, quouſque ad exitum perducta fuerint, alioqui multi moti inuidia ea impedient, vel prudentiæ detrahent, quod non citius finem actioni impoſuerint.

Nihil in mandatis propria autoritate, occaſione rei melius gerendæ mutare debet, ſed omnia ad præſcriptam legationis formam referre, vel principem ſuper noua, & incidenticauſa conſulere. Durus de Paſcuo.

Officium legati præcipuum eſt, omnia fideliter, & ex animo agere. Finis verò eſt ea facere, & ijs rebus conſulere, quæ Reipub. ſuoq. Principi maximè conducere videntur, erga quem ſumma legato fidelitas numquam deſit, fidemq. in verbis, & factis in pijs præſtet neceſſe eſt: nam ſi fides eſt fundamentum iuſtitiæ, ideſt dictorum, conuentorumq. conſtantia, & veritas, eam qui violat, iniuſtus & haberi, & nominari iure poteſt. Sed in Legato noſtro fidem optimam, & ſpectatiſſimam, quæ veritate conſtricta eſt, deſideramus: atque eum ità ſimplicis veritatis amicum eſſe volumus, vt ab omni fraude, & mendacio, quod non cadit in virum bonum, abhorrere videatur: Id enim, vt ait princeps philoſophorum Plato, omnes homines, Dijq. oderunt. quare turpiter fecit Aeſchines, qui ad Philippum Regem Legatus, fidem violauit, vnde a Demoſthene ementitæ Legationis eſt accuſatus. Præterea verò legati præcipuum, & maximè proprium opinamur, naturam Principis, ad quem eſt miſſus; atque etiam eorum, quibus Princeps vtitur, & conſiliarijs, & adminiſtris æquè, ac ſuam cognoſcere; ac Principis quidem ingenium

optimè meo iudicio, & facillimè nouerit, si in eius persona diligenter animaduertet, ac notabit omnia, quæ illud possint indicare notet autem in primis formam hominis, idest corpus oculos, vultum, frontem, vnde naturam, & mores eius, vt apud Aristotelem est, poterit pernoscere: atque hinc quidem se naturam cuiusq. perspicere profitebatur Zopyrus physiognomon; deinde verò obseruet in principe temperantiã corporis, quam κρᾶσιν Græci vocant, quæ oritur ex qualitatibus elemẽtorum, ac si erit Princeps melancholicus, eum putabimus eodem grauissimo autore Aristotele, ingeniosum, si pituita redundabit in corpore, tardum hominem, & otio languentem existimabimus, si bilis propẽsum ad iracundiam, & actuosum, si demum sanguis alacrem animo, & benignum: quin etiam motus, & corporis actio notanda est. Deinde verò spectetur in eo genus, & stirps, quæ si erit antiqua, regia, & generosa, existimabimus illum honestatis studiosum, auidum laudis, appetentem gloriæ. animaduertendum est etiam, vtrum nouus princeps sit, an iure hæreditario peruenerit ad Principatum. is enim, qui princeps natus sit, multum, mea quidem sententia differt ab eo, penes quem nuper potestas fuerit, & imperium etiam alter natura quadam eximia, vsuq. rerum præditus, multo res publicas melius administrabit altero, cum ille publicis in negotijs, & in maximarum rerum actionibus semper versatus sit: is verò quotidie domesticis, & priuatis in rebus. sed cum tria sint genera principum, idest quidam iure hæreditario, casu aliqui, aut fortuna; nonnulli electione ad principatum perueniant, nos meliores esse arbitramur eos, qui electione principes facti sint: in ijs enim deligendis multa considerantur, magnitudo animi, virtus, probitas, sæpe etiam generis splendor: Cognoscere item debet noster legatus principis nationem, in qua genus etiam solet considerari, ac multum refert ad hominis ingenium pernoscendum, scire, quo quisque loco, atque vbi terrarum natus sit. alia enim natura Galli, alia Hispani, alia Germani, & Itali omnino alia videtur esse. Porrò autem consideranda est in ipso Principe ætas; nam si erit adolescẽs, eum putabimus, multas, & varias habere cupiditates, in quibus fortasse intemperans sit, præsertim in præcipiti, & lubrica illa cupiditate dominandi: deinde iudicabimus illum esse ambitiosum, procliuem ad libidinem, propensum ad iram, inimicorum, & iniuriarum, quas acceperit, vltorem, ac facilem vt decipiatur; in omni item re nimium, præsertim in amore, atque odio in suis autem actionibus honestus potius eligere, quàm vtile: nam adolescentes auidi laudis, honorem ferè semper anteponere consueuerunt: ac nobis quoque persuasum erit illum esse fortem, magnanimum, ac sibi, vt mos est illius ætatis, maximè confidentem, si media princeps erit ætate, quæ est a trigesimo,

usque ad annum quinquagesimum, nec ille moderatus, ac temperatus vir existimandus erit. Si verò senex, eum iure putabimus esse callidum, timidum, suspiciosum, & incredulum, ac denique omnia ad suã utilitatem referre. Cognoscat item legatus, quem fingimus non modo mores principis, sed totam etiam vitam: idest quam in victu, administratione, & negotijs rationem sequatur. quibus vtatur hominibus, & consiliarijs, & administris, quos soleat fouere, quos in amplissimis honorum gradibus locare. Atque vt diuersæ, multiplicesq. Principum naturæ, & occultæ voluntates diligentius perscrutentur, animaduertendum esse opinor, quarum præcipuè rerum studio teneantur, suo enim quemq. studio maximè duci perspicuum est; ac nonnullos quidem palestra, aliquos militia, quosdam aucupium, atque venatio, alios musica, atque alios litteræ delectant; multis etiam placet equorum concursu certare; vel generosos ipsos equos, & ferocitate exultantes agitare, stimulisq. concitare. Volumus prætereà in principe notari virtutes, & vitia, quæ autem in eo virtutes in primis requiruntur, sunt relligio, iustitia, fides, prudentia, temperantia, vitæ innocentia, liberalitas, beneficentia. Deinde verò decet principem rerum vsum habere, optimarum artium studijs, quibus liberales doctrinæ continentur, eruditum esse, ac facilem se in hominibus audiendis, admittendisq. præbere. Quin etiam nihil est principe viro dignius placabilitate, lenitate, clementia, contra nihil detestabilius asperitate, iracundia, crudelitate contraria ijs, quas commemoraui virtutibus, erunt vitia, a quibus longissimè absit necesse est: Ac diligenter quidẽ exquirenda sunt Principis consilia, vt intelligatur quocumque eiusdem mens, & sententia maximè inclinet, idest vtrum propensior sit ad bellum, quàm ad pacem, aut ad propagationem finium imperij, quàm ad regni ipsius conseruationem: cuius demum partis sit, & quo in cæteros principes animo expiscandum est. Collegi omnia quantum ego possum iudicare, quæ pertinent ad naturam principis pernoscendam; quæ si legatus animaduerterit, non est dubium, quin quod voluerit, consequi facile possit.

Si princeps Legatũ audire nollet, aditũ aliqua arte sibi faciat, in quo mirabilis fuit Franciscus Marchesius a Genuensibus ad Galeatium Mediolanensem Ducẽ orator missus, quẽ Genuenses prius principem suum esse voluerunt; salua interim libertate sua, mox cum eum de tyrannide cogitare viderent, ab eo sese abalienauerũt, cum difficilem ad Galeatium haberet aditum die, qua sancti Ioãnis sacra celebrabãtur, Franciscus Galeatio munus basilicæ herbæ vas plenum misit; Dux ergo Franciscum, quia eum non imprudentem hominem esse norat, statim ad se asciuit, vt missæ eius herbæ causas intelligeret. Franciscus

omissis

omiſſis ÿs, quæ mandata a Genuenſibus erant paucis explicuit. ego Princeps Genuenſium ad te orator veni, & cum in ea vrbe natus, atque educatus eos cognoſcam, tibiq. vera ſeruitute addictus ſim, volui, vt Genuenſium notitiam haberes, eorum enim natura baſilicæ herbæ perſimilis eſt, quæ leuiter tacta ſuauem perfundit odorem, grauius autem attrita ſcorpiones gignere dicitur. Herbæ illius parabola cum Genuenſium natura ſimilis eſſe videbatur, adeò Principis illius animum mouit, vt qui anteà rationibus nullis flectebatur, tum ſeipſum cohibuit, & tamquam, quæ anteà in re dicta fuerunt acerbius tantum accepta, cum vltra non mouiſſent, tunc etiam vidiſſet ratus, quæ in Genuenſium re dici, cogitariq. poterant, veluti duplici freno cohibitús, ſubſtitit, neque vltra eſt progreſſus. Fulgoſius lib. ottauo, cap. 10.

Conſtantiſſimum, & fortiſſimum eſſe decet Legatum; multa enim animi conſtantia ſuperantur, vt Vbertus Spinula, qui ad Cæſarem Legatus a Genuenſibus miſſus, in controuerſiis cum Piſanis de Sardiniæ Rebus vtroque populo eam inſulam vindicante, Cæſari in cauſam Piſanorum propendenti, Genuenſibuſq. pro imperio mandanti, vt libera profeſsione Sardiniæ Piſanis cederent, Legatus Genuenſium conſtantiſſime reſtitit, iniuſtumq. imperium appellare non dubitauit, Genuenſeſq. prius vita deſceſſuros affirmauit, non igitur ſe, aut Genuenſes iniuſta imperata facturos; aut illa vllo modo accipere, ſed cauſam per iudicium cognoſci oportere, cuius æquitate ſeſe Genuenſes ſunt ſubmiſſuri; aliter armatos iuris, & dignitatis ſuæ vindices, aduerſus quemcumq. honeſtã mortem fortiter appetituros; quæ orationis libertas commotum Cæſarem, & in viri admirationem verſum flexit, ab imperio deſtitit, cauſam cognoſcendam ad iudices reiecit; refert Vbertus Folieta in elog. clarorum ligurum.

Non debet Legatus ſub ſpecie amicitiæ (quamuis aliqui putent, vt fieri poſſe Reip. vtilitate exigente principem ad quem miſſus eſt fallere (eſt enim res perpeſſu difficilis) vt ille Genuenſis orator fecit Benedictus Pallauicinus, de quo Bartholomæus facius in rebus geſtis Alphonſi. Dum ea parantur Genuenſes de ſuis, qui obſidebantur vehementer ſolliciti, & anxÿ Benedictũ Pallauicinum, qui ſeſe Alphonſi amicitiam habere profitebatur, mittere ad Alphonſum ſtatuerunt, anteaquàm aliquid de claſſis apparatu ad Alphonſum permanaret, eique in mandatis debere, vt ad Regem ſe miſſum ſimularet, vt cum illo de conditionibus obſeſſorum ageret. Cæterùm opportunitate colloquendi cum Franciſco, atque Otholino data quanta claſſis decreta eſſet doceret. Benedictus accepta fide Caietam ad Regem profectum ſeſe contulit; de deditione agere, vt inſtituerant, cœpit; facta poteſtate
oppidum

oppidum intrandi illos in obſidione confirmauit, & fore citò auxilium dixit, inde ad Regem reuerſus, non poſſe obſeſſos ad deditionem flecti reſpondit, cognitis, quæ voluerat de regis copijs, & claſſe, Genuam rediјt, quò actu a Rege cognito, ægrè tulit Pallauicinum miſſum fuiſſe ad eludendum Regem.

Cum Rege, vel potentiſſimo nocet nimia libertatis licentia. Henricus enim Dandalus Venetorum Legatus, cum paulo liberius quædam locutus eſſet, contra ius gentium ab Emanuele Conſt. Imperatore oculis orbatus eſt Volat. lib. 23. Philal

Suſpectus principi non eat, nam re infecta reuertetur, ſed chariſſimus, ac gratiſſimus eſt mittendus.

Timidus non vult eſſe Legatus, ne illi accidat, quod cuidam Germano Legato contigit, qui coram Principe verba facturus cum maieſtate illius territus repente obmutuiſſet ventris crepitum præ timore emiſit. Verum, vt erat facetus, ad ſeipſum rediens, & ad Cryneceum conuerſus, Hoſpitem ò virgines peruius veſtro quoque applauſu excipite, eo verbo omnibus in riſum conuerſis recepit tandem animum, & ea, quorum cauſa venerat expoſuit, multa impedit timor.

Oportet aliquando Legatum improuisò reſpondere; quare debet eſſe præmunitus aduerſus quoſlibet ictus, & quidem armis adamantinis, & impenetrabilibus. Sed illa trita habere, neque prius nudare, quàm in occaſione ſubiti alicuius reſponſi. Quod ſi eſt acutum, argutum, è re natum, non ſolum diluit obiecta, ſed et aduerſarium percellit, feritq. eo telo, quale nullum Mulciber fabricatur. Paſchalius c. 44.

Dignitatem Principis ſui conſeruet, in qua retinenda aliquando vafrum, a ſapientem eſſe oportet, vt Iſmenias Thebanus apud Regem Perſarum Legatus, cum ſciret nihil ſe impetrare poſſe, niſi pronus Regem adoraret, poſtquàm in Regis conſpectu fuit, anulum de induſtria ad pedes cadere permiſit, quem ſe flectendo collegit, atque hoc modo Græcorum dignitati, & regis ſapientiæ ſatisfecit. Albanus de variar. hiſt. lib. 1. & Polyc. vnus cum cæteris miſſus orator ad duces regios, cum ab his interrogaretur, vtrum priuatim veniſſent, an publicè miſſi? Si impetramus inquit publibè, ſin minus priuatim. Vox pij candoris in patriam index. Si ceſſiſſet ex ſententia legationis gloriam volebat Reip. cedere. ſin minus ignominiam repulſæ ad patriam non pertinere. Plutarchus in Lacon.

Aliquando, & conuenit illudere hoſtem Legatione, ac perterrefacere. Darius Rex ingreſſus in Scythiam inopia laborabat, Scythæ autem Legatos ad eum miſerunt cum muneribus aue vid. mure, rana, & quinque ſagittis. Darius pro mure terram, pro rana aquas, pro aue equos, pro ſagitta ſe ipſos tradere interpretatus eſt. Gobrias hoc dicere

dona

dona coniectabat, ò Perse nisi vt aues aduoletis, aut mures subeatis terram, aut vt ranæ insiliatis in paludes, non remeabitis his sagittis confecti Bruso. lib. 3. c. 30.

Debet Legatus rebus in omnibus seruare consuetudinem illius aulæ, in qua erit; in victu verò, vestitu, ædium ornatu, suppellectile, cæterisq. rebus a magnificentia numquàm debet recedere, nihil denique desit ad elegantiam, ad splendorem, ad lautitias.

In reditu, quæ in Legatione egerit, & notauerit, suo principi diligentissimè renunciet. Deinde verò exponat vires, & potentiam, ditionem, & imperium vectigalia, & ærarium, coniunctiones, & affinitates, formam administrationis, naturam, & mores principis, apud quem Legationem obijt, & eiusdem etiam animum erga cæteros principes Maggius lib. 1.

Postquàm Legatus quanta fieri potuerit diligentia cursum, iterquè confecerit, & ad æternum principem, cuius nomine missus est peruenerit, omnem dabit operam, vt quam ocyssimè legationis exponendæ, occasiones nanciscatur, suoq. probè munere fungatur. In quo nihil prætermittet diligentiæ, aut etiam si res ita ferat pertinaciæ. Nec tamen illi iustos aliquot dies denegabimus, in quibus vires longo itinere prostratas reficere, munerisquè, & officij meminisse poterit. quamquàm minus necesse erat hac in parte illis consulere, præsertim cum plus temporis, quàm ipsi quandoque velint concedatur, anteàquam admittantur, & audiantur.

Sit bene morigeratus, principem salutet, ne occasionem ius gentium violandi det. Legatus enim Venetus, quia Moschouitarum Imperatorem primo in congressu non salutauit, clauo trabali, vt refert Sig. *in bis Moschoa. pileum eius capiti assui iussit, in hoc statu quamdiù legatus esset, permaneret, suiq. huiusce officij non obliuisceretur.*

Seruanda legato inter salutandum regni maiestas, & autoritas, quod fiet si legatus, neque superbum, neque abiectum nimis se præstiterit, rituq. patrio salutauerit, eademq. modestia in explicanda legatione vti dibebit non verbis turgidis ad minas, & terrorem, vt nec humilibus ad preces. Etenim Principes contumeliis lacessiti, ad iniuriam legato inferendam facillimè prouocantur Huraltus c. 11.

Legatum virtutibus, ac præsertim moralibus præditum esse conuenit, si rectè munus suum obire velit.

Interest autem multum, vt legati non solum castè, & sobriè officio suo fungantur, sed etiam eo modo, & ordine mandata sibi negotia gerant, vt & aliorum approbatione nihil indecorè egisse videantur. Equidem multa sunt per se quidem honesta, & bona, sed quæ non suo loco, tempore, & ordine præstita omnem gratiam amittunt, ea autem

in

in actionibus moderatio decorum appellatur, & à modestia proficiscitur.

Legati super vna re, vel multi, vel pauci pro dignitate, & conditione personarum, & qualitate rerum mittuntur, qui de vno pluribusvè negotijs communiter gerendis vnam Legationem suscipiunt; id ante omnia studeant, vt sint inter se concordes, nam si pluribus ijsdemq. gerere etiam diuersis officijs præpositi fuerint, tum rectè vniuersæ administrationis officium absoluunt, si concordes fuerint ad vnum opus vno consensu intendentes, ac sese mutuo iuuantes. Contra verò malè, si discordes, & ad diuersa, ac contraria respicientes.

Gratia in Legato spectanda est, dandaq. opera, vt qui mittuntur non inuisi, sed grati, & accepti sint ijs, ad quos mittuntur, nam verè dictum est, quod qui non diligit, id facilè contemnit, fitq. sæpe, vt qui ad intercedendum mittuntur, si displiceat irati animus ad deteriora prouocetur.

Nihil iniustè, nihil imprudenter, nihil remissè, & negligenter, nihil temerè, sed omnia fideliter bono consilio, ratione, & ordine conficiat.

Fides in Legato inesse debet, & ea id primum exigit, vt legatus honorem eius, qui eum misit tueatur, est enim, & naturæ, & rationi consentaneum, vt eorum honorem augeamus, & tueamur, qui negotia, fortunasq. suas, famam, & vitam fidei nostræ committunt, atque credunt. Brunus.

In edenda legatione exigo a legato peritiam nominum, titulorum, aliaq. indicia dignitatis, quam obtinet is, qui aditur. Parasiti est, non legati extraneos palpo percutere, & qui est infra opes, ac dignitatem regiam, huic regij nominis honorem dare. Redditis litteris, cuius vnde itur, legatio est peragenda cultè, compositè, magnificè, vitanda verba calcata, & protrita, quæ arguunt mentem ignauam, & secordem, aut certè humiles legationis causas; vtendum lectis, & sublimibus, quæ repræsentent sensus altius ductos, & maiestatem huius muneris, reiecto tamen fastu, & ineptia forensi. Flosculi, item & multa dicta, & quicquid putidum est, & illecebrosum fœminis relinquendum, & effeminatis. Paschalius.

Duorum generum mandata dantur legatis ad expedienda negotia publica, quædam enim sunt libera, quædam definita, & certis quibusdam terminis conclusa.

Libera mandata de his rebus dari solent, quæ aliter decerni, ac constitui, quàm in re præsenti non possunt; prima potest liberè agere, ac tractare, secunda verò non licet transgredi, nisi res mutentur, & progignerentur eæ necessitates, quæ non expectant noua iussa, & consilia

filia sua. Si quidem mandatis ea continentur, quæ præuideri, & præcipi potuerunt. Sed quæ sunt supra mortalem prouisum relinquuntur, scilicet dexteritati, fideiq. legatorum, quippe præsentia consilia qualiacumq. sunt præstat capere, quam illa quærere, quæ nusquam sunt ne dum longinqua expectantur, interim subducant se, & occasiones, & momenta rerum gerendarum. Remedia hæc subitanea, vt necessitas excusat, ac fides suadet, sic industria dirigit, & fœlicitas commendat.

Ante omnia plus angue vitet ineptiam, multò sale defricanda rusticitas, moresq. indocti, & agrestes, quales prodiderunt in ipso aditu Petrones illi, qui sunt a Celtiberis missi ad Grachum pratorem. Hi priusquàm Legationem ederent, petierunt ab eo, vt iuberet sibi dare bibere.

Semper, & vbique dignitatem præstet. ad quod potissimum pertinet, vt is sit loci sui animosus assertor, viriliterq, propulset omnem iniuriam sinistræ, aut inferioris sessionis, ferè enim fit, at iudicio illius, qui colitur frequentia legationum legatis hic, aut ille locus a designatione monstretur, vt suus. Tunc legatus in hoc se erigere debet, vt huius tantæ rei non omnem iudicationem patiatur esse illius, ad quem aditum est, sed & suam non vt ipse quemquam cubito depellat, sed vt ne quis ipsum. Paschalius.

Apud hostes illi maximè mittendi sunt, qui vel astu, vel multarum rerum cognitione hostium integumenta, & callida consilia euoluere possint. Claudius Coteræus lib. 2. de iure militum cap. 22. Hæc sunt generales regulæ, deueniendum est ad singularia, & quæ his temporibus sunt in vsu.

In primo cum Principe sermone duas intentiones habeat, vna sit; expositio animi sui principis, finem, & causas legationis explicans alia notificatio affectus, ac beneuolentiæ propriæ erga illum principem; prima, nullam vult substantiæ alterationem; secunda quomodo voluerit explicare poterit, arte, ac flosculis vti licebit.

In primo sermone aliqua industria eius legatum, qui in aula principis tui residet fac laudes, duplici enim adiumento tibi erit laus, primo, quia eius affinibus, ac cognatis rem gratam facies, teq. certiorem de illis rebus, de quibus non ita facilè cognitio haberi potest, te facient; secundo, quia legatus, qui in principis tui aula residet, tibi erit deuinctus, occasionemquè captabit, vt vicem apud tuum tibi Principem reddat.

Antequàm discedat, illius Principis legatū, ad quem mittitur visitet, & cum illo plurimis verbis vtatur, beneuolentiæ, affectus, ac obseruantiæ plenis, in eiusquè animo exprimat, se ad . . . .

profi-

proficisci, vt illius propinquos, ac omnes dependentes honore afficiat, & omnes suos huius rei certiores legatus datis litteris faciat; roget, eiq. promittat se numquam eis nisi licita, atque honesta petiturum, quousquè tendere possint petitiones certissimus. Hunc semper amicum retinere studeat, & apud eius propinquos scientiam, prudentiam celebret, idq. maxima arte, ne illi, ac tibi noceas.

Post aliquot dies, patritios, autoritateq. pollentes visitet, non omnes; nam non conuenit, multi enim iuuenes sunt, ac imperiti, multi etiam id ægrè ferunt, & si primates sint, ac potentes, iustis tamen de causis visitationes non admittunt, quamobrem diligenter hæc deliberet, ac determinet. visitationes non frequentes sint.

Grauem in omnibus actionibus te esse oportet, non solum enim homines grauitatem decet, quia publici sunt, verum etiam, quia ea virtutis, constantiæ, atque prudentiæ maximum indicium est, tamen cum facilitate, ac beneuolentia iniuncta sui ipsius in verbis non obliuiscatur, nec illius, cuius vicem gerit.

Si ad consilium, vel aliquod collegium verba est facturus, puta Venetum collegium, vel Genuense, non illud nominet, sed Ducem ad quem omnia referuntur, vt Serenissimè, Dux, vestra Serenitas, &c. quia illi debes respondere, qui tecum loquitur, qui autem tecum loquitur caput est.

Quoniam verò vnusquisque desiderio gloriæ inflammatur, ac honore affici cupit, honore dignos te reuereri oportet, vt occasionibus tibi adiumento esse possint.

Sed hic aduertendum est, quòd si apud Rempub. oratoris munere fungeris, patricios diuersæ esse conditionis scito, puta in Veneta Repu. nobiles familiæ in tres diuisæ sunt, veteres, nouas, & medias, veteres nobiliores sunt, pari modo in Genuensi, familiæ in veteres, ac nouas distinguuntur, veteres nobilissimæ sunt. Quamobrem & si omnes honorari debes, tamen inæqualiter, nobiliores enim maiori honore dignæ sunt, id autem secretò facias, & in familiaribus sermonibus, vt veteres intelligant te distinctionem gradus non ignorare; nam publicè æqualem te ostendas oportet; at istarum rerum ignarum te esse fingas, neque cum patricijs de his rebus, verba, incautum enim ministrum, & periculosum te præberes, & aliquem offenderes, eos præsertim, qui se nobiles esse existimant, qui tamen nobilitatem ignorant, quosq. in tuam familiam coquos non reciperes.

Ad prandium, vel cœnam nullum inuites, esset enim periculosum, sed si inuitare velles, tempus tibi est expectandum, nempè quando aliquis domi tuæ negotij causa moraretur, prandijq. hora appropinquaret, tunc inuitare posses, cessaret enim suspicio, affectus, & studium;

post

post prandium autem statim commoditatem, occasionem inuitato abeundi præbeas.

Ne te secretorum Principis curiosum ostendas, quare intimam, ac familiarem eorum, qui a secretis sunt amicitiam fuge, sed secretò nihil intentatum relinquas; neq. ob id, qui a secretis sunt despicias, sed bonore prosequaris. publica sine vlla inuestigatione tibi aperientur.

Si apud potentem aliquem commendare cogeris, non pro malo, sed pro bono, & raro intercedas.

Ne familia tua perperam de moribus Ciuitatis, ac aulæ iudicet, neque ea irrideant, quæ aduenis, & peregrinis stomachum, vel risum mouent. E contra fugiat illos mores, qui & si boni, & incorrupti sunt, tamen odiosi, ac asperi eis videntur.

Quamquàm ex laude alicui data amor, & gratia acquiritur, attamen, neque honor, neque mos fert, vt præsente aliquo illos, qui autoritate valent laudes, eiusmodi enim laus ambigua est, & non in rectum accipitur sensum. Apud secretos amicos, & propinquos actiones alicuius, & egregia opera celebrare potes.

Legatus Principi cum quo negotium est habiturus gratus esse studeat, non enim dubium quin facilius hoc modo voti compos fiat.

In omnibus actionibus tam publicis, quàm priuatis catholicus, piusq. sit legatus, iustitiæ, boniq. publici amator, modestus, grauis. familiares sibi reddat, sit sine scandalo, si fieri possit, potentes, & præsertim eos, qui apud principem plurimum possunt.

Potentiam, regionem, mores, consuetudines, omniaq. laudet, sed maxima modestia, ne adulatio videatur, egregiaq. facinora celebret, tunc maximè quando de virtutibus, ac primatum fortunis sermonem habebit.

Omnem suspicionem, quam aliquis de te ipso concipere posset, remoueas, sed animi tui promptitudinem erga illos declara, præterita variè excusando. Et si ministri alicuius animus aliqua in re malè affectus est, ne exclames contendendo, sed aliqua inaustria eius argumentis cede, & alia ratione fac, vt voti compos fias.

Si contigerit, vt sæpè contingit aliquid contra ministrorum, vel principis voluntatem te agere; id prius excuses, & neque à te, neque a principe tuo, sed ex negotij natura, vel aliqua alia re proficisci afferas, spem rerum gratarum eis inijcias, ne in suspicionem rei alicuius incidant, & sinistram opinionem animo concipiant.

Verùm si quod cupis, obtinere non valeas, vno relicto medio, aliud quære, & expecta, vt negotium maturescat, & elapsis multis diebus aliqua arte rem denuò aggredere, vel morare, donec occasio sese offerat

rat

rat aliquid aliud tractandi, tunc aliquo artificio iterum rem tenta.

Si aliquod maximum obtineas, noli eius expeditionem retardare, ſed continuò in eius expeditione ſollicitus ſis, gratia tamen, ac modeſtia. Verumtamen ſi in nuda promiſſione conſiſteret, cautela aliqua vtaris, vt charte promiſſio detur, & è contra fuge tuam, & principis tui obligationem in ſcriptis præſertim.

Operam da, vt ex omnibus locis amici de omnibus te certiorem faciant. quæ autem grata ſunt, ac vtilia, cum primatibus ea participes; ſi hoc feceris, præterquamquòd gratiſſimum eis feceris, te prudentem, ac diligentem exiſtimabunt, & occaſionem cum Principe loquendi, ac negotia peragendi tibi præbebunt. Si grata renunciabis, gaudebunt, ſi mœſta prouidebunt; & vt hoc facias, nulli ſumptui, ac labori parcas.

Diligentiſſimè intelligas omnes aulicos motus, & qui autoritate mera, qui mediocri, qui minori, qui falſa, qui adumbrata pollet, vt vnumquemq. intimè cognoſcere, ac reuereri pro cuiuſq. qualitate poſſis.

Ne te mendacem, magnæ rei præſertim vllus arguat, exiſtimationem enim ſtatim amitteres, quare circumſpectum in hoc te eſſe neceſſe eſt, ne dubia, & incerta pro certis exponas, & ideò nullo modo alieno ſermoni eſt credendum, ſed teſtes aliquos nominando; quæ ad principem tuum attinet, niſi rectiſſima referas, omniſq. tuus ſermo purus, ac ſincerus ſit, ne miniſter alicuius doli videaris.

Negotia ne deſperes, quæ enim impoſſibilia videntur, temporis curſu, animi, & rerum mutatione fiunt, quæ ea poſſibilia reddunt.

Caue ne aliquid ad Principem tuum ſcribas, quod litterarum, aut hominum teſtimonium non habeat, quibus Domini integrè credant, variatio enim indignationem, & malam opinionem, ac temeritatem progignere poſſet.

Stude, vt amici, vel beneuoli ad Principem tuum te ſollicitum in negotijs gerendis, nulliq. labori parcere, gratumq. aulæ eſſe ſcribant, & è contra aula cognoſcat te a Principe tuo amari, vel diligi; quod quidem crebris litteris vltrò, citroq. datis fiet, quare homines apud illum diligentes teneas.

Ne in rebus credulus ſis, & ſingula quaq. hora, ſi negotium arduum eſt, Dominum tuum certiorem fac.

Domini tui deſiderium ſequere, nullam ſcribendi occaſionem prætermittens, etiam ſi ſecundæ tibi litteræ redditæ non eſſent.

Diſtinctè omnia negotia ſunt conſcribenda. Non ſolum de actis rebus, verum etiam de futuris, præterita enim facillimè ſciri poſſunt, & eſt minimum omnium, dominum de illis certiorem facere. oportet ergo

ergo maius lumen domino futurorum infundere, & in primis de negotijs, nam summa iudicium est faciendum, & scribendum.

Ne de leui quaq. re admonitionem a domino expectet, sed ipse omnibus præuideat.

Certis temporibus maximam minister diligentiam adhibeat, non solum quotidie, sed frequentius scribendi; nam non solum quotidie, sed singulis horis nuntij noui de rebus expectantur, nempè quomodo res se habent, &c.

Sine occultis litterarum notis, quas cifras appellant ea, quæ omnes debent ignorare ne scribas. multa enim periculosa possent contingere, si litteræ interciperentur. de rebus maximis litteras duplices exara.

Litteræ earum rerum refertæ sint, quas desiderare dominus potest, non solum de præsentibus, verum etiam de futuris.

Determinationes principis, si diligens fueris ex multorum sermonibus cognoueris multa deducendo, & aliquo noto in cæterarum cognitionem facilè deueneris, si verò sciueris; v.g. N. discessit oportet te scire, qua prouisione, quo fine, qua de causa, & eiusmodi; omniaq. minutè litteris mandare.

Acutum, & expertum a secretis habeas, plurima enim tibi aperiet, quæ ignoras. sed ille sit in eiusmodi rebus peritissimus, multum enim differt, qui est, vel a secretis legati fuit ab eo, qui alteri operam suam nauat, quorum munera hoc loco silentio prætercam, sed alibi Deo fauente.

Vt Dominus in omnibus te diligentem cognoscat, nullum tabellarium sine litteris tuis proficisci permittas, etiamsi nihil noui haberes, & si aliquod secretò audiueris, noli quemquam nominare, posses enim aliquem offendere.

Si aliquem tabellarium suspectum haberes, resq. maximi momenti tibi scribenda esset, epistolam ad amicum mittere fingas, vel ei incognitam tribuas.

Caueat, ne sub prima pagina memoriam principis faciat, id enim neque principi, neque primatibus, sed amicis tantummodo fieri solet.

In cifris post exaratam epistolam, lineam ducas, vt nihil additum esse demonstres; verum hoc est munus eorum, qui a secretis sunt; qui doctissimi in eiusmodi rebus desiderantur.

In statuum determinationibus minimum quid, est maximi momenti, quare vulgi sermones, & verba sunt recensenda, sed autorem nominare noli, si diuersum est, quod profertur.

In itineribus frequētissimi nūcij mittūtur, vt sciatur vbi locorū es.

Noli scribendo publica negotia cum priuatis miscere, sed si aliquod priuatum accidit, scribas separatim.

Omnium litterarum publicarum exemplum apud te retineas.

Noli ſcribendo præcidere verba, ſed diſtinctè ſcribe, quod ſcriptum eſt diligentiſſimè perpēde cartā ne radito, ſed oblitera, vel ſupra ſcribe.

In redditu Legationis omnia tibi dicenda ſunt, at primo prouinciæ ſitum deſcribes, nomen antiquum præponens, & oſtendens, qua mundi parte inuenitur, confines, longitudinem, latitudinem, & circuitum, in quot regna, vel minores prouincias diuidatur nobiliores ciuitates referēs, portus illuſtres, arces Archiepiſcopatus, Epiſcopatus, Abbatias, flumina, villas, oppida, nemora, ſyluas, ac circumuicinas regiones ad ipſum attinentes.

Secundo de ipſius prouinciæ qualitate ſermo eſt inſtituendus, qua cœli clementia gaudet, quibus acquis bonis, vel malis ſcatet, deq. earum abundantia, deq. fœcunditate, vel ſterilitate agrorum, & de omnibus ad humanam vitam conſeruandam neceſſarijs, de animalium numero, diuerſitate, de montium, ſyluarum, ac paludum qualitate, quæ partes incolas habet, quæ pars incolas impedit, & ſi quid in natura eſt admirabile.

Tertiò de moribus, veſtitu, colore, figura, natura, eorum. Si religioſi, vel ſuperſtitioſi ſint, de ordine, de bellico apparatu, tam terreſtri, quàm maritimo. De artibus, de exercitio, qua re pollent, quos mercatores in regionem recipiunt, & quos miſſos faciunt, de primatum regimine, de diuitijs, nobilitate, ac de plebis natura, & conditione.

Quarto, de Principe, de eius gloria: hominū deſcribēs mores & ſubditorum, amorem, vel odium enarrans, quot vectigalia, quot reditus quantum inſumit in militum cuſtodia, aulæ præſtantiam, & cui principi eſt amicus.

Si illud adagium, nullus dies ſine linea omnibus, legatis præſertim conuenit. & melius eſt lenta certitudine negotium peragere, quàm celeritate illud in aleam dare; ſi enim celeritatem prætefers, qui determinant neceſſitatem quandam ineſſe exiſtimant, & quamuis vtile, commune eſſe perſpiciant, tamen non communi, ſed propriæ gratiæ beneficium attribuere volunt, quod quidem quandam in reſoluente aliquando generat pertinaciam; aſſidua enim inſtantia ſuperbiam gignit, & occaſione vti neſciunt; quare vtriſq. accidit, id quod Cæſar Aſcanio dixit, accidiſſe enim eis, quod hominibus nimia pertinacia, atque arrogantia accidere ſolet, vt eò recurrant, & cupidiſſimè petant, quod paulo anteà contempſerint.

Sciat Legatus negotia corporibus ſimilia eſſe, quæ nunc ſana ſunt, nunc ægrota, nunc ſine ſpe, nunc dubia, modo deſperata contra omnium opinionem ſanantur, quare tamquam Medicus ea curet, ſciatq. tempus initij, augumenti, ſtatus, ac declinationis, hoc enim modo,

do, vt peritus prognosticum de omnibus actionibus faciet, & diffinitiuum iudicium in sua potestate erit.

Solent aliquando Principes Legatis nihil respondere, in quo casu debet Legatus rectè animo perpendere silentium nescio quid dubium secum afferre, vel tacitè negare; quare hac in re cautus, & prudens esse conuenit tolerando silentium, vel rumpendo; nam, & vtrumquè iuuare, & nocere potest, nec de hoc certi aliquid determinari potest, cum a rei natura dependeat, & aliquando silentium desideratur, vt causam apud te habeas.

Vt corpus conseruemus, medici multa præcepta tradere solent de rebus non naturalibus, quæ si rectè applicentur multo adiumento, si verò non rectè, nocumento sunt corporibus, sic in negotijs quiete, exercitio, cursu, labore summo indigent, sed omnia tempus habent, quod si quis seruabit, optimus minister euadet.

Nec verò sufficit Legato, vt inquit Huraltus in dignitate rerum, & verborum Legationem exposuisse, nec illi statim salutato Principe de redditu cogitandum est, vt canis è Nilo bibit, & citò fugit, sed commorandum, ac conquiescendum, donec responsa ferantur, illiq. cumulatè satisfiat.

Princeps Legatos splendidè excipiat, magnificè tractet, clementer audiat, liberaliter dimittat, ne quam habeant occasionem de inhospitalitate conquerendi.

Placet Tiberius, qui vt refert Dion Legatis ciuitatum, nationum vè numquàm respondebat solus, sed plerosq. eosq. potissimum, qui apud eas gentes cum imperio fuerant, suæ sententiæ participes faciebat.

Non decet Principem, vel ciuem in Repub. primariam Legatos decipere, vt Alcibiades fecit, referente in eius vita hæc Plutarchus. cum inde Nicias aduerso rumore esset adinuenerunt forte ab Lacedæmone legati cum æquis, vt statim ostendebant mandatis, docueruntq. cum libera potestate, se ad omneis controuersias æquis legibus componendas missos. Cum id placeret curiæ, & esset populi concilium in posterum diem indictum trepidus Alcibiades perfecit, vt colloquerentur secum Legati, vt congressi cum eo sunt. Quid hoc rei est, inquit, spartiatæ? An fugit vos senatum semper erga legatos moderatè se gerere, & humaniter, populum verò esse elatum, & grandia affectare? quod si missos vos dixeritis cum mandatis liberis imperandi, & extundendi vobis nullum faciet modum. Quin mittitis hanc amentiam, si æquam a populo Atheniense imperare, nec inuitis vultis vobis quid extorqueri; ita verò agite cum populo Atheniense, quasi po-

T 2 testatem

testatem non habeatis plenam, nos in Lacedæmoniorum gratiam erimus vobis præstò. Ita fatus iusiurandum dedit ijs, traduxitquè eos ad Nicia, fidem, vt sibi haberent, mirantes eius, vt non vulgaris viri, & solertiam, & prudentiam. In sequenti die conuenit populus, quò Legati processerunt. Rogati sanè quàm comiter ab Alcibiade, quid venissent; negauerunt libera mandata habere. Mox Alcibiades instare cum clamore, quasi non eos iniuria afficeret, sed afficeretur ipse, perfidos, & versipelles appellans, neque vt quicquam boni vel facerent, vel discerent, ostendens venisse; Fremere etiam Senatus; exardescere ira populus. Nicias impostura, & doli ignarus, stupore, & pudore ex istorum hominum inconstantia defixus esse. Ita explosis Lacedæmonijs Alcibiades designatus Prætor, Argiuos, Mantineos, & Elios adiunxit extemplò populo Atheniensi socios. Huius facti nemo rationem comendauit.

Princeps legato petenti licentiam libentissimè præbeat, non enim Turcæ mos placet, ex cuius aula non quandocumquè volunt, dimittuntur, vt inquit Augerius Gislenus in legationis Turcicæ epist. 3.

Legatis non semper credere princeps debet, sæpè enim speciosis verbis, ac insidiosa arte, nefaria, ac attrocia occultant, nam mortales non verentur abuti, sanctitate legationis. Quidam ideò legatos mittunt, vt interim parent se bello, & princeps aliquando proprios legatos decipere solent, vt principem ad quem mittuntur ardentius, ac facilius fallant.

Cæterùm, vt legationibus non temerè credendum, ita non præcipitanter est respondendum. Paschalius.

In admittendis legationibus, primum gentium mores, & consuetudines obseruandæ sunt, est autem omnium gentium moribus receptum, vt legationes pro conditione, & qualitate, & eorum, qui mittunt, & eorum, qui mittuntur, honorificè excipiantur. Aliter enim legationes, qui nobis dignitate, & potentia superiores; Aliter, qui inferiores, aut pares sunt excipimus. Aliter, qui a multis, aliter, qui ab vno, aliter, qui a Papa, & Cæsare, aliter amicorum nostrorum; aliter eorum, qui nulla amicitia nobis iuncti sunt, aliter hostium nostrorum legatos excipimus.

Datur Legatis audientia, pro tempore ipsorum. Amicorum autem Legati, & citò audiantur, & in tempore dimitti debent, vt responsa non solum benigna, sed etiam tempestiua a Principe retulisse videantur.

Ad quædam postulata, responsa dantur, ad quædam nulla dantur. Verum id generaliter obseruatur, vt quos audiuimus legatos eos

etiam

etiam reſponſis dimittamus. Si quidem melius eſt non dare legatis concilium, quam inde ſine reſponſo eos dimittere. Brunus.

Benignè, ac comiter amicorum legatis reſpondeat, inimicorum autem ferociter, & intra paucos dies hos excedere iubeat Princeps. At de his reſponſis legi poteſt. Barnabas Brixonius de formulis, & ſolemnibus Populi Romani verbis lib. 2. Ex quibus multa ediſcere potes.

Cęterùm Tiberio haud ingratum accidit, turbari res orientis, vt ea ſpecie Germanicum ſuetis legionibus abſtraheret, &c.

Super illa verba, cæterùm Tiberio haud ingratum accidit, turbari res orientis, vt ea ſpecie Germanicum ſuetis legionibus abſtraheret, dicendum eſt.

Princeps abſtrahere multos imperio ſpecie honoris.

SCribit Frontinus lib. 2. cap. 11. quòd Alexand. deuicta, perdomitaq. Thracia, petens Aſiam, veritus, ne poſt illius diſceſſum ſumerent arma, reges eorum præfectosq. & omnes quibus videbatur eſſe cura detractæ libertatis ſecum veluti honoris cauſa traxit, ignobilibus autem relictis, plebeios præfecit, conſecutus vti Principes beneficijs eius conſtricti nihil nouare vellent, plebs verò, ne poſſet quidem ſpoliata Principibus. Hoc eſt Principum artificium, quo eruditi Principes vtuntur. Sic Tiberius hic, alij etiam apud Aug. leguntur lib. 11. apud Iuſt. Proficiſcens ad Perſicū bellum omnes nouercæ ſuæ cognatos, quos Philippus in excelſiorem dignitatis locum prouehens imperijs præfecerat interfecit, ſed nec ſuis, qui apti regno videbantur pepercit. ne qua materia ſeditionis procul ſe agente in Macedonia remaneret, & reges ſtipendiarios conſpectioris ingenij ad commilitium ſecum trahit, ſegniores ad tutelam regni relinquit. Quod accidit Vitaliano Euagrius lib. 4. his. eccleſ. cap. 3. ſcribit, Vitalianum verò vitam in Thracia degentem, qui Anaſtaſium imperio exturbare moliebatur, Iuſtinus Conſtantinopolim accerſit. Nam, & potentiam eius extimuit, & ancipitem fortunam, quæ in bellis cerni ſolet, & nominis eius celebritatem, quæ in omnium ore fuit, & imperij. qua flagrabat cupiditatem. At cum coniectura proſpiceret, idquè ſanè veriſſimè ſe non alia ratione eum

posse vincere nisi amicitiam erga eum simularet, vultu mire ad fraudem composito, quæ facilè deprehendi non posset, vnum ex ducum numero, qui Præsentes vocantur, eum designat, & quo magis persuaderetur Vitaliano, & facilior aditus ad fraudem pateret ad consulatus quoque honorem affert. Qui Consul factus cum in palatio versaretur, in porta quadam post aulam posita, per dolum cæsus occubuit, & August. vt tradit Dionys. lib. 50. Brundusium omnes milites, qui alicuius essent pretij, omnesq. Senatorum, equitumq. primores conduxit alteros, vt eorum opera in agendo vteretur, alteros ne soli relicti ad nouas res consurgerent. Et in Hist. legitur multos è magistratibus magnam consularium partem Otho non participes, aut ministros bello, sed comitum specie secum expedire iubet.

Hæc artificia cognoscant aulici, & illa Nazianzeni, quæ obijcijt Valentiano Epist. cxvi. est quidem facilè speciosum aliquem prætextum inuenire, teque excusare, atque æqua dicere videri, nempè nos a te minimè eijci, verum hinc potius honore abs te affici, quod nobis vicinos esse cupias. addes etiam fortasse, quod nos amicè, & vt cognatos decet complecti, atque etiam aliquem ex nostra amicitia fructum capere vis. Hoc autem merus sermo est, non res.

Remedium talia incommoda euitandi est simulatio, & patentia. Tacit. hoc lib. Annal. Precante Germanico annum efficiendis cœptis, acrius modestiam eius aggreditur, alterum consulatum offerendo, cuius munia præsens obiret, simul adnectebat, si foret adhuc bellandum relinqueret materiem Drusi fratris gloriæ, qui nullo tam alto hoste non nisi apud Germanias adsequi nomen imperatorium, & deportare lauream posset. Haud cuntatus est vltra Germanicus quamquam fingi ea, seq. per inuidiam parto iam decori abstrahi intelligeret.

Ratio cur Principes hoc vtuntur artificio, est timor, quia boni, ac fortes regibus, & omnibus sunt suspecti. Nero vt legitur 13. Annal. suspectabat maximè Cornel. Syllam, secors ingenium eius in contrarium trahens, callidumq. & simulatorem interpretando; & Otanes apud Herod. lib. 3. vt enim vir dominans, vt qui omnia bona obtineat, debebat sine liuore esse, sed contra comparatus est in Ciues, si quidem eorum optimis quibusquè, qui superstites sunt, atque viuunt, inuidet, deterrimis delectatur, criminationibus etiam locum dare optimum putat. Et quod est quiddam minimè omnium secum consentiens, si quidem eum mediocri admiratione prosequaris infensus est, quod non impensè colatur, sin impensè quis eum colat eo cultu tam-

quam

quam assentatione offenditur; & Tacit. lib. 1. Annal. Tiberio nulla vetus in Arruntium ira, sed diuitem, promptum artibus egregijs, & pari fama publicè suspectabat, & lib. 1. hist. nobilitas, opes, omissi, gestiq. honores pro crimine, & ob virtutem certissimum exitium, & in vita Agricolæ, intrauitq. animum militaris gloriæ cupido, ingrata temporibus, quibus sinistra erga eminentes interpretatio, nec minus periculum ex magna fama, quàm ex mala, & legitur de Acrotato spartiata lib. 19, Dion. sic.

Ad extremum Sosistratum exulum clarissimum, qui sæpè copijs præfuerat ad cœnam vocatum dolo interfecit, habens alioquin nihil omninò, quod eum accusaret, sed volebat è medio tollere virum strenuum, & qui insidiari ijs posset, qui imperium malè administrarent, & Xiphil. in Nerone. Thrasea quoque, & Soranus, qui nobilitate, opibus, ac omni genere virtutis primas partes tenebant, & si culpam coniurationis non sustinuerunt, tamen propterea quòd tales erant postea mortui sunt, & Lucianus. Hi omnes Rhadamante huius crudelitate vitam amiserunt, quorum alij formosarum vxorum gratia, insidijs sunt circumuenti, alij quòd opibus illorum insidiaretur, porrò alij, quòd boni essent, & prudentes, quibus haudquaquàm cum illius factis conuenire poterat. Quamobrem verum est, quod ait Sallustius, regibus boni, quàm mali suspectiores sunt, semperq. his aliena virtus formidolosa est, & Xenophon. Etenim non minus norunt, quàm priuati homines, qui nam egregij viri sunt, & sapientes, & iusti. Sed cum eos suspicere deberent, metuunt, fortes quidem, ne quid libertatis causa audeant, sapientes, ne quid artificiosè moliantur, iustos, ne plebs eos sibi præesse cupiat. & sine vlla exceptione Chrys. Non videtur vtile monarchis, quemquam bonum virum versari apud ipsos, quiq. videatur magni fieri apud multitudinem.

Remedium est imitari Galbam, qui vt refert Suetonius cap. 19. paulatim in desidiam, segnitiemq. conuersus est, ne quid materiæ præberet Neroni, & id quod Plinius ad Traianum, iubes esse liberos? Erimus, iubes, quæ sentimus, promere in medium? proferemus, neque enim adhuc ignauia quadam, & insito torpore cessauimus, terror, & metus, & misera illa ex periculis facta prudentia monebat, vt a Repub. oculos, aures, animos, auerteremus, & Iunium Brutum, de quo Liuius lib. 1. Is cum primores Ciuitatis in quibus fratrem suum ab auunculo interfectum audisset, neque in animo suo quiquam regi timendum, neque in fortuna concupiscendum relinquere statuit; contemptu tutus esse, vbi in iure parum præsidij esset. Ergo ex industria factus ad imitationem stultitiæ, cum se suaq. prædæ esse regi

sineret. Brut. quoque haud obtinuit cognomen, &c. quod quoque voluit Claudius, vt Sueton. cap. 38. Ac ne stultitiam quidem suam reticuit, simulatamq. a se ex industria sub Caio, quòd aliter euasurus, peruenturusq. ad susceptam stationem non fuerit, quibusdam orationibus testatus est. Hæc nescio quo dicta sunt, non enim his temporibus opus his est remedijs, cum principes sint catholici.

Sed, & artificium etiam Principum est, specie honoris æmulos, inuidiæquè obnoxios amouere. Nasica, vt refert Aem. Probus in vita Gracchi, vt inuidiæ subtraheretur, per speciem Legationis in Asiam ablegatus est, & Cæsar, vt refert Cassius lib. 28. Ciceroni consilium dedit, vt se subduceret, ne ad Vrbem manendo in perniciem deueniret, id quò magis ex beneuolentia consulere videretur, Legato se eo vsurum dixit, vt iam non tamquàm reus cum ignominia, sed honestè, & cum imperio Clodium subterfugeret, & Tiberius remansit Rhodi, contra voluntatem, vt ait Sueton. vix per matrem consecutus, vt ad velandam ignominiam quasi Legatus Augusti abesset, & apud Tacit. lib. 12. Annal. Legitur de Britannico, simulquè, qui centurionum, Tribunorumquè sortem Britannici miserabantur, remoti, fictis causis, & alij per speciem honoris. Idem patet de multis alijs, quos refert Grutherus in varijs discurs. sup. Tac.

Super illa verba, si foret adhuc bellandum, relinqueret materiem Drusi fratris gloriæ, dicendum est.

Quomodo Nobilis militiam citò addiscere possit.

SI nobilis militiam addiscere optat, necesse est, vt in familia exercitus Ducis recipiatur, eiq. seruiat, ac satisfaciat, in quo quidem omnis labor, ac industria est ponenda.

Quare addiscere debet, quæ ignorat, quæ duplicis generis sunt, vnum enim militiam, alterum verum ipsum Principem respiciunt; non enim sufficit Ducem artem bellandi non ignorare, sed & conuenit etiam scire modum, quo vti debet, & Imperatori gratum.

Cum harum rerum compos factus fuerit, certam, ac exploratam prouinciæ, in qua bellum geritur notitiã habeat, nempè de eius magnitudine, longitudine, & latitudine, quæ loca offensioni patent,

quos habet confines, quanti circuitus, & in quot partes diuidatur, & nomen, titulumq. singularium partium, mare portus, montes, flumina, paludes, lacus, aliaq. notabilia loca. quibus abundat, quæ ei desunt, quibus res impertit, & a quibus accipit. Deinde ciuitates, cuius magnitudinis, ac virium sunt, naturam, situm, quæ populi multitudine sunt refertæ, si sunt agri bonitate felices, quanta sit exactio capitum, ac ostiorum, si in illis est peregrinitas infusa, si nundinæ habentur, & quo tempore, quæ pars ad orientem, quæ ad Occidentem meridiem, vel Septentrionem vergit, si sunt in planitie, vel vndique viuo, præruptoq. saxo ædificatæ, per quot millia passuum singula extenduntur, quot ostiorum millibus vnumquodq. pagum est, artem, industriam, opulentiam nobiles familias, adhærentias, mores hominum, religionem, iudicia, consuetudinem, regiminis formam, vectigalia, exactiones, annui reditus, in quo sint fundati, an incrementa capere possint, nec ne.

His rebus addat belli principia, ac causas veras, & falsas, præcipuas, secundarias, quomodo anteà alij bellum administrauerint, vel prouinciam, & præsens regimen, harum administrationum varietatem, ac similitudinem, errores in quos ministri inciderunt, quos corrigere potuerunt, vel non, & modũ, & causam, vtiles prouisiones, consilia, quæ minimè ministri sunt executi, bono, vel vano successu, res, potentiam, auxilia, fœdera, fomenta, sumptus an sit durabilis, ex qua causa bellum protrahatur, an princeps ei finem imponere, vel nequaquam possit, & si potest cur differtur, si non potest, quid expectat, & tandem, qui spei, quid timoris in eo sit.

Omnem diligentiam adhibeat, vt omnium celebrium arcium, situm, & formam perspectam habeat, defectus singularum non ignoret, quomodo expugnari, ac defendi possint, numerum, quæ offensio, & quæ defensio exigit, & defensio quot bombardas, quos commeatus, auxilia, & præsidia requirit, quæ impedimenta, & alia, quæ a peritissimis viris intelligi possunt.

Oportet multa notare, multa audire, & consilia inita, & disciplinam militarem, & intellectam animo rectè perpendere, quomodo Imperator ea vtatur, illius præcepta notans, actionesquè obseruans.

Scribat occasiones, passiones casus, maxima accidentia, regulas præcepta, apophotgmata, dicta, consilia, opiniones, iudicia, quæque vel viderit, vel audiuerit; locupletissimam, & splendidissimam supellectilem militariùm propositionum debet habere, & omnia in charta sub proprijs capitibus annotare, vt ver. gr. si intellexerit picam xvi. pedum constare debere, ab Heluetijsque inuentam,

ne

ne equites propius accedant, notet verbo pica, & si audiret, quòd Sclopetarius postquàm tormentum exploserit in pugna locum militi, quem a tergo habet cedere, caudamquè petere statim debere, id verbo. Sclop. Idem de omnibus est dicendum, quæ ad Aquiliferum, Ducem, Imperatorem, castrorum præfectum, milites, vel exercitum attinerent. Idem de annona, impedimentis, & similibus militaribus actionibus.

Sed & scribere, & intelligere, & harum rerum memoriam habere, omnium esse capacem non sufficiet, nisi & etiam oculis ipse viderit, omniaq. exercere delectabit, quare in omnibus actionibus primus sit, vt rerum initia, medium, ac finem operationum conspiciat; de omnibus rationem petens, cur hoc modo, non illo fiant, an semper eo modo, vel variato, & locorum discrimen temporum, ac rerum considerans, ministrisq. adiumento sit ore, lingua, & manu. Sed animaduertat, ne nimium, flagrans eiusmodi rerum desiderium ministrorum opus tardet, vel impediat, vel confusionem generet, sed.

Præsens sit, quando ministri exercitum colligunt, vel recensent, vel cohortem lustrant, vel militum accipiunt nomina, quando ad hostem castra admouent, quando copias producunt, quando ad explorandum alicuius ciuitatis situm mittunt, quando vrbem aliquam, vel oppidum obsidione cingunt, sciat cur obsidionem non intermittant, si obsidionem soluunt, quæ causa ad eam obsidionē leuandam impulerit, quando arcem oppugnant, verberant, ac quatiunt, quomodo circuunt vigilias noctis, quomodo receptui signum dant, quomodo pedem referunt, modum quo cuniculos in aliquam ciuitatem agunt, quomodo hostem intercludunt, & prœlium tentant, quando castra locantur, cur illum locum tutissimum copijs portum esse ducant, quomodo hostes in summam angustiam inducunt, consiliumq. impediunt, quomodo aperto marte, quomodo ex insidijs pugnam ineunt, quomodo passim, quomodo ordinatim, & sine iumentis, & cum iumentis eant, quomodo ponunt milites ad tenendas excubias, mittant in adiutorium milites, centuriones in hostes equos concitant, & pedites, sciat etiam, quæ nam sint bellicosæ nationes, milites quibus singuli armis valeant. v.g. Hispani omnes in torquenda pila tormento manuario cæteros milites, Italos, Gallos, & Germanos antecellunt; nam dum isti bis, illi quater puluerem sulphureum, glandemq. plumbeam in eo deprimunt, quomodo scalis mœnia ascendant, quomodo tabellarios etiam occultos, & ignotos cum litteris intercipiant, quomodo bini, vel quaterni milites incedant.

Hæc, & alia perspecta debet habere, quæ ad militiam attinent.

Debet prætereà historijs, & autoribus, qui de militia conscripserunt

runt ſtudere ; nam dici non poteſt , quantùm fructus cupienti militiam addiſcere, afferat hiſtoriarum, ac militarum autorum cognitio .

Quæ verò ad ipſum principis ſeruitium pertinent, ob temporis inopiam miſſa facimus, ſed legi poſſunt , quæ de aulicis annotauimus .

Sub idem tempus, & familia Scriboniorum Libo Druſus defertur molire res nouas, &c.

Super illa verba , feralibus iam ſibi tenebris duos ictus in viſcera direxit, dubitatur .

Vtrum pro vitanda miſeria feritate debeat homo ſibi met mortem tradere .

PRima opinio eſt , Olimpiodori Platonici , qui huius rei quinque aſſignat cauſas , & Plotini in lib. de beat. cap. 7. inquit enim ſi vir ſapiens ducatur captiuus, aderit ſoluendi facultas, ſi non detur ibi eſſe felicem, & in eorum arbitrio eſt, qui vincti ſunt ſe ſoluere , quibus verbis indicat ſe poſſe ſemetipſum interficere, eſt Stoicorum , & præſertim Senecæ, affirmantis quamcumque veniam noſtri corporis eſſe viam ad libertatem . eſt Catonis, qui Lucretiam, alios q. commendat, qui ſibi manus intulerunt .

Probatur primo hæc opinio , nam ſi ab alio mors nobis traditur, cur non ſpontè eam nobis forti animo tradere debemus .

Secundo , quia de duabus mortibus illa eſt accipienda , quæ magis digna eſt , & poſt illam omnia commodè manent, ſed mors voluntaria eiuſmodi eſt ergo . Probatur minor, quia Tacit. annal. dicit. quòd metus carnificis eiuſmodi mortes promptas faciebat, quia damnati publicatis bonis ſepultura prohibebantur, eorum qui de ſe ſtatuebant humabantur corpora , manebant teſtamenta ; ergo melius erat mortem ſibi conſciſcere, quàm expectare .

Probatur tertio, quia a magnis viris eiuſmodi mors laudatur, vt a Lucio Floro , qui mortes ſpontaneas Cymborum, & eorum vxores in cœlum laudibus effert. a D. Hieronymo , qui ſeptem virgines mileſias laudauit , quis valeat inquit ſilentio præterire ſeptem mileſias virgines, quæ Gallorum impetu cuncta vaſtante, ne quid indecens ab hoſtibus ſuſtinerent turpitudinem morte fugerunt , & ab Euſebio Caſarienſi, qui duas Anthiochenas, & D. Aug. qui nonnullas laudat .

Probatur quarto, homo mortalis eſt, ergo mori debet, quæ maior ratio de ſpontanea morte, quàm de naturali .

Quinto,

Quinto, sicut homo de rebus suis disponere potest, sic & de vita, ergo.

Sexto, Deus vitam donauit, ergo in hominis potestate est se occidere, cum donum amplius non sit in donantis potestate.

Septimo, mors est laborum, & molestiarum finis, & melioris vitæ principium, ergo licet hominem quam primum finem adipisci, & principium melius incohoari.

Octauo, mors non est malum, vt inquit Plato, quod non est malum, est bonum, ergo bonum est se occidere.

Nono, volenti non fit iniuria, ergo qui vult seipsum occidere, non facit sibi ipsi iniuriam, nec alteri.

Decimo, licet pro patria, pro fide vitam propriam negligere, ergo in aliquibus casibus licebit se occidere.

Vndecimo, Scriptura laudat, qui se interfecerunt, vt Sanson, Iudit, & Elez. 1. Machab. & Razias, qui vt legitur 2. Machab. 14. Se gladio petijt, eligens potius mortem, quàm subditis fieri peccatoribus.

Negatiua opinio est Macrobij asserentis, qui id facit, tum principi, tum Deo, tum naturæ aduersatur. Arist. 5. Ethic cap. vlt. Cic. quæst. 1. Tuscul. Theologorum, & præsertim D. Aug. lib. 1. de ciuit. Dei, cap. 15. vsque ad 27. Francisci Victoriæ in relectione de homicidio.

Probatur primo, nam homo est seruus Dei, seruus non est sui iuris; ac vt seruo non licet ratione humani iuris se interficere, sic nec homini ratione diuini.

Secundo, quia praecepto illo non occides, prohibetur omne homicidium, quod fit contra charitatem, & contra rationem, sed si se homo occideret, faceret contra charitatem, ergo.

Tertio, non Iob, nec alij prophetæ ad euadendum ex vitæ incommodis hoc remedio vsi sunt, ergo, Deus enim patientes persecutionem fugere de ciuitate in Ciuitatem admonuit, ergo.

Quarto, quia Sancti Patres Iudam maximè damnant, & sacra Scriptura cum maxima execratione aliquorum factum, qui se ipsos interemerunt, memorat, vt Architophel 2. 17. & Iudæ Matthæi 27. & Actorum 1. ergo.

Multis alijs argumentis, id probant Victoria. S. August. l. cit.

Hoc antiquis cognitum fuit, Cicero enim in somnio Scipionis dicit, nisi Deus in cuius hoc templum est omne, quod conspicis, istis te corporis custodijs liberauerit, in cœlum aditus tibi patere non potest, & Plin. lib. 1. epist. 12. luctuosissimum genus mortis, quæ non ex natura, nec fatalis videtur. Virg. Didonis animam iuxta, ac ne

vix

vix quidem egredi potuisset dicit quousque Iuno:

Irim demisit Olympo
Quæ luctantem animam, nexosq. resolueret artus.

Luctantem animam ait, qui præpropere, & iniussu summi Imperatoris non tam egrediebatur, quàm vi eijciebatur, cũ eius esset educere, cuius fuerat introducere, vt inquit Annæus Rob. rerum iud. lib. cap. 12. & hoc idem satis Poeta declarat.

Nam quia nec fato, merita, nec morte peribat,
Sed misera ante diem subitoq. accensa furore,
Nondùm illi Flauum Proserpina vertice crinem
Abstulerat stygioq. caput damnauerat orco.

Nulla quidem sunt crimina, delictaue, quæ non Deo inuisa, hominibus odiosa sint. Hoc vero crimen supra cætera alia scelestissimum est; nam delicta plerumque, aut voluptatis, aut iræ, aut subiti furoris præcipiti ardore cõmittuntur. At quisq. sibi mortem consciuit, nulla voluptate, nullo humano impetu ad id incitatus dici potest. Cæteri facinorum rei impunitatis, & effugij spem aliquam habent, at in isto crimine delinquentem statim obtorto collo pœna prehendit, nec finit effugere. Concilium Antisiodorense can. 17. statuit, vt istorum oblata non recipiantur, & ipse Poeta animas eorum, qui sibi mortem consciuerunt, miserè haberi tradit, proxima deinde tenent mœsti loca, quæ sibi læthũ insontes peperere manu, lumenq. perosi proijcere animas, & Deus cum homicidium fieri vetuit, non tantum alios, sed multò magis seipsum necare prohibuit, & D. Hierony. ad Rusticum lib. 2. epist. 10. dicit, nihil ità offendit Deum, quàm desperatione meliorum hærere peioribus, licet & ipsa desperatio incredulitatis indicium sit, non est nostrum mortem accipere, sed illatam ab alijs libenter accipere. Hinc, & Canones, quod in Hæreticis idem, & in ijs, qui sibi mortem consciuerunt, statuendum existimauere, vt neque in cæmeterijs, sepelirentur, neque pro illis ecclesia oraret, dignissimum enim esse ait Egesippus, eos qui Dei patris imperium non expectarunt, priuari quodam quasi matris gremio, terræ sepulchro.

Ad primum respondetur, quod dum ab alio infertur, tunc patimur, & ea perpessio non est in nostra potestate, vt inquit Fran. Pic. de virtute heroica grad. 6. cap. 21. at per nos ipsos id facere in nostra potestate est, non tenemur patrare scelus, id positum est in nostra facultate, si id nolentes patrare interficimur æquo animo tolerare debemus, quia violentia superamur.

Ad secundum respondetur, quòd non est faciendum malum, vt eueniat bonum, magisq. dignam esse naturalem, quàm violentam mortem.

Ad

Ad tertiũ reſp. Florum mulierũ illarum animum mirari, non autem iudicare hominem ſibimet mortem inferre debere, qui ſi aliter ſentit, errat. Quod attinet ad illas virgines, exiſtimandum eſt cum D. Aug. eas non errantes, ſed obedientes Deo id feciſſe, impellenteq. Spiritu Sancto, Idem ad vltimum reſp.

Ad quartum reſpondetur, diſparitatem eſſe in hoc, quòd naturali morte poteſt quis vitam æternam aſſequi, non ſpontanea, quæ gloriam impedit.

Ad quintũ, homines poſſe de ſuis rebus diſponere, quæ ſuæ ſunt, ſed vita, & mors eſt in Dei poteſtate, iuxtà illud, ego occidam, & viuere faciam.

Ad ſextũ dicitur, Deum vitam donaſſe, vt ea vterentur, non abuterentur homines.

Ad ſeptimum, eſſe laborum finem honeſtam mortem, & meritoriam, non autem impiam, & nefariam.

Ad octauũ, dicitur mortem ſecundum ſe, neque bonam, neque malam eſſe, at illa propoſitio ſecundum ſe debet intelligi, non autem comparata, quia ſe occidere eſt malum.

Ad nonũ dicitur, non facere ſibi iniuriam, quòad iuſtitiam, ſed quòad charitatem, quam ſibi debet, atque etiam quòad iuſtitiam cum Deo, tum Reip. cuius membrum eſt iniuriam facit.

Ad decimũ dicitur, aliud eſſe vitam in quibuſdam caſibus non conſeruare, ad quod ſolum homo tenetur ex præcepto affirmatiuo, quod pro certo tempore, & certis circumſtantijs obligat, aliud vero ſe occidere, quoad vetatur ex præcepto negatiuo obligante pro omni tempore.

Proximo Senatus die, multa in luxum ciuitatis dicta, &c.

Super illa verba componit epiſtolas, quis amicitiam & renunciabat, dicendum eſt.

Vtrum liceat principi, & priuato amicitias renunciare.

ANteaquàm dicamus vtrum liceat amicitiam renunciare, operæ pretium erit explicare, quid de his ſcripſerint autores. Quare notandum eſt antiquos inimicitijs ex offenſione aliqua ſuſceptis, cum his, quibus cum vetus vſus intercedebat, vel amicitia contracta erat, apertis verbis amicitiam renunciare conſueuiſſe, idq. & publicè, & priuatim obſeruabatur, vt ex hoc loco patet, & ex Suetonio Tranquillo

quillo in calig. obtrectatoribus etiam qualescumque, & quantacũque de causa nactus esset lenis, & ideò innoxius, vt Pisoni decreta sua rescindenti, clientulos diù venanti, non prius succensere in animum induxerit, quàm beneficijs quoque, & deuotionibus se impugnari comperisset. At ne tunc quidem vltra progressus, quàm vt ei more maiorum amicitiam renunciaret, mandaretq. domesticis vltionem, si quid sibi accideret. & ex Liuio lib. 42. legatos ad Persem Macedonum Regem ad amicitiam renunciandam a S.P.Q.R. missos narrante, & in Bap. Fulg. lib. 7. legimus Amasim Aegypti Regem per Præconem Policratis amicissimi amicitiæ renunciasse. Verum tamen non solum superiores, & collegæ inferioribus, sed & inferiores superioribus amicitias renunciasse legitur, vt de Io. Andrea Auria, qui Francisco II. Gallo. Regi iustis de causis amicitiæ nuncium remisit, vt testatum reliquit Carolus Sigonius, qui eius vitam non minus eleganter, quàm copiosè conscripsit. Modus autem, quo veteres vtebantur in 6. ann. legitur, ibi enim Tacitus de Labeone, qui per abruptas venas sanguinem effudit, loquens Tiberius ægrè lata eius morte ad Senatum scribit, morem fuisse maioribus, quoties dirimerent amicitias, interdicere domo, eumq. finem gratiæ ponere. id se repetiuisse in labeone eodemq. modo hospitium quoque renunciatum. Cic. lib. 3. in Verrem edocet. Nos quoque in nostris epistolis laconicis epistolas renunciamus. At verò non solum amicitia renunciabatur, verum etiam capitales inimicitiæ indicebantur, vt M. Ant. Ciceroni inimicitias denunciauit, vt ipse Phil. 5. dicit, & V.S. asserit magis occultas inimicitias timendas esse, quam indictas, ac apertas.

His præmissis, dico primo, quaque de causa non licere priuato amicitias rumpere, sed paulatim recedere, nisi casus, tam grauis esset, vt eo consilio vti non posset.

Probatur prima pars, quia qui amicitiam non seruat, leuibus de causis non est absolutus amicus; amicitia enim constantiam requirit, videturq. vana amicitia ea, in qua querelæ, & iræ locum habent, nã sine aliqua querela, vel obiurgatione amicitia esse non potest, perdere enim amicitias est stultorum; nam quemadmodum qui stomaco valent, & animantia sæuissima, saxa, ferrum, serpentes, & scorpiones concoquunt, eaq. in nutrimentum vertunt. contra valetudinarij etiam pane, & vino offenduntur, si multi & amicitias perdunt, sapientes etiam inimicitijs rectè norunt vti, vt inquit Plutarchus in moralib.

Secunda pars conclusionis patet; nam homines liberi, atque prudentes non possunt cum ijs amicitia esse coniuncti, quorum vita est sordidissima, & omnium scelerum genere contaminatissima, obq. con-

tumelias

umelias ferendas facta quiq. amicitia hominum vtuntur, tamquàm nouis calceis, qui tantisper in pretio sunt, dum nitent; moxq. vbi luto infecti in angulum abijciuntur, atque ibi nullo curante situ exeduntur. Cum ergo non conueniat homini probo semper eiusmodi amicorum causa rubore suffundi, licet amicitiam rumpere, cum ijs præsertim, qui veteribus iniurijs iam voluntaria obliuione contritis multò maiores cumulant. Multò magis etiam conuenit amicitias frangere cum ijs, qui nobis insidias tendunt, quique amicum in summum discrimen adducunt, vel aliquod dedecus honori inurunt;quare Germanicus rectissimè Pisonis amicitiæ renunciauit, cum hic, vt refert Tacit. quæ crudelissimum inimicum facere puduisset, commisisset, & ille etiam apud Petronium, qui ait, quoniam fidem scelere violasti, & communem amicitiam,res tuas tolle, ocyus, & alium locum, quem polluas quære;ergo si improbus improbo ob enorme flagitium nuncium remittit. ergo multo magis vir bonus malo. si enim nostra plerumque membra rescindimus cum incurabili morbo, & ipsa tabescũt,& reliquis officiunt, multo magis id in amicis simulatis faciendum. Chrysost.hom.60. in Matth. & vt malum cibum nec retinere possis citra noxã, nec reijcere sine molestia: Ità malum amicum si teneas, lædit, nec tamen absque inimicitia, ac tumultu velut bilem potes abijcere.

At hic notandum est, amicitias multorum non laudari; nam primam materiam, quæ quibuslibet formis variatur, animus multorum amicitiæ subiectus sequitur.

Sicut, & mulierem impudicam, quæ cum multis se commisceat nullum habet amatorem: nam quemadmodum Briareus centum manibus quinquaginta pascens ventres, nihilo fœlicior erat nobis, qui duabus vnum administramus. Sic tantumdem commoditatis capies ex paucorum amicitia, quantùm ex multorum,pensatur enim incommodum, si pauci inseruiunt, paucis est inseruiendum, vt inquit Plutarchus in moralibus.

Dico secundo, eadẽ de principe, quæ de priuato diximus.sicut enim non licet priuato leui de causa amicitias rescindere,sic nec principi. Quare Amasis amicitiæ iniuriam fecit,quia Policrati amico nuncium amicitiæ remisit; nam cum audiret omnia illi prosperè cedere,scripsit, vt tentaret aliquo quoque incommodo affici, quia fieri non poterat,vt fortuna præter naturæ suæ cursum constans maneret, cuius consiliũ cum sequi Policrates constituisset,in mare demisit magni pretij annulum, quem percharum habebat, quod eo incommodo secundæ fortunæ tenorem iuxta Amasis consilium interrumpi posse putabat, sed cum annulum breui in pisce inuẽtum esse a se Amasim monuisset,animaduertit Amasis Policratem ad grauiorem, quàm ad vnius amissi annuli

nuli casum a fortuna reseruari, itaq. vt illius ruina minus doleret, ad eum misit, qui communi amicitia renunciaret. Hac de causa amicitiæ renunciandæ nequaquam sunt.

Super illa verba, & erant qui formam ætatem, genus mortis ob propinquitatem etiam locorum, in quibus interijt, magnis Alexandri factis adæquarent, dubitatur.

Quis nam fuerit quoad malitiam primus.

QVi de militia scripserunt, vel Alexandro, vel Cæsari, vel Scipioni, vel Pyrro primas attribuerunt, hosq. primos in militia extitisse probare sunt conati. At grauissimè errare mihi videntur; nam si Annibalis omnes actiones sedulò indagassent, paulisperq. animum intendissent, proculdubio primum fuisse concessissent. Primus qui rem diligentissimè examinauit fuit Vphredutius Anchaianus vir quidem doctissimus, & acutissimus, mihiq. arcta necessitudine coniunctissimus, cum quo familiariter vtens, sæpe in eiusmodi sermones incidebat, & Annibalē primum in militia fuisse opinabatur. Quod quidem non erit probare difficile. Illud primum satis constat in Duce exercitus hæc requiri scientiam rei militaris virtutem, autoritatem, prudentiā, audaciā, ac fortitudinem, ac tolerantiā. Ac scientia militaris, quæ præcipua est, consistit in cognitione itinerum, locorum, personarum ingenio, eloquentia, & in cognitione omnium rerum ad vsum militarem pertinentium, & huius partis sunt sapientia in consulendo, consilium in prouidendo, industria in agitando, celeritas in conficiendo, astutia, siue sagacitas in stratag. solertia, & vigilantia cum assiduitate, & patientia laborum, magnanimitas, rerum gerendarum fortitudo, & contemptus periculorum, obedientia, & amor militum. Si hæc, & alia in Annibale cumulatissimè fuisse probabimus, primum locum in militia obtinere constabit. At primo, quòd illa omnia vniuersaliter habuerit, docet Liuius, dum dicit, missus Annibal in Hispaniam primo statim aduentu omnem exercitum in se conuertit, Almicarem viuentem veteres milites sibi redditum credere; eundem vigorem in vultu, vimq. in oculis, habitum oris, lineamentaq. intueri, deinde breue effecit, vt pater in se momentum minimum ad fauorem conciliandum esset. Numquam ingenium idem ad res diuersissimas, & parendum, atque imperandum habilius fuit, itaq. haud facilè discerneres, vtrum Imperatori, aut exercitui carior esset. Ne-

que Asdrubal alium quemquam præficere malle, vbi quod fortiter ac strenuè agendum esset, neque milites alio duce plus confidere, aut audere; plurimùm audaciæ ad pericula capessenda, plurimùm consilij inter ipsa pericula erat, nullo labore, aut corpus fatigari, aut animus vinci poterat, caloris, ac frigoris patientia, par cibi, potionisq. desiderio naturali non voluptate modo finitus, vigiliarũ, somnique, nec die, nec nocte discriminata tẽpora ad quod gerendis rebus superesset quieti datum, ea neque molli strato, neque silentio accersita, multi sæpe militari sagulo opertum humi iacentem inter custodes, stationesq. militum conspexerunt, vestitus nihil inter æquales excellens, arma, atque equi conspiciebantur equitum, peditumq. idem longè primus erat, princeps prœlium inibat, vltimus, concerto prœlio excedebat, & Plutarchus omnia, quæ magno futuro duci expetenda esse videbantur, abundè Annibali aderãt, quippe erat ei consilium ad egregia facinora promptum, consilio autem, neque industria, neque audacia deerat. Nulla pericula, nulla incommoda corporis, quæ cæteros remorari solent, & a rebus gerendis abducere inuictum animi virum terrebant; vigilare, festinare, cuncta obire, quæ aut strenuo milite, aut egregio Imperatore digna videbantur. Proferatur quæsò in medium historicus, qui eiusmodi de alio enarret.

Sed vt specialiter dicamus, nullus est, qui animi constantia, ac corporis tolerantia, & periculorum contemptu, ac audacia cum eo possit comparari, qui est ille egregius Imperator, qui tot, ac diuersa, periculosa, ac horrenda itinera fecerit, legatur Silius Italius lib. 3.

Rumpit inacessos aditus, atque ardua primus
Exuperat, summaq. vocat de rupe cohortes,
Tum qua durati, concreto frigore collis,
Lubrica frustratur canenti semita cliuo
Luctantem ferro glaciem premit, haurit hiatu
Nix resoluta viros, altoque, a culmine præceps.
Viuentes turmas operit delapsa ruina,
Interdum aduerso glomeratas turbine Corus,
In media ora niues fulcis agit horridus alis,
Aut rursum immani tridens auulsa procella
Audacis rapit arma viri, voluensq. per orbem
Contorto rotat in nubes sublimia flatu,
Quoque magis subire iugo, atque euadere nisi
Erexere gradum, crescit labor ardua supra
Sese aperit fessis, & nascitur altera moles.
Vnde nec edomitos, exudatosq. labores
Respexisse libet, tanta formidine plena

Exter-

Exterrent repetita oculis, atque vna pruinæ
Canentis, quacumque datur permittere visus,
Ingeritur facies medio sic nauita ponto,
Cum dulceis liquit terras, & inania nullos
Inueniunt ventos, securo carbasa malo
Immensas prospectat aquas, ac victa profundis
Aequoribus, fessus renouat sua lumina cœlo.
Iamq. super clades, atque importuna locorum
Illuuiæ, rigidæq. comæ squalore perenni
Horrida semiferi promunt è rupibus ora:
Atque euulsa cauis excisi pumicis antris
Alpina inuadit manus, assuetoq. vigore
Per dumos, notasq. niues, atque inuia pernix,
Clausum Montiuagis infestat cursibus hostem.
Mutatur iam forma locis, hic sanguine multo
Infectæ rubuere niues, hic nescia vinci
Paulatim glacies cedit tepefacta cruore:
Dumq. premit Sonipes duro vestigia cornu,
Vngula perfossis hæsit compressa pruinis
Nec pestis lapsus simplex abscissa relinquunt
Membra gelu, fractosq. asper rigor amputat artus.
Bis senos soles, totidem per vulnera sæuas
Emensi noctes, optato vertice sidunt,
Castraq. præruptis suspendunt ardua saxis.

At ne quis credat, has fictiones poeticas esse, legatur Liuius, montiũ altitudo, niuesq. cœlo propè immixtæ, tecta in forma imposita rupibus pecora, iumentaq. torrida frigore, homines intonsi, & inculti animalia, inanimaq. omnia algentia gelu, cætera visu, quàm dictu fœdiora terrorem renouauere. Et Polybius hist. lib. 3. nam cum natura locus angustus præcepsq. foret: tum vero recenti niue omnia vsque adeò obruta, vt nullum prorsus vestigium callis appareret: neque sustinere se a lapsu poterant, & qui parũ titubassent: continuò in præceps ferebantur. Verum hanc quoque difficultatem æquo animo ferebant viri toties malis, ac laboribus assueti. Intereà ventum ad rupem alteram; quam neque elephanti, neque iumenta pertransire poterant; quippe angustam natura viam, recens terræ lapsus circiter ducentos passus angustiorem fecerat. Hic rursus turbari, affigiq. multitudo cœpit, Dux Carthaginiensium principio per loca inuia, nec ante eum diem trita circumducere agmen conatus, quoniam iter ad niues insuperabile faciebant, a proposito destitit. sanè supra veterem niuem intactam noua præsentis anni nix deciderat. In ea quod recens lapsa

permollis erat: & nullam ferè adhuc altitudinem habebat: facilè ingredientium pedes inſiſtebant: vbi verò tot hominum, iumentorumq. inceſſu dilapſa erat: per nudam infra glaciem, & fluentem eliqueſcẽtis niuis labem ingreſſi ambobus ſimul pedibus ruebant: quemadmodũ in locis cœno lubricis, ac nullum recipientibus veſtigium ſolet accidere. & quod longè miſerius erat: homines cum ſiſtere in lubrico veſtigium non poſſent: proni decidentes, vbi ſe, vel manibus, vel genibus iuuare conarentur, tunc maiore impetu omnibus ſimul membris defecti per præcipitia volutabantur. Iumenta verò interdum quidem prolapſa glaciem ſecabant, ſed preſſa oneris magnitudine, pedibusq. eorum indurata glacie perſtrictis, moueri poſtea inde non poterant. Tum Annibal iumentis, atque hominibus nequaquam fatigatis, omiſſa præſenti ſpe, caſtra in iugo montis collocat: Egerrimè ad id ipſum purgato loco. Dehinc multitudinem ad eam rupem, qua vna eſſe tranſitus poterat, mundandam hortatus, vix tandem cum maximo labore id peractum. Via igitur equis, atque iumentis vna die ſufficienter parata, confeſtim eos traducit. & in locis iã niuibus vacuis caſtramentatus, ad paſcua diſponit. Numidas interim parare elephantis viam iubet. Hi vix triduo cum omni conatu beluas reduxerũt: & eas quidẽ propè fame conſumptas. Nuda enim ſunt iuga montium herbis, atque arboribus: quod continuis rigeant niuis hyberno, æſtiuoq. tẽpore. Mediæ verò conualles ab vtroq. Alpiũ latere læta paſcua, atque apricas arbores habent: & humano cultu digniora loca. Annibal congregatis oĩbus copÿs, proſequi iter cæpit, & triduo poſt ſuperatã, quam memorauimus rupẽ, in planum peruenit: magna parte exercitus amiſſa: partim ab hoſtibus, fluminibusq. per totum iter direptis copÿs: partim aſperitate montiũ in tranſitu Alpium abſumptis: neque viris ſolum, ſed equis etiã, iumentisq. complurimis. Hoc tandem modo Italiam quinto menſe poſtquàm Carthagine noua diſceſſerat, ingreſſus Alpibusq. quintodecimo die ſuperactis, circumpadanos campos, & inſubrum gentem audaciſſimè petit: ex afris militibus ſuperſtites habens, pedites circiter decem millia, & ducentos, ex Hiſpanis ad octo millia: equitum ad ſummum ſex millia. hoc enim ipſemet in columna, in qua multitudo omnis ſui exercitus deſcripta eſt apud Lacinium teſtatur.

His adde, quòd exercitus, vt idem inquit non ſolum longo labore aſcendendi, deſcendendiq. peæterea inauditis locorum difficultatibus fatigatus, verum etiam ex inopia commeatus, & corporum illuuie, ac tabe ſqualida diuturna maciem contraxerat: plerique ex inopia, & labore intolerabili prorſus defecerant: neque .n. per tot millia paſſuũ, perq. loca adeò aſpera, ac difficilia vehere tãto exercitui neceſſariã ſtipẽ licuerat: & ſi quid erat vectũ maiori, ex parte cũ iumentis perierat.

Quo

Quo factum erat, vt qui paulo ante a Rhodano cum trigintaocto millibus peditum, equitum vero circiter octo millibus discesserat: ei nunc vix medietas eiusmodi copiarum superstes foret.

Adde, & continuas vigilias, in paludibus oculo amisso per quas paludes quatriduo, & tribus noctibus sine vlla requie iter fecit, vt inquit Liuius; a Gallorum toties petitus insidijs, ità vt eum oportuit mutare vestem, nunc tegmunenta capitis, nunc alio errore ab imminentibus insidijs sese munire. Adde, quod & iter fecit a finibus terræ in fluminibus transeundis in alpibus an montibus inimicos a fronte, & a tergo hostes semper habuerit. Quare est, cur aliquis tantam viri audaciam, ac animi constantiam cum corporis incredibili tolerantia coniunctam miretur, cum Romani, ipsi tantæ rei obstupefacti remanserit, vt Polybius scribit, nam cum Annibalem existimasset haud ausurum cum alienigenis copijs Alpibus iter facere, aut si id foret ausus, manifeste in itinere periturum: postquàm eum non solum transcẽdisse alpes incolumen, verum etiam aliquas Italiæ ciuitates expugnasse comperit: vix satis admirari audaciam hominis potuit. Romani quoque simile quidam ea tempestate passi fuere. Hi vltimo loco de excidio Sagunti audiuerant. Quamobrem factis comitijs, duo consules creati; eorum alter in Africam ad inferendum Carthagini bellum, alter in Hispaniam aduersus Annibalem missus fuerat. Tum verò ad eos perlatum adesse cum exercitu Annibalẽ, & iam ciuitates quasdam in Italia obsidere. Quo nuncio adeò stupefacti, perculsiq. sunt, vt Lilibæum ad Sempronium miserint aliquos, qui aduentum hostium in Italiam significarent, hortarenturq., vt dimissis prouinciæ rebus, suis ferre suppetias maturaret. & alibi, interim Romani de ijs, quæ dicta, actaq. fuerant perlatum, & simul Annibalem omnium opinione celerius Iberum cum exercitu transgressum, aduentum in Italiam maturare, quæ res non parum metum patribus iniecerunt, & alibi. Verũ Annibal incredibili celeritate Gallis oĩbus partim pretio, partim metu pacatis, ad Rhodani transitũ per Maris Sardoi littus cũ exercitu properabat, quod postquàm consul intellexerit, & si inops consilij erat ob celerẽ Annibalis aduentum, nullum tamen optimi ducis officiũ prætermisit.

Quis est autor, qui hæc de alio dicat; si Cæsar in celeritate omnia ponebat, non loci, non viæ ei obsistebant, quia non per loca inuia, sicut nec Alexander iter fecit, & vbiq. aderant socij, tributariæ prouinciæ, quæ eis omnia necessaria suppeditabant. At Annibalem nullis socijs fretũ ferro, ac igne aditum exercitui aperire oportebat. montibus altissimis, rupibus inaccessibilibus, intolerandis frigoribus, vijs obliquis, hostibus rapacissimis semper circumdatum, cui cœlum, terra, aer, semper contraria erant.

Quòd ad obedientiam attinet, legantur illa Liuij. Ac nescio an mirabilior fuerit aduersis, quàm secundis rebus, quippe qui cum & in hostium terra per annos tredecim, tam procul ab domo varia fortuna bellum gereret, exercitum nõ suo ciuili, sed misto ex colluuione omniũ gentium, quibus non lex, non mos, non lingua communis, alius habitus, alia vestis, alia arma, alij ritus, alia sacra, alij prope dij essẽt, ità quondam vno vinculo copulauerit eos, vt nulla, nec inter ipsos, nec aduersus ducem seditio extiterit, cum, & pecunia sæpe in stipendium, & commeatus in hostium agro deessent, quorum inopia priore punico bello multa infanda inter duces, milites q. cõmissa fuerãt, & Silius Italicus.

Annibalis sat nomen erat tot dissona lingua
Agmina, barbarico tot discordantia ritu,
Corda virum mansere gradu, rebusq. retusis,
Fidas ductoris tenuit reuerentia mentes.

Quare dicebat Fabius, ducebat Annibal exercitum æqualem stipendijs suis, vt vix fiat fides homines passos. Cuius hæc fuerunt. Quis est ille, qui hæc verba legat, & non miretur, ex quibus apertissimè constat Annibalis autoritas prudentia, ac fortitudo. Admirandum valde, ac maximũ est ipsum milites exteros, inciuiles, barbaros, qui non pro gloria, & imperio, sed pro præda pugnabant, vt inquit Tacitus, quiq. parum res Romanas curabant in officio continuisse ac in omnes illius valorem influxisse.

At in Cæsaris, ac Alexandri, & Scipionis exercitibus, multæ, ac graues subortæ sunt seditiones, quas non mercenarij, sed ciuiles, ac proprij excitarunt, & ipsi Romani a Scipione, ac Cæsare non semel desciscerunt.

Quòd ad calliditatem attinet, omnium sententia callidissimus, & astutissimus fuit iudicatus. numquam enim prælium vllum sine aliquo stratag. iniuit.

Quòd prudentiam, nemo est, qui ambigat eum omnium ducum prudentissimum extitisse & ab omnibus scriptoribus, qui eius mentionem faciunt talis existimatur.

Si rei militaris scientia peritus fuerit, plures loci clade Rom. insignes, præclari testes esse possunt, ipsiq. Romani toties victi, inferiores militia ei fuisse abunde testantur.

Quòd autem ad alia attinet, quæ sequentur, demonstrabo. cæterum nulli alij Imperatori, quod, huic accidit, qui Fabium plus nobilitauit, quia victus non remansit quã Pater multis victorijs insignis, & scientiæ militaris, vt inquit Liuius, sed hæc omnia vnus hostis Annibal exequare potest, & Silius

Tercentum domos, hæc Fabios armauit in hostem

Limine progreſſos vno pulcherrima, quorum
Cunctando Fabius ſuperauit facta, ducemq.
Annibalem æquando tantus tunc Pœne fuiſti.

Præterea nullus, quod conſideratione dignum eſt tot exercitus interfecit, & Duces conſulares, qui militares rei ſcientia omnes nationes ſuperabant, qui cum alijs pugnauerant, victores, triumphatores.

Præterea etiam nemo tantùm timoris hoſtibus, quantùm Annibal Romanis incuſſit, nam ſi multi, Romanorum Imp. aduentu trepidauerunt, Romanæ potentiæ pares non erant. At Annibal potentiſſimum populum alijs timorem inijcere ſolitum, perterrefecit.

In magnũ timorem induxit non ſolum intra mœnia patres, verum etiam intra caſtra milites, vt apud Liuium fatentur Romani, intra mœnia Chartaginis bellare ſoliti ſi viderint nos progeniem ſuam, duos conſules, conſulares exercitus in media Italia pauentes intra caſtra, & tam magnus iſte timor fuit, vt in prouerbiũ ferè abierit Horatius enim dicit, Minæ Annibalis, & Cicero Annibal ad portas, & Lucanus

Concuſſa eſt Roma, quam ſi penes
Tranſcenderet Alpes Annibal.

Nemo enim Italiam, vt illi tam vehementer attriuit, vt Salluſt. Bello punico quo dux Carth. Annibal poſt magnitudinem nominis Romani Italiæ opes maximè attriuerat.

At vt ſpecialius eum cum alijs comparemus, nemo vt inquit Aldus Manutius diſ. 2. in Liuium toties victor, vt ille euaſit, nã & ſi Cæſar plures exercitus, ac numeroſos profligauit, tamẽ ſatis conſtat Germanos, ac Gallos, & ſi natura feroces, tamen arti ingenio experientiæ, audaciæ, conſtantiæ, & fortitudini Romanorum toties ab Annibale victorum pares non fuiſſe: illuſtrior enim gloria acquiritur, vbi difficilior, ac validior pugna eſt, neque Annibali Scipio eſt præferẽdus, nam vt inferius oſtendam, victus nequaquam fuit, & ſuppoſito, quòd victus fuerit, tamen ante geſta ſunt conſideranda, non autem vnicus actus, qui fortunæ, non virtuti adſcribi poteſt; quare meritò Seuerus Imperator Scipiones feliciores, quàm fortiores fuiſſe aſſeruit; & Annibal attrociores difficultates ſuperauit, illuſtrioribus victorijs claruit, cum acrioribus militibus, ac fortioribus Ducibus pugnauit, ſolus vrbẽ Romam magis perterrefecit, quàm deinde omnes eius hoſtes vna ſimul adeò Romani Annibalem exiſtimauere, ac timuere, vt quietũ in Italia moleſtare non auderent, vt ex illis verbis patet, neque laceſſierunt quietum Romani tantam ineſſe vim, & ſi omnia alia circa eum ruerent, in vno illo duce cenſebant. tot difficultatibus, tot hoſtibus, ac cœli, & terræ iniurijs, ac locorum iniquitatibus oppreſſus erat, vt ipſam victoriam ſentire ei non concedebatur, vt ex illis verbis finis inſequẽdi

hoſtis penes flumen Trebbia fuit, & ità torpentes gelu in caſtra rediere, vt vix lætitiam victoriæ ſentirent: Alexander hæreditariam magnitudinem habuit, regnum ampliſſimum, exercitum optimorum militum, ac præſtantium ducum repletum, qui Græciam, ac Thraciam ſubegerant, quiq. Aſiæ timorem incuſſerant, gentes, ac nationes multoties ab alijs victas ſuperauit, & eos, qui rei militaris imperitiſſimi erant, vt Indos, ac Arabes; in militia errauit; nam in flumine tranſeundo deleri potuit exercitus, inquit Curtius, ſi quis auſus eſſet vincere, & in Perſiā per locos difficiles, ac periculoſos iter fecit, vt Barbari eum inſequentes regem non dolor modo, ſed etiam pudor temerè in illas anguſtias coniecti exercitus angebat, ac in Suſſitanorum regione ſiti exercitum penè perdidit. & indoctiſſimus militiæ fuit. Quare fortunæ omnes eius actiones ſunt adſcribendæ, vt inquit Plutarchus; & Curtius, quoties illum fortuna a morte reuocauit, quoties temere in pericula vectum perpetua felicitate protexit. Sine Parmenione nihil, vt Curtius multa ſine rege proſperè (de Parmenione loquens) rex ſine illo nihil magnæ rei geſſerat.

Cæſar autem milites Romanos habebat nationum præclararū victores. Reſp. Romana omnia ad bellum neceſſaria ei ſuppeditabat. Sicut, & prouinciæ ſocij, auxiliarij, milites; loci tuti, itinera plana erant; nomen Romanum omnibus formidabile. Neque dicas Cæſarē milites diſciplinam militarem docuiſſe; nam miles Romanus, anteaquàm ſtipendium acciperet eruditus erat, vt notauit Patritius in parallel. milit. ſine militum maximo numero Cæſar iter non faciebat, ac vt Heluetijs reſiſteret ſex voluit legiones, quæ 38. mille militum continebant, ſi Galliam vicit, id 11. legionibus, & 9. annorum ſpatium conſumpſit. Rhenum tranſit, Germanos aggreditur, ac ſine aliqua vtilitate reuertitur eæ nationes, quas in Gallia ſemel vicit, iterum arma non ſumpſerunt. Alexandriam fugiens ſe recepit, ac cum Pompeo pugnans, parum abfuit, quin ſibimet mortem conſciſceret cum a Ptolomæo Britannis ac Pompeo ſemel victus fuerit, cū imbellibus pugnauit, vt Pharnace, ac Iuba.

At quocumque ſe conferebat, magnitudinem Pop. Rom. ac vires ſecum habebat Cæſar; non cum Romanis, ſed Pompeius cum Romanis pugnauit, exercitus ſine Imperatoribus, vel Imperatores ſine exercitu vicit.

At Annibal cum Martijs Rom. animis de virtute, ac gloria certabat, & non vinci ab Annibale difficilius fuit, quam poſtea vincere. ea fecit itinera, quæ ſemper mirabilia erunt, & ità iter eum tractauerat, vt neceſſe fuerit Romanū ducem dicere, vereor ne Alpes viciſſe Annibalē videantur, non nos; quare infam. Romanorū fuit eū tot per-

paſſum

passum labore famæ, frigore, squalore; ita contusum, ac debilitatum, vt vix se substinere posset, adoriri sola eius audacia omnes aliàs illustrissimas actiones superat; in Italiam, nempè se conferre, & in dubium vertere, vtra natio ius gentibus daret. Solus bellum semper fecit sine vllis auxilijs; quare Appianus de bello Annibalico his. de Char. inscripsit, quasi ipse, non Resp. id bellum gessisset. Solus in Italia, at Scipio Massinissam, Rempub. exercitum, amicos habebat; cum exercitu ex omnium gentium colluuione misto priuatus, & æmulorum inuidiæ subiectus; patriæ a Romanis subactæ spem libertatis dedit, ac Romanos vinci posse demonstrauit, quod quidem vmquam Romanis acciderat, neque accidet; contra exercitus consulares, consules peritos, triumphatores, victores, bellicosos, & cõtra totũ pop. Rom. simul vnitũ, maximè tempore, quo Roma egregijs Imperatoribus florebat, paucis Carthaginensibus, hominibus collectitijs, de quibus Liuius coactus fuit dicere, alij propè dij essent, Italis, exulibus mercedis cupidis, ac scelerũ ministris, instabilibus, ac perfidis, adolescens sexdecim annos in acie stetit, & vnusquisque, vt dux pugnauit. In hostium regione ipsum oportebat victum quærere, partem ad prædandum mittere, partem, vt amicos defenderet, partẽ, vt cũ hostibus confligeret; quandò discessit nullus expulit, neque impediuit, & Fabius dubitauit an gaudere, vel dolere eius discessum deberet. Quietum nemo molestabat; nam vt Fabius non vinci pro victoria habebatur, & Romani proprio damno eum sequebantur; nullus exercitus ab Italia victor discessit, millies coactus vires diuidere, ac amicos tueri. Romani in milites seditiosos animaduertebant. At Annibal id efficere non poterat, sed solus valor eos concordes tenuit; multoties recusauere eius pugnam Romani, qui fame oppressus, oculi amisso, incredibilia passus in omnibus rebus inferior semper pugnabat.

Et nisi Romani eum genio superassent, victi proculdubio fuissent, vt inquit Plinius, causa fuit, vt omnes deinde facillimè a Romanis vincerentur, vt inquit Petrarcha lib. 2.

Accipe procliuem faciem, victoria præsens,
Ad reliquas, facilemq. viam, nullumq. pudebit,
Quem teneat Carthago potens apprehendere portum,
Illa iugum populos efferre tributa docebit.

Milites obedientes semper habuit; ita vt neque insidijs suorum sit petitus vmquam, nec in fraude proditus, quum vtrumq. hostes sæpè tentassent, vt inquit Iustinus. At quod omnia vincit est, quod Imperium Romanum ausus sit in Italia inuadere. Nihil Romanis in Italia præter animi constantiam reliquit.

At obijcies primo ex Liuio. Has tantas viri virtutes ingentia
æqua-

æquabant, inhumana crudelitas, perfidia plus, quàm Punica, nihil veri, nihil sancti, nullus Deorum metus, nullum iusiurandum, nulla religio.

Ad hæc primo respondetur, nequaquam hæc ad militiam pertinere, sed ad mores.

Secundo, esse magna ingenia aliquibus vitijs mixta; nam vt Seneca nullum magnum ingenium, sine aliqua mixtura dementiæ; & vt Plutarchus scriptum reliquit, vitia magna, vt virtutes a magna indole proferri consueuisse.

Tertio autorem nimis in dicendo verum transcendisse.

Quarto supposito, quòd omnia verissima sint, Romanos vituperare maximè oportet. Nam æmuli, vt Cæsar, ac Alexander vitiorum expertes non fuere, & Tit. Liu. in gratiam Rom. multa crimina ei obijcit; nam Annibal tanta pudicitia fuit inter tot, tantasq. captiuarum gentium fœminas, vt vix credere in Africam natum, enarrat Iustinus. E contra Cæsar pronus, & sumptuosus in libidines fuit, plurimasq. & illustres fœminas vitiauit, in quibus Posthumiam Seru. Sulp. Lolliam Auli Gabinij Tertullam Marci Crassi etiam Gn. Pomp. Mutiam; nec prouincialibus, matrimonijs abstinuit, vt legere vnusquisque apud Suetonium potest Alexandrum autem, & si Curtius scribat Veneris intra naturale desiderium vsum, tamen in alijs constat luxuriosum fuisse; si verò Darij filiam non vitiauit, non eius continentiæ, sed gloriæ cupiditati est adscribendum, falsa enim est, & vitiosa illa continentia, qua quis secreta libidine flagrat, exterius verò fingit; quare palam dignus laude videtur, at secreta malè audiunt, & patriis violatis ceremonijs, filiam Darij Persico more sibi in matrimonium collocauit.

Annibal inhumanus non fuit, nisi cum Rom. cum attrocissimis autem hostibus crudelem esse belli rationes suadere videntur. At Romani crudeliores fuere; nam vt refert Liuius, corpus Consulis Pauli Annibal sepeleri iussit; Flaminij quoque corpus, funeris causa magna cum cura inquisitum non inuenit. Ipsi autem caput Asdrubalis ante hostiũ stationis proiecerunt; crudelius in Hispania a Rom. sæuitum, quàm ab Annibale in Italia, vt ex Liuio patet; si verò tot milites Roman. interfici iusserit ratione belli fecisse est iudicandum; nam cum ille Romam legatos misisset, vt captiuos redimerent, ipsi Romani neglexerunt, neque eos redimere velle apertis verbis responderunt; quare cum Annibal tot captiuos non alere, cum vix suos posset, cumq. dubitaret, ne alicuius insidijs vinculis soluti totum exercitum prosternerent, ipsumq. interficerent, vel aliquam turbulentissimam excitarent seditionem, nec expeditus cum tot captiuis iter facere posset, nec eos in

tutis præsidijs collocare, nec ratio belli suaderet eos liberare, ne hostium numerum adaugeret, iure belli rectè fecisse est censendum, nec cuilibet alij contrarium status ille belli persuasisset.

Si pueros Sagunti interfici iussit, id etiam belli ratione factum fuit, vt inquit Liuius signo dato, vt omnes puberes interficerentur, quod imperium crudele, cæterum propè necessarium cognitum in ipso euentu est. Alexander non solum crudelis in direptione vrbium fuit aliquando, verum etiam in suos crudelissimus; nam Clytum, qui eum apud Granicum flumen nudo capite dimicantem clypeo suo texit, interficit, & Parmenionem interfici iussit, caputq. eius conspexit, qua atrocior crudelitas hac potest inueniri. Cæsar quamuis non crudelis, tamen arrogantissimus, ac irreligiosus erat, & miræ rapacitatis, & sæpius vrbes diripuit ob prædam, quàm ob delictum. In primo consulatu tria millia pondo auri furatus è capitolio tantumdem æris inaurati reposuit, postea verò euidentissimis rapinis, ac sacrilegijs, & onera bellorum ciuilium, ac triumphorum, ac munerum sustinuit impendia. Annibal verò tantummodo victus causa rapiebat. Italos, qui ciues Romani non essent, dimittebat; quare semper desiderio flagrabat ineundi pugnam, vt cibum haberet; & ideò semper inæqualibus viris pugnauit, vt inquit Liuius. Annibal quamquam parte dimidia accitas hostium copias esse cernebat, tamen aduentum Consulis mirè gaudere, non solum enim nihil ex raptis in diem commentibus superabat, sed ne vnde raperet quicquam reliquerant.

Quod attinet ad religionem, Annibal religiosus fuit, eiq. religio erat in hostem esse crudelem, in reliquis autem rebus religionem seruabat, vt ex illis Polybij patet. Dehinc Deos secundum morem precatus, abijt. At Romanus Consul sine religione erat, vt ait Liuius, Consul ferox ab consulatu priore, & non modo legum, aut patrum maiestatis, sed ne Deorum quidem satis metuens erat, & Cæsar quoties religionem spreuit, quoties Romana augurum vaticinia elusit, & Alexander irreligiosus omnium fuit; nam peius est sese Deum facere, filiumq. eius ab omnibus credi velle, quàm religionem contemnere. Quare falsæ sunt hæ calumniæ, & qui alium accusat, ipse culpa carere debet. Sed Romani turpitudinis, ac infamiæ notam non effugere, qui tercentos Hispanos patricios conduxerunt, vt Hispanos milites ab Annibale seducerent, qui mendacissimi fuere, nam miserũt Romani legatos Carthaginem, qui apud Senatum eorum arguerunt Annibalem cum Anthioco Rege consilia belli faciendi inire, & vt Annibalem peterent, & vt eum haberent ipsi Carthaginensæ aduena partis ex consilio quærentibus causam aduentus, dici iusserint venire ad controuersias, quæ cum Massinissa Rege Numidarum Carthaginensi-

ginensibus esset dirimendis, & semper eum sunt non sine vituperio persecuti, & eò deuenere mali popul. Rom. mores, ac timor, vt ipsum Annibalem hæc dicere, vt refert Polyb. coegerint. mores quidem populus Rom. quantùm mutarit, vel hinc argumento erit; Horum patres Pyrrho Regi hosti armato exercitum in Italia habenti, vt a veneno caueret, prædixerunt. Hi Legatum consularem, qui autor esset Prusiæ per scelus occidendi hospitis miserunt. Hæ sunt perfidiæ plus quàm punicæ, mittere legatum consularem ad rogandum, hortandum, ac perterrefaciendum Regem, qui hospitales Deos, vt hoc verbo vtar, ac datam fidem violet; profectò magnam, ac memorabilem victoriam ex inermi, proditoq. sene Romani tulerunt.

Obijcies secundo Annibalem a Scipione victum fuisse, ac vt Plutarchus ait, vicerunt etiam Annibalem, cum quo nullum Regem conferendum existimarunt Romani.

Ad hoc respond. 1. Annibalem victum non fuisse, cum victus formaliter is dici non possit, qui nec captus, nec interfectus fuerit, quiq. strenuissimi, & prudentissimi Ducis opera nauauerit; quare sua laude nequaquàm fraudari debet, quem fortuna magis, quàm virtus deserit, quia dato, quòd Romani vicerint fortunam illius inueteratam, ac debilitatam, non virtutem vicerunt, & non Capua, sed fortuna Romanorum, & inuidia suorum ei obstitit; quare Cicero rectè dixit, Annibal expugnatus, non victus; neque dicas eius confessione victum fuiße, nam pari modo diceretur victus quando, & ante idem fassus est, nempè quando a Minutio, quem insidijs obsederat per Fabij copias depulsus, vbi reddisset in castra, dixisse fertur, eo prœlio a se superatum Minutium, se autem a Fabio fuisse superatum; neque illa verba Liuij non prœlio modo, sed bello victum, nec spem salutis alibi, quàm in pace impetranda eße, momenti nullius sunt, nam verisimile non est, infestissimũ hostem pacem voluisse, nisi propter bellum, & interim de pace tractare, vt mediante mora bellum posset parare, votum enim, ac iuramentum, quod puer fecit, nimis execrabile erat; quare ea verba non verè, sed artificiosè, si quis rem benè consideret, fuere prolata. At omnibus datis, sed non concessis primum locum ei nullus tollet, laus enim Imperatori etiam victo, & Duci redditur, inquit Seneca de benef. lib. 7. cap. 13. si & prudentia, & industria, & fortitudo muneribus suis functa est. nec homo natus hominem omnibus virtutibus præditum, vt Annibalem inferiorem fortunato esse asseret, & semper primas partes habebit ille, quem non virtus deserit, quamquam fortuna comitatur.

Obijcies 3. Annibalem notabiles errores fecisse, quorum primus fuit, quòd cũ ipse Italiã petiuisset Vrbis Romæ causa expugnandæ ad eam

eam non accesserit nisi Capuæ ab obsidione liberandæ. 2. quòd victoria vti nesciuit, quia Romanos tot cladibus perterrefactos non est adortus, quia in Casalino oppugnando tempus conterebat, ignarus multa bella impetu valida, per tædia, ac moras euanescere.

Ad hæc respond. nullum errorem ab Annibale fuisse commissum; nam fortunam potiundæ Romæ aduersam in animo sentiebat, vt inquit Plutarchus in eius vita, contra quam durum erat recalcitrare, cum sit rerum humanarum, sed præsertim belli domina, accipio autem fortunam recto modo vt in superiori quæstione; & imprudens fuisset si Romam post cannensem pugnam profectus fuisset, nam exiguo exercitu cum strenuissimi in acie cecidissent, & propter tot prælia valde imminuto, tàm grandem molem occupare non potuisset. His accedit, quòd semper frumentatum duas exercitus partes mittebat, nec tam exiguo numero efficere quiquam poterat, quod quidem ipse cognouit, nam vt Liuius, coniectans ex vnius coloniæ haud nimis prosperè tentatæ viribus, quanta moles Romanæ Vrbis esset. Commeatus, etiã multa præclara impediebat, de quo semper anxius fuit, vt inquit Liuius. Nec procul cum consedisset quantùm victoria equestri elatus, tantùm anxius inopia, quæ per hostium agros euntem nusquam præparatis commeatibus maior in dies excipiebat. Verum nec inopia, & exercitus vires imminutæ, sed timor ne Itali exules, ac alij seditiosi milites, quos in locum mortuorum suffecerat (cum nullum sui ei auxilium suppeditarent) capta Roma eum ab Italia inermem deijcerent, ac penes Italos solum victoria permaneret, vt rectè existimat Vphredutius Anchaianus, cum soli Carthaginenses Romam occupare non potuissent, Quattuor enim viui ad mortuum extra domum extrahendum requiruntur, & mulieres, & senes, & tot milites veterani exautorati animo desperato propter tot suorum mortes pugnassent, nec obsidione eam cingere exiguus numerus militum poterat, cuius pars victum quotidie quæritabat, quibus de rebus auxilium, & milites a suis expectabat, qui si ei ad bellum necessaria suppeditassent, Romam proculdubio occupasset. Quare, quòd Romam non expugnauerit, non erroribus, sed patriæ est adscribẽdum, vt grauissimi autores scriptum reliquerunt. Iustinus enim, videre Annibalem sexdecim annos Italiæ victorem immoratum, & quin ipsam caperet vrbem, non Romanorum illi vires obstitisse, sed domesticæ æmulationis, atq. inuidiæ studium, & Silius Italius.

Sed vigor ausurus Latium, si cætera Martis,
Adiumenta forent, praua obtrectante suorum,
Inuidia, reuocare animos, agitare negata
Cogebatur ope, & senio torpescere rerum.

Et

Et Aemilius Probus, quòd niſi Domi ciuium ſuorum inuidia debilitatus eſſet, Romanos videtur ſuperare potuiſſe, & Liuius dicit, non Romanos toties cæſos, ac profligatos, ſed pop. Carth. Annibalem viſiſſe. Quare infelix exitus patriæ eſt attribuendus, non Annibali, qui, vt Val. lib. 5. ait pro illorum columitate, & victoria tot Imperatores, totq. exercitus noſtros trucidauerat, quot ægregarios militum hoſtium ſi occidiſſet magnæ gloriæ foret, è conſpectu ſuo ſubmouere in animum induxerit; qui potentiſſimi, ac bellicoſiſſimi pop. Ducem hæc dicere coegerit, ſe ſæuo tempore, & ſine ignominia ſeruaſſe exercitum, quàm multa millia hoſtium occidiſſe maiorem gloriam eſſe. directa autem via Romam petere in primo in Italiam aduentu non poterat, & quia vtiq. exercitus Romanus præſtò erat, ſi tempus in Caſilinio alijs locis expugnandis conſumpſit, id faciebat, vt exercitum in Hyberna tuta reduceret, & obſtacula remoueret & exercitus cibum capere poſſet. Neque dicas Capuam non debuiſſe ſe Annibalem conferre, nam ſi rectè conſideres, conſilium eius optimum fuit, & ſi ea militibus nocuit, id ſecreta, ac alta Rom. fortuna accidit, ſeu potius ſecuturum iudicium, vt milites eneruaret, ac deperderet, ſed Annibal ſemper idem fuit; nam in tantis delitijs nihil exiſtimationis amiſit.

At vt quæ diximus vera eſſe conſtent, nempè cum Annibale nullum rectè poſſe compararі, præclariſſimi autores nobis teſtes ſint, vt qui hunc tractatum legerit poſſit, vel ſententiam mutare, vel verum ſtatim fateri. Polyb. lib. 3. refert omnes ſcriptores Annibalem rei militaris ſcientia, & animi magnitudine omnino in immitabilē voluiſſe. Aemilius. Probus hoc dicit Annibal Hamilcaris filius Carthaginenſis, ſi verum eſt, quòd nemo dubitat, vt populum Rom. omnes gentes virtute ſuperauit, non eſt inficiandum, Annibalem tantò præſtitiſſe cæteros Imperatores prudentia, quantò pop. Rom. antecedat fortitudine cunctas nationes; nam quotieſcumquè cum eo congreſſus eſt in Italia, ſemper diſceſſit ſuperior. Quòd niſi domi ciuium ſuorum inuidia debilitatus eſſet, Romanos videtur ſuperare potuiſſe, ſed multorum obtrectatio deuicit vnius virtutem. Lipſius in monit. & exēpl. polit. mon. 2. & 3. quo in loco probat regna a Deo, & Reges tolli, hoc affirmat, vnum ex hiſtoria vetere, & de inclito illo Annibale inter omnis æui duces verè hoc elogium vindicat, nec fuit, aut erit, qui militari aſtu, aut peritia virum æquabit, non dicam ſuperabit Petrarca lib. 2.

Quod loqueris, ſatiſq. ſatis iam cognitus orbi eſt
Annibal, ante ſuos perdent errantia calles.
Sydera, & Æthiopes niuibus grauibus obruet æſtas

Rhi-

Rhipheumq. gelu, borea tepefacta liquenti
Solue hyems, quam fœda viro produxerit illi
Terra parem, nec fallit amor, sed vera fatebor.

His accedat Damianus Benessa in quadam epistola, nam cuiuis vel sapientissimo militiæ magistro Annibali rectè opposueris. Et Ald. Manu. dict. 3. in Liuium Annibalem si non primum, nulli secundum fuisse, nullum egregium Ducem eum superasse, sed æquasse.

Quare conclusum remanet inter primores Græcos, Romanosq. scriptores Annibalem primum Ducem extitisse, gloriosiusquè fuisse Ro. a toties victore hoste Annibale vinci desiisse, ac penitus non deleri, quod non sua, sed aliorum culpa euenit, quàm post tot populos, tot Reges, ac totum terrarum orbem vicisse, vt notauit egregiè Anchaianus. Et si longitudinem emensi itineris, si multitudinem commissorum in via prœliorum reuoces in memoriam, tot prætereà viarum amphractus; tot fluminum insuperabiles meatus contempleris, bellicosissimum populum, cum quo bellum gerebat, superatas incredibiles omnium rerum difficultates, maxima pericula elapsa, tot insidias vanas redditas, corporis tolerantiam, ac animi numquam satis laudatam patientiam, astutiam singularem; prudentiam impenetrabilem, tot Consules, consulares exercitus, præstantissimos viros, ferocissimarum nationum domatores victos, tempus, quo Romana Respub. maximè eruditissimis disciplinæ militaris viris abundabat, exercitus, quos ipse alebat ex colluuione omnium gentium mixtos, quibus non lex, non lingua communis, alius habitus, alia vestis, alia arma, alij ritus, alia sacra, alij propè dij essent. omnium rerum penuriam, suorum inuidiam, clades Romanis inflictas in ipsa hostium regione Romanorum timorem, ac tremorem, omnesq. eius actiones animo rectè perpenderis non Cæsarem, non Alexandrum, non Scipionem, qui semel tantum cum illo congressus est, neque deinde artes, prudentiamq. viri amplius est expertus cum Annibale comparaueris; nam si Marcellum, qui aliquoties illum vicit, ei nemo præponat non est cur Scipionem anteponas. Si autem scriptores omnes Annibalem non laudauere, id euenit, quia Græcorum annalibus fuit ignotus, qui sua tantum mirantur; Romanis, haud perinde celebris, cum sua extollunt, aliorum incuriosi.

Super illa verba, eodem anno grauibus Senatus decretis libido fœminarum coercita, cautumq. ne quæstum corpore faceret, cui auus, aut pater, aut maritus eques Romanus fuisset, dicendum.

Vtrum meretrices Reipub. necessariæ, vel vtiles sint. Et de multis ad adulterium pertinentibus.

Notandum est, quòd meretrix, vt aiunt leges, dicitur illa, quæ duos tantum admisit causa quæstus l. palam, ff. de ritu nupt. Abbas habet in c. cum decorum, circa fin. de vita, & honest. cler. Et ideo mulier dum meretrix est, quia, quæ meretricis sunt facit, quod ei datur repeti non potest, l. item si ob stuprum, §. sed quod, ff. de cond. ob turp. caus. imò nec meretrix mater filiam meretricem exhæredare non potest, l. in arenam, C. de inoff. test. Ecclesia eas non concedit, nec permittit, sed tolerat ob maiorum peccatorum periclitationem, iuxta illud Augustini tolle meretrices de mundo, & totus mundus repletus erit Sodomia; qui quidem profectò his verbis non affirmat eas Reip. vtiles esse, sed id dicit, quia vt homines euitent maiora peccata, a quibus facillimè trahuntur, quare meretrices Reip. necessariæ non sunt; nam, & qui a carne mouentur matrimonij medicamentum habent: qui autem castitatem vouerunt, cum matrimonium eis opitulari non possit, ergo nec multo magis meretrices; ergo necessariæ Reip. proculdubio non sunt, cum sint contra finem generationis, quam Resp. augere cupit. nam ex varietate seminum, inter se aduersantium conceptus gigni non potest. sunt etiam contra bonos mores, quos semper Resp. intactos vellet, imò mores pessimos hominũ semper corrigere desiderat. Hæc enim iuuentutem corrumpunt, homines effeminatos reddunt. Si necessariæ essent, proculdubio Deus matrimonium non instituisset, nec nos præcepto, Non fornicaberis, coercuisset: imò pluribus in locis hanc colluuiem ex omnium scelerum colluuione natam, detestatur, vt Exod. 20. Non mœchaberis, & Deuter. 23. Non erit meretrix de filiabus Israel: Etiam exclamauit contra Hierusalem eò, quòd ædificauerat lupanar, & prostibulum fecerat in cunctis plateis, & ideò dicitur, quòd destruet Dominus lupanar, & prostibula, vt habetur Ezechiel 16. Aedificasti tibi lupanaria, & fecisti tibi prostibulum in cunctis plateis, & fornicata es cum filijs Aegypti vicinis tuis magnarum carnium &c. Et passim Salamon homines hortatur, vt meretrices fugiant, vt Prouerb. 22. Os scorti profundus est hiatus, in quem cadit, cui Dominus

nus irascitur 31. *Ne dederis mulieribus substantiam tuam, & alibi. Ne intenderis Fallaciæ mulieris. Fraus enim distillans labia meretricis, & nitidius oleo guttur eius, nouissima autem illius amara, vt absynthium, & lingua eius acuta, quasi gladius biceps; pedes eius descendunt in mortem, & ad inferos gressus eius penetrant; per semitam vitæ non ambulant, vagi sunt gressus eius, & inuestigabiles; longè fac ab ea viam tuam, & ne appropinques foribus domus eius, & alibi. Irretiuit eum multis sermonibus, & blāditijs labiorum protraxit eum statim eam sequitur, quasi bos ductus ad victimam, & quasi agnus lasciuiens, & ignorans, quod ad vincula stultus trahatur, donec transfigat sagitta iecur eius velut si auis festinet ad laqueum, & nescit, quod de periculo animæ illius agitur Ecclesi.* 42. *Super filiam luxuriosam confirma custodiam, ne quando te faciat venire in obrobrium inimicū a detractione in ciuitate, & abiectione plebis, & confundat te in multitudine populi. Prouerb.6. Non concupiscat pulchritudinem eius cor tuum, nec capiaris nutibus eius, pretium enim vnius scorti, vix est vnus panis. Et D. Paulus nobis præcipit, vt à concupiscentijs abstineamus, vt* 5.*Thessal.* 4. *Hæc enim est voluntas Dei sanctificatio vestra, vt abstineatis vos a fornicatione. Et passim in omnibus epistolis. Cum ergo iure diuino hæc prohibita sint, quia sunt mala, mala autem necessaria non suut, neque vtilia, meretrices autem malæ, necessariæ non sunt, neque vtiles; quam enim vtilitatem Reipub. ad ferre possunt, quæ sunt omnium malorum causæ, & fontes, quæ suis artibus occultis, noxijs cogitationibus, rapacibus illecebris, sagacibus verbis, artificiosis mendacijs, & commentitijs indignationibus, luxuriosis obtutibus, impudicis actionibus audacissima inuerecundia, perpetuis fraudibus, auida auaritia, gula insatiabili, infami ambitione, moribus contaminatis, vitijs abundantissimis, ira inextinguibili, capitali odio, pœna perpetua, rabie amatoria, inconstanti vanitate cæcis desiderijs: conspurcatissima libidine, vita inhonestissima, ruina perniciosa, ac pestifera omnia, ac diuina conspurcant, contaminant, ac miserandum in modum infatuant, ac peruertunt, vt Arpiæ omnia deuorant, & sicut Camaleontes omnes colores; ita istæ omnes malitias subeunt, quomodo ergo potest necessarium esse illud, quod Deo est inimicum, hominibus infensum, virtuti contrarium, & quod religio magnopere prohibet. Si aliquam vtilitatem afferunt, non alia esse potest, quam turpis quæstus, quem Principes ab illis nefariè exigunt, quod apud ipsos Principes maximæ turpitudinis est indicium. neque dicas coitum aliquando pro vitandis malis vtilem esse: nam,*

& si dato, quòd videtur aliquando coitus necessarius pro sustentatione vitæ, & pro vitandis malis, quæ defectu coitus prouenire possunt, matrimonium est vtilissimum medicamentum, alij verò, qui se in matrimonium collocare non possunt, morbi tolerantia valde est eis meritoria, cum propter sanitatem nemo se polluere debeat, enim non est faciendum malum, vt eueniat bonum. Quantum autem in oculis Dei graue sit adulterium, vel ex duobus locis colligi potest, vt inquit Tholos. in prælud. optim. Iuriscons. probiquè magistr. lib. 2. de Eumm. cap. 17. cuius plurima hic scribere operæpretium esse existimo, vnus ex mundi Genesi, vbi in mortis discrimine venit Abimelech cum omni domo sua, eò quod vxorem Abrahami detinuisset, quamuis eam non cognouisset. Alter ex libro numerorum cap. 15. dum fuit factum sacrificium a Deo ad explorandа occulta ad vlterio per acquam Zelotypiæ. Fuit, & hoc crimen Ethnicis communi fermè consensu visum improbissimum, cum propter prolis incertitudinem, tum etiam propter indiuiduæ coniunctionis schisma. Ea de causa, & apud omnes ferè probibitum, & punitum sicuti etiam probum natura, visum est adulterium Vulpiano. Propterea Aristoteles ipsum probibet, puniriq. iubet. Et quamquam punitum fuerit leuius alicubi, alibi autem durius, semper tamen aliquo modo in optima politia vendicatum inuenio. Variè tamen, & aliquando ridiculè, nisi mores, & temporum distinguantur occasiones. Apud Cumæos quippe mulieres in adulterio deprehensæ in forum deduci solitæ, vt ibi lapidi insidentes ab omnibus conspicui, & despici possent: demum Asino impositæ per omnem vrbem vectabantur, rursusq. ad lapidem reducebantur, vt refert Plutarchus, & Alciatus. in Cathalonia Hispaniæ, & alijs multis locis vir per vxoris adulterium infectus soluit domino temporali quadraginta solidos. Parisiis imponebatur Asino, facie ab Asini auribus auuersa, & sic per totam Ciuitatem asinum trahente vxore ducebatur, præcone clamante eum, qui ad idem crimen admisisset, similiter punitum iri teste Gullielmo de monte Elandrino. Et Zabarella, & Guillelmo Benedicto. Ius Canonum adulterā priuat dote, & parephernasibus, quæ adiudicat marito. Nisi mulier viri lenocinio adulterata, vel eius culpa fuerit, iuxta Scæuolam. Omitto separationem thori, quæ fit ex adulterio secundum dispositionem Innoc. 3. Apud Germanos adulterij pœna præsens a maritis permissa erat. Qui accisis crinibus, nudatam vxorem coram propinquis expellebant domo, ac per omnem vicum verbere agebant: publicataq. pudicitiæ mulier nulla venia non forma, non ætate, non opibus, maritum inueniebat, vt refert Cornel. Tac. Parthi nulla delicta

licta grauius adulterij vindicant: vt ait Iustinus ex Trogo Draco legem tulit, qua ei, qui adulterium vindicasset, dabatur reliquorum etiam facinorum impunitas, teste Pausania. Lex alia Gortinæ ciuitatis Græciæ, vt adulter comprehensus, & criminis conuictus lana coronaretur, qua coronatione argueretur eius mollities, & mulierositas, addita mulcta quinquaginta staterum, summa infamia, & priuatione administrationis Reip. vt scribit Aelianus. Apud Spartiatas nulla lex de adulterijs, a Licurgo lata, quòd ibi nulla irritamenta voluptatis essent, & quòd Diogenes, quamuis Cinicus Didimum adulterum comprehensum dixit eo ipso nomine suspendi debere, hoc est testiculis, qui Didimi dicuntur. Propter adulterium Dauidis cum vxore Vriæ, remansit semper in domo eius gladius, & vindicta etiam indulto crimine. Legimus, & adulterium cuiusdam Leuitæ vxoris, admirabili vltione, vindicatum. Nam omnis populus Israeliticus ad arma crudelissima cucurrit pro vindicando crimine contra Tribu Beniamin, in qua patratum erat. Mortuiq. sunt eius causa 25. millia Israelitarum, vt scribitur lib. Iudicum. Et propter vindictam adulterij Paridis, & Helenæ Troia capta, diruta, postquàm obsessa fuisset a Græcis annos decem, menses 6. & dies 2. vbi corruerunt teste Darete, qui bello interfuit, & illud scripsit, ex Argiuis octingenta sex millia, & ex Troianis vsque ad oppidum proditum sexcenta septuaginta sex millia. Et vt ait Lucianus, huius gratia, mille naues ex vniuersa Græcia, habito delectu sunt impletæ. Non sine ira grauissima, vt etiam recenset Libanius, & Horatius, Homerus, Virgilius, Dydimus, & Lucianus, Euripides varijs in locis, & Herodotus, & alij; omitto Medeæ furias ob adulterium Iasonis mariti, quæ etiam filijs ob illud non pepercit, vt scribit Euripides, & Libanius, apud quem inter alia de vxore super inducta, filia Creontis; asperè conqueritur, dum ait, Me inuia vidit aliàs nuptias, omitto plurimorum hominum ob adulterij maculam, accellerata fata, idq. vt censeo, vindicta diuina; & iusto Dei iudiciò. Porrò lege ciuili Romanorum impuniti etiam non relinquuntur adulteri, lata est lex Iulia de adulterijs ab Augusto, gladio adulteria puniens: Quæ pœna durior aliquantum habita, vt refert Constantinus. Deinde a Iustiniano in fragili sexu temperata, statutũq. vt mulier adultera, virgis cæsa, in monasterio concludatur: apud quem tamen de adultero non cauetur, qui nihilominus hodie mitius cum illo agendũ; & vt plerumq. scribitur, vel relegatum cum dira, & famæ nota; & ita iudicari in Gallia scribit Io. Papon. Nisi cum hera commisceantur adulteri; tunc enim ad securitatem rei familiaris, & ob seruorum indomitos infidelitatem, in crucem aguntur penduli, mortiq.

adiudicantur, & eo, niſi conniueant iure curæ Galliæ vtuntur, & ita placito Senatus aliàs iudicatum menſe Maij anno 1551. vt idem refert. Et ego etiam Tholoſæ vidi iudicari exoſum quippe, maioriq. animaduerſione dignum viſum eſt per ſe ſatis deteſtabile crimen in ſeruis, vel in his, qui bona fide nobis ſeruiunt: cum aliter nulla domus tuta eſſe poſſit, niſi periculo capitis ſui, dominis cuſtodiam tàm a domeſticis, quàm ab extraneis præſtare ſerui cogãtur, vt ait Vulpianus. Ideò antiquitus ſeruus, qui ſe cum domina polluerat, comburebatur, & domina capite plectebatur, vt patet ex Conſtantino. Ex quibus apparet iure ciuili exoſa fuiſſe adulteria, tamquam præſentaneũ venenum, & cunctis malis perniciosius, vt ait D. Clemens, cui ſubſcribit Ephun Poeta Comicus, qui parem ita protulit ſententiam.

Non eſt adulterum, neque vnum maius malum,
Nam in aliorum infortunijs, is delitias quęrit.

Quare nec mirum videri debet, ſi licitum fuerit certis perſonis, adulteros in crimine deprehenſos occidere, vt ſcribitur a Pomponio, & a Martiano, & a Papiniano, & ab Alexandro Cæſare, apud quem ratio redditur, quare ab homicidio, vt cumq. excuſentur; quia inquit difficiilimum fuit dolorem temperare ob violatam caſtitatem. Et Armenius quidam ad Cyrum Perſarum Regem apud Xenophontem; ita ait, ò Cyre, neque hi, qui ſuis cum vxoribus adulteros comprehendunt, ob hanc cauſam eos interimunt, quòd illas reddunt impudicas, ſed quia ipſos exiſtimant ab eis auferre charitatem erga viros, itaq. ijs, vt hoſtibus vtuntur. Scriptum enim eſt. Et erunt duo in carne vna, quod quidem vinculum a Mœchis diſſipatur. apud Athenienſes autem, omnino impunitas dabatur homicidij adulteri deprehenſi, vt ait Lyſias his verbis. Audite ò viri Athenieſes, vt ipſo ex Areopagi iudicio, cui & patrium eſt a vobis permiſſum, homicidij cauſas iudicare, manifeſtè dicitur, non eſſe hunc homicidij puniendum, quicumquè apud ſuam vxorem adulterum deprehendens hoc in eum ſupplicio animaduerterit. Meminit etiam Aulus Gellius alterius ſimilis legis. In adulterio, inquit, vxorem ſi deprehendiſſes, ſine iudicio impunè necares, illa, te, ſi adulterares, non auderet, nec digito contingere. Ex quo colligere adhuc licet parem facultatem, necis inferendæ vxori, ac marito non fuiſſe conceſſam, habitumq. grauius adulterium in vxore, quàm in marito. Quare cum hæc ita ſe habeant debent mulieres ab adulterij ſe abſtinere, & viros ea non tolerare; grauia quidem, & ſi ſint hæc vitia, vt dicit Georgius Viuiennius de offic. probæ matris fam. lib. 1. cap. 18. temulentia, iracundia, luxuries, inertia gula,

mendacium, vagum, ægritudo, iurgium, maledicentia, fatuitas, insania, ferenda tamen sunt; solum licet adulterium omnino in vxore eijcere; grauia quidem, & reliqua vitia, sed tolerari tamen aliquo pacto possunt. at fidem thoro non seruasse intolerabile est. Homerus inter execrationes, & diras in viros illam præcipuam ponit; eorum vxores alijs viris misceantur. Iobus quoque si insidiatus sit ad ostium amici sui, hoc sibi imprecatur; Scortum (inquit) alterius sit vxor mea, & super illam incuruentur alij, videlicet, quod id cum matrimonij natura, totaquè ratione pugnet, quæ in mutuo amore sita est. Quò momento alium virum, quem legitimum mulier in cor admittit, eodem ijs intemperijs, ac mariti metu concutitur, vt nihil oderit illa capitalius; numquam occurrit, quin expauescat, atque exhorreat tamquam se a furijs exagitetur, ardentibus facibus; vt est in fabulis. Sunt & alia duo bona, quibus connubium donauit natura; proles, & res familiaris. Hæc quoque polluit, ac corrumpit adulterium; quippe sobolem, vt dicebam modo, incertam facit, rem domesticam pessundat; negligit enim domum mulier adulterio alienata, immemor sui; nec fortunas diligere potest eius, cuius odit vitam: ac ne liberos quidem. Iam quid non concedat ei mulier, cui se, & pudicitiam suam, hoc est, maxima sua bona prostituit? scilicet pecuniam negabit, aut regnum, aut filiorum mortem, cui non negauit semetipsam? cui conscientiam suam prodidit? Liuia Germanici soror, tradita semel Seiano pudicitia, homini plus ætate media ignobili impuro, abnuere illi non sustinuit Drusi mariti suo, filij Tiberij Cæsaris, hæredis tanti imperij, iuuenis formosissimi, generosissimi, animosissimi ad hæc liberorum, quos ex eo susceperat, necem; spreta regni certissima spe, excussa pietate filiorum, non reuerita Antoniam matrem, & Augustam Auiam, grauissimas seculi sui matronas; immemor nobilissimi sanguinis, tum patris, fratrisq. quos humanum genus de probitate pro dijs venerabatur; paratis sub sagacissimo, & sæuissimo socero tormentis sub quibus, & Liuiæ ipsi, & Seiano, & eorum amicis omnibus anima erat (vt euenit) per mille atrocissimas neces exigenda. Nimirum nihil sibi reseruat mulier, quæ pudicitiam abiecit. Quod non Christianæ tantum sanctæ fœminæ intellexerunt, sed etiam Barbaræ. Ex quibus fuerunt nonnullæ, quæ pollutæ, indignas se vita iudicauerunt; vt Lucretia Collatini vxor. Aliæ, quæ ne castitatis naufragium facerent, sese peremerunt. Quare cum castitatis, ac prudentiæ, vt inquit Anneus Robertus rerum iudicatarum lib. 1. cap. 13. cultus vnica sit, & vera fœminarum commendatio, & insigne muliebris laudis monumentum. Quoties de coercenda incontinentia agitur, mulierum maximè interest, vt castæ ab impudicis secernan-

cernantur, & morum iudicium sincera, & seuera cognitione exerceatur. Quemadmodum autem, cum de solemni militaris testamenti probatione agitur, Iurisconf. nullorum magis interesse ait, quàm ipsorum militum, ne supremis eorum voluntatibus fraus fiat; nevè ex probationum facilitate falsa militis voluntas pro vera supponatur, sic etiam cum castitas propria fœminei sexus laus sit, & prærogatiua hoc ipsæ etiam mulieres magno studio procurare debent, impudicos luxuriosè viuentium mores seuera lege reprimi, & coerceri. Disciplinæ interest (inquit Tertullianus) incuriam vindicari. Metu enim vltionis omnis iniquitas refrœnatur. Mulieres cum corpore debiles sint, & ingenio fragiles, a ciuilibus officijs remouere lex voluit, easq. a munijs tàm bellicis, quàm cæteris personalibus excusari. Hoc vnum natura eis attributa formæ pulchritudine concessit, vt sola castitatis, & conscientiæ prærogatiua superbiant, & in vero virtutis, ac modestiæ certamine victrices triumphum supra viros reportent. Viri fastidioso vxorum concemptu nouitatis amantes, turpem cupiditatum suarum procacitatem fouent, & impuræ libidini audacius indulgent. Mulieribus hunc triumphum virtus reseruauit, vt modestiæ, & pudoris studiosæ tenacius incorruptam antiquæ castitatis integritatem retinerẽt. Halcyones acies nidos ex pisciculorum ossiculis, & spinulis tantò, tãq. admirabili artificio struunt, & contexunt, vt soli Halcyoni pateat ingressus; cæteris animalibus interdicatur, ac etiam mare ipsum influat. Pudica mulier lectum suum, ita adornet, & componat, vt soli marito pateat aditus; soli accedere permittatur; illicitos aliorum amplexus fugiat, & execretur. Quintilianus eleganter; Non estis (inquit) exhortandi mihi ad tuendam castitatem ciuitati, ante omnia, necessariã. Matrimonijs scitis contineri ciuitatem, his populos his liberos, & successionem patrimoniorum, & gradum hæreditatum, his securitatem domesticam. Itaque vno gentiũm omnium consensu adulterium, stuprumq. multa pænarum, & infamiæ seueritate coerceri placuit, & seuera lege mulieres prostratæ impudicitiæ reas castigari, & puniri conueniens visum est, vt superius ex Tholosano dicebamus. Leges autem maritis licere noluerunt impudicos mulierum mores turpi patientia perpeti, si semel aliquando, aut damnatæ, aut etiam accusatæ fuerint. Plinius de Gallica adulterij rea refert, quæ Tribuno militum nupta suam, & mariti dignitatem Centurionis amore maculauerat. Maritus post damnatum adulterum vxorem domi retinebat; admonitus, vt per ageret accusationem peregit inuitus; sed (inquit Plinius) illam damnari etiam inuito accusatore necesse erat. Damnata, & legis Iuliæ pœnis est relicta. At verò accusatione nundum cepta, Vulpianus maritum excusat, si velit adumbrare patientiam prætextu incrudelitatis.

Sed

Sed diuortio ex causa adulterij accusatione in iudicio instituta, legis ratio, & honestatis publicæ disciplina ab eo tempore reconciliationi coniugum refragatur; Et ex Arelatensi Concilio, vir qui retinet adulteram, particeps est criminis. Patronus est turpitudinis, qui celat crimen vxoris. Domitianus equitem Romanum ob reductam in matrimonium vxorem, cui dimissæ adulterij crimen intenderat, erasit iudicum albo. Laonicus Calchondilas refert apud gentes quasdam, diram esse, & infamem imprecationem illam, vt quis repudiatam vxorem, iterum recipiat. Paulus, qui inter priscos monacos vitæ sanctitate, & morum austeritate claruit, non aliam instituti sui, & solitarij voti occasionem habuisse fertur, quàm, quod vxorem in adulterio deprehensam retinere nolens, in solitudinem, & deserta monasticam vitam professus abijt. Diuus Hieronymus. Illa (inquit) quæ vnam carnem diuisit in alium, vel alios, retineri non debet, ne maritus fiat sub maledicto. Sic, & ex iuris ciuilis dispositione, qui vxorem adulterij damnatam reduxit, incurrit crimen lenocinij.

Super illa verba, sæuitatem annonæ incusante plebe statuit frumēto pretium, quod emptor venderet, binosq. nummos se additurum negottatoribus in singulos modios, dicendum est.

De remedio famis, & vbertate conseruanda.

H*Vnc tractatum de remedio famis Regij, de Regijs I. C. Amadulensis, qui ad nostras solas manus manuscriptus peruenit, hic ponere opportuno loco volumus, esset nobis religio alieno labore famam comparare.*

Quæritur super prouisione frumenti ad succurrendum populo propter famem, quæ dicitur acutissimus ensis secundum Bald. in l. pactū doctale num. 25. C. de Collat. vt re ipsa experientia docuit in Anno MDXCI. quo non solum pauperes, & inutiles homines, sed etiam nobiles, & patricios tàm Italiæ partibus, quàm alibi horrendum calamitatum nostrarum spectaculum præseferre visum est. Hi etenim quotidie per vias certatim incedentes, & vix proprijs pedibus consistere valentes, exiguo vocis articulo, quem tenuis eorum spiritus difficillimè concedebat, in aliorum fidem, atque charitatem semetipsos precibus humillimis conferebant. Multi verò nimia ciborum abstinentia defatigati, clauso interim pietatis ostio, publicè in humum delabi, & eodem ferè tempore sibi lectus, & sepulturam constituere videban-

debantur. Plurimi etiam hac atra, & immani rabie oppressi, omni alio deficiente victu belluarum more ex aruis non satis sibi ipsis herbarum alimoniam suppeditantes miserrimum famis tormentũ, & hoc teterrimum mortis genus subire coacti sunt. Magni quidem ponderis, ac sanè diligenti consideratione digna est consultatio præsens, tum propter huiusmodi calamitatis atrocitatem, cum grauissimos agitatæ necessitatis suadent morsus, tum etiam propter ipsius autoritatem, cum humana sibi prouidentia vix resistere audeat. Vnde meritò non parum anceps fui, an hoc scribendi munus subirem, veritus ne hac in re imbecilles vires meæ deficerent. Cæterùm mihi diligentius, ac accuratius consideranti tutissimum præstò fuit diuinum auxilium, quo fretus quibus remedijs, quibusvè auxilijs posthac famis obuentui, quem Deus auertat, prouideri, & subueniri possit, dicam quid sentiam.

Inter cæteras causas, quibus iurisconsulti vsurarum prauitatem damnauerunt passim a Conrad. de contract. q. 22. concl. 2. enarratis, illa omnium maxima, & inter alias potissima fuit, quo fames euitaretur; de qua testatur Bald. in Rub. C. de vsuris num. 3. sub. his verbis. Vsuræ sunt probibitæ, ne homines studentes auaritiæ deserant actus virtuosos, & industriosos, & non deserantur culturæ agrorum, vt idem reliquit in scriptis Innoc. in cap. 1. ext. eod. tit. de vsuris. Homines enim, suapte natura ad opes proni intenderent potius huic lucro fænebri vti maiori, atque securiori, quàm alteri pio, ac stabilissimo quæstui, cæterisq. & si ad mortales regendos bonis, & necessarijs artibus, desererent, quippe humana commercia, exercitia pecudum, & aliorum animalium, nec non & agriculturam ipsam, quæ teste Cic. lib. 1. off. nihil est melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius. Respondit enim terra optimè, iustissimèq. colentibus eam multo cum fœnore, quæ accepit restituens, & copiam exhibens omnium ad vitam necessariorum ei, qui labor are voluerit, idq. honestè, nihil vero dedecorosè? Nam nemo est saltim non mollis, & effæminatus, qui dicere ausit vllum opus agriculturæ turpe, aut indecens esse viro bono, plantare enim, arare, & vites colere quoquomodo non honesta essent? Item serere, & triturare an ne hæc omnia sunt ingenua, & bonis viris decora? certè velut Hesiodo non turpe fuit pastorem agere, vt cum Stobæo loquar, nec obfuit ei, quominus Deis carus, & musicus esset; ita nec alij cuipiam impedimento erit. Haud equidem vllum aliud vitæ genus, aliumvè quæstum, aut comparandũ, aut præferendum est illi, quod Agricolturam colit. Nam quo pacto non magis secundum naturam fuerit ex ipsa terra, quæ nutrix; & parens est omnium, quàm a fœnore, & aliunde nutriri?

an ne magis virile est ruri agere, quàm in oppido desidere? Non ne salubrius est foris vitam agere, quàm in vmbra educari? vtrum verò liberalius est vnumquemque sibi necessaria comparare, aut ab alijs accipere? multo sanè honestius apparet non indigere alio ad res necessarias, quàm indigere. At mehercule illa Romuli proles assiduis venatibus, nec minus agrestibus operibus exercitata, firmissimis præualuit corporibus, semperq. rusticam plebē præposuit Vrbanæ. Vt enim, qui in villis intra consepta morarentur, quàm, qui foris terram molirentur, ignauiores habitos: sic eos, qui sub vmbra ciuitatis intra mœnia cunctarentur desides, quàm qui rura colerent, administrarentur opera colonorum segniores visos. Adeo autem egregia res est ex agricoltura viuere, vt Apollo Misinonem Chemæum sapientem, Psophidium vero splendidum, & felicem appellauerit, quorum vterque ruri agens, suisq. manibus laborans vrbana habitatione abstinebat. Habet hæc enim diligentiam quandam, & animi voluptatem, insuper domus augumentum, exercitiumq. corporis quantum homini libero fas est, ac fructibus quoque ipsius partim victitamus, partim odorum oblectationem, & iucunditatem excipimus, fœtus alios mutiendo, alios producendo, & omnia, quibus eget natura profert abundè. Hinc rectè cecinit Horatius lib. 2. sermonum Satyra 6.

O rus, quando ego te aspiciam? quandoq. licebit
Nunc veterum libris, nunc somno, & inertibus horis
Ducere sollicitæ iucunda obliuia vitæ?

An bellum perosis malis, & negotiationis alea sit optabilior, vt rupto naturæ fœdere terrestre animal homo ventorum, & maris obiectus iræ se fluctibus audeat credere, semperq. ritu volucrum, longiq. litoris peregrinus ignotum pererret orbem? Sed ne caninum quidem, sicut veteres dixere studium præstantius locupletissimum quemq. oblatrandi, & contra innocentes, ac pro nocentibus neglectum a maioribus, a nobis etiam concessum intra mœnia, & in ipso foro latrociniū. An opificum sordidus, & illiberalis quæstus? An fœneratio probabilior sit, etiam bis inuisa, quibus succurrere videtur? superest, vt dixi, vnum genus liberale, & ingenuum rei familiaris augendæ, quod ex agricolatione contingit, ex qua quæstus stabilissimus, honestissimusq., minimèq. inuidiosus, vt late post alios commemorat. Cassan. in catalogo gloriæ mundi parte 11. consider. 37. quippe non immeritò prisci illi Romani cuiuslibet celebrati moris inuentores accuratissimi, legem quandam promulgauerunt, qua Censor Vrbis potestatem puniendi eos habebat, qui agrum temerè, atque inutiliter coluissent, vel qui Agricolturæ Curam prætermitterent, secundum Plin. lib. 18. cap. 3. natur. histor. Tantæ igitur æstimationis, & laudis apud illos Romanos

manos ipsa rusticatio fuit, vt Imperatores ipsos non puderet manibus triumphalibus colere agros, tractare semina, disponere arbusta, & eadem diligentia metiri arua, qua castra, & eadem cura exercere ligones, & sarcula, qua gladios, & bella, ipsi proceres vrbis in agris morabantur, & vt inquit Elegiarum scriptor Propertius lib. 4. eleg. 1.

Centum illi in prato sæpe Senatus erat.

Et cum consilium publicum desiderabatur a villis accersebantur in Senatum, de hoc etiam meminit Cassaneus in loco proximè citato. Innumera ad hoc se offerunt exempla, & illa quidem nota, atque praeclarissima, inquit enim Columella lib. 1. de re rustica in præfatione: quòd aranti Cincinato viator obtulit Dictaturam, qui terso puluere, bobusq. relictis, accepit eam, & assumpto exercitu inimicos populos debellauit intra quindecim dies, & de his triumphauit, statimq. adarandum rediјt, velut ad intermissum opus, vt etiam refert Corn. cons. 155. num. 2. vol. 1. & Boer. decis. 322. num. 11. Serranum inuenere serentem oblati honores. Portius Cato ille Censorius, & omniũ bonarum artium magister, agricolandi studiosissimus fuit, & villaticis voluptatibus in primis oblectabatur. Inter alios Abdolomino agrum serenti regimen Tyriorum vltro traditum est, & vltrò oblata sunt regiæ maiestatis insignia. Quid L. Quintium, Claudium, Curtium, Fabricium, Regulum Consulares, ac triumphales viros non commemorem? quos patricios, clarissimosq. homines summa cum laude agrum manibus proprijs coluisse proditum est, atque ex eo agro ad honores vocatos, rursus fascibus depositis ad eosdem iuuencos reuersos. Itemq. Caius Fabricius, & Curius Dentatus, alter Pyrrho finibus Italiæ pulso, domitis alter Sabinis, acceptaq. viritim diuidebantur, captiui agri septem iugera non minus industriæ coluerit, quàm fortiter armis quæsierat. Cyrus etiam Iunior Persarum Rex gloriatur in Xenophonte agrum se habere suis manibus consitum, arboresq. ordine positas, & in quincumcen directas, vt ex hoc intelligas, nihil Xenophonti tam regale videri, quam studium agricolandi. Quin etiam scriptores inclyti fortunatiorem, beatioremq. rusticorum vitam, quàm vrbicorum esse dixerunt. Hinc Attalus olim Rex ditissimus omissa Regni administratione hortos fodere cœpit, & gramina seminare. Diocletianus Imperator Imperio, & imperatoria purpura depositis se contulit ad rei rusticæ tranquillitatem, & quamuis sæpius a Senatu sibi literis, & nuncijs suaderetur redditus; imò precibus expostularetur ad imperium, nihilominus ex suo rure numquam discedere voluit, illicq. felicissimè consenuit. Quid dicam de Attilio Collatino? qui ob ipsius admirabilem virtutem ab aratro, & sarculo assumptus fuit ad celeberrimum dictaturæ officium, continentiæ,

nentiæ,

nentiæ, & parſimoniæ adeò amator fuit, & adeò oblectabatur agricoltura, quòd priuatam potius vitam in rure ſibi agere conſtituiſſet, quàm ſupremam Romanorum conſequi dignitatem, & ſupra omnes magiſtratus habere poteſtatem, vnde non minus verè, quàm eleganter in hanc felicem, fertilemq. agricolarum vitam exclamat Virgilius lib.2.Georgic.

O fortunatos nimium ſua ſi bona norint
Agricolas, quibus ipſa procul diſcordibus armis,
Fundit humo victum faciens iuſtiſſima tellus,

Horat. lib.5.carm.od.2.

Beatus ille, qui procul negotijs,
Vt priſca gens mortalium
Paterna rura bobus exercet ſuis.
Solutus omni fœnore

Claudianus ad Ruffinum lib. 1.

Hic radiant flores, & prati viua voluptas
Ingenio variata ſuo: fulgentibus illic
Surgunt ſtructa thoris; hic mollis panditur herba
Sollicitum curis non abruptrua ſoporem
Turba ſalutantum latas tibi perſtrepit ædes,
Hic auium cantus, labentis murmura riui.

Quibus verbis, quibusve encomijs Marci Reguli magnanimitatē extollam? qui Ductor in Africa generalis exercitus, audita ſuorum colonorum morte, verensq. ſuos agrôs fortiter damnum paſſuros eſſe, ſtatim à Senatu licentiam petijt, vt ad rerum ſuarum cuſtodiam redire potuiſſet, non alia motus cauſa, quam ob immenſum amorem, quo ruris ſui agricolturam proſequebatur; Iſthac igitur denegata licentia Conſules vna cum Senatu decreuerunt, vt Reſpub. agrorum illius curam, & ſtudium aſſumeret. Non minorem laudem meruiſſe inuenio vpud Plutarch. in Apophteg. Gelonem Siciliæ Tyrannum, quo tempore Carthaginenſes apud Imeram debellauit, ſæpius autem Siracuſanos ad agricolturam tanquam in expeditionem eduxit, ſimul vt ager efficeretur excultus, ſimul ne ipſi per ocium deteriores fierent. Multi alij Imperatores, nec non potentiſſimi Reges omittuntur, ne ſingulos intempeſtiuè proſequar, qui ſe agricolas præſtiterunt, & ad id quidem eſt, quod ſcribit Plin.d.lib.18.cap.3 manibus ipſorum Imperatorum agros olim coli ſolitos gaudente terra vomere laureato, & triumphali aratore. Ibidem refert Plinius lib.6.poſt multas agricolturæ laudes, & dignitates enarratas, vt nobis patefaciat iudicium, quod antiquitus circa agrorum culturam fieri ſolebat C. Furij Creſini narrat exemplum, qui è ſeruitute libertatus, cum in paruo admo-

dum

dum agello largiores multi fructus perciperet, quàm ex amplissimis vicinitas in inuidia magna erat, ceu fruges alienas pelliceret veneficijs. Quam ob rem a Sp. Albino Curuli die dicta metuens damnationem, cum in suffragium Tribus oportebat ire, instrumentum rusticum omne in forum attulit, & adduxit filiam validam, atque benè curatam, ac vestitam, ferramenta egregiè facta, graues ligones, vomeres ponderosos, boues saturos; postea dixit, veneficia mea, Quirites, hæc sunt, nec possum ostendere verbis, aut in forum adducere lucubrationes, vigilias, & sudores. Itaq. omnium sententijs absolutus est. Præterea nobilissimarum familiarum non aliunde cognomina accepta sunt, quàm a rebus rusticanis. Vnde Fabij, Lentuli, Cicerones, & alij a leguminibus cognominata sunt, quæ quisquam optimè sereret cognominatus est. Multa quippe nomina habemus veterum Romanorum, partim a maiore, partim a minore pecore deducta, vt exactè Carolus Sigonius describit in lib.1.de antiq.iu. ciuiū Romanorum c.3. de Tribubus, & curijs. Si olim igitur præstantissimi viri, & memorabiles Duces agricolturæ studio manus sollicitas, & excellentes admouere non dedignati fuerunt, cur hodiernis temporibus a quamplurimis, imò ab omnibus id ipsum recusari videtur? tum propter necessitatem, sine qua viuere neutiquam possumus, tum etiam, quòd quæstum nobis honestissimum, sine fallacia, & mendacio præbet, vt enim dicitur in Prouerb. 28. Qui operatur terram suam replebitur panibus, & ibi scribitur. Egestatem operata est manus remissa, scilicet ad laborandum: & Ecclesiast. 7. inquit sapiens, Non oderis laboriosa opera, & rusticitatem creatam ab altissimo: Nam Deus eam instituit, dicitur enim. Genes. 3. Emisit Dominus Adam de Paradiso voluptatis, vt operaretur terram, de qua sumptus est, & post diluuim, vt habetur Genes. 9. Noe vir agricola cœpit exercere terram, & plantauit vineam, vt vinum colligeret, quod prius ignorabatur; imo non solum ad Adam, quoniam vt dicitur Genes. 2. Plantauerat autem Dominus Deus paradisum voluptatis, in quo posuit hominem, quem formauerat, produxeratq. Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suaue: ex quo patet illud, quod fuit primo necessarium pro vita humana, fuit cultura agrorum, quod nobis Deus ostendit, cum a principio talia fecerit, quod plus est, Christus patrem suum agricolam vocat, vt scribitur Ioa. 15. Ego sum, ait Christus, vitis vera, & pater meus Agricola est. ponitur quoque ipse Agricola in clem. exiui de paradiso in princ. Ibi rigabo hortum plantationis, ait ille cælestis agricola, &c. sumptum hoc ipsum ab Ecclesi. 24 Quid igitur ex prædictis autoritatibus artem mechanicam? quis sordidum quæstum dicit agricolturam, & eam ludibrio

dibrio

dibrio habebit, cum tot, tantiq. viri probabili vita, & sanctimonia præditi exercuerint, ea præsertim causa inuentam ante alios modos per Adam, vt dictum est, ad humanæ vitæ necessitatem? Numquid fodere herbam, vel lapides dicatur ars? minimè quidem, vt attestatur glos.not. in l.lex quæ tutores in verbo, labore suo, C. de administ. tut. & licet Iacob.Rebuf.in l.1.C.de agric.& mancip.dominic.dicat, quòd agricultores, & vinearum fossores in consules eligi non debeant, quoniam esset indecorum tales esse consules. tamen id sano modo intelligendum est, videlicet de illis agricolis, qui aliqua conuenta, seu recepta mercede in alienis possessionibus operam, & laborem præstant secundum mentem illius tex. hi vero sunt viles, & seruiles personæ: nec danda est fides Lucæ de Penna in l.1. C. de agric. & censit. eod. lib. asserenti Agricolas non esse ad dignitatem promouendos, cum id simpliciter, & veluti obiter dicat nulla iuris probatione, & erubescimus cum sine lege loquimur l.illam, C. de collat. bene verum est quod citat notata in §. quod autem Authen. de non alien. aut permutand. vbi glo. in verbo mechanicis, exemplificat artem mechanicam, vt Peliparioru, & Fabrorum, quos esse mechanicos non diffiteor, sed dico eis agricolam non esse comparandum, & sic illa glo. diligenter inspecta potius nobis suffragatur, quàm refragatur. Præterea contra Rebuf. in d.l.1. quòd quemadmodum negotiari non dicitur, nec artem mechanicam committere, quando quis vendit granum, vinum, aut oleum suum, c. eijciens 88. distinct. Abb. in cons.6. 2.dub.vol.1. ità etiam neque vilis, neque abiecta persona reputari debet is, qui manibus proprijs ruris sui culturam exercet. longè enim antiquior si rustica vita sit, quàm vrbana, & diù ante inuentas vrbes, rura homines coluerint, & immenso annorum numero Agricolæ Vrbanos antecellant, meritò laudatissima, nec ignominiosa reputari debet agricoltura, vt apud veteres Romanos obseruatum legimus in Beroaldo in enarratione Georgici carminis. Non immeritò igitur tot grauissimos autores, laudatoresq. inuenies sortitum fuisse agricolturam, multaq. ei priuilegia condonata, prout diligentissimè scribit Tiraq. spectatæ virtutis iurisconsf. in tractatu nobilitatis cap. 32. O cunctis hominibus grata pacis, fida nutrix, patrona, & procuratrix agricoltura? ò dies optata bonis viris, & agricolis? ò præclara opum mortalium beatitudo, quam vbi vnusquisque adeptus fuerit auaritiæ contemptum, gladiumq. pertimescere non fas est, iras populi aufugit, & multa alia vtilia, atque delectabilia consequitur, de quibus autor est Seneca in Hyppo.2.art.

Ne alia magis est libera, & vitijs carens,
Ritusq. melius, vita, quæ priscos colat,

Quam

Quam quæ relictis mœnibus ſyluas amat,
Non illum auaræ mentis inflammat furor
Qui ſe dicauit montium inſontem iugis,
Non aura populi, & vulgus infidum bonis
Non peſtilens inuidia.

Non mirum eſt igitur, ſi homines hodie ſemetipſos nimium amantes, & ſibi ipſis blandiri volentes vſurario exercitio veluti lues in cœno inuoluti, & in dies huiuſmodi laqueo irretiti agricolturam intermittunt, & deſerunt, quippe qui maiori facilitate, & celeritate diuites fieri pro certo habeant: quorum inexplebilem auaritiam ego ipſe non miror, cum hi parum, aut nullius rationis participes videantur. Humanæ quippe naturæ, velut inquit Boet. de conſol. philoſoph. hæc conditio eſt, vt tum tantum cæteris rebus cum recognoſcit, excellat, eadem tamen infra beſtias redigatur, ſi ſe noſſe deſierit. Nam cæteris animantibus ſe ipſos ignorare natura eſt. hominibus verò viſio venit. Quam verò hinc latè patet eorum error, qui vſuris illicitis ornari poſſe exiſtimant? ego verò illud eſſe bonum, quod noceat habenti. Non mentior? minime inquies. Hinc igitur ſciſuræ, quas peſſima mente, & deprauata conſcientia, omniq. prorſus ratione poſtpoſita quis adeptus fuerit, perſæpe nocuerunt earum poſſeſſori. Hinc meritò Iuuenalis cecinit Satyra 14.

Inde ferè ſcelerum cauſæ, nec plura venena
Miſcuit, aut ferro graſſatur ſæpius vllum
Humanæ mentis vitium, quàm ſæua cupido
Indomiti cenſus, &c.

Quarum vſurarum itinere aperto ſceleſtis hominibus, ſtatim en incultis agris, vt alias dixi, ſequitur annonæ charitas, indequè ſurgit omnium rerum penuria, & inde fames, qua nihil humano generi miſerius, nihilq. calamitoſius reperitur. Nam vt dicit Innoc. in d.c. 1. de vſuris. Dauid potius elegit peſtem, quæ communis eſſet tam diuitibus, quàm pauperibus, quam elegerit famem, qua tantum pauperes perirent, cum vtriuſque ſibi data eſſet electio, vt ſcribitur Reg. lib. 2. cap. 24. Et meritò quia ipſa eſt vltima malorum, & omnium teterrimum mortis genus, nec aliud excogitari poteſt, tam dirum, tam ſæuum, tam obſcœnum, ac tetrum, tam peſtiferum, ac pernicioſum, quàm fames: nihil durius, quæ ſæpe obſeſſos compellit humanis veſci carnibus, & in ſuam ſarcire naturam, vt nec parentes paruulis pariant liberis, & maritalis affectus vxoris dudum amatæ membra dilaceret. ſic narrat Diuus Hieronymus in Amos lib. 3. Fœlix, ait Quintilianus, peſtilentia, fœlix prœliorum ſtrages, denique omnis mors facilis, famis autem aſpera vitalia haurit; præcordia carpit,

animi tormentum, corporis tabes, peccandi magistra, durissima necessitatum, malorum deformissima. Hæc ad humile corpus nobiles manus mittit, hæc alienis pedibus mendicantes prosternit, hæc sæpe sociorum fidem fregit, hæc venena populis publicè dedit: hæc in parricidium pios egit, vt post Quintilianum hæc omnia cumulat Lucas de Penna in l.2.C.quibus muneribus, vel præsta. lib. 11. ex nullo enim malorum fonte fœdiora manarunt exempla, quàm ex fame. Hinc filiorum cædes, vt dixi, & infandæ epulæ confectæ sunt ex multis corruptissimis, putridisq. rebus, & animalibus, & quod peius est ex humanis cadaueribus in terra obsessis, quinimò dictu quidem horrendum, auditu vero incredibile de illa Maria Eleazari filia, quæ in obsidione Hierosolymæ reperta fuit infantem filium a se occisum, coctumq. medium comedisse, vt refert Ioseph de bello iudaico lib.7.cap.7. & quod atrocissimum est ex propria sui corporis carne, reperti sunt enim, qui seipsos dilaniarunt, quando morsus in alios vertere non potuerunt. Nam in ea obsidione, quam inter secundum bellum punicum passus est Spendius ab Amilcare carthaginensium Duce, eò inopiæ ventum est, vt Spendiani milites suis ipsorum corporibus inedia vescerentur, captiuisq. quod Polybius tradit lib.1. ac serius cæsis eorum carnibus sustentarentur. Tradunt, & antiqui scriptores Erisichtonem propter neglecta Veneris sacra ad tantam famem adactum esse, vt propria ipsius membra corroserit, ex quo tradit Ouidius lib.8. Methamorph.

Vis tamen illa mali postquàm consumpserat omnem
Materiam, dederatq grauì noua pabula morbo,
Ipse suos artus lacero diuellere morsu
Cœpit, & infœlix minuendo corpus alebat.

Vt non abs re scriptum sit Esaiæ cap.9. Esuriet, & comedet ad sinistram, & non saturabitur, vnusquisque carnem brachij sui vorabit. Nec ideò mirum videri debet, quod multi tradiderunt: Polyppum pro fame sua ipsius brachia corrodere, sicuti refert Atheneus lib. 3.cap.32.num.20. Hinc illæ præcipitationes, aliæq. festinatæ mortes, de quibus fidem facit Liuius ab vrbe condita lib. 4. vbi tradit, cum fames vrgeret Romanos, multos ex plebe spe amissa, potius, vt cruciarentur trahendo animam capitibus inuolutis se in Tyberim præcipitasse, alias famis calamitates recenset idem Liuius lib.3. deinde 3.in obsidione Casilini, cuius famem exagerat Valerius Maximus lib. 7. cap.6. Aliam quoque scripsit Appianus Alexandrinus in lib. lybico. Sed quoniam longum, & laboriosum esset recensere scriptores, qui de huiusmodi calamitate enarrauerunt, quilibet latissimè, & eleganter de more suo videre poterit Tiraquellum de retract. tit. 1. §. 26. glo.1. nu.16.

nu. 16. cum pluribus alijs sequentibus numeris. Sed iam ad institutum reuertamur, post enarratas Agricultura vtilitates, & laudes, ac misera famis incursus, illud mihi se offert dicendum, quod ait Cic. lib. 2. off. omnes, qui Rempublicam gubernabunt, consulere debebunt, vt earum rerum copia sit, quæ sunt necessariæ. Idem attestatus fuit Iustinianus Imperator de Præside Pisidiæ Const. 24. dum dixit. Præsidem prouinciæ prospicere, atque curare oportet, vt affluens rerum copia sit in vrbibus, ne quid cuiuis deficiat. Quid igitur melius, & ad vitam degendam vtilius Princeps procurare potuerit, quàm vnicuique culturam agrorum consulere? imò illam sub pœnali lege cuilibet imponere? optimus tunc erit populus, qui terræ cultiuus est, vt scribitur per Arist. in 7. Politic. quem sequitur Lucas de Penna in Rub. C. de Agric. & Censit. lib. 11. ad conseruationem quoque vbertatis, & ne annona oneretur Præfectum vrbis animaduertere oportet in Dardanarios, qui omnia premunt, & occupant, vt ea postea carius vendant. Hi quidem perniciosissimi rebus publicis esse solent, vtpotè genus auarum, & iniusti lucri cupidissimum. Idcirco legibus occursum est: Dardanarijs istis præsertim per l. Annonam, ff. de extraord. crimin. ea enim lege effectum est, vt res frumentaria iustis pretijs vendatur, & vtilitas annonæ consecuta sit: quamobrem Reipub. maximè interest, vt ea lex conseruetur, & locum habeat, ne in defectu ipsius homines necessitate coacti ius sibi ipsis dicere, & maiora facinora perpetrare audeant, vt aliquando euenisse legimus: refert Procopius lib. 3. de bello Gothorum, milites omnes, quos Belisarius ad Vrbis Romæ tutelam reliquerat, Cononem eorum Ducem obtruncant, sed illi criminis dantes, quod frumentum, & cæteros commeatus cum maxima eorum iactura coemeret simul, & venderet, cuius facinoris pœnam Iustinianus facilè condonauit. Cum aduersus Gallos Romani bellum gererent, Annonæq. caritas inualesceret, Cinna tritici largitionem surripiens Regnum affectasse creditur, quo circa saxis obrutus est, quemadmodum Plutarchus commemorat in Parallelis. Athenienses contra Eumolpum bellum gerebant, cum autem Annonæ futura inopia videretur, Pyrander quæstor Vrbanus triticum parcè suppeditans largitionem surripiebat. Populus igitur eum in proditionis suspicionem deuocatum, saxis obruerunt, vt idem Plutarch. refert in Parallel. lib. Quoniam ex inordinata administratione, & malo regimine Ciuitates depauperantur, fame, & pestilentia destruuntur l. 1. & ibi Bart. C. de frum. Vrb. Constan. lib. 10. Ideò habentes arbitrium, & autoritatem super abundantia, plures ordine huius nomine exequi debent si vbertatem conseruare voluerint, videlicet animaduertere, qua persona rectè administrare valeant, ordinē

ponere

ponere qualiter, & quo ordine in ciuitate, & quantum frumentum quolibet die vendi possit, vel quolibet mense secundùm Bart. in d. l. 1. num. 2. Prius, & ante omnia idoneos susceptores, qui Annonam, & pecuniam frumentariam suscipiant, & custodiant eligere procurabunt, vt docet Rip. de remed. ad conseruand. vbert. num. 1. Debent autem hi susceptores esse nobiles, prudentes, fideles, bonæ conscientiæ, & optimæ integritatis iuxta constitutionem sapientissimè traditam ab Imperatore Valentiniano in l. 1. C. de condit. in publ. horr. lib. 10. vbi dicit Ioan. de Platea, quòd in electione officialis consideranda maximè nobilitas est per illum tex. tàm propter animi ingenuitatem, quàm etiam alias qualitates extrinsecas nobilitatem ipsam concernentes, vt rectè considerat Mascar. de probat. vol. 2. concl. 1091. num. 2. Maioris enim autoritatis est vox nobilis, quàm plebei. Ideò semper in electionibus anteponendi sunt. comprobat id Menoch. de Præsumpt. lib. 6. præsumpt. 59. num. 10. Maximè quoque interest Reip. gubernari per nobiles, & non plebeios, nobiles enim rapinam, & commercia fugiunt, & diligunt iustitiam. Lucas de Penna in l. si qui., C. vt secundùm Rustic. ad nulla, &c. Hinc Plato dixit in Alcibiade consentaneum est meliores esse naturas nobili in genere, quàm ignobili. Et Arist. in lib. 1. Politicor. cap. 4. dixit, vt ex homine hominem, ex belluis belluam, si ex bonis bonum generari putant. Athenienſium Respub. illo tempore florebat, quo Patricios appellabat ex illustribus familijs, & pollentes opibus, penes quos fuit ciuitatis regimen, refert Dionys. Alicarnas. lib. 2. sequitur secundum præceptum ex eadem sanctissima Valentiniani constitutione circa personas Annonam ministrantium, in eis debere prudentiam subsistere, ac permanere, cum rectè neminem præesse dixerit Plato in Me. nisi fuerit prudens. Huius prudentiæ beneficio bona, & vtilia, honesta, & turpia rectè discernimus, factaq. conuenientia iudicamus.

Denique vt paucis omnia complectar gubernatrix est hominum, & omnes inter ipsos constitutionis Princeps, Ciuitates, & familiam priuatamq. singulorum vitam ad exemplar diuinum referens, qua potest optimè similitudine depingit, hoc delet illud inscribit, vt vbique assimilationis modo studens. Hinc refert Demosthenes contra Theocrinem, tunc maxima Remp. floruisse, cum a modestis, & prudentibus viris regeretur: Solet enim Deus bonis viris, bona consilia, & Reipub. se commoda sugerrere. Ita dicebat Philo. delegat. ad Caium. Quare quibus inest prudentia, ipsis etiam inest bonarum, &

malarum rerum scientia, posita tota in delectu, & cognitione rerum expetendarum fugiendarũq. sic futura prouidebunt, præsentia dispo-nent, & præterita memoria conseruabunt. Rectè igitur Claudianus dixit in laudem Steliconis 2. paneg.

Prudentia nequid
Inconsultus agas

Sed quia parum Reipublicæ prodesset habere istos Annonæ susce-ptores prudentes, nisi quoque illis fidelitas adiuncta foret, cum pru-dentia sine fide vana, & mendax sit, secundum Franciscum Patri-cium in lib. de Regno, & Regni institutione lib. 8. in principio. Ideo tamquam clarius lumen in eis fidelitas fulgere debet: illa emi-nus manens nulla necessitate quemlibet ad fallendum coget, nec hu-mani pectoris bonum vllo præmio corrumpet: imò vt pulcher Plau-tus meminit in Asinaria de fidelibus viris.

Moriri se se mauolet:
Quàm non perfectum reddat, quod promisit.

Oportet etiam hos annonæ Ministros iuxta alterum Valentiniani sanctissimum Institutum esse bona conscientia præditos, quæ vbi re-peritur mali fuga, & prætensio boni, quoque inest secundum com-pendium Theolog. Vexit. cap. 52. & contra vbi erit facinorosa con-scientia, inde malæ cogitationes, & mala insurgunt opera: Nam vt oculi propria virtute priuati malè vident, ita anima propria virtute destituta malè suum opus peragit. Necessè est igitur malam ani-mam malè imperare, atque curare, bonam vero hæc omnia benefac-re, ita dixit Plato in lib. 1. de Rèspub. Denique ob hanc ipsam vir-tutem ab omni peccato se abstinent hi susceptores, quod aliter facere non possunt, quàm si habeant recti, paruiq. notitiam. Manet etiam vltimum præceptum scilicet vitæ integritas. Nec frustra in his re-quiritur, cum ad rectas operas animum subleuare habeat, aduersari vitia, iustitiam colere, & Rempublicam æqua lance ministrare: lucro autem proprio numquam vir integer, & sapiens studet, quia bona hæc terrena contemnit. Lactan. Firmian. lib. 5. de Instit. cap. 19. Neque contra Rempub. neque contra iusiurandum, ac fidem amici sui causa vir integer, & bonus faciet, non prætium, neque preces alicuius oculos ipsius excæcabit. Hine memoriæ traditum

est,

eſt, pertinacem virum fuiſſe grauem, & pauperem. Siquidem id quoque illius laudibus accedebat, quòd cum plurima omnium adminiſtraſſet, tamen erat omnium pauperrimus, & hoc propter ipſius vitæ maximam integritatem, ſic Herodotus ait lib. 2. Inſuper habere debent huiuſmodi ſuſceptores rerum experientiam, §. ſed cum ſit neceſſe, C. de nouo Codice confirmando. Vir enim in multis expertus cogitabit in multa, & qui multa didicit, enarrabit intellectum, qui non eſt expertus pauca recognoſcit. Eccleſ.cap.34. Experti certius quod intendunt conſequuntur: quam ij, quæ rationem abſque experientia tenent Ariſt. lib. 1. Methaphyſ. Non immerito igitur. Plinius lib. 5. Epiſtolarum epiſt. 5. propter ipſam rerum experientiam de Mauritio ſcribere auſus fuit, dum dixit; Vix eſt grauis, prudens, multis experimentis eruditus, & qui futuris poſſit, & præteritis prouidere: mihi & tentandi aliquid, & quieſcendi illo autore ratio conſtabit, quod ipſum affirmat Cic. in oratione pro Cornelio Balbo in his dictis aſſiduus vſus vnius rei deditus, & ingenium, & artem ſæpe vincit. Vnde Ouid. lib.2. de Arte amandi.

Scit bene venator ceruis vbi retia tendat
Scit bene, qua fendens valle moretur aper.

Prætereà Ioannes de Platea in l. per hanc. C. de erogat. milit. annonæ lib.12. inquit, quod Miniſtrator, ſeu erogator Publicæ Annonæ in principio ſui officij ſe officium ſuum iure, & iuſtè adminiſtraturum iurare debet, ac etiam, quod militibus proprijs Annonam eis debitam numerabit. Vnde ibidem primo loco non nulla de iure curando officialis deputati ad ſoluendum ſtipendiarijs, vel ad diſtribuendum ſpecies publicas, vel ad alia miniſteria, & præſertim eos iurare debere, ſe fideliter officium ſuum eſſe exequuturos, ac diligenter, iuſtè, & accuratè, remota omni fraude, ac dolo. Appoſito enim iuramento cautior, & diligentior animus fit, & a duobus cauet, ni ſcilicet amicos lædat, & ne peccet in Deum, atteſtatur Stobæus ex Antiphanis ſententia ſermone noſtro. Vlterius ſuis omnibus peractis dicti ſuſceptores, annonæ ſuſceptæ, & pecuniæ frumentariæ librum conficere tenentur, & illum tradere Decurionibus, qui ponant in Archiuio publico, vt cum opus fuerit cognoſci poſſit quantitas Annonæ, reiq. frumentariæ l. excellentia. C. de erogat. milit. Annonæ, & l. 1. C. de Apoch. publ. Annonæ vero præfectus cum expediens ipſi videbitur diſcuſſorem mittere debet, qui Prouinciam viſiſſet, diſcutiat,

scutiat, & diligenter inquirat Annonæ quantitatem, & singulorum capita, numerumq. describat, & innotescat, an tantum annonæ sit in Prouincia, quæ singulorum necessitatibus sufficiat, an vero vrgeat necessitas prouidendi aduersus ingredientem inediam, docet Ripa *in loco alias citato, num.* 40. *Qua descriptione, & annotatione facta, si cognouerit non plus annonæ in Prouincia esse, quàm humano victui necessarium sit, tunc edictum proponet ne quis extra prouinciā fruges deferat sub pœna, quæ illi magis conuenire videbitur. Ripa vbi supra num.* 4. *Vltra prædicta ad conseruandam vbertatem renouanda esset illa consuetudo, cuius meminit Vulpianus Iurisconf. in l. si pendentes. §. & in fine. ff. de vsufru. sub his verbis. Solent possessores certam partem fructuum municipio viliori præcio addicere, quod ipsum non solum interpellatis annis fieri necesse esset, sed annuatim obseruandum fuit, vt his conditis in publicis horreis vrgenti famis auculeo egentium necessitati facillimè subueniri possit; Nec aliquid de his tangi, quam veteri consumantur, vt iam prudentissimè statuit Valentianus Imperator in d. l. 5. C. de condit. in publ. horreis. Extat & ibi propè alia constitutio Arcadij considerationis quidem maximè, qua eos, qui aliquid ex horreis publicis vsurpauerint, deportatione, ac bonorum publicatione condemnari statuitur, quæ iustissima sanctio si hodie locum haberet, rebus publicis longè quidem melius consultum esset. Similiter contra istos officiales, qui de pecunia communitatis, & de frumento mercaturas faciunt, durissimè alia via agunt, & acrius castigari permittunt l. 2. C. de his, qui ex public. coll.* 25. *& vltra criminales pœnas etiam Reipublicæ tenetur in quadruplum l.* 5. *&* 2. *vbi Bart. C. de his, qui ex publ. ratio. & quicquid ex pecunia, vel ex frumento publico mercati fuerint, & lucrum fecerint totum esse debeat Reipub. alias contra conscientiam retinerent secundum Bart. in l.* 5. *num.* 2. *C. de auri publ. persecu. l. x. cuius dicti ratio fundamentalis est, quia pecunia frumentaria, & ipsum frumentum semper debent esse parata ad vsum destinatum. l.* 2. *C. de frum. vrb. Constan. & l.* 2. *§. frumentariæ. ff. de administrat. rerum ad ciuit. pertin. vltra quod etiam expressè longè cautum est, atque prohibitum, ne susceptores ex publica annona pecuniaq. frumentaria mercentur d. l.* 1. *&* 2. *C. de his, qui ex publ. Collat. Debent etiam susceptores annonæ illico post finitum officium rationes reddere, vt si in furto inuenti fuerint facilius queant recentem reintegrare iacturam l.* 5. *C. vt omnes tam ciuil. quam crimin. Iud. qui si aliquid de annona surripuisse conuicti fuerint vltra pœnam supradictam illius inferendam*

rendam pro mala administratione, ad quæcumque alia officia gerenda ineligibiles declarandi essent. l. 2. C. de Palat. sacr. In ratione autem reddenda tenentur edocere quibus titulis suscepta dispensauerint; Hi quibus nominatim tradiderint causam traditionis, & idem l. 2. & ibi Bart. C. de Nauib. Pro mala autem administratione, & præstatione reliquorum ex ordine conuenitur susceptor, mox eius fideiussor, demum in subsidium nominator l. 2. C. de suscept. si etiam Ciuitas dubitauerit officiales de præda suspectos poterit eis officium interdicere, & alios subrogare d. l. 2. C. de frument. Alexan. Quæ omnia profectò notanda, & obseruanda essent contra istos annonæ administratores, siue vt vulgò aiunt Abondanzenos nostri temporis, qui omni prorsus remota conscientia, & rei penitus Gehennæ frumento, & pecunia communitatis mercimonium agunt, & sceleratis mentibus vltrò semper student sarcire domestica damna Republicæ rapinis patrias exhauriunt opes, diripiuntq. vobis publica patrimonia, & sibi latas vi, doloq. parant diuitias, & non iustitiæ numen, & iram formideant, quæ superum consilijs semper adest, & vigilantibus oculis omnium facta respicit mortalium. Ne fortasse isti sunt memores, quòd malè parta, quæ domi accumulantur nihil salutis habent, & iniustæ diuitiæ malis hominibus adiunctæ, postquam breui tempore vsum sui præbuerunt statim euolant è domo, vt ex Euripides dicto refert Stobæus sermon. 92. Quàm plures vidi, & certa aliorum relatione audiui hos Reipublicæ administratores, seu potius dicam expillatores, imò excoriatores tractu temporis consumptis, & reiectis omnibus malè conquisitis in estremam vitæ necessitatem deuenisse, atque ita Codro, vt aiunt, pauperiores vna cum eorum familijs toto orbe extorres, sine spe, & sine fide vagari, ostiatim victum quærere, & aliena viuere misericordia. Huiusmodi igitur susceptores seuerissimè castigandi sunt, vt alias dixi.

Plura alia pro conseruanda vbertate, & ne ciuitas fame pereat hic enarranda, & addenda essent, sed ea omnia prudentissimo Annonæ Præfecti iudicio relinquere consultò statui, ne amplum potius de regimine ciuitatis tractatum, seu volumen fabricare videar, quàm bene vbertatis conseruandæ compendium, prout animo meo proposui: Quædam tamen, quæ publicæ annonæ erogationem concernunt breuiter explicabo. Quoniam multiores & subditos Annonam erogari ac dispensari oportet ex gentium necessitate, ac præfecti & Reipublicæ humana misericordia. Ideo videndum est a quibus, qualiter, & quibus sit ista erogatio facienda, & ordine, quo An-

nonæ susceptores, seu custodes eligendos esse supradictum fuit num. 35. & seq. quem erogatorem deceat ratio, & prudentia consilium, qui similiter animaduertere debet ad honestum necessarium, & debitum, vt rectè considerat Ripa vbi supra num. 175. Aduertendum est etiam maximè ne ad erogationis officium aliquis eligatur, qui sit in dignitate positus, ne ratione dignitatis fiat audacior ad fraudandam publicam vtilitatem per tex. in l. nemini, C. de numer. & actuar. lib. 12. Per istos erogatores, seu actuarios præstare debet idem iuramentum, quod susceptores, vt diximus præstiterunt de bene ministrando propria manu, & non aliena quicquam erogando, l. per hanc, C. de erogat. milit. Ann. eodem lib. His omnibus peractis per eosdem eroganda, & distribuenda erit publica Annona secundum Io. de Plat. in l. ne diutius, C. de numer. actuar. lib. 12. per illum text. Prudenter autem erogatores isti officium suum exercebunt, si nihil de nouis fructibus tangant priusquàm veterem erogauerint Annonam d. l. 1. C. de condit. in publ. horr. vt supra dictum fuit. Est autem per istos actuarios, seu erogatores illis eroganda, quibus Annonæ Præfectus erogari debere mandauerit, l. his scholaribus, C. eodem tit. de erogat. milit. Annonæ, & necessitatis tempore ordinem infrascriptum obseruabit. Primo erit exquirendum quot, & quales in Ciuitate sint, quorum pauperum nomina, & singulorum habitationes in vno libro describi debent, & cuilibet assignandi sunt vnus, vel duo panes singulo die secundum iures reddituum ipsius Ciuitatis arg. l. fin. C. de frum. Alex. Quod si reddituum tenuitas obstet, quominus omnibus subueniri possit, tunc solum describantur pauperes originarij eiectis forensibus, l. fin. & ibi Bart. num. 1. C. de Annon. Ciuit. lib. 11. si vero omnibus originarijs, & incolis Reipublica succurrere nequeat, tunc infirmis, & inualidis hominibus primo subueniendum est, §. si quis autem, in Authen. de Eccles. tit. Data vero inter istos paritate pauperibus magis dignis erogatio facienda est secundum Federic. de Senis. in Consil. 282. num. 2. Magis autem digni sunt, qui maioribus abundant virtutibus l. 5. C. de Annon. Ciuit. Et licet omnibus misericordia debeatur, iusto tamen amplius debetur cap. non satis 86. distinct. & pauperibus Monialijs magis quàm viris etiam religiosis facienda est eleemosina, quia indigentia in Monialibus magis est periculosa cap. 5. de statu regul. lib. 6. & quia viri conuenientius operari possunt, quàm fœminæ l. quisquis. vers. ad filias. C. ad l. Iul. Maiest. ita determinat Bald. in l. cum mulier num. 8. C. de donat. ante nupt. & spons. vbi subdit, quod

in du-

In dubio Monasterium Monialium præsumitur pauperius, & locus magis pius, ideò præferendum in eleemosinis faciendis, vt referet etiam Federic. de Sen. d. cons. 282. Item potius pauperibus nobilibus eroganda est publica annona, quàm Rusticis, & plebeis, ac potius senioribus, quàm iunioribus. Ripa, vbi supra num. 160. Quoniam accidit aliquando, quod Ciuitas habet Annonam minimè inter pauperes distribuendam, sed quam seruabat, vt obuiaret futuræ inediæ, & contingit tanta vbertas, quòd expediret fortè propter vetustatem eam vendere. Ideò consulendum est tali pacto Reipublicæ indemnitati, videlicet ordinare, quod quilibet ciuis teneatur emere certum quid de dicta annona plus, & minus secundum ratam patrimonij tex. est ad hoc singularis secundum intellectum. Bart. in l. 5. num. 2. & 3. C. vt nemini liceat in empt. Specul. lib. 10. quod sanè intelligendum est, vbi necessitas vendendi vrget. secus si lucri, & mercimonij causa Ciuitas vellet grauare Ciues, quia non posset l. nec emeri. C. de Iureiur. delibér. vltimo loco erogatores isti completo officio vellicationis suæ rationem reddere debent soli, & absque vllo numerario seu calculatore. Ripa vbi supra num. 597. & si erogauerint pro pauperibus teneantur intra triginta dies erogationis fidem facere per publicum Instrumentum l. actuarij. C. de erogationibus milit. Annonæ, & singulorum quietationis demonstrare; qualiter autem, & quando contra erogatores agendum sit docet Salicet. in l. 1. C. de Episcop. & Cleric. quo vero tempore ne id etiam necessaria prætermittam sit emendum frumentum, & in horreis publicis condendum. Præfectus Vrbis arbitratu, & Iudicio suo pro integritate mentis id facere, ac exequi debet. d. l. 1. C. de condit. in publ. horreis, qui non amore, non cupiditate, & odio victus, quibus humanum peruertitur iudicium secundum Isid. lib. 3. capit. 38. Sed æquitate, ac publica autoritate ductus quicquid expediens Reipublicæ fuerit operetur. Qui quidem Annonæ Præfectus tempore penuriæ poterit imponere prætium non solum frumento, sed etiam alijs rebus, & si qui fuerint, qui vendere contradicant & renuunt suo arbitrio puniri possunt iuxta relata; per Franc. Marc. Decis. 290. vol. 2. num. 2. Quilibet etiam diligens Annonæ Præfectus tempore penuriæ inuestigare poterit Mercatorum horrea æquè similiter aperire, & frumentum inuentum viliori prætio vendere, sequitur Franc. Marc. decis. supradicta rectè igitur ad ipsum obseruatura legimus in Liuio libro quarto a Lucio Minutio Romæ Annonæ præfecto, qui cum dira fames

Vrbem

Vrbem vrgeret ex Etruria frumentum aduexit, & Ciues frumentum profiteri coegit, & vendere, quod vsui menstruo superesset huius Magistratus difficili tempore, & caritate Annonæ vsus potissimum, atque opera exigebatur, frumentumquè, vndique coemendum, & si quis vltra proprios vsus possideret in medium ponere curabat aduehi vndique, & aduectum iuxto prætio vænire nitebatur. Cuius Magistratus ope Populo Romano penuria laboranti egregia sæpè opera nauata est. Herodes idipsum Giudæis diligenter præstitit in summa Annonæ difficultate, & ad sementam faciendam fruges quoque distribuit autor est Ioseph. lib. 15. Antiquitatis Iudaicæ. Nullum igitur est magno Principi immortalitatemquè merituro impendij genus dignius, quàm quod erogatur in subditos, veluti ab Illustrissimo Cardinali Iustiniano Prouinciæ Marchiæ de latere Legato viro Amplissimo, sapientissimo, & nunquam satis laudato factum comperimus, qui non solum subditos, sed gentes externas famæ pressas curauit, cuiuslibet necessitatibus prospiciens, & paterna diligentia distribuens alimenta. Tam velox illius potentia est, tamquè in omnia pariter intenta bonitas, & accincta, vt fide recluserit vias, portus satisfecerit, itinera torni litoribus mare, litora mari reddiderit diuersasquè gentes ita commertio miscuit, vt sine illius iniuria vsibus nostris frumentum, & transmarinis Prouincijs aduectum exhiberet non ex hostibus raptum, sed quod terra genuit, quod sydus aluit, quod annus tulit quilibet deuehit, admirabile profecto esset recensere quam heroicæ, ac Imperatoriæ in eo Principe virtutes elucescant, dictu difficile quanta in eo prudentia quàm maturum, tam in publicis, quàm in priuatis consilium, quàm perspicax in administranda Republica iudicium, quantum in negociorum expeditione ingenium interim prætermittam quantum bonarum præsidijs sacræ Philosophiæ ac ciuilis disciplinæ præceptis ad hæc belli pacisquè artibus sit abundè instructus, aliò mè vocat numerosa gloria sua, alio mitis seueritas, aliò admirabilis vigilantia cum omnia inuisere omnia audire, sedulò perquirat, & velocissimi syderis more vndecumque inuocatum statim numen velut adesse, & adsistere videtur. Sed quid singula consertor, & colligo, quasi vnica oratione complecti, aut memoria consequi possim, quæ totum Picænum nè qua interciperet oblio, & in publica acta mittenda, & incidenda in ære omnino censuit? Viuunt igitur

hæ

hæc omnia, viuentquè semper, atque etiam latius in sermone hominum versare liquidè patebit. Quare speramus, & securè nobis sub tanto Principe diuturnam felicitatem pollicemur; cuius consilio, & cura fænerandi prauitate penitus interdicta, & agriculturæ studio gentibus inducto sterilitatis atrocissimus incursus Deo fauente facillimè euitabitur. Stupent hoc modo Agricolæ, plenis horreis, nec maligna tellus, sed obsequens, & largior fœcunditatem suam aperiet, & pristina benignitate vberrimas fruges generabit. Viuent itaque homines tranquillam, ac copiosam vitam.

FINIS.

REGESTVM.

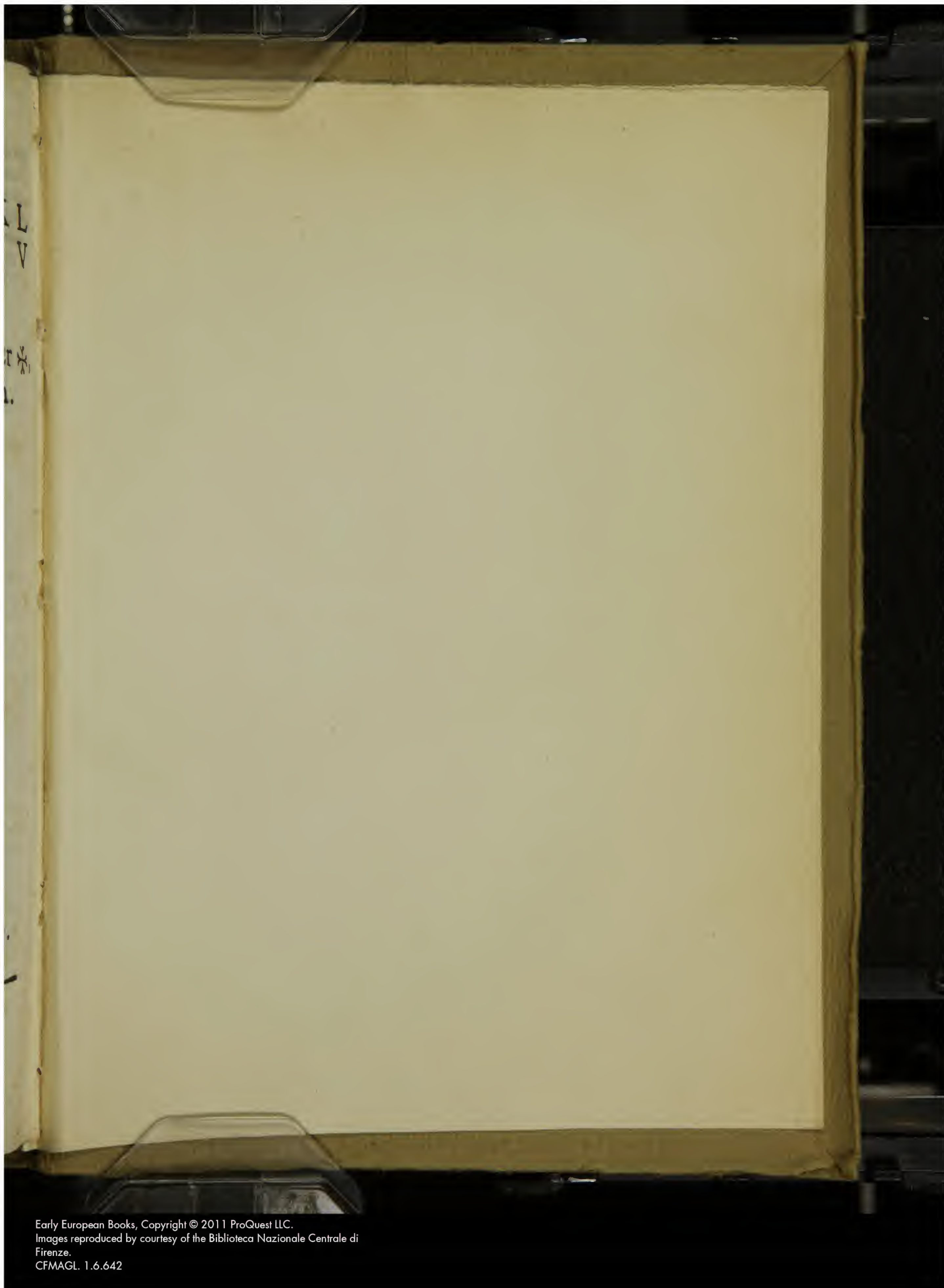
✱ A B C D E F G H I K L
M N O P Q R S T V
X Y.

Omnes ſunt quaterniones, præter ✱, duernionem, & Y, ternionem.

ROMÆ, Apud Bartholomæum Zannettum.
M. DC. IX.

SVPERIORVM PERMISSV.

0056 44296

